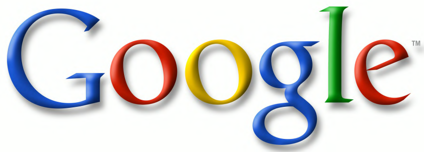

HARVARDIANAE
VE
RI
TAS

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. Hartman, H. van Herwerden, A. E. J. Holwerda, H. T. Karsten, J. C. Naber, H. J. Polak, K. G. P. Schwartz, M. C. Valeton, J. Woltjer.

NOVA SERIES.
VOLUMEN TRICESIMUM QUINTUM.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1907.

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA ET BIBLIOPOLIO QUAE ANTEHAC E. J. BRILLII FUERUNT.

INDEX

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ,
M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN TRICESIMUM QUINTUM. PARS I.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1907.

INDEX.

Bibliotheca Philologica Batava quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

DE COMMENTI DONATIANI COMPOSITIONE ET ORIGINE.

SCRIPSIT

H. T. KARSTEN.

Disquisitio de Commenti compositione et origine hoc spectat, ut cognoscatur, quae scholia Donato, quae interpolatoribus debeantur et qua ratione ex his elementis mira farrago exstiterit. Wessnerus in praefatione p. XLVI de tali conamine hoc scripsit: „Iam si quaeritur, num fieri possit, ut aliqua ex parte genuinum Donati commentum ex hac scholiorum farragine eliciatur, equidem hoc non prorsus negaverim, sed res mihi videtur admodum lubrica atque intricata. Quin ipse qui periculum fecit Sabbadini confiteri coactus est rem interdum esse meri arbitri (Stud. Ital. III 346. Cf. Leo M. Rh. XXXVIII 333)."

Concedo quaestionem esse intricatam et perdifficilem, sed esse rem meri arbitri nec Sabbadini illic declaravit [1]) et ego nego, dummodo in discernenda materia caute adhibeantur iusta criteria. Neque haec desunt.

Primum enim omnes consentiunt commenti fundamentum esse Donatianum [2]), h. e. optima quaeque scholia, quae vulgo et longissima sunt, esse genuina. Tum ubicumque scholia discrepant, alterutrum et quidem illud quod re et forma praestat, Donato adiudicandum est, nec minus hoc valet de repetitionibus.

1) Postquam concessit in multis errare se potuisse, sic perrexit: Ma ciononondimeno io ho fede che il fondo donatiano sia stato con sufficiente approssimazione sceverato e messo in chiaro.

2) Sabbadini Stud. It. II p. 14: A base delle ricerche io vorrei dunque il postulato di un solo commento originario, e. q. s.

Sic iam satis larga genuinorum oritur series, e quibus stili et ingenii auctoris imago conformari ac norma deduci potest, ad quam incertorum auctoritas exigatur.

Alia autem *νοθείας* indicia constituit Sabbadini l.l. p. 340 sqq., quorum haec sunt praecipua: scholia nata ex imitatione, e peculiari interpolatione, quando scilicet primi scholiastae adnotationes continuantur vel explicantur, scholia contradictoria, dittographica, insiticia, quae scilicet alterius ordinem interrumpunt; praeter haec, quae appellavit interpolationes singulares, distinxit, interpolatores systematicos, qui placita sua in commentum introducere soleant per certas formulas et particulas: *et, vel, aut, et bene, et simul, cur, num, quid est, sed, sed melius intellegunt, nam, ergo, ego, ut diximus, ut adnotavimus,* aliaque similia. His usus indiciis, quae iam ante eum Leo, Smutny, alii adhibuerant, in iis Eunuchi scholiis quae edidit permulta partim merito a Donato abiudicavit, partim perperam. Neque hoc aliter evenire potuit, cum particularum illarum usus nullum certum *νοθείας* indicium constituant, quippe quas ipse Donatus sescenties adhibuerit, utpote tritas in scholis et etiamnunc in Aeneidis aliorumque Latinorum commentariis identidem obvias. Quoties autem aliquod scholium iure proscripserit, invenies hanc sententiam a viro sagacissimo non latam esse propter aliquam voculam ab initio positam, sed propter scholii naturam suspectam, insipidam, falsam, contradictoriam, dittographicam, igitur in genere quia ex acuti doctique hominis ingenio prodiisse nequiverit. Quod autem ego quoque scholia ab his voculis incipientia et antea saepe damnavi (Mnem. XXXII et XXXIII) et postea etiam damnabo, hoc ideo fiet factumque est, quod per se ea inepta sint, et quia particulae in iis usurpatae, conclusivae adversativae, causativae, interrogativae, cett. iusta careant ratione.

Wessnerus in editione, ut par erat, ea tantum inclinatis litteris expressit, quae certissime interpolata esse viderentur. Primum notavit „ea imprimis, quibus integrum scholium in „duas vel plures partes disiectum esse videbatur" (praef. p. XLVII), sed deinde „hic illic etiam parva additamenta". In primo igitur genere, cuius in toto commento exempla numeravi LXX, usus est indicio externo, nec tamen eiusmodi verba insiticia, ut per

litteras me certiorem fecit, idcirco a Donato abiudicanda esse indicare voluit; at vero in altero genere, cuius exempla numeravi amplius CLXX, usus est argumento interno, etenim additamenta illa non extrinsecus interpolatorem coarguunt, sed intrinsecus, cum inepte cogitata et per particulas supra citatas perperam affixa esse videantur [1]). Sic etiam Wessnerus, qui labore tantum subsecivo in discernendis scholiis versatus est, normam usurpavit in scholiorum dignitate positam.

Ut haec autem iuste adhibeatur, constare oportet quid Donato dignum sit, quid non, et quale eius fuerit scribendi genus, doctrina, ingenii acumen. Haec, ut supra dixi, nobis repraesentant scholia permulta dubitationi non obnoxia, e quibus viri docti iam olim imaginem Aeli ita conformarunt, ut a clarissimo eius discipulo Hieronymo ad nostra tempora fere nulla sit dissensio [2]). Ex horum testimoniis unum cito Ludovici Schopeni, qui in hac quaestione πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων est. Is in celeberrima dissertatione a. 1821, qua studia de Commento Donatiano felicissime auspicatus est, sic scripsit p. 46: „Igitur si unius Donati esse nequit Scholiorum illorum farrago: iam age videamus, a quibus auctoribus eam profectam esse credibile sit. Et maximam quidem eamque praecipuam Commentariorum partem ab eo, cuius nomen profitetur, magistro abiudicare non ausim. Vel quaevis pagina eiusmodi continet observata, quae, uti scriptoris ingenium pariter atque eruditionem probant, ita illustri isto Grammatico non sunt indigna habenda. Atque his ipsis eadem fere inest dicendi elegantia, eadem narrandi ratio eademque iudicii subtilitas obtinet et acumen [3]). Spectant autem

1) Ex huiusmodi ratione logica eliminata sunt ad Andr. I 1. $3^{1.4}$, ^{6}, 35^{2}, 54^{1}; 2. 25^{3}, 34; 5. 7. II 1. $10^{1.2}$. III 1. 2^{4}; 2. 23^{2}; 5. 5^{3}, 16^{1}. IV 1. 13^{1}. V 1. 13; 3. 4^{2}; 4. 4^{1}, 36^{4}. Itidem ad rell. fab.

2) Testimonia veterum dedit Wessner praef. p. VI, recentiorum Sabbadini Stud. Ital. II p. 4 sqq, ubi vide quid censuerint Bentleius et Lessingius. Cf. praeterea Hartman de Ter. et Don. p. 82, 118, 120, quae etiam nunc lectu dignissima sunt, et alibi passim.

3) Nihil magis me quoque tetigit, quam mira scholiorum genuinorum aequalitas cum quod orationem tum quod iudicandi subtilitatem attinet per omne commentum. Convenit cum Schopeni iudicio id quod breviter sic expressit Calphurnius, apud Sabb. l.l.: „autore serrato, acutissimo nel giudicare l'arte Terentiana, incisivo nel esporre il significato dei vocaboli e che mira sempre allo scopo, senza superfluità, senza verbosità." Cf. praeterea Schopeni narratio de Donato p. 32 sqq.

notationes istae Donati, quibus nihil aptius umquam dictum est in poetam aut ingeniosius, partim sermonis Terentiani proprietatem, partem fabularum oeconomiam ac personarum ἠθοποιίαν."

Quoties igitur iuxta notationes elegantes, sinceras, pellucidas et eruditas apparent scholia nugatoria et inepta, haec nulla haesitatione interpolatoribus imputanda sunt. Ex hac lege, nec non adiuti particularum aliquarum inepta adparitione, iam Sabbadini in Eunuchi act. I et II et Wessnerus passim per totum commentum multa spuria deprehenderunt. Haec autem norma si a peritis prudenter adhibetur, in hac materia aeque certa est est atque in summorum pictorum et opificum operibus ab imitatorum speciminibus discernendis.

Sed silentio premere non debeo quae Wessnerus nuper in doctissima dissertatione de Aemilio Aspro ad infringendam Donati auctoritatem cum alibi tum praesertim p. 37 contulit, ubi legimus: „Nur wer die Gepflogenkeiten der späteren Kommentatoren kennt, weiss, wie oft sie sich mit fremden Federn geschmückt haben, ... um die eigene geistige Armut hinter der erborgten Gelehrsamkeit zu verstecken; sollte es da etwa unmöglich sein, dass Donat, der gewiss nicht besser war wie die anderen, ein von Asper beigebrachtes Zitat dazu benutzt, um sein eigenes Licht dem berühmten Vorganger gegenüber um so heller leuchten zu lassen?"

In hac sententia hoc praesertim aliqua perfidia non caret, quod confirmatur iam Donatum ceteris meliorem non fuisse, dum hoc ipsum id est, quod prius erat probandum. Convicium iusto iniquius esse, facile concedet quisquis perpenderit, primum omnes Grammaticos veteres, etiam Asprum et Probum anteriorum copiis usos esse, neque id dedecori habuisse si illorum fide niterentur aut auctores suos non assidue indicarent; hos tamen Donatus non dissimulavit, cum Probum novies, Asprum ter nominatim citaverit; tum quisquis hoc non omiserit, Wessneri coniecturam, Donatum Naevii Plautique fabulas aliosque veteres non ipsum inspexisse, sed ex Aspro vel Probo citasse, nequaquam certam esse, — nam quod ibidem legimus: „Uebrigens wusste ich sonst auch nicht anzugeben, wie D. anders als durch seine Vorgänger zu Naevius gelangt sein sollte" vix pro argu-

mento esse potest —; denique de Commentario Aspri, cuius ne aetas quidem certo definiri potest, qualis fuerit, nihil constat extra locos citatos a Donato, et quod inde coniectando aliquatenus deduci possit, ut iniustum sit incerta et ignoti fere hominis praestantia abuti ad notissimi hominis famam obtrectandam. At vero, etiam si e tot scholiorum millibus pauca illa, ubi veteres citantur, ipsis fabulis non inspectis descripta sunt ex Aspro vel Probo, quod adhuc nec nego neque adfirmo, ideo illis Donati virtutibus, quas supra commemoravi et unde ponderari debet scholiorum authentia, nihil detrahitur, quandoquidem dicendi elegantia, iudicii sanitas simul et subtilitas, ingenii acumen, aliaque eiusmodi bona, facultates sunt a nemine mutuo sumptae sed Aeli propriae.

Iam vero iuxta quaestionem de scholiorum auctoribus alia est non minus intricata et difficilis de Commenti compositione, nempe qua ratione adnotationum farrago originis et dignitatis tam variae paulatim coaluerit. Hoc aenigma, quod Sabbadini vere appellavit „la sfinge Donatiana" (II 12), pedetemptim solvendum est per hypotheses, quae deinceps ponendae, excutiendae, corrigendae, refutandae sunt, donec tandem aliqua nascatur, quae ad veritatem proxime accedere videatur. Permultas eiusmodi doctorum coniecturas recensuit Sabbadini (St. It. II 5—15), quibus reiectis ipse novam protulit, quam Wessnerus probavit et accuratius sic descripsit in praef. p. XLV sq.

„Quem (sc. Sabbadini) potissimum secutus sic mihi rem composui: genuinum Donati Commentum in duorum excerptorum manus incidit qui servato auctoris nomina scholia maximam partem plus minusve transformata in Terentianorum codicum marginem transtulerunt. Procedente tempore evenit ut variae adnotationes diversae originis sive ab ipsis excerptoribus sive ab aliis adicerentur. Tum sexto saeculo [1]) nescio quis duo illa scholiorum corpora admodum aucta in unum cogere studuit, atque rem ita instituit ut primum singulos scholiorum ordines

1) Sabbadini II 22 adn. commenti nostri textum constitutum esse disputat intra saec. VI et VII, Wessnerus praef. p. XLV accuratius tempus definivit, concludens: „Nulla re igitur impedimur, quin medio fere saeculo VI eam quae aetatem tulit scholiorum Terentianorum recensionem esse ortam sumamus.

binis columnis iuxta positis ex codicibus transscriberet, deinde Terentianorum versuum ordinem secutus confunderet; id quod ei non semper contigit. Simul comissuras quam maxime occultare conatus est, ut unius et simplicis operis speciem efficeret; fortasse etiam alia nonnulla de suo addidit. Compilator vero, „cum per quattuor (vel quinque, scilicet Andr. Eun. Heaut. Ad. Hec.; cf. supra § 51) fabulas id egisset sedulo, ut duos commentarios in unum concinnaret et contaminaret, in Phormionis II 3 abiecta subito industria integros posuit, primum alterum a vs. 7 (nam huc usque contaminati sunt) ad vs. 93, deinde alterum a vs. 5 ad vs. 93; dehinc autem quae sequuntur scholia usque ad finem fabulae, ea ita comparata sunt, ut unum commentarium adhiberi intellegas. Quare certum est Phormionis commentum fuisse ultimum, ad quod cum pervenisset compilator, fastidio concepto destituerit, quam usque dederat operam" (Rabbow p. 331) [1]). Hinc igitur numerosissimae illae repetitiones, hinc saepenumero perturbatus scholiorum ordo, hinc porro mira illa ad Phorm. II 3 commenti forma, hinc denique rarescentia ad Phorm. III—V scholia" [2]).

Secundum hanc igitur coniecturam integrum Donati commentum aliquando periit, nempe tum cum incideret in duorum excerptorum manus, qui cum nimirum saepe eadem inde excerperent cumque postea, saeculo sexto, compilator haec excerpta, varie ceteroquin interpolata, in unum denuo coniungeret, fieri non potuit quin orerentur repetitiones numerosissimae. Tum ordo commenti perturbatus repetitur e ratione qua compilator duo illa excerpta, cum aliorum interpolationibus e duorum codicum marginibus versuum ordinem

1) P. Rabbow de Donati commento in Terentium spec. observ. primum, repetitum ex Ann. phil. et paed. vol. CLX 1897.

2) Nempe scholia quae pertinent ad Phormionis actus II scenam III in libris melioris notae distributa sunt in duos ordines, quorum alter alterum excipit. Hos Wessn. iuxta ponendos curavit distinctos litteris A et B. Cf. Praef. ad vol. II p. VI sq. Scholiorum ordines inter se diversissimi sunt. Inde ab actu III scholia Phormionis multo rariora et breviora sunt quam ad act. I II et ad reliquas fabulas; hinc orta est suspicio, compilatorem hanc fabulam postremam tractasse et inde ab actu II 3 primo scholia describendi rationem mutasse, dein et ab actu III laboris taedio defecisse et ex duobus illis excerptis (quae ex hac imprimis scholiorum condicione sibi sumpserunt Sabb. Rabb. en Wessn.) alterum tantum descripsisse.

secutus confuderit. Mira denique condicio scholiorum ad Phorm. II 3 sqq. inde explicatur, quod compilator duo illa excerpta prius separatim duobus columnis iuxta positis in chartam suam transtulisset ac dein miscuisset per V fabulas et initio Phormionis, sed inde a Phorm. II taedio correptus haec confundere destititisset tumque primo utramque seriem alteram post alteram, dein vero a III—V unam tantum seriem reddidisset.

Haec coniecturarum structura tam ingeniosa videtur, ut facile praestigias faciat imperito lectori. At revera est immatura et praepropera, nam et repetitionum atque excerptorum species et perturbati ordinis ratio et scholiorum ad Phorm. II 3—V condicio prorsus alia sunt atque coniectores ex leviore, ni fallor, harum rerum indagatione crediderunt. Nisi enim prius singula scholia non tantum excutiantur et examinentur, sed etiam in diversa repetitionum, excerptorum, interpolationum, supplementorum genera disponantur horumque discrimina et auctorum proprietates religiose indagentur et quantum fieri poterit constituantur, omnis suspicio de exemplis quibus compilator usus sit et in genere de commenti compositione et origine vacillabit et facile everti poterit [1]). Praecedere igitur oportet opus taediosum sane et operosum, quod olim incohatum spero fore ut ad probabilem aliquem exitum perducere aliquando possim, quandoquidem huius aenigatis solvendi obstinacia me nescio quomodo arripuit.

Wessneri et Rabbovi coniecturam quod attinet ad miram scholiorum condicionem in Phorm. II 3 et III—V, iam refutavi in Mnem. XXXII, 1904 p. 212 sq. et 246 sq. idque in sequenti disputatione efficacius etiam erit faciendum. Nunc imprimis dicendum erit de repetitionibus.

---

1) Wessnerus hanc curam, quae extra editoris provinciam erat posita, in Burs. Ann. a. 1902 p. 176 sic definivit: „Ein annäherendes Ergebniss lässt sich nur erwarten von einer sorgfältigen Analyse des Kommentars durch Zerlegung der Schölienconglomeraten in ihren einzelnen Bestandteile unter strenger Berücksichtigung der überlieferten Anordnung bzw. Unordnung und durch Ausscheidung der sicheren Interpolationen.".

De scholiis plus minusve similibus.

Loquuntur vulgo viri docti de innumeris commenti repetitionibus ita, quasi hoc unum idemque vitii genus sit per totum opus frequentissime obvium, cum tamen, si rem accurate consideras, et repetitiones proprie hoc nomine vocandae satis rarae sint, et reliquae similitudines rerum ac verborum natura et numero inter se summopere discrepent.

Igitur distinguenda sunt

1. Repetitiones stricto sensu sic dicendae, hoc est, scholia prorsus aut fere similia. Horum numerus valde est exiguus.

2. Scholiorum (Donati) longiorum excerpta vel compendia brevia, modo satis bona modo peiora. Horum numerus paulo maior est.

3. Scholia interpolata easdem res tractantia atque Donatus, sed ratione et oratione diversa, attamen ita, ut interpolatorem Aeli adnotationes respexisse adpareat, quas modo suis verbis reddit, modo impugnat aut corrigit aperte vel tacite et nonnumquam sic, ut Donati verba plura pauciorave repetat.

Hoc genus, quod a repetitionibus probe distinguendum et interpolationum vocabulo designandum est, longe est frequentissimum.

4. A superiore illo genere interpolationum secernendum est aliud, ubi iuxta breves Donatianas verborum, rarius rerum, explicationes, leguntur eorundem verborum vel rerum interpretationes magistrorum, qui cum illo et inter se varie certant.

Hoc genus non nimis frequens est.

Sic evanescunt prorsus „numerosissimae repetitiones", nec minus duo illa, quae viri docti sibi finxerunt commenti excerpta, dignitate et origine satis paria et easdem fere adnotationes, ut aiunt, saepe continentia. Invenimus contra ut dixi: I Repetitiones vere sic appellandas satis paucas. II Excerpta brevia ex Donati scholiis longioribus. III Interpolationes longiores plerumque et graviores Donatianis interpretationibus iuxta positas. IV Interpolationes leviores et breviores.

Non addidi quintum genus interpolationum et additamentorum illorum, quorum centum amplius iam notavit Wessnerus, cum haec maximam partem pertineant ad genus III vel IV.

De causis perturbati ordinis viri docti coniectura aeque minus satisfacit, earumque cognitio imprimis est difficilis. Debetur illa perturbatio ab altera parte interpolatoribus, ab altera compilatori et exemplaribus, quae in conglutinando commento ei praesto fuerunt. Utrum de Compilatoris opera et exemplis aliquid statui possit, quod non nimis incertum sit, postea videbimus. Interpolatorum personae et labores varii ex ipso commento cognosci possunt. Iam quod olim de his rebus religiosa scholiorum indagatio praesertim ad Andriam me docuit [1]), id deinceps reliquorum omnium studium iterum iterumque repetitum confirmavit, nempe in interpolando commento unius hominis operam fuisse longe praecipuam. Quod autem tum iuxta hunc magistrum etiam alios assidua opera in commento occupatos fuisse putabam [2]), nunc curas graviores, quas illis adsignaveram, huic uni etiam interpolatori reddendas esse intellexi, iuxta quem laborarunt quidem magistri complures, sed et alia ratione et opera interseciva, subitaria, fortuita.

Huic igitur homini, quem olim ex una aliqua ingenii proptietate Philosophum appellabam [3]), sed nunc ratione minus insigni magisque generali indicabo litteris I vel IP (Interpo-

---

1) Cf. Album gratul. ad Herwerdenum Trai. ad Rhen. 1902 p. 129. Mnem. XXXII 1902 p. 210 sq.

2) Eos volo, quos in Mnem. XXXII p. 281 sqq. persecutus sum, praesertim mag. B, C, D.

3) Non est quod mutem nisi in pauculis hominis descriptionem, quam dedi in Mnem. ll. p. 210; »Laborat immodica philosophandi cupidine, unde factum est, ut eius adnotationes, communi sensu saepe destitutae, adfectent nescio quam interiorem rerum ac verborum intelligentiam, quae a sano et simplici Donati iudicio mirum quantum est remota. Abstinuit illa ab iis interpretis officiis, quae requirunt sinceram doctrinam: vix [raro] tetigit artem grammaticam, criticam, rhetoricam, scenicam, nil habet de exemplis Graecis, sed scripsit maxime de sententiarum interpretatione et de verborum etymologia, significatione, differentia. In manibus habuit commentum Donati, quem modo supplet, modo tecte aut aperte cavillatur et corrigit, libenter ita, ut contra illum non unam opinionem proferat sed plures atque optionem faciat lectori ut eligat, adhibitis particulis *aut — aut*, *vel — vel*, *utrum — an*, *an — quia*, *potest — potest etiam*, similibus. Eximendus tamen est ex illorum numero, qui levibus brevibusque adnotatiunculis minoris pretii commentum onerarunt. Immo pro suo ingenio dedita opera in textu explicando laboravit, usus scribendi ratione perplexa quidem, sed quae adfectat elegantiam et ubertatem; fecit hoc perverso quidem iudicio, sed sedulo et ita ut sibi aliquid praestare videretur, quod cognitu esset dignissimum et lucem afferret Terentium legentibus.

lator Praecipuus), debetur totum fere interpolationum genus quod supra descripsi sub III et praeterea ex additamentorum genere ea quae exquisitam aliquam doctrinae ostentationem prae se ferant. Itaque tam ampla et continua huius Interpolatoris fuit opera, ut eum commentum perpetuum Aeli retractasse et edidisse suspicer, auctum suis adnotationibus, quas partim ex Donati materia destillavit, ita ut modo iuxta textum genuinum, modo pro textu eius commenta, non oratione sed aliquando rebus similia, legerentur, partim hausit ex ingenio vel ex aliis fontibus, cum etiam aliorum quorundam interpolationes cognovisse videatur ante se commento insertas. Sed haec adhuc est suspicio, quam accuratior scholiorum tractatio in hac ipsa dissertatione mox, ut spero, validis argumentis confirmabit.

Hic in transitu moneo commenta et additamenta eiusdem IP inveniri etiam in scholiorum serie A et B ad Phorm. II 3 [1]), unde sequitur utramque prognatam esse ex uno eodemque fonte ab IP iam interpolato.

Praeter hunc Interpolatorem primarium passim deprehenduntur breviora plerumque et minoris momenti scholiuncula aliorum magistrorum, in quorum genere etiam sunt, quae sub II nominavi excerpta proprie sic dicta e scholiis Donateis, quorum numerus quam parvus sit, infra ostendam. Reliquorum opera varia non facile dignoscitur, nisi quod etiam nunc saepe offendemus bonum illum hominem, quem in Mnem. XXXII p. 287 insignivi littera A, quemque ita describebam: „Est fidus Achates Donati, obsequens et modestus, qui illius adnotationes varie adfirmat, amplificat, breviter repetit, nihil novi ipse usquam addere ausus nisi inventu facillima. Adiunxit additamenta per particulas *ergo*, *nam*, *enim*, *et est*, *id est*, al." Cavendum tamen, ne huic homini adsignemus omnia additamenta ab eiusmodi particulis incohantia, nam in his insunt cum aliorum magistrorum tum etiam quae characterem prodant τοῦ IP.

---

1) Vide exempla a me edita in Mnem. l.l. p. 246—251, et quae postea in hac dissertatione a me citabuntur. Cf. quae ibid. disputavi p 213. Ceterum in prima illa disquisitione de scholiis ad Andriam nondum omnia satis bene excussi variisque auctoribus distribui. Ergo errores illic commissos postea aliquando corrigere animum induxi.

Tempus est ut quae perhibui ipsis scholiorum exemplis ordine demonstrem. Et primum quidem dixi, repetitiones vere hoc nomine dignas nec numerosas esse, nec referre continuam duorum hominum operam commentum excerpentium, de his igitur iam agendum est.

§ 1. Repetitiones.

Repetitiones, h. e. scholia prorsus similia, rarissimae sunt, sed etiam fere similia satis rara. Leguntur aut locis diversis aut ad eundem versum. Dabo quae repperi in omnium fabularum commentariis [1]).

a. *Locis diversis.*

Andr. I 1. 81 (1) Don.: „Funus" est pompa exsequiarum, dictum a funalibus: etenim nocte efferebantur propter sacrorum celebrationem diurnam. Sic Donatus. Hinc magistri 88 (1) „in funus" in pompam exsequiarum. (2) A funalibus dictum est, id est uncis et aculeis candelabrorum e. q. s. 100 (2) „funus" a funalibus dictum est, ut supra notavimus; et est „funus" pompa exsequiarum.

Vide quae de his disputavi Mnem. XXXII p. 295 et 310. Prava derivatio in 88 (2) reddenda est IP, et eidem, opinor, 100 (2) funus ... notavimus. Reliqua repetita sunt a mag. minore.

I 3. 13 Amabant veteres de proximo similia dicere ... et quidem si in verbis sunt, *παρόμοια* dicuntur, <si> in nominibus, *παρονομασίαι*. Sic D. Hinc magistri: I 5. 7 (3) *παρόμοιον* (D). *nam quotiens verba sunt, παρόμ. dicitur, quotiens nomina παρόν.* (W. curs.) et IV 4. 37 (2) de proximo *παρόμοιον* repetivit (D.). *quando nomina sunt, παρονομασία, quando verba παρόμοιον* dicitur. (W. curs.)

II 3. 9 (1) „Cedo" singularis numerus est, „cette" pluralis, ut salve salvete. Don. 15 (1) „cedo" singularis tantum, „cette" pluralis. Mag.

II 6. 12 (3) Mire hic utitur senis verbis: ipse enim supra

---

1) Fieri potest ut quaedam me fugerint, sed nec gravia, opinor, nec multa.

dixerat: dum tempus e. q. s. (I 2. 17). 13 (2) prorsus eadem verba leguntur, sed cum observatio pertineat tantum ad vs. 12, repetitio orta videtur e librarii errore.

III 5. 2 (I) sine arte, id est sine ἀρετῇ. Confinxit hoc mag. ex I 1. 3 (5).

IV 4. 12 (1) Au interiectio est consternatae mulieris. Ibid. 42 au interiectio est conturbatae mulieris.

Eun. I 2. 23 (3) „Contineo optime" proprie a metaphora vasis transtulit verba. IP est, opinor, qui hoc ornatius repetivit et affixit scholio (6) Donati ad 24, sic: (7) translata autem est ab aquario vase fictili. Sabbad. cursive edidit.

I. 1. 112 „Isto" bene additum quasi odioso, ut alibi (in Adelph.) et Verg. (IX 94) ... haec enim pronomina spernentis sunt odiumque monstrantis. Sic D., quem imitatus est IP ad II 3. 74 (1) „Istum" saepe adnotavimus [1]) aut ad contemptum aut ad odium referri, ut Verg. (l. l.) et (XII 808) „isto quidem quia" cett. Sabb. curs.

II 1. 24 (2) „Facie honesta. Sic Verg. (I 591) et laetos oculis afflarat honores. II 3. 66 (1) „Inhonestum" foedum, ut contra (II 1. 24) „facie honesta". (2) ut apud Verg. etc. III 2. 21 (2) „Honestus est" pulcher. Verg. etc. Exemplum Verg. a magistris repetitum e prima citatione Donati ad II 1. 24. Sabb. curs.

II 2. 6 (1) „Quid istuc, inquam, ornati est" Scire nos convenit, cum recto casu profertur interrogatio, non esse contumeliosum, ut si dicatur „quis hic homo est" (Phorm. V 9. 2. cf. Eun. IV 4. 9), si autem non, contemptum significari, ut „quid hoc est hominis" (Eun. III 4. 8), „quid mulieris" (Hec. IV 4. 21),

1) Non „saepe" sed semel, nempe ad I 1. 112. Eiusmodi exaggeratio et figurae qualis mox „aut ad c. aut ad od." (cf. verba Don.) in deliciis sunt Interpolatori et identidem manum eius produnt. Ceterum quod dixit „adnotavimus", ut supra I 1. 100(2) „notavimus" et alibi „ut diximus", minor fit haec arrogantia, si ipse novus commenti editor exstitit. De suo addidit alterum exemplum Verg. non ineptum. Cf. infra adn. ad Andr. V 6. 5 et multo post ad Eun. I 2. 98.

2) Attende quam nihil desit huic scholio ad plenam rei intelligentiam et exemplorum copiam. Hoc moneo contra eos, qui excerpta tantum genuini Donati nobis in commento superesse contendant. Immo pleraque scholia Donatea absoluta et perfecta ac rotunda sunt, si modo interpolationes demantur. Quam hoc verum sit plerumque ipsis lectoribus observandum relinquam. Erit, ubi ad hanc adnotationem eos revocabo.

„quid ornatus" (Eun. III 4. 8). Sic D. [2]). Mag. IP(?) ad V 1. 17 (2) „quid illud hominis est" per genetivum casum iniuriose dicitur, per nominativum honorifice.

Similis adnotatio ad Andr. I 5. 15 (1) Donato danda videtur, ut etiam ad Hec. IV 4. 21 (5), ubi additur exemplum Verg. Sed Hec. IV 4. 21 (3) inepti magistri est. Cf. Wessn. App. ad h. l.

II 3. 84 (4) „Probes" ut Verg. (IV 401) „migrantis cernas". Andr. I 1. 39 „Invenias" secunda persona pro tertia, ut (Verg. l.l.) „migrantis cernas". Ibid. III 1. 2 (4) „invenias" secundum pro tertia persona posuit ... ut Verg. „migrantis c. t. e. u. r." Nullum ex his Donato abiudicaverim. Sabb. curs.

III 1. 1 „Agere" plus sonat infinitivus modus finito. Ibid. 20 plus potest ad significandum infinitum tempus quam finitum.

Hoc sane suspectum.

III 1. 11 (3) „Habes" pro intelligis. 16 (1) „tenes" pro habes, hoc est quod supra (vs. 11) intelligis. D. tantum dedisse credo „tenes" pro habes.

III 1. 32 Ὑπερβολή aut superfertur aut aequatur aut subiacet; superfertur nunc, aequatur „milies", subiacet ut „tantum non milies". Phorm. I 2. 18 Proverbialis ὑπερβολή facta aut per exceptionem aut per superlationem aut <per> aequam collationem.

Utrumque D.

IV 2. 12 (2) Et hoc recte, quia quinque lineae perfectae sunt ad amorem: prima visus, secunda alloquii, tertia tactus, quarta osculi, quinta coitus. II 3. 76 (3) „Videbit, colloquetur, aderit una": istae enim sunt amoris lineae, etsi eas non omnes est persecutus. Hoc Sabb. curs. edidit, sed utrumque Donato dandum esse iudico, quem IP interpolavit in II 3. 76 (1) et 82 (1), de quibus postea.

IV 7. 36 (4) „Edico tibi" superbe et quasi militi; nam edictum praetoris dicitur et imperatoris. V 8. 33 (3) „Miles, edico hoc tibi" et contumeliose „edico hoc tibi" et proprie ut militi „miles", inquit „edico". Illud Donati, hoc imitatoris.

Ad. I 1. 3 (3) „Si absis uspiam aut ibi si cesses": „aut ibi" uspiam; significat enim, scilicet „uspiam", et in loco et ad locum. Ibid. 12 (1) „uspiam" et in loco et ad locum significat. Repetitio mag.

IV 7.37 (2) Bene „iracundiam", nam ira de causa est, iracundia de vitio multum irascentis. V 3.8 (2) ira de causa est, iracundia de moribus. Item.

Hec. II 1.11 (3) Resciscere est ⟨cum⟩ quod de industria celatur vix argumentorum vi agnoscitur. III 1.5 „resciscere" autem est vix reperire, quod ⟨quis⟩ de industria quaerat celatum. V 4.27 (4) resciscere est recognoscere et vix invenire, quod quis nescierit. Hoc tertium prodit imperitum imitatorem.

Phorm. II 3 B 7 (1) „Neque eius patrem se scire" ambiguitas, quae tamen discernitur censu. Ibid. B 19 (1) „Se hunc negligere" ἀμφιβολία, sed quae sensu dissolvitur. Vix utrumque D. dedit locis tam propinquis, ergo attende repetitionem inveniri in eadem serie B.

Habes repetitiones omnes vel, si quas forte omisi, fere omnes quae locis dissitis reperiantur. Satis rarae sunt et naturae atque originis diversae, cum modo D. ipse se repetat, modo illum magister, modo manus agnoscatur IP, cuius scholia postea accuratius tractabimus. Duorum excerptorum industria, quorum opera Donatus ipse evanuerit, nusquam deprehenditur; immo iuxta excerpta cuiuscunque auctoris et generis semper comparet commentum plenum et germanum.

b. *Scholia similia ad eosdem versus.*

Andr. I 2.2 (1) Non recessit de loco senex; „sensi" ergo: antequam cum Sosia loqui coepisset. Sic D. Ibid. (3) „modo ⟨sensi⟩" antequam cum Sosia loqui coepisset. Repetitio eorundem verborum ad eundem versum prorsus rara, quam Compilator in margine exemplaris inventam dormitans post (1) iterum intulit.

II 6.26 Quidnam hoc rei est? Quid vult veterator sibi? (1) „Quidnam hoc rei est" verba sunt secum cogitantis senis aut de his quae nunc locutus est Davus, aut de adventu mulierum, quae in scaenam veniunt. (2) Pulsatus est senex argumento falsarum nuptiarum „paululum obsonii" (II 2.23), tamquam se illuderet Davus. (4) Et hi duo versus ostendunt

pulsatum esse senem ex argumento falsarum nuptiarum, illo argumento, quod ait „paululum obsonii", tamquam se illuderet Davus. (5) Sunt ergo verba, ut diximus (schol. 1) [1]), secum cogitantis senis aut de his, quae nunc locutus est Davus, aut de adventu mulierum, quae in scaenam veniunt modo.

Exemplum prorsus unicum, ubi (4) = (2) et (5) = (1). Quod autem in (5) additur „ut diximus", ostendit utrumque in eodem exemplari fuisse et illum, qui dedit (5), fateri se etiam scripsisse (1). Huiusmodi repetitiones IP, hoc est Editorem et et Retractatorem commenti genuini, etiam alibi commisisse videbimus, quamquam tum Donatum non ipsis verbis repetit, ut h. l. ubi nihil addidit praeter „ergo", „ut diximus", „modo". Altera repetitio revocanda erit ad duplicem fontem, quo usus sit compilator; qua de re postea videbimus [2]).

III 1. 18 (3) „Discipuli" Mysis, Lesbia et Pamphilus: omnes per quos agitur fallacia; bene ergo e. q. s. Sic D., cuius verba IP, ut refutaret, in (4) repetitivit: Alii (i. e. Don.) nominativum pluralem putant, ut „discipulos" dixerit omnes, per quos agitur fallacia, e. q. s.

V 6. 5 Haec ita narrantur Davo, ut eadem opera etiam Charinus audiat. Sic D. Mox IP 6 (1) haec omnia, ut diximus (schol. 5) [1]), propter Charinum dicuntur, ut audiat.

Eun. I 2. 36 Scholia (1) et (2) coniuncta fuerunt in commento, horumque finem: „Simul convenit mulieri loquenti huiuscemodi mora", imitatus est aliquis in (4): Vide quam satis muliebriter.

Sabb. perperam proscripsit (2) et (4).

Ibid. 83 (2) et (6). De his postea.

II 2. 32 Tamquam philosophorum habent disciplinae ex ipsis vocabula, parasiti ita ut Gnathonici vocentur. Don. (1) „vocabula" ut Pythagorica, Platonica. (2) Hoc igitur non est

---

1) „Ut diximus", cf. seq. locum et p. 12 adn. ad Eun. I 1. 112. De auctoribus scholiorum per *ut diximus* postea separatim agam.

2) Rabbow de Don. com. in Ter. p. 330 haec scholia citavit pro exemplo duplicis recensionis, sed rarissimum exemplum nulla argumentatione declaravit. Spero fore ut huic dissertationi, quae maxime versabitur in Eunucho et Phormione, etiam accedat dispositio scholiorum intricatiorum ad Andriam.

consequens ad id quod vult (immo quod coepit) dicere, nisi forte „disciplinam" pro discipulis posuit. (3) Non hoc intulit quod coeperat dicere, nisi forte „disciplinam" pro discipulis posuit.

Sabb. recte illud Interpolatori, hoc Donato dedit. (Bentleius correxit discipulis in vs. 32).

II 3. 22 (1) „Haud similis virgo est virginum nostrarum" c. (vel ci) et ἐγχωρίarum, ut Verg. (Geo. II 89) „non eadem arboribus pendet vindemia nostris". Sequitur: (2) „nostrarum" civium scilicet, id est terrae ac patriae nostrae, ut Verg. (l.l.) et Sallustius „nostri foeda fuga" (Iug. 38. 7).

Pro eo quod in codd. est *c. et* vel *ci et* Wessn. coniecit *civium et* vel *scilicet*, sed „civium" iuxta „ἐγχωρίarum" otiosum est. Sabb. sprevit has litterulas deditque „nostrarum" ἐγχωρ., idem tamen alterum scholium propter exemplum Sallustii Donato, hoc imitatori adsignavit. Si autem Wessnerum audimus, cum Graecum vocabulum tum exemplum Sallustii Aemilium Asprum Donati auctorem produnt, quod si verum est, eum scripsisse suspicor: „scilicet" vel „id est" „ἐγχωρίarum ut Vergilius ... et Sallustius ...". Ex hoc pleno scholio excerptor aliquis (1) sumpsit initium omittens exemplum alterum, qualis omissio non raro in posterum se nobis offeret. Alius magister, nempe IP, utrumque exemplum rettulit, sed more suo Donati textum correxit, pro ἐγχωρ. praebens „civium scil., id est terrae ac patriae nostrae" per dittologiam duplicem (civ., terr. patr.) satis absurdam, sed homini propriam. Tum igitur statuendum est, Compilatorem praeter editionem IP, aliam adhibuisse in qua legeretur excerptum (1).

II 3. 37 Novistin? Pa. Quidni.

„Quidni" correptio est a se manifesta quaerentis, est enim sensus: quid nisi aut cur non noverim, — *est enim „quidni" aut quid nisi aut cur non,* — quia veteres „ni" pro „ne" ponebant et „ne" pro „non", ut Plautus (Men. I 2. 1) „ni stulta sis" pro „ne"[1]) et „ne vult" pro „non vult". IV 4.7 „Quidni

1) Serv. ad Aen. III 686 „Ni teneant cursus" antiqui „ni" pro „ne" ponebant, qua particula plenus est Plautus „ni mala ni stulta sis". Unde hoc a Servio petitum sit docet Priscianus III p 61, ubi citat verba Aeneidis additque: quod etiam Donatus in commento Aeneidos affirmat dicens: „ni pro ne, sic veteres", ubi Priscianus omisit exemplum Plautinum, ut iam observavit Ribbeckius.

habeam": „quidni" quid nisi, hoc est cur non habeam? Ad. III 4. 20 (2) Plus est „quidni?" quam „noveram", nam quasi corripit dubitantem dicendo „quidni?", ut subaudiatur „noverim". Ibid. IV 2. 34 (3) „Quidni norim" correptive „quidni" pro „quid nisi". Praeterea confer Eun. III 3. 2 (1) nam „ni" ne significat et „ne" non: „ni" pro „ne" Verg. (III 6. 85) „leti discrimine parvo" cett.; „ne" pro „non" Plautus „ne vult" inquit pro „non vult".

Emblema — *est enim ... cur non* — a Sabb. et Wessn. notatum debetur magistro, quem indicavi olim littera A (Mnem. XXXII p. 287 sqq.), reliqua ipsius Donati sunt, nisi quis etiam Eun. IV 4. 7 et Ad. IV 2. 34 imitatoribus dare malit.

III 2. 19 (1) „Vix" aut difficile significat aut non, ut sit: nec hoc. Lucilius „carcer vix carcere dignus". IV 3. 3 (2) „Scelus" αὔξησις: plus enim est „scelus" quam „scelestus", ut Lucilius „carcer v. c. d." Andr. I 2. 12 „Carnifex" aut excarnificans dominum aut ipse dignus carnifice, ut caro fiat, id est lanietur. Lucilius „c. v. c. d." Phorm. II 3. A 26 „Ain tandem carcer" non carcereum (? cf. W.) sed carcerem asperius appellavit. Sic Lucilius „c. v. c. d." Ibid B 26 (3) „carcer" Lucilius c. v. c. d."

Exemplum Lucilianum D. (secundum Wessn. ex Aspro) recte adhibuit ad Eun. III 2. 19 et Phorm. II 3. 26, imitator, IP me iudice, inepte ad Eun. IV 3. 3 et Andr. I 2. 12. Eidem imputandum est additamentum in IV 3. 3: plus enim est „scelus" quam „scelestus", immo „quam scelerosus" hoc enim praecedit vs. 1, nec non (in Phorm. A 26) „non carcereum sed c. a. ap.", nam is est qui fingit nova vocabula amatque antithesin „sed — non". Attende denuo Compilatorem in serie A rettulisse textum ab IP interpolatum, in B exemplum Donateum simplex.

III 2. 25 (3) „Sollers" quasi totus ex arte consistens, ut ὅλος ἐν ἀρετῇ, quod Latini S littera pro H solus in arte; huic

---

proleg. in Verg. p. 184. Hi loci alicuius momenti sunt ad quaestionem quam movit Wesnerus, in libro de Aem. Aspro, Donatum nempe Plautina rettulisse non ex sua ipsius notitia, sed ex Aspri commentario ad Terentium. Quid autem, si videmus Donatum hoc idem exemplum iam multo ante citasse in commento Vergiliano?

iners contrarium. (4) Nam „sollers" quasi ὅλης ἀρετῆς dictus, ut ὅλον solum, ἥμισυ semis, ἕξ sex dicimus.

IP in (4) partim Donatum secutus est, partim reddidit doctrinam scholasticam de littera s pro Graecorum aspiratione posita, iam a Verri Flacci aetate vulgatam; cf. loci in app. Wessneri: Festus 293. 298. 348 sq. Prisc. II 32. III 16, quibus locis eadem exempla ἥμισυ, ἕξ proferuntur in etymologia vocis sollers aliorumque similium.

IV 2. 14 (3) „Timida" timens: aliud naturale est, aliud eventus est, ut Verg. (E. VI 20) „addit se sociam timidisque supervenit Aegle" cett. [1]) Phorm. I 4. 27 (2) „timidum" pro timentem, ut „addit se s." cett. Hec. III 3. 5 (2) „timidus" pro timens, nomen loco participii.

Primo obtutu etiam scholium Eun. aliquis Donato tribuerit, sed cum praecedat alia illius explicatio: (2) „timida" modo aegra, cett. (cum ex. Plaut.), deprehenditur IP, quo praeterea digna est antithesis philosophans de „naturali" et „eventu".

IV 3. 6 (2) „Unguibus" quibus armatur hic sexus. IV 6. 2 (2) „Oculi ilico effodientur" et femineae minae sunt et in libidinosos quam maxime; nam hunc amatorem suspicatur esse virginis. Sic et alibi: „ut ego illi" cett. (IV 3. 6), in oculos autem maxime saevire feminas et tragoediae fere et comoediae protestantur. V 2. 20 (2) minae istae proprie feminarum sunt et in se et in alios unguibus saevientium, ut (Verg. IV 673) „unguibus" cett. — (3) Sed „involem" ab avibus tractum est, ut apud Verg. (III 233) „praedam pedibus circumvolet unus". — (4) Ergo hoc gestu et digito et motu corporis adiuvandum est.

Repetitiones omnes ipsius D. esse videntur. At vero scholia ad V 2. 20 primum nunc nobis exemplum praebent, quod mox permulta similia sequentur, qua ratione IP in edendo commento saepe versatus sit: scholia de gestu tantum non omnia genuina sunt, itaque in commento (4) subsequebatur (2), verum editor IP suam correctiunculam de involando inseruit per particulam *sed*, addito exemplo inepto.

---

1) Aliter Isidorus, diff. verb. 554 Timidus est qui semper timet, Timens vero qui ad tempus formidat ex causa. Tali intellectu distinguuntur pavidus et pavens, providus et providens, etc.

V 2. 68 (2) Interrogatio haec increpationem continet impudentissimi facti. (3) Haec interrogatio irrisionis plena est in eum, quem nihil pudeat.

Fere similia, sed alterum (3) paulo rectius, nam Pythias cum dicit „Quam ob rem tandem (sc. abeas)? An quia pudet?" non increpat, sed irridet subitum Chaereae pudorem, qui paulo ante virginem violare ausus sit. Cum igitur (2) IP tribuendum sit, quaeritur receperitne in editionem modo retractationem suam an etiam schol. genuinum Donati. Primo auditu suspicio satis absurda est, imitatorem sic semet ipsum prodidisse. Sed ipsi hoc aliter videbatur, sua nempe inventa praeuitere Donateis et haec illis obscurari. Hac tantum ratione explicari possunt repetitiones manifestae, ubi nempe aliqua coniunctio (*aut vel* sim.) vel formula „ut diximus" aliudve indicium ostendit et exemplum et imitationem ab eo recepta fuisse. Itaque in locis, qualis hic est, non necesse est cogitare de alio fonte, unde Compilator genuinum exemplum hauserit. Alia res est in quibusdam locis, veluti Andr. II 6. 26 (4), quem supra tractavi, sed hi rari sunt et a me indicabuntur.

Ad. III 2. 10 Sostr. Non intelligo satis quae loquitur

(3) Ad hoc Sostrata ignorans inducitur, ut malo nuntio repente feriatur, et quia oportuit priorem loqui, praesens loquitur, quia autem non est perdenda tam suavis ἠθοποιία dolentis ad irascentem, idcirco non audit Geta, conversus ne ob illam loqui desinat.

Sic D. eleganter et plene. Otiosissima est duplex repetitio ad 11: Adhuc non audiente Geta loquitur: idcirco nec audit eam servus nec videtur ab eo Sostrata. Haec nova species est, nempe ut Editor ad sequentem v. brevius repetat, quod ipse e Donato rettulit ad praecedentem.

III 4. 26 Utinam hic sit modo defunctum

(5) „Defunctum" finitum, id est: ut non peiora committat. (6) „Defunctum" finitum, hoc est: ne ulterius peccet Aeschinus. Secundum Donatum in (3) „Utinam" desperandi vim habet. Verba igitur sic accepit: Vereor ut hic defunctum (finitum) sit. Ab hoc voto sententia prohibitiva per „ut non" vel „ne" pendere non potest. Itaque D. exhibuit tantum: „finitum"; unde

explicationes per „id est" et „hoc est" ad magistrum recidunt [1]). Sic D. ad Phorm. V 9. 32 „defungier" defungi, desinere. Nihil amplius.

Hec. I 2. 22 (3) „Quae narravit mihi": „quae" qualia scilicet et quanta. (4) „Quae" acuendum est, ut sit qualia et quanta; et hoc *ὑπερβολικόν*.

Wessn. in Appendice: „manifestum duplicis commenti vestigium". Potius in (4) habemus ipsum Donati commentum, in (3) excerptum. Pleraque scholia per *scilicet* suspecta sunt.

Phorm. I 1. 12 Porro autem Geta ferietur

(4) Ad paupertatem rettulit „ferietur", nam et damnum plaga et res sanguis dicitur. 13 (2) ex consuetudine „ferietur", nam et plagam damnum et sumptum sanguinem nostrum dicimus.

Iunctura causalis per *nam* in altero scholio iusta et perspicua est, ubi locutio „feriri" explicatur e consuetudine usurpandi plagam et sanguinem pro damno et pecunia. In altero obscura et impedita, quia „ad paupertatem" perperam dixit pro „ad iacturam pecuniae". Igitur hoc illius imitatio est vel excerptum.

II 3. 16 A (2) „Opera" hic septimus casus est. B (2) „opera" septimus casus est et „vita" nominativus.

Hoc exemplum probare videtur Rabbovii et Wessneri coniecturam, fuisse duos commenti excerptores quibus utraque series A et B debeatur. Sed quid tum statuendum de scholiis similibus in eadem serie hisce:

Ibid. 73 A (1) haec minantis sunt verba, et A (2) bene imitatus est modum comminantis. Apparet ex hoc loco, et postea ex aliis saepius apparebit, utramque seriem pro se laborare iisdem vitiis aut proprietatibus quae inquinant totum commentum.

Ceterum utrobique habemus genuinum D. (16 B (2) et 73 A(2)) et excerptum (16 A (2) et 73 A (1)).

Igitur in his quoque nullum invenitur specimen duplicis com-

---

1) Sitne ille magister I P an alius, nondum diiudico. Si est I P, quod suspicor, schol. (6) pro correctione adposuit.

menti manifestum, sed aut unum alterumque exemplum excerpti brevioris et deterioris e scholiis Donati plenis et absolutis, aut repetitiones ipsius Donati, aut interpolationes editoris IP et eiusdem vel aliorum magistrorum imitationes tenuiores.

§ 2. Excerpta et compendia in Eunucho et Phormione.

Alterum repetitionum genus brevia scholiorum Donati excerpta vel compendia esse diximus diversorum auctorum et pretii diversi.

Ab hoc inde loco non omnium fabularum scholia, sed Eunuchi tantum et Phormionis persequar. In illius fabulae scholiis ad I et II nobis proderit Sabbadinii recensio, in hac peculiarem scholiorum condicionem ad II 3—V in examen vocare operae pretium erit.

Eun. prol. 10 sq. In fine amplissimi scholii Donatiani ad vs. 10 haec leguntur: quae contra naturam iurisque consuetudinem posita argumenta notat Terentius, quod ille ordo potior erat, ut adulescens prior proponeret causam, qui petitor inducitur.

Haec IP ad vs. 11 sic reddidit: (2) Nam possessorem fecit priorem agere quam petitorem, quod abhorret a consuetudine et iuris et litium. S. c.[1]

Ibid. 27 (1) „Peccatum imprudentia" id est ignorantia, ut „imprudens harum rerum" (vs. 136): non enim stultitia. (3) Ignorantiam, non imperitiam <significat?>. Schol. (1) Donati est cum additamento editoris IP: „non enim stultitia", pro quo D. dedisset „non dolo malo". (3) excerptum est scholii (1) ex editione IP [2]). (3) S. c.

I 2. 59 (2) (3) (4). De his postea.

---

1) S. c. = Sabbadini cursive edidit, h. e. a Donato abiudicavit.

2) Huiusmodi excerpta ex editione iam interpolata ab IP stetisse videntur in margine alicuius editionis fabularum, qua usus sit Compilator. Nec non Donati excerpta breviora e tali fonte fluxisse verisimile est, veluti quod statim sequitur III 2. 18 (2).

III 2. 18 Ex Aethiopia est usque haec

(2) „Usque" additum est, ut longuinquitas monstraretur. Hoc mag. aliquis excerpsit e Donato. (4): Ostendit, quid **sit** „ex Aethiopia" addendo „usque", ut ex longuinquitate dignitas muneris ponderetur, cett.

Ibid. 42 Una ire cum amica imperatorem in via

(2) Mirifice „amicam" dixit non „meretricem". Excerptum magistri ex (5): Bene immutavit nomina hinc ad honorem, **hinc** ad invidiam: hanc non „meretricem" sed „amicam" dixit, **hunc** non „militem" sed „imperatorem".

Qui Donati stilum noverit, mecum ei dabit modo initium (5) „Bene ... invidiam". Reliqua addidit editor IP per *non — sed*, ut centies. Eidem debetur insulsa adnotatio (3): „Imperatorem" congrue in militem, quasi ipse sit sub quo est!

Igitur in hac sylloge habemus (1) Don.[1]) (2) exc. mag. (3) IP. (4) Don. (5) Don. et IP. Haec omnia IP ordine edidisse credo, praeter (2), quod Compilator inseruit ex margine edit. IP, aut alius editionis Terentianae.

IV 3. 24 (4) Si „verum" pro coniunctione accipimus, subaudiendum erit hic „amatores mulierum esse maximos". (7) **aut** n o n c o g i t a r a m, a u t n o n e r a m r e c o r d a t a. Utrumque excerptum a magistro quodam e Donati schol. longissimo (3), quo postea mihi erit revertendum.

IV 4. 24 Iube mihi denuo respondeat

D. (2) ... „denuo" autem ad „respondeat" pertinet, non ad „mihi". Excerptum hinc (3) „Iube ⟨denuo"⟩, non „mihi denuo".

P h o r m. I 1. 2 Heri venit ad me: erat ei de ratiuncula

(3) Deest „nam" sed mire subtractum est. Compendium e Donato (5): Moraliter intulit „erat ei": magis enim facetum est et comicum, cum *ἀσυνδέτως* infertur, quam si diceret „nam erat ei".

Frequentissima huius generis excerpta et compendia brevissima non exhibent vestigia duplicis commenti, sed potius in

---

1) Sic se habet (1): Vide *προπαρασκευήν* futurae litis inter Thaidem ac militem. Scholia de oeconomia fabulae fere omnia genuina sunt.

editionis alicuius Terentianae margine a Compilatore inventa sunt.

I 2. 3 Accipe, em: lectum est; conveniet numerus quantum debui

(3) Ordine: prius enim qualitas, deinde numerus pecuniae spectari solet. Exc. manifestum e longiore D. (4): Tribus modis debitum pecuniarium solvitur, pensione, spectatione, numero. De reliquis scholiis postea.

Ibid. 24 (3) Bene „meo" ne esset ἀμφίβολον. Item ex longiore D. (1). De reliquis postea.

Ibid. 54 (3) ἀπὸ τῆς καταπλήξεως. Item e longiore D. (1).

Ibid. 58 (3) Bene „exstinguerent", quia forma calor. (4) „Forma" ab igne et calore dicta est. Utrumque secundum D. 57 (3). Notae marginales in duabus editt.?

Ibid. 71 (1) Bono affectu dixit „daret illi?" filius enim familias non tam ducit uxorem quam a patre accipit, quippe cum patri committatur puella potius in huiusmodi condicionibus quam marito. Hinc exc. (4): mire „daret", ut ostenderet nihil esse potestatis in filio.

Ibid. 85 (4) ἀσύνδετον ut supra „imus, venimus, videmus" (vs. 53). E longiore D. (5), ubi plura exempla citantur.

I 3. 11 (3) Hoc cum pronuntiatione infert. E longiore D. 11 (1).

Ibid. 18 (2) Cum modo. E longiore D. (1) „Modeste", cett.

II 2. 12 (2) Totum metaphorice. Exc. e D. 13: παρασιτικῶς totum translationibus loquitur, cett.

II. 3. 3 (2) „Adeste" proprie: adesse enim causae proprie dicuntur patroni et amici. Hinc exc. (6) A: proprie advocatis dixit.

Ibid. A (2) Vide ut veteratorie ostendat contradixisse adulescentem. Exc. e longiore D. B (2), ubi in fine haec leguntur: .... ostendit (Antiphonem) contradixisse sibi et restitisse in iudicio.

Delenda sunt quae de hoc scholio perperam scripsi in Mnem. XXXII p. 250. Phormio audiente patre, cuius tamen praesentiam se nescire simulat, mendaciter rem ita proponit, quasi Antipho sibi in iudicio restiterit, eo consilio ut hunc patri purget et culpa liberet.

Hic igitur non habemus duo excerpta e commento A et B,

ut Wessneri coniectura postulat, sed in B ipsum Donatum, in A excerptum.

Ibid. 18 A: Habet miseriam otiosa narratio. B (2) Miserabiliter et invidiose positum „senex" cett.

Iterum Don. in B, excerptum in A.

Ibid. 25 A (2) „Male loqui" pro maledicere. B (2) pro male dicere; et quaerit Probus, quis ante Terentium dixerit. Idem denuo.

Ibid. 26. Vide supra p. 17 ad Eun. III 2. 19.

Ibid. 27 A: Fingit illi crimina de causa et de negotio. B: Ingeniose de ipso negotio sunt inventa convicia.

In A mag. rhetorice reddidit Don. B, idque perperam, nam verba quae explicantur („bonorum extortor, legum contortor") non sunt ficta crimina sed convicia ingeniose inventa.

Ecce compendia vel excerpta a magistris minoris momenti (raro ab IP) leviter breviterque conficta e Donati scholiis longioribus, quae iuxta compendia nobis integra servata sunt. A Compilatore invecta videntur ex margine edit. Terentianae alicuius, quam iuxta editionem IP adhibuerit.

Perpauca adnotata erant ad Eunuchum, plura ad Phormionem. Similia autem passim reperiuntur in reliquarum fabularum scholiis.

Scholia autem ad Phorm. II 3 ex hac parte nihil habent quo discrepent a reliquo commento.

Hucusque hoc imprimis egi ut refutarem coniecturam de duobus commenti excerptoribus continuis. Vidimus veras merasque repetitiones, excerpta, compendia in tot scholiorum millibus nequaquam numerosa esse et maximam partem magistellorum quorundam operam referre levem et desultoriam, praeter quos hic illic Interpolatoris primarii quoque industriam saepe offendimus.

Dehinc omissa illa coniectura, cuius tamen refutatio in sequenti dissertatione identidem ultro affirmabitur, meam ipsius coniecturam de peculiari illo commenti Editore et Interpolatore [1])

---

1) Unum interpolatorem insignem iam agnovit Sabbadini Stud. Ital. II p. 13:

illustrare et defendere conabor. Persequar omnia scholia, quae in E u n u c h o et P h o r m i o n e ei adsignanda esse putem, quorum duae species distinguendae sunt. Primum is quoque repetitiones dedit atque excerpta et compendia scholiorum Donati, sed stilo longe diverso exarata et quae vulgo aemulum prodant Aelium corrigere et superare cupientem. Accedunt dein interpolationes cuiuscumque generis innumerae, Donateis scholiis suffixae, insertae, iuxta positae aut oppositae. Utraque species nonnumquam tam parum differt, ut non separatim sed una serie utramque tractare satius sit. Efficiam tamen ut aliqua ratione scholia altera ab alteris distinguantur. Haec autem Interpolatoris nostri specimina inducuntur per particulas supra relatas et praesertim per antitheses, *non — sed* sim., interrogationes, *an, utrum — an,* sim., formulas, *rettulit ad — ad* et permultas alias.

His interpolationibus in editione sua locum dedit, ut suspicor, i u x t a D o n a t i s c h o l i a et talem editionem adhibuit C o m p i l a t o r. Ubi tamen IP pro Donateis nova substituit et genuina omisit, Compilator haec ex alio fonte intulit. Hoc tamen raro accidit, quoniam, ut supra vidimus, Interpolator suarum imitationum comparationem cum scholiis germanis non fugit, sed potius quaesivit et utrorumque notitiam lectoribus praebuit. Compilator autem praeterea transtulit magnum numerum additamentorum, excerptorum, compendiorum, quae temporis lapsu sese insinuaverant in commentum ab interpolatore retractatum, — nam ipsum commentum Donati genuinum ex mea sententia non adhibuit, — aut legebantur in marginibus editionum Terentianarum. Qua ratione ex his elementis nostrae scholiorum collectiones maiores exstiterint, ubi opus est identidem declarare conabor. Compilatoris operam in commento constituendo non magnam fuisse apparebit.

§ 3. Interpolationes in Eunucho et Phormione.

Quale interpolationum genus intelligam supra declaravi p. 9

Parallelamente a Donato abbiamo l'opera di un suo compendiatore (sed plus est quam compendiorum confector), che gli va quasi sempre di pari passu: e così sono nati i doppioni. Stud. Ital. III 341 al. hunc scholiastam appellavit „il continuatore".

sub 3, atque ibidem posui plurimarum auctorem eum fuisse, qui Donati commentum iterum ediderit cuiusque personam descripsi p. 9 adn. 3. Itaque huic capiti confidenter praescribo

Scholia varii generis ab Editore praesertim in Eunuchi commentum illata.

Prol. 7 Qui bene vertendo

(2) „Vertendo" in Latinam linguam transferendo, ut „Plautus vertit barbare" (Prol. Trin. 19).. Sic Donatus. Opposuit Editor (3) Aut „vertendo" corrumpendo.

Cf. Schol. Bemb: „Bene vertendo" penitus evertendo.

Ibid. 9 sq. Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit
Atque in Thesauro scripsit, cett.

(1) Apparet pronuntiatum, quasi hoc ipso admonuerit spectatorem, quam turpiter et imperite haec fabula scripta sit.

(2) Et bene „nunc nuper", ut ex vicinitate facti ostendat nihil esse dicendum, quam displicuerit haec comoedia Luscii Lanuvini, propterea quod res recens sit et omnes meminerint.

(3) (Narratur argumentum Phasmatis).

(4) Utrum ergo hoc dicat (sc. quaeritur), quod totam fabulam (Phasma) transferendo laeserit Lusc. Lanuv., an non hoc, de quo tantum reprehendat [1]), sed his signis velit ostendere, quem dicat vitiose Thesaurum composuisse, ut in Thesauro sit culpa, non in Phasmate.

(5) „Nuper" ex illis verbis est, cett.

(6) „Phasma" hanc fabulam totam damnat, ut apparet, silentio; Thesaurum vero non totam, sed ex uno loco.

Itaque in schol. (1) (2) (6) versus nonus ita pronuntiatus esse dicitur, ut totum Phasma voce et gestu damnaretur, sed silentio, h. e. sine aperta reprehensione, quia spectatores adhuc meminerint, quantopere displicuerit. Iuxta hanc explicationem in (4) alia proponitur, nempe versum nonum hoc tantum spectare, ut mentione comoediae nuper a Terentio doctae cognoscatur, quis auctor sit Thesauri, cuius locus reprehenditur vs. 10 sq.

Prior explicatio unice iusta est, nam totus locus inde a vs. 7

---

1) Locus corruptus videtur. Placet lectio Zeunii et Fabiae: „an hoc tantum dicat, non quo reprehendat".

in vituperationem fabularum Luscii comparatus est, nec credibile est aut spectatores ignorasse auctorem Thesauri, tunc temporis sine dubio satis celebrati, utpote qui princeps erat factionis hostilis Terentio, aut prologum sic per ambages illius nomen indicasse. Itaque non assentior Fabiae in ed. ad hunc v. dicenti: „Le vers 9 ne contient donc aucune critique quoi qu'en dise Donat."

Cum igitur (1) (2) (6) Donati opinionem contineant, sequitur scholium (4) ab alio invectam esse, ut opinor ab IP, qui suam vel prioris critici opinionem rettulerit per solitam sibi formulam *utrum — an*. Recte ergo Sabbadini hoc scholium cursive dedit, cui tamen non concedo etiam schol. (5) proscribendum esse totum. Repetit quodammodo Donatus quae aliter dixerat ad And. III 4. 3. Postremam scholii partem: „nam nisi ... significasset", suspectam esse non nego.

Ibid. 17 Habeo alia multa quae nunc (Luscius) condonabitur. Don.: Sic in Phorm. (V 8. 54) „argentum quod habes condonamus te". Sequitur: „nam dono ablativo casui iungebant veteres, condono accusativo". Hoc adiecit IP valde impudens nonnumquam in fingendis regulis grammaticis aliisque hoc genus. Refutant eum exempla Hec. 849 „Egone te pro hoc nuntio quid donem", et Plauti Amph. I 3. 38 „pateram ... tibi condono". Vide Fabia ad h. l., Dziatzko ad Phorm. l.l. S. c.

Ibid. 24. Et nihil dedisse verborum tamen

Don. (2) Dare verba decipere est eum, qui cum rem exspectet nihil inveniet praeter verba; et alibi „verba istaec sunt" (Phorm.) et de contrario (Heaut.) „rem cum videas, censeas". IP speciose sed perperam: (3) An aliter: nihil addidisse de stilo suo Terentium?

Ex ambobus autem scholiis alius magister hoc concinnavit: (1) aut neminem fefellisse, aut nihil apposuisse de suo.

S. utrumque c.

Cf. Don. ad IV 5. 1 (3) „data verba" fraus facta. Andr. I 3. 6 (1) „verba dare" fallacia scilicet.

I 1. 1 Quid igitur faciam?

(2) σχῆμα διανοίας· διαλογισμός. et apparet multa tacitum cogitasse adulescentem et tandem in haec verba erupisse.

Scholia Donati duo a Compilatore iuncta per et. D. σχήματα λόγου et διανοίας nude notare solet. IP in editione adscripsit hoc suum: (5) Est διαλογισμός perditae mentis post multam frustra cogitationem. Donatum imitans se novi aliquid praebere affectat.

Hoc igitur schol. Sabb. iure obelo notavit, qui non audiendus est, cum idem faciat in (3), cuius auctor Donatus vel, si Wessnerum sequimur, Aemilius Asper, tamen erravit cum „igitur" h. l. interpretaretur deinde.

Idem damnavit etiam (6), ubi ad verba: „Quid igitur faciam? non eam ne nunc quidem ...?" adnotatur: Hoc videtur non esse contrarium, sed est, nam dubitat (scil. in verbis „q. i. g. f") utrum meretricis satisfactionem exspectet, an (scil. in verbis „non eam" e. q. s.) illam omnino non quaerat. Quamquam haec interpretatio dubitationi obnoxia est, tamen hoc scholium a Donato abiudicare non ausim.

Itaque IP in editionem Donati scholia ordine recepit inserto (5); scholia (1)—(5) agunt de priore versus parte, (6) et (7) de posteriore. Compilator nulla sua opera haec transtulit.

I 1. 4 Exclusit; revocat; redeam? Non, si me obsecret

(2) Vides ergo superiorem partem dubitationis (scil. redeam?") in eo fuisse, ut rogatus rediret, inferiorem (scil. „non, s. m. o.") ut ne rogatus quidem. Hoc quoque Sabb. immerito seclusit.

Ibid. 9 Actum est, ilicet, peristi

(1) „Actum est" de iure translatum, „il." de iudicio, „per." de supplicio. Sic D. Sequitur (2) „act." ad „ultro ad eam venies" (vs. 8), relatum est, „ilicet" ad „indicans te amare" (vs. 8), „peristi" ad „ferre non posse" (vs. 9). Hae merae sunt nugae. Huiusmodi relationes in deliciis sunt IP, quod multa exempla docebunt [1]). S. c.

(3) „Ilicet" semper in fine rei transactae ponitur. Adnotatio temeraria ideoque falsa, quae repetitur fere Phorm. I 4. 30 (4): Semper „ilicet" finem rei significat, ut „actum est". Ubi sequitur adnotatio vera et elegans Donati. S. c.

Ibid. 10 (2) „Eludere proprie gladiatorum est, [cum vicerint].

1) Olim ex Andria quaedam citavi: I 5. 44 (1). 56 (2). 60 (4). Mnem. XXXII p. 232 sq.

Cicero (Catil. I 1) „quam diu etiam furor ista tuus eludet?" Sic Don. Sequitur (3) „Eludere" est finem ludo imponere. Haec significatio, aliunde non cognita, ficta videtur ab Interpolatore, de cuius falsis verborum definitionibus vide exempla ad Andriam in Mnem. l.l. p. 219 sqq. Posuit hanc correctiunculam iuxta schol. Don. (2). S. c.

Etiam uncinis inclusi additamentum ineptum in (2).

Ibid. 20 Egone illam, quae illum, quae me, quae non ...! Sine modo!

(1) Familiaris ἔλλειψις irascentibus; — nam singula sic explentur: „egone illam" non ulciscar, „quae illum" recepit, quae me „exclusit", „quae non" admisit — etenim ⟨nec⟩ necesse habet nec potest complere orationem, qui et secum loquitur et dolore vexatur. — (2) Nam amat ἀποσιωπήσεις nimia indignatio, — ut Verg. (I 135) „Quos ego ...! sed motos praestat componere fluctus".

Lineolis inclusi duas interpolationes IP, insertas per *nam*, quo facto restituitur unum Donati scholium continuum. D. nec hoc loco Terentii explendi conamen fecit, neque Andr. I 1. 138, qui locus citatur a Servio ad Aen. l.l., ubi Servius praeter adnotationem e Comm. Donati Vergiliano, etiam supplementum aliunde citavit („subauditur: ulciscar" cett.). In supplendo nostrum locum sic lusit Priscianus vel is quem sequitur, III 111: „Egone illam" digner adventu meo, „quae illum" praeposuit mihi, „quae me" non suscepit heri.

Sabb. perperam seclusit alteram scholiorum partem, inde ab „etenim" usque ad fluctus".

Attende hoc exemplum interpolationis, cui multa similia nobis occurrent, cum supplemento textui inseruntur per particulas *nam*, *sed*, etc.

Ibid 28 Et prudens sciens, vivus vidensque pereo

(1) Mire et nove „vivus pereo" — et „pereo" sic dixit, ut intelligamus occidor, et „vivus" quasi sapiens et sentiens. — (2) Bene addidit „videns", — nam „vivus" perit etiam qui dormiens opprimitur, „videns" autem qui vigilans vim patitur ut pereat. — (3) nam „videre" pro vigilare posuit, ut etiam Verg., cum de Sileno dicit (E. VI 21) „iamque videnti sanguineis frontem moris et tempora pingit".

(4) Ergo „vivus" non mortuus, „videns" non dormiens.

Scholii genus superiori prorsus simile et denuo bis interpolatum ab IP, nunc per *et, nam.* Dicere vix opus est, quam ineptum sit occidor, et sapiens sentiens iuxta id quod praecedit „prudens sciens", aut quam insulsa sit observatio „videns" addi, ne quis dormientem etiam vivum perire obiceret; postrema denique sumpta sunt ab ipso Donato in (3). Scholium (4) illius est magistri, quem designavi littera A in Mnem. l.l. p. 288, ubi vide additamenta eius per *ergo* in Andria. Sabb. immerito servavit (2) et reliqua omnia damnavit.

Ibid. 22 sq.

Haec verba una mehercule falsa lacrimula,
Quam oculos terendo misere vix vi expresserit,
Restinguet

ad 22 (2) Expressio ad *αὔξησιν* ducens. — et non „vera", sed „falsa", et non lacrima sed lacrimula et non „ultro flens" sed „oculos terendo" et non „facile" sed „vi" et non „exstillaverit" sed „expresserit". — Hinc Verg. (II 196) „captique dolis lacrimisque coactis". Ecce splendidum exemplum interpolationis per *non — sed* [1]), qua verbose id reddidit, quod Donatus sequenti scholio breviter sic expressit: Totum sensum verbis significantibus protulit, ut Verg. (Ecl. III 27) et (Aen. IV 95). Sabb. haec aliaque huiusmodi immerito Donato reliquit.

I 2. 4 Tremo horreoque

(1) Ex amore nimio; nimius ignis effectum frigoris reddit, ut ex frigore nimio effectus ignis exsistit, secundum illud quod physici aiunt *ἀκρότητες ἰσότητες*. Hinc et Verg. (G. I 93) „aut Boreae penetrabile frigus adurat".

Sic D. Supplevit IP: (2) Natura magni caloris etiam horrorem incutit, ut nimiae febres. S. c.

Ibid. 5. Accede ad ignem hunc (Thaidem), iam calesces plus satis

(2) „Plus satis" nove, id est <plus> aequo; et alibi (Heaut. I 2. 24) „quam ne quid in illum plus satis faxit, pater". — (3) nove, sed intelligitur plus satis quam hor-

1) Exempla ad Andr. in Mnem. l.l. p. 292 sq.

rueras. — (4) Hoc quidam putant, at mihi videtur de his esse, quae a veteribus geminabantur, ut „plerique omnes" (Andr. I 1. 28. Phorm. I 3. 20) id est omnes et „pleraque omnia" (Heaut. IV 7. 3) id est omnia. Sic etiam „plus satis" pro satis.

Scholium (3) a proposita quaestione aberrat, cum explicandum sit, quid sit plus iuxta satis. Quid autem Don. hac de re sentiat, novimus e scholiis ad Andr. et Phorm. l.l., nempe plus esse παρέλκον s. adiectionem abundantem, igitur „plus satis" = satis, ut est in (4). Cum igitur schol. (4) Donati opinionem referat, aut ipse hoc scripsit aut imitator; sed de imitatore in scholio sanissimo cogitare vix licet; itaque D. est qui scripsit: „Hoc quidam putant, at mihi videtur". Pronomen „Hoc" non designat praecedens scholium (3), quod hanc quaestionem non tangere vidimus, sed (2), ubi „plus satis" et h. l. et in Heaut. explicatur plus aequo. Quis autem fuit, qui hoc censuit, quemque refellit D in (4)? Asper aut Probus aut alius grammaticus nobis ignotus. Iam vide, qua ratione Donatus hanc quaestiunculam in commentum intulerit. Incipit a citanda adversarii interpretatione ita, quasi hoc ipse censeat: (2) „Nove, id est aequo" cett. Tum eam statim refutat in (4). Haec scholiorum ratio, ut prius ponatur tamquam certa aliorum opinio, sed dein sequatur refutatio, etiam alibi, veluti ad V 8. 49, nobis occurret. Hinc sequitur schol. (3) interpositum esse ab IP, suam quoque sententiam hac de re ferre cupiente; sed ipsa quaestio eum praeteriit. S. c. (2) et (4), perperam.

Ibid. 9 Sane quia vero hae mihi patent semper fores

(1) Tolle „sane" et „vero" et pronuntiandi adiumenta vultumque dicentis et in verbis non negatio sed confessio esse credetur. Sic D. Sequitur manifestum additamentum ab IP prave adfixum per *nam*: (2) Nam vero ironiae convenit, ut „egregiam vero laudem" cett. (Verg. IV 93). Tritum ironiae exemplum; cf. Serv. ad. h. l. Don. A. Gr. IV 401, 30 al. citata in App. Wessn. S. c.

Ibid. 10 Missa istaec face

(3) Alia dissimulatio (sc. Phaidis) et durior post admonitiones [1])

---

1) Ita legendum puto cum codice T. Wessn. admonitionem.

(sc. in 7 „quid hic stabas?" sq. et 8 „quid taces?"). (4) Sed bene intelligit, qui hoc a meretrice ridente molliter et osculum porrigente dici accipit (scil. Probus, Asper aliusve auctor). Ambo unum Donati scholium efficiunt, hoc sensu: Est quidem dissimulatio durior, sed mitigatur osculo et vultu, ut bene intelligit, qui cett. S. (4) c. perperam [1])

Ibid. 18 Credo ut fit misera prae amore exclusti hunc foras

Don. (1) Cum illa a derivatione causae argumentaretur, mire a Parmenone correpta est, verisimile non esse, ut, quem quis amat, eundem possit excludere [2]). Differt ab hac enarratione altera, forma etiam inelegans, in (3): παρὰ προςδοκίαν intulit intuens puellàm et ei ostendens Phaedriam („hunc"), ut ostendat, quam falsa et repugnantia loquatur meretrix. Hoc igitur IP in edit. Donato opposuit. S. c.

Ibid. 22 (1) Astute servus reponit Thaidi vicem, nam illa ut magnum voluit exspectari quod dictura est, iste ut falsum contemnit. S. c.

Sic IP scholium Donati partim corrigit, partim sequitur. Hic enim 23 (1): Mire vicem Parmeno reddidit, nam ut servum difficile est tacere commissa, ita meretricem rarum est vera dicere.

Editor saepe infelix est in verborum usu, quae adhibet iusto graviora et res in maius augentia. Velut h. l. nec Thais quod dictura est exspectari voluit ut magnum, nec Parmeno eam ut falsum contemnit.

I 2. 28 Samia mihi mater fuit ... Parm. Potest taceri hoc

Don. (3) „pot. t. h." id est verisimile est; nec hoc ad laudem proficit sed ad dedecus meretricis. Hoc IP in ed. sua sic dilatavit: (2) „. t. h." peregrinam nasci meretricem et ideo potest taceri. S. c.

Ibid. 43 (2) „Bonam magnamque partem ad te attulit" haec dicuntur ἰσοδυναμοῦντα „ut abs te petere et poscere" (Heaut. V 1. 53). Sic Don. IP rogat (3) An potius „bonam" specie „magnam" quantitate? Alius denuo magister id sic affirmavit: (4) Nunc discretive dictum est, nam alias „bona" pro magna accipimus et multa. S. utrumque c.

---

1) Etiam schol. 15 (2) et (3) atque 111 (2), eandem rem tractantia falso damnavit Sabbadini.

2) De hoc scholio Donati rhetorico vide Mnem. XXXIII p. 145.

Ibid. 48 (2) Et bene „credam" secundum illud (vs. 21) „potin est hic tacere?"

Absurdam relationem ad vs. 21 merito proscripsit Sabb.

Ibid. 50 (1) „Hoc agite" pro adverbio corripientis est positum, — aut certe pro adhortatione audientiae praebendae; sic Plautus (Asin. prol. 1) „hoc agite si vultis, spectatores". — (2) et convenit veluti nutu audientiam significantis et gestu hoc ipsum adiuvari. — (3) Id est: illud desinite et hoc attendite.

Interpolationem Editoris indicavi lineolis, partim confictam ex (2), partim e Don. ad Andr. I 2. 15 (1), ubi citatur hic locus et exemplum Plauti, ac gestus sic definitur: Demonstrative velut aurem suam tangens.

Schol. (3) est ex additamentis per *id est* sim. de quibus postea; suppeditavit hoc fortasse quod D. dedit II 3. 57 (5).

Igitur (1) et (2) schol. continuum D. Sabb. perperam proscripsit (2).

Ibid. 59 Si fidem habeat

(2) Hoc est si faciam aliquid, unde credat se tibi praeponi. Sic D., cuius compendium dedit magister aliquis in: (3) si credere cogatur. Sequitur: (4) Id est si credat: unde fideiussor dicitur, hoc est auctor credendi. Agnosco IP, de cuius etymis et verborum definitionibus vide exemplorum seriem ad Andr. in Mnem. XXXII p. 219 sqq. Miror Sabb. reiecisse accuratam Donati interpretationem in (2) et probasse (3) et (4).

Ibid. 70 sq. Adiuta me, quo id fiat facilius: Sine illum priores partes hosce aliquot dies apud me habere

Don. 71 (1) Blande „sine illum", tamquam in manu eius sit iniuriam non pati et excludi militem. Addidit IP per *non sed* ineptam h. l. differentiam: non enim dixit „fer" aut „patere" sed „sine".

Ex eo quod sequitur Donati: (2) Honeste circumloquitur et oratorie, ne dicat „abi foras" atque „excludi te patere", IP finxit 70 (2) Mira coactio: „pro patere excludi" „adiuta me" dixit. S. c.

Ibid. 74 Tandem perdoluit; vir es.

Don. (4) Eleganter variavit personas, secundam et tertiam. IP denuo otiose: (5) non „puer" nunc es, sed iam „vir", qui meretricem contemnis.

Ibid. 83 Num solus ille dona dat? Nuncubi meam benignitatem sensisti in te claudier?

De scholiis rhetoricis (1) (3) vide Mnem. XXXIII p. 239.

(2) Possunt enim dona dari sed exigua aut minus libenter, et ideo mentionem benignitatis adiecit.

(4) „Num ibi" numquid alicubi. (5) Aut si „nuncubi" legimus, erit temporis adverbium, ut sicubi quo in loco, qua in re.

(6) Intelligit se et dona obtulisse et id benigne saepe fecisse; nam plerumque ingrata dona sunt, in quibus benignitas non apparet, quae aut in quantitate rerum est aut in facilitate praestantis.

Scholium (2) compendium est postremi (6) et merito inclinatis litteris expressum a Sabb. Si autem debetur IP, is omittere debuit Donati schol. genuinum, a Compilatore postea aliunde restitutum. Sabb. etiam proscripsit (5), et particula aut revera indicare videtur auctorem diversam a praecedente (4), h. e. IP. De nuncubi = num ubi cf. Prisc. I p. 18. 1, ubi c euphoniae causa inserta esse dicitur.

Restant igitur Donato tantum (4) et (6). Interpolatori reddentur (2) et (5), et rhetorico mag. (1) et (3).

Sequuntur scholia gravissima ad vs. 85—88:

Nonne ubi mi dixti cupere te ex Aethiopia
Ancillulam, relictis rebus omnibus
Quaesivi? Porro eunuchum dixti velle te,
Quia solae utuntur his reginae

85 (1) Plus dixit „ubi dixti cupere te" quam si diceret „petisti ut emerem"; plus est enim id praestitisse, quod qui acceperit non ausus fuerit postulare.

(2) „cupere te" vult rem parvi pretii ex illius cupiditate et suo labore perpendi.

(3) „ex Aethiopia" non „Aethiopissam" sed honestius „ex Aeth."

86 Haec iam omnia in beneficiis considerari solent.

87 (1) Vide quemadmodum adhibeat atque aerumnas sibi difficilium munerum dicat imposuisse meretricem: „ex Aeth. anc.", inquit, „dixti te c."; quid ego feci in re caeli ac solis ac paene orbis alterius? „Quaesivi", nec enim in promptu erat.

(2) Deinde non petisti" „sed „dixisti", nec „velle te" sed „cupere", non „nigram" sed „ex Aeth.", nec „dedi" sed „relictis rebus omnibus quaesivi": quid hic non exquisitum, quid non ita expressum, ut nihil addi possit?

(3) „Porro" deinde vel postea vel multo post.

(4) „Eunuchos a Persis institutos putant", cett.

(5) Vide quemadmodum, ut maius faciat quod praestitit, non semel imputat duo mancipia, sed primo puellam, deinde eunuchum: illam, quia „ex Aeth.", hunc, quia „solae ut. h. r." Quid tale Thaidi rivalis dedit?

(6) Εὐνοῦχος εἴρηται cett.

88 (1) „Reginae" divites, sed ἐμφατικώτερον est.

(2) Varie „eunuchum" dixit et intulit „his", ut (prol. 1—3) „si quisquam est, qui ..., in his poeta hic nomen profitetur suum".

(3) „Repperi" plus est quam „emi".

(4) Et vide quam propriis et amplissimis verbis usus est, quia et ancillam „ex Aeth.", et eunuchum <„quia s. ut. his reg.">; illam „quaesivi", hunc „repperi".

(5) Ergo vigilanter ancillam „quaesivi", hunc repperi": neutrum enim horum facile positum erat.

(6) Nota cum „eunuchum" singulari numero praeposuerit, „his" subiunxisse.

(7) Sed „his" non ad eunuchum rettulit, sed ad delicias aut quid tale: quia solae utuntur huiusmodi deliciis servitiisque reginae.

(8) Et oratorie hic subdidit quod in ancillula praetermisit, quia nulla Aethiopissa honesta dici potuit.

(9) Et „reginae" modo divites dicit. In Phorm. (I 2. 20) „o, regem me esse oportuit!"

Continent haec scholia cuiuscumque vitii ac virtutis specimina, quorum mira permixtio commenti interpretem ad incitas redigunt.

Statim sepono quae mihi cum Sabbadinio aut concedenda Donato videantur: 85 (1), 86, 87 (1) (4) (6), 88 (2), aut detrahenda: 87 (2) (5), 88 (4) (5) (6) (7) (8).

Genuina illa semet ipsa defendunt. De ceteris haec dicenda sunt:

87 (2) IP auctorem prodit formula *non sed* quater repetita nec non antitheseon inanitas et nimia „exquisiti" sermonis admiratio. 87 (5) Initium sumptum a 87 (1); dein falsa est observatio, poetam „non semel imputare duo mancipia, sed" cett.: cum enim diversa de utroque praedicaturus sit, ne potuit quidem eunuchum et puellam „semel imputare"; mutuatum hoc partim videtur a Donato in 89 (2) [1]. 88 (4) eadem laborat inepta sermonis admiratione dum res fere repetuntur ex 87 (1) et 87 (5). 88 (5) partim additamentum est mag. A per *ergo*; de quo vide supra; postrema verba finem referunt scholii 87 (1) et interpolatione magistri A male separata sunt ab 88 (4). 88 (6) imitatio est scholii (2), sed sine exemplo. 88 (7) est arguta sed falsa refutatio per *sed* scholii (2) vel (6). Schol. 88 (8) significare videtur, poetam in ancilla praetermisisse epitheton „quod solae his utuntur reginae", quod oratorie subdidit eunucho, quia nulla Aethiopissa pulchra (cf. III 2. 21) dici possit. Itaque forma et re ineptum est. Restant 85 (2), 87 (3), 88 (1) (3) (9). Ex his 85 (2) contra Sabb. Donato relinquendum esse puto etiam iuxta 87 (1) et cf. 89 (2); de 87 (3) et 88 (3) est quod dubites; Sabb. non damnavit; denique e similibus 88 (1) et (9) hoc potius Donato dederim propter idoneum exemplum.

Cum igitur Editoris operam persequimur, videmus eum integrum reddidisse Donatum ad 85 et 86, supplevisse illum ad 87 in (2) per *deinde* et denuo in (5) per *vide q.*, utrobique ut stili Terentiani admirationem excitaret legentibus, quod tertium quoque fecit in 88 (4), denique in 88 (7) crisin exercuisse contra Donatum 88 (2) et addidisse ineptas argutias in (8). Repetitiones 88 (1) et (6) et additamentum (5) initio aliis debentur magistris, posita in margine alicuius fontis Compilatoris. Stilus IP sordidus et obscurus ubique cernitur.

I 2. 91. Ob haec facta abs te spernor

(1) Hic duplex pronuntiatio est: vel per interrogationem vel per invidiosam exprobrationem; — (2) et melius velut indicativo modo quam interrogativo profertur: hoc enim est multo gravius

1) Indicativi in rogatione pendente „imputat" et „usus est" (88 (4)) morem referunt IP.

quam illud. — (3) sic Verg. (IV 217) „nos munera templis quippe tuis ferimus" et cum interrogatione vel cum increpatione proferri potest.

Ut alibi IP per formulam *et melius* interpolavit continuum scholium Donati. Sabb. immerito huic eripuit quoque (3).

Ibid. 93 Scit meretrix † contentione quadam negari: ergo fingit se vinci, ut adulescentem molliat et ipsa cedit, ut et ille remittat pertinaciam.

Initium ita correxerim: concessione quadam (sc. rogantis) negata dari. Ceterum hoc scholium fere compendium est longissimae adnotationis D. ad 94 (2). Editorem utrumque dedisse opinor. S. c.

Ibid. 95 (1) „Istuc verbum" pro tota sententia. (2) „Verbum" pro dicto; sed proprie ἀξίωμα, id est sententia vel enuntiatio quae uno stringitur et ligatur verbo, verbum a veteribus dicebatur. 98 (1) „Istuc verbum" (vs. 95) et „uno verbo" (vs. 98), ut diximus, sic accipe, ut „verbum" dictum intellegas, quod verbo complectitur completae sententiae pronuntiationem, quod ἀξίωμα nominabatur.

Tractavi locum in Mnem. XXXII p. 220 ad Andr. I 1. 18, ubi haec leguntur:

(1) „Uno verbo" una ἀξιώματe, una sententia, nam ἀξ. sententia est vel enuntiatio uno verbo nexam continens et perfectam intelligentiam: ἀξίωμα enim constat ex nomine et verbo.
(3) „uno verbo" una sententia, ut in Ad. (V 8. 29) ... Ad hunc autem Adelph. locum haec habet commentum:

(1) Nunc „verbum" pro ἀξιώματe posuit, quod uno stringitur verbo. *Ergo verbum brevis sententia* (W. c.). (2) Nota „verbum" pro sententia, ut Andr. (I 1. 18) et (I 5, 5). (3) „Verbum dixit veram sententiam, nam verba a veritate dicta esse testis est Varro.

Denique ad Andr. I 5. 5 legimus „verbum" pro ἀξιώματe more suo posuit.

Cum in his definitionibus eae, quae identidem redeunt, ipsius Aeli descriptionem referre videantur, sequitur eum verbum hoc sensu definivisse: „dictum", „axioma", „sententiam", „sententiam vel enuntiationem, quae uno stringitur vel ligatur verbo". Bene igitur Sabbadini nostro loco Donato tribuit

95 (2), imitatori 98 (1), h. e. Editori, qui, ut solet, Donatum suis verbis reddidit addiditque „ut diximus", quasi ipse quoque auctor sit schol. 95 (2) [1]. E reliquis scholiis supra scriptis genuina videntur ad Andr. (1), praeter postrema fortasse „ἀξ. enim c. e. n. e. v." [2]), ad Ad. (1), praeter additamentum a Wessnero notatum, et (3). Reliqua magistrorum excerpta sunt.

Ibid. 99. Quam ioco rem voluisti a me tandem quin perfeceris

(3) Contra illud refertur, quod ait Phaedria: „nonne ubi dixti cupere te" (85). Sic Don., quem IP denuo ut supra (cf. 91 (2)) supplet simul et corrigit hoc modo: (4) Sed hoc vehementius et disertius: „quam rem" inquit; non „munus" sed quod plus est „rem", et non dixit „serio" sed „ioco" a facilitate praestantis (cf. eadem verba Don. 83 (4)), et „voluisti" non etiam „dixisti". Haec omnia merae sunt nugae, nec minus ea quae sequuntur ad finem totius scholii (5), cuius initium etiam Wessn. inclinatis litteris expressit, effatum philosophi oraculi instar obscurum: *Mirandum obsequium ex voto animi pendens: non exspectat imperium ne voluptati mora sit dum iubetur* Exprobratio Phaedriae 85 sqq. revera non minus est „diserta" et „vehemens" quam Thaidis.

Sabb. igitur merito proscripsit (4) et (5).

Ibid. 103 Verum ne fiant isti viginti dies

Don. (1) Facete, „biduum" decuplavit. IP (2) Et simul, quia ex eadem ratione sunt viginti ex qua duo, <et> ex qua viginti, ducenti, duo milia et similiter deinceps. Supplementum per *et simul* specie doctum, sed, si causativum „quia" consideras, revera delirantis. S. c.

Ibid. 107 (1) „Rus ibo" et hoc amatorium est, odisse urbem sine amica. (2) Nec dixit „ibi ero", sed „ibi me macerabo".

Sabb. utrumque notavit, nimis suspicax, opinor, in (1).

Ibid. 109 (2) „Fac illi adducantur" pro adducito eos. Hoc Don.; supplevit IP: (3) et bene adiectum, ne dilatis ob retentionem muneribus non procederent actus fabulae. Puerilis ob-

1) Vide quae supra adnotavi ad Eun. I 1. 112 et V 6. 5.

2) Igitur perperam de his scholiis iudicavi in Mnem. l.l.

servatio, nisi enim perpetuo fiant in scaena, quae fabula postulat, nulla umquam procedit. Et quid est „ob retentionem" et posssuntne „actus fabulae procedere"? Scholium (4): Et simul, quia absentia Phaedriae opus est, dum per Chaeream ludificatur meretrix, pertinere videtur ad „Rus ibo" (vs. 107), sed ibi nihil legitur quocum coniungi („et simul") possit. Itaque a magistro quodam assutum videtur praecedenti (3). S. utrumque c.

Ibid. 110 In hoc biduum, Thais, vale

Don. (1) Nunc „vale" abscessum significat, non salutationem, nam si mera salutatio est, biduo solum amicam valere optat, sed praescribere conatur, quanto tempore abfuturus sit.

Haec inepta sermonis differentia variavit IP: (3) Accusativo casu utens expressit amatoris impatientiam, „biduum" dicens praescripsit de tempore; et „vale" maiorem vim habet ex dolore discedentis quam obsequio salutantis. S. c.

Idem v. d. scholium (2) „Et simul ostendit quam invitus abscedat", pro otioso superioris additamento semovit.

Ibid. 113 Me ames, me desideres, me somnies

(1) Αὔξησις, quia plus est ab amore desiderium. Sic Don.; IB rogat. (3) cum „amare" et „desiderare" sit voluntatis atque obsequi, num etiam „somniare"? Ecce philosophus. S. c.

Ibid. 115 sq.

Me somnies, me exspectes, de me cogites,
Me speres, me te oblectes, mecum tota sis

(1) Cum „me expectas" iam dixerit, quid sibi vult iterum „me speres"?

(2) An exspectatio certorum est, spes incertorum?

(3) Et exspectatio propinquarum rerum, spes longinquarum.

(4) Et exspectatio destinat tempus, spes non destinat.

(5) An „me speres" idem facere, id est de te cogitare, ut sit „speres" credas, ut statim in subditis invenies (vs. 123 sq.) „nam eius fratrem spero iam propemodum repperisse"?

(6) „Me te oblectes" septimus casus <„me">.

(7) „Mecum tota sis" toto animo: — nam illam nunc animum vult esse, non corpus. (8) et simul — quod ipse ab eius corpore patitur, id vult militi eius mente contingere tamquam penitus excluso ab amica.

Scholia quinque prima repraesentant Donati aliorumque dubitationes de differentia inter „speres" et „exspectes", quod genus scholiorum postea separatim tractabo. Donato non tantum cum Sabb. adsigno (5) „an me speres" cett., sed etiam (1), ita ut in (5) respondeat rogationi, quam ipse posuit in (1). His interposuit Editor suam coniecturam (2) [1]), cui scholio postea Compilator addidit similes magistrorum coniecturas in aliquo margine repertas (3) et (4). Alteram interpolationem philosopham lineolis distinxi in (7) et (8), qua IP discerpsit continuum Donati scholium: „toto animo: quod ipse" cett., quamque artificiose per *nam, et simul* connexuit cum initio et fine Donatiano.

Sabb. perperam Donato detraxit (1) et (8) eique concessit (7).

Ibid. 120 Neque me finxisse falsi quicquam

Don.: (1). Aut dixisse debuit dici, aut abundat „falsi". Hoc IP incogitanter ita correxit: (2) aut ideo, quia et vanum aliquid fingi potuit, ut supra „si vanum aut falsum aut fictum est" (vs. 24). S. c.

II 1. 3 Ah, rogitare, quasi difficile sit!

(1) Deest „vis" vel „pergis", ut sit: rogitare pergis.

(2) Vel „se", si ipsum respicit, vel „hunc", si aversus haec dicit, ut sit: „rogitare te" aut „rogitare hunc"!

(3) Et distinctione interposita inferendum vultuose „quasi difficile sit" <scilicet> id quod mandat. Ita [et] ineptiam nimiam circa haec solliciti amatoris expressit. — et ostendit nihil esse facilius, quam deducere ad meretricem munera, cum contra illud sit difficillimum, poscenti aliquid non dare.

(4) „Rogitare" subauditur „te mirum est", „quasi difficile sit" „complere quod iubes".

---

1) Cf. Ad. III 2. 23 Te ipsam quaerito, te exspecto oppido opportune. Ad hunc v. Don.: (2) Incerta distinctio, utrum „te exspecto oppido" <an „oppido"> opportune sit dicendum.

Non raro Don. quaestiones posuit sine decisione. IP a re, quae agitur, aberrat et opportunitatem arripit inferendae differentiae in (3) An exspectare impatienter cupere et sine praescriptione temporis, sperare iuxta certum tempus? unde apparet ad „te expecto", quia per se nimium est, non esse iungendum „oppido". In postremis revera hariolatur.

Cum „rogitare" sit exclamatio indignantis, nihil deest aut subauditur et damnanda sunt (1) et (4), quorum illud debetur magistro, qui identidem falsa supplementa praebuit per *deest* (cf. exempla ad Andr. in Mnem. XXXII p. 300 sqq.), hoc alii. Reliqua mihi Donato danda videntur, qui in (2) infinitivum exclamandi integrum reliquit ac sine supplementis et recte observavit Parmenonem etiam aversum a Phaedria hoc exclamare potuisse, etiamsi hoc minus sit probabile. Idem in (3) verba „quasi difficile sit" non magis supplemento oneravit, ut magister fecit in (4). Dubito tamen de altera parte scholii (4), primum enim verba „et ostendit ... munera" prorsus supervacanea sunt, Don. autem odit otiosa et supervacanea, quae in certis genuinisque eius adnotationibus nusquam invenies, deinde verba „cum contra ... non dare" sententiam continent a re prorsus alienam et tum demum appositam, si Parmeno in hac scaena perversam adulescentis liberalitatem tetigisset, a quo multum abfuit. Haec igitur ut interpolationem Editoris lineolis secrevi. Sabbadini inconsideratius omnia ((1) (2) (3)) praeter (4) obelo notavit.

Ibid. 4 (1) „Invenire" acquirere; sic in Heaut. (V 4. 16). (2) Nam ideo a praecedenti etiam quaestus dicuntur.

Alterum scholium non pertinet ad Eunuchi versum, sed quodammodo ad exemplum Heautontimorumeni citatum in (1).

S. c.

Ibid. 5 Ego quoque una pereo, quod mihi est carius

(2) Pro qui mihi sum carior. (3) Sed „ego" dixit absolute, occurrens huic pronomini ⟨„quod"⟩. Haec mira inventio videtur Editoris Donatum corrigentis. S. c.

Ibid. 9 Aemulum, quod poteris, ab ea pellito

(1) „Ab ea" ab eius animo. Sic apposite Don. IP (2) non „pelli facito", sed „pellito". S. c.

Ibid 11 Censen posse me obfirmare perpeti, ne redeam interea?

Don. (2) Ideo hunc putat non censere, quia ipse desperat fieri posse. IP iuxta posuit suum (3): verba sunt desperantis; non „firmare" sed „obfirmare" [1]), non „pati" sed „perpeti".

Sabb. male proscripsit (2) non (3).

---

1) De hoc verbo vide adnot. Fabiae ad h. l.

Ibid. 14 D: (2) „Ingratis ut dormiam" id est etiam invitus, [etiam] coactus. Sequitur: (3) Nam „ingratis" non ultro significat, quia ultronea grata, ingrata quae ab invitis fiunt aut recusantibus. Scholium valde suspectum. S. c.

Ibid. 18 (3) „Stat sententia" et vultu et gestu magis spectabile (scil. fit) quod dixit „stat sententia". (4) Vel maxime eo, quod tanto sonitu hoc de se promittat Phaedria continuo rediturus vel potius non accessurus ad villam. Tantum autem aberit, quantum opus est ad vitiandam virginem.

Quid significant verba: „Vel maxime eo"? Sabb. haec adsignavit Interpolatori, quem h. l. (III p. 341) appellat „il continuatore". Tum sic supplendum est: Vel quod dixit „stat sententia" maxime eo fit spectabile quod, cett. Si haec est sententia, Interpolator adiectivum „spectabile" alio sensu usurpavit quam Don. in (3). Hic enim dixit gestu et voce auctam esse vim affirmationis „stat sent.", ille contra, affirmationem eo maxime admirabilem et importunam esse, quod Phaedria continuo rediturus sit, cett. Donato sane hoc supplementum dari nequit.

Ibid. 21 Magis severus quisquam nec magis continens

Don. (2) Animadverte ut amet Terentius „magis" addere positivo quam comparativum facere. IP otiose subiunxit: (3) Nam neque „severior" neque „continentior" tam voluit dicere quam „magis severum" et „magis continentem". S c.

Cum his compara V 4. 12 sq. „Nihil videtur mundius, nec magis compositum quicquam, nec magis elegans", ubi Don. ad vs. 13: Bona varietas, ne diceret „compositius" aut „elegantius" more suo, ut supra (II 1. 21). IP autem post „Bona varietas" hoc inseruit: Nam nec omnia per magis adverbium profert nec omnia per comparativum gradum. Cf. etiam V 8. 47 (2), repetitio magistri alicuius ex hoc loco oriunda.

Ibid. 25 (2) Et iam praeparatio est ad deducendum Chaeream (potius) quam deformem eunuchum.

Nulla in hoc versu praeparatio est substituendi Chaeream pro eunucho.

II 2. 1 (3) Admirantis exclamatio cett. Ibid. 4 (3) Eleganter ex persona, cett. Sabb. Utrumque inclinatis litteris expressit; haud scio an minus iuste.

Ibid. 5 Video sentum squalidum aegrum pannis annisque obsitum

(2) „Sentum" horridum. (3) „s." ad horrorem rettulit, „squalidum" ad sordes, „aegrum" ad maciem, „p. a. o." ad vestitum et tristitiam. (4) Sed „pannis et annis" morologia parasitorum sunt. (5) „p. a." vel parasitica vernilitate κατὰ τὸ ὁμοιοτέλευτον dictum vel quia Homerus dixit αἶψα γὰρ ἐν κακότητι βροτοὶ καταγηράσκουσι (Od. 19. 360). (6) Et est miseriae senium debitum, unde huic magis tristitia gravitasque displicuit, aliena semper ab hominibus parasitis. (7) Bene addidit, annis", quia ut quisque miser est ita senior videtur. (8) Ut „sentum" „obsitum" dixit: μεταφορά ab agro.

Cum Sabb. in (3) Interpolatorem agnosco (*rettulit ad* quater), cui alius magister opposuit (4) per *sed*, haustum e sequenti scholio Donati (5). Errat autem Sabb. cum (6) etiam a Donato abiudicat, qui explicat exemplum Odysseae (ex Aspro relatum?). Contra merito proscripsit (7), ubi IP alia ratione praeter τὸ ὁμοιοτέλευτον explicare conatur cur „annis" sit additum.

Donatea igitur sunt (1) (2) (5) (6) (8). His Editor inseruit (3) iuxta (2) et (7) post (6), hoc est suis locis in scholiorum ordine Donateo. Compilator aliunde infersit (4) iusto loco.

Ibid. 6 Quid istuc inquam ornati est?

Don. (2) Ornatus τῶν μέσων est: ad decus et ad turpitudinem. IP addidit (3) Vel simpliciter hoc accipe vel εἰρωνικῶς. S. c.

Ibid. 9 Itan parasti te, ut spes nulla reliqua in te sit tibi?

Don. (1) Quam obiurganter! tamquam in illo sit quod miser est et alibi (ex. Hec.). IP de vv. „parasti te" hanc miram doctrinam profitetur: (2) Et hoc proprie verbum ad exprimendam immunitatem et ignaviam factum est. S. c.

Ibid. 11 Qui color nitor vestitus, quae habitudost corporis

Don. (1) Hoc contra illud quod ait (vs. 5) „video sentum", cett. IP (2) „color" ad „sentum", „nitor" ad „squalidum", „vestitus" ad „p. a. o.", „hab. corp." ad „aegrum". S. c.

Ibid. 12 Omnia habeo, neque quicquam habeo

IP (1) „o. h." ad „quod habui perdidi" (vs. 6), „neque q. h." ad „mei loci atque ordinis hominem" (vs. 3). In hac quoque formula secutus est Donatum, qui iustius et moderatius ea utitur velut h. l. (2) „o. h." ad industriam rettulit, n. q. h."

<ad> fortunae culpam. Sabb. non sine causa suspicatur etiam Interpolatori deberi quod sequitur (3) Et item denuo <ad> fortunae crimen „nihil est cum" (vs. 12), ad suam laudem „nihil defit tamen". Sunt haec profecto nimis speciosa.

Quod autem de ipsa sententia „o. h. n. q. h." legitur in (4): Alterutrum horum neutrumve potest cuivis accidere, utrumque nulli, est falsa cavillatio poetae, qui hoc ipsum Gnathoni accidere affirmat. S. c.

Ibid. 19 Sed his ultro arrideo

Iuxta brevem et perspicuam Donati adnotationem (1), mihi quoque, ut Sabb., valde suspecta est (2) cum propter formam perplexam et obscuram, tum propter parvum rerum momentum.

Ibid. 26 (1) „Lanii" qui laniant; unde et lanistae dicti, qui laniandis praesunt gladiatoribus. (2) *Sic et macellum a mactandis pecoribus dictum.* Hoc Wessnerus iam scriptura notavit, non quo ineptum sit, sed ut a re prorsus alienum.

Ibid. 28 Ad cenam vocant (sc. patroni parasitos).

Inepte IP (1) utrum ad emendam cenam an vero ad convivium? [1]) S. c. (3) „Adventum gratulantur" adventus proprie exspectatorum necessariorumque dicitur. Nihil minus verum. S. c.

(*Continuabuntur*).

---

1) Interpolator h. l. fortasse eodem fonte usus est quo Eugraphius ad h. l.: „Quidam intelligunt invitant; solet enim advenientibus cena promitti. Plautus in multis comoediis: „advenienti quid tibi coenae dabitur" (ubi hoc legitur?). Sed melior sensus est: „ad c. vocant" h. e. ad emenda, quae in cena sunt necessaria. Hoc est verisimile, quod qui aliquid vendat, lucrum potius velit ab eo quam ad se venire, aut quiddam per obsequium velle". Haec non intelligo. Gerstenberg de Eugr. p. 50 contendit scholium (1) Don. esse et „excerptum ex multo pleniore", „quod Eugraphius retinuit". Postremam scholii partem inde ab „Hoc est verisimile" G. non citavit: haecine ille intellexit? Hausitne Eugr. interpretationem alteram ex commento interpolato et addiditne ipse obscuram defensionem?

HOMERICA.

SCRIPSIT

J. VAN LEEUWEN J. F.

(*Continuantur e Vol. XXXIV pag.* 410.)

XXXIII.

DE NESTORIS AETATE.

In Victoris Hugonis quodam dramate „tace, iuvenis!" pater nonagenario maior increpat filium septuagenarium [1]).

Similisne intercedit ratio inter Nestorem Homericum et Antilochum? Itane „νέος" hic a sene dictus intellegendus est:

„ἦ τοι μέν σε νέον περ ἐόντ' ἐφίλησαν
Ζεύς τε Ποσειδάων τε" [2])?

Talia si quis rogaret Homeri studiosos, nemo non rideret eius imperitiam neque castigare haberet operae pretium. Et aliis profecto verus iuvenis videbatur Antilochus, Achillis sodalis generosissimus, fortissimus, laudis avidus, quem virum maturum [3]) vel etiam seniorem fingere sibi nequit quicunque carminum epicorum veterumque mythorum non plane est ignarus.

At florido huic iuveni fuit pater cui

δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων
ἐφθίαθ', οἵ οἱ πρόσθεν ἅμ' ἔτραφον ἠδ' ἐγένοντο
ἐν Πύλῳ ἠγαθέῃ, μετὰ δὲ τριτάτοισ' ἐτάνασσε [4]).

---

1) „Jeune homme, taisez-vous!" — V. H., les Burgraves.

2) Ψ 306 sq.

3) Menelao *multo iuniorem* se vocat ipse Ψ 587.

4) A 250 sqq.

Ergone grandaevus Nestor et annis non fractus quidem sed onustus ἠράσθη ... non ὡραίας σοροῦ sed Εὐρυδίκης Κλυμένοιο θυγατρός, a patre eam in matrimonium accepit, dein υἷας ἀγακλέας cum ea genuit?

Odysseam autem cum perlegimus, apparet eum vigesimo anno postquam cum filiis in bellum Troianum est profectus etiam Pyli regnasse, *quartae* igitur potius quam tertiae hominum aetati tunc imperantem. Laetis tamen epulis etiamtunc illic praefuit inter liberos suos assidens partim iuventutis annos nondum egressos [1]).

Satisne haec inconcinna? Aptius vix invenias exemplum ad demonstrandum id quod nimis saepe dici demonstrarive nequit, quoniam ne id obliviscamur dum carmina epica perlegimus, maximum semper est periculum, licet probe sciamus omnes: poesi vetustae perniciosissima fuisse studia genealogica sive chronologica. Nunc quoque patet ad quam inepta deveniamus dum temporum habeamus rationem.

Ergone ipsorum poetarum aut culpa haec fuit aut neglegentia? An nos culpandi sumus, utpote poetis denegantes illam fingendi et si res ferat non sibi constandi libertatem, sine qua langueat eorum ars et torpeat?

Grave crimen et saepe auditum, — quippe prolatu facillimum aptumque ad nodosissimas quasque disquisitiones praecidendas! At persuasissimum est non nos de priscis vatibus iniquius nunc iudicare, sed illos — si qui sint etiam — qui tam absurda ab iis ficta esse in animum sibi inducant. Corruptus a recentioribus est veteris carminis nitor, vel potius, non intellecta sunt quae cecinerunt olim poetae.

Reputemus modo quae de Nestore ferunt Ilias et Odyssea. Non apparet illic silicernium a Morte veluti derelictum, sed vir senior inter iuniores, pater inter filios, aequalis Pelei et Priami et Agenoris ceterorumque senatorum Troianorum, eam iam agens vitae partem qua animo mortalium τὸ γῆρας ἐντίθησι νοῦν, qua deferbuit aetas iuvenilis, confirmata est mens; qua vixdum decrescere coeperunt vires corporis, creverunt autem animi vigor et prudentia. Minus iam Nestor est agilis quam fuit olim ado-

1) Pisistratum dico et Polycasten.

lescens, tardiora fiunt genua: itaque laborum Martiorum partem maiorem iunioribus nunc relinquit, — idem tamen *πόνου οὔ ποτε λήγων* [1]) satisque etiam strenuus ad invadendos repellendosve hostes, si res id ferat. Compositam aetatem, *τὴν καθεστηκυῖαν ἡλικίαν* etiam agit: nondum versus vesperam ei vergit vitae lux, sed etiam in medio perstat caelo. Non „*κατέχειν*" igitur *ἑαυτὸν τὸ γῆρας*, non *subiectum sibi senectutem se habere* dicit ipse, sed „*ἱκάνειν*", *appropinquare sibi* [2]) — dona afferentem haud contemnenda. Numeri si requiruntur, dicamus quinquagenarium aut, maximum, sexagenarium, *ἕνα τῶν τριάκοντα μεχρὶ τετταράκοντα ἀφ' ἥβης*, quemadmodum posteri loqui solebant [3]). Talem videmus in castris ante Troiam, talem Pyli videmus in regia sua post bellum finitum reducem et genti suae imperantem, — non ita diuturnum igitur illud bellum fuisse sentientes [4]).

Summa autem in bello ei est auctoritas, maxima enim rerum bellicarum est peritia. Verbis iam plus valet quam lacertis, lingua quam pedibus manibusve promptior, dux igitur tanto nunc quam olim utilior quanto mens praestat corpori. Quamquam etiamnunc minime torpent ei manus, et licet non omnino *ἔμπεδος* ei permanserit *βίη* [5]), pergit tamen in pugna uti clipeo illo, quo nullus ea aetate fuit clarior [6]), et post pugnam poculo illo, quod auditores vix loco moturos fuisse ait poeta [7]); sed currere et ferire, *αἰχμὰς αἰχμάζειν καὶ μέλπεσθαι Ἄρηϊ*, id iuniorum est: seniorum est consilia inire, copias disponere et exhortari, castra tutari.

Et rem provisam quoniam haud invita sequuntur verba, in paucis est disertus: ipse enim vitae usus disertum fecit. Itaque in regum consilio, cum Achivos a Troianis profligatos domum redire iussit Agamemnon animum despondens, Diomedes autem

---

1) K 164.

2) „*τότε κοῦρος ἔα, νῦν αὖτέ με γῆρας ἱκάνει*" Δ 321. — Quod verbum viro multis annis gravato, qualis fingi solet Nestor, cum parum convenire sentiret Aristarchus, scripsit *ὀπάζει*, id quod legitur Θ 103 — in *Ulixis* ore ibi aptissimum.

3) Cf. e. g. Xen. Hell. VI 4 § 17.

4) Cf. caput. XXV. — *Telemachi* annorum rationem nunc nullam habeamus oportet.

5) Δ 314 H 157 al.

6) Θ 192 sq.

7) Λ 637.

iuvenis fortissimus fieri id strenuis verbis vetuit, ad hunc conversus Nestor leni oratione:

„οὔ τίς τοι τὸν μῦθον ὀνόσσεται, ὅσσοι Ἀχαιοί,
οὐδὲ πάλιν ϝερέει· ἀτὰρ οὐ τέλος ἵκεο μύθων.
ἦ μὲν καὶ νέος ἐσσί, ἐμὸς δέ κε καὶ πάϊς εἴης
ὁπλότατος γενεῆφιν· ἀτὰρ πεπνυμένα βάζεις
Ἀργείων βασιλῆας, ἐπεὶ κατὰ μοῖραν ἔϝειπες.
ἀλλ' ἄγ' ἐγών, ὃς σεῖο γεραίτερος εὔχομαι εἶναι,
ἐκϝείπω καὶ πάντα διίξομαι" [1]) —

et auctor extitit ut legati mitterentur ad exorandum Achillem.

Primis autem vitae annis quae adspeximus et experti sumus quoniam maiora pulcriora dulciora quam quae aetas attulit provectior obversari solent memoriae adultorum, fieri non potest quin laudatores temporis se pueris acti fiant senes: — factus est etiam Nestor, qui res ab aequalibus suis tunc cum ipse esset iuvenis gestas libentissime solet enarrare, *τοὺς προτέρους ἐκείνους* posterioribus sive patres filiis proponens exempla vix et ne vix quidem ipso iudice assequenda. Aliter nimirum iudicat aetas maturior, aliter recentior; nam Sthenelus adolescens ferox patrum illas laudes impatienter ferens suoque robore confisus

ἡμές τοι πατέρων μέγ' ἀμείνονες εὐχόμεθ' εἶναι!"

exclamat, [2]) — nec dubium, ut sunt homines atque fuerunt, quin multi cum illo de parentum aetate sic iudicaverint [3]).

Illi autem *πρότεροι*, quorum filii bellum gessere Troianum, qui fuerunt? Fuere Peleus et Menoetius, Tydeus et Atreus,

---

1) Versum 59 suo iure notavit Heyne; etiam versus 58 an postmodo fuerit adiectus dubito equidem. Sed qui versus 57—59 damnabat Knight cum balneo — ut vicini nostri aiunt — ipsum puerum abici iussit.

2) Δ 405. Quae licet non ad Nestorem sed ad *Agamemnonem* dicantur, nostro tamen iure hoc versu nunc utimur.

3) Ex his quae disputavi apparet quatenus mihi conveniat cum Weizsaeckero in Roscheri Lexico Mythologico sic statuenti: „man bekommt den Eindruck dass die Epen in Nestor das Ideal eines Greises zeichnen wollten, [der durch sein Alter wie eine Reliquie aus einer älteren, noch heldenhafteren Generation in die jüngere hereinragt]". Ubi quae cancellis saepsi abesse malim. Nam aequales Nestoris quin multi superstites fuissent tempore belli Troiani priscus poeta minime videtur dubitasse: in bellum quidem illi non sunt missi utpote seniores, sed domi manserunt; unus Nestor quamcunque ob causam filios in Asiam proficiscentes comitatus est. Fortiores autem *fuisse* Nestoris aequales quam Agamemnonis vel Achillis non ait poeta, neque putavit opinor, sed ipsum Nestorem id *perhibentem* fecit.

Amaryncens et Iphiclus, fuerunt Iason et Admetus et Hercules, fuit Pirithous [1]), — ne plura nomina cumulando legentes fatigem ipsamque in qua versor disputationem turbem magis quam illustrem.

Ubi vero Nestor ille *trisaeclisenex* vel *ter aevo functus*, — quicquid id est! — qui vixit *annos bis centum* [2]) et amplius?

Carmina Homerica cum perscrutamur, missis poetis recentioribus, unum in Iliade locum — iam supra a nobis indicatum — invenimus ubi eiusmodi quid dicatur, unum inquam, sed in ea Iliadis is est parte, quae omnium longe notissima est semperque fuit. Nam quemadmodum etiam qui Homerum plane ignorant, primum tamen illud „μῆνιν ἄειδε" audiverunt aliquando, sic qui aliquam eius operibus cognoscendis operam impenderunt pueri, etiamsi parum profecerint nec multum valeant memoria, initium certe carminis, quo rixa canitur principum, sic satis cognitum habere solent et summam saltem rerum mente tenere. Itaque fieri non potuit quin talis potissimum Nestor ante hominum mentem versaretur qualis describitur illic:

τοῖσι δὲ Νέστωρ
ϝηδυϝεπὴς ἀνόρουσε, λιγὺς Πυλίων ἀγορητής,
τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων 'ρέεν αὐδή.
τῷ δ' ἤδη δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων
ἐφθίαθ', οἵ ϝοι πρόσθεν ἅμ' ἔτραφον ἠδ' ἐγένοντο
ἐν Πύλῳ ἠγαθέῃ, μετὰ δὲ τριτάτοισ' ἐϝάνασσε.
ὅ σφιν ἐὺ φρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέϝειπε.

Sed facile sentimus tres illos versus clarissimos, quos diductis litteris insignivi, sine contextus detrimento omitti posse meliusque adeo omitti. Et quoniam cum ea quam supra e carminibus epicis effecimus Nestoris imagine minime congruunt, postmodo quin fuerint inserti aut mutati non videtur dubium.

At reicere quae displiceant temerarii, non prudentis est critici? Odysseam igitur inspiciamus; cui carmini capularis senex Nestor aeque ignotus est atque Iliadi, licet temporis intervallum aliquod sive maius sive minus intercesserit inter

1) A 264.
2) Ovid. Metam. XII 188.

res quae in utroque carmine aguntur. Hoc quoque epos unum habet locum ubi trium illarum aetatum fit mentio: uno Odysseae versu Nestor dicitur tertiae iam hominum aetati imperare, sed ille versus tam male est factus ut interpretibus editoribusque numquam non visus sit spurius nec facile defensorem sit inventurus. Locum quem dico hic est (Telemachi sunt verba):

νῦν δ' ἐθέλω ϝέπος ἄλλο μεταλλῆσαι καὶ ἐρέσθαι
Νέστορ', ἐπεὶ περὶ ϝοῖδε δίκας ἠδὲ Φρόνιν ἄλλων·
[τρὶς γὰρ δή μιν φασὶν ἀνάξασθαι γένε' ἀνδρῶν].
ὥς τέ μοι ἀθάνατος ϝινδάλλεται εἰσοράεσθαι.

Balbutientis est illud: *„ter generi hominum imperavit."* Itaque optimo iure hunc versum obelo notavit Aristarchus [1]).

In Odyssea autem quod factum est, id Iliadis loco consimili — nam primum in Odysseae hac parte prodit Nestor, ut in Iliadis ea parte de qua supra verba fecimus — quin potuerit fieri et revera factum sit dubitare pergimus?

Si dubitamus etiam, habet liber Λ quod ad rem faciat. Quo loco Nestor rerum praeteritarum memoriae indulgens fuse narrat quae in patria olim egit iuvenis. Pylii cum res suas repetentes Epeorum rapuissent armenta, hi magno exercitu eorum regionem invaserunt, sed a Pyliis profligati sunt, et iuvenis Nestor, quem armari curruve pugnare pater Neleus noluerat utpote belli nondum satis peritum, pedes tamen proelium iniit et strenua ibi facinora edidit plurima. Optime haec inter se cohaerent; sed rerum narratarum rationem mire turbant versus 689—695. „Multa Epeorum armenta rapuerant Pylii, itaque horum rex Neleus impense gaudebat et convocavit cives qui e praeda suum repeterent singuli,

πολέσιν γὰρ Ἐπειοὶ χρῆος ὄφειλον."

Hactenus obscuri nihil; at sequuntur haec:

ὡς ἤμες παῦροι κεκακωμένοι ἐν Πύλῳ ἦμεν.
ἐλθὼν γὰρ ἐκάκωσε βίη Ἡρακλεεείη
τῶν προτέρων ϝετέων, κατὰ δ' ἔκταθεν ὅσσοι ἄριστοι.
δώδεκα γὰρ Νηλῆος ἀμύμονος υἱέες ἦμεν·
τῶν οἶος 'λιπόμην, οἳ δ' ἄλλοι πάντες ὄλοντο.

1) γ 245. Etiam versus 244 et 246 damnabat Aristarchus: rectene an secus, non quaero nunc.

ταῦθ' ὑπερηφανέοντες Ἐπειοὶ χαλκοχίτωνες
ἡμέας ὑβρίζοντες ἀτάσθαλα 'μηχανάοντο.

Qui versus sive omnes postmodo sunt inserti sive adaucti sunt, olim autem haec sola fuere:

ὡς ὑπερηφανέοντες Ἐπειοὶ χαλκοχίτωνες
ἡμέας ὑβρίζοντες ἀτάσθαλα 'μηχανάοντο,

id quidem patet, a narratione, quae Neleum haberet superstitem, alienam esse mentionem urbis Pyli ab Hercule expugnatae; qui cum necavit *ὅσσοι ἄριστοι*, non filios solos Nelei interemit undecim, sed et ipsum tunc Neleum ab eo trucidatum, ut Eetionem ab Achille vel Priamum a Pyrrho, cum ratio docet — nam *νήπιος ὃς παῖδας κτείνων πατέρας καταλείπει!* — tum dixere qui fusius illam fabulam enarrarunt [1]). Unus tunc Nestor *ἄλυξεν ἐν ἀνθεμόεντι Γερήνῳ* [2]), ubi educabatur puer.

Itaque versui Λ 683, ubi Neleus re a filio strenue gesta laetatus esse dicitur, diplen appinxit Aristarchus, „*ὅτι διαφωνοῦσιν οἱ νεώτεροι, τὸν Νηλέα λέγοντες ἀνῃρῆσθαι ὑφ' Ἡρακλέους*", suo igitur iure annotans fabulas de Neleo narratas inter se non concinere; sed neque ipsum Homerum hoc loco satis sibi constare, id eum fugit. *Duodecim* autem cum commemorantur Nelei filii, ipse ille numerus ab Iliade alienior suspicionem movet [3]), et magis etiam suspectum fit illud numerale collato versu quodam Odysseae, ubi nominatim recensentur liberi Nelei:

Νέστωρ τε Χρομίος τε Περικλύμενός τ' ἀγέρωχος,
τοῖσι δ' ἐπ' ἰφθίμη Πηρώ [4]).

Neque enim natu minimus Nelei filius illic videtur Nestor neque duodecimus.

Ab Homero aliena esse quae apud recentiores feruntur de Nestore belli Troiani tempore nonagesimum fere aetatis annum agente vel etiam natu maiore, luculenter apparuit, nec nisi uno loco, qui est circum Iliadis initium, eam niti opinionem.

1) Apollodor. II 7, 2 § 3. Concinit autem fabula antiquior, quae respicitur in Iliade (E 397), ubi Hercules *Orcum* sagitta Pyli feriisse dicitur, siquidem Neleus primitus fuit inferorum rex Inexorabilis.

2) Hesiod. fr. 16.

3) Cf. Mnem. 1906 p. 398 sq.

4) λ 286 sq.

Unde igitur mira illa verba nata? cur invecta?

Aut egregie fallor aut cantor, cui debentur molesti quos attulimus versus, id quod antiquior poeta dixerat non satis intellectum suis verbis male reddidit.

„Nestor iuvenis olim inter patris aequales regnavit, — ipse enim pater ad senectutem non pervenit, — dein inter suos ipsius aequales regnavit vir maturus et ante Troiam filiis suis horumque aequalibus imperavit pater ipse: *τριτάτοισι τότε ἐϝάνασσε.*" — Haec priscus vates. Quae res inauditi habet nihil neque eo consilio a poeta est commemorata ut admiratione percellerentur audientium animi, sed ut indicaretur Nestoris egregia peritia, longo usu per regnum diuturnum parta. „*Senem audite iuvenes*" — sic fere Nestor milites Atridarum affari solet — „*quem iuvenem audivere senes!*" — Quae vero in Iliade nostra loco laudato leguntur ne intellegi quidem possunt; nam *duae aetates* hominum Nestori *ἅμα τραφῆναι καὶ γενέσθαι* illic dicuntur: — *simulne* igitur nati sunt patres cum liberis? Non totus tamen locus molestus est, sed sola *φθίσθαι* et *ἅμα* sic usurpata officiunt. Dicendum erat: *τούτῳ δὲ ἡ μὲν ἔφθιτο γενεὰ βασιλεύοντι, ἡ δὲ ἔτι διέζη τῶν ἅμα αὐτῷ γενομένων, ἡ δὲ ἐπεγένετο, ὥστε τρίτοις ἤδη ἐβασίλευε.* Quemadmodum Calchas vates a diis edoctus norat *τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα*, sic Nestor rex ipsa vita edoctus cognitos habebat *τούς τ' ὄντας ἤδη ἄνδρας, τούς τε μετ' ὀλίγον μὲν ἐσομένους νῦν δὲ νεωτέρους ἔτι ὄντας, τούς τε πρότερον ὄντας*, sive: *τούς τε ἑαυτοῦ ὁμήλικας τούς τε τῶν παίδων τούς τε τοῦ πατρός.*

Haec dicere debuit priscus poeta, nec dubito quin dixerit; sed suis verbis quomodo dixerit nescio.

At aevo recentiori rerum mirabilium appetenti nimis simplicia talia sunt visa. Sic *τεττίγεσσι ϝεϝοικότας* poeta vetustus dixit senes disertos [1]), non ipsos cicadis similes perhibens, sed dulcem eorum continuamque orationem cicadarum cantui assimulans: — senem in *τέττιγα* mutatum recentiores habuere fabulae.

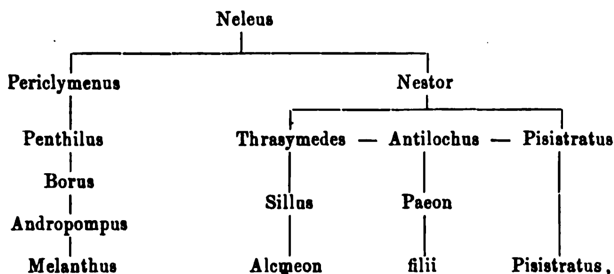
Crevit autem aetas regum Troiam oppugnantium dum ipsarum fabularum quae erant de bello Troiano crevit ambitus: — res notissima, a nobis quoque saepius indicata. Nestor simul

---

1) Γ 151.

cum Pyrrho Achillis filio Troiam decimo anno belli capere non potuit nisi grandaevus tunc esset admodum, decimo anno post captam Troiam Telemachum hospitio accipere non potuit nisi nonagenarius tunc esset fere. Itaque dum latius latiusque diducitur orbis varias fabulas complexus et ordine chronologico sive — nam eodem id redit — genealogico inter se utcunque iunguntur diversissima, Nestoris imago ut Achillis Helenaeque corrupta est.

Simillima postea acciderunt in tragoediis. Nam de Tiresia — ut hoc utamur exemplo — quae poetae tragici in variis fabulis diversa suo iure rettulerunt cum a mythographis inter se sunt colligata, repertus est Tiresias tragicus *μεχρὶ ἓξ γενεῶν παρατείνας τὸν βίον* [1]). Euripides videlicet apud Archelaum Macedoniae regem degens *ἐπεὶ τούτῳ χαριζόμενος δρᾶμα ἔγραψεν ὁμώνυμον, τὸν Τειρεσίαν παρεισήγαγε βεβιωκότα πέντε γενεῶν πλέον* [2]) — una enim post Heraclidarum reditum aetate etiam superstitem. Et fortasse Heraclidarum ille reditus etiam in Nestoris natalibus computandis errorum causa extitit; hos enim fugientes Nelidae in Atticam venisse dicebantur Melanthus, Alcmeon, Paeonis filii duo, Pisistratus, quorum hoc ferebatur stemma [3]):

ita ut Neleus sextae ante reditum Heraclidarum aetati adscriberetur si Melanthi haberetur ratio, quintae si Alcmeonis, quartae si Pisistrati, Nestor autem quartae si Alcmeonis, tertiae si Pisistrati [4]).

---

1) Lucian. Macrob. § 3.

2) Agatharchides apud Phot. Bibl. 444 b.

3) Pausan. II 18.

4) Quae discrepantia haud sane improbabiliter — si qua est in istiusmodi genealogiis probabilitas — ita solet explicari ut Periclymenus, a quo oriundus fuit Melanthus, ceteris Nelei filiis natu maior fuerit, Pisistratus autem eiusque pater cognomi-

Sed neque urgenda haec videntur neque ulterius persequenda; quamquam anonymos illos Paeonis filios et Pisistratum alterum ad explendos stemmatis locos vacuos excogitatos esse satis luculenter patet.

Quae vero disputavimus ut paucis etiam verbis comprehendamus, *γέροντα* Nestorem cecinere poetae epici quinquagenarium vel sexagenarium, cum Dicaeopolide igitur comico vel cum Pisetaero comparandum, non cum Euripideis illis senibus, qui „*ὄχλον καὶ σχῆμα*" vel „*φωνὴν καὶ σκιὰν*" vocare se solent [1]). Non malorum maximum senectutem habet Nestor Homericus, sed bonorum maximum senectus ei attulit prudentiam. Ab Oeneis Amphitryonibusque cothurnatis tantum distat quantum epici vatis ars hilara distat a tragici ingenio tristi atque moroso.

---

nis nec non eius avus Nestor inter ipsorum fratres fuerint natu minimi (cf. Roscheri Lex. Myth. III p. 111).

1) Eur. fr. 25, 512. Cf. et vWilamowitz Herakles² II p. 71.

AD SCHOLIA ARISTOPHANICA.

Eq. 89 ad verba: „*ἄληθες, οὗτος;*" sive: „*sicine vero?*" in codice V adscripta sunt haec:

προπαροξυτόνως ἀναγνωστέον et paucis interiectis: *σημαίνει τὸ* 'ΑΛΗ$^{\theta}$. Scribatur: *τὸ* 'ΑΠΙ$^{\theta}$ sive *τὸ ἀπίθανον*. Qui *parum probabilia* audit, „*ἄληθες;*" *exclamat.*

Etiam in vicinia littera Π male lecta turbas dedit. Nam vs. 103 ad verba: „*ἐπίπαστα λείξας δημιόπραθ' ὁ βάσκανος | ῥέγκει*" scholiasta postquam adscripsit interpretamentum, sic pergit: „*ἢ δημιόπρατα ἔμιξεν ὡς ἐκ δημοσίου πράγματα αὐτοῦ κλέψαντος.*" Scribatur: *ἔπαιξεν*. Poeta dicitur adiectivo *δημιοπράτοις* ludens significasse aerarium publicum a Cleone compilatum.

Litterae Λ olim simillima fuit Π. Plena exemplorum verbi causa est papyrus, quae *τὴν Ἀθηναίων πολιτείαν* exhibet. Abiit igitur ϵΛΑΙΞϵΝ in ϵΜΙΞϵΝ. v. L.

MINUCIANA.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

(*Continuantur ex Vol. XXXIV pag.* 179).

C. 17. 11. *Ipsa praecipue formae nostrae pulchritudo deum fatetur artificem: status rigidus, vultus erectus, oculi in summo velut in specula constituti et omnes ceteri sensus velut in arce compositi.*

Pro vocabulo *compositi* Heumann legere maluit *dispositi*, at non ita vitium tollitur quo locus laborare videtur quodque perspexerunt Maehly, qui: *velut in arce* <in capite> *positi* proposuit, et Zangemeister, qui legendum esse censuit: *omnes sensus* <in cerebro> *velut in arce compositi*, cl. Plin. N. H. II. 135: hanc habent sensus arcem (sc. cerebrum).

Minucium et multis aliis locis et hoc loco Ciceronis scripta De Deorum Natura imitatum esse editores minime latuit, qua de causa magnopere miror eos locum Ciceronianum, quem Minucius haud dubie hic ante oculos habuit, non accuratius inspexisse: inde enim loco nostro certissimum afferri potest remedium. Inverso ordine Cicero ita rem exposuit II. 56 § 140: „sensus autem interpretes ac nuntii rerum in capite tamquam in arce mirifice ad usus necessarios et facti et collocati sunt; nam oculi tamquam speculatores altissimum locum obtinent, ex quo plurima conspicientes fungantur suo munere, et aures, cum sonum percipere debeant, qui natura sublime fertur, recte in altis corporum partibus collocatae sunt."

Quo loco comparato non dubito quin Minucio ita sua reddantur: *et omnes ceteri sensus velut in arce* corporis.

C. 18. 4. *crede esse universitatis dominum parentemque ipsis sideribus et totius mundi partibus pulchriorem.*

Pro *totius* corrigas velim *totis*, quod iamdudum editores reposituros fuisse credo si meminissent Minucium alibi quoque *toti* pro *omnes* posuisse, quod saepe fecerunt poetae posteriores teste Servio ad Aen. I. 185. Cf. C. 21. 12: „ceterum si dii creare possent, interire non possent, plures totis hominibus deos haberemus," C. 28. 12: „apud quos tota impudicitia vocatur urbanitas."

C. 18. 11. *Quid quod omnium de isto habeo consensum? audio vulgus: cum ad caelum manus tendunt, nihil aliud quam 'deum' dicunt et 'deus magnus est' et 'deus verus est' et 'si deus dederit'.* [vulgi iste naturalis sermo est an Christiani confitentis oratio?] *et qui Iovem principem volunt, falluntur in nomine, sed de una potestate consentiunt.*

Ego quidem rogo: Octavii iste naturalis sermo est an grammatici increduli oratio? atque verba a me uncinis inclusa quantocius in marginem relegari iubeo, unde iniuria in contextam orationem irrepserunt.

C. 19. 14. *Platoni itaque in Timaeo deus est ipso suo nomine mundi parens, artifex animae, caelestium terrenorumque fabricator, quem et invenire difficile prae nimia et incredibili potestate et, cum inveneris, in publicum dicere inpossibile praefatur. eadem fere et ista quae nostra sunt: nam et* deum novimus *et parentem omnium dicimus et numquam publice nisi interrogati praedicamus.*

Quod Kronenbergius noster pro verbo *novimus* proposuit *nominamus* recepit Germanorum editor recentissimus — Belgicus vero, qui Synnerbergium id impugnasse lectorem in apparatu critico admonet, lectionem traditam retinuit. Cuius libellus quamquam ad manum non est neque mihi innotuerunt argumenta quibus Kronenbergii lectionem ille redarguerit, quid de hoc loco mihi videatur paucis expromere liceat.

Kronenbergio igitur *novimus* corruptum videtur duabus de causis: primum quod in illis, quae de Platone proferuntur, nihil sit quod verbis *deum novimus* respondeat, deinde quod Christianus non ita loquatur, omnium minime Minucius.

Ad alterum horum argumentorum refutandum hos locos afferre satis erit:

C. 24. 2: dum unusquisque vestrum non cogitat prius se debere deum nosse quam colere.

C. 35. 4: eos autem merito torqueri, qui deum nesciunt, ut impios, ut iniustos, nisi profanus nemo deliberat, cum parentem omnium et omnium dominum non minoris sceleris sit ignorare quam laedere.

C. 37. 7: quod deum nescientes divitiis afluant.

ibid. 8: absque enim notitia dei quae potest esse solida felicitas?

Si quis me vocat ad C. 18. 9: „magnitudinem dei qui se putat nosse, minuit, qui non vult minuere, non novit," fugit illum, hoc loco de magnitudine dei — non de deo ipso esse sermonem.

Alterum vero argumentum, sc. inconstantiae Minucii, aliquanto videtur stabilius et fuit sane cum pro *novimus* substituendo *nomine suo* scriptoris manum me reposuisse putarem: hanc coniecturam illa, quae de Platonis deo modo prolata sunt, haud parum commendabant nec non C. 18. 10: „nec nomen deo quaeras: deus nomen est. illic vocabulis opus est, cum per singulos propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est; deo, qui solus est, dei vocabulum totum est."

Quo tamen diligentius sententiam ponderabam quoque magis in auctoris mentem me insinuare conabar, eo magis mihi persuaderi coepit, ne inconstantiae quidem Minucium iure accusari posse, etiam si tradita servaretur lectio.

Ita enim Christianorum et Platonis disciplinae inter se comparantur. Plato deum mundi parentem, artificem animae, caelestium terrenorumque fabricatorem dicit — nos eum parentem omnium dicimus; ille deum in publicum dicere inpossibile praefatur — nos eum numquam publice nisi interrogati praedicamus; ille deum invenire, i. e. nosse, difficile quidem dicit, at tamen fieri posse non negat, ut comprobant verba sequentia: „et, cum inveneris, in publicum dicere inpossibile praefatur" — nos deum novimus atque est haec disciplinae nostrae praestantia!

C. 21. 2. *In eandem sententiam et Persaeus philosophatur et adnectit inventas fruges et frugum ipsarum repertores isdem nominibus, ut comicus sermo est, Venerem sine Libero et Cerere frigere.*

Waltzing Baehrensio auctore recensuit *philosophatur*: dici *adnectit,* quod verbum Usener inter vocabula *isdem* et *nominibus* inserendum esse monuit: loco eodem Maehly *audisse* excidisse credidit vel ante vocabulum *isdem.* Denique Cornelissen edidit: *philosophatur et amplectit inventas.*

Ego post *nominibus* propter vocabulorum initia similia participium *nominatos* periisse suspicor. Qui infinitivum inserere voluerunt, non reputarunt Persaeum philosophiae suae non id adnectere studuisse quod nemo ignorabat: inventas fruges earumque repertores iisdem saepe nominibus significari, sed enumerasse fruges et repertores omnes, in quos id valebat. Cf. C. 21. 7: ut in hodiernum inopinato visos caelo missos, ignobiles et ignotos terrae filios nominamus.

C. 21. 6. *Is itaque Saturnus Creta profugus Italiam metu filii saevientis accesserat et Iani susceptus hospitio rudes illos homines et agrestes multa docuit .... itaque latebram suam, quod tuto latuisset, vocari maluit Latium, et urbem Saturniam* [dedit de suo nomine] *et Ianiculum* [Ianus] *ad memoriam uterque posteritatis reliquerunt.*

Verba a me uncinis inclusa delenda sunt utpote a sciolo adscripta quo quid Saturno deberetur, quid Iano, bene distingueret. Ex editoribus recentioribus Boenig cum Gelenio *dedit* seclusit — Waltzing Vahlenium secutus est, qui pro *dedit* legi iussit *condidit* atque vocabulo *memoriam* affixit *que*, cl. Aen. VIII. 322 et 357. Insuper coniecerunt pro *dedit* Usener *idem* — Bursian *deinde* — Dombart *indito.*

C. 21. 11. *An ideo cessavit ista generatio, quoniam nulla huiusmodi fabulis praebetur adsensio?*

Post *quoniam* reponas velim *iam.* Similiter in praecedenti huius capitis paragrapho propter litterarum similitudinem factum esse credo ut in verbis: *optant in homine perseverare, fieri se deos metuunt, etsi iam senes nolunt* ante vocabulum *etsi* exciderit *et.*

C. 21. 12. *et despicis Isidis ad hirundinem, sistrum, et adsparsis membris inanem tui Serapidis sive Osiris tumulum.*

Haec verba, quae Baehrens ex alio quodam scriptore a lectore Christiano in margine adscripta putabat, Boenig in fine C. 21 tamquam ex alio loco huc invecta uncinis inclusit, et sane de loco qui iis attribuendus sit, longa fuit atque etiamnunc est inter editores controversia. Plerique Vahlenium secuti ea post verba *sacra Romana sunt*, quae C. 22. 2 leguntur, inserenda putant, hac vero illata mutatione ut pro *despicis* scribatur *desipias* et *ad sparsis.* Svoboda de loco quidem plerisque assentitur sed legit: *velut et tu dispicis* et verba *sparsis membris* delet. Unus E. Rehm locum alium verbis assignavit, sc. post verba *ipsa mysteria* in C. 22 initio quae sunt, atque a verbo *considera* pendentia ea facit deleto vocabulo *tui.* Alii codicis scripturam *et despicis* emendare studuerunt: Bursian *et respice* — Ellis *et respice sis.*

Si quid mihi quoque in re paene desperata temptare licet, primum traditam lectionem *de spicis* (sic enim scribendum credo) utique tuendam esse arbitror, his Tertulliani locis motus: De Corona 7 „prima Isis repertas spicas capite circumtulit, rem magis ventris" et Ad Nat. 8 „curam frugum super caput eius fuisse, ipsis spicis, quibus per ambitum notatur, apparet," nec non Ov. Met. IX. 689 „inerant lunaria fronti Cornua cum spicis nitido flaventibus auro et regale decus." Deinde de loco quoque aliter mihi videtur. Locus quem Vahlen ceterique voluerunt, verbis errabundis alienissimus erit, nisi coniecturam, quae mihi quidem minime probabilis videtur, simul introduxerimus. Iam vero in loco ea collocabo, ubi non repugnat sententia neque violenta opus est coniectura. Incipit C. 24:

„Quanto vero de diis vestris animalia muta naturalius iudicant! Mures, hirundines, milvi non sentire eos sciunt: rodunt, inculcant, insident ac, nisi abigatis, in ipso dei vestri ore nidificant et de spicis Isidis ad [hirundinem] sistrum et ad sparsis membris inanem tui Serapidis sive Osiris tumulum; araneae vero faciem eius intexunt et de ipso capite sua fila suspendunt."

Verba *ad hirundinem* primum ab interpretatore addita sunt ut moneret: scito, lector, hoc ad hirundinem — non ad murem vel milvum pertinere, et deinde in textum, ut fit, recepta,

quo facto imprudens aliquis librarius, praepositionem *ad* per errorem bis scriptam putans, semel exarare satis habuit.

C. 24. 4. *aut cui testa sunt obscena demessa, quo modo deum violat qui hoc modo placat, cum si eunuchos deus vellet, posset procreare*, non facere?

Verba *non facere* post Sauppium multi obelo notarunt. Iniuria, ut credo; corrigendum videtur: nedum *facere*.

C. 25. 6. *totiens ergo Romanis inpiatum est quotiens triumphatum, tot de diis spolia quot de gentibus et tropaea.*

Quod nonnulli proposuerunt ut pro *et tropaea* scriberetur: *sunt tropaea*, iure Vahlen reiecit. At tamen verborum ordinem turbatum esse opinor, quem ita restitues, si mecum vocabulum *spolia* post *gentibus* traieceris.

C. 25. 11. *Ubi autem magis a sacerdotibus quam inter aras et delubra conducuntur stupra, tractantur lenocinia, adulteria meditantur? frequentius denique in aedituorum cellulis quam in ipsis lupanaribus flagrans libido defungitur.*

Editores alii cum Heumanno *magis quam a sac.* recensere solent, alii Sauppium secuti verba *a sacerdotibus* tamquam interpolata secludere. Utrumque vetat sana ratio. Nempe Heumanni traiectione recepta illi Octavium hanc rem absurdam dicentem faciunt, nusquam terrarum plura stupra conduci quam a sacerdotibus. Accedit quod *ubi* et *a sacerdotibus* male sibi respondent: pro adverbio exspectes: *a quibus hominibus* vel: *a quo hominum genere.* Denique verba *frequentius ... defungitur* ita debile admodum gradationis genus efficiant. Neque minus Sauppii propositum ipsa ratione refutatur. Quam inepta evadit gradatio, si hoc fere modo Octavius argumentatur: inter aras et delubra stupra plura conducuntur quam ubivis terrarum, immo quam in lupanaribus!

Octavio sua restituentur, si unum vocabulum *quam* induxeris, quod post Tertulliani tempora aliquem addidisse suspicor qui non intellegeret, ad verba *Ubi autem magis* mente supplendum esse: 'quam apud vos'. Cf. Tertull. Apol. 15: Ceterum si adiciam quae non minus conscientiae omnium recognoscent, in templis adulteria componi, inter aras lenocinia tractari, in ipsis

plerumque aedituorum et sacerdotum tabernaculis, sub iisdem vittis et apicibus et purpuris thure flagrante libidinem expungi: nescio plus ne de vobis dii vestri quam de Christianis querantur. Certe sacrilegi de vestris semper apprehenduntur e. q. s.

C. 26. 8. *Isti igitur spiritus, posteaquam simplicitatem substantiae suae onusti et inmersi vitiis perdiderunt, ad solacium calamitatis suae non desinunt perditi iam perdere et depravati* errorem pravitatis infundere *et alienati a deo inductis pravis religionibus ab eo segregare.*

Legendum censeo: ardorem *pravitatis*, cl. huius capitis fine: „dicit informari et inlabi pectoribus humanis et sensum movere et adfectus fingere et ardorem cupiditatis infundere".

C. 30. 4. *Tauris etiam Ponticis et Aegyptio Busiridi ritus fuit hospites immolare*, et Mercurio Gallos *humanas vel inhumanas victimas caedere, Romanis Graecum et Graecam, Gallum et Gallam* sacrificii viventes *obruere.*

In lectione manifeste corrupta *et M. Gallos* editoribus fere placuit Wopkensii emendatio *Gallis*; Heumann unus viam aliam ingressus post *Gallos* inserendum putavit *constat*. At vero èt verborum ordo èt particula *et*, quae contra Minucii scribendi usum ante *Mercurio* legitur, èt accusativus *Gallos*, quem non temere e dativo corruptum esse arbitror, — haec omnia me adducunt ut locum nondum restitutum esse credam, Minucium vero scripsisse: *Tauris* ... *immolare*, apud Gallos Mercurio *humanas* e. q. s. Cf. Tert. Apol. 9: „Maior aetas apud Gallos Mercurio prosecatur." Apud nostrum constructio pari modo variatur C. 31. 3: „ius est apud Persas misceri cum matribus, Aegyptiis et Atheniensibus cum sororibus legitima conubia."

Alter locus vulgo ita editur ut pro *sacrificii* cum Wowero *sacrificio* vel cum Vonckio et Wopkensio *in sacrificiis* correctum sit. Mihi constat post *sacrificii* vocabulum *vice* reducendum esse, quod propter similitudinem litterarum sequentis verbi *viventes* excidisse credo. Iac. Gronovium hanc vocem iam reponere voluisse postea vidi, ita tamen ut eam ex ultimis litteris traditi vocabuli erueret, scribendo igitur: *sacri vice*, quod valde displicet. Ceterum cf. C. 40. 3: prolixius omnium nostrum vice gaudeo.

C. 32. 4. *qui fraudibus abstinet, propitiat deum, qui hominem periculo subripit, optimam victimam caedit. haec nostra sacrificia, haec dei sacra sunt: sic apud nos religiosior est ille qui iustior.*

Vahlen editoribus persuasit, ante *optimam* inserendum esse *deo* — pro *optimam* scribendum esse *opimam* persuasit non omnibus. Illud quin verum sit neque ego dubito, sed vocabulum non periisse — modo in versum sequentem migrasse ac deinde formam genitivi induisse aio: deleatur igitur vocabulum *dei*, quod inter *haec* et *sacra* moleste abundat.

C. 34. 11. *sol demergit et nascitur, astra labuntur et redeunt, flores occidunt et revivescunt, post senium arbusta frondescunt, semina nonnisi corrupta revirescunt*: ita corpus in sepulcro, ut arbores in hiberno: occultant virorem ariditate mentita.

Verba *occultant virorem ariditate mentita* ut post *revirescunt* transponantur èt ratio monet èt grammatica, nam post *mentita* haec continuo sequuntur: *Quid festinas, ut cruda adhuc hieme revivescat et redeat?*

C. 38. 2. *Quis autem ille qui dubitat, vernis indulgere nos floribus, cum carpamus et rosam* [veris] *et lilium et quicquid aliud in floribus blandi coloris et odoris est? His enim et sparsis utimur* ac solutis et sertis mollibus *colla complectimur. Sane quod caput non coronamus, ignoscite: auram bonam* [floris] *naribus ducere, non occipitio capillisve solemus haurire.*

Vocabulorum, quae inclusi, illud e dittographia vocabuli *vernis* videtur ortum — hoc aut postea a sciolo additum aut e *floribus* corruptum quod forsitan inter *quod* et *caput* suum locum olim habuerit. Vocabulum *mollibus*, quod in codice inter *utimur* et *ac solutis* legitur, vix dubito quin ita Dombart in suum locum migrare iusserit.

AD MARCUM ANTONINUM.

SCRIPSIT

I. H. LEOPOLD.

I.

Post Casauboni, Gatakeri, aliorum operam in Commentariis Antonini recensendis et emendandis consumptam nova lux his studiis affulsit, postquam codex Vaticanus (A) diligenter excussus et ad textum Antonini constituendum vel corrigendum adhibitus est. Nam Darmstadtinus codex (D), qui eodem fere tempore innotuit, sive eum ex ipso A sive ex communi archetypo descriptum esse statuis, vix quicquam per se ipse valet, qui, quotiescunque ab A dissentit, non tam novas lectiones quam coniecturas exhibet, plerumque otiosas, raro felices [1]; denique codex Parisinus (C), quem nuper adhibuit Stich, ipso testante „nihil sane contribuit ad textum Antonini sanandum".

Est autem codex A declarante Stichio „corruptissimus et propter itacismum scribae inscientiamque linguae Graecae et propter lacunas crebras praesertim in simili exitu syllabarum"; porro v. cl. Polak [2]), qui, quod omiserat editor Germanus, codicis naturam et condicionem accurate indagavit et ordine exposuit, quo factum est, ut perlecta eius commentatione maiore fere parte apparatus critici editionis Stichianae commode carere

1) Novam codicis D collationem publici iuris fecit v. cl. C. Denig in programmate gymn. Moguntiaci ann. 1899 p. 12 seqq., qui tamen praeterquam quod iusto acrius in Stichium invehitur, fere nihil novi protulit.

2) Hermes XXI p. 321 seqq.

possis, vir, inquam cl. Polak omnino novem vitiorum genera distinxit, illustravit, breviter explicavit.

Iam cum bona fortuna evenerit, ut alii nobis praesto sint codices, certe Xylandro fuerint, unde nullo negotio vitia in cod. A occurrentia et argui et emendari possint, missis illis de vitiositate querelis praestat, opinor, rogare, quid boni nobis novus attulerit codex. Nullum autem Antonini lectorem effugere posse existimo praesertim in misera conditione traditi contextus codicem A quantivis pretii subsidium esse et instrumentum ad textum Commentariorum constituendum et emendandum. Primo enim lacunas in vulgata supplet, e. gr. I. 16 *οὐκ ἐξονειδιστικὸν ⟨οὐδὲ μὴν εὐπαράγωγον ὑπ' αὐτῶν⟩* vel V. 1 *τὰς μελίσσας ⟨τὸ ἴδιον ποιούσας⟩*; porro turbatum verborum ordinem restituit, e. gr. IX. 40 *ἤτοι οὐδὲν δύνανται οἱ θεοί, ἢ θηριῶσαι δύνανται*, ubi vocem *⟨τε⟩θηρίωσαι* in caput antecedens apte transposuit A. Tum quod attinet ad formam singularum vocum genuinam recuperandam, sufficit provocasse ad lectiones quales sunt: IV. 3 *ἀγρίδιον*, V. 1 *πεῖσιν*, *ὁ τορευτὴς τὴν τορευτικήν*, 5 *ἀρεσκεύεσθαι*, *νωθείᾳ*, 10 *ῥύσει*, VI. 46 *τὰ ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ*, VII. 9 *εἷς ἐξ ἁπάντων*, IX. 41 *καταφρυάττεσθαι*, X. 6 *οὐδενί*, XII. 24 *ὅτι καταφρονήσεις*. Denique eodem spectat, quod saepius in communi omnium codicum corruptela tamen A ceteris integrior verae lectionis vestigia distinctius servavit; cuius rei exemplo sit locus infamis VI. 55 *εἰ κυβερνῶνται οἱ ναῦται ἢ ἰατρεύονται οἱ κάμνοντες κ.τ.ἑ.*, ubi A *κυβερνῶντα — ἰατρεύοντα* exhibet, a qua lectione profectus v. cl. Richards nuper, dum in sequentibus pro *ἐνεργοίη* substituit *ἐνεργοίην*, toti capiti lucem affudit; praeterea conferri possunt loci, quales sunt VI. 64, VIII. 37, 43 [1]).

Haec pauca de codicis A vitiis virtutibusque. Plura enim

1) Exstant haud pauci loci, qui in textu recepto speciem aliquam integritatis prae se ferunt, ubi tamen lectio cod. A a vulgata discrepans vitium arguit; cf. IV. 12 *παραπλήσια* v. *παραπαίονα* A; VI. 25 *ἕνι τε καί* v. *ἕνι τε καὶ γεννητῷ* A. Sic ingenio criticorum commendatos volo locos hos, qui nondum in suspicionem venerunt: V. 6 *οὐκ ἐπιβοᾶται* v. *applauditur*, quae vox hinc plane aliena est, ubi A *ἐπισπᾶται* profert; ibid. 32 *συγχέουσιν* v. *σύγχρωσιν* A; VIII. 54 *τῷ σπάσαι δυναμένῳ* v. *τῷ πᾶσαι δυναμένῳ* A.

infra in singulis Commentariorum locis tractandis notabimus, unde, nisi omnia me fallunt, clare elucebit codicem A omnino dignum esse, ad quem Antonini contextus diligenter exigatur et de integro recenseatur, qua in re Stichius non omnia absolvisse videtur [1]). Omnes autem quotquot reperti sunt Antonini codices a communi quodam fonte eoque non purissimo derivandos esse, facile perspicitur. Quod vel lacunae in omnibus apographis occurrentes II. 12, V. 36, VII. 16, VIII. 38, evincunt necnon tot loci desperati inde ab I. 16 ἡ ἀπὸ Λωρίου στόλη ἀνάγουσα κ.τ.ἑ. vel 17 καὶ τούτου ἐν Καιήτῃ ὥσπερ χρήσῃ clare demonstrant [2]). Quae res aperte monet, ne citius vulgatam lectionem probemus neve omnia sana esse existimemus, quotiescunque codices conspirent. Immo emendationes, quales sunt e. gr. Gatakeri XI. 26 pro Ἐφεσίων invitis omnibus codd. Ἐπικουρείων scribentis, Loftii X. 13 pro γένηται ψέγηται corrigentis, et sagacissimae et maxime necessariae aperte docent in ipsa illa speciosa et fallaci codicum concordia quam maxime cavendum

1) Saepe numero accidit, ut cod. A virorum doctorum emendationes comprobaverit et auctoritate sua confirmaverit. Cuius generis plurimos locos apud Gatakerum videre est; Stich post codicem repertum correctiones supervacuas memorare merito neglexit. Superest, ut etiam illae coniecturae in apparatu critico premantur, quas viri superioris aetatis a textu recepto profecti ingeniose sane excogitaverunt, cognitis tamen cod. A lectionibus vel ipsi retractatas vellent. Sic VI. 50 olim legebatur: πειρῶ μὲν πείθειν αὐτούς, πρᾶττε δὲ καὶ τῶν ἀκόντων, unde Menagius καὶ αὐτῶν ἀ.; iam cod. A πρᾶττε δὲ καὶ ἀκόντων, fortiter et eleganter, ita ut et coniecturae Menagii fundamentum subtrahatur et omnis emendandi necessitas evanescat. Eodem capite idem accidit Reiskio, qui pro vulgato ὀρέγου voluit ὀρέγῃ, at A ὠρέγου exhibet quod unice aptum est.

2) Vir clarissimus Schenkl in recensione ed. Stichianae (Berl. Phil. Wochenschr. 26 Aug. 1905) suspicionem ventilavit codicem archetypum externa quadam causa mutilatum fuisse, unde factum sit, ut certo intervallo, sc. versuum circiter LX, graves et insanabiles corruptelae occurrant: „vermutlich ist an dieser Entstellung eine äuszerliche Beschädigung schuld; denn ähnliche starke, meist unheilbare Verderbnisse wiederholen sich in regelmäszigen Zwischenräumen von etwas über 60 Zeilen oder Vielfachen dieser Zahl; vom Anfang bis 3. 23 = 62 Zeilen; bis 8. 23 = 122 Z.; bis 11. 17 = 64 Z.; bis 14. 15 = 65 Z.; bis 17. 6 = 62 Z.; bis 24. 22 = 188 Z.; bis 30. 3 = 130 Z. Weiter habe ich die Sache nicht verfolgt." Prudenti consilio hic substitit vir clarissimus; neque enim si eodem modo pergis perlustrans locos 32. 18; 35. 7; 37. 21; 40. 11; 42. 23; 45. 10; 48. 4; 50. 17 graves illae corruptelae apparent et in ipsis illis, quos attulit, locis duo saltem excipiendi videntur sc. 14. 15 et 24. 22, quorum priorem lenissima medela dudum sanavit Bootius haplographiam suspicatus, alter omnino integer esse videtur.

esse et criticorum ingenium non minus quam ad veritatem eruendam, ad vitia ipsa indaganda esse adhibendum.

II.

Transeo iam ad singulos Commentariorum locos, in quibus tractandis et ea quae supra proposui, nisi omnia me fallunt, confirmabuntur et simul alia pauca, quae ad Antonini textum pertinent, attingentur.

I. 15. ... *καὶ τὸ εὐχαριεντίζεσθαι.* Asterisco notanda vox *εὐχαριεντίζεσθαι*, quae et per se suspecta est et ab hoc loco prorsus aliena. Dubitanter Gat. *οὐ χαριεντίζεσθαι* proposuit; equidem maiorem esse corruptelam suspicor et latere tale quid: *καὶ τὸ εὔχαρι ἐν τ<αῖς ὁμιλίαις>* vel simile quid; cf. I. 17 *ἔτι δὲ τὸ εὐόμιλον καὶ εὔχαρι οὐ κατακόρως.*

Ibid. 16. *καὶ τὸ τοῖς εἰς εὐμάρειαν βίου Φέρουσί τι, ὧν ἡ τύχη παρέχει δαψίλειαν, χρηστικὸν ἀτύφως ἅμα καὶ ἀπροφασίστως.* Vehementer suspicor emendationem *παρεῖχε*, quam proposuerunt Cas. Cor. Sch. rem acu tetigisse, licet Stich eam ne memoraverit quidem.

Ibid. ibid. *οὐδὲ λάβρον, οὐδὲ ὡς ἄν τινα εἰπεῖν ποτε· ἕως ἱδρῶτος.* Notabilis lectio cod. A *ὥς τ' ἄν*, i. e. *ὥστ' ἄν.*

Ibid. 17. ... *ὅτι δυνατόν ἐστιν, ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεων χρῄζειν, μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων τοιῶνδέ τινων καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου.* Locus varie tentatus fortasse optime se habet. Etenim ut per vocem *οὗτος*, sic etiam per *τοιόσδε* et *τοιοῦτός τις* Antoninus aliquoties non tam vocem aliquam in ipsa sententia praecedentem vel sequentem indicare sed res notas et in vita cotidiana occurrentes designare videtur, ita ut vocem *τοιοῦτος* fere reddas per *vulgaris*, *solitus*; cf. V. 17 *τὸ τὰ ἀδύνατα διώκειν μανικόν· ἀδύνατον δὲ τὸ τοὺς Φαύλους μὴ τοιαῦτά τινα ποιεῖν.* Itaque locus noster sic vertendus esse vi-

detur: *neque opus esse satellitio nec vestitu insigniore neque funalibus et statuis usitatis et consimili apparatu.* Porro fieri potest, ut eodem modo interpretandum sit IX. 41 *ἐν τῇ νόσῳ οὐκ ἦσάν μοι αἱ ὁμιλίαι περὶ τῶν τοῦ σωματίου παθῶν οὐδὲ πρὸς τοὺς εἰσιόντας τοιαῦτά τινα, Φησίν, ἐλάλουν* i. e. *neque sermones, quales vulgo fieri solent, cum visentibus habebam.* Denique vide an huc faciat XI. 21 *ὥσπερ γὰρ οὐχ ἡ πάντων τῶν ὁπωσοῦν τοῖς πλείοσι δοκούντων ἀγαθῶν ὑπόληψις ὁμοία ἐστίν, ἀλλ' ἡ τῶν τοιῶνδέ τινων, τουτέστι τῶν κοινῶν κ.τ.ἑ.*

II. 4. *καὶ ὅτι ὅρος ἐστί σοι περιγεγραμμένος τοῦ χρόνου, ᾧ ἐὰν εἰς τὸ ἀπαιθριάσαι μὴ χρήσῃ, οἰχήσεται καὶ οἰχήσῃ καὶ αὖθις οὐχ ἥξεται.* Oratio et abrupta et soloeca, at vide, quam egregie A *οἰχήσεται οἰχήσῃ καὶ αὖθις οὐκ ἔξεσται*, ex quibus unica tantum et manifesta dittographia [*οἰχήσῃ*] tollenda restat.

III. 4. *χρώμενος καὶ τῷ ἔνδον ἱδρυμένῳ αὐτῷ.* Polak *χρώμενος καλῶς*, quem imitatus Richards III. 1 *τὸ δὲ ἑαυτῷ χρῆσθαι* inseruit *καλῶς*, at loci se invicem tueri videntur.

Ibid. ibid. — *ἄχραντον ἡδονῶν, ἄτρωτον ὑπὸ παντὸς πόνου.* Valckenaerii coniecturam *ἄτρυτον* commendat Nauck, etenim „laboribus non vulneramur sed conficimur". At *πόνος* cum opponitur *ἡδονῇ*, idem est quod dolor, *λύπη* cf. VIII. 41; doloribus autem vulneramur cf. XI. 18. *ὥσπερ τε ἡ λύπη ἀσθενοῦς, οὕτως καὶ ἡ ὀργή, ἀμφότεροι γὰρ τέτρωνται καὶ ἐνδεδώκασιν.*

Ibid. 5. *ἐν δὲ τὸ Φαιδρὸν καὶ τὸ ἀπροσδεὲς ἔξωθεν ὑπηρεσίας.* Immerito voci *Φαιδρόν* asteriscum appinxit Stich, quae optime cum voce *ἀπροσδεές* coniungitur, cf. I. 16 *τὸ αὔταρκες ἐν παντὶ καὶ τὸ Φαιδρόν.* Itaque recepta lenissima Mori emendatione *ἔτι δέ* (cf. paullo supra *ἔτι δὲ ὁ ἐν σοὶ θεός*) omnia recte procedere crediderim.

Ibid. 10. — *καὶ οὐκ εἰδότων οὐδὲ ἑαυτούς, οὔτε γε τὸν πρόπαλαι τεθνηκότα.* Coraïs *οὔτι γε*; malim *οὐδέ γε* cf. V. 15 *οὐδὲ τὸ τέλος ... οὐδέ γε τὸ συμπληρωτικὸν τοῦ τέλους.*

IV. 3. *συνεχῶς οὖν δίδου σεαυτῷ ταύτην τὴν ἀναχώρησιν καὶ ἀνανέου σεαυτόν· βραχέα δὲ ἔστω καὶ στοιχειώδη, ἃ εὐθὺς ἀπαντήσαντα ἀρκέσει εἰς τὸ πᾶσαν αὐλὴν ἀποκλεῖσαι κτέ.* Locutio „renova te", etsi alias apud nostrum non obvia, fortasse per se quodammodo ferri potest; tamen multo concinnius et aptius hic de renovatione dogmatum cogitaveris, quod alibi *ἀναζωπυρεῖν* nuncupavit Antoninus. Itaque lectio vel emendatio, quam D exhibet, *ἀνανέου πρὸς σεαυτόν* omni consideratione digna videtur, praesertim cum mox sic pergat auctor: *ἀλλὰ τοῖς ἐκ τῶν ὅλων ἀπονεμομένοις δυσχεραίνεις; ἀνανεωσάμενος τὸ διεζευγμένον κ.τ.έ.* In quibus verbis *δυσχερανεῖς* scribendum est, quemadmodum Coraïs in verbis proxime antecedentibus tempus futurum restituit.

Ibid. 17. *μὴ ὡς μύρια μέλλων ἔτη ζῆν.* Recte et fortiter haec sic nude efferuntur, neque est cur lacunam suspiceris et explere tentes. Simili modo mox c. 50 *μικρόν ἐστι τὸ διάστημα καὶ τοῦτο δι' ὅσων καὶ μεθ' οἵων ἐξαντλούμενον καὶ ἐν οἵῳ σωματίῳ! μὴ οὖν ὡς πρᾶγμα,* quem locum frustra supplere voluit Reiske.

Ibid. 49. *εὐτυχὴς ἐγώ, ὅτι τούτου μοι συμβεβηκότος ἄλυπος διατελῶ, οὔτε ὑπὸ τοῦ παρόντος θραυόμενος, οὔτε τὸ ἐπιὸν φοβούμενος.* Cum optimis codd. PA *ὑπὸ παρόντος θραυόμενος οὔτε ἐπιὸν φ.* legendum videtur.

Ibid. ibid. *τἄλλα, ὧν παρόντων.* PA *συμπαρόντων* eleganter et ex more nostri, qui multicomposita in deliciis habet. Ad vocem *σύν* in codd. omissam cf. VII. 18 et 22.

V. 8. *ὡς καὶ τοὺς τετραγώνους λίθους ἐν τοῖς τείχεσιν ἢ ἐν ταῖς πυραμίσι συμβαίνειν λέγουσι συναρμόζοντες ἀλλήλοις τῇ ποιᾷ συνθέσει.* Nullo modo haec ferri possunt, nisi recepta lectione codd. PA *συναρμόζοντας.*

Ibid. 10. — *αὐτὰ τὰ ὑποκείμενα ὡς ὀλιγόχρονα καὶ εὐτελῆ.* Scribas *ὀλιγοχρόνια,* ut perpetuo noster, et *ἅπαξ* illud *λεγόμενον ὀλιγόχρονος* in lexicis deleas. Codd. in talibus variare solent, cf. *ἐλευθέριος* pro *ἐλεύθερος* I. 15, VIII. 1; porro I, 15 et VI. 30 cod. A *μείλιχος* pro *μειλίχιος* exhibet, nescio an recte.

Ibid. 12. *τινα ὡς ἀληθῶς ἀγαθά, οἷον φρόνησιν, σωφροσύνην, δικαιοσύνην, ἀνδρίαν.* Cum ubique formam *ἀνδρείαν* merito praetulerit St., etiam hic *ἀνδρείαν* scribe praesertim in decantata illa enumeratione virtutum quattuor cardinalium.

Ibid. 11. *παρ' ἕκαστον τοῦτο ἐπανερωτᾶν ἑαυτόν.* At A *παρ' ἕκαστα* habet, quod iure recepit St. Adde quod codd. VI. 44 *ἅπερ ἕκαστα πράσσομεν,* quid quod VI. 15 *ὅπερ παρέκαστον* exhibent, ita ut vitium grassans quasi oculis intuearis et emendationem Coraï ubique *παρ' ἕκαστα* scribentis dudum recipiendam fuisse eluceat.

VI. 16. *ἥ τε γὰρ τέχνη πᾶσα τούτου στοχάζεται, ἵνα τὸ κατασκευασθὲν ἐπιτηδείως ἔχῃ πρὸς τὸ ἔργον, πρὸς ὃ κατεσκεύασται· ὅ τε φυτουργὸς ὁ ἐπιμελούμενος τῆς ἀμπέλου καὶ ὁ πωλοδάμνης καὶ ὁ τοῦ κυνὸς ἐπιμελούμενος τοῦτο ζητεῖ.* Scribe *ὅ τε φυτουργὸς* *<καὶ> ὁ ἐπιμελούμενος τῆς ἀμπέλου,* ut sententiarum legitima fiat responsio et rite distinguantur hortulanus et vinitor. Codices nostri sescenties peccant in vocula *καί* addenda vel omittenda, cf. e. gr. IV. 1. XII. 12. 13 et passim.

Ibid. 41. *ὅ τι ἂν τῶν ἀπροαιρέτων ὑποστήσῃς αὐτῷ ἀγαθὸν ἢ κακὸν κ.τ.ἑ.* Sic codd., Cor. *σαυτῷ* correxit. Disiunge *ὑποστήσῃ σαυτῷ*, medium enim genus desideratur, cf. XI. 21. Epict. II. 5. 9.

Ibid. 47. *μέτιθι νῦν ἐπὶ τὰ ἄλλα φῦλα, ἐκεῖ δὴ μεταβαλεῖν ἡμᾶς δεῖ, ὅπου κ.τ.ἑ.* Sic St. ex ed. I, at codd. *ἐκεῖ δέ*, quod longe praestat.

Ibid. ibid. *τί οὖν τοῦτο δεινὸν αὐτοῖς; τί δαὶ τοῖς μηδ' ὀνομαζομένοις ὅλως;* Vocula, quae est *δαί*, incertam vitam trahit in Commentariorum contextu, sexies omnino occurrens. Loco autem laudato *δέ* legendum esse per se patet; porro VII. 18, VIII. 50, XII. 29 iam Stich modo codices secutus modo proprio Marte *δέ* rectissime restituit. Supersunt IX. 42 *τί δὲ καὶ βέβλαψαι; ...... τί δαὶ κακὸν ἢ ξένον γέγονεν;* ubi vel parallelismus vitium arguit; XII. 16 *τί δαὶ οἶδα, εἰ τοῦτο ἁμάρτημα*, ubi item *δέ* facile praetuleris. Quam sollemne autem sit librariis in hac re offendere, monere vix opus est.

VII. 2. Locus sic distinguendus esse videtur: *δύναμαι περὶ τούτου, ὃ δεῖ, ὑπολαμβάνειν· εἰ δύναμαι, τί ταράσσομαι; τὰ ἔξω τῆς ἐμῆς διανοίας οὐδὲν ὅλως πρὸς τὴν ἐμὴν διάνοιαν. τοῦτο μάθε καὶ ὀρθὸς εἶ. ἀναβιῶναί σοι ἔξεστιν κ.τ.έ.*, ita ut illud *τοῦτο* ad praecedentia referatur.

Ibid. 31. *ἐκεῖνος μέν φησιν, ὅτι· Πάντα νομιστί. Ἔτι εἰ δαίμονα τὰ στοιχεῖα.* In loco corruptissimo Coraïs vocem *δαίμονα* noto librariorum errore ex *δὲ μόνα* corruptam esse viderat. Iam cum pateat verba *Πάντα νομιστί* ex Democrito ab Antonino esse adsumpta, in promptu est etiam in sequentibus verba Democritea exspectare atque sponte se offert vox, quae est *ἐτεῇ*, philosopho illi usitatissima; cf. e. gr. Sext. Emp. VII 135: „*νόμῳ γλυκὺ καὶ νόμῳ πικρόν, νόμῳ θερμόν, νόμῳ ψυχρόν, νόμῳ χροιή· ἐτεῇ δὲ ἄτομα καὶ κενόν.*" Itaque totum locum sic refingendum esse apparet: *ἐ. μ. φ. ὅτι· Πάντα νομιστί, ἐτεῇ δὲ μόνα τὰ στοιχεῖα*, qua correctione recepta elucet, quam prope ad verum accesserit cod. A, qui *ἔτι ῇ* exhibet [1]).

Ibid. 59. *ἔνδον βλέπε, ἔνδον ἡ πηγὴ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀεὶ ἀναβλύειν δυναμένη, ἐὰν ἀεὶ σκάπτῃς.* Ita editur, at pro *βλέπε* D *σκόπει*, A *σκέπε* exhibet. Iam si comparas V. 16, ubi idem cod. A *βλάπτω* et *βλέπω* turbavit, apparet, quam recte et eleganter Sch. loco nostro *σκάπτε* emendaverit. Itemque si lectiones composueris *σκέπε* — *σκόπει* — *βλέπε*, apparet praestantia cod. A, qui quasi originem ostendit vitii, in ceteris codicibus latius grassantis.

Ibid. 60. *οἷον γάρ τι ἐπὶ τοῦ προσώπου παρέχεται ἡ διάνοια, συνεστὸς αὐτὸ καὶ εὔσχημον συντηροῦσα, τοιοῦτο καὶ ἐπὶ ὅλου τοῦ σώματος ἀπαιτητέον.* Lege *τοιοῦτό τι*, ad librarii errorem cf. e. gr. VIII. 11.

VIII. 21. *ἔκστρεψον καὶ θέασαι, οἷόν ἐστι, γηράσαν δὲ οἷον γίνεται, νοσῆσαν δέ, πορνεῦσαν.* Locum varie tentatum novissime

---

1) Dudum mirabar emendationem tam lenem et facilem viros doctos fugisse, quoad v. cl. H. Diels humanissime me monuit eam a v. cl. Usener propositam et publici iuris esse factam in Mus Rhen. 47 p. 437, quam rem et Stichium fugisse suspicor.

Rendall correxit scribens *νοσῆσαν δ' ἢ ἀποπυῆσαν*. Optime haec, puto, vir ingeniosissimus, modo scribatur *νοσῆσαν, διαπυῆσαν*, cf. IV. 39 *κἂν τὸ σωμάτιον τέμνηται, καίηται, διαπυΐσκηται*, librarios autem voces *δέ* et *διά* permutasse docent loci, quales sunt X. 38. VI. 24.

Ib. 44. *τοῦτον ἰδοὺ τὸν χρόνον σεαυτῷ χάρισαι.* Gat. *τοῦτον ἤδη*, malim *τουτονὶ δὴ τὸν χ.*

Ibid. 47. *εἰ δὲ λυπεῖ σέ τι τῶν ἐν τῇ σῇ διαθέσει, τίς ὁ κωλύων διορθῶσαι τὸ δόγμα; ὅμως δὲ καὶ εἰ λυπῇ, ὅτι οὐχὶ τόδε τι ἐνεργεῖς ὑγιές σοι φαινόμενον, τί οὐχὶ μᾶλλον ἐνεργεῖς ἢ λυπῇ;* Scribe *ὁμοίως*.

IX. 3. *οἷον γάρ ἐστι τὸ νεάσαι καὶ τὸ γηρᾶσαι καὶ τὸ αὐξῆσαι καὶ τὸ ἀκμάσαι καὶ ὀδόντας καὶ γένειον καὶ πολιὰς ἐνεγκεῖν καὶ σπεῖραι καὶ κυοφορῆσαι καὶ ἀποκυῆσαι καὶ τὰ ἄλλα τὰ φυσικὰ ἐνεργήματα, ὅσα αἱ τοῦ σοῦ βίου ὧραι φέρουσιν.* Subridicule haec ultima; etenim non de unius sed de universa vita humana agi vel verba *σπεῖραι καὶ κυοφορῆσαι* arguunt. Itaque scribe: *τὰ ἄλλα φυσικὰ ἐνεργήματα, ὅσα αἱ τοῦ βίου ὧραι φέρουσιν*, quae est ipsa lectio cod. D, teste Stichio in Ann. crit. ad M. Ant. p. 9.

Ibid. ibid. *ἡ ἐπίστασις ἡ ἐπὶ τὰ ὑποκείμενα, ὧν μέλλεις ἀφίστασθαι καὶ μεθ' οἵων ἠθῶν οὐκέτι ἔσται ἡ* <*ψυχὴ συμ*>*πεφυρμένη.* Lacunam suppleverunt Cas. Gat. Sch.; num recte valde dubito; etenim minime animus Stoïci sed tantum vita conturbatur et immiscetur moribus aequalium. Itaque talem vocem exspecto, qualis est *διατριβή, ὁμιλία* vel simile quid, cf. paulo infra *ὁ κόπος ἐν τῇ διαφωνίᾳ τῆς συμβιώσεως*. Adde, quod simplex *πεφυρμένη* tentandum non erat, cf. e. gr. III. 4.

Ibid. 9. *ἐπὶ δὲ τῶν ἔτι κρειττόνων καὶ διεστηκότων τρόπον τινὰ ἕνωσις ὑπέστη, οἷα ἐπὶ τῶν ἄστρων· οὕτως ἡ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπανάβασις συμπάθειαν καὶ ἐν διεστῶσιν ἐργάσασθαι δύναται.* Revocetur lectio vulgatae *ἐδύνατο*, cum omnia, quae praecedunt, tempore praeterito efferantur atque sic demum apta fiat antithesis cum seqq. *ὅρα οὖν τὸ νῦν γινόμενον.*

Ibid. 21. Perlecto toto capite apparet minime tentanda esse verba *παῦλα καὶ οἷον θάνατος*, quibus solito more excusat auctor vocis *θάνατος* audaciam utpote parum proprie de intentionum vel opinionum cessatione adhibitae. Porro omnino recipienda erat lectio codd. AD, qui in verbis *πολλὰς διαφορὰς καὶ μεταβολὰς καὶ ἀπολήξεις εὑρίσκων* apte *διαφθορὰς* exhibent. Denique cum suam ipsius vitam contempletur noster (cf. *ἐπὶ βίον τὸν ὑπὸ τῷ πάππῳ, εἶτα τὸν ὑπὸ τῇ μητρί κ.τ.ἑ.*) minime spernenda eorundem codd. lectio *ἡ τοῦ ὅλου σοῦ βίου*.

Ibid. 29. *μὴ τὴν Πλάτωνος πολιτείαν ἔλπιζε, ἀλλὰ ἀρκοῦ, εἰ τὸ βραχύτατον πρόεισι καὶ τούτου αὐτοῦ τὴν ἔκβασιν, ὡς οὐ μικρόν τί ἐστι, διανοοῦ. δόγμα γὰρ αὐτῶν τίς μεταβαλεῖ; χωρὶς δὲ δογμάτων μεταβολῆς τί ἄλλο ἢ δουλεία στενόντων καὶ πείθεσθαι προσποιουμένων.* Locus celeberrimus, in quo animi dolorem et desperationem effundit auctor, tum demum recte procedit, si recipitur codd. AD lectio *ὡς μικρόν τί ἐστι* i. e. *sufficiat tibi si vel minime res processerit et illius ipsius exitum quam leve quid sit considera. Nam dogmata hominum quis mutaverit? dogmatibus autem non mutatis quid est aliud nisi servitus ingemiscentium*, etqseqq.

Ibid. 39. *ἢ ἄτομοι καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ κυκεὼν καὶ σκεδασμός· τί οὖν ταράσσῃ; τῷ ἡγεμονικῷ λέγεις· τέθνηκας, ἔφθαρσαι, τεθηρίωσαι.* „Locus insigniter depravatus" Gat. Memorari certe debebat a Stichio coniectura Salmasii, qui, quid ipsa sententia flagitet, recte perspexit, dum scribit *⟨μήτι⟩ τῷ ἡγεμονικῷ λέγεις;*

X. 1. *πάντα σοι παρὰ τῶν θεῶν πάρεστι καὶ πάντα σοι εὖ ἔχει καὶ εὖ ἕξει, ὅσα φίλον αὐτοῖς καὶ ὅσα μέλλουσι δώσειν ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ τελείου ζῴου τοῦ ἀγαθοῦ καὶ δικαίου καὶ καλοῦ καὶ γεννῶντος πάντα καὶ συνέχοντος καὶ περιέχοντος καὶ περιλαμβάνοντος διαλυόμενα εἰς γένεσιν ἑτέρων ὁμοίων.* Quid ultima sibi velint, haud facile dixeris; corrige *παραλαμβάνοντος διαλυόμενα εἰς γ. ἑ. ὁ.* i. e. *omnia cum iam in eo sunt, ut dissolvantur, adhibens ad generationem aliarum rerum.* Praecedens vox *περιέχοντος* librario fraudem fecisse videtur; ceterum praepositionum *παρά* et *περί* in codd. Antonini frequens est permutatio, cf. III. 16. VI. 3.

Ibid. 6. *τούτων δὲ οὕτω περαινομένων ἀνάγκη τὸν βίον εὐροεῖν.* Scribe *τούτων δή*, ut fiat conclusio.

Ibid. 7. *ἄλλως τε καὶ τῆς διαλύσεως εἰς ταῦτα γενομένης, ἐξ ὧν ἕκαστον συνίσταται.* Memoranda et, si me audis, in textum recipienda erat correctio Gatakeri *ταὐτά*, cf. IV. 6.

Ibid. 9. *δεῖ δὲ πᾶν οὕτω βλέπειν καὶ πράσσειν, ὥστε κ.τ.ἑ.* Pro *δεῖ δέ* cod. A habet *ἤδη δέ*, quae lectio egregie placet, utpote multo fortior et aptior quam vulgata.

Ibid. 13. *πυνθάνεσθαι ἑαυτοῦ εὐθὺς ἐξ ὕπνου γινόμενον· μήτι διοίσει σοι, ἐὰν ὑπ' ἄλλου γένηται τὰ δίκαια καὶ καλῶς ἔχοντα;* Pro *γινόμενον* in cod. A legitur *γενόμενον*, quod praestare videtur. Deinde omnino recipienda erat emendatio Loftii *ψέγηται*, ut totius capitis tenor aperte docet. Neque obscurum, quomodo corruptela oriri potuerit; librarios enim interdum *γίνεσθαι* et *λέγεσθαι* permutasse docet dittographia *γίνεται* et *λέγεται*, quae invenitur huius libri c. 21; iam vocum *λέγεσθαι* et *ψέγεσθαι* fere solemnis est commutatio, cf. X 34 necnon V. 3 *ἡ ἐπακολουθοῦσά τινων μέμψις ἢ λόγος*, ubi emendatio Iun. *ψόγος* dudum in textum recipi debebat.

Ibid. 28. *Φαντάζου πάντα τὸν ἐφ' ᾡτινιοῦν λυπούμενον ἢ δυσαρεστοῦντα ὅμοιον τῷ θυομένῳ χοιριδίῳ, ἀπολακτίζοντι καὶ κεκραγότι· ὅμοιον καὶ ὁ οἰμώζων ἐπὶ τοῦ κλινιδίου μόνος σιωπῇ τὴν ἔνδεσιν ἡμῶν· καὶ ὅτι μόνῳ τῷ λογικῷ ζῴῳ δέδοται τὸ ἑκουσίως ἕπεσθαι τοῖς γινομένοις.* Alterum *ὅμοιον* immerito ex codd. PA arcessivit Stich, qui more solito oberraverunt propter praecedens *ὅμοιον*; reliquorum codd. lectio *ὅμοιος* omnino retinenda erat. Porro post *μόνος σιωπῇ* interpungendum erat, ut per novam sententiam pergas *τὴν ἔνδεσιν ἡμῶν καὶ ὅτι κ. τ. ἑ.*; accusativum autem explicant loci, quales sunt XI. 22, XII. 7, itaque nil opus est cum Gat. *ἐπινόησον* supplere.

Ibid. 29. *κατὰ μέρος ἐφ' ἑκάστου, ὧν ποιεῖς, ἐφιστάνων ἐρώτα σεαυτόν.* Sic PA, at codd. X *ἐπερώτα* habent, quod est magis ex usu auctoris, cf. VIII. 36, IX. 21.

Ibid. 30. *τούτῳ γὰρ ἐπιβάλλων ταχέως ἐπιλήσῃ τῆς ὀργῆς, συμπίπτοντος τοῦ, ὅτι βιάζεται· τί γὰρ ποιήσει;* Quid sit *συμπίπτειν* et *σύμπτωμα* docent loci, quales sunt I. 17, VI. 48, VIII. 46. Sententia autem flagitat: *praesertim si una tibi succurrerit,* quod est *συμπροσπίπτοντος,* cf. VII. 22, X. 31, XII. 28.

Ibid. 31. *Σατυρίωνα ἰδὼν Σωκρατικὸν φαντάζου ἢ Εὐτύχην ἢ Ὕμενα· καὶ Εὐφράτην ἰδὼν Εὐτυχίωνα ἢ Σιλουανὸν φαντάζου· καὶ Ἀλκίφρονα Τροπαιοφόρον φαντάζου· καὶ Ξενοφῶντα ἰδὼν Κρίτωνα ἢ Σευῆρον φανταζου· καὶ εἰς σεαυτὸν ἀπιδὼν τῶν Καισάρων τινὰ φαντάζου.* In eiusmodi enumerationibus nominum propriorum recensendis caute esse procedendum per se patet. Suspicor lacunam inesse in verbis *καὶ* ...... <*ἰδὼν*> *Ἀλκίφρονα* <*ἢ*> *Τροπαιοφόρον φαντάζου,* at confidentius ulteriora sic refingo: *καὶ Σευῆρον ἰδὼν Κρίτωνα ἢ Ξενοφῶντα φαντάζου.*

Ibid. 36. *σπουδαῖος καὶ σοφὸς ἦν· τὸ πανύστατον ἔσται τις ὁ καθ' αὑτὸν λέγων· ἀναπνεύσομέν ποτε ἀπὸ τούτου τοῦ παιδαγωγοῦ. χαλεπὸς μὲν οὐδενὶ ἡμῶν ἦν, ἀλλὰ ᾐσθανόμην, ὅτι ἡσυχῇ καταγινώσκει ἡμῶν.* Malim haec per interrogationem efferre: *ἀναπνεύσομέν ποτε ἀπὸ τούτου τοῦ παιδαγωγοῦ;* cf. e. gr. huius libri c. 1. In ultimis *κατεγίνωσκεν* corrige.

XI. 6. *καὶ ὅτι, οἷς ἐπὶ τῆς σκηνῆς ψυχαγωγεῖσθε, τούτοις μὴ ἄχθεσθε ἐπὶ τῆς μείζονος σκηνῆς. ὁρᾶται γάρ, ὅτι οὕτω δεῖ ταῦτα περαίνεσθαι.* Lectio vulgatae *ὁρᾶτε,* utpote multo fortius et vividius expressa, omnino retinenda erat; codici autem A sollemne est imperativos in infinitivos mutare, ut hoc ipso loco *ἄχθεσθαι* pro *ἄχθεσθε,* porro IV. 6 et VII. 22 *τεθνήξεσθαι* pro *τεθνήξεσθε,* VI. 45 *λαμβάνεσθαι* pro *λαμβανέσθω.* Itaque locum sic restitue: *καὶ ὅτι, οἷς ἐπὶ τῆς σκηνῆς ψυχαγωγεῖσθε, τούτοις μὴ ἄχθεσθε ἐπὶ τῆς μείζονος σκηνῆς· ὁρᾶτε γάρ, ὅτι οὕτω δεῖ περαίνεσθαι,* quo facto neque coniecturis Reiskii et Rendallii neque tentamine Stichii opus est.

Ibid. ibid. *μετὰ ταῦτα τίς ἡ μέση κωμῳδία, καὶ λοιπὸν ἡ νέα πρὸς τί ποτε παρείληπται;* Cod. A tantum *μετὰ ταύτης,* unde apparet per dittographiam illud *τίς* irrepsisse in Cod. P *μετὰ*

ταύτης τίς, quod deinde infeliciter in *μετὰ ταῦτα τις* correctum est, requiritur enim *μετὰ ταύτην*, quod iam vidit Stich. Itaque sic locum refingo: *μετὰ ταύτην ἡ μέση κωμῳδία καὶ λοιπὸν ἡ ἡ νέα πρὸς τί ποτε κ.τ.ἑ.* Simili modo in verbis proxime antecedentibus *καὶ τῆς ἀτυφίας οὐκ ἀχρήστως δι' αὐτῆς τῆς εὐθυρρημοσύνης ὑπομιμνήσκουσα· πρὸς οἷόν τι καὶ Διογένης ταυτὶ παρελάμβανε*, nescio an pro subobscuro *ταυτί* legendum sit *ταύτην* sc. *τὴν εὐθυρρημοσύνην*. Denique suspicio mihi orta est verba illa *πρὸς τί ποτε παρείληπται*, quae vix intellego, corrigenda esse *πρὸς τί ποτε παρείσηκται*. Vox *παρελάμβανε* proxime antecedens vitium peperisse videtur.

Ibid. 18. *καὶ πρῶτον τίς ἡ πρὸς ἀνθρώπους μοι σχέσις;* Minus feliciter Stich lectionem *ἀνθρώπους*, in qua utique articulum desideras, ex cod. Mo. 2. arcessivit, cum lectio vulgata *αὐτούς* et optime se haberet et ipsum scribendi genus Antonini referret, cf. e. gr. VI. 50, VII. 34.

Ibid. ibid. *καὶ εἴ τινων δὲ ἁμαρτημάτων ἀπέχῃ, ἀλλὰ τήν γε ἕξιν ποιητικὴν ἔχεις.* Quantivis pretii est exquisita lectio cod. A *ἕξιν ἐποιστικήν*, quam aptissime illustrat v. cl. Fournier laudans Simplic. Schol. in Arist. 69 b. 2. Br.

Ibid. ibid. *παρ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν καιρόν, ὅτε κακὰ ποιεῖν σε ἐπιχειρεῖ.* Multo melius cod. A *κακοποιεῖν* exhibet.

Ibid. 19. *ὅτι τοῦτο ἡττωμένου ἐστὶ καὶ ὑποκατακλινομένου τοῦ ἐν σοὶ θειοτέρου μέρους τῇ ἀτιμοτέρᾳ καὶ θνητῇ μοίρᾳ, τῇ τοῦ σώματος καὶ ταῖς τούτου παχείαις ἰδέαις.* Pro verbis ultimis manifesto corruptis *παχείαις* ΙΔΕΑΙC substitueram *τραχείαις ἢ* ΛΕΙΑΙC <*κινήσεσιν*>, cf. e. gr. V. 26 *ὑπὸ τῆς ἐν τῇ σαρκὶ λείας ἢ τραχείας κινήσεως.* Iam video viro clarissimo Fournier idem placere.

Ibid. 20. *τὰ στοιχεῖα ὑπακούει τοῖς ὅλοις, ἐπειδάν που καταταχθῇ σὺν βίᾳ μένοντα, μέχρις ἂν κ.τ.ἑ.*, Distingue *καταταχθῇ σὺν βίᾳ, μένοντα μέχρις ἂν κ.τ.ἑ.*, cf. paullo infra *καίτοι οὐδέν γε βίαιον τούτῳ ἐπιτάσσεται.*

Ibid. ibid. *καὶ γὰρ ταῦτα ἐν εἴδει ἐστὶ τῆς εὐκοινωνησίας, μᾶλλον δὲ πρεσβύτερα τῶν δικαιοπραγημάτων.* Lectionem cod. A *πρεσβυτάτων δ.* per haplographiam, sicut eodem hoc capite pro *καταταχθῇ* idem cod. *καταχθῇ* exhibet, ortam esse suspicor ex *πρεσβύτατα τῶν δ.*, quae lectio consideratu dignissima videtur.

Ibid. 34. *καταφιλοῦντα τὸ παιδίον δεῖν ἔλεγεν ὁ Ἐπίκτητος ἔνδον ἐπιφθέγγεσθαι· αὔριον ἴσως ἀποθανῇ. — Δύσφημα ταῦτα. — Οὐδὲν δύσφημον, ἔφη, ἀλλὰ φυσικοῦ τινος ἔργου σημαντικόν.* Sic Stich codd. AX secutus, quae tamen vix intellegi posse existimo; at optime et fortiter vulgata: *οὐδὲν δύσφημον, ἔφη, φυσικοῦ τινος ἔργου σημαντικόν, mali ominis nihil est, quod rem aliquam naturalem designat.* Cf. Epict. III. 24. 91 *δύσφημον δέ μοι λέγεις ὄνομα φυσικοῦ τινος πράγματος σημαντικόν;*

Ibid. 37. *ὁ Σωκράτης ἔλεγε· Τί θέλετε; λογικῶν ψυχὰς ἔχειν ἢ ἀλόγων; — Λογικῶν. — Τίνων λογικῶν; ὑγιῶν ἢ φαύλων; — Ὑγιῶν. — κ.τ.ἑ.* Totum hoc caput Epicteti stylum instantem et concitatiorem tam manifesto refert et simul continuae locorum Epicteteorum seriei septimam et ultimam partem tam apte efficit, ut tuto inter Epicteti fragmenta recipi posse videatur.

XII. 3. *ὥστε τῶν συνειμαρμένων ἐξῃρημένην καὶ καθαρὰν τὴν νοερὰν δύναμιν ἀπόλυτον ἐφ' ἑαυτῆς ζῆν.* Quid sit *ἐξαίρειν*, docere potest huius libri c. 24: *εἰ ἄφνω μετέωρος ἐξαρθεὶς κατασκέψαιο τὰ ἀνθρώπεια*, itaque recipienda est lectio cod. A *ἐξῃρημένην*.

Ibid. 14. *ἤτοι ἀνάγκη εἱμαρμένη καὶ ἀπαράβατος τάξις, ἢ πρόνοια ἱλάσιμος, ἢ φυρμὸς εἰκαιότητος ἀπροστάτητος.* Praestat cum codd. AX legere *ἀνάγκη εἱμαρμένης* ex more nostri.

Ibid. 31. *τί ἐπιζητεῖς; τὸ διαγίνεσθαι; ἀλλὰ τὸ αἰσθάνεσθαι; τὸ ὁρμᾶν; τὸ αὔξεσθαι; τὸ λήγειν αὖθις; τὸ φωνῇ χρῆσθαι; τὸ διανοεῖσθαι; τί τούτων πόθου σοι ἄξιον δοκεῖ; εἰ δὲ ἕκαστα εὐκαταφρόνητα, πρόσιθι ἐπὶ τελευταῖον τὸ ἕπεσθαι τῷ λόγῳ καὶ τῷ θεῷ.* Locus est difficilis; attamen apparet humanas facultates per gradationem, ut aiunt, enumerari. Itaque pro *διαΓΙΝΕσθαι* corrige *διαΠΝΕΙσθαι*. In ultimis *προΐθι* legendum esse patet; li-

brariorum autem frequentissima est permutatio vocularum *πρό* et *πρός*.

Ibid. 36. *τί οὖν δεινόν, εἰ ἀποπέμπει σε ἡ Φύσις ἡ εἰσαγαγοῦσα; οἷον εἰ κωμῳδὸν ἀπολύει τῆς σκηνῆς ὁ παραλαβὼν στρατηγός*. Recte A *ἀπολύοι*, cf. III. 12 *ὡς εἰ δέοι*, VI. 15 *ὥσπερ εἴ τις ἄρχοιτο*, VIII. 51 *οἷον εἴ τις βλασφημοίη*.

Haec de singulis Commentariorum locis. Porro ad ea, quae de orthographia Stich p. xv et xvi agit, haec adde: VI. 11 *εἰς σεαυτόν*, VII. 13 *πρὸς σεαυτόν*, X. 31 *εἰς σεαυτόν* itemque fortasse IV. 3. Deinde praeeunte cod. A IX. 3 et X. 36 *θέλειν* scribendum videtur. Tum VIII. 21 *γηρᾶσαν* pro *γηράσαν*, necnon X. 10 *θηρᾶσαν* pro *θηράσαν* restitue. Denique IV. 10 et V. 14 *καθό* scribere malim, ut textus in hac re sibi constet.

Postremo hoc additum velim. Gataker, qui „oculo a senio caligante, a lema lippiente, manu tam a frigore quam a morbo tremula" editioni suae finem imposuit, in praefatione lectoris benevolentiam imploravit, si quid humanitus sibi acciderit in opere conficiendo et corrigendo. Et sane, quicunque editionem summi viri manibus triverunt, omnes norunt errores, menda typographica, alia sat multa tam in contextu quam in annotationibus occurrere. Neque hoc Stichium fugisse arbitror, qui graviora et manifesta vitia spernens, tamen nonnumquam, cum speciem quandam veri exhiberet error et quodammodo ferri posse videretur, Gatakeri contextum a vulgata discrepantem tamquam novam nescio cuius codicis lectionem in apparatum criticum recepit. Bona autem fortuna evenit, ut aliquoties ipse Gataker novas istas sibi imputatas lectiones refutet et vitia typographica arguat. E. gr. IV. 33 *τί δὲ καὶ ἔστιν ὅλως τὸ ἀείμνηστον*; ubi Stich: „*τό* ante *ἀείμνηστον* om. Gat.", attamen in versione Latina: *quidnam est hoc ipsum memoriam aeternam consequi*, et in lemmate annotationis diserte *ὅλως τὸ ἀείμνηστον* exhibetur. Sic VI. 14, ubi Gat. *κινούμενον*, quod sensu caret, pro *κινουμένην* edidisse dicitur, annotatio rectam lectionem vindicat; denique XI. 6 *τοῖς πράγμασι γὰρ οὐχὶ θυμοῦσθαι*, Gat. *θυμεῖσθαι*, qui tamen VII. 38, ubi idem versus laudatur, recte *θυμοῦσθαι* exhibet. Reliqua etsi non omnia ipsius Gatakeri verbis

tamquam falsa arguuntur, eiusdem tamen sunt farinae [1]), sunt autem loci fere quadraginta: IV. 16. 21. 32 bis (ubi tollenda vox *παιδιοτροφεῖν*, quae tamquam *ἅπαξ λεγόμενον* in lexicis memoratur) 33. 39 (ubi iterum *ἁ. λ.* illud *ἑτέρωσις* amovendum) 49. V. 1 (quater) 4. 14. 20. VI. 14. 30 (ter). VII. 4. 9. VIII. 7. 25 (bis) 45. 50. 58. IX. 9. 17. 22. X. 1. 3. 9. XI. 6 (bis) 33. 34. XII. 3. 5. 14. 35. 36.

III.

Ratio ipsa Commentariorum, qui breves, saepe brevissimas meditationes, exhortationes, declamationes continent, quantopere confusioni faveat et librarios quasi invitet ad ordinem et nexum invertendum vel conturbandum, per se perspicuum est. Et sane singulis fere paginis codices variare apparet, modo ex duobus vel pluribus, praecipue brevioribus, capitibus unum conflantes, modo singula capita in plura divellentes. Itaque et priores editores ordinem et divisiones rectas restituere saepius conati sunt et Stichius haud raro sive proprio Marte sive hunc vel illum codicem atque imprimis cod. A secutus, qui in hac quoque re singularem obtinet locum, alia capita coniunxit, alia divisit, semel bisve verba manifesto ordinem sermocinandi interrumpentia tamquam aliunde invecta notavit [2]). Pauca eodem spectantia subiungo.

---

1) In tanta copia fieri fere non potuit, quin semel atque iterum aliquid utile vel in ipsis erroribus inveniretur; cf. VI 30, ubi in molesta codicum dittographia *τοὺς ἀδίκως αὐτὸν μεμφομένους μὴ ἀντιμεμφόμενος* senex per haplographiam, ut ita dicam, *αὐτόν* omisit et locum in integrum restituit; porro XII. 35, ubi pro vitiosa codicum lectione *πλέονι* sponte *πλείονι* substituisse videtur.

2) II. 2 ὅ *τί ποτε τοῦτό εἰμι, σαρκία ἐστὶ καὶ πνευμάτιον καὶ τὸ ἡγεμονικόν. Ἄφες τὰ βιβλία· μηκέτι σπῶ. Οὐ δέδοται· ἀλλ' ὡς ἤδη ἀποθνήσκων, τῶν μὲν σαρκίων καταφρόνησον· λύθρος καὶ ὀστάρια κ. τ. ἑ.* Verba *Ἄφες τὰ βιβλία· μηκέτι σπῶ. Οὐ δέδοται ἀλλ'* etiam Stichio visa sunt aliunde huc irrepsisse; equidem sequentia quoque *ὡς ἤδη ἀποθνήσκων* abicienda existimo, cum caro per se et in se contemnenda Stoicis visa sit, neque tantum in articulo mortis. Contra verba illa optime cohaerent cum antecedentibus *οὐ δέδοται*: *non amplius licet, sed quoniam in eo es, ut moriaris.* Cum loco ipso autem conferatur VI. 32 *ἐκ σωματίου εἰμὶ καὶ ψυχῆς. τῷ μὲν οὖν σωματίῳ πάντα ἀδιάφορα κ. τ. ἑ.*

VI. 36. ἡ Ἀσία, ἡ Εὐρώπη, γωνίαι τοῦ κόσμου· πᾶν πέλαγος, σταγὼν τοῦ κόσμου· Ἄθως, βωλάριον τοῦ κόσμου· πᾶν τὸ ἐνεστὼς τοῦ χρόνου, στιγμὴ τοῦ αἰῶνος. πάντα μικρά, εὔτρεπτα, ἐναφανιζόμενα. πάντα ἐκεῖθεν ἔρχεται, ἀπ' ἐκείνου τοῦ κοινοῦ ἡγεμονικοῦ ὁρμήσαντα ἢ κατ' ἐπακολούθησιν κ.τ.έ. Duas res distinctas et quodammodo inter se alienas hic coniungi apparet, scilicet vanitatem vilitatemque rerum humanarum et dogma illud Stoïcum περὶ τῶν ἐπιγεννημάτων, quae utpote profluentia ex eodem divino fonte, quo omnia, eodem amore et admiratione, qua reliquas res, prosequi sapientem deceat. Itaque a verbis πάντα ἐκεῖθεν ἔρχεται nova linea incipienda videtur; qui autem factum sit, ut haec omnia in unum coalescerent, facile perspicitur, cum vox iterata πάντα librarios in errorem induxerit.

VII. 47. 48 continuanda videntur hoc modo: „περισκοπεῖν ἄστρων δρόμους, ὥσπερ συμπεριθέοντα" καὶ τὰς τῶν στοιχείων εἰς ἄλληλα μεταβολὰς συνεχῶς ἐννοεῖν· ἀποκαθαίρουσι γὰρ αἱ τούτων φαντασίαι „τὸν ῥύπον τοῦ χαμαὶ βίου". καλὸν τὸ τοῦ Πλάτωνος· καὶ δὴ περὶ ἀνθρώπων τοὺς λόγους ποιούμενον ἐπισκοπεῖν δεῖ καὶ τὰ ἐπίγεια κ.τ.έ. ut more suo auctor verba aliunde desumpta ipse augeat, amplificet, corrigat quoque. Fere idem interpreti Gallico Fournier placuisse video.

VII. 67. ἡ φύσις οὐχ οὕτως συνεκέρασε τῷ συγκρίματι, ὡς μὴ ἐφεῖσθαι περιορίζειν ἑαυτὸν καὶ τὰ ἑαυτοῦ ὑφ' ἑαυτῷ ποιεῖσθαι· λίαν γὰρ ἐνδέχεται θεῖον ἄνδρα γενέσθαι καὶ ὑπὸ μηδενὸς γνωρισθῆναι. τούτου μέμνησο ἀεὶ καὶ ἔτι ἐκείνου, ὅτι ἐν ὀλιγίστοις κεῖται τὸ εὐδαιμόνως βιῶσαι. Verba λίαν γάρ — γνωρισθῆναι ab hoc loco prorsus aliena esse, quivis semel monitus intellegit. Neque fortasse latet, unde huc migraverint; aptissime enim v. amicus Kronenberg monet, quam bene quadrent in caput proxime antecedens, in quo agitur de vana gloria humana, cum nemo sciat an ii, qui obscuram vitam agunt, revera meliores et sapientiores sint quam quos fama ad caelum usque effert. Itaque sententia hunc fere in modum transponenda videtur: πόθεν ἴσμεν, εἰ μὴ Τηλαύγης Σωκράτους τὴν διάθεσιν κρείσσων ἦν; λίαν γὰρ ἐνδέχεται θεῖον ἄνδρα γενέσθαι καὶ ὑπὸ μηδενὸς γνωρισθῆναι. οὐ γὰρ ἀρκεῖ εἰ Σωκράτης κ.τ.έ.

VIII. 3. Ἀλέξανδρος δὲ καὶ Γάϊος καὶ Πομπήϊος τί πρὸς Διογένη καὶ Ἡράκλειτον καὶ Σωκράτην; In incerta capitum connexione et ordine neque hic illud δέ in initio capitis positum cum interpretibus tollere, neque XI. 16 κάλλιστα δὲ ζῆν in διαζῆν mutare, neque XII. 9 ὅμοιον δ' εἶναι δεῖ sollicitare ausim.

IX. 29. χειμάρρους ἡ τῶν ὅλων οὐσία· πάντα φέρει. ὡς εὐτελῆ δὲ καὶ τὰ πολιτικὰ ταῦτα καί, ὡς οἴεται, φιλοσόφως πρακτικὰ ἀνθρωπάρια! μυξῶν μεστά κ.τ.ἑ. Quomodo haec cohaereant quidve huc faciat sententia prima non video; quae aut aliunde invecta aut per se singulare caput effecisse videtur; utique a nova linea pergendum erat ὡς εὐτελῆ δὲ καί κ.τ.ἑ. De voce δέ in initio capitis vide supra.

Ibid. 41. ταὐτὰ οὖν ἐκείνῳ, ἐὰν νοσῇς καὶ ἐν ἄλλῃ τινὶ περιστάσει· τὸ γὰρ μὴ ἀφίστασθαι φιλοσοφίας ἐν οἷς δήποτε τοῖς προσπίπτουσι μηδὲ ἰδιώτῃ καὶ ἀφυσιολόγῳ συμφλυαρεῖν πάσης αἱρέσεως κοινόν, πρὸς μόνῳ <δὲ> τῷ νῦν πρασσομένῳ εἶναι καὶ τῷ ὀργάνῳ, δι' οὗ πράσσεις. Et haec dirimenda sunt, ita ut verba πρὸς μόνῳ — πράσσεις novum caput et integram constituant exhortationem; atque sic nihil opus est coniectura Mori vocem δέ inserentis.

X. 6. εἴτε ἄτομοι, εἴτε φύσις, πρῶτον κείσθω, ὅτι μέρος εἰμὶ τοῦ ὅλου ὑπὸ φύσεως διοικουμένου· ἔπειτα, ὅτι ἔχω πως οἰκείως πρὸς τὰ ὁμογενῆ μέρη. Nota illa disiunctio εἴτε ἄτομοι εἴτε φύσις quid huc faciat, nullus intellego; immo cum sequentibus plane pugnare videtur. Remota lacinia initium capitis faciendum a verbis πρῶτον κείσθω κ.τ.ἑ.

Ibid. 10. ἀράχνιον μυῖαν θηρᾶσαν μέγα φρόνει, ἄλλος δὲ λαγίδιον, ἄλλος δὲ ὑποχῇ ἀφύην, ἄλλος δὲ συΐδια, ἄλλος δὲ ἄρκτους, ἄλλος Σαρμάτας. οὗτοι γὰρ οὐ λῃσταί, ἐὰν τὰ δόγματα ἐξετάζῃς; Caput est celeberrimum, itaque vereor confiteri me vix intellegere, quomodo exordium et finis inter se cohaereant. Priore parte agitur de vanitate gloriae et de spernenda etiam bellica laude, at verbis ultimis, si quid video, tanguntur homines illi vulgares (nota solitum illud οὗτοι), qui „κλέπτουσιν, οὐ χερσὶ καὶ ποσίν, ἀλλὰ τῷ τιμιωτάτῳ ἑαυτῶν μέρει" (X. 13). Verba

autem viri clarissimi Renan de hoc loco sic disserentis „sceptique sur la guerre il doutait de la légitimité de ses propres victoires" vereor, ne magis acute quam vere dicta sint, neque mihi Antoninum fingo res, imprimis res tanti momenti, agentem, quas non plene et ex animo probasset, nedum ea sibi esse dogmata, quae praedonibus, declarantem. Contra audi Casaubonum et simpliciter et perite loci initium interpretantem: „Sarmatici belli ab Antonino feliciter confecti gloria quanta fuerit, docent Historici. Vanam superbiam et insolentiam ridet hic fortissimus idemque prudentissimus imperator, non quo quicquam militibus, qui iuvandae patriae aut iustitiae inter homines tuendae causa stipendia merentur et propriam salutem publico postponunt bono detractum velit."

Quae cum ita sint, donec meliora docear, verba illa *οὗτοι γάρ* etqseqq. novi versus initio collocanda esse censeo, ut per se integram efficiant exclamationem.

Ibid. 31. *τί οὖν ἐντείνῃ; τί δ' οὐκ ἀρκεῖ σοι τὸ βράχυ τοῦτο κοσμίως διαπερᾶσαι; οἵαν ὕλην καὶ ὑπόθεσιν φεύγεις; κ.τ.ἑ.* Per verba *οἵαν ὕλην* etqseqq. novum incipi argumentum totius loci tenor aperte docet. Atque idem fere visum esse interpreti Fournier suspicor, qui rectissime monet verba illa non per interrogationem sed per exclamationem efferenda esse.

XI. 8. .... *ὅ τί ποτε λέγουσιν οἱ φυτουργοί. ὁμοθαμνεῖν μέν, μὴ ὁμοδογματεῖν δέ.* Audiendus erat Casaubonus, qui iudicat verba ultima, etsi quodammodo cum praecedentibus cohaereant, tamen multo melius nova alinea a superioribus distingui. Atque sic optime infinitivus ille pro imperativo effertur neque opus est coniecturis, quibus sat multis locum tentarunt viri docti a Gat. laudati.

Paucos tantum attuli locos, in quibus ordo et nexus sententiarum turbatus videtur; alios superesse mihi constat. Etenim cum commentarios perlegenti mihi magis magisque persuadeatur, Antoninum eum scriptorem fuisse, qui et acute cogitare et cogitata lucide exponere optime didicisset, immo qui, dum rem suam et

argumentum philosophice perpenderet, penitus perscrutaretur, recte distingueret, perspicuitatem enarrandi sponte consequeretur, quod testantur tot capita et leniter et facile et pellucide et eleganter fere perscripta, ubicunque offendit oratio abrupta vel argumenti ordo deficiens, codices vitio laborare facilius mihi persuadeo quam textui tradito docti atque arcani aliquid subesse.

AD ARISTOPHANIS NUBIUM VSS. 530 SQ.

κἀγώ — παρθένος γὰρ ἔτ' ἦ κοὐκ ἐξῆν πώ μοι τεκεῖν —
ἐξέθηκα, παῖς δ' ἑτέρα τις λαβοῦσ' ἀνείλετο.

Si usquam, hic nobis in mentem venire debet Philippi Aethiopem aulicum rogantis: „*ἆρά γε γιγνώσκεις ἃ ἀναγιγνώσκεις*;" Per plus duo milia annorum haec legunt viri docti innumeri, neque quisquam eorum intellexit vel intelligere potuit. Quid enim? Lepide poeta causa ficta veram cur nondum suo nomine fabulam scenae commiserit obtegit, vel potius venusta imagine veram illam causam exornat. Peregrinum se esse (facio enim cum Leeuwenio) fatetur, sed mox optimo iure civem Atticum fore gloriatur. Olim similis erat innuptae, quae si peperit fetum suum mulieri alicui committere debet, quae eum tamquam iusto conceptum matrimonio palam educare et foras proferre possit, at posthac...! Venustam quod eam imaginem dicebam, correctam praecipiebam animo, nam nunc quidem omnium est absurdissima. Virgo quod peperit, quoniam parere ipsi non licet, exposuit: expositum tollit et suum mentitur quis? Alia virgo. An quidquam interesse inter *παρθένον* et *παῖδα* aliquam statuamus? Et tamen ut pro ineptissima ista lectione restituatur quae salsissimum praebeat sensum et aptissimum poetae *ὀνόμασι περιπέττοντι τὴν ἀλήθειαν* ne una quidem litterula mutata opus est, sed pro *ἐξέθηκα παῖς* legamus *ἐξέθηκ' ἄπαις*.

„*ἄπαις ἑτέρα τις* alia quaedam mulier, cui utpote nuptae lege quidem parere liceret, natura nunquam contigisset" — num quidquam hic poni potuit quod ipsam veritatem gratius et agnosceret et dissimularet? J. J. H.

APULEIANA.

SCRIPSIT

C. BRAKMAN I. F.

(*Continuantur e Vol.* XXXIV *pag.* 360).

Pag. 222, 5 *diductum* F *deductum* φ, contra huius pag. vs. 16 *deuertimus* F *diuertimus* φ. 9 *Nam* F, sed littera maiuscula est refecta.

222, 9 nam et galeam nitore praemicantem et scutum *gerebam longius relucens* sed etiam lanceam longissimo hastili conspicuam e. q. s.

Gerebam recte van der Vliet e codicum scriptura *cetera* eruisse videtur, sed *longius*, quod Elmenhorst coniecit, vix est sanum. Equidem *longiore lucens*, quod libri manu scripti exhibent, exstitisse puto ex *longe relucens* [1]) vel *longere lucens*. Ex *longere* nescio quis inductus, opinor, superlativo mox sequente *longissimo* (cf. vs. 10) effecit *longiore*. Quocirca restituo: et scutum gerebam *longe* relucens [2]) e. q. s.

Longius, quod sciam, bis tantum invenitur in Metamorphosibus (nempe 68, 25 aliquanto longius et 140, 9 iam inde longius) at persaepe *longe* (12, 18 non longe ... abest; 25, 15 longe prouisum; 96, 3 (= 244, 24) longe lateque; 130, 22; 178, 5; 181, 1 cet. Unum modo huc optime quadrans exemplum plenius exscribatur 254, 7 et quae longe longeque etiam meum confutabat optutum palla nigerrima splendescens atro nitore e. q. s.

Frequentissime praeterea *longe* apud Apuleium vim auget

1) Cf. 261, 11 *inclementissime* est in φ[1] pro *inclementi me*.

2) Cf. 189, 8 ueluti stellis relucentem.

positivi (17, 15 longe opulentus; 103, 14 longe firmiter cet.) et comparativi (132, 27 longe uegetior; 249, 7 longe suauior cet.) et superlativi (24, 13 longe pulcherrima; 198, 23 longe deterrimam cet.).

Praecipue denique attendantur loci, ubi *longe* praepositionis vice fungitur; sunt autem hi 15, 21 haud ita longe radices platani lenis fluuius ...... ibat et 101, 11 degamus longe parentum [1]) uelut exulantes (quocum conferatur *πόρρω εἶναί τινος*).

222, 23 *adque* Φ. 26 *repauerat.*

223, 3 *tragediam* Φ. 4 *ascende* Φ. 8 *bachatus* Φ. 9 *exestuabat.* F. 10 *langore* Φ. 11 *ualitudine* Φ. 18 *anelitus.* 19 *utrimquesexus* (compendiose) Φ¹, at Φ² mutavit *x* in *c.* 19 *lateron* Φ¹ *lateron* Φ². 21 *ueneree* Φ. 26 *adolescens* Φ. 224, 1 *sistens* rescriptum est. 1 *Sed* F, at *S* refecta est.

224, 2 et ut in quodam uado dubitationis haerens omne uerbum quod praesenti sermoni putarat aptissimum rursum improbans, nutante etiam nunc pudore, unde potissimum caperet exordium decunctatur.

Ab hac sententia non multum differt (262, 5) at ego stupore nimio defixus tacitus haerebam, animo meo tam repentinum tamque magnum non capiente gaudium, quid potissimum praefarer primarium, unde nouae uocis exordium caperem e. q. s.

Comparari potest etiam Odyss. IX, 14:

τί πρῶτόν τοι ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω;

Verba: stupore defixus haerebam leguntur etiam pg. 196, 24 et similia sunt 53, 30 obstupefactus haesi nec possum nouae illius imaginis rationem idoneis uerbis expedire.

224, 6 *nichil* FΦ. 8 *dampnosam* Φ. 8 *nacta* Φ.

224, 20 nam quod nemo nouit, *paene non fit.*

Hic habemus unicam ex omnibus Apulei scriptis clausulam verbo monosyllabo terminatam, ad quam rem singularem spectare et sententiae metrum trochaicum et *παρονομασίαν*, quam extrema cola (*nouit* et *non fit*) efficiunt, docet nos Kichhoff [2]).

---

1) Cf. quae R. Helm (Quaestiones Apuleianae. Philol. Suppl. IX pg. 539) comparans *ἀπάνευθε τοκήων* de Graecismis disputavit.

2) De Apulei clausularum compositione et arte quaestiones criticae (Suppl. Annal. Philol. 28) pg. 28, 29, 31 sqq.

224, 22 *adolescens* FΦ. 28 *exorruisset* Φ^1, at m. r. addidit *h* supra *o*.

224, 26 prolixe pollicetur.

Hoc Apuleius ipse repetit: (244, 16) omnia prolixe adcumulateque pollicetur. Conferre oportet notissimum locum Ciceronianum (ad fam. VII 5, 1) neque mehercule minus ei prolixe de tua voluntate promisi.

Praeterea legimus: (69, 9) arbores in lauri faciem prolixe foliatae [1]); (152, 7) me .... matrona prolixe curitabat; (171, 16) prolixe consentit; (185, 11) prolixe fimbriatum sc. flagrum; (196, 12) loca lautia prolixe praebuit.

Adiectivum quoque saepissime occurrit (29, 14) prolixa serie; (68, 5 = 273, 2) sermo prolixus; (113, 6) senectutis prolixae; (170, 9) prolixum heiulat (ubi accusativus aduerbialiter positus est, sicut 119, 21 longum exclamat) cet. Subiungamus Florid. XV (v. d. Vliet 165, 4)]coma prolixior (cf. Metamorph. 253, 28 crines uberrimi prolixique), de deo Socrat. init. (Goldb. pg. 1, 12) uenia prolixior cet.

225, 2 *ne qcquam* F; *neQc$\overset{a}{q}$* Φ^1, at m. r. exaravit *c* supra *e*. 11 *quo ad illa* F. 21 *forte—fortuna* (haec duo verba nunc lineola sunt iuncta) Φ^2.

225, 26 ubi fratri suo paratam mortem ebibit.

Cum hac ratione loquendi comparetur (242, 28) ut ille quidem momentarium uenenum uenderet, illa [2]) autem emeret mortem mariti sui.

225, 26 *ebibit* F, at supra *t* et post hanc litteram aliquid erasum est, fortasse compendii signum pro *ur*. 30 *insimuabant* Φ, sed *l* addita supra *u* a prima manu (ut vid.). 32 *acerua* F^1 Φ^1 *acerba* F^2 Φ^2.

226, 2 *erumpna* Φ. 12 *noluisse* Φ^1, at m. r. addidit *t* supra *e*.

226, 14 tunc <*pater*> *infelix* duplici filiorum morte percussus magnis aerumnarum procellis aestuat.

Editor inseruit *pater*, sed quia Apuleius brevi saepe intermisso spatio eadem verba repetere solet, equidem addere malim *senex*, legitur enim vs. 22 et statim ab ipso eius rogo *senex infelix* ora sua recentibus adhuc rigans lacrimis e. q. s.

226, 20 *subolis* F^1, at m. r. mutavit *u* in *o*; Φ autem exhibet *s$\overset{u}{o}$bolis*, illa *u* vi-

1) Cf. 260, 2 palmam auro subtiliter foliatam.

2) Nolim desciscere a tradita lectione.

detur profecta a m. r. 29 *incomminata* ὑφ' ἕν FΦ. 30 *set* Φ. 227,4 *puplicum male puplice* Φ. 5 *Magistratus* F, sed *M* rescripta est. 9 *utrimquesexus* Φ. 15 *$\overline{c}$uenirent* F^2 Φ. 15 *protinus* F^2 Φ. 20 *$\overline{p}$coneq˥* $Φ^1$, sed m. r. ducta lineola ad perpendiculum derecta divisit *$\overline{p}$co* a sequentibus litteris, eadem·manus mutavit *q˥* in *qȝ*.

227, 22 quibus autem uerbis accusator ⟨*reum*⟩ urserit, quibus rebus diluerit reus ac prorsus orationes altercationesque neque ipse absens apud praesepium scire ⟨*potui*⟩ neque ad uos quae ignoraui possum enuntiare.

Reum, quod F non agnoscit in Φ manus recens inseruit, in textum non existimo recipiendum, immo ut coninnitas [1]) servetur potius verba *urserit* in priore et *diluerit* in altero membro careant obiecto necesse est.

Porro praestat fortasse sic scribere: neque ipse absens apud praesepium ⟨*potui*⟩ scire e. q. s. quoniam veri similius est uocem *potui* (quae in Φ a m. r. exarata est supra *scire*) excidisse post *$\bar{p}$sepiū* quam post *scire*. Hunc verborum ordinem tuetur primum (vs. 26) possum enuntiare, deinde (76, 20) potuit adducere; (78, 1) posset explicare; (122, 1) potuerunt prodesse; (166, 29) potuit expleri; (182, 15) poterit iuuare; (218, 4) quiuit amittere, cet.

227, 26 ad istas litteras proferam.

Supra legimus (222, 22) ad librum profero; comparandae sunt locutiones: producor ad uiam, ad uiam prodeunt cet. de quibus egi ad 191, 14. Bis autem praepositio *in* adhibetur scil. (136, 5) producunt in uiam et (156, 11) producit in uiam.

227, 27 simul enim finita est dicentium contentio ueritatem criminum fidemque probationibus certis instrui nec suspicionibus tantam coniecturam permitti placuit atque illum potissimum seruum, qui solus haec ita gesta esse scire diceretur, sisti modis omnibus [oportere].

Ita agi non „oportere" ita agi visum est iudicibus vel potius patribus, qui in curiam convenerant (cf. vs. 15), quamobrem seclusi interpretamentum. Operae pretium est observare nisi rarissime in Metamorphosibus *oportere* non occurrere: in libro

---

1) Cf. Novák l. c. pg. 5 Apuleius, qui aequabilitatis sermonis adfectator est magnus e. q. s.

nono legitur semel (207, 29), semel quoque in libro undecimo (268, 21). Novák redarguit editorem Batavum contra codices scribentem: (227, 3) cuncti conclamarint lapidibus obrutum publicum malum publice uindicari ⟨*oportere*⟩.

At *debere* sescenties invenitur 63, 12; 65, 3; 119, 18; 129, 23; 130, 27; 131, 10; 148, 28; 150, 9; 201, 29; 211, 6; 233, 19; 255, 28 cet. De constructione verbi, quod est *placere*, dicturus sum ad 231, 1.

227, 29 *suspicionib*; F[1] sed *nib* post refectum est, praeterea manus recens superscripsit *ni*, unde orta est varia lectio *suspicioni*.

228, 2 *uelle conferte* φ[1], nunc codex praebet *uelle conferte*; num puncta et illud *re* eiusdem manus sint affirmare non ausim. 4 *adseuerare* φ[1] sed m. r. exaravit *s* supra *d* expunctam. 4 *adserere* φ[1] sed m. r. scripsit *s* supra *d* expunctam. 9 *ĩminis* sic compendiose scr. (sicut 228, 9), plerumque tamen plene scriptum. 10 *neglexisse* φ. 12 *imagine* F[1] *imaginē* F[2].

228, 11 *ad* ueritatis imaginem.

Huius modi locutiones plurimae leguntur: (23, 14) ad regulam; (35, 21) ad cuius noctis exemplar; (60, 13) ad exemplum duodeni laboris (quocum conferendum est (208, 30) ad exemplum truculentiae); (169, 1) ad habitum dei; (169, 16) ad limam consilii; (188, 8) eius ad similitudinem; (197, 25) ad quem modum [1]); (261, 5) ad ipsum praescriptum ornatum. Verum nulla frequentius adhibetur quam ad instar velut (20, 23) ad instar solitudinis et scopuli; (29, 12) ad instar speculi; (78, 5) ad instar circumforaneae domus; (88, 13) ad instar Attidis uel Protesilai dispestae disturbataeque nuptiae; (208, 11) ad instar testitudinis (cf. 9, 23); (222, 13) ad instar exercitus; (237, 24) ad instar asinariae Pasiphaae; (246, 27) ad instar incliti montis; (267, 15) ad instar uoluntariae mortis et precariae salutis; (271, 18) ad instar Solis cet.

228, 11 haec ...... uerberone illo *sine ulla* tum trepidatione perferente e. q. s.

Hanc editoris coniecturam Novákio probatam confirmare uidentur uerba, quae huc spectant: (229, 23) Ingens exinde uerberonem corripit trepidatio e. q. s.

228, 22 *fidi* φ (cf. 201, 23). 24 *ad orne* (*di* supra) est in F; fieri potest ut manus antiqua

1) Constanter scribit Apuleius: ad hunc (istum, eundem) modum pro: hoc (isto, eodem) modo, cf. Novák l. c. pg. 51.

di 'superscripserit; *ordinem* Φ. 28 *peierare* (d superscr.) Φ exhibet, mutatio est manus recentis, in marg. exstat *peierare*.

229, 4 *Furcifer* F, sed *F* refecta. 10 *incoccine* Φ[1] *incoccinne* Φ[2]. 14 *reperiatur* Φ. 19 *taberna*ʅ Φ[1] *taberna*ȝ Φ[2], praeterea m. r. superscripsit *domū*. 23 *ūberonem* F in textu at in marg. *umbero* (sicut 230, 2). 28 *balbuttiens* F.

230, 6 *compatio* Φ. 6 *suscipionem* errore typothetico pro *suspicionem*. 16 *compare* Φ. 22 *telone fas* F[1] at F[2] lineola *ne* iunxit cum *fas*; in Φ[1] est *telo nephas* at m. r. scripsit *f* supra *ph*. 23 *sopniferum* Φ. 28 *siuere* F Φ.

230, 31 morte praeuentus est.

Conferamus Ovid. Trist. V 4, 32

Quod non praeventum morte fuisse dolet;

et Schol. Bobiens. (Orell.) 234, 2 sed rebus nondum confectis morte praeuentus est.

Cum Apulei verbis (226, 8) quod iam destinatam iuueni mortem praeuenisset puer comparare volumus: (Iustin. XXXII, 4) Sed Annibal, re cognita, sumpto ueneno legationem morte praeuenit.

In Metamorphosibus habemus praeterea (219, 22) praeuentus uulneribus et (241, 2) insita matribus pietate praeuenta, ubi participium eodem modo positum est atque Schol. Bob. 282, 36 eiusdem pollicitationis implendae desperatione praeuentus.

231, 1 ad istum modum seniore adorante ⟨*experiri*⟩ placuit et itur confestim magna cum festinatione ad illud sepulchrum quo corpus pueri depositum iacebat.

Optime sententiae convenire verbum a v. d. Vliet insertum unusquisque videt, sed magis ex usu Apuleiano addideris *periclitari* (cf. 190, 23 ubi in marg. cod. Φ *periclitantur* explanatur per *experiuntur*, sicut pg. 191, 9). Praeterea *periclitandi* vox occurrit 72, 3; 125, 8; 127, 20; 182, 23 cet. *periclitabunda* autem legitur 62, 13 et 111, 12.

Sensu *in periculo esse* hoc verbum non minus frequens est 48, 18; 108, 20; 121, 15; 124, 14; 125, 21; 187, 22 cet.

Animadvertendum denique est *placere* in Metamorph. construi cum infinitivo activo (141, 25; 177, 20; 221, 8), cum infinitivo passivo (142, 26; 152, 19; 227, 30), cum coniunctivo (75, 1), cum coniunctivo, quem comitatur coniunctio *ut* (220, 14).

231, 4 *Nemo* F, sed *n* mutata in *N*. 4 *decuria* ὑφ' ἓν F. 6 *copculo* F Φ. 7 in marg. sinistro F habet *capul'*. 7 *comodum* (du superscr.) sic nunc exhibet Φ, *du* profecta est a manu recentiore, quae voluit fortasse *dudum*.

231, 12 iamque liquido serui nequissimi atque mulieris nequioris patefactis sceleribus e. q. s.

Iam Ovidius eodem modo superlativum posuit Fast. I, 212

Et cum possideant plurima, plura petunt;

quod saepius imitatus est Sidonius velut I 11, 2 carpebant plurimum vitia, plus homines.

At positivus iuxta superlativum adhibetur 98, 6 dulcissima et cara; 157, 5 pigrum tardissimumque et nimis asinum; 216, 15 saeuisque illis et ferocissimis, denique 241, 19 bene atque optime.

231, 16 *opportu ōī* F¹ *opportu*ⁿⁱ *ſōī* F² *fab'osa* F (etiam in marg.).

231, 17 et illius quidem senis famosa atque fabulosa fortuna prouidentiae diuinae condignum *accepit* exitum.

Codicum F Φ scriptura *accepit* (cui v. d. Vliet *excepit* substituit) videtur tolerari posse cf. 192, 5 adhuc introeuntem maritum aspero sermone accipit e. q. s.

231, 20 *adolescentium* Φ. 23 *co'parauerat rat* F¹ at dittographia post deleta est. *co'parauerat* Φ.

231, 23 miles ille qui me ..... sine pretio suum fecerat.

Similiter dictum est 198, 21 Pistor ille qui me pretio suum fecerat; oppositum fere legitur 170, 3 lancea mali Thrasylli me tibi fecit alienum.

232, 4 adsciscor itaque inter duos illos fratres tertius contubernalis.

Nonne hic Apuleius irridet Ciceronis verba: (de Offic. III 45) petivit ut se ad amicitiam tertium ascriberent? In quae iocatur sine dubio scriptor noster supra 2, 18 duobus comitum, qui forte paululum praecesserant, tertium me facio.

Verisimilius igitur est Ciceronem (Catil. I § 1) quam Sallustium [1]) (Bell. Cat. 20, 9) denotari hisce verbis Apulei (66, 4) quo usque tandem cantherium patiemur istum? Haec significatio quater redit minus tamen luculenta, dico 136, 14; 156, 30; 181, 16; 250, 13.

---

1) Hoc putat Gatscha l. c. pg. 154.

232, 5 *tertius* bis scr. in F at m. r. dittographiam induxit. 9 *ille* F[1] *Ille* F[2]. 17 *pulcerrime* φ[1], at m. r. scripsit *h* supra *c*. 21 *abligurry-ba'* F[2]; quae fuerit primaria scriptura dinosci nequit.

233, 1 *ad* Fφ. 3 *diuentis* φ[1] post *di* additum est supra *n* (fortasse a prima manu). 13 *utrimquesexus* φ[1], correxit m. r. 21 *affici* φ. 22 *p̄rres* F[2] (ut vid.). 24 *arpie* φ. 24 *Sineias* F *finelas* φ (at in marg. *fineias*).

234, 2 sed iste corporis mei *decor pudori peperit grande dedecus.* insolita namque tergoris uastitate commoti faenum ⟨*fratres*⟩ prorsus intactum cotidie manere cernentes iam totos ad me dirigunt animos.

Priorem sententiam exscripsi ut lectori oxymoron et allitterationem ante oculos ponerem.

In altera sententia Rhodii supplementum *mei* insertum post *commoti* non admisi, nam verisimilius duco inter *faenum* et *prorsus* (=*p̄rſuſ* vel *p̄r/'*) excidisse *f̄r̄ſ* (= fratres), quam vocem in fabula hic narrata iam ter invenimus (232, 5 et 22, 233, 5).

Eo minus *mei* (= domini) huc quadrare videtur quod fratres illi mox appellantur servi (cf. vs. 11 conseruis demonstrant infandam iumenti gulam et 235, 15 dominus uocatis seruis suis, emptoribus meis e. q. s.).

234, 6 *uelud* F *uelut* φ. 8 *inerentem* φ[1], at m. r. scripsit *h* supra priorem *e*. 10 *dirumpuntur* FΦ. 14 *p̄rcuntis* φ[1], at m. r. correxit *c* in *e*.

234, 19 proxime consistens coram arbitrabatur.

Hic *arbitrari* [1]) valet idem quod auscultare observare, sicut 14, 16; 44, 5; 62, 2; 68, 28; 77, 11; 142, 25; 197, 15. Solito autem sensu usurpatur 73, 20; 148, 26; 149, 6 cet.

234, 26 omne genus edulium solidorum et inlibata fercula iussit adponi. Comparetur Sidon. Ep. VII 5, 4 omnia censurae tuae salva inlibata solida servantur.

234, 27 *illibata* φ. 28 *uellule* Fφ[2] *bellule* φ[1] (etiam in marg.). 29 *exibitas* φ[1].

235, 1 *cōuiu'* φ[1], at m. r. addidit *ui* supra *i*. 6 *poculum nobis* φ[1], at m. r. scripsit *q̊*; (= quoque) supra *m*.

235, 7 puer, lautum diligenter ecce illum aureum cantharum mulso contempera et *offers* parasito meo e. q. s.

Vetustae illae imperativi formae (aufers defers offers profers),

1) Cf. Roensch Itala und Vulgata, pg. 384.

quae leguntur in Metamorphosibus enumeravit Fridericus Norden [1]) pg. 69.

235, 9 *pasito meo* Fϕ, at ϕ^2 addidit *ra* supra *as*. 10 *Ingens* F^2, littera maiuscula ex *minuscula* facta (sicut vs. 13 *Clamor* vs. 21 *Et*). 10 *ex hoc* Φ^1 corr. in *exinc* (ut vid.) 14 *exsurgit* ϕ^1 *exurgit* Fϕ^2. 14 *salute me prosequentium* haec verba a m. r. inducta in F integra exhibet ϕ.

235, 15 delibutus gaudio (repetitur ex 151, 16 et redit 265, 16; cf. 54, 9 laetitia delibuti).

Sensu proprio dictum est 155, 2 uulnus sanguine delibutum et 217, 30 sanguine delibuto mucrone.

Nemo miratur in luculentissimis narrationibus, ex quibus Apulei Metamorphoses constant, varie gaudii notionem verbis efferri. Hae autem locutiones dignae sunt quae commemorentur: (42, 4) diffusus in gaudium; (46, 6) deum Risum hilaro atque gaudiali ritu propitiamus; (153, 26) laetus et tripudians graduque molli gestiens; (202, 23) gaudio perfusus; (202, 27) laetitia percitus; (250, 19) gaudens et hilaris laetitiam saltando professa est; (265, 23) laetati gaudio; (276, 3) laetum gaudium capesse. Cf. ad 252, 19.

235, 18 *praephatus* ϕ. 24 *adprime* ϕ^1, at m. r. scripsit *p* supra *d* expunctam.
235, 25 *commodarem* ϕ et F (ut vid.). 27 *pocillatorem* Fϕ^1 *pocillatore* ϕ^2. 27 *conibens* ϕ^1 *coniuens* ϕ^2.

235, 29 sed uerebar ne si forte sine magistro humano ritu ederem pleraque, rati scaeuum praesagium portendere ⟨*rem*⟩, uelut e. q. s.

Codices FΦ exhibent *portendere*[7] sed saepe infinitivis librarius addebat *m*, si verba antecedentia in *m* exibant (cf. 235, 25 *nutu*[7] *commodare*[7]).

At hinc non licet efficere lectionem *portendere* ⟨*rem*⟩, cum Apuleius quam maxime fugerit monosyllabum in fine clausularum ponere (cf. Kirchhoff l. c. pg. 28; et ea quae dixi ad 224, 20). Si opus sit inseri aliquid, malim: rati ⟨*sc. id*⟩ scaeuum praesagium portendere, nam *scilicet* innumerabilibus locis in Metamorphosibus legitur et optime sententiae convenit.

236, 4 *puplice* ϕ^1 *publice* ϕ^2. 6 ante *hic* in F exstat littera *q* inducta. 19 *studio. Tunc* Fϕ sic interpungunt. 21 *compaturus* ϕ. 22 *pabat*.

---

1) Amor und Psyche. Einleitung und Kommentar. Teubner 1903.

236, 26 equis etiam Thessalicis et aliis iumentis Gallicanis (sc. posthabitis).

Non est cur ab hac tradita lectione cum editore nostro recedamus: *aliis* [1]) enim Graeco modo (sicut saepe ἄλλος) hic positum est. Fortasse hoc quoque loco Apuleius imitatur Livium scribentem (IV 41, 8) eo missa plaustra *iumentaque alia*.

Ceterum sicut hic invenimus *equis Thessalicis*, emendandum videtur 73, 27 clamore ludunt, strepitu cantilant, conuiciis iocantur ac iam cetera semiferis Lapithis *Thessalicis* (pro corrupto *tebanib*;) Centaurisque similia.

237, 1 *soboles* Φ[1] 17 *admissi* F[1] at m. r. supra lineam *s* addidit. 24 *asinaria ephasiphaę* F[1] *asinarie phasiphaę* F[2].

238, 2 *etiam* FΦ. 3 *quanque* F. 4 *appat'* Φ. *enuchi* Φ[2] at m. r. scripsit *u* supra *e*. 7 *pbe* Φ[1], at *pbe* Φ[2] (expunxit ergo). 16 *basculo* Φ[1] (*uasculo* FΦ[2]).

238, 16 de stagneo uasculo multo sese perungit oleo balsamo meque indidem largissime perfricat sed multo *tanta impensius* [cura] etiam nares perfundit meas.

Ita secundum codices legendum esse et *cura* addidisse glossema interpretem, qui *tanta* non intellegeret plane demonstravit Leo [2]). Si quaerimus quae vox subaudienda sit ad *tanta,* nos docere potest epistula M. Caesaris ad Frontonem (ed. Nab. 67, 15) decem *partibus* tuas litteras legere malim quam e. q. s.

Itaque illud asyndeton [3]) *multo tanta impensius* coaluit fortasse ex *multo impensius* et *tanta parte impensius*.

Huic explicationi favere videtur locutio Apuleiana (234, 20) ex aliqua parte mollius.

239, 1 *uasiola* F[1] Φ[2] *basiola* F[2] Φ[1].

239, 4 Codicum FΦ auctoritatem secuti scribimus: „amo" et „cupio" et „te solum diligo" *et* „sine te iam uiuere nequeo".

239, 6 *Capistro* F. 9 *formosae* Φ. 12 *ungento* FΦ[1] at Φ[2] scripsit *u* supra *e*. 12 *proluuium* Φ[2]. 14 *queāmodū* (quemadmodum) Φ. 17 *ambroseo* FΦ. 19 *sabiari* FΦ[1] *sauiari* Φ[2]. 20 post *mulier* in Φ una littera (*e*?) erasa est. 22 *obiect;* F *obiectū* Φ. 23 *sauia* F[1] *sabia* F[2] *suauia* Φ, sed m. r. superscripsit *basia*.

240, 2 „teneo meum palumbulum, meum passerem."

---

1) Praeter necessitatem *aliis* editor et Novák sollicitant etiam 238, 9.

2) Arch. f. Lat. Lex. 1902. 12er Jahrg. pg. 100—102. Lexicalische Bemerkungen zu Apuleius.

3) Cf. Leonis disput. pg. 102.

His verbis deridetur locus Plautinus, nempe (Cas. 138)

Meus pullus passer, mea columba, mi lepus.

Conferantur quoque verba dicacia quae supra legimus (183, 25) „caue ne solus exedas tam bellum scilicet pullulum sed nobis quoque tuis palumbulis non nunquam inpertias."

240, 5 *complexato tum* (sic divisim scr.) FΦ. 7 *rauido* F^1 *rapido* F^2 *rabido* Φ. 12 *lucis* (in marg.) Φ.

240, 19 et quoniam neque egregia illa uxor mea ⟨*parata erat*⟩ propter dignitatem neque prorsus ulla alia inueniri potuerat grandi praemio, uilis anquiritur aliqua sententia praesidis bestiis addicta e. q. s.

Parum probabiliter editor statim post *dignitatem* addidit ⟨*adhiberi poterat*⟩, equidem inserui quod desiderabam, solet enim Apuleius in tali re verbum *parandi* adhibere, ut elucet ex 30, 8; 30, 18; 183, 21 (seruulum ministerio suo paratum); 186, 10 (industria laterum atque imis uentris bene praeparatum) cet. Cf. quoque Florid. XIV (v. d. Vliet 164, 3) coramque uirginem inminuisset paratam pari constantia e. q. s. Ante *propter* [1]) facile *parata erat* potuit excidere.

240, 22 *bilis* F^1 Φ, sed F^2 mutavit *b* in *u*. 22 *acquirit* $Φ^1$ sed $Φ^2$ scripsit *n* supra *c* expunctam. 24 *puulicam* $Φ^1$ *publicam* $Φ^2$. 29 *fetus* E^T *fetū* F^2 *fet'* Φ.

240, 29 (mandauit uxori suae ......) ut si sexus sequioris edidisset foetum, protinus quod esset editum *necaretur*. at illa per absentiam mariti natam puellam ⟨*perimere*⟩ insita matribus pietate praeuenta desciuit ab obsequio mariti eamque prodidit uicinis alumnandam regressoque iam marito natam *necatam*que nuntiauit.

Ex usu Apuleiano est in eadem periodo eadem verba alio tempore vel modo saepe enuntiata ponere: melius ergo supra *necare* inserueris quam *perimere*. Accedit quod nisi metricam vim syllabarum neglexerimus aptiorem sic numerum consequemur. Nusquam quod sciam infinitivus *perimere* in Metamorphosibus legitur, at *necare* occurrit certe 65, 3.

241, 1 *p̄ abstinentia*˥ F^1 Φ, at F^2 delevit compendii signum pro *m*. 8 *nam* F^1 *Nam* F^2. 11 *obseq̄ū sanguinis sui munus adg religiose* $Φ^1$ at $Φ^2$ delevit omnia inter *obseq̄ū* et *religiose*. 11 in marg. exaratum est: ˥ *sororis officiū*. 12 *archanis*

1) De compendio scripturae cf. ad 250, 30.

F φ. 13. *facietenus* φ. 20 *fortuna* F¹ φ *fortune* F². 23 *hac* F φ¹. 23 *puellam* F¹ φ *puillam* φ² (ut vid.). 24 *thori* φ. 28 *sibi* in F rescriptum est (fortasse primo fuit *sibj*). 242, 7 *gnauiter* Φ.

242, 8 sed ubi fraudis extremae lapsa *decipulo* e. q. s.

Idem fere legitur 166, 8 nactus fraudium opportunum decipulum.

Huius substantivi pluralis invenitur Florid. XVIII (v. d. Vliet 181, 21) cuncta illa exorabula iudicantium et decipula aduersantium; qui numerus deprehendi videtur in verbis laudatis a Frontone: (Nab. 13, 1) Praestigiae nullae tam versutae; nulla, ut ait Levius, decipula tam insidiosa. Rursus singularem offert Sidonius: (Ep. VIII 10, 4) per decipulum male blandientis eloquii.

Etiam vocabulum synonymum adhibet 244, 20 laqueis fraudium e. q. s.

242, 16 *aceruae* F¹ *acerbae* F² *acerue* φ¹, sed m. r. superscripsit *p̷ be* (= pro *be*). 18 *tradī* φ. 19 *illata* φ (et F¹ ut vid.). 21 *acerrimeque* F φ.

242, 22 ut ipsi quoque iam medela uideretur *esse* necessaria.

Editor omisit *esse* quamquam uterque codex verbum substantivum exhibet; addamus Apuleium *necesse* sine uerbo *esse* non ponere (cf. Novák l. c. pg. 44).

242, 25 *nocte* φ¹ at m. r. expunxit *c*. 27 *tropea* φ at m. r. scripsit *h* supra *p*. 28 *sexττia* φ.

243, 1 quo confecto simulatur necessaria praecordiis leniendis bilique subtrahendae illa praenobilis potio quam sacram doctiores nominant, sed in eius *uice* subditur alia Proserpinae sacra *Saluti* ‹*infesta*›.

Editor adiecit *infesta*, at Apuleius hoc scribere non potuit, quippe qui quam maxime studeat hiatum in clausula vitare [1]). Porro vix dubito quin *Saluti* interpretamentum fuerit vocis *sacram* et in verba scriptoris irrepserit. Ad extremum facio cum Stewechio Hauptio aliis, qui requirunt *in eius uicem*. In talibus enim locutionibus praepositio construi solet cum accusativo, ut apparet ex hisce exemplis:

(69, 10) in modum floris; (254, 1) in modum speculi; (260, 8)

1) Cf. Kirchhoff l. c. pg. 19 sqq. Novák l. c. 65.

in modum papillae cet. (67, 20) in asini faciem; (69, 10) in lauri faciem cet.

(15, 22) in speciem placidae paludis; (247, 15) in deae Iunonis speciem; (271, 13) in speciem pinnatae alitis cet. (43, 1) in adulteri gratiam; (104, 18) in morem Sirenum; (163, 19) in historiae specimen; (254, 2 in) argumentum lunae; (71, 4) in altioris uindictae uicem; (199, 2) in uicem certae religionis; (229, 24) in uicem humani coloris; (271, 18) in uicem simulacri cet.

Ubi autem praepositio deest habemus (155, 23) fomenti uice aut (55, 7) sermonis uicem et (188, 10) ceruini uicem.

Itaque reponendum puto: sed in eius *uice⟨m⟩* subditur alia Proserpinae sacra [Saluti].

243, 2 illa praenobilis potio.

Alibi adiectivum usurpatur de personis (163, 20) iuuenis natalibus praenobilis; Florid. XVI (v. d. Vliet 172, 25) praenobilior sit proprio ingenio; cf. etiam Prudent. Hamartig. 697

„Vade homo adflatu nostri praenobilis oris."

243, 13 quae res utique te, tam prudentem tamque doctum uirum, nequaquam *offendet*, si religiosa uxor circa salutem mariti sollicitam necessariam adfero pietatem.

Exhibet Φ, quocum ceteri codices conspirant, *offendit* at superscriptum est *offēdē d3* (= offendere debet), quae recta explicatio simul declarat editorem frustra *offendet* in textum recepisse.

243, 20 *trepidatione aliqua uel cunçtatione ipsa* F (errat v. d. Vliet in annotatione). 20 *male* F. 21 *portione* F¹ Φ, at F² *r* induxit.
23 *q̲* exhibet Φ¹, at in Φ² est *qd*.
244, 2 *cecam* FΦ. 4 *sompnolenta* Φ. 5 *uixq;* F sed *x* rescr.

244, 5 enarratis cunctis, ad uxorem *mandato*, saltem promissam mercedem mortis geminatae deposceret e. q. s.

Eodem modo supra dictum est (165, 18) *mandato* cubili residentes inuaderent bestias. Confer etiam: (242, 1) *addito* ut sola et sine ullo comite quam maturissime perueniret.

244, 9 *illi* FΦ at in marg. Φ habet *ille*. 15 *ymaginem* F. 18 *paxillū* Φ, at in marg. *pauxillum*. 22 *facet* (= faceret) F. 23 *pixydem* Φ. 24 *nanctam* F¹ *nancta* F² *nacta* Φ. 27 *necauerat* F² Φ at F¹ fortasse habebat *neccauerat* vel *nexauerat*. 27 *neccessaria* F. 28 *egerrime* F.
245, 1 *inhiansquę* F *inhiansq̄* Φ (at in marg. Φ habet *inhiansq3*).

245, 1 inhiansque *toto* filiae patrimonio e. q. s.

Haec dativi forma saepe legitur, velut (197, 6) toto coetui; (265, 12) senatuique et equiti totoque Romano populo cet., quibus subiungo (263, 25) totae ciuitati notus; (130, 17) laborique isto succumbis; (171, 17) uno potiundi studio postponens omnia; (230, 9) ac ne ipso quidem succumbit igni.

245, 4 *quale* F^1 Φ^1, *quale*˥ F^2 *qualē* Φ^2, 5 *uxore* F^1 Φ *uxorē* F^2. 8 *ad* F^1 Φ^1 *at* F^2 (*d* erasa) *a*ᵗ*d* Φ^2.

245, 8 at uxor medici, dum noxiis ambagibus pulmones eius pererrat tempestas detestabilis potionis, primum suspicata quod res erat, mox *urguente spiritu* iam *certo certior* contendit ad ipsam praesidis domum magnoque fidem eius protestata clamore e. q. s.

Illud *urguente spiritu* tueri videtur coniecturam Orelli: (Schol. Gronov. 402, 29) *Ignem* parum erat dixisse, subiecit *ex lignis uiridibus*, quod est intolerabilius; addidit etiam *humidis* quo spiritus magis magisque *urgeri* (cod. augeri) solet.

Cum *certo certior* comparandum est (221, 1) *certo certius*; similia sunt (3, 17) minimo minus (= Florid. 161, 9); (66, 25) nimiae nimio; (167, 29) nimium nimius; conferantur denique (16, 15) hac fabula fabulosius; (96, 4) sine pretio pretiosae.

Fidem protestari dixit etiam Ammianus Marcellinus XXIV 2, 18 et fidem Romanam pansis manibus protestantes e. q. s.

At cum (Florid. XVI pg. 172, 18) sed nunc ... ita ut soleo, publice protestabor comparetur (Front. Nab. 235, 3) caelum quidem consalutabo discedens et quae mihi conscius sum protestabor.

245, 16 *diligentes* F^1 Φ *diligenter* F^2. 17 *nurbine* F^1 Φ^1 *turbine* F^2 Φ^2. 17 *sem antes* F^1 at m. r. scripsit *i* supra *m*. 19 *exāmis* F et Φ^1 (ut vid.), *exāmis* (ni supra) Φ^2. 20 *excretae* F^1 at inductum est a F^2; *exceterū* Φ. 22 *adtracti sui* F^1 Φ^1 *adtractis ui* F^2 Φ^2. 23 *ueritate meruit* F^1 Φ^1 *ueritatē meruit* F^2 *ūitatem* + *eruit* Φ^2. 26 *puplicitus* Φ^1 *publicitus* Φ^2. 27 *conferraturus* Φ^1 at m. r. scripsit *a* supra *e*. 28 *m metu uolens* Φ.

246, 2 *sed priuata* (ut vid.) F^1 *priuatas* F^2. 2 *priuat; digitis* F. 3 *rotunda* Φ. 7 *dirupto* Φ. 12 *scaeniorum* Φ at post (fortasse a prima manu *c* scripta supra *o*). 13 *pauulum* F^1 Φ^1 *pabulum* F^2 Φ^2. 19 *grecanica* Φ.

246, 18 Nam puelli puellaeque uirenti florentes aetatula, forma conspicui, ueste nitidi, incessu gestuosi *Graecanicae salta-*

turae pyrrhicae dispositis ordinationibus decoros ambitus inerrabant e. q. s.

Ita scribens locum paene extricasse videtur H. Bluemner [1]), haereo tantum in verbo *ἅπαξ λεγομένῳ saltaturae*, quamquam Φ in margine exhibet *saltatura*. Verum in textu codices consentientes habent *saltat*ͥ (= saltatur), quod fortasse natum est ex *saltat'* (= saltatus). Itaque malim illud *saltatus* tamquam interpretamentum damnare. Alterum exemplum, ubi eodem modo peccatum est, praebet 88, 17 uisa sum mihi de domo de thalamo [de cubiculo] de toro denique ipso uiolenter extracta e. q. s.

246, 21 *orbe* FΦ. 24 *multinodes* F *multinodas* Φ (idem in marg.), 28 *ideum* F. 247, 3 *frigii* FΦ. 4 *humeris* Φ. 9 *ej* nunc est in F, fortasse *s* erasa est post *j*. 10 *caducaeum* F. 14 *se* F¹ (ut vid.) *e* F² 16 *cap̄* Φ¹ *capu*ͭ Φ² (etiam in marg. *cap̄*) *caput* F. 18 *cap̄* Φ. 19 *clipeū* Φ. 19 *asta*ᵛ F¹ at F² videtur *ƅ* (= *h*) supra priorem *a* scripsisse; *hasta*⌉ Φ. 30 *cęlo* F *celū* Φ. 30 *cerulus* F.

247, 31 iam singulas uirgines quae deae putabantur ⟨*sui quamque stipabant*⟩ comites, Iunonem quidem Castor et Pollux.

In tradita lectione nemo acquievit, sed omnes fere editores lacunam statuerunt. Mihi videtur verbum imprimis Apuleianum excidisse. Suppleo autem: iam singulas uirgines quae deae putabantur comites ⟨*continabantur*:⟩ Iunonem quidem e. q. s.

Index a v. d. Vliet confectus recenset locos ubi hoc verbum legitur; hic autem laudetur modo 256, 2 incunctanter ergo dimotis turbelis alacer continare pompam. Quid vero significet discimus ex 260, 16 huius uestigium continuum sequebatur bos in erectum leuata statum e. q. s.

248, 2 *casides* Φ¹. 5 *lasτia*ͧ F². 7 *addixisse* F¹, addidit *τ* F² (ut vid.). 8 *ad* Φ *at* F sed rescriptum est. 13. *saltitionis* FΦ in marg. Φ *salticiois*. 14 *aspectu*⌉ F *aspectū* Φ. 19 *fabore* Φ.

248, 19 Venus ecce cum magno fauore caueae in ipso meditullio scaenae, circumfuso populo laetissimorum paruulorum dulce subridens *constituta mone*.

Luetjohann sagaciter coniciens *constitit amoene* tamen non videtur rem acu tetigisse. Nusquam enim quod sciam in Metamorphosibus scriptor utitur adverbio *amoene* sed semper adiectivo

1) Mélanges Nicole pg. 38.

cf. 67, 19 (hortulum) amoenum; 69, 6 rosas ... amoenas; 80, 25 fontes amoenos; 95, 19 amoenum (diuersorium); 177, 20 amoenum (nemus); 259, 2 amoenus ... chorus; 261, 21 amoenis (rosis).

Verum magni interest conferre quod Koziol l. c. pg. 259 observat: Nach Art der Dichter gebraucht unser Autor wiederholt Adjektiva, wo die classische Adverbien anwendet.

Quare edere velim *constitit amoena* cf. huius paginae vs. 5 procedens quieta (sc. Iuno) et praecipue 135, 17 Venus ... formonsa saltauit; praeterea 95, 12 suaue recubans; 249, 6 quibus spectatorum pectora suaue mulcentibus longe suauior Venus placide commoueri cet.

Necessario autem adverbium ponitur 110, 16 ipsum illum Cupidinem formonsum deum formonse cubantem cet.

248, 25 *nuptialis epulis* F^1 *nuptiales epulas* F^2 *nuptiales epulas* ϕ.
249, 1 *suboles* F^1 *soboles* $F^2 \phi$. 3 *scites scitissimam* F^1, at m. r. induxit *scites*. 9 *incedete* F^1 (ut vid.) *incedere* F^2. 11 *conibentibus* $F\phi$.

249, 12 haec ut primum ante iudicis conspectum facta est, nisu brachiorum polliceri uidebatur ...., si fuisset deabus ceteris antelata daturam se nuptam Paridi forma praecipuam suique similem.

Post *uidebatur* in extremo versu in F spatium parvum exstat vacuum, quamobrem requiri videtur *ipsa* si fuisset deabus ceteris antelata e. q. s.

249, 16 *frigius* ϕ *frygius* F. 20 *ferensia* $F\phi^1$ at ϕ^2 corr. priorem *e* in *o*.
250, 3 *ōmi*^{s} ϕ^2. 5 *delficus* ϕ. 7 *coercebat* ϕ. 7 *suco* ϕ^1 at ϕ^2 addidit *c* supra *c*.

250, 8 (nonne diuinae prudentiae senex .... herbae pestilentis suco noxio peremptus est, relinquens ciuibus ignominiae perpetuae maculam.

Haec verba Platonis admiratoris fortasse respiciunt Apol. XXX Οὐ πολλοῦ γ' ἕνεκα χρόνου, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὄνομα ἕξετε καὶ αἰτίαν ὑπὸ τῶν βουλομένων τὴν πόλιν λοιδορεῖν, ὡς Σωκράτη ἀπεκτόνατε, ἄνδρα σοφόν.

250, 9 *filosophi* F^1, at F^2 scripsit *phi* supra *fi*. 19 *ylaris* ϕ. 22 *bino* $F\phi^1$, at ϕ^2 scripsit *u* supra *b* expunctam. 29 *puplico* ϕ. 30 *pp* est in ϕ, at F exhibet *ppr̄* (= propter). 31 *nuptiiis* ϕ. 32 *etiam* $F\phi$. *thorus* ϕ.
251, 3 *puplice* ϕ. 3 *obundi* ϕ^1 *obeundi* ϕ^2. 5 *īp* ϕ^1 *īpe* ϕ^2 *ipse* F. 6 *uenereo* ϕ.

13 *letuculo* ϕ^1 *lectuculo* ϕ^2. 15 *spetaculo* ϕ^1 *spectaculo* ϕ^2 *attonita* ϕ. 18 *potam* F^1 ϕ^1 (ut vid.). 19 *et celerrimo* F^1 *me celerrimo* F^2. 11 *cencheas* ϕ. 29 *uesperne* F.
In F haec est subscriptio

Metamorfoseon lib̄ X explic. Ego sallustius legi et
em̄daui rome felix Incip̄ lib̄ XI Feliciter

in ϕ autem sic se habet

Metamorforseon lib̄ X explicit. Incipit XI feliciter
Ego Salustius legi et emendaui rome felix.

Ad Lib. XI.

252, 5 *nactusque* ϕ. 15 *exsurgo* ϕ^1 at ϕ^2 expunxit *s*. 18 *pithagoras* ϕ.

252, 19 *laetus* et alacer (repetitur ex 67, 21).

Synonyma iunguntur (152, 4) laeti et gaudentes; (152, 27) gaudens laetusque. Cf. ad 235, 15.

252, 21 In marg. iuxta verba: Regina caeli siue tu Ceres alma, quae choliambum [1]) efficiunt, scriptum est *Or̄o* (= oratio).

Hoc caput non modo in universum eundem colorem habet atque preces Psychae supplicantis (VI, 4; pg. 121, 3—15) sed etiam singula verba subinde prorsus eadem sunt, velut *exanclatis* (121, 13 = 253, 11); cum plurali *delubra* (121, 6) confer *delubris* (253, 2); pro *subuenire* (121, 15) nostro loco (253, 10) invenitur *subsiste* cet.

252, 24 *eulesinian* ϕ^1 *eulesinia* ϕ^2. 2 *sobole* ϕ.
253, 3 *larbales* F^1 ϕ^1 *laruales* F^2 ϕ^2. 4 *treque* F. 9 *tumeis* ὑφ' ἐν ϕ^1F *tu|meis* ϕ^2. 10 *erūpnis* ϕ. 13 *fa em* (sic divisim scr.) ϕ^1 *faciem* ϕ^2.

253, 13 redde me conspectui meorum, redde me meo Lucio.

Cum priore colo comparanda sunt Vergilii verba (Aen. IX, 261)

.... revocate parentem | reddite conspectum.

Altera pars repetitur ex (pg. 246, 8) rosae quae me priori meo Lucio redderent.

253, 14 ac si quod offensum numen inexorabili me saevitia premit, mori saltem liceat si non licet ‹*hominem*› uiuere.

V. d. Vliet *hominem* inseruit, vix recte post antecedens: redde me meo Lucio, nisi forte nobis constantes scribere volumus: mori saltem ‹asinum› liceat. Sed tradita lectio facile defendi

1) Cf. Kirchhoff l. c. pg. 4.

potest cl. 256, 17 nec iniurium, cuius beneficio redieris ad homines ei totum debere quod uiues.

253, 17 Ad istum modum *fusis precibus* e. q. s.

Hic Apuleius imitatur Vergilium, cf Aen. VI, 55 funditque preces rex pectore ab imo, quod exemplum etiam Sidonius secutus est Ep. II 5, 2 pro quo precem sedulam fundo e. q. s.

253, 17 *adstructis* φ[1] *adstructis* φ[2] (etiam in marg.). 18 *michi* F *m* φ. 19 *nec* F[1] *Nec* F[2]. 20 *conipsera* F φ. 21 post *di* sequitur in F unius fere litterae spatiolum vacuum, quod excipiunt vestigia syllabae *is* prope erasae.

253, 21 uultus attollens emergit diuina facies.

Apuleius ipse supra dixit (159, 12) uastum attollens caput proserpit ursa; (169, 18) pallore deformem attollens faciem; (172, 31) attolle uacuam faciem et infra (260, 14) attollens canis ceruices arduas Anubis. Vergilius autem praeiit (Aen. I 354) ... ora modis attollens pallida miris.

253, 24 *conitor* (et in textum et (bis) in marg.) φ. 29 *dispersis* F[1] *dispersi* F[2] φ.

253, 30 corona multiformis uariis floribus sublimem distrinxerat uerticem.

Similis descriptio legitur 247, 16 nam et caput stringebat diadema candida.

253, 31 (corona ...) cuius media quidem [1]) super frontem plana rutunditas [2]) in modum speculi uel immo argumentum lunae .. candidum lumen emicabat e. q. s.

In F ante *candidum* una fere littera erasa est: suspicor *p*, legendum igitur censeo: *percandidum* lumen emicabat [3]) e. q. s.

Huiusmodi adiectiva composita saepissime scriptor noster adhibet, velut perlucidus (44, 29; 95, 16; 191, 3; 251, 1; 253, 22 cet.); at lucida occurrit 254, 6 cet.); perargutus (237, 4; Florid. XIII pg. 163, 1; at argutum occurrit Metam. 254, 22); perastutula (192, 2); perinfamem (58, 16) peruigil (107, 9; 240, 11); perfacile 204, 1 cet.

---

1) *quidem* scribo cum codd.

2) *rotunditas* F[2] φ.

3) Supra quoque *emicare* obiectum adsciscit (214, 5) terra ... emicuit sanguinis fontem.

Percandidus invenitur Solin. 37, 20 (gemma percandida), Cels. V 19, 24 (percandida compositio).

254, 5 multicolor bysso tenui ⟨*tunica*⟩ pertexta e. q. s.

Dubitari vix potest quin *tunica* exciderit; descriptio certe tunicae datur, sicut mox (vs. 8) pallae, quae super tunicam solebat gestari [1]). Illa autem vox inserenda videtur post *tenui*, quacum quandam similitudinem habet, quae collocatio commendatur etiam allitteratione. At editor in prima sententia supplevit *uestis tunica*.

Pro *tunica*, quod vocabulum saepe ab Apuleio adhibetur (23, 4; 27, 19; 262, 19; cet.), nonnumquam *lacinia* usurpatum est cf. 5, 19; 262, 14 cet.

254, 5 *bisso* φ. 10 *humerum* φ. 12 *horas* φ². 14 *coruscabant* F¹, at post *u* scripta supra *u*, quae prope evanuit. 15 *spirabat* F¹, at post compendii signum (ı = *ur*) erasum est. 22 *leuę* F. 26 *solę*. 27 *Arabiae felicia* in F est inductum.

254, 27 *spirans* Arabiae felicia germina.

Comparare possumus 246, 7 spirantes cinnameos odores promicarent rosae et 265, 6 simulacra spirantia; paulo aliter dictum est huius paginae (254) vs. 15 semenstris luna flammeos spirabat ignes.

Poetas imitatus Apuleius utitur *spirare* pro *flare* 272, 17 spirant flamina. Verum imprimis attendamus 101, 23 deum spirat mulier, quocum Weyman [2]) confert Ammian. Marcell. XXII 9, 1 At prosperis Iulianus elatior ultra homines iam spirabat.

254, 27 *uoce* F¹ at post *u* videtur exaratam esse supra *o*.
255, 1 *tu* F¹ *tui* F². 3 *summa*ⁿ *anium* F¹ at post compendium illud ⁿ coniunctum est cum *anium*. 8. *totu*ⁿ. 10 *autoctones* F *autothones* φ (idem in marg.). 11 *ciprii* φ· 12 *Dictinnam* φ. 13 *Stigiam* Fφ. 15 *etq* F¹ (ut vid.) post *et* erasum. 11 *reginamisidem* F¹ (ut vid.) *reginā isidem* F².

255, 23 diem qui dies ex ista nocte nascetur e. q. s.

Cicero ipse quoque non ita raro substantivum antecedens repetit post pronomen relativum cf. In Catil. I § 7 Meministine

1) Die Gewandung der alten Griechen und Römer von W. Amelung. pg. 37 sqq. Vid. Tab. XX, 2.

2) Cf. Weyman Studien zu Apuleius. Sitzungsber. der Kön. Bay. Akad. d. Wissensch. Jahrg. 1893. IIer Bd. pg. 365.

me ante diem XII Kal. Nov. dicere in senatu fore in armis certo die, qui dies futurus esset ante diem VI Kal. Nov. C. Manlium [1])?

Ceterum ubi color narrationis aliquanto minus poeticus est, scriptor dicit: (273, 9) uesperaque quam dies insequebatur Iduum Decembrium sacrosanctam istam ciuitatem accedo; (257, 13) pruinam pridianam dies apricus ac placidus repente fuerat insecutus cet.

255, 24 *hybernis* Φ. 28 *operiri* Φ.

256, 1 *coharentem* FΦ. 2 $\overset{o}{g}$ (= ergo) Φ. 5 *michique* F $\overset{t}{m}$*que* Φ. 8 *quę* $\overset{2}{s}$ *sequentia* F (Φ omittens *sunt* exhibet *consequentia*). 11 *hylares* Φ. 11 *festina* Φ (cf. 258, 9).

256, 15 et penita mente conditum semper tenebis e. q. s.

Est ratio loquendi prope Ciceroniana cf. In Catil. I § 27 et ea penitus animis vestris mentibusque mandate e. q. s. vel Plautina cf. Pseudol. 941 Teneo omnia: in pectore condita sunt e. q. s.

256, 22 *semirotundo* F^2 Φ. 23 *stigiis* Φ. 24 *elisios* F *elysios* Φ. 25 *regiosis* (li superscr.) F, fortasse omnes litterae primae manus sunt; *religiosis* Φ.

257, 7 *exsurgit* Φ. 9 *hylaritudine* (cf. 256, 11) Φ. 10 *michi* Φ. 15 *uapore* (u p superscr.) F, at u et *p* atramento rubro superscripsit m. r. 18 *sobole* F^2 Φ. 19 *contenta ē heriles* Φ^2. 23 *adlubies* FΦ, *caelum* F^1 *Caelum* F^2.

257, 28 hic incinctus balteo *militem gerebat*.

Apuleius ipse supra dixit: (20, 9) et aedilem gerimus, quocum comparare possumus Sidon. Carm. VII 224

... sed spernis amicum
plus quam Romanum gerere;

Claudian. VIII, 294 Tu civem patremque geras; Liv. II 12, 10 nec unus in te ego hos animos gessi.

Contra quae legimus (223, 27) senili tristitie striatam gerens frontem et (256, 12) deformem istam quam geris faciem nos admonent Vergil. Aen. I, 315

virginis os .... gerens.

258. 1 *clamide* Φ. 2 *occis* F^1, at m. r. ante *o* addidit *s* rubro atramento *scriptam*. 5 *eludo* ὑφ' ἕν FΦ. 6 *Nec* F. 6 *de erat* Φ. 8 *hyrcino* Φ. 9 *insco* Φ^1 *uisco* Φ^2 (n et u confusae sunt etiam 256, 12).

---

1) Cf. Courbaud ad De Orat. I § 174 (pg. 38).

258, 10 uidi et ursam mansuem .. cultu matronali ⟨*quae*⟩ sella uehebatur.

Ita Luetjohanno praeeunte v. d. Vliet edidit. Quoniam autem in F parva lacuna est inter *mansue*ᵑ et *cultu* codex ipse monere videtur, ut scribamus: uidi et ursam mansuem *quae* cultu matronali sella uehebatur.

Praeter *mansues* Apuleius utitur *mansuetus* (194, 9; 251, 17 cet.) et *mansuefactus* (190, 23 cet.); priora autem scriptor, qui multus est in pleonasmis, coniungit (158, 22) mansuetos ac mansues exinde factos.

258, 12 *fryyiis* FΦ. 13 *paulu*ˀ (supra *au* scr. *oc*) sic est in Φ (errat editor). 15 *bellorofontem* Φ. 22 *alieq;* F.

258, 22 aliae quae nitentibus speculis pone tergum reuersis uenienti deae obuium *commonstrarent* obsequium.

Si perspexerimus *obsequium* valere multitudinem obsequentem (sicut supra 92, 5 marinum obsequium significat: di marini obsequentes) nihil habebimus cur cum Petschenigio [1]) legamus *comministrarent*. Invenitur praeterea (252, 23) miti commonstrato cibo.

258, 24 *que* F. 28 *Magnus* F. 30 *facuu*ᵑ FΦ.

259, 1 *siᵑphonię.* F *syⁿphonie.* Φ; post hoc vocabulum in utroque codice interpungitur. 1 *dehic.* 2 *personabat* (ut vid.) F² certe F¹ exhibet *personabant.* 2 *amen;* (= amoenus) Φ. 3 *lectissime* F (*letissime* Φ). 3 *iuuentis* FΦ. 9 *porreotum* Φ¹, post *c* scr. est (fortasse a prima manu) supra alteram *o.* 15 *hic* FΦ. 15 *uertice*ˀ FΦ. 16 *̄rrena* FΦ. 17 *etaᵑ* F¹, sed m. r. scripsit *ȝ* per *t.* 17 *systris* F *sistris* Φ. 18 *constrepentesed* F¹, at m. r. virgula posita divisit *sed* a priore vocabulo.

259, 19 antistites sacrorum proceres illi, qui candido linteamine cinctum pectoralem ad usque uestigia *strictim* iniecti potentissimorum deum *proferebant* insignis exuuias.

Immerito editor sollicitavit *strictim*, quod (ut omittam Metam. 163, 2) satis defenditur Florid. XV (v. d. Vliet 165, 11) cithara balteo caelato apta strictim sustinetur. Porro habemus imaginem pictam muralem asservatam Neapoli in Museo Borbonico, quae repraesentat sacerdotes indutos vestimento Apulei descriptioni congruente [2]).

Neque magis legitima videtur editoris lectio *praeferebant* pro

1) Philolog. 1889 (pg. 273).
2) Cf. Mau Pompei. pg. 162.

proferebant; nam codicis scripturam vindicat (261, 6) dextera proferens sistrum deae; cf. etiam 260, 18; 269, 24 cet.

259, 21 *exubias* F φ. 22 *luminantem* F¹ *p̄micante*˥ F² φ. 26 *uestitu*" F¹ φ *uestitu* F². 27 *altaria* ·|· *auxilia* φ *id ē auxilia* F.

259, 27 gerebat *altaria* [id est auxilia] quibus nomen dedit proprium deae summatis auxiliaris prouidentia.

Verba cancellata, quae F in extremo versu exhibet, olent glossema et nobis venit in mentem versus interpolati (Verg. Aen. I 109)

saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, *aras* ....

260, 1 *auxiliariis* F¹ φ, correxit F². 3 *mercubrale* φ¹ at φ² corr. *br* in *ri*.
260, 8 de quo lacte libabat. Iuxta haec verba in marg. adscriptum est *d*. 12 *horrendu*" F *orrendū* φ, at m. r. addidit *h* ante *o*.

260, 16 *cuius* uestigium continuum sequebatur bos in erectum leuata statum *bos*, omnia parentis deae fecundum simulacrum.

In F primo fuit *hu/;* (= huius) post minusculae *h* erasae substituta est maiuscula, cui in marg. adscriptum est *cu/;* (= cuius), quod recepi, frequentissime enim ita pronomen relativum positum est, cf. (35, 21) ad cuius noctis exemplar; quae res (182, 22; 185, 15; 189, 24; 208, 17; 210, 10 cet.); (77, 11) quod ... conantem; (243, 22) quam fidem secutus; (259, 22) quorum; (269, 8) quis et ceteris cet.

Illud alterum *bos* nolim cum editore secludere, ne tollam epanalepsim, cuius figurae multa exempla praebent Metamorphoses: (58, 7) audiui uesperi, meis his, inquam, auribus audiui; (204, 17) dignus, hercules, dignus qui e. q. s.; (230, 11) „non patiar", inquit, „hercules, non patiar" e. q. s.; (215, 12) quantulum quantulum ferentes auxilium; (261, 7) mihi coronam et hercules coronam consequenter cet.

260, 17 *fęcundum* F. 19 *beato*' φ¹ *beato* φ². 19 *gestuosu* F¹ φ *gestuoso* F². 19. *Ferebatur* F. *Gerebat* F. 25 *tegente* F φ. 26 *Sed* F. *figuratu*" φ (et fortasse F). 27 *fauerrime* φ (idem in marg.). 28 *rotundo* F² φ. *adherebat* F.
261, 3 *Et* F. 7 *mihi coronam c̄ſeq̄nτ̄* φ¹ at φ² ultimum vocabulum expunxit. 10 *fortana*" F¹ (ut vid.) at m. r. scripsit *u* supra priorem *a*. 11 *inclementiṣṣime* illa tria puncta posuit φ². 19 *exibuit* φ. 21 *fulgorabat* φ. 23 *fęrina* F. 24 *ac de hic* F¹, at F² (ut vid.) scripsit *n* supra *i*. 28 *rotundatur* φ.

261, 30 (pilus defluit ... cutis tenuatur ... os et caput rutundatur ...) et quae me potissimum cruciabat ante, cauda nusquam *comparuit*.

Comparuit est perfectum logicum vel graecum quod dicitur, sicut Verg. Aen. II 325 .... fuimus Troes, fuit Ilium e. q. s.

Praeterea Apuleius interdum coniungit in una periodo perfecta et praesentia velut 252, 13 augustum specimen deae praesentis *statui* deprecari confestìmque discussa pigra quiete alacer *exurgo* meque protinus purificandi studio marino lavacra *trado* e. q. s.; 269, 1 non obscuris imperiis euidenter *monuit*, aduenisse diem ...... ipsumque Mithram ... sacrorum ministrum *decernit* [1]). Ergo non audimus editorem, qui *comparet* novavit.

262, 2 *ymaginibus* **F** *imagihib;* **ϕ^1, at ϕ^2** *correxit.*

262, 6 animo meo tam repentinum tamque magnum non capiente gaudium e. q. s.

Qui dubitant num Apuleius Livium legerit, nostro loco cognoscant ὁμοιότητας a Pricaeo allatas, quibus adiçio Liv. XXII 51, 3 Hannibali nimis laeta res est visa maiorque quam ut eam statim capere animo posset.

Comparemus etiam (166, 13) quin equos inscendimus cum Liv. I 57, 7 quin ... conscendimus equos, ut pro comperto habeamus Apuleium nonnumquam iocatum esse in rerum scriptoris verba. Cf.. quae dixi ad 190, 24; 197, 17; 236, 26.

Conferamus denique (216, 10) eosque ... distrahunt ac lacerunt cum Liv. II 57, 3 distractam laceratamque rempublicam.

267, 11 *S;* **(= sed) ϕ sicut vs. 29. 15** *metu*ⁿ **F^1 (ut vid.)** *me cu*ⁿ **F^2. 20** *factos* **F^1, post** *s* **erasa est.· 20** *genialis* **F^1 post** *s* **erasa est.**

262, 20 uultu geniali et hercules inhumano e. q. s.

quocum si conferas (261, 13) placido ac prorsus humano gradu vel 252, 7 resque prorsus humanas ipsius regi providentia, non iniuria affirmes vim illius *hercules* eandem esse quam adverbii *prorsus*. Documento sint etiam (240, 5) totum me sed prorsus totum me recepit et (261, 7) mihi coronam et hercules coronam consequenter.

262, 25 *mię* **(= misericordiae) F. 25** *tande* **F^1** *tande*ⁿ **F^2. 28** *etatulę* **F.**

263, 1 Lectore non monito v. d. Vliet scripsit *habitudinem* **pro** *beatitudinem* **quod est in Fϕ. 3** *q̄rat* **ϕ^1** *q̄rat* **ϕ^2 (F^1 quoque exhibebat** *quaeratur*). **6** *laᵒrnes* **ϕ. 6** *ferę* **F^1** *fęrę* **F^2 (ut vid.). 12** *popa*ⁿ **F^1** *pōpa*ⁿ **F^2** *po*ˀ*pa*ˀ **ϕ. 16** *sis* **F sed post hoc vocabulum aliquid erasum est. 18** *deq'* **ϕ^1** *deq'* **ϕ^2. 20** *ceperis* **F. 23** *anelitus* **ϕ.**

---

1) Cf etiam infra ad 273, 4 contendo .... dirigo .... <cepi> .... peruolaui .... accedo.

263, 25 totae ciuitati notus ac conspicuus, digitis hominum nutibusque notabilis.

Supra inveniuntur (45, 22) ac dum directis digitis et detortis nutibus praesentium denotor et (56, 1) omnium oculis nutibus ac denique manibus denotatus, quae omnia nos admonent Horatiani illius (Carm. IV 3, 23)

Quod monstror digito praetereuntium,

quod Persius imitatus est: (Sat. I 28)

At pulchrum est digito monstrari et dicier.

264, 7 nauem faberrime factum e. q. s.

Haec verba prope redeunt Florid. XXIII (v. d. Vliet 189, 8) Sicuti nauem bonam, fabre factam e. q. s. at superlativum deprehendimus (Met. 25, 9) uuae faberrime politae [1]) et (Florid. 166, 5) gemmis faberrime sculpendis; positivum autem (Met. 36, 16) uitrum fabre sigillatum.

264, 7 *fauerrime* F¹, at F² mutavit *u* in *b*. 8 *egyptiorum* F *egiptiorum* φ. 10 *sulphure sollepnissimas* φ. 12 *albei* F¹ φ, at F² scripsit *u* supra *b*. 12 *caruas;* φ¹, at φ² scripsit *b* supra *u*.

264, 13 *eae* litterae uotum instaurabant e. q. s.

Quod Pricaeus proposuit *eae* animadvertendum est eam primariam lectionem esse codicis F. F² exhibet *ecce*.

264, 14 *nauigatione* F at *tio* paulum mutatum est. 15 *rotunda* φ.

264, 15 iam malus insurgit pinus rutunda splendore *insignis, sublimi* carchesio conspicua et puppis e. q. s.

Ita v. d. Vliet scribit praeter necessitatem verborum ordinem invertens, nam coll. Florid. XXIII (v. d. Vliet 189, 8) nauem bonam fabre factam .... procero malo, insigni carchesio e. q. s, hic quoque nos edere oportet: iam malus insurgit pinus rutunda splendore *sublimis, insigni carchesio* conspicua e. q. s.

264, 17 *brateis* φ. 17 *fulgebat* erasum est in F. 17 *oīſq;* F¹ *ōīſq;* F² *omīsq'* φ. 19 *religiosis* F¹, at altera *s* erasa est a F². 20 *suppliciis* F¹ φ. 23 *strofiis* F φ. 23 *anchoralibus* φ. 23 *pecualiari* φ¹ at m. r. expunxit priorem *a*.

265, 2 *decoriat* F¹ φ *decori At* F². 4 *pierebāτ* φ (sicut 264, 18 *proierebat* φ). 7 *un; que* F φ. 7 *gramατια* F¹ (ut vid.), at F² correxit *i* in *e*; *gramatea* φ. 14 *greciensi* F (legitur in extremo versu; altera *i* extra lineam addita est). 14 *quaⁿ uoceⁿ* F¹ *quā uocē* F². 18 *herebat* F. 20 *ſ;* (sed) φ.

---

1) Weyman l. c. pg. 364 confert Amm. Marcell. XIX 5, 4 scalae .... fabre politae.

265, 19 nec tamen me sinebat animus ungue latius indidem digredi sed intentus <*in*> deae specimen pristinos casus meos recordabar.

Ita v. d. Vliet scribit cum compluribus editoribus. Invenimus autem (38, 25) uigilandum est exertis et inconiuis oculis semper *in* cadaver intentis; at (34, 18) proelio ... proximante intentus, sicut 268, 29 intentus miti quiete; verum reliquis locis *intentus* cum tertio casu construitur: (17, 18) aerugini intentus; (115, 11) quaesitioni [1]) Cupidinis intenta; (257, 5) magnisque imperiis eius intenta. Hic quoque dativus et dignior et aptior videtur: noli tamen cum Pricaeo legere *specimini*, immo *specimen* potius abundat, cum in priore sententia legerimus (vs. 17) exosculatis uestigiis deae (cf. 270, 6). Interpres quidam, opinor, vocem addidit memor 252, 13 augustum specimen deae praesentis statui deprecari e. q. s , quae verba pertinent ad „praemicantis lunae candore nimio completum orbem" (252, 3). Itaque edere malim: intentus deae [specimen] pristinos casus meos recordabor.

Similiter dictum est Tacit. Hist. IV 82 Atque (sc. templum Vespasianus) ingressus intentusque numini e. q. s.

265, 22 *fata* φ[1], at φ[2] scripsit *m* supra *t* inductam. 22 *pennarum* φ.
266, 5 *adfatis* F[1] at post *f* scr. est per *d*.

266, 5 Adfatis itaque ex officio singulis narratisque meis *propere* et pristinis aerumnis et praesentibus gaudiis me rursum ad deae gratissimum mihi refero conspectum e. q. s.

Codex non exhibet *propere* sed tantum *p̵* (= pro). Novák l. c. pg. 70 Kronenbergii coniecturam, quam v. d. Vliet in textum recepit, improbans observat: „nihil impedit quominus lente et fusius Lucium suas fortunas narravisse existimemus." Non obloquor, at tantum non constat Lucium statim narrationem incohasse. Scribamus ergo: narratisque meis *protinus* et pristinis aerumnis et praesentibus gaudiis e. q. s.

Manifestum est librarium sequente *pristinis* deceptum omisisse adverbium, quo scriptor noster frequentissime utitur.

266, 6 *p̄sentis;* F[1] *p̄senti*[b]*;* F[2] *p̄sentib;* F[3] (ut vid.) *presentib;* φ. 11 *insepabilis* φ. 11 *Nec* F. 12 *dies* φ[1], at *di* expunctum est a m. r. et (in marg.) corr. in *qui*. 13 *einuna* (ut vid.) φ[1] *ej una* Fφ[2]. 25 *thesalia* φ.

---

1) Ita scribit Iahn.

267, 3 *so⌝pni* Φ. 4 *patriu⌝* FΦ. 10 *ꝑcuran.* (extremum vocabulum discerni vix potest) F *procurat* Φ. 15 *fotis* F^2. 18 *dosualis* F^1, at m. r. (ut vid.) scripsit *r* supra *o*. 20 *lucrose* F. 21 *candido* F^1, at F^2 scripsit *u* supra *o*. 22 *frequentiabam* F^1 *frequentabam* F^2 Φ. 27 *archanis* (sicut 268, 16; 269, 20) FΦ.

268, 7 *auiditate* $Φ^1$, at $Φ^2$ scripsit *i* supra *e* expunctam. 7 *quę* F at Φ exhibet $\bar{q}$ (cf. vs. 8 $\bar{n}q$ (= neque). 7 *su⌝me⌝* $Φ^1$, at post alterum compendii signum inductum est. 11 $\overset{\bar{n}}{q}$ $\overset{i}{s}$ $\overset{o}{qq}$; (qui non sibi quoque), hoc est in Φ.

268, 11 non *sibi* quoque seorsum iubente domina e. q. s. Hoc uno loco dativus comitatur *iubere*, contra accusativum posuit auctor iuxta *mederi* (155, 9) sic iniquitatem ponderis medebatur. *Parcere* autem bis adsciscit praepositionem *in* 7, 2 parce ... in feminam diuinam e. q. s. et 2, 27 parce in uerba ista haec e. q. s.

Dativi, quales sunt (170, 9) quieti excussa; (243, 18) excussusque toto consilio; (47, 11) quieti reuulsum; (114, 12) somno recussus; (9, 4) quieti nos reponamus cet., inveniuntur saepe apud poetas.

Memorabilis dativus legitur 164, 14 salutique praesenti ac futurae suboli nouorum maritorum gaudibundus e. q. s., quocum conferatur 272, 15 tibi respondent sidera, redeunt tempora, gaudent numina, seruiunt elementa.

Quamquam habemus 85, 11 huic me operi attonitum e. q. s., deprehenditur 32, 19 attonitus repentinae uisionis stupore e. q. s. (longe aliter dictum est 62, 18 attonitus in amentiam).

Dubitari potest, utrum (250, 31) bestis esse damnatam dictum sit ad analogiam locutionum (239, 22) bestiis obiectus et (241, 23) bestiis addicta, an comparari oporteat (8, 2) perpetua praegnatione damnauit [1]) (sc. amatoris sui uxorem).

Dativus commodi positus pro genitivo, sicut (104, 21) fidei atque parciloquio meo perpendisti documenta e. q. s. Taciti generis dicendi proprium est [2]).

Afferatur denique luculentum exemplum dativi ethici qui vocatur: (192, 6) sicine uacuus et otiosus insinuatis manibus ambulabis *mihi* nec ...... vitae nostrae prospicies?

---

1) Cf. 226, 18 capitis .... damnatum iri.

2) Cf. Norden l. c. pg. 45; Helm l. c. pg. 538 et 539.

268, 22 *p̄cipua𝔫* F¹ *p̄cipua* F² 29 *f;* (= sed) Φ. 29 *intentis* F¹, post *u* scr. supra *i*. 29 *quietę* F.

269, 3 In marg. (F) adscriptum videtur *periret* (de altera *r* magnopere dubito).

269, 10 discussa quiete (repetitur ex 252, 14)

Similia sunt: (230, 30 = 231, 7) sopore discusso; (142, 21) (discussa sollicitudine; (22, 3) nocte discussa.

269, 14 *inquid* F *inquit* Φ.

269, 16 et quid, inquit, iam nunc stas odiosus teque ipsum demoraris — adest tibi dies uotis adsiduis exoptatus.

Inter *demoraris* et *adest* (ultimum versus vocabulum) in F in spatiolo duarum fere litterarum vestigia scripturae adsunt; Φ autem exhibet *demoraris adesti tl*: in utroque codice aliquid turbatum esse manifeste apparet. Nonne reponendum erit: *En* adest tibi dies e. q. s.? Persaepe enim interiectio *en* comitatur *adesse* cf. (255, 1) En adsum tuis commota, Luci, precibus; (15, 5) En ... tibi adest ientaculum; (174, 5) en adest uictima cet.

Huic interiectioni non raro vim ironicam subesse satis notum est, velut (90, 25) en rerum naturae prisca parens, en elementorum origo initialis, en orbis totius ‹*domina*› alma Venus; (172, 10) En, inquit, fidus coniugis mei comes, en uenator egregius, en carus maritus; (52, 11) en fides, inquam, en constantia e. q. s. quocum comparetur Verg. Aen. VI 346 ..... en haec promissa fides est?

269, 23 *aditi* FΦ 25 *cuiuscemo* F. 28 *acuriositate* ὑΦ' ἐν FΦ. 29 *alte𝔷* Φ¹, at m. r. superscripsit *telete* (F habet *teletę*). 30 *gnauiter* Φ.

270, 2 *deduc̄* (pro: deducit, sicut vs. 16) Φ. 11 *distinatus* F. 12 *introibat* F¹, at m. r. scripsit *ahe* supra *oi* (inductum, ut vid.).

270, 15 tunc semotis procul profanis omnibus e. q. s.

Hic unicuique in mentem venit Aen. VI 258 procul o, procul este, profani e. q. s.

270, 16 *arrepta* FΦ. 20 *audires* F¹ Φ *audire* F². 20 *c̄trahentes* F¹ (ut vid.) *c̄trahent* F². 23 *f;* (sed) Φ. 27 *coruscamte𝔫* Φ. 29 *Ecce* F. 29 *qua*[al]*uis* F *q*[al]*ƀ* Φ.

271, 1 *g̊* (= ergo) Φ. 1 *sin̄* (sine) Φ. 3 *sollēpnib;* Φ. 5 *set* Φ *Sed* F. 9 *q'f;* (= quidem sed) Φ. 9 *de picta* Φ 10 *humeris* F. 10 *calo𝔷* Φ¹. *talo𝔷* Φ². 11 *clamida* Φ 11 *quāq*[al] Φ 13 *gripes yperborei* FΦ 14 *olipiaca*. 16 *cap̄d* (= caput) Φ. 18 quid supra *inuice𝔫* scriptum sit in F dinoscere non potui. 21 *suauęs* F. 27 *f;* (= sed) Φ 27 *n̄* (= non) F. 28 *gratis* F¹ Φ. 29 *abrup*[tis] sic est in Φ, fortasse omnes litterae eiusdem manus sunt.

272, 7 *affectionem* Φ 20 *uelu*ę F¹ *belu*ę F² *belue* Φ.

272, 24 indefessi sermonis aeterna series.

Supra reperitur (21, 26) fabulam quoque serie fatigatum et (33, 18) ultro inducta serie inoportunarum fabularum.

At cum 276, 1 numerosa serie religionis aliquatenus comparari potest Boeth. Phil. Cons. IV 6, 193 per fatalis seriem necessitatis; Ibid. vs 11 de fati serie (cf. vs. 59).

272, 24 *linguę quę* F^1 *linguę que* F^2. 31 *eȷ* (= eius) F *eȷ* Φ. 31 *postulaᵛ* primo in F fuit; prima (ut vid.) manus corr. in *postulabaᵛ*.

273, 3 post *aliquam* multum temporis (iteratur ex 20, 2).

Praeterea est in Metam. 113, 19 aliquam multum uiae. Alios locos Apuleianos, ubi *aliquam* eadem vi praeditum est atque *satis*, recensent indices, quos ad Apologiam et Florida in sua editione v. d. Vliet adiecit.

Iam Cicero eodem modo dixit Verr. IV 56 Sunt vestrum aliquam multi e. q. s.

Ceterum *aliquam* positum esse pro *aliquam partem* facile intellegimus, si modo contulerimus quae disputavi ad 238, 6.

Ad extremum comparare volo Front. (ed. Nab.) 94, 16 *aliquo* lenius tussit.

273, 4 paucisque post diebus, deae potentis instinctu, raptim constrictis sarcinulis, naue conscensa Romam uersus profectionem dirigo tutusque prosperitate uentorum ferentium Augusti portum celerrime ⟨*peruenio*⟩ ac dehinc carpento peruolaui uesperaque.... istam ciuitatem accedo.

Vocabulo ab editore inserto substituere velim *cepi* (= *cep̄*), quod facile post *celerrime* excidere potuit et allitteratione, quam lucramur, commendatur. Conferre possumus Caes. de B. G. IV 36, 4 sed ex iis onerariae duae eosdem, quos reliqui, portus capere non potuerunt e. q. s. Cic. Pro Sest. § 99 (ut) tenere cursum possint et capere otii illum portum et dignitatis.

De temporum varietate: contendo.... dirigo.... ⟨cepi⟩.... peruolaui..... accedo supra egi ad 261, 30.

273, 3 *p'* (= post) Φ. 4 *teporis* F. 9 *yduū* Φ 12 *regina eȷſidiſ* F. 13 *coᵛpensis* FΦ. 17 *numini* F^1 Φ, at F^2 scripsit *s* supra alteram *i*. 23 *examō* Φ (et F^1 ut vid.) *examio* F^2. 24 *ad* FΦ (in marg. Φ *at*). 28 *mano* F^1 Φ, at F^2 scripsit *g* supra *n*.

273, 28 .... prohinc me magno deo quoque peti famulum sentire *debere*.

Pro codicum scriptura *deberem* v. d. Vliet Koziolo auctore [1]) dedit *debere,* quod sincerum esse declarare videtur oratio recta (53, 4) prohinc. tormentis eruenda e. q. s. Conferamus etiam (96, 23) prohinc cubiculo te refer et lectulo lassitudinem refoue et ex arbitrium lauacrum pete; (61, 24) proin memet ad rei tantae spectaculum caute praepararem; Florid. XIV (v. d. Vliet 163, 15) proinde sedulo consuleret .... (164, 1) proinde duceret quo liberet; ibidem 171, 4 proin .... de auditorio eius exequias eundum, legenda eius esse nunc ossa, mox carmina.

274, 2 *ederas* φ. 5 *scil* φ. 6 *suḅministraret* φ². 11 *similis ut* F φ (*sit* deest). 15 *asinum* F. 16 *nom̄ — nec* φ. 21 *facta* Fφ. 21 *audisset* Fφ. 21 *miti* φ¹ *mitti* φ². *mittisibi* F. 22 *s;* (= sed) φ. 24 *co'pari* φ. 27 *peregrinationes* F¹ (ut vid.) *pegnatioīs* φ. 29 *antistabant. plurimum* ita distinguitur in φ. 29 *g̊* (= ergo) F.

275, 2 *sacru* F¹ φ, at F² correxit (ut vid.). 5 *q̄ b̄* (= quambis, sicut vs. 25) φ

275, 6 et id ipsum praeceptum fuerat specialiter.

Conferatur (Schol. Bobiens. 343, 4) exilii sui mentionem quam subtiliter et consulte, non specialiter nec nominatim, sed per hanc generalitatem intulit.

275, 9 *īpenitendę* F. 12 *p̄parans* F¹ φ¹ *p̄paratis* F² φ². 12 *inam̄is* φ. 14 *germatę* F. 17 *ſpū* Fφ. 17 *suḅministrabat* φ².

275, 22 oppido suspensus *animi* (contra 22, 9 suspensus alioquin).

Hic locativus praeterea invenitur (31, 6) recreabar animi (cf. 110, 25; 269, 9); (62, 18) exterminatus animi; (59, 7) uaecors animi [2]). Pro locativo *vesperi* (27, 5; 58, 7; 65, 20) deprehendimus ablativum 31, 7; 273, 9 cet. [3]).

275, 25 quid *subcisiuum* ..... remansisset.

Sic contra codices editor scribit; at alibi dedit (53, 1) sed una tantum *subsiciua* sollicitudo nobis relicta est; (181, 7) at me relictum solum ac *subsiciuum* ..... praeteribant; Apol. XXXI (consentiunt Helm et v. d. Vliet) Italiae suae, quam *subsiciuam* Graeciam fecerat. Eodem modo edit Goldbacher (de Deo Socr. 9, 1) vivacitas illic aeterna et indefecta sit, hic caduca et *subsiciua* e. q. s.

1) l. c. pg. 144.
2) Cf. Helm l. c. pg. 532.
3) *terrae* editori (cf. Ind.) locativus est 216, 15 cet. Cf. Draeger l. c. I pg. 531.

275, 26 *ppera* F. 27 *consuluer* F Φ. 33 *cōstruxit* Φ[1] at Φ[2] exaravit ī supra *cō*.

275, 29 ad instar insaniae *percitum*.

Comparanda sunt 167, 18 amens et uecordia percita; 169, 5 priusquam .... percitae mentis resideret furor. At in bonam partem adiectivum usurpatur (111, 19) bono tanto percita; (114, 8) tanti boni spectaculo percita; (202, 27) laetitia percitus. Videantur loci quos laudavi ad 189, 11; quibus addi possunt 6, 13; 61, 20; 88, 22; 94, 4; 166, 29.

276, 1 *Nichil* F *nichil* Φ. 1 *īqd* F *īqt* Φ. 1 *serię* F. 8 *exubias* F Φ. 9 *funo* F Φ. 10 *sollempnib;* Φ. 12 *salutare quę* F *salutareq* Φ.

276, 11 quod felix itaque ac faustum salutareque tibi sit e. q. s.

Apuleius ipse supra haec verba derisit scribens: (27, 10) quod bonum felix et faustum itaque, licet salutare non erit, Fotis illa temptetur.

276, 14 *acten;* F Φ. 16 *pcstinatieone*[1] F Φ.

276, 17 sacerdoti meo relatis quae uideram, inanimae protinus castimoniae iugum subeo et lege perpetua praescriptis illis decem diebus spontali sobrietate multiplicatis instructum teletae comparo *largitus*, ex studio pietatis magis quam *mensura rerum* <mearum impendiis> collatis.

Exscripsi quae v. d. Vliet edidit; traditam autem lectionem corruptam esse inter omnes constat.

Unusquisque qui collationem fecit huius ultimi folii (183) paginae versae observavit librarium hic parvis admodum litteris multisque compendiis usum esse, ut in hac pagina quam plurima scribi statimque a folio 184 Floridorum liber incipere posset. Haec est causa quod non magna fides habenda est scripturae traditae. Verum pessime se habent verba, quae modo laudavi. Medicina igitur circumspicienda est.

Primum suspiciones movet *largitus* (= largit'), quod fortasse confusum est cum *largit̄* (= largiter)[1]). Haec certe adverbii forma reperitur 73, 17; 176, 2; 185, 17; 205, 6 cet. Iam probabiliter editor e codicum scriptura *mensurarum* effecit *mensura rerum*, at non aeque verum est quod inseruit *mearum impendiis*.

---

1) Fieri potest ut (223, 1) *naturali'*, quod est in Φ, compendiose scriptum sit pro *naturalitus* (cf. pg. 9, 20), F autem habet *naturaliter*.

Equidem refingere velim: instructum teletae comparo *largiter*, ex studio pietatis magis quam mensura rerum <*stipibus*> collatis.

Vox *stipis* saepe in re sacra ponitur pro pecunia cf. Liv. V 25, 2 nihil de conlatione dicere stipis; XXVII, 37 prodigiumque id ad matronas pertinere haruspices cum respondissent donoque divam placandam esse ..... ipsae inter se quinque et viginti delegerunt, ad quas ex dotibus stipem conferrent. Apud Apuleium invenitur 183, 30 conlaticia stipe (= Ammian. Marcell. [1]) XIV 1, 4); praeterea saepe pluralis adhibetur 31, 22; 32, 6; 131, 12; 237, 17 cet.

276, 17 *sa͞ci* (= sacerdoti) Fφ. 19 *dc*ᷓ F *de*ˀ φ (= decem). 19 *spontali* F at *ta* non est integrum (corr. fortasse ex *at*).

276, 20 *ex* F *e* φ. 23 *qcquā*. 26 *et* F, sed *t* redintegrata est. 28 *s;* (sed) φ.

277, 1 *faro* F *foro* φ', at m. r. scripsit *a* supra priorem *o* expunctam. 2 *estimescere*ˀ φ.

277, 2 nec extimescerem maliuolorum disseminationes quas studiorum meorum laboriosa doctrina ibi *demerebat.* ac ne sacris suis gregi cetero permixtus deseruirem e. q. s.

Editor coniecit *demerebat* pro *deseruiebat,* quod librarius dedit evidenter deceptus voce mox sequente *deseruirem.* Si igitur attendimus

ibi deserbiebat et
ibidē subibat

non multum inter se differre, fortasse propius ad veritatem accedimus reponendo: quas studiorum meorum laboriosa doctrina *ibidem subibat.*

Ibidem legitur 4, 8; 6, 4; 237, 13; 264, 7; 271, 24 cet. *subire* antem 79, 11; 268, 12; 276, 18 cet.

277, 5 *pastoforū* F *pastofo*ꝝ φ. 8 *sylle* F (*sille* φ ut recte Gatscha observat).

(*Continuabuntur*).

---

1) Cf. Weyman l. c. pg. 361.

Ex officina typographica et bibliopolio quae antehac E. J. Brillii fuerunt.

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ,
M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.

VOLUMEN TRICESIMUM QUINTUM. PARS II.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1907.

INDEX.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

Equidem refingere velim: instructum teletae comparo *largiter*, ex studio pietatis magis quam mensura rerum <*stipibus*> collatis.

Vox *stipis* saepe in re sacra ponitur pro pecunia cf. Liv. V 25, 2 nihil de conlatione dicere stipis; XXVII, 37 prodigiumque id ad matronas pertinere haruspices cum respondissent donoque divam placandam esse ..... ipsae inter se quinque et viginti delegerunt, ad quas ex dotibus stipem conferrent. Apud Apuleium invenitur 183, 30 conlaticia stipe (= Ammian. Marcell.[1]) XIV 1, 4); praeterea saepe pluralis adhibetur 31, 22; 32, 6; 131, 12; 237, 17 cet.

276, 17 *sacī* (= sacerdoti) FΦ. 19 *dc⁹* F *de˺* Φ (= decem). 19 *spontali* F at *ta* non est integrum (corr. fortasse ex *at*).

276, 20 *ex* F *e* Φ. 23 *qcquā*. 26 *et* F, sed *t* redintegrata est. 28 *s;* (sed) Φ.

277, 1 *faro* F *foro* Φ¹, at m. r. scripsit *a* supra priorem *o* expunctam. 2 *estimescere˺* Φ.

277, 2 nec extimescerem maliuolorum disseminationes quas studiorum meorum laboriosa doctrina ibi *demerebat.* ac ne sacris suis gregi cetero permixtus deseruirem e. q. s.

Editor coniecit *demerebat* pro *deseruiebat,* quod librarius dedit evidenter deceptus voce mox sequente *deseruirem.* Si igitur attendimus

ibi deserbiebat et
ibidē subibat

non multum inter se differre, fortasse propius ad veritatem accedimus reponendo: quas studiorum meorum laboriosa doctrina *ibidem subibat.*

Ibidem legitur 4, 8; 6, 4; 237, 13; 264, 7; 271, 24 cet. *subire* autem 79, 11; 268, 12; 276, 18 cet.

277, 5 *pastoforū* F *pastofo*♃ Φ. 8 *syllę* F (*sille* Φ ut recte Gatscha observat).

(*Continuabuntur*).

1) Cf. Weyman l. c. pg. 361.

PERSONA.

SCRIPSIT

J. VAN WAGENINGEN.

Waldius in lexicon etymologicum linguae Latinae, nuper editum, s. v. *persona* recepit tamquam certum aliquid et stabilitum veriloquium, quod Stowasserus in Stud. Vind. XII p. 156 proposuit. Is enim loco Festi, quem infra describam et interpretabor, fretus participium *personatus* et locutionem *fabula personata* ipso substantivo *persona* antiquiora esse statuit atque vocem *personatus* ex praepositione Latina *per* et Graeco vocabulo *ζώνη*, quod etiam in *zōnatim* et *sōnarius* exstet, conflatam iudicat; personatum igitur proprie eum esse, qui Germanice dicatur „verkleidet", deinde ex hac significatione aliam esse ortam, qua is qui larva indutus sit, designetur.

Hanc tamen etymologiam omnino probare non possum. Primum enim nego *personatus* — ut taceam de huius hibridae origine, si ex *per* et *ζώνη* nata sit — idem posse valere atque Germanicum illud „verkleidet", cum is qui formam suam speciemque occultare studet et quis sit, celare conatur, hoc non faciat *τῇ ζώνῃ* sive cingulo peregrino, sed ipsa veste mutanda. Accedit quod in praepositione *per* vis illa mutationis non inest, quae si indicanda est, ut in sermone Graeco *μετά*, ita in Latino *trans* adhibetur (cf. *transformare* et Francogallicum „travestir"). Itaque *personatus*, si reapse originem suam a *ζώνη* duceret, non eius qui vestem mutasset, nomen esset, sed illius qui ab omni parte vel accurate vestem zona cinxisset.

Neque animum inducere possum *fabulam personatam*, ut Stowasserus vult, genus quoddam comoediae fuisse, quod cum

fabula palliata et togata componi liceat. Aliud enim pallium, aliud zona. Illud proprium Graecorum vestimentum est et togae Romanae oppositum illam vestem peculiarem actorum indicat, unde comoedia nomen suum palliatae traxit. Sed zona Graeca dubito num diversa sit a cingulo Romano, neque intellego, quo modo *personatus* ita explicatum, ut Stowasserus fecit, genus singulare fabulae denotare possit.

Haec de vi, quam vir doctissimus ut antiquissimam vocabulo *personatus* subiecit. Nunc locum Festi (p. 217 M., p. 268 Th. d. P.) videamus, unde eam vim elicuit. Locum dabo isdem verbis quibus Stowasserus, emendationes in ima pagina commemorans:

„personata fabula quaedam Naevii inscribitur, quam"
„putant quidam primum [1]) a personatis histrionibus."
„sed cum post multos annos [2]) comoedi et tragoedi"
„personis uti coeperunt [3]), veri similius est eam fabulam"
„propter inopiam comoedorum actam novam per Atel-"
„lanos, qui proprie vocantur personati [4]), quia ius est"
„iis non cogi in scaena ponere personam, quod ceteris"
„histrionibus pati necesse est."

Si quid video, in prima periodo non iungenda sunt verba *personata fabula*, sed ut pronomen *quaedam* docet, *fabula* subiectum et *personata* pars praedicati est. Ergo *Personata* a Festo titulus fabulae cuiusdam Naevianae fuisse dicitur et optimo iure Ribbeckius hoc nomen *Personata* verbis Festi superposuisse mihi videtur in illius poetae fragmentis. Iam quaerendum est, quare Naevius hoc nomen fabulae suae indiderit. Festus autem quosdam putare dicit fabulam ita esse inscriptam, quod primum a „personatis" histrionibus acta esset. Qua explicatione reiecta addit sibi veri similius videri eam ita appellatam esse, quod

1) Post *primum* Muellerus et Ribbeckius addiderunt <actam>.

2) Inter *annos* et *comoedi* Muellerus inserere vult: <acta sit quam>, sed haec coniectura cum ipsa historia litterarum, quam aliunde novimus, pugnat, cf. v. Wag., Scaen. Rom. p. 34.

3) Iure Ribbeckius (Com. Rom. fragm. p. 17—18) pro *coeperunt* edidit *coeperint*, nihil post *annos* addens.

4) Postrema verba (post *personati*) omisit Stowasserus, ego addidi, ne quis putaret in iis etiam aliquid latere, quod ad ipsam quaestionem pertineret. De eorum sensu alibi egi (Scaen. Rom. p. 23, annot. 1).

Atellanarum histriones eam egissent, qui iam inde a prima origine huius fabularum generis — id enim est „proprie" — „personati" in scaenam prodirent [1]). Nam comoedos et tragoedos multis demum annis post „personis" uti coepisse.

Quotienscumque Festi verba perlego, mihi de larvis, non de zona videtur sermo esse, nam ut ante omnia unam rem premam, satis ex iis, quae Cicero Donatus Diomedes nobis tradiderunt [2]), constat comoedos illos et tragoedos multis annis post Naevii aetatem non cingulis vel novo quodam genere vestis, sed larvis uti coepisse. Atque quo modo Atellani certas illas partes Macci Bucconis Pappi Dossenni et praesertim Manduci, cuius „personae pallentis hiatum in gremio matris formidat rusticus infans" [3]), quae partes primo aspectu omnibus spectatoribus manifestae esse et ab iis agnosci posse debebant, quo modo, inquam, histriones illi eas agere potuerunt, nisi ab initio propriis larvis insigniti fuissent? Itaque neque „*personatus*" neque „(*fabula*) *personata*" neque „*personati histriones*" (Atellani) quidquam commune habere existimo cum vocabulo ζώνη, sed omnia cum *persona* (= „masker"), eo sensu qui adhuc vulgo huic voci tributus est, cohaerere mihi persuasum est.

Neque tamen Festum veram causam perspexisse crediderim, cur Naevius fabulam suam „Personata" inscripsisset. Non enim veri simile est actores Atellanos Naevio operam suam praestitisse, vèl quod erant adulescentes nobiles, qui in sola Atellana partes agebant neque alio opere histrionali se polluebant [4]), vèl quod eorum larvae partibus comoediae Naevianae minime conveniebant. Malim igitur putare nomen „Personata" idcirco fabulae inditum esse, quia una tantum *mulier* personata in ea agebat ceteris histrionibus ore non tecto, ut tunc fieri solebat, agentibus.

Verum etsi Stowasseri opinionem reicio, tamen neque ad eorum sententiam, qui *persona* a verbo personandi ductum arbitrantur, neque ad illorum, qui id vocabulum ex Graeco πρόσωπον depravatum censent, accedo. Nam alteri etymologiae littera *o* in *persōna* producta obstat, altera probanda non est, quia explicari nequit, qua ratione quibusque legibus sonorum mutationis ex

1) Cf. Scaen. Rom. p. 33.
2) Cf. Scaen. Rom. p. 33—41.
3) Iuv. III 175—176.
4) Liv. VII 2, 4 sqq.

πρόσωπον factum sit *persona*. Mihi, si in re dubia coniecturam promere licet, *persōna* vox pura puta Latina videtur in *-ōna* exiens, sicut *matr-ona* (mater), *ann-ona* (annus), *Pom-ona* (pomum), *Bell-ona* (bellum) [1]). Ergo vocabulì radix est **pers*, quae caput vel aliquid capitis simile significare videtur. Quod ut demonstrem, primum huius radicis stemma proponam ac simul alia addam, quibuscum hoc comparari possit [2]):

IG.	*pr̥s	*dr̥k̂	*k̂r̥n	*k̂r̥d
	πράσον	*δρακεῖν*	*κράνος*	*κραδίη* (*καρδία*)
	*porsum	*δέδορκα*	cornus	cor(dis)
	*persum	*δέρκομαι*	cerasus	crēdo?

Iam Prellwitzius in lexico s. v. *πράσον* („look") animadvertit iuxta hanc formam *πράσον* olim exstitisse **πάρσον*, unde nomen montis Παρράσιον ortum sit, quamobcausam communis radicis vim fuisse suspicatur „büschelförmiger Kopf". Quae suspicio iis firmatur, quae de vocabulo cognato Latino *porrum* („look") novimus. *Porrum* enim natum est ex **porsum* eodem modo, quo *verres* ex **verses* [3]), et proprie significat „caput". Hoc dilicude apparet ex versu Moreti 74:

hic siser et *nomen capiti debentia porra* [4])

nec minus ex morbi nomine *porrigo*, quod scabiem in capite designat. Num *parṣás* quoque, vocabulum Sanscriticum, eiusdem originis sit, videant alii, non penes me iudicium est [5]). Forma autem **porsum* antiquior est quam **persum*, nam ex Indogermanico r̥ in lingua Latina oriri solet *or* [6]). Postea **porsum* in **persum* abiit, sicut *vorsus*, *vortex*, *vorro* in *versus*, *vertex*, *verro* [7]).

Si stemma supra recte a me contextum est, *persona* nihil aliud significat nisi caput vel id quod capitis instar est [7]).

---

1) Cf. Kühner, G. d. L. S. I p. 658, n° 16; Stolz, H. G. d. L. S. I³ p. 488.

2) Cf. Sommer, H. d. L. L. u. F. p. 48, 50, 62; Lindsay, the L. L. IV §§ 52, 93; VIII § 27.

3) Cf. Lindsay l.l. p. 303; Vaniček, Et. W. d. L. S. p. 165.

4) Saepius etiam porrum capitatum dicitur, praesertim cum a porro sectili distinguitur (cf. etiam *σκορόδου κεφαλή* Ar. Vesp. 679).

5) Cf. Uhlenbeck, AI. Wb. p. 159 s. v. „parṣás Getreidehülse?"

6) Cf. Sommer, l.l. § 34.

7) Ibid. § 59; cf. *terra* iuxta *torreo*.

7) Similem vim habet exitus *-ona* in *matrona*. Quod attinet ad *annona*, id fortasse olim erat indigitamentum Cereris (cf. Wissowa, R. u. K. d. R. p. 247), deinde

Antiquae enim personae non solum faciem, sed totum caput, etiam occiput, tegebant, quemadmodum hodie ii qui telis exercentur vel rudibus inter se batuunt, tegimentis utuntur, quae totum caput cooperiunt [1]).

Neque illud etymon **pers* in solo vocabulo *persona* servatum est, sed etiam in duobus aliis, nisi fallor, vitam traxit. Nam nomen proprium *Persius*, iam Lucilii temporibus exstans, non a *Persa*, unde *Persicus* non *Persius* ortum est, sed ab hac eadem radice derivandum est habetque eandem fere vim atque *Capito* et eodem modo formatum est quo *Pedius*. Praeterea forte fortuna Festus [2]) deminutivum *persillum*, priscum vocabulum in solo sermone sacerdotum superstes, nobis servavit, quod ita interpretatur: „persillum vocant sacerdotes rudusculum [3]) picatum, <ex> [4]) quo unguine Flamen Portunalis arma Quirini unguet" [5]). Et Paulus Diaconus: „persillum dicebant vas quoddam picatum, in quo erat unguentum, unde arma Quirini unguebantur." Satis igitur constat *persillum* vasculum quoddam fuisse, quod nomen suum traxisse mihi videtur ex forma, quae capiti erat similis, sicut ratione inversa vocabulum *testa*, quod proprie aliquod vas indicat, in sermone vulgari et linguis Romanicis significationem capitis accepit. Quae omnia si nobiscum reputamus, non temerarium mihi videtur contendere olim in lingua Latina exstitisse vocabulum **persum* (= „kop"), cuius vestigia remanserunt in *persona*, *Persius*, *persillum*, quodque cognatum est voci *porrum*, quam proprie *caput* significasse ex loco Moreti certo scimus.

---

separatim adhibitum nomen deae, ut *Bellona* et *Pomona*, postremo appellativum = quidquid Ceres frugum per annum tulit. Forma feminina in *persona* non magis mira est quam in *membrana* (membrum) et *fiscina* (fiscus), cf. Kühner, l.l. I p. 658, n° 16.

1) Cf. Wieseler, Theatergebäude etc. p. 41 et Tab. X 1; Scaen. Rom. p. 38. Sed praeter has personas etiam aliae dimidiatae, solam faciem tegentes, in usu fuerunt, cf. Lucr. IV 297: *cretea persona*.

Etiam in dialecto Groningana aliisque exstat vocabulum „schebils*kop*" („scherbellenskop", „schabellenkop"), quod idem valet atque larva. Et ipsi Romani parvas personas ad Bacchum celebrandum ex arboribus suspensas *oscilla* (deminutivum vocabuli *os*) vocabant, cf. Verg. Georg. II 389; Macr. Sat. I 7 § 31; 11 § 48.

2) Festus p. 217 M., p. 268 Th. d. P.

3) *rudusculum* pro *rudiculum* (codd.) restituit Scaliger, h. e. „vas ex cavo informi saxo, quod rudus saxum impolitum sit".

4) *ex* inseruit Muellerus. 5) Sic codd.

PLATONICA.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

(*Continuantur ex Vol. XXXIV pag.* 330.)

THEAGES, p. 121 D extr. *ἐμοὶ δὲ τῶν μὲν χρημάτων καὶ ἔλαττον μέλει, ἡγοῦμαι δὲ τοῦτον οὐκ εἰς μικρὸν κίνδυνον ἰέναι οἷ σπεύδει.* Hiat oratio. Incertum est utrum post *σπεύδει* exciderit *σπεύδοντα*, quod coniecit Schanz, an potius *ἰόνθ'* post *ἰέναι*, quod mihi venit in mentem.

P. 122 E. ΣΩ. *Σοφοὺς δὲ καλεῖς πότερον τοὺς ἐπιστήμονας, περὶ ὅτου ἂν ἐπιστήμονες ὦσιν, ἢ τοὺς μή;*

Verba *περὶ — ὦσιν* satis superflua, nisi rescripseris *περὶ ὅτου ἂν ἐπιστήμονες <εἶναι φ>ῶσιν.*

P. 124 B. ΣΩ. *Οὐδέ γ' οἶμαι ἣ τῶν πριζόντων καὶ τρυπώντων καὶ ξεόντων καὶ τορνευόντων συμπάντων ἐπιστάμεθα ἄρχειν, οὐ ταύτην λέγεις.*

Non solum cum Cobeto Platoni reddendum est *πριόντων*, sed etiam requirit antiquior Graecitas formam *ξούντων*, ut docent titulorum Atticorum exempla apud Meisterhansium—Schwyzerum p. 176.

P. 126 E. *τοὺς δὲ δημιουργοὺς αὐτοῦ τούτου, τοὺς ζωγράφους, ἀτιμάζει κτέ.*

De more formula *αὐτὸ τοῦτο* peperit interpretamentum. Vix enim genuinum videtur epexegema *τοὺς ζωγράφους*.

CHARMIDES, p. 155 BC *ἧκε γὰρ* (Charmides) *καὶ ἐποίησε γέλωτα πολύν· ἕκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν καθημένων συγχωρῶν τὸν πλησίον ἐώθει σπουδῇ, ἵνα παρ' αὐτῷ καθέζοιτο, ἕως τῶν ἐπ' ἐσχάτῳ καθημένων τὸν μὲν ἀνεστήσαμεν, τὸν δὲ πλάγιον κατεβάλομεν.*

Neutra significatio verbi *συγχωρεῖν* (*comitari* et *concedere*) huic loco convenit, cui conveniret quidem *ἐγχωρῶν*, *locum praebens* (Charmidae), sed tamen vel hoc abundaret propter verba sequentia *ἵνα παρ' αὐτῷ καθέζοιτο.* Quare videndum annon praestet molestum participium e textu exturbare.

P. 156 C. *ἐκ δὴ τούτου τοῦ λόγου διαίταις ἐπὶ πᾶν τὸ σῶμα τρεπόμενοι μετὰ τοῦ ὅλου τὸ μέρος ἐπιχειροῦσιν θεραπεύειν τε καὶ ἰᾶσθαι.*

Suspicione non carent tria ultima verba, quia in antecedentibus ut *ἰσοδύναμα* variant verba *θεραπεύειν*, *curare*, et *ἰᾶσθαι*, *mederi*.

P. 158 D. *Φαίνῃ.* Burnet in diligentissima Platonis editione Oxoniensi nescio an recte ubique Platoni reddiderit terminationem *ῃ* pro *ει* in secunda persona Indicativi medii et passivi. Vix enim ex antiqua terminatione *εαι* in Attica nasci potuit *ει*, priusquam pro omni *ῃ* scribi coeptum est *ει*, ut in substantivis *βουλεῖ*, *τιμεῖ* cett. pro *βουλῇ*, *τιμῇ*, sim. Quo magis miror eundem fidem habuisse veteri superstitioni grammaticorum excipienda esse trium verborum formas *βούλει*, *οἴει*, *ὄψει*. Cf. apud Burnetum ipsa sequentia. Sic igitur statuendum videtur, apud antiquiores poetas scriptoresque Atticos ubique sine ulla exceptione *ῃ* scribendum esse. Quod si quamvis dubitabundus in editione mea retinui *ει*, id puerorum nostratium causa feci, cum ut facilius coniunctivos ab indicativis distinguerent, tum quia in nostris grammaticis terminatio *ει* antiquioribus etiam Atticis tribui assolet.

P. 160 B. *δυοῖν γὰρ δὴ τὰ ἕτερα.*

Saepe in libris Platonis obviam fit haec formula parum logica iuxta eam quam sana ratio postulare videtur *δυοῖν — θάτερον.*

LYSIS p. 221 D. *ὃ δὲ τὸ πρότερον ἐλέγομεν φίλον εἶναι, ὕθλος τις ἦν, ὥσπερ ποίημα μακρὸν συγκείμενον.*

Locus nondum correctus nec facile certa coniectura sanabilis. Corruptum *μακρὸν* infeliciter in *μάτην* mutari iussit Ast; ingeniosius quam verius in *Κρόνῳ* Madvig. Sententia requirit quod *κακῶς* sive *Φλαύρως* significet, sed quid Plato scripserit nemo dum repperit.

P. 222 B. *Εἰ μέν τι τὸ οἰκεῖον τοῦ ὁμοίου διαφέρει, λέγοιμεν ἄν τι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ Λύσι τε καὶ Μενέξενε, περὶ Φίλου, ὃ ἔστιν· εἰ δὲ ταὐτὸν τυγχάνει ὂν* [*ὅμοιόν τε καὶ οἰκεῖον* abesse malim], *οὐ ῥᾴδιον ἀποβαλεῖν τὸν πρόσθεν λόγον ὡς οὐ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ κατὰ τὴν ὁμοιότητα ἄχρηστον· τὸ δὲ ἄχρηστον Φίλον ὁμολογεῖν πλημμελές.*

Quia antea inter disputantes convenerat *simile simili propter similitudinem inutile esse*, manifeste altera negatio ex nota lege grammatica explicanda est.

EUTHYDEMUS, p. 272 A. *πρὸ τοῦ μὲν οὖν ταῦτα δεινὼ ἤστην* (Euthydemus et Dionysodorus) *μόνον, νῦν δὲ τέλος ἐπιτεθήκατον παγκρατιστικῇ τέχνῃ.*

Requiro: ⟨*τῇ*⟩ *παγκρατιστικῇ τέχνῃ.*

P. 295 A. Euthydemus ad Socratem: *Ἀλλ' ἤν, ἔφη, ἐθελήσῃς μοι ἀποκρίνεσθαι, ἐγὼ ἐπιδείξω καὶ σὲ ταῦτα τὰ θαυμαστὰ ὁμολογοῦντα. Ἀλλὰ μήν, ἦν δ' ἐγώ, ἥδιστα ταῦτα ἐξελέγχομαι· εἰ γάρ τοι λέληθα ἐμαυτὸν σοφὸς ὤν, σὺ δὲ τοῦτο ἐπιδείξεις ὡς ταῦτα ἐπίσταμαι καὶ ἀεί, τί μεῖζον ἕρμαιον αὐτοῦ ἂν εὕροιμι ἐν παντὶ τῷ βίῳ;*

Manifeste pro *ἐξελέγχομαι* requiritur Futurum, sed potius *ἐξελεγχ⟨θή⟩σομαι* quam *ἐξελέγξομαι*, quod est *durativum*, ut recte olim Blass demonstrasse videtur, neque igitur huius loci. Praeterea dubito num *αὐτοῦ* post *ἕρμαιον* sit genuinum.

P. 296 D. *εἰ μή σοι συμβουληθείη ὁ ἀδελφός σου οὑτοσὶ* [*Διονυσόδωρος*].

Exulato, si nondum quis damnavit, nomen. — Rectissime iam p. 297 *b* Hartman in utilissimo libro *De emblematis in Platonis libris obviis*, Lugd. Bat. 1898 spuria iudicavit verba *λέγων καὶ* ante *δάκνων*, quae et ipse, ut vidi, expunxi.

P. 300 A. Δυνατὰ οὖν ὁρᾶν ἐστὶν ταῦτα. — Ὑπερφυῶς, ἔφη ὁ Κτήσιππος. Requiro Ὑπερφυῶς <ὡς>. Non rarum in Platonis codicibus vitium.

P. 300 D. μέγα πάνυ ἀ ν α κ α γ χ ά σ α ς.
Variae lectiones in optimis libris ἀνακαχχάσας (B) et ἀνακκαχάσας (T) manu ducunt ad genuinam lectionem antiquam ἀνακαχχάσας, cuius forma recentior iniuria vulgo recepta est.
Ibidem ad verba ὁ Κτήσιππος ἐγένετο π λ ε ῖ ο ν ἢ δεκαπλάσιος ex Aristide affertur π λ ε ῖ ν, quod fuerat recipiendum.

Gorgias, p. 447 B. ΧΑΙ. Οὐδὲν πρᾶγμα, ὦ Σώκρατες· ἐγὼ γὰρ καὶ ἰ ά σ ο μ α ι.
Alibi Plato notum proverbium plene afferre solet addens ὁ τ ρ ώ σ α ς.

P. 455 A. ΣΩ. Οὐδ' ἄρα διδασκαλικὸς ὁ ῥήτωρ ἐστὶ δικαστηρίων τε καὶ τῶν ἄλλων ὄχλων δικαίων τε πέρι καὶ ἀδίκων, ἀλλὰ π ι σ τ ι κ ὸ ς μόνον.
Imo vero π ε ι σ τ ι κ ό ς, *persuadere idoneus.*

P. 497 B. ΚΑΛ. Ἀλλ' ἀεὶ τοιοῦτός ἐστιν Σωκράτης, ὦ Γοργία. σμικρὰ καὶ ὀλίγου ἄξια ἀνερωτᾷ καὶ ἐξελέγχει.
ΓΟΡ. Ἀλλὰ τί σοὶ διαφέρει, πάντως οὐ σὴ αὕτη ἡ τ ι μ ή, ὦ Καλλίκλεις· ἀλλ' ὑπόσχες Σωκράτει ἐξελέγξαι ὅπως ἂν βούληται.
Iam olim, nisi fallor, monui obscurum istud ΤΙΜΗ vetus esse librarii σφάλμα pro ΖΗΜΙΑ, *noxa*, quod si reponatur, ea ipsa nascatur sententia, quam iam Heindorf, cuius vide adnotationem, huic loco subesse recte suspicabatur.

P. 507 D. εἰ δὲ ἔστιν (l. δέ ἐστιν) ἀληθῆ, τ ὸ ν β ο υ λ ό μ ε ν ο ν, ὡς ἔοικεν, ε ὐ δ α ί μ ο ν α ε ἶ ν α ι σωφροσύνην μὲν διωκτέον καὶ ἀσκητέον, ἀκολασίαν δὲ φευκτέον ὡς ἔχει ποδῶν ἕκαστος ἡμῶν, καὶ παρασκευαστέον μάλιστα μὲν μηδὲν δεῖσθαι τοῦ κολάζεσθαι, ἐὰν δὲ δεηθῇ ἢ αὐτὸς ἢ ἄλλος τις τῶν οἰκείων, ἢ ἰδιώτης ἢ πόλις, ἐπιθετέον δίκην καὶ κολαστέον, εἰ μ έ λ λ ε ι ε ὐ δ α ί μ ω ν ε ἶ ν α ι.
Post verba antecedentia τὸν βουλόμενον εὐδαίμονα εἶναι abundat

clausula εἰ μέλλει εὐδαίμων εἶναι, quae magistellum magis quam ipsum philosophum sapere mihi videtur.

P. 508 D. Malim: πολλάκις μὲν ἤδη εἴρηται, οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ ⟨νῦν⟩ ἔτι λέγεσθαι.

P. 513 E. ΣΩ. Ἆρ' οὖν οὕτως ἐπιχειρητέον ἡμῖν ἐστιν τῇ πόλει καὶ τοῖς πολίταις [θεραπεύειν del. Cobet], ὡς βελτίστους αὐτοὺς τοὺς πολίτας ποιοῦντας;

Respuit huius loci sententia *ipsos cives*, requirens *eos* (scil. *cives*). Quare ut glossema deleverim τοὺς πολίτας.

P. 527 A. Recipienda est ex libris BF forma sincerior εἰλιγγιάσεις pro ἰλιγγιάσεις.

Ibidem legitur: νῦν δὲ ὁρᾷς ὅτι τρεῖς ὄντες ὑμεῖς, ... σύ τε καὶ Πῶλος καὶ Γοργίας, οὐκ ἔχετε ἀποδεῖξαι ὡς δεῖ ἄλλον τινὰ βίον ζῆν ἢ τοῦτον, ὅσπερ καὶ ἐκεῖσε (i. e. εἰς Ἅιδου) φαίνεται συμφέρειν.

Nescio an praestet: ὅσπερ καὶ ἐκεῖσε ⟨ἰοῦσι⟩ φαίνεται συμφέρειν. Facillime post literas similes ΕΙΣΕ elabi potuit ΙΟΥΣΙ.

Menon, p. 70 A. ΣΩ. Ὦ Μένων, πρὸ τοῦ μὲν Θετταλοὶ εὐδόκιμοι ἦσαν ἐν τοῖς Ἕλλησιν καὶ ἐθαυμάζοντο ἐφ' ἱππικῇ τε καὶ πλούτῳ, νῦν δέ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ οὐχ ἥκιστα οἱ τοῦ σοῦ ἑταίρου Ἀριστίππου πολῖται Λαρισαῖοι. τούτου δὲ ὑμῖν αἴτιός ἐστι Γοργίας· ἀφικόμενος γὰρ εἰς τὴν πόλιν ἐραστὰς ἐπὶ σοφίᾳ εἴληφεν Ἀλευαδῶν τε τοὺς πρώτους, ὧν ὁ σὸς ἐραστής ἐστιν Ἀρίστιππος, καὶ τῶν ἄλλων Θετταλῶν.

Facio cum Nabero non utroque loco Ἀρίστιππον esse genuinum, sed data optione potius in posteriore deleverim quam in priore cum ipso. Retinuerim contra, quod idem delevit, Larisaeorum nomen, quod non sine obscuritate quadam abesse posse videtur, nec minus genuinum arbitror πολῖται, quod proscripsit in editione sua Burnet.

P. 94 B. Πάραλον καὶ Ξάνθιππον.

Constanti errore sic et alibi apud Platonem legitur pro Παράλιος, quod verum nomen esse testantur tituli Attici.

P. 94 E. ὦ ἑταῖρε Ἄνυτε.

Deleatur, si nemo dum monuit, nomen proprium.

P. 99 D extr. καὶ οἱ Λάκωνες ὅταν τινὰ ἐγκωμιάζωσιν ἀγαθὸν ἄνδρα, „Θεῖος ἀνήρ, φασίν, οὗτος."

Casaubonus corrigi iussit Σεῖος, quamquam dialecti ratio postulabat Σῖος, ut pronuntiabant saltem Lacones, scribebant enim antiquitus θῖος. At non neglegendum, non magis Laconicum esse οὗτος, verum τῆνος, itaque nihil novare longe praestat.

Hippias maior, p. 284 D. ΣΩ. Νόμον δὲ λέγεις, ὦ Ἱππία, βλάβην πόλεως εἶναι ἢ ὠφελίαν; ΙΠ. Τίθεται μὲν οἶμαι ὠφελίας ἕνεκα, ἐνίοτε δὲ καὶ βλάπτει, ἐὰν κακῶς τεθῇ [ὁ νόμος].

Abiciatur manifestum emblema, in quo vitiosus est articulus.

P. 292 C. Εἰπέ μοι, φήσει, ὦ Σώκρατες, οἴει ἂν ἀδίκως πληγὰς λαβεῖν, ὅστις διθύραμβον τοσουτονὶ ᾄσας οὕτως ἀμούσως πολὺ ἀπῇσας ἀπὸ τοῦ ἐρωτήματος.

Non potuit dithyrambi *longitudo* carpi, sed *qualitas*, itaque requiro τοιουτονὶ.

P. 293 D. — ἀλλὰ τὸ τοιόνδε σκόπει εἴ σοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, οὗ καὶ νυνδὴ ἐπελαβόμεθα ἐν τῇ ἀποκρίσει .....· αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ πρέπον καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ τοῦ πρέποντος σκόπει εἰ τοῦτο τυγχάνει ὂν τὸ καλόν.

Ut in fine recte τὸ καλόν, *pulchri notio*, habet articulum, ita male eo caret in periodi initio. Praeterea vero interpolatori tribuerim verba τοῦ πρέποντος (cf. supra ad Gorgiam, p. 513 E) et pronomen τοῦτο.

P. 301 E extr. ΙΠ. Τί λέγεις, ὦ Σώκρατες;

ΣΩ. ταῦτα ἅπερ λέγω· φοβοῦμαι γάρ [σε del. Heindorf] σαφῶς λέγειν, ὅτι μοι χαλεπαίνεις, ἐπειδὰν τὶ δόξῃς σαυτῷ λέγειν.

Requiro: ὅτι μοι χαλεπαίνεις <ἀντιλέγοντι>, ἐπειδὰν κτέ.

Ion, p. 533 C. ΣΩ. Καὶ ὁρῶ, ὦ Ἴων, καὶ ἔρχομαί γέ σοι ἀποφανούμενος ὅ μοι δοκεῖ τοῦτο εἶναι. ἔστι γὰρ τοῦτο τέχνη μὲν

οὐκ [ὃν παρὰ σοὶ περὶ Ὁμήρου εὖ λέγειν], ὃ νυνδὴ ἔλεγον, θεία δὲ δύναμις, ἥ σε κινεῖ.

Verba inutilia, quae cancellavi, num ab ipso Platone profecta sint vehementer dubito.

MENEXENUS, p. 238 C. *ἡ γὰρ αὐτὴ πολιτεία καὶ τότε ἦν καὶ νῦν [ἀριστοκρατία], ἐν ᾗ νῦν τε πολιτευόμεθα καὶ τὸν ἀεὶ χρόνον ἐξ ἐκείνου ὡς τὰ πολλά. καλεῖ δὲ ὁ μὲν αὐτὴν δημοκρατίαν, ὃ δὲ ἄλλο, ᾧ ἂν χαίρῃ, ἔστι δὲ τῇ ἀληθείᾳ μετ' εὐδοξίας πλήθους ἀριστοκρατία.*

Quis non assentiatur Richardsio expungenti *ἀριστοκρατία*? Sed non minus suspectum mihi est *εὐδοξίας*, quo substantivo quippe derivato a verbo Hellenistico *εὐδοκεῖν* Plato uti nondum potuit. Is, si quid video scripserat *μετὰ πλήθους ἀριστοκρατίας*. Praepositio *μετά* hic, ut passim, significat *per*. *Aristocratiam per populum*, i. e. volente populo, Atticorum regimen vocat orator, quod probant verba sequentia: *βασιλῆς μὲν γὰρ ἀεὶ ἡμῖν εἰσιν· οὗτοι δὲ τότε μὲν ἐκ γένους, τότε δὲ αἱρετοί· ἐγκρατὲς δὲ τῆς πόλεως τὰ πολλὰ τὸ πλῆθος, τὰς δὲ ἀρχὰς δίδωσι καὶ κράτος τοῖς ἀεὶ δόξασιν ἀρίστοις κτέ.*

Exulato igitur interpretamentum.

P. 239 C. *ὧν δὲ οὔτε ποιητής πω δόξαν ἀξίαν ἐπ' ἀξίοις λαβὼν ἔχει ἔτι τέ ἐστιν ἐν ἀμνηστίᾳ, τούτων πέρι μοι δοκεῖ χρῆναι ἐπιμνησθῆναι ἐπαινοῦντά τε καὶ προμνώμενον ἄλλοις εἰς ᾠδάς τε καὶ τὴν ἄλλην ποίησιν αὐτὰ θεῖναι πρεπόντως τῶν πραξάντων.*

Nonne Plato dedisse censendus est: *πρεπόντως* <*τε καὶ ἀξίως*> *τῶν πραξάντων*?

P. 245 D. *ὅμως δ' οὖν ἐμονώθημεν πάλιν διὰ τὸ μὴ ἐθέλειν αἰσχρὸν καὶ ἀνόσιον ἔργον ἐργάσασθαι Ἕλληνας βαρβάροις ἐκδόντες.*

In antecedentibus sub litera B sqq. narrantur Athenienses soli noluisse regi Persarum tradere Graecos Asianos, quippe qui soli *αὐτοέλληνες* essent, nec *μειξοβάρβαροι* ut reliqui ipsius Graeciae incolae. Haec igitur causa fuit cur Athenienses a reliquis Graecis desererentur, neque expedio in hac conclusione *ὅμως*, *tamen*, quod quin in *ὅλως*, *prorsus*, mutandum sit non dubito.

P. 248C. Τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα, ita loquentes inducit orator bello caesos, τελευτὴν ἤδη ἕξει ἥπερ καλλίστη γίγνεται ἀνθρώποις, ὥστε πρέπει αὐτὰ μᾶλλον κοσμεῖν ἢ θρηνεῖν κτἑ.

His verbis exponunt causam cur parentibus suis deflendi non sint, sed praedicandi felices, itaque sensu cassum est futurum ἕξει, quantocius in ἔχει refingendum.

(*Continuabuntur*).

AD SCHOLIA ARISTOPHANICA.

De lacuna, quae in fabulae Vesparum textu est post versum 1283, haec annotata praebet codex V:

In margine sinistro folii 168v — loco alieno — leguntur haec: „Ἡλιόδωρος· μετὰ τὸν στίχον 1283 εἰσὶν τόποι ἑπτὰ ἔχοντες στιγμὰς καὶ ἀλόγους[1])" κτἑ.

In sequenti pagina (169r) prius scripta sunt haec: „μετ τοῦ διάλειμμα στίχων ἀνάστατον εἶναι, τῶν πλείστων δὲ εὗρον ἕνδεκα", dein, nonnullis intermissis: „μετὰ τὸ διάλειμμα ἐν πολλοῖς φέρεται στι ἑνὸς καὶ τρίτου ὅμωσου πρπίπτει".

Desiderantur autem in textu tradito antistropha tota sive versus undecim — tot enim versuum in V et R est stropha — et antepirrhematis quod sequitur versus unus.

Quae cum ita sint, in Heliodori verbis allatis pro ἑπτὰ scribo ἕνδεκα, cetera quae attuli scholia sic refingo:

„μετὰ τοῦτον διάλειμμα στίχων ἀντιστρόφων ἐστίν, τῶν πλείστων δὲ εὗρον ἕνδεκα". Alii nimirum aliter singulos strophae (et antistrophae) versus describebant. — Dein:

„μετὰ τοῦτο διάλειμμα ἐν πολλοῖς φέρεται στίχου ἑνὸς κρητικοῦ. ὅμως οὐδὲν προεκπίπτει". *In multis exemplaribus indicatur unius tetrametri cretici defectus. Nihil tamen in primo antepirrhematis enuntiato desideratur.* V. L.

---

1) Sic. Verba notatu digna. Cf. Enchiridii dict. ep. p. LII.

AD APOLLODORI BIBLIOTHECAM.

SCRIPSIT

C. GUL. VOLLGRAFF.

Teste Photio (cod. 186) Apollodori quae dicitur bibliothecae versiculi quidam praefixi erant in hunc modum:

Αἰῶνος πείρημα ἀφυσσάμενος ἀπ' ἐμεῖο
παιδείης μύθους γνῶθι παλαιγενέας,
μηδ' ἐς Ὁμηρείην σελίδ' ἔμβλεπε, μηδ' ἐλεγείην,
μὴ τραγικὴν Μοῦσαν, μηδὲ μελογραφίην,
μὴ κυκλίων ζήτει πολύθρουν στίχον· εἰς ἐμὲ δ' ἀθρῶν
εὑρήσεις ἐν ἐμοὶ πάνθ' ὅσα κόσμος ἔχει.

Epigramma habemus a sero grammatico confectum, sed tamen, ut ipsius Photii verbis utar, *οὐκ ἄκομψον*. In quo cum cetera omnia apertum intellectum habeant, primi distichi tradita lectio difficultatibus quibusdam premitur natis haud dubie e corruptela. Primum enim *αἰῶνος πείρημα*, quod novissimum Apollodori editorem in contextu retinuisse satis mirari non possum, nihili est. Rem acu tetigit Salmasius eleganter rescribere proponens: *σπείρημα*, vel potius *σπειρήματ'*, ut simul versum molestissimo hiatu liberaret. Sic autem de sententia nulla potest esse controversia. Videlicet hoc vult poeta: „hauriri potest ex hac bibliotheca praeteritorum saeculorum et priscae antiquitatis notitia."

Temporis hic relegens sinuosa volumina, chartis
disce meis quidquid fabula prisca refert,

Salmasium secutus vertit Hugo Grotius; qui, ut facile videre est, ceteram loci difficultatem sensit et elusit. Etenim *ἀπ' ἐμεῖο παιδείης*, quod, si interpretes sequi paratus es, accipiendum est

pro *ἀπὸ τῆς παιδείας μου*, verborum ordo novus et inauditus et vel in posterioris aetatis poetis sine exemplo esse videtur. In quo etiam magis offendimus quod sic arctissime cohaerentia in duos versus distrahuntur. Illud quoque displicet quod poeta epigrammatis initio neminem, ut mos erat, diserte alloquitur. Denique mirationem movet eum produxisse ultimam syllabam participii quod est *ἀφυσσάμενος*. Nam Homerico metro sero natum grammaticum usum esse quis credat? Cave ne una literula transposita omnium harum molestiarum causa extiterit. Nonne quae in primo versu deficit litera *σ*, eandem in altero abundare vides? Scribendum:

Αἰῶνος σπειρήματ' ἀφυσσαμένη ἀπ' ἐμεῖο,
παιδείη, μύθους γνῶθι παλαιγενέας.

„Saeculorum voluminum scientiam ex me haurite, o iuvenes, priscasque fabulas cognoscite".

Tenendum enim Graecos serae aetatis *παιδείαν* dixisse eadem sententia qua Latini *iuventutem* i. e. pueros. Cuius rei quidem lexica unum tantummodo exemplum adferunt, sed ita comparatum ut alterum vix desideres. Lucianus enim, hoc certe loco minime attice locutus, Amor. c. VI, ubi adulescentem inducit a magna caterva amicorum deductum, *παρηκολούθει*, inquit, *παιδείας λιπαρῆς ὄχλος*. Quod potuit Lucianus, idem procul dubio potuit grammaticus noster Luciani sive aequalis sive, ut puto, illo aliquanto recentior. Plane simili modo notissimae tabulae Iliacae auctor pueros alloquitur:

Ὦ φίλε παῖ, Θεοδώρειην μάθε τάξιν Ὁμήρου,
ὄφρα δαεὶς πάσης μέτρον ἔχῃς σοφίης.

Coniectura mea recepta, cum nemo umquam dubitaverit quin epigramma de quo agimus revera ad bibliothecam pertineat, sequitur viros doctos bibliothecam in usum puerorum scriptam esse existimantes verum vidisse.

Transeo ad alium locum quemdam eiusdem bibliothecae. Libri tertii paragrapho, quae in editione Wagneriana tricesima secunda est, continentur duo fragmenta satis male habita duorum carminum epicorum, quibus enumerabantur nomina canum Actaeonis. Iam haec fragmenta non ab ipso auctore bibliothecae hoc loco laudata esse posse consentiunt omnes. Sed in fine alterius

fragmenti legitur hicce versus, qui quidem nullo modo cum praecedentibus cohaeret:

ἀργαλέων ὀδυνῶν ἄκος ἔμμεναι ἀνθρώποισιν.

Quid verba ista sibi velint nemo quod sciam probabiliter explicavit. Nam quae nuper Wagnerus commentus est ea refellere vix opus est. Cum enim in fine § 31 de Chirone sermo fiat, qui *canibus* Actaeonis interitum domini sui lugentibus medicatus sit, opinatur Wagnerus versiculum pertinere ad venena, quibus sapientissimus senex usus sit. Quasi in eo non diserte de medicamine *hominibus* destinato sermo fieret. Habet tamen res explicatum facillimum. Primum quaeso conferas hosce locos e variis poetarum carminibus depromptos:

Eur. Bacch., 279:

βότρυος ὑγρὸν πῶμ' ηὗρε κεἰσηνέγκατο
θνητοῖς, ὃ παύει τοὺς ταλαιπώρους βροτοὺς
λύπης ...

Ibid., 772: τὴν παυσίλυπον ἄμπελον δοῦναι βροτοῖς.

Astydamas, fr. 6: θνητοῖσι τὴν ἀκεσφόρον
λύπης ἔφηνεν οἰνομήτορ' ἄμπελον.

Orph. hymn., 50, 6:

παυσίπονον θνητοῖσι φανεὶς ἄκος.

Hisce locis omnibus iisdem fere verbis vineam a Baccho hominibus datam esse praedicatur, qua animi molestiae et aegritudini mederentur. Iam inspiciamus ea, quae in bibliotheca post hunc de quo agimus versum continuo sequuntur:

Διόνυσος δὲ εὑρετὴς ἀμπέλου γενόμενος κτλ.,

statim intelleges versiculum undecumque delibatum ad haec verba in margine libelli adscriptum fuisse ab erudito quodam lectore. Ex eiusdem doctrinae copiis fluxerint etiam fragmenta epica de canibus Actaeonis. Itaque haec omnia in posterum editoribus bibliothecae non, ut a Wagnero factum est, quamvis uncis seclusa in textu retinenda erunt, sed prorsus eicienda. Non enim sunt additamenta a grammatico libellum novis curis retractante textui consulto inculcata, sed meri lusus calami viri haud scio an doctissimi, quae librariorum inscitia postmodo e margine sublata ipsi textui inseruit.

AD STATII ACHILLEIDEM.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

Statii Achilleidos editio, quam H. W. Garrod v. d. anno proximo cum Thebaide uno coniunctam volumine in typographeo Clarendoniano evulgavit, cum propter edendi rationem consideratam circumspectamque qua nusquam non vir doctissimus usus est, Bibliothecae Oxoniensi decori est atque ornamento, tum nova codicis Etonensis collatione eaque accuratiore quam antea factum erat instituta dignissima videtur quae ceteris omnibus iam praeferatur. Ceterum in Museo nostro nuper operis merita debitis laudibus me extulisse opinor, nunc vero loca singula recensere lubet, quibus partim editoris coniecturas, quas caute prudenterque in apparatu critico protulit — in ipsum textum recepit rarissime, locis similibus argumentisque allatis sive confirmare seu refutare conabor, partim de meo pauca addere quibus via ad poetae manum restituendam fortasse aperiri possit.

Semel modo editorem lectionem omnino improbandam poetae obtrusisse arbitror: vs. 516 dico, ubi pro verbo *torquens*, quod codices mss. praebent ad unum omnes neque quisquam umquam vexandum putavit, invitis Musis posuit *torpens* addiditque, Calchantem prae igne sensum oculorum amisisse, sed quomodo iam vocabulum *sanguine* explicandum sibi videatur non addidit. At verba 'igne genas et sanguine torquens' significare moneo: torquens oculos igne micantes et sanguine suffusos; neque oculos modo, sed etiam ceteras corporis partes Calchas torsit, nam legimus vs. 522:

exsiliunt crines rigidisque laborat
vitta comis, nec colla loco nec in ordine gressus.

At vero ad lectionem traditam tuendam multis opus non esse verbis ostendet locus similis qui est vs. 855:

infremuit torsitque genas et fronte relicta
surrexere comae.

Hunc iudicii errorem laus loci denique recte constituti quodammodo compensat.

Vs. 684 editores codicem Puteaneum secuti fideli concordia recensere solebant *it pelago secura ratis* — Garrod primus e codd. EK reposuit *pelagi*, quod, si Thetin timerent, at propter pelagus. Sic est! et locum ex ipso poemate addere poterat quo hanc lectionem unice veram esse demonstraret, sc. vs. 43 sqq. ubi Thetis irata exclamat:

non potui infelix, cum primum gurgite nostro
Rhoeteae cecidere trabes, attollere magnum
aequor et incesti praedonis vela profunda
tempestate sequi cunctasque inferre sorores?

In his *profunda tempestate* = tempestate in profundo maris, sub aquis, ita ut tempestati qualem Aeolus ventis suis supra aquas ciere solet, quasi sit contraria. Ad hunc locum spectant versus, quibus poeta verba a Garrodio restituta illustravit:

quippe alta Tonantis
iussa Thetin certas fatorum vertere leges
arcebant aegram lacrimis ac multa timentem,
quod non erueret pontum ventisque fretisque
omnibus invisum iam tunc sequeretur Ulixem.

Insuper conferri potest vs. 233: celerisque recursus securus pelagi Chiron rotat.

Iam de coniecturis quas in apparatu editor proposuit videamus. In quibus quamquam nonnullae minime spernendae videntur, haud facile cuiquam eum persuasurum puto, vs. 171 pro *fido* legendum esse: *bifido*. Addidit ille quidem: *i. e. in limine antri*, sed, credo, epitheton de Centauri ungulis rectius diceretur quam de limine quolibet sive antri seu domus. Ipso suo interpretamento vir doctus mihi quidem metum iniecit ne locus male intellectus eius coniecturae esset origo: iam timeo, ne *fido* dativum esse duxerit ad *visa est* pertinentem pro: *a fido* (sc.

filio). At verba *fido in limine* iure a me copulari probat si non vs. 197: quamquam ibi fida parens, at certe vs. 750 sq.:

Rumor in arcana iamdudum perstrepit aula,
virginibus qua fida domus, venisse Pelasgum e.q.s.

Non magis probare mihi potuit editor coniecturas, quas ad vss. 903 et 939 adscripsit. Loco priore sollicitat lectionem *tuis* eo quod rogat num forte *toris* sit legendum. At vero, ubi Achilles ita Lycomedem compellat: 'Iunge ergo manus et concipe foedus atque ignosce tuis!' pronomen *tuis*, quod cum in enuntiati fine et in caesura positum sit vim magnam in pronuntiatione versus obtinet, ita interpretandum iudico: 'Ignosce nobis, qui foedere concepto facti iam erimus tui!' Quid autem ignoscendum sibi sit, verbis quae sequuntur Achilles exponere pergit.

Ad vs. 939 pro *miserae* vir doctus proposuit *serae*. Vereor tamen ne 'abripitur serae permissus Achilles' a sermonis Latini consuetudine alienum sit: dici potest 'abripitur sero (adverbium!) permissus Achilles', sed adiectivum si ponitur, substantivum quale est *uxori* adiungi oportere credo, ut vs. 42:

o dolor, o seri materno in corde timores!

Lectio igitur tradita aut integra relinquenda videtur aut certe non isto modo sollicitanda.

De duobus locis haud parvus etiamnunc mihi residet scrupulus.

Utrum vs. 462 pro *avita*, quae est Puteanei corrupta lectio, scribendum sit *avia*, quod fere recensetur, an *ardua*, quod Garrod in apparatu protulit, haud magni interest. Illud suadet codicis optimi scriptura et II. 121:

numquam ille imbellis Ossaea per avia dammas
sectari,

hoc et verba, quae continuo sequuntur, reddunt probabile et vs. 700:

ipse ardua fido cum Diomede petit.

Sed gravior quaestio est, num vs. 498 iure editor pro *recludes*, quod codices dant omnes, *recludis* dederit. Protesilaus ibi Calchantem ut Achillis latebras aperiat oratione longiore adhortatur in qua et alia et haec sunt:

quando ora deo possessa movebis
iustius aut quianam Parcarum occulta recludes?

Ita in Puteaneo legitur, sed quod in codd. EKQ est: *quaenam*

fere ab editoribus recensetur, quo haec evadit sententia: aut qualia tandem fata nobis aperies? Garrod tamen codicis vetustissimi *quianam* retinuit, sed pro *recludes* temporis praesentis formam posuit *recludis* hoc addito: i. e. celans. Hanc verbi significationem deinde duobus locis e Silvis petitis comprobare sibi visus est adiecitque se suspicari verbum recludendi apud Statium omnino non 'aperire', sed semper 'operire' significare.

Quamquam ipsius verbi recludendi in Achilleide plura exempla non sunt, verba quae sunt 'retegere' (vs. 925: tandemque retectum foedus) et 'reserare' (II. 34: erectumque manet reserato in limine Bellum) Garrodi opinionem minime confirmant. Sed de locis in Silvis videamus. Silv. II. 4. 32 de psittaco sermo est, quo recluso Melior numquam solus esset. Garrod autem contendit *recluso* = vinclis retento, quod ut credam adduci numquam potero, nam tum demum ista interpretatio aliquid valeret, si postea psittacus aufugisset, avolasset, sed non ita factum, nam mortuus est. Praestat igitur, si quid video, Vollmeri explicatio: „*quo recluso* wenn der Käfig geöffnet wurde; dass der Vogel zuweilen frei umherlief, zeigt vs. 6 *errantem toris*."

Est locus alter Silv. III. 4. 5, ubi Amor speculum attulisse fertur aureum gemmisque ornatum, quod Earini capillis in Asiam mittendis adiungeretur: laudat donum suum atque ab Earino petit haec:

tu modo fige aciem et vultus hic usque relinque!

quo facto 'speculum reclusit imagine rapta'.

Hunc quoque locum Vollmerum recte interpretatum esse arbitror: „*reclusit* nach Aufnahme des Bildes schliesst Amor das speculum wieder in sein Behältnis, das λοφεῖον, oder machte den mit Charnieren befestigten Deckel über dem Spiegel zu." Ille igitur non cum Garrodio explicat *reclusit* = operuit, sed = rursus operuit. Quae cum ita sint, editori non assentior verbum recludendi apud Statium omnino non significare 'aperire' sed semper 'operire' suspicanti. Cum vero altero loco in Silvis significatio aperiendi manifesta sit, ut etiam in Theb. I. 385: tandemque reclusis infertur portis, altero rursus claudendi, adducor ut credam loco nostro retinendam esse codicum lectionem *recludes* — recipiendam vero codicum EKQ scripturam *quaenam* pro Puteanei *quianam*, recensendum igitur quod Wil-

kins in Postgatii Corpore recensuit et ceteri editores ante eum. Iam annotationes sequuntur paucae, quibus ipse sive emendatione proposita sive nova quod sciam interpretatione prolata ad manum poetae restituendam vel ad verba eius rectius intellegenda aliquid conferre conabor.

Thetis postquam diu deliberavit quo loco filium absconderet, tandem Scyron insulam eligit; sequitur haec comparatio:

qualis vicino volucris iam sedula partu,
iamque timens, qua fronde domum suspendat inanem,
providet hic ventos, hic anxia cogitat anguis,
215 hic homines: tandem dubiae placet umbra, novisque
vix stetit in ramis et protinus arbor amatur.

Quamquam diu me veritum esse ne ipsum poetam proposito meo emendarem, ingenue profiteor, denique animum inducere non potui ut versum numero suo notatum a Statio ita scriptum putarem. Umbram pro arbore a poetis haud raro dici probe scio, sed primum vix credibile est, postquam tot iam verbis curam eius, timorem, dubitationem poeta expressit, ipso tempore quo tandem consilium ei constaret atque remota esset omnis dubitatio, avem adiectivo *dubiae* significatam esse; deinde hoc loco vehementer displicet vocabulum *umbra* nullo adiecto epitheto quo accuratius arbor definiatur quae tam a ventis quam ab anguibus hominibusque nidum ac pullos defendere possit. Haec nihil dubii apud me iam reliquerunt quin vere scripserit poeta: tandem tiliae placet umbra.

In eo iam est ut in Scyron insulam Thetis cum filio proficiscatur, quos ad mare usque comitatur Chiron,

prosequitur divam celerisque recursus
233 securus pelagi Chiron rotat udaque celat
lumina et abreptos subito iam iamque latentis
erecto prospectat equo, qua cana parumper
spumant signa fugae et liquido perit orbita ponto.

Ita editores, auctoritati Puteanei codicis morem dum gerunt, recensent ascripta fere scriptura codicum EKQ *rogat* et Schenklii coniectura *notat*, quibus Garrod etiam suspicionem addidit, fortasse legendum esse *regit*.

At neque *rotat* neque *regit* ullo modo hic ferri posse contendo. Cuius enim recursus ita Chiron sive rotare sive regere existimatur? Suosne? At nondum revertitur, nam postea etiam Thetin filiumque iam prope latentes prospectare dicitur atque acerrime repugnant verba *securus pelagi*. An Thetidos natique? At credibile non est, eum illorum abitum properasse quos quam maxime secum habere vellet: certe epitheton *celeres* plane absurdum esset.

Codex Etonensis ipsum verbum exhibet, quod loci sententia desiderat. Chiron enim Thetin cum Achille discessuram prosequitur atque dum usque efflagitat ut celeriter cum alumno suo ad se recurrat sive revertatur, vel marinas undas nil moratur. Omnino igitur scribendum videtur *rogat*. Cf. Ov. Her. 6. 59:

Abstrahor, Hypsipyle, sed dent modo fata recursus,
vir tuus hinc abeo, vir tibi semper ero!

Deidamea quantum sorores suas pulchritudine superet, describitur ita:

297 illius et roseo flammatur purpura vultu
et gemmis lux maior inest et blandius aurum:
atque ipsi par forma deae est, si pectoris anguis
ponat et exempta pacetur casside vultus.

Non inutile videtur monere, versum primum male verti ut in Georgii lexico s. v. *flammo* et ab aliis fortasse vertitur: „Purpurröthe entbrannte auf ihrem Gesicht." Vocabulum *purpura* non ad virginis faciem sed ad vestem referendum est; sin minus, abundantia nimia, immo inepte poeta diceret, in vultu eius purpureum colorem flammari roseo colore neque comparativis *maior* et *blandius* iusta vis inesset. De ipsa forma virginis poeta demum loquitur versu 299 — versibus vero 297 sq. de cultu eius tantum sermo est: *roseo vultu* autem ablativum causae esse dico tam ad *gemmis lux maior inest* et ad *blandius aurum* (*est* sc.) quam ad *flammatur purpura* pertinentem. Sic locum explica: illius roseo vultu et purpura vestis magis flammatur et gemmae magis lucent et aurum splendet magis, sc. quam sororum. Ceterum ad *ipsi — deae* in vs. 299 cf. vs. 809:

quas tibi sidereis divarum vultibus aequas
fors dedit.

Virginem conspectam Achilles continuo deperit

nec latet haustus amor, sed fax vibrata medullis
305 in vultus atque ora redit lucemque genarum
tingit et impulsum tenui sudore pererrat.

Pro *redit* Garrod suspicatus est: *ruit*, sed potius emendandum videtur: subit. Similem errorem scriba archetypi commisit litteram *d* pro *b* scribendo vs. 746, ubi Heinsius *obit* pro codicum vitiosa scriptura *adit* restituit.

Thetis vestem muliebrem filio inicit, quo facto crines eius componit

329 ac sua dilecta cervice monilia transfert.

Idem hoc loco factum est in Puteaneo quod vs. 600, ubi *stat est* legitur pro: *est stat*, et vs. 734, ubi pro: *tibi cuncta* librarius mutato ordine *cuncta tibi* exaravit. Scribendum enim est:

ac dilecta sua cervice monilia transfert.

Thetis monile quod unice diligebat, a sua cervice solvit atque ad filii cervicem transtulit. Cf. vs. 450: litora multum montivagae dilecta deae, II. 27: dilecta ad moenia.

Non multi laboris fuit Thetidi, virginis specie natum induere,

superest nam plurimus illi
336 invita virtute decor, fallitque tuentis
ambiguus tenuique latens discrimine sexus.

Quoniam vs. 326 sqq. enarratum est, matrem multimodis Achilli virtutem omnem ademisse, atque tum demum verbum *superest* vim suam obtinebit, si aliud quid demptum esse prius significatum erit, pro *invita* legendum puto: iam victa, quod iam codices EKQ, in quibus est *invicta*, commendare videntur.

Scyriades puellae Achillem magnopere mirantur et benigne recipiunt,

dehinc sociare choros castisque accedere sacris
371 hortantur, ceduntque loco et contingere gaudent.

Garrod *claudun tque locum* suspicatus est, addens: „volunt enim non cedere, sed appropinquare.'' Nonne melius locus restitutus erit uno vocabulo *loco* in locum mutato? Virgines occupatae erant choris instituendis: Achillem hortantur ut ipse quoque

chori particeps fiat atque locum ei cedunt (ruimen hem een plaatsje in), cf. II. 29: occultus sub corde renascitur ardor datque locum virtus.

Totus Achivorum exercitus Aulidem iam convenit,

sed quamquam et gemini pariter sua bella capessant
468 Atridae famamque avida virtute paternam
Tydides Sthenelusque premant, ...
omnis in absentem belli manus ardet Achillem.

Tydides Sthenelusque virtute sua premunt i. e. vincunt, superant (cf. vs. 608) famam paternam, virtute quae paterna iam maior est; qua de causa quin levi mutatione pro *avida* (in codd. K Q *avidi*): aucta legendum sit vix dubito. Cf. vs. 732 ubi de eodem Diomede:

hic tibi, quem tanta meliorem stirpe creavit
magnanimus Tydeus.

Omnes Achillem poscunt unum, nam

patrii propior cui linea caeli,
480 quemve alium Stygios tulerit secreta per amnis
Nereis et pulchros ferro praestruxerit artus?

Pro *secreta* corrigendum est: secura. Non illud Achillem ut armorum socium commendat atque prae ceteris omnibus distinguit, quod clam mater eum in Stygis undas merserit, sed quod tuto, quod secura id facere potuit, nam *secura* = nil mali, nil periculi timens, cf. vs. 589: oscula securae dabat insidiosa sorori. Res alibi in Achilleide commemoratur vs. 134: saepe ipsa (nefas!) sub inania natum Tartara et ad Stygios iterum fero mergere fontis, et vs. 269: si progenitum Stygos amne severo armavi (totumque utinam!).

Dum omnes Achillem quaerunt frustra, Calchantem compellat Protesilaus,

namque huic bellare cupido
495 praecipua et primae iam tunc data gloria mortis.

An gloria primae mortis Protesilao data erat antequam in hostium terram advenissent? Quo tempore ipse eo quod Calchantem acerrime increpuit, se minime mortuum esse sed vivere

ac vigere quam maxime ostendebat? Non credo neque crediderunt alii ante me, nam in codd. KQ pro *gloria* exaratum esse video *copia*, quod Garrod annotare neglexit. Ego tamen non vocabulum *gloria* sollicitandum esse opinor, sed pro *data* ponendum rata i. e. fixa, destinata, cf. vs. 81: ratus ordo deis miscere cruentas Europamque Asiamque manus. Conferatur quoque vs. 893, ubi Achilles Lycomedem alloquitur:

te pridem tanta manebat
gloria, quaesitum Danais tu mittis Achillem.

Scriptura *copia* codicum KQ fortasse nata est e vs. 792:

non alias umquam tantae data copia famae
fortibus aut campo maiore exercita virtus.

Est finis Protesilai orationis ad Calchantem habitae:

sed felix numeroque ducum praestantior omni,
513 si magnum Danais pro te dependis Achillem.

Editor cum Colinaeo recensuit *per te* et cum cod. Etonensi *deprendis* addens, lectionem *dependis* falsam esse quoniam non uter militari debeat sed ubi gentium sit Achilles agatur. Hoc quidem verum, sed aeque verum, Protesilaum Calchanti, quamvis opere bellico immuni solutoque, gloriam bellicam esse pollicitum, nam postquam eum hortatus est vs. 508:

heia, inrumpe deos et fata latentia vexa,
laurigerosque ignis, si quando, avidissimus hauri!

quibus iam gloriam, quae ex Achille producto Calchantem secutura sit, significavit, addit haec:

arma horrenda tibi saevosque remisimus ensis,
numquam has imbellis galea violabere vittas:
sed felix numeroque ducum praestantior omni,
si magnum e. q. s.

Haec vero quid sibi volunt nisi haec: Nunc tempus est quo gloriam bellicam tibi parare possis! Sane concessum tibi est ut expers maneres armorum strepitus, sed si iam pro te Achillem proeliatorem Danais dependeris, felix eris atque duce quovis praestantior!

Quamquam igitur fuit cum:

si magnum Danais pretium dependis Achillem

veram esse lectionem suspicarer, memor vs. 385 'depositum

ingens' Achillem vocari, vs. 914 'depositum tam grande' nec non Puteanei archetypum hoc loco lacunosum fuisse, nunc tamen Wilkinsium lectionem traditam merito retinuisse credo.

Calchas instinctu divino afflatuque motus mente videt quomodo Thetis filium abripiat exclamatque:

Quo rapis ingentem magni Chironis alumnum
femineis, Nerei, dolis? huc mitte: quid aufers?
non patiar: meus iste, meus. tu diva profundi,
529 et me Phoebus agit.

Nimirum scribendum est: at me Phoebus agit. Ceterum cf. vs. 552:

aut verum penitus latet et sine Apolline Calchas.

Calchantis vaticinio audito Diomedes comitem se promittit Ulyssi, si ire velit ad Achillem quaerendum, eum incitat, denique hunc allocutionis facit finem:

544 non mihi quis vatum dubiis in casibus ausit
fata videre prior.

Fuit cum verbo *ausit* non eam vim inesse putarem quam sententia postulare videretur neque ferri posse adiectivum *prior*, si illud retineretur; neque Schrader, qui *adsit* proposuit, aliter censuisse videtur, sed ne sic quidem omnes iam tolli credebam difficultates. Locum accuratius consideranti opportunissime mihi in mentem venit loci in Thebaide qui est I. 398 sq.:

id volvens non ipse pater, non docte futuri
Amphiarae vides (etenim vetat auctor Apollo),

i. e. quamquam Phoebi oraculum quid sibi velit sedulo iudicatis et perpenditis, neque ipse tu, Adraste, neque Amphiaraus, vates ille optimus, id videtis i. e. intellegitis, perspicitis. Nostro igitur loco Diomedes haec vult: Non mihi quis vatum in dubiis casibus te prior esse ausit qui vaticinia data recte explicet. Utroque enim loco videndi verbo inest pervidendi notio, non: praevidendi.

Describuntur Achillis amores ac blanditiae:

nunc levibus sertis, lapsis nunc sponte canistris,
572 nunc thyrso parcente ferit, modo dulcia notae

fila lyrae tenuisque modos et carmina monstrat
Chironis.

Omnino corrige motae, quod tam ratio flagitat quam probat vs. 187:

solantia curas
fila movet leviterque expertas pollice chordas
dat puero (Chiron sc.)

Quo verbo restituto gradatio evadit aptissima: lyra mota Achilles primum Deidameae monstrat fila dulce sonantia, dein tenuis modos, denique etiam tota carmina. Praeterea moneo, adverbium *sponte* modo ad verbum *ferit* pertinere posse (= non lacessitus s. provocatus), quamquam e loco quem obtinet, id ad *lapsis* referendum esse colligas.

Lycomedis filiae egrediuntur ut choros ostentent hospitibus, Ulyssi et Diomedi, inter quas longe eminent Deidamea et Achilles.

nitet ante alias regina comesque
Pelides, qualis Siculae sub rupibus Aetnae
825 Naidas Ennaeas inter Diana feroxque
Pallas et Elysii lucebat sponsa tyranni.

His versibus Deidamea cum Proserpina comparatur — Achilles cum Diana vel Pallade: non igitur legendum est *feroxque* sed: feroxve.

Deidameam de mariti fide sollicitam dubitantemque hic
solatur iuratque fidem iurataque fletu
958 spondet et ingentes famulas captumque reversus
Ilion et Phrygiae promittit munera gazae.
960 inrita ventosae rapiebant verba procellae.

Adiectivum *ingens*, epitheton Statio quamvis acceptissimum, hoc tamen loco mihi suspiciones movet gravissimas. An forte poeta scripsit: ingenuas famulas, ut illas respiceret quas Deidamea significavit vs. 943 sqq.:

iam te sperabunt lacrimis planctuque decorae
Troades optabuntque tuis dare colla catenis
et patriam pensare toris aut ipsa placebit
Tyndaris.

Ceterum versum 960, qui huius libri ultimus est, a poetae manu profectum esse haud facile quisquam mihi persuadebit: narrationis cursum ita praecurrere epicae poesi non videtur consentaneum, qua de causa versum a nescio quo aliunde postea adiectum esse suspicor.

Quotiens intra breve spatium centum et mille fere versuum easdem formulas poeta repetiverit, e locis supra a me allatis iam erit perspicuum. Tales autem locos sedulo componere tam ad Statianae poeseos indolem penitus cognoscendam utilissimum est quam ad locos alios sive melius intellegendos sive stabiliendos comprobandosque, nam identidem factum est ut locus aliquis pro corrupto haberetur donec loco simili reperto integritas eius ac sententia subito manifesta patuit. Quocirca exempla, quae inter legendum annotavi, in futuri Achilleidos commentatoris usum hic enumerabo, etsi mihi sum conscius, minime me plenum ei offerre numerum.

Vs. 115: terga ferarum, cf. 415; vs. 136: sub axe peracto, cf. 314: cui nondum toto peraguntur cornua gyro; vs. 137 cf. 199 et 529; vs. 188: laudum semina, cf. II. 89; vs. 264: ambigui sexus (genit. qualit.), cf. 337; vs. 273: cognata per aequora, cf. II. 7; vs. 279: campis fluviisque, cf. 154; vs. 323 sq.: visusque protervos obliquat, cf. II. 27; vs. 356: tu frange regendo indocilem sexuque tene, cf. 284 et Silv. III. 4. 71: de sexu transire; vs. 398: dulcibus armorum furiis, cf. 412: fervet amor belli, et Theb. I. 78; vs. 526: ingentem alumnum, cf. 656: ingentis nepotes; vs. 592, a Garrodio inclusus, cf. 925 sq.; vs. 604 cf. 634 et 836; vs. 671: adnuit (absolute positum), cf. 738; vs. 787: potentis Europae, cf. II. 63 et 397; vs. 791: inrevocata, cf. 440 et II. 67; vs. 802: praeterit, cf. II. 131; vs. 888: occulto calore, cf. II. 29 sq.; vs. 910: turba sumus: verba respiciunt vs. 783: quando novos dabit haec mihi turba nepotis; vs. 923: alnos, cf. II. 19; vs. 933 sq.: capta reportans Pergama, cf. II. 65: captos ad Pergama devehit Argos; vs. 948: aut dissimulata latebo; verba respiciunt vs. 933: virgineae noles meminisse latebrae; II vs. 4, cf. 30 et 242 sq.; II vs. 28: viduamque domum, cf. II. 82: viduaque e sede; II vs. 59: raptori faciles monstrantur Amyclae, cf. 21: incautas blande populatus Amyclas; II vs. 155: liquidam nodare

palen, cf. Theb. VI. 830: uncta pale; II vs. 158: priscosque virum mirarer honores, cf. 118: monstrare lyra veteres heroas alumno, et 188 sq.: canit ille libens immania laudum semina.

Ubi versibus supra indicatis numeri nota Romana non addita est, versus e libro priore significantur.

AD SCHOLIA ARISTOPHANICA.

Vesp. 1188 sq. „*Nunquam in ludos publicos missus sum equidem, nisi semel Parum, καὶ ταῦτα δύ' ὀβολὼ φέρων*".

Philocleonis haec verba recte, ut arbitror, amicus meus iunior Hooykaas cum primo scholiasta ita est interpretatus ut statueret *remigem* eum tum fuisse in navi publica. Qua explicatione parum probata Römer (Studien p. 114) sic disputavit:

„vielleicht war die richtige Erklärung in dem verstümmelten „Scholion gegeben, das wir heute an zweiter Stelle lesen: *οἱ δὲ „κατὰ παιδιὰν εἰρῆσθαι κωμικὴν τὴν Πάρον* <.......>. *ἰκρίοις δὲ „θεωροῦντες τοὺς δύο ὀβολοὺς παρεῖχον τοῖς ἀρχιτέκτοσιν.* Die „Worte sehen einer leeren Erfindung durchaus nicht ähnlich. „Es muss demnach ein schlechter Platz im Zuschauerraum des „Theaters irgend einen den Witz mit *Πάρος* nahelegenden Spott„namen bekommen haben, auf den der Dichter hier anspielt. „Also seine *θεωρία* erstreckte sich nur auf den einmaligen Be„such des Theaters in Athen".

At Roemero hunc locum tractanti si praesto fuisset, quae aliquot mensibus post evulgata est, codicis Veneti imago phototypa, minus ut opinor ei placuisset quam iniit interpretandi ratio. Nam illic in paginae margine sinistro legitur hoc scholion: „*μισθοφορῶν τοσούτου. Πάρον δὲ οἱ μὲν τόπον οἱ δὲ κατὰ παιδιὰν „κωμικὴν τὴν Πάρον*: —"

in dextro vero — multis aliis scholiis intermissis — hocce: „*ς̈ (ἐπὶ) ἰκρίων θεωροῦντες τοὺς δύο ὀβολοὺς παρεῖχον τοῖς ἀρχιτέκ„τοσιν*".

Cavendum est igitur ne in unum conglutinentur diversissima.

v. L.

PLATONICA.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

AD EUTHYPHRONEM.

P. 6 D: μέμνησαι οὖν ὅτι οὐ τοῦτό σοι διεκελευόμην. Multum praestat imperativus μέμνησο, sicuti continuo sequitur δίδαξον. Indicativus μέμνησαι se recte habet 15 C.

Ibid. 7 C: περὶ τοῦ κουφοτέρου διακριθεῖμεν ἄν. Aliquid excidit: sicuti supra legitur ταχὺ παυσαίμεθ' ἂν τῆς διαφορᾶς, pariter nunc requiro: (ῥᾳδίως) διακριθεῖμεν ἄν, quod adverbium facilius excidere potuit quam id quod Schanzio placuit ταχύ.

Ibid. 9 C: τόδε δέ σου ἐνενόησα ἅμα λέγοντος καὶ πρὸς ἐμαυτὸν σκοπῶ. Malim: σκοπῶν.

Ibid. 11 B: Interrogatus Euthyphro non dixit quid esset, sed quid πέπονθε τοῦτο τὸ ὅσιον. Languet autem quod adscriptum est: φιλεῖσθαι ὑπὸ πάντων θεῶν.

Ibid. 11 C. Hoc si equidem dixissem, verba sunt Socratis ad Euthyphronem, ἴσως ἄν με ἐπέσκωπτες· verum tua oratio fuit: σαὶ γὰρ αἱ ὑποθέσεις εἰσίν· ἄλλου δή τινος δεῖ σκώμματος. Facile sentimus per totum dialogum Socratem ludibrio habere Euthyphronem, sed nunc quoque facit quod semper facit et lepide εἰρωνεύεται· serio scilicet pergit disputare et ἄλλου δή

τινος δεῖ non *σκώμματος*, sed *σκέμματος*. Hinc etiam Euthyphro respondet: *ἐμοὶ δὲ δοκεῖ σχεδόν τι τοῦ αὐτοῦ σκώμματος δεῖσθαι τὰ λεγόμενα*, sed ridiculi nihil agnovit in verbis lepidissimi senis et hic quoque praestat *σκέμματος*. Vide vocabulum prorsus eodem modo usurpatum Crit. 48: *μὴ ταῦτα σκέμματα ᾖ τῶν ῥᾳδίως ἀποκτιννύντων*, Rep. IV 435 C: *εἰς φαῦλον σκέμμα ἐμπεπτώκαμεν*, alibi. Nec Socrates, neque Euthyphro *σκώπτει*, certe neuter vult *σκωπτόλης* haberi. Haud multum dissimile est quod mihi observavisse videor *Mnem.* 1897 p. 71 ad Xenophontis Memorab. 3. 6. 12. Negarat Glauco se praesentem cognovisse Laureotica metalla et negligentiam ita Socrates excusat: *καὶ γὰρ νὴ Δία λέγεται βαρὺ τὸ χωρίον εἶναι, ὥστε, ὅταν περὶ τούτου δέῃ συμβουλεύειν, αὕτη σοι ἡ πρόφασις ἀρκέσει*. Sed alienum est quod respondet Glauco: *σκώπτομαι*, nam in sequentibus nusquam animadvertit Socratem se ludificari; deinde illud *σκώπτομαι* non eum colorem habet, qui in Platonis et Xenophontis dialogis perpetuo servatur, in quibus ipsi adeo sophistae saepe repraesentantur tanquam mortalium stultissimi. Imperitus adulescens nil mali suspicatus, ridetur sed nihil sentit. Equidem cum Schneidero commendo: *σκήψομαι*.

Continuo sequuntur Euthyphronis verba: *τὸ γὰρ περιιέναι τούτοις τοῦτο καὶ μὴ μένειν ἐν τῷ αὐτῷ οὐκ ἐγώ εἰμι ὁ ἐντιθείς*, sed supplendum est: *μὴ* (*ἐθέλειν*) *μένειν*, quemadmodum ter legitur in iis quae proxime praecedunt.

Ibid. 12 A: quod legitur: *καὶ γὰρ οὐδὲ χαλεπὸν νοῆσαι ὃ λέγω*, ita demum significabit quod requiritur si rescripseris: *οὐδὲν χαλεπόν*, sicuti est 14 E: *ἀλλ' οὐδὲν ἥδιον ἔμοιγε*. Interest tamen aliquid inter hoc et illud: quis ferat *ὀρχούμενος τῆς νυκτὸς οὐδὲ παύεται* pro vulgata lectione: *οὐδέν*? Infinitis locis nasalis litera in extremo vocabulo omissa est; nunc accedat etiam locus in vicinia, p. 13 E: postquam Socrates dixit: *δῆλον γὰρ ὅτι σὺ οἶσθα, ἐπειδήπερ τά γε θεῖα κάλλιστα φῂς εἰδέναι ἀνθρώπων*, respondet Euthyphro: *καὶ ἀληθῆ γε λέγω*, ubi quis admonitus non corriget *λέγων*? Ceterum Herwerdenus quoque *οὐδὲν* probavit, sed haud satis scio an Christius me non anteverterit.

Ibid. p. 16 A. Postquam Euthyphro dixit se abire velle, exclamat Socrates: *οἷα ποιεῖς ὦ ἑταῖρε· ἀπ' ἐλπίδος με καταβαλὼν μεγάλης ἀπέρχει ἣν εἶχον, ὡς παρὰ σοῦ μαθὼν τά τε ὅσια καὶ* (*τὰ*) *μὴ καὶ τῆς πρὸς Μέλητον γραφῆς ἀπαλλάξομαι, ἐνδειξάμενος ἐκείνῳ ὅτι σοφὸς ἤδη τὰ θεῖα γέγονα.* Quodsi Euthyphro Socrati satisfacere potuisset, is dixisset: *μαθὼν τά τε ὅσια καὶ* (*τὰ*) *μὴ καὶ τῆς πρὸς Μέλητον γραφῆς ἀπήλλαγμαι*, i. e. *nunc liberatus sum*, non dixisset *ἀπαλλάττομαι* itaque de re futura *ἀπηλλαγμένος ἔσομαι* necessarium est, vel uno verbo *ἀπηλλάξομαι*, de qua forma Cobetus praecepit *Mnem.* 1856 p. 397. Scilicet sic Socrates cogitabat secum: doctus Euthyphronis disciplinam *liber ero* ab accusatione Meleti. Adde quod recte dicitur: *ἀπηλλάξομαι ἐνδειξάμενος*, sed praesens *ἀπαλλάττομαι* requirit: *ἐνδεικνύμενος*. Contra in Apolog. p. 39 C recte legitur: *οἰόμενοι ἀπαλλάξεσθαι*, nec mihi persuasit Herwerdenus *Mnem.* 1906 p. 139.

AD APOLOGIAM.

Pervelim scire quid periti viri iudicent de p. 18 C, ubi poetae comici dicuntur *ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ λέγοντες πρὸς ὑμᾶς, ἐν ᾗ ἂν μάλιστ' ἐπιστεύσατε παῖδες ὄντες, ἔνιοι δ' ὑμῶν καὶ μειράκια.* Haec equidem certe non intelligo, nam, si additur nonnullos qui tunc iudices sederent, cum Nubes agerentur, adhuc fuisse adulescentes, videtur hoc plane otiose addi, nisi praecesserit plerosque fuisse paulo maiores natu. Hinc *ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ ἐν ᾗ ἂν μάλιστ' ἐπιστεύσατε* de ea aetate usurpari suspicor, qua homines vocantur *νεανίσκοι, νεανίαι, κομιδῇ νέοι·* his autem *τὰ μειράκια* et *οἱ μειρακίσκοι* uno et altero anno iuniores sunt. Sciolus hoc perperam accepit et putavit pueros Socratem dicere: hinc perperam addidit: *παῖδες ὄντες* vel potius *ἔτι παῖδες ὄντες*. Si locum bene interpretatus esset et scripsisset verbi causa *κομιδῇ νέοι ὄντες*, fraus fortasse latuisset vel saltem non satis evidenter potuisset argui; nunc suo se indicio prodit. Idem valet de pag. 23 C: *οἱ νέοι οἷς μάλιστα σχολή ἐστιν* [*οἱ τῶν πλουσιωτάτων*], ubi Herwerdenus *υἱεῖς* inseruit. Putavit nescio quis iuvenes qui imprimis otio abundarent, intelligi divitissimorum civium filios, sed non est ita: omnes

iuvenes Athenienses, qui quidem liberaliter educati erant, otio abundabant, si compararentur cum ceteris civibus triginta annis maioribus, qui variis negotiis in re privata et domestica distinebantur. Socrates hoc agit ut explicet quomodo sit factum ut iuniorum studia potissimum excitarit. Non sinit nos dubitare Isocrates, qui in Helen. Encom. § 6: *οἱ γὰρ*, inquit, *μήτε τῶν ἰδίων πω μήτε τῶν κοινῶν φροντίζοντες τούτοις μάλιςα χαίρουσι τῶν λόγων*. In hac interpolationum frequentia suspicio mihi oborta est etiam de p. 25 B, ubi Socrates de equis interrogat utrum plures sint qui meliores reddant an unus modo *ἢ πάνυ ὀλίγοι*. Non scripsit Plato lectoribus quibus opus erat explicatione, quam hucusque nimis patienter tulimus: *οἱ ἱππικοί*. Neque Isocrates tale quid addidit de Antidosi § 211. Sed nihil hoc est si comparaveris cum p. 27 E: *εἴ τις ἵππων μὲν παῖδας ἡγοῖτο καὶ ὄνων*. Non puto dari in tota Graecitate emblema magis ridiculum; nam quam stolidus fuerit necesse est, qui adscripsit *τοὺς ἡμιόνους*! Primus tamen in textu uncinis signavit Hermannus. Scribit Herwerdenus iam Arrianum Diss. Epict. 2. 5 legisse *τοὺς ἡμιόνους*· nec rem praesto et multae interpolationes nimis vetustae sunt.

Tria sunt adiectiva probe distinguenda *ἄλογος*, *ἄτοπος* et *ἄπορος*. Primum dicam quid significent, tum exemplis quibusdam adscriptis ad discrimen confirmandum corruptos aliquot locos emendabimus; utar autem iis quae ad Isocratem olim congesseram *Mnem.* 1879 p. 82. Itaque *ἄλογον* vocatur id quod sibi ipsi contradicit et ex se ipso falsum esse arguitur. *Ἄτοπον* est ridiculum et absurdum. *Ἄπορον* denique idem est quod Homero *ἀμήχανον*. Quid sit *ἄλογον* nusquam melius cognosci potest quam in Phaed. 62 B: *καὶ γὰρ ἂν δόξειεν οὕτω γ' εἶναι ἄλογον· οὐ μέντοι ἀλλ' ἴσως ἔχει τινὰ λόγον*. Adde Charmid. 175 C: *οὐδενὸς ὅτου οὐχὶ ἀλογώτερον τοῦτ' ἂν φανείη*, idem scilicet scire et nescire. *Ἄτοπος* saepe Socrates dicitur; vide v. c. Theaet. p. 149 A, ubi ipse dicit: *ἀτοπώτατός εἰμι καὶ ποιῶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπορεῖν*, ubi certe cum Stallbaumio non corrigam *ἀπορώτατος*, cf. H. Schmidt. ad Theaet. p. 443; deinde Alcib. I p. 106 A, 116 E. Symp. 207 E. Crit. 44 B. Phaed. 60 B, ad quem locum scholion est, de quo quaesivit F. H. E. Wolf in

Diss. Academ. Ultraiect. p. 69, tum Euthyphr. 3 B. Theag. 122 D. Rep. V 475 D, VI 493 C, VII 515 A et 522 D. Phaedr. 230 C. Lys. 223 B. Euthyd. 305 A Legg. II 662 E: *ἄτοπος ἂν οἶμαι φαίνοιτο καὶ ἄπορος τοῦ ξυμφωνούντως ἑαυτῷ λέγειν*. Vitium est in Theaet. 198 E: ibi Socrates bis iuvenem interrogat de re quadam absurda et quae fieri omnino nequeat. Priore vice Theaetetus respondet: *ἀλλ' ἄτοπον ὦ Σώκρατες*. Tum Socrates pergit interrogare de re quadam satis probabili. *Ἔχει γὰρ οὖν λόγον*, Theaetetus inquit. Quis mihi non concedet *ἄτοπον* ferri non debere et omnino oportere corrigi *ἄλογον*· hoc certe *λόγον ἔχει*. Non minus evidens mendum est in Gorgia 519 D: *τούτου τοῦ λόγου τί ἂν ἀλογώτερον εἴη πρᾶγμα .... οὐ δοκεῖ σοι τοῦτ' ἄτοπον εἶναι*; Imo lege *ἄλογον*, sicuti mox recte legitur illud ipsum *ἄλογον*. Adde Phaed. p. 62 D: *ἔοικε τοῦτο ἀτόπῳ, εἴπερ ὃ νυνδὴ ἐλέγομεν εὐλόγως ἔχει*· lege: *ἀλόγῳ*. Dubito de Rep. V 453 E: *δελφῖνά τιν' ἐλπίζοντας ἡμᾶς ὑπολαβεῖν ἂν ἤ τιν' ἄλλον ἄπορον σωτηρίαν*. Equidem certe quae sit *ἄπορος σωτηρία* nescio, nam putabam *ἄπορον* eum esse, qui nullam inveniret rationem salutis. Fortasse Plato scripsit *ἄτοπον*, quod Herwerdenus commendavit et confer Vernetum Hartmannum in dissert. Academ. p. 136. Certius iudicari potest de Apolog. 18 C: *ὃ δὲ πάντων ἀλογώτατον, ὅτι οὐδὲ τὰ ὀνόματα οἷόν τ' αὐτῶν εἰδέναι καὶ εἰπεῖν .... οὗτοι πάντες ἀπορώτατοί εἰσιν*. Non est hoc admodum *ἄλογον* aliquid nescire: *ἄλογον* est scire quae nescias, dicere quae taceas. Sed Socrati *ἀπορώτατον* accidebat, quod illorum accusatorum nomina non nosset et hinc addit eos omnes *ἀπορωτάτους* esse, h. e. ut Homerice dicam *ἀμηχάνους*. Vide eorumdem nominum confusionem in papyro Aegyptiaca Phaed. 68 D: de quo loco Hartmannus retulit *Mnem.* 1892 p. 154. Unum locum addam ex libro sexto de Legibus p. 762 E: *τῆς καθ' ἡμέραν διαίτης τῆς ταπεινῆς καὶ ἀπόρου γεγευμένον*. Scire velim quid sit *δίαιτα ἄπορος*· interea donec rescivero, cum Herwerdeno veram lectionem esse suspicabor: *ταλαιπώρου*. Denique ad Rep. VII 524 B item cum Herwerdeno cf. *Mnem.* 1884 p. 324.

In poetarum comicorum formula accusationis, Apolog. 19 B: *ζητῶν τά τε ὑπὸ γῆς καὶ τὰ ἐπουράνια .... καὶ ἄλλοις ταὐτὰ*

ταῦτα διδάσκων, grave vitium deturpat adiectivum τὰ ἐπουράνια, pro quo Bodleianus Codex οὐράνια habet sine articulo. Solebant enim Athenienses philosophis exprobrare quod τὰ μετέωρα ἐζήτουν. Apud Aristophanem μετεωροσοφισταί sunt et in ipsa Apologia 23 D τὰ μετέωρα opponuntur τοῖς ὑπὸ γῆς. Eupolis de Protagora dixerat:

ὃς ἀλαζονεύεται μὲν ἀλιτήριος
περὶ τῶν μετεώρων, τὰ δὲ χαμᾶθεν ἐσθίει,

cf. Porson. Advers. p. 65. Apud Platonem ipsum habes μετεωρολέσχης, μετεωρολόγος et μετεωροσκόπος, quem praestabit, credo, μετεωροκόπον appellare, cf. Hemst. Anecd. p. 21 sqq. et Cobetum *Mnem.* 1873 p. 118. Quid sint τὰ μετέωρα Balforeius et Bakius docuerunt ad Cleomedem p. 250, quorum copiis adde Scholiastam ad Sisyphum, cui convenit cum Achille Statio ad Arati Phaenomena p. 157 D. Qui meminit Aristophanem in Nubibus vs. 228 appellavisse τὰ μετέωρα πράγματα et Scholiastam addidisse interpretationem: ὑψηλὰ καὶ οὐράνια, mecum fortasse suspicabitur Platonem quoque laudato loco scripsisse τὰ μετέωρα, sed interpretamentum genuinum vocabulum sede pepulisse. Nimirum τὰ μετέωρα recentioribus οὐράνια dicuntur. Photius μετεωρολέσχαι explicat: περὶ οὐρανοῦ φλυαροῦντες· Μετεωροπολῶν· τὰ οὐράνια σκοπῶν. Ἐπίγειος et ἐπουράνιος opponuntur apud Paulum Apostolum in Epist. I ad Corinth. 15. 40 et ubique est magna talium copia.

Certum mihi videtur σοφὸς εἶναι spurium esse in his verbis Apol. 23 A: ὥστε πολλὰς διαβολὰς ἀπ' αὐτῶν γεγονέναι, ὄνομα δὲ τοῦτο λέγεσθαι [σοφὸς εἶναι]. Cf. p. 20 D: ὃ ἐμοὶ πεποίηκε τό τ' ὄνομα καὶ τὴν διαβολήν, ubi respicitur ad p. 18 B: ὡς ἔστι τις Σωκράτης σοφὸς ἀνήρ.... Eodem tendit 27 A, 29 A. B, 34 E: τηλικόνδ' ὄντα καὶ τοῦτο τοὔνομα ἔχοντα. Adde p. 38 C et Sophist. p. 221 D: παντὸς δεῖ τοιοῦτος εἶναι τό γ' ὄνομα τοῦτο ἔχων. Operosa est Schanzii ratio.

Ibid. 23 C: λέγουσιν ὡς Σωκράτης τις ἐστι μιαρώτατος καὶ διαφθείρει τοὺς νέους. Suppleverim: (ὃς) καὶ διαφθείρει.

Ibid. 26 A. Itidem aliquid deest in hisce: ἀλλ' ἢ οὐ διαφθείρω,

ἢ εἰ διαφθείρω, ἄκων. Hic quod requiritur, unusquisque cogitando tacite supplebit: εἰ διαφθείρω, (διαφθείρω) ἄκων, sed hoc ipsum diserte additum oportuit. Similiter corrigam Pauli verba in altera Epistula ad Corinthios I 6: εἴτε δὲ θλιβόμεθα, θλιβόμεθα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν, καὶ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν· εἴτε παρακαλούμεθα, παρακαλούμεθα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας. Idem vitium eodem remedio sanandum recurrit 2 Cor. II 10: ὃ κεχάρισμαι, εἴ τι κεχάρισμαι, κεχάρισμαι δι' ὑμᾶς. Alia dedi de genere eodem in prima commentatione Platonica p. 14 et in *Mnem.* 1878 p. 100. Recte apud Platonem Menon. p. 89 B: φύσει οἱ ἀγαθοὶ ἀγαθοὶ γίγνονται, sed supplendum p. 89 A: οὐκ ἂν εἶεν φύσει οἱ ἀγαθοὶ ἀγαθοί et εἰ φύσει οἱ ἀγαθοὶ ἀγαθοὶ ἐγίγνοντο.

Quomodo Plato Homerum laudare soleat, de ea re cum cura quaesivi *Quaest. Hom.* § 42 et disputavi de Apologiae loco p. 28 C. In verbis: ὦ παῖ, εἰ τιμωρήσεις Πατρόκλῳ ἑταίρῳ τὸν φόνον καὶ Ἕκτορα ἀποκτενεῖς, αὐτὸς ἀποθανεῖ, primum expunxi perperam additum Patrocli nomen, deinde correxi αὐτίκ' ἀποθανεῖ, resecto Homeri versiculo, qui continuo sequitur: αὐτίκα γάρ τοι, φησί, μεθ' Ἕκτορα πότμος ἑτοῖμος. Prorsus inutiliter adscriptum fuit proprium Patrocli nomen, nam Plato scripsit lectoribus qui Homerum tanquam digitos suos tenebant: sic p. 41 B τὸν ἐπὶ Τροίαν ἀγαγόντα τὴν πολλὴν στρατιάν, Agamemnonis nomen non addidit et in *Quaestionibus* aliquammultos locos indicavi, ubi Plato similiter locutus est.

Ibid. 29 C: ἔφη ἢ τὴν ἀρχὴν οὐ δεῖν ἐμὲ δεῦρ' εἰσελθεῖν ἢ ἐπειδὴ εἰσῆλθον, οὐχ οἷόν τ' εἶναι τὸ μὴ ἀποκτεῖναί με. Requiro locutionem τὴν ἀρχὴν οὐδέ, i e. *omnino non*, sicuti recte legitur Theaet. p. 185 D: ὅτι μοι δοκεῖ τὴν ἀρχὴν οὐδ' εἶναι τοιοῦτον οὐδέν. Itidem Phileb. 63 E: γίγνεσθαι ἡμᾶς τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐῶσι, reponam οὐδ' ἐῶσι. Contra Apol. 35 C: οὐδὲ δίκαιον μοι δοκεῖ εἶναι δεῖσθαι τοῦ δικαστοῦ, οὐδὲ δεόμενον ἀποφεύγειν, prorsus necessarium est: οὐ δίκαιον. Praeterea malim: τὸ μὴ (οὐκ) ἀποκτεῖναι, de qua suspicione conf. Schanzius.

Ibid. 31 A: ὑμεῖς δ' ἴσως τάχ' ἂν ἀχθόμενοι, ... κρούσαντες ἄν με ἀποκτείναιτε. Audiamus Hermannum: „debile pulsandi verbum κρούσαντες in δρούσαντες mutavi, quod praecipiti Atheniensium temeritati apprime convenit." Hanc quidem coniecturam vix quisquam comprobabit: equidem commendo compositum verbum ὑποκρούσαντες, quod verbum quid proprio sensu significet, vide *Mnem.* 1903, p. 312, ubi emendare studui Demosthenis locum de F. L. § 257: Aeschines ἠτίμωσεν ὑπακούσαντά τιν' αὐτοῦ κατήγορον, nempe Timarchum non ὑπακούσαντα, quod nihili est, sed ὑποκρούσαντα. Quid hoc sit, Phrynichus dicet apud Bekkerum Anecd. 68. 10: ὑποκρούειν τοὺς ῥήτορας τὸ μεταξὺ λεγόντων αὐτῶν ὑποφθεγγόμενον ἐμποδίζειν. Ipse vides quam belle verbum nunc conveniat. Itidem in Eryxia p. 395 E legitur: ὑποκρούσας ὁ Κριτίας, qui Eryxiam interpellarat.

Ibid. 35 B. De ignavis civibus sunt qui perhibeant: οὗτοι γυναικῶν οὐδὲν διαφέρουσι, praestat, credo, γυναίων, sicuti recte legitur Theaet. 171 E: πᾶν γύναιον καὶ παιδίον καὶ θηρίον. Eodem modo correxi Plut. Moral. 252 C et Lucian. Dial. Deor. 24, 2, *Mnem.* 1900 p. 112.

Ibid. 36 A: ἀνέβη Ἄνυτος καὶ Λύκων. Improbavit hoc Cobetus *Mnem.* 1853 p. 324 et correxit ἀνέβησαν, sicuti etiam apud Hyperidem pro Euxenippo correxerat ἔλαχον Ἀκαμαντὶς καὶ Ἱπποθοωντίς, cum in papyro legeretur ἔλαχεν. Non tulit hoc Schneidewinius qui in *Philologo* VIII p. 347 nimis interdum iracunde impugnavit tantum non omnia quae Cobetus ad Hyperidis emendationem contulerat. Itaque ad singularem numerum tuendum Lysiam attulit c. Erat. § 12: ἐπιτυγχάνει Μηλόβιός τε καὶ Μνησιθείδης ἀπιόντες. Prima scriptio fuit quam Cobetus cum Mnemosynes lectoribus communicavit necdum fortasse pervenerat ad eam acerrimi iudicii maturitatem quam postea in *Variis Lectionibus* admirati sumus. Singularis certe per se offensioni non debet esse et Schneidewinius si hoc egisset multo plures locos potuisset laudare. Veluti ex Platone enotavi Lysid. 207 D: φιλεῖ σε ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ et Rep. VIII 544 B:

ὑπέλαβε Πολέμαρχός τε καὶ Ἀδείμαντος. Schanzius plures locos attulit.

Ibid. 37 D: οὐχ οἷοί τ' ἐγένεσθε ἐνεγκεῖν τὰς ἐμὰς διατριβὰς [καὶ τοὺς λόγους]. Expungam id quod vides. Quid enim? Continuo sequitur: ἀλλ' ὑμῖν βαρύτεραι γεγόνασι. Sed, credo, sero veni.

Ibid. 38 C: ὁρᾶτε τὴν ἡλικίαν ὅτι πόρρω ἤδη ἐςὶ τοῦ βίου. Nihil potest esse facilius intellectu: estne opus addere θανάτου δ' ἐγγύς? Non opinor.

Ibid. 39 B: ἐγὼ μὲν ἅτε βραδὺς ὢν καὶ πρεσβύτης ὑπὸ τοῦ βραδυτέρου ἑάλων, οἱ δ' ἐμοὶ κατήγοροι ἅτε δεινοὶ καὶ ὀξεῖς ὄντες ὑπὸ τοῦ θάττονος. Deinde pergit hoc Socrates interpretari, nempe τοῦ βραδυτέρου nomine mors intelligitur, μοχθηρίαν καὶ ἀδικίαν appellat τὸ θᾶττον itaque nihil attinet post τοῦ θάττονος addere interpretationem: τῆς κακίας. Sed Hirschigius hoc iam vidit.

Ibid. 40 E efficio ex Ciceronis interpretatione: perpetuitas consequentis temporis similis *futura est* uni nocti, legendum esse: οὐδὲν πλείων ὁ πᾶς χρόνος φανεῖται ἢ μία νύξ, non φαίνεται. Idem mendum elue Crit. 54 B: οὔτε ἐνθάδε σοι φαίνεται ταῦτα πράττοντι ἄμεινον εἶναι, ... οὔτ' ἐκεῖσε ἀφικομένῳ ἄμεινον ἔςαι. Addam Phaed. 62 A: θαυμαςὸν ἴσως σοι φαίνεται, ubi quovis pignore contendam φανεῖται legi debere, quia iterantur verba quae paulo supra emendate futuro tempore leguntur.

Ibid. 41 C: ὑμᾶς χρὴ ἕν τι τοῦτο διανοεῖσθαι [ἀληθές]. Agnoscisne glossam?

AD CRITONEM.

P. 43 C. Dixerat Crito esse qui provecta aetate mortem tamen aegerrime ferant; cui Socrates: ἔςι ταῦτα· ἀλλὰ τί δὴ οὕτω πρῷ ἀφῖξαι; Pro urbanitate sua dixit, nisi fallor: ἔςω

ταῦτα. Sic loquimur cum aliquatenus concedimus vera esse quae alter dixerit, modo sinat orationem ad alia deflectere. Similiter corrigam Cratyl. 431 E: *ἔςω ταῦτα* pro *ἔςι ταῦτα*, sicuti Cratylus itidem respondit 431 A, nam non nisi gravate ea concedit quae omnino non potest negare et nunc certe pergit obloqui.

Ibid. 43 D: *ἀπαγγέλλουσιν ἥκοντές τινες ἀπὸ Σουνίου καὶ καταλιπόντες ἐκεῖ αὐτό*. Nullo negotio sentimus in tam perspicuo enunciato participium *καταλιπόντες* pendere ex participio *ἥκοντες* itaque coniunctio *καί* expungenda est. Sic millies erratum fuit; quomodo Graece dicendum sit, tum alibi persaepe est videre, tum Rep. II p. 366 A: *λισσόμενοι ὑπερβαίνοντες καὶ ἁμαρτάνοντες πείθοντες αὐτοὺς ἀζήμιοι ἀπαλλάξομεν*.

Ibid. 44 B: *ἐὰν σὺ ἀποθάνῃς, οὐ μία ξυμφορά ἐςιν*. Aliquid deest quod ad loci sententiam est perquam necessarium: *ἐὰν σὺ* (*νῦν*) *ἀποθάνῃς*.

Ibid. 44 D: *οἷοί τ' εἰσὶν οἱ πολλοὶ οὐ τὰ σμικρότατα τῶν κακῶν ἐξεργάζεσθαι*. Quod adscriptum est *ἀλλὰ τὰ μάλιςα σχεδόν*, facit ut sententia langueat. Dicitur eleganter *οὐ τὸ σμικρότατον* pro *τὸ πάντων μέγιςον*· litotes omnibus in usu est nec cuiquam explicatione opus est. Itidem p. 52 A satis est: *Φαμὲν καὶ σὲ ταῖς αἰτίαις ἐνέξεσθαι καὶ οὐχ ἥκιςα Ἀθηναίων σέ*, nec Plato opus habuit addere *ἀλλ' ἐν τοῖς μάλιςα*, quae verba sciolus assumsit ex iis quae proxime sequuntur.

Ibid. 55 E: *ἡ εἴσοδος τῆς δίκης εἰς τὸ δικαςήριον ὡς εἰσῆλθες, ἐξὸν μὴ εἰσελθεῖν*. Duae circumferuntur lectiones *εἰσῆλθεν* et *εἰσῆλθες*, sed unusquisque videt praestare *εἰσῆλθες*, quum sequatur *ἐξὸν μὴ εἰσελθεῖν* eaque lectio etiam ex correctione Bodleiani libri est. Verum apparet servari non debere *τῆς δίκης*, nam dici sane potest *ἡ εἴσοδος τῆς δίκης ὡς εἰσῆλθεν*, sed absonum est *ἡ εἴσοδος τῆς δίκης ὡς εἰσῆλθες*.

Ibid. 48 C: *ἐνθένδε πειρᾶσθαι ἐξιέναι μὴ ἀφιέντων Ἀθηναίων*.

Cum duobus Codicibus longe praefero *μὴ ἐφιέντων*· idem hoc est quod p. 48 E legitur: *ἀκόντων Ἀθηναίων* itemque p. 52 A *ἐφιέντων δυοῖν θάτερα*. Ἐφιέναι est *permittere*, ἀφιέναι *dimittere*. Eodem vitio inquinatur Legg. VII 806 C: *τὸ θῆλυ ἀφιέντα τρυφᾷν* pro ἐφιέντα. Cf. praeterea Buttmannum ad Plat. Alcib. I p. 118.

Ibid. 48 D: *σκεπτέον μὴ οὐ δέῃ ὑπολογίζεσθαι εἰ ἀποθνήσκειν δεῖ*. Praestabit: *μὴ οὐδὲν δέῃ*, sic enim loqui solent: vide modo Apol. 28 D: *μηδὲν ὑπολογιζόμενον μήτε θάνατον μήτ' ἄλλο μηδέν*. Phileb. 28 D: *μηδὲν μῆκος ὑπολογιζόμενος*. Rep. I 341 D: *οὐδὲν τοῦτο ὑπολογιστέον*. Legg. III 702 C: *μηδὲν ὑπολογιζομένους τὸ ξενικὸν αὐτῶν*. Eodem modo dicitur *οὐδὲν ὑπόλογον ποιεῖσθαι*, veluti Lach. 189 B et Protag. 349 C. Recurrit idem vitium quod modo notabamus Gorg. 480 C: *ἑαυτὸν παρέχειν ὥσπερ τέμνειν καὶ κάειν ἰατρῷ μὴ ὑπολογιζόμενον τὸ ἀλγεινόν*. Nec nunc negligam Phileb. 25 B: *ταῦτα εἰς τὸ πέρας ἀπολογιζόμενοι καλῶς ἂν δοκοῖμεν δρᾷν.*, ubi corrigam ὑπολογιζόμενοι. Similiter dicitur *οὐδὲν ὑποστέλλεσθαι*, quam locutionem exemplorum nube collata Wyttenbachius illustravit in Biblioth. Crit. IX 55. Remanet vitium Apol. 24 A: *λέγω οὐδ' ὑποστειλάμενος*, ubi οὐδὲν *ὑποστειλάμενος* de more praestabit.

Ibid. 50 B. Inducuntur ipsae leges Socratem magna cum gravitate admonentes: *διανοεῖ [τούς τε νόμους] ἡμᾶς ἀπολέσαι καὶ ξύμπασαν τὴν πόλιν*. Huic similes eius quod est *νόμος* interpolationes, nempe p. 50 D bis, Hartmannus enotavit in utilissimo libro de Emblematis apud Platonem p. 68. Recte nihil eiusmodi additum est p. 52 A C, sed peccatur p. 51 D bis. Itidem memorabile est p. 53 A: *οὕτω σοι διαφερόντως τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ἤρεσκεν ἡ πόλις τε καὶ ἡμεῖς*. Cobetus expunxit magistelli adnotatiunculam: *οἱ νόμοι δηλονότι· τίνι γὰρ ἂν πόλις ἀρέσκοι ἄνευ νόμων;* ubi superstitiosus sit oportet qui assensum cohibeat. Pariter addemus uncinos p. 54 B: *ἠδικημένος οὐχ ὑφ' ὑμῶν [τῶν νόμων] ἀλλ' ὑπ' ἀνθρώπων*. Sed omnium stolidissima interpolatio legitur p. 54 C: *ἡμεῖς τέ σοι χαλεπανοῦμεν ζῶντι καὶ ἐκεῖ οἱ ἡμέτεροι ἀδελφοὶ οὐκ εὐμενῶς σε ὑποδέξονται*, quem elegantissimum locum plane pessumdedit qui interpretatus est:

οἱ ἡμέτεροι ἀδελφοὶ οἱ ἐν Ἅιδου νόμοι, sed postremum hoc Hirschigius iam viderat.

Ibid. 51 B: *μᾶλλον θωπεύειν δεῖ πατρίδα χαλεπαίνουσαν ἢ πατέρα·* hic etiamsi brevi post sequatur: *βιάζεσθαι οὐχ ὅσιον οὔτε μητέρα οὔτε πατέρα, πολὺ δὲ τούτων ἔτι ἧττον τὴν πατρίδα*, temerarium fortasse foret interpolare: *ἢ πατέρα (καὶ μητέρα)*, nisi hoc ipsum extaret apud Stobaeum Flor. XXXIX 23, qui totam pericopen descripsit.

Ibid. 53 D: *ἴσως ἂν ἡδέως σου ἀκούοιεν ὡς γελοίως ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου ἀπεδίδρασκες σκευήν τέ τινα περιθέμενος ἢ διφθέραν λαβών*. Nempe *γελοίως* est lectoris adnotatio, cui ridicula imago videbatur Socratis sub indecora pelle latitantis.

Ibid. 53 E: *εὐωχούμενος ἐν Θετταλίᾳ, ὥσπερ ἐπὶ δεῖπνον ἀποδεδημηκὼς εἰς Θετταλίαν*. Idem vocabulum parum eleganter repetitur: scribam: *ἐν θαλίᾳ* vel fortasse *ἐν θαλίαις*, coll. Rep. IX 573 D: *ἑορταὶ γίγνονται παρ' αὐτοῖς καὶ κῶμοι καὶ θαλίαι καὶ ἑταῖραι καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα*. Ceterum concedendum est Platonem ut plurimum *θοίνην* appellare, Phaedr. 236 E 247 B, Symp. 174 C, Theaet. 178 D, Sophist. 251 B eruntque fortasse qui hoc ipsum praeferant. Schanzius autem et alii post Schanzium *ἐν Θετταλίᾳ* e textu eliminarunt.

AD PHAEDONEM.

P. 57 A: *ἡδέως γὰρ ἂν ἐγὼ ἀκούσαιμι καὶ γὰρ οὔτε τῶν πολιτῶν Φλιασίων οὐδεὶς πάνυ τι ἐπιχωριάζει τὰ νῦν Ἀθήναζε*. Omnium primum supplebo: *ἡδέως γὰρ ἂν ἐγώ (σου) ἀκούσαιμι*, sed gravis oritur dubitatio circa Phliasiorum proprium nomen, quod post Schaeferum fuerunt qui delere vellent, quum Wolfius inserto articulo mallet *τῶν πολιτῶν (τῶν) Φλιασίων*. Ad illam rationem magis inclinat animus nec mihi quis obiiciat sciolum scire non potuisse cuias esset Echecrates, nam verosimiliter habebat aditum ad fontes hodie nobis praeclusos; quin et nos aliunde compertum habemus quae Echecratis patria fuerit, nempe

ex Diogene Laertio VIII 46 et Iamblichi vita Pythagorae extrema. Sed apud Platonem saepe addita reperias quae *in vera vita* nemo addidisset. Veluti in Terpsionis verbis Theaet. 142 C: *πῶς οὐκ αὐτοῦ Μεγαροῖ κατέλυεν;* urbis nomen praeter rei veritatem adscriptum est. Initio Parmenidis: *Ἐπειδὴ Ἀθήναζε οἴκοθεν ἐκ Κλαζομενῶν ἀφικόμεθα*, potuit hoc sciolus resciscere ex iis quae brevi post dicuntur. Itidem in exordio Symposii: *οἴκοθεν ἀνιὼν Φαληρόθεν*, postremum vocabulum non videtur ipsius Platonis. Sed Apollodorum familiaris quidem *ὄπισθε κατιδὼν πόρρωθεν ἐκάλεσε καὶ παίζων ἅμα τῇ κλήσει, Ὁ Φαληρεύς, ἔφη, οὗτος Ἀπολλόδωρος οὐ περιμενεῖς;* Quaesiverunt interpretes quid esset in his festivi: intelligent fortasse inducto nomine proprio. Nos certe Batavi haud multum dissimili ratione interdum iocamur, sed dignus est tamen qui conferatur Rettigius p. 56, cui itidem proprium nomen additum displicebat. Nunc veniamus ad Menon. 70 B, ubi offendor his verbis: *οἱ τοῦ σοῦ ἑταίρου Ἀριςίππου πολῖται Λαρισαῖοι*. Ultimum vocabulum expunxerim, nam Plato non omisisset articulum scripsissetque adeo *οἱ πολῖται οἱ Λαρισαῖοι* et praeterea plerique Codices *Λαρισαίου* habent: persuasi hoc Schanzio. Sed ipsius quoque Aristippi nomen a mala manu in textum interpolatum esse existimo, desumtum ex iis quae Socrates pergit dicere de Gorgia: *ἀφικόμενος γὰρ εἰς τὴν πόλιν ἐραςὰς ἐπὶ σοφίᾳ εἴληφεν Ἀλευαδῶν τοὺς πρώτους, ὧν ὁ σὸς ἐραςής ἐςιν Ἀρίςιππος*, in quibus tamen displicent verba *ὁ σὸς ἐραςής*, vide p. 76 B.

Sed misso Xenophonte de cuius loco Memor. 2. 7. 6, dixi *Mnem.* 1897 p. 67, ipso Platone florente tales glossulae cum genuino textu potuerunt coalescere; hic non utar testimonio quod nobis in Epistolis superest VII 341 C: *οὐκοῦν ἐμόν γε περὶ αὐτῶν ἐςὶ σύγγραμμα οὐδὲ μήποτε γένηται*, sed Suidae locus est v. *ἀγαθοῦ δαίμονος· περὶ τἀγαθοῦ βιβλίον συντάξας Ἀριςοτέλης τὰς ἀγράφους τοῦ Πλάτωνος δόξας ἐν αὐτῷ κατατάττει· καὶ μέμνηται τοῦ συντάγματος ἐν τῷ περὶ ψυχῆς, ἐπονομάζων αὐτὸ περὶ φιλοσοφίας*. In lectionibus autem Plato uberius tractasse videtur, quae in scriptis operibus strictim attigerat: inde fluxisse suspicor quod Athenaeus habet p. 4 F: *ἐν τῷ Συμποσίῳ Πλάτωνος εἴκοσι ὀκτὼ ἦσαν* convivae. Illinc quoque illud est quod scholiasta adscripsit ad Timaeum p. 22 B:

τινα· Πατένεϊτ τοὔνομα, nam quis talia de suo comminiscatur? Praeter has scholas Platonis, vetustissimis grammaticis Alexandrinis, cum Platonem interpretarentur et signa apponerent in codicum marginibus haud secus atque in Homero facere consueverant, (cf. Diog. Laert. III 65, item L. Cohn. de scholiis in Platonem p. 780) non deerant copiae ut adderent quae opus esse videretur. Sunt *οἱ τοῦ Πλάτωνος ὑπομνηματισταί*, quos Eustathius appellavit p. 1397. Sed qui harum rerum curiosi sunt, hodie non nesciunt magnam interpolationum turbam in Platonis codices irrepsisse. Cf. *Mnem.* 1897 p. 67 et Schanzium in Studiis Platonicis p. 30.

Ibid. 58 D. Interrogatus Phaedo utrum Socrates solus diem obiisset an amicis praesentibus, respondisse creditur: *Οὐδαμῶς, ἀλλὰ παρῆσάν τινες, καὶ πολλοί γε.* Admonitus haud facile quisquam negaverit, Phaedonis esse illud *οὐδαμῶς*, tum Echecratem perrexisse interrogando: *ἀλλὰ παρῆσάν τινες;* Phaedonis autem esse: *καὶ πολλοί γε.* Ipse codex Bodleianus duobus punctis bis positis eam suspicionem confirmat.

Ibid. 60 C: *ἐπειδὴ ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἐν τῷ σκέλει πρότερον τὸ ἀλγεινόν, ἥκειν δὴ φαίνεται ἐπακολουθοῦν τὸ ἡδύ.* Supplebo: *φαίνεται ἐπακολουθοῦν (νῦν) τὸ ἡδύ* et adverbium post syllabam — *οῦν* facile potuit excidere. Eadem vocula excidit Gorg. 456 A: *ὅταν αἵρεσις ᾖ ὧν (νυν)δὴ σὺ ἔλεγες.*

Ibid. 61 C: *κελεύουσι γὰρ Ἀθηναῖοι.* Praeferam: *κελεύουσι γὰρ οἱ ἕνδεκα*, quod reponam quum sciam p. 59 E undecimviros mane affuisse Socrati, cf. 116 C. Confer etiam quomodo Cobetus correxerit p. 85 B.

Ibid. 64 B. Esse video nonnullos in ea opinione verbum *δοκεῖν* *putandi* significatione alienum esse ab Atticorum usu; meus certe olim is error fuit ac propterea ut eum errorem radicitus extirparem, olim meos in usus collegeram magnum locorum numerum, ne umbra dubitationis superesse posset. Verum id quidem est Iones suum *δοκέω* identidem interponere veluti in illo: *δοκέω μέν, ἐς*

Κλέωνα τοῦτ' αἰνίσσεται indeque ἐν τῇ κοινῇ omnium dialecto postea venit ad omnes, ut in Δωρίσδεν δ' ἔξεςι δοκῶ τοῖς Δωριέεσσιν. Sed Plato prorsus eodem modo Phaed. 64 B, Theaet. 166 B, Euthyd. 293 B, Sophist. 221 A, 225 D, 231 D, 242 B, Parm. 126 B, Alcib. II 138 B, 143 D, 144 B, Menon. 94 B, Rep. I 351 C, III 413 C, V 460 C δοκῶ, οἶσουσι, Legg. III 676 B, 687 E, V 746 B, 818 B, 822 B et ubi non. Nec miramur Paulum quoque Apostolum sic loqui 2 Corinth. 4. 9: δοκῶ γάρ, ὁ θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποςόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν· hinc 2 Corinth. VII 40: δοκῶ δὲ κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν, Bentleius ex Codice F rectissime assumsit ἔχω. Horum locorum memor relegi aliquando, cum fidum ducem haberem Michelsenium meum Act. Apost. XXIV 16: ἐν τούτῳ καὶ αὐτὸς ἀσκῶ ἀπρόσκοπον συνείδησιν ἔχειν πρὸς τὸν θεόν. Non satis hoc videri debuit ei qui modo se iactarat: λατρεύω τῷ πατρῴῳ θεῷ, πιςεύων πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν νόμον καὶ τοῖς ἐν τοῖς προφήταις γεγραμμένοις, ἐλπίδα ἔχων πρὸς τὸν θεὸν ἀνάςασιν μέλλειν ἔσεσθαι· hic non ἀσκεῖ ἀπρόσκοπον συνείδησιν ἔχειν, sed iamdudum habet. Ecquid latet? ἐν τούτῳ καὶ αὐτὸς δοκῶ ἀπρόσκοπον συνείδησιν ἔχειν. Ipse vides quam nullo negotio confundi possint verba ΑCΚΕΙΝ et ΔΟΚΕΙΝ· exemplum habes Schol. Gorg. 486 C, ubi ad vocabulum ἄσκει adscriptum fuit δόκει. Calamitosum est verbum ἀσκεῖν, quod non tantum interdum in δοκεῖν abiit et contra, sed conferam Gorg. 526 D: τὴν ἀλήθειαν σκοπῶν, ubi Cobetus post Heindorfium *Mnem.* 1858 p. 169 ἀσκῶν reposuit, coll. 486 C: εὐμουσίαν ἄσκει, p. 527 D: ἀσκῶν ἀρετήν, Symp. 212 B, alibi.

Ibid. 68 A: τῆς ἐλπίδος τῆς τοῦ ὄψεσθαί τε ἐκεῖ ὧν ἐπεθύμουν καὶ ξυνέσεσθαι· dabis mihi ἀεὶ ante ξυνέσεσθαι non debere abesse. Multi perierunt voluntaria morte ut viderent et *semper* essent cum iis quos hic amassent. Notum est quam frequenter id quod est ἀεί in libris nostris sine vestigio perierit. Excidit eadem vocula p. 78 E: Ἆρα κατὰ ταὐτὰ ἔχει· relege mihi totum locum et tibi persuadebis philosophum scripsisse: ἆρ' (ἀεὶ) κατὰ ταὐτὰ ἔχει;

Ibid. 70 A. Hic locus totus describendus est. Sunt Cebetis verba: τὰ μὲν ἄλλα ἔμοιγε δοκεῖ καλῶς λέγεσθαι, τὰ δὲ περὶ

τῆς ψυχῆς πολλὴν ἀπιςίαν παρέχει τοῖς ἀνθρώποις, μή, ἐπειδὰν ἀπαλλαγῇ τοῦ σώματος, οὐδαμοῦ ἔτι ᾖ, ἀλλ' ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διαφθείρηταί τε καὶ ἀπολλύηται, ᾗ ἂν ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, εὐθὺς ἀπαλλαττομένη τοῦ σώματος καὶ ἐκβαίνουσα ὥσπερ πνεῦμα ἢ καπνὸς διασκεδασθεῖσα οἴχηται διαπτομένη καὶ οὐδὲν ἔτι οὐδαμοῦ ᾖ. Primum cum Hirschigio eiiciam διαφθείρηταί τε καὶ ἀπολλύηται, quae sententiam mire impediunt. Tum interpolata habeo vocabula πολλὴν ἀπιςίαν παρέχει τοῖς ἀνθρώποις, quae desumta sunt ex proxime praecedentibus: τοῖς δὲ πολλοῖς ἀπιςίαν παρέχει et adscripta fuerunt ab sciolo qui non intellegebat quid esset: μή·... οὐδαμοῦ ἔτι ᾖ. Sic enim loquimur, cum auctores alicui sumus ut suspicionem quandam ulterius investiget, sicuti p. 69 A Socrates dixerat: μὴ οὐχ αὕτη ᾖ ἡ ὀρθὴ ἀλλαγή. Si servantur illa verba, aliorum est incredulitas quae est ipsius Cebetis. Eadem manus interpolavit 86 E: λέγε τί ἦν τὸ σὲ αὖ θρᾶττον, adscripsit ἀπιςίαν παρέχει, quod vidit Cobetus. Praeterea pro οὐδαμοῦ ἔτι ᾖ, palam est legi debere (οὐδὲν) οὐδαμοῦ, sicuti bene scriptum est in laudatae sententiae fine. Ad hunc locum Socrates respicit p. 84 B: οὐδὲν δεινὸν μὴ φοβηθῇ ὅπως μὴ διασπασθεῖσα ἐν τῇ ἀπαλλαγῇ τοῦ σώματος ὑπὸ τῶν ἀνέμων διαφυσηθεῖσα καὶ διαπτομένη οἴχηται καὶ οὐδὲν ἔτι οὐδαμοῦ ᾖ. Corruptum est διασπασθεῖσα, nam id quod διαφυσᾶται et διαπέτεται non potest διασπᾶσθαι: quae enim firmis vinculis alligata aegre dissolvuntur, διασπᾶται· contra id quod in auras abiit sicuti animae διαφυσᾶται et διαπέτεται. Alterum est corporum solidorum, alterum fumi et nebularum. Si Socrates apud Platonem in referendis alienis verbis mortalium accuratissimus est, quod per totum Platonem ubique observare poteris, quum Cebes dixisset: ὥσπερ πνεῦμα ἢ καπνὸς διασκεδασθεῖσα, apparet quid pro διασπασθεῖσα reponendum sit. Etiam conferre poteris p. 77 D. Ceterum Herwerdenus diversam rationem sequitur.

Ibid. 70 C: παλαιός τις λόγος οὗ μεμνήμεθα· mire dictum et cum sermo fiat de hominum animis, quae post certa intervalla in vitam redeunt, propemodum commendare ausim: ὃν μεμνήμεθα. Fit in Phaedone mysteriorum mentio p. 69 C, 81 A et fortasse 108 A.

Ibid. p. 75 D: (ἀνάγκη) εἰδότας ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ διὰ βίου εἰδέναι. Sed pleonasmus est non ferendus et quis umquam dixit εἰδὼς γίγνομαι pro εἰδέναι ἄρχομαι? Scribam: εἰδότας διαγίγνεσθαι, quo facto sponte excidet interpretatio καὶ ἀεὶ διὰ βίου εἰδέναι.

Ibid. p. 80 A: πότερόν σοι δοκεῖ ὅμοιον τῷ θείῳ εἶναι καὶ πότερον τῷ θνητῷ; Imo emendandum est ὁμοιότερον, coll. p. 79 B: ὁμοιότερον ἄρα ψυχὴ σώματός ἐστι τῷ ἀειδεῖ, τὸ δὲ τῷ ὁρατῷ. Adde 79 E et in sequentibus planissime confirmatur id quod suasi. Eadem pagina C tolle inutile emblema: τὸ μὲν ὁρατὸν αὐτοῦ [τὸ σῶμα] καὶ ἐν ὁρατῷ κείμενον ὃ δὴ νεκρὸν καλοῦμεν. Iam Herwerdenus hoc vidit.

Ibid. 80 D: διαπεφύσηται καὶ ἀπόλωλεν. Vide in hoc argumento tractando perpetuum usum compositorum διαλύεσθαι, διαπίπτειν, διαπνεῖσθαι, διασκεδάννυσθαι, διαφυσᾶσθαι, διαπέτεσθαι· quocirca praestare dixerim compositum διόλωλεν.

Ibid. 89 A: εὖ ἡμᾶς ἰάσατο καὶ ὥσπερ πεφευγότας καὶ ἡττημένους ἀνεκαλέσατο καὶ προὔτρεψε πρὸς τὸ παρέπεσθαί τε καὶ ξυσκοπεῖν τὸν λόγον. Longe usitatius est ξυνεπισκοπεῖν, sed hoc plerisque leve videbitur; grave autem vitium loci intelligentiae officit in illo ἡττημένους, quod minime huc quadrat. Quid enim? Contra ea quae Socrates dixerat, probabiliter disputarant Cebes et Simias, ita ut ceteris qui adessent Socratis rationes evertisse viderentur. Possuntne hi dici ἡττῆσθαι? Immo *trepidabant* opinor et metuebant ne prorsus evanesceret spes quam de animi immortalitate conceperant. Qui novit ex Rep. I 336 B: δείσαντες διεπτοήθημεν et Anacreontis versiculos:

Ἅτε νεβρὸν νεοθηλέα γαλαθηνόν, ὅς' ἐν ὕλῃ
κεροέσσης ἀπολειφθεὶς ὑπὸ μητρὸς ἐπτοήθη,

et Plutarchi in Alcibiade X: πτοηθέντος καὶ διαφυγόντος τοῦ ὄρτυγος et Homericum: τῶν δὲ φρένες ἐπτοίηθεν, quibus multi loci addi possunt, mecum fortasse suspicabitur Platonem scripsisse: πεφευγότας καὶ ἐπτοημένους. Verbum apud Platonem haud infrequens, qua de re Stallbaumius dixit ad Phaed. 68 C.

Ibid. 95: ἡμεῖς δὲ Ὁμηρικῶς ἐγγὺς ἰόντες. Hic miror Herwerdenum qui bis adeo, *Lect. Rh. Trai.* 22 et *Mnem.* 1906 p. 144, commendavit ἆσσον ἰόντες. Malim equidem: σχεδὸν ἰόντες et frequens est illud: οἱ δ' ὅτε δὴ σχεδὸν ἦσαν ἐπ' ἀλλήλοισιν ἰόντες.

Ibid. 96 B. Miseranda sors Platoni obvenit quales interdum interpretes nactus est. Narrat Socrates se in adulescentia naturae studio fuisse deditum itaque iuvabat quaerere ἆρ' ἐπειδὰν τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν σηπεδόνα τινὰ λάβῃ, τότε δὴ τὰ ζῷα ξυντρέφεται. Quicumque hoc meditate legit, coniiciat necesse est ὑγρὸν pro ψυχρόν rescribendum esse. Primus hoc reperisse videtur Sprengelius quem Wyttenbachius laudat *Philomath.* III 101. Audi nunc quid vir quidam doctus, qui de Platone bene meritus est, ad hunc locum adnotaverit: „Intelliguntur Ionici philosophi, veluti Archelaus et Anaxagoras. De illo Laert. II 9: τὰ ζῷα γενέσθαι ἐξ ὑγροῦ τε καὶ θερμοῦ. De hoc idem II 16: ἔλεγε δύο αἰτίας εἶναι γενέσεως θερμὸν καὶ ψυχρόν. Alterum locum laudavimus ut intelligeretur quo iure Sprengelius ψυχρόν in ὑγρόν mutari apud Platonem voluerit". Dixeris ex priore Diogenis loco planissime confici posse alterum eodem morbo laborare quem Sprengelius in Platone sanare vellet: nihil esse supra sanam rationem: non persuadebis ne allato quidem Valckenaerio ad Eur. Phoen. 1448, qui probe tenebat ψυχρόν et ὑγρόν facile posse confundi. Unicum tamen telum quo adversarius imprimis confidit ei eripere possum: in Diogenis editione Parisina altero loco recte editur ὑγρόν pro ψυχρόν, incertum de coniectura an libris Italis addicentibus. Sed hic locus facit ut meminerim Theaet. 171 E: ubi male editur θερμά, ξηρά, γλυκέα πάντα· rescribo: θερμά, ψυχρά, αὐστηρά, γλυκέα. Multis ambagibus in istiusmodi correctionibus opus est ut ex ipsa sententiarum conclusione appareat quam sint necessariae et Plato ipse hoc melius monstrare poterit. Indicabo tamen similem locum p. 178 B: λευκῶν, βαρέων, κούφων, ubi Cornarius recte suspicatus est post λευκῶν excidisse μελάνων. Pariter p. 172 B in Bodleiano Codice post ἐν τοῖς δικαίοις excidit καὶ ἀδίκοις.

Ibid. 98 A: ποιεῖν καὶ πάσχειν ἃ πάσχει. Nisi omnia fallunt,

Plato scripsit *ποιεῖν ἃ ποιεῖ*, ut recte legitur 99 A. Magis etiam idoneus locus est ad probandum id quod commendavi, Rep. I 342 E: *λέγει ἃ λέγει καὶ ποιεῖ ἃ ποιεῖ ἅπαντα*. Aliter iudicat Hermannus ad Cratyl. 388 C, sed non muto sententiam. Herwerdenus simpliciter delevit *ἃ πάσχει*.

Ibid. 101 D: *δεδιὼς τὸ λεγόμενον τὴν σαυτοῦ σκιὰν καὶ τὴν ἀπειρίαν*. Tria ultima vocabula cum Hartmanno deleverim, quippe quae proverbii explicationem continent nec necessariam nec rectam, nam *τὴν αὑτοῦ σκιὰν δεδιέναι* de ignavis usurpatur, non de imperitis.

Ibid. 106 A: *ὑπεξῄει ἂν ἡ χιὼν οὖσα σῶς [καὶ ἄτηκτος]*. Languet interpretatio; recte mox de igne: *σῶν ἂν ἀπελθὸν ᾤχετο*.

Ibid. 109 D. Si quis in profundo mari habitans *μὴ ἑορακὼς εἴη ἐκδὺς καὶ ἀνακύψας ἐκ τῆς θαλάττης εἰς τὸν ἐνθάδε τόπον, ὅσῳ καλλίων τυγχάνει ὢν τοῦ παρὰ σφίσι μηδ' ἄλλου ἀκηκοὼς εἴη τοῦ ἑορακότος, κτἑ*. Hiccine Plato participio articulum addere potuit? Non credo et corrigam: *μηδ' ἄλλου ἀκηκοὼς εἴη αὐτοῦ ἑορακότος*. Eodem modo olim, *Mnem.* 1857 p. 127, Polybio volui auxilio venire, apud quem inveneram IV 2. 2: *ἐξ οὗ συμβαίνει τοῖς μὲν αὐτοὺς ἡμᾶς παραγεγονέναι, τὰ δὲ παρὰ τῶν ἑορακότων ἀκηκοέναι*. Nimirum supplevi: *παρ' (αὐτῶν) τῶν ἑορακότων*, nempe Ctesiae memor, qui scripsisse traditur: *τὰ μὲν αὐτὸς ἰδὼν γράφω, τὰ δὲ παρ' αὐτῶν μαθὼν τῶν ἰδόντων*, de quibus verbis Mehlerus egit *Mnem.* 1852 p. 407.

Post pauca sequitur: *ἐπεί, εἴ τις αὐτοῦ ἐπ' ἄκρα ἔλθοι ἢ πτηνὸς γενόμενος ἀνάπτοιτο, κατιδεῖν ἀνακύψαντα ὥσπερ ἐνθάδε οἱ ἐκ τῆς θαλάττης ἰχθύες ἀνακύπτοντες ὁρῶσι τὰ ἐνθάδε, οὕτως ἄν τινα καὶ τὰ ἐκεῖ κατιδεῖν*. Neminem vidisse spuria esse *ἀνακύπτοντες ὁρῶσι τὰ ἐνθάδε*! Adiecit ni fallor aliquis cui *ἰχθύες* nominativo casu sic positum displicebat, sed nos satis novimus sic Graecos loqui solere. His autem remotis simul apparet prius *κατιδεῖν* itidem delendum esse neque cum Stephano *ἂν* particulam inserendam esse. Inelegans eorumdem verborum in interpolatione repetitio neminem potest latere.

Ibid. 111 E: ὥσπερ οἱ ἐν Σικελίᾳ οἱ πρὸ τοῦ ῥύακος πηλοῦ ῥέοντες ποταμοὶ καὶ αὐτὸς ὁ ῥύαξ. Novi ῥεῖν ὕδατι, αἵματι, γάλακτι et ἐπαίνῳ apud Aristophanem si vera est lectio, sed ῥεῖν πηλοῦ inauditum est. Emenda: πηλοῦ ζέοντες, nam opportune memini haec verba haud raro confundi, cf. Porson. ad Eur. Hecub. 1038. Sed imprimis huc facit quod non multo infra 113 A habemus λίμνην ζέουσαν ὕδατος καὶ πηλοῦ. Contra apud Aristidem I 142, quem locum Henrico Stephano debeo: τὴν θάλασσαν αἵματι καὶ ῥοθίῳ ζέουσαν, suspicor ῥέουσαν verum esse. Ceterum Plato hic loquitur testis oculatus, non Socrates qui ea loca numquam adierat.

Ibid. 112 D: Subter terram flumina reciprocant et εἰς τὸν Τάρταρον ἐμβάλλει, τὰ μὲν πολὺ κατωτέρω ἢ ἐπηντλεῖτο, τὰ δὲ ὀλίγον. Dummodo locum bene intelligam, verum erit: ἐπήντλητο.

Ibid. 114 B: οἳ δὲ δὴ ἂν δόξωσι διαφερόντως πρὸς τὸ ὁσίως βιῶναι. De hoc loco multi egerunt, nec tamen quisquam, si quid video, multa moliendo quidquam promovit. Verisimillima fortasse ratio videretur Stallbaumii, qui duobus codicibus auctoribus omittit πρὸς τό, nisi ipse observasset Theodoretum, qui locum bis laudavit, post βιῶναι addere προκεκρίσθαι. Hinc loci sanatio videtur petenda. Οἳ δὲ δὴ ἂν δόξωσι διαφερόντως προκεκρίσθαι habet quo se commendet: supervenit uti coniicio qui prorsus inutiliter adscripsit interpretationem πρὸς τὸ ὁσίως βιῶναι. Mox itidem ex Theodoreto est praesidium quaerendum. Sine suspicione legeretur p. 114 C: ἄνευ τε σωμάτων ζῶσι τὸ παράπαν, nisi sequeretur: εἰς οἰκήσεις ἔτι τούτων καλλίους ἀφικνοῦνται, quibus non opus iis qui corporibus privati sunt; nunc cum Theodoreto malo: καμάτων.

Ibid. 115 A. Miror nondum correctum esse: εἰσαῦθις ἕκαστοι πορεύσεσθε· quia Socratis amici verosimiliter omnes deinceps, non plures simul morituri erant, necesse est corrigere ἕκαστος. Tum p. 115 E: οὗτος μὲν γὰρ ἦ μὴν παραμενεῖν· ὑμεῖς δὲ ἦ μὴν μὴ παραμενεῖν, omnino satis est et eiecerim quod additur ἐγγυήσασθε, ex superioribus inutiliter iteratum.

Ibid. 117 A. Grave vitium est in re levi: καὶ ὁ παῖς ἐξελθὼν καὶ συχνὸν χρόνον διατρίψας ἧκεν ἄγων τὸν μέλλοντα δώσειν τὸ φάρμακον. In ea animorum trepidatione puer cum carnifice citius rediit quam omnes voluerant nec potuit quidem *diu* abesse, nam post meridiem colloquium fuerat institutum, vide modo p. 61 E: τί γὰρ ἄν τις καὶ ποιοίη ἄλλο ἐν τῷ μέχρι ἡλίου δυσμῶν χρόνῳ, deinde, ut est p. 116 B, habito colloquio Socrates cum Critone abierat lavatum ac deinde valedixerat filiis et uxori et aliis quibusdam mulieribus de familia, iamque advesperascebat, ἤδη ἐγγὺς ἦν ἡλίου δυσμῶν, quum rediit ad suos, χρόνον γὰρ πολὺν διέτριψεν ἔνδον. Erat, ut est 116 E, ἥλιος ἐπὶ τοῖς ὄρεσι necdum occiderat itaque servulus Critonis iussu (ΟΥ) συχνὸν χρόνον διατρίψας ἧκεν ἄγων τὸν μέλλοντα δώσειν τὸ φάρμακον. Incredibile dictu est quoties negatio ex nostris libris evanuerit.

AD CRATYLUM.

Ibid. p. 390 C. Haec quoties relego, offendor iis quae uncinis signavi: τίς οὖν ὁ γνωσόμενος εἰ τὸ προσῆκον εἶδος κερκίδος ἐν ὁποιῳοῦν ξύλῳ κεῖται; ὁ ποιήσας [ὁ τέκτων] ἢ ὁ χρησόμενος [ὁ ὑφάντης]; Respondet Hermogenes: Εἰκὸς μὲν μᾶλλον τὸν χρησόμενον· dixisset, opinor, τὸν ὑφάντην si Socrates hoc vocabulum usurpasset. Non minus ineptum interpretamentum latere suspicor p. 392 B, ubi Socrates quaesiturus de Scamandrio et Astyanacte, addit: ἅ φησιν ὀνόματ' εἶναι τῷ τοῦ Ἕκτορος υἱεῖ. Sane ineptus fuisset, si hoc Hermogenem docere voluisset et ipse statim addit: οἶσθα γὰρ δήπου ταῦτα τὰ ἔπη ἐν οἷς ἔνεστιν ἃ ἐγὼ λέγω. Quis ferat in hac compositione negligenter adhaerere ea fuisse nomina filii Hectoris? Si res mei arbitrii esset, expungerem quoque p. 396 C: ἕως ἀπεπειράθην τῆς σοφίας ταύτης [τί ποιήσει], εἰ ἄρα ἀπερεῖ ἢ οὔ, ἢ ἐμοὶ [ἐξαίφνης] νῦν οὑτωσὶ προσπέπτωκεν [ἄρτι]. Magis etiam ridiculum est p. 432 C, ubi rogat Socrates: πότερον Κρατύλος ἂν καὶ εἰκὼν Κρατύλου τότ' εἴη τὸ τοιοῦτον ἢ δύο Κρατύλοι. Respondet hic: Δύο ἔμοιγε δοκοῦσιν ὦ Σώκρατες· verum quis non expungat quod additur Κρατύλοι, quod et per se risum movet et absurdum est, quia Cratylus ipse haec pronunciat; sic infantes solent nomen suum usurpare.

Haec cum aliis quibusdam olim disputaram in commentatione quadam quae tunc in paucissimorum hominum manus pervenit, sed, quod lubenter agnosco, Schanzius in editione Platonis perquam honorifice mei mentionem fecit.

Ibid. 396 A. Socrates pergit dicere unde deriventur nomina Orestis, Agamemnonis, Atrei, Pelopis, Tantali, Iovis denique. Φαίνεται δὲ καί, inquit, [τῷ πατρὶ αὐτοῦ λεγομένῳ] τῷ Διὶ παγκάλως τὸ ὄνομα κεῖσθαι. Quae uncinis saepsi, eiecerim ne Socrates videatur contendere minus certo constare de stirpe Tantali quam de progenie; nihil hic dicitur de fide historiae fabulosae; hoc unice agitur ut nominum notationes exponantur. Itaque Plato transiit ab Agamemnone ad Atreum, ab Atreo ad Pelopem, a Pelope ad Tantalum, ne significans quidem alterum esse patrem alterius; nempe id omnes sciebant. Neque adiecit Tantalum Iove prognatum esse, nam hoc non minus celebratum est quam illud; certe in Hipp. Mai. p. 293 B res videtur omnibus notissima. Etiam facilius arguitur interpolatio p. 404 A οὐδ' ἂν [ὁ Κρόνος] δύναιτο ὁ πατὴρ συγκατέχειν αὐτῷ, nam ipsa sedes indicio est.

Ibid. 402 B. Quod inserere volueram id quod est ὀνόματα, Schanzius me refellit locis ab Heindorfio allatis Crat. 392 D et Theaet. 157 B, sed meae suspicionis patrocinium suscepit Herwerdenus *Lect. Rh. Trai.* 46.

Ibid. p. 403 D disputat Socrates neminem ex inferis in vitam redire velle, ἀπελθεῖν. Haud parum rectius erit ἀνελθεῖν.

Ibid. p. 405 C. In etymologia nominis Apollinis quadrifariam Socrates rem instituit: nomen indicare quodammodo μουσικήν τε καὶ μαντικὴν καὶ ἰατρικὴν καὶ τοξικήν. Postquam explicavit cur Apollo vates et Apollo medicus hoc nomine gaudeant, pergit: κατὰ δὲ τὴν μουσικὴν [ὥσπερ τὸν ἀκόλουθόν τε καὶ τὴν ἄκοιτιν] ὅτι τὸ Α σημαίνει πολλαχοῦ τὸ ὁμοῦ, κτέ. Non addidit ipse Socrates haec exempla, nam, quod Astius iam vidit, desumta sunt ex iis quae statim subsequuntur: ὥσπερ οὖν τὸν ὁμοκέλευθον καὶ ὁμόκοιτιν ἀκόλουθον καὶ ἄκοιτιν ἐκαλέσαμεν.

Non minus evidens est p. 409 A: ubi de derivando vocabulo Ἥλιος ita Plato praecipit: Ἔοικε τοίνυν κατάδηλον γενόμενον μᾶλλον εἰ τῷ Δωρικῷ τις ὀνόματι χρῷτο [ἅλιον γὰρ καλοῦσιν οἱ Δωριεῖς]. Potestne emblema esse apertius? Ne mireris autem in omnibus codicibus nostris et haec et alia non minus absurda addi: pleraque glossemata omnibus codicibus sunt multo antiquiora: vide Stallbaumium ipsum, qui hoc confitetur ad p. 410 B. Sed Hartmanni peculiaris est de emblematis doctus libellus. Luculentum in paucis exemplum praebet duplex Boethi glossa apud Photium v. σαθερόν. Quando hic vixerit, haud satis constat, sed apparet eum fuisse doctum et accuratum et usurpasse optima in scribendo praesidia. Invenit tamen in codice suo in Phaedri loco notissimo ineptum illud emblema, quod primus Ruhnkenius notavit: ἡ δὴ καλουμένη σαθερά.

Norunt viri docti frequenter confundi solere verba φέρειν et στρέφειν. Exemplum habemus p. 411 B, ubi de Heracliteis legimus: ὑπὸ τοῦ πυκνὰ περιστρέφεσθαι ζητοῦντες ὅπῃ ἔχει τὰ ὄντα, ἀεὶ ἰλιγγιῶσι κἄπειτ' αὐτοῖς φαίνεται περιφέρεσθαι τὰ πράγματα. Fieri potest ut fallar, ut semper potest, sed mihi compositio haud satis nitida videtur esse: ipsi περιστρέφονται, hinc fit ut putent res περιφέρεσθαι. Mihi unum verbum requiri videtur et, dummodo discrimen recte intelligam, rescribendum erit περιφέρεσθαι pro περιστρέφεσθαι. Non urgeo Moeridem explicare τὸ ἰλιγγιᾶν per περιφέρεσθαι, nam in talibus nemini dicendi ius est praeterquam Attico scriptori: ceteros discrimen violavisse non negaverim. Videtur autem ἡ περιφορὰ perpetuo fieri et non cessare dum aliquoties iteratur: ἡ περιστροφὴ contra cessat, ubi ad metam aliquam pervenerit. Milites περιστρέφονται et pertinet ea res ad τακτικήν· potest saepius de novo institui in usum et exercitationem tironum, non potest perpetuo fieri. Astra contra περιφέρεται et Ixion apud inferos. Qui περιφέρονται necessario ἰλιγγιῶσι, qui περιστρέφονται non item. Recte in Lysid. p. 207 A: περιστρεφόμενος θαμὰ ἐπεσκοπεῖτο ἡμᾶς, nimis foret ridiculum περιφερόμενος. Haec si vera sunt, apparet quod dixi, nunc in Cratylo περιφέρεσθαι Platonis manum esse.

Ibid. p. 414 B: ἀλλ' οὐ γὰρ ἐπισκοπεῖς με ὥσπερ ἐκτὸς

δρόμου φερόμενον. De Atticorum usu nihil affirmare ausim, sed recentiores certe scripsissent: *ἐπικόπτεις*, quod apprime huc convenit.

Ibid. p. 414 B. Admodum memorabile est quod ad hunc locum Cobetus adnotavit *Miscell. Crit.* p. 352. Speciem habet quod contendit Platonem non intellexisse quid esset Homericum verbum *ἀπογυιοῦν*. Illud quoque notabile in verbis quae proxime sequuntur: *ἐν τῷ κατόπτρῳ οὐ δοκεῖ ἄτοπον τὸ ἐμβεβλῆσθαι τὸ ῥῶ*; Hic Egelius in Diss. Acad. Amst. 1902 p. 21 quaerit cur *τὸ ῥῶ* insertum tam *ἄτοπον* sit, deinde suspicatur Platonem dedisse *κατρόπτῳ*, quae vulgaris forma quindecim locis in Inscriptionibus recurrit.

Ibid. 420 D: *τέλος γὰρ ἤδη θεῷ*. Quod plurimum miror, Schanzius hic codicum ineptam lectionem servavit; non miror quod fidem non habuit Stephano qui commendavit *εἰς τέλος γὰρ ἤδη θέλω*, vel Astio qui supplevit *τέλος γὰρ ἤδη ἐπιθεῖναι θέλω*, sed Abreschium, qui emendavit *τέλος γὰρ ἤδη θεῶ*, tuto sequi potuerat. Ego quoque in idem incideram adhibitis Politic. 298 E: *θεῶ δὴ καὶ τὸ μετὰ ταῦτα ἑπόμενον* et Menon. p. 82 E: *θεῶ δὴ αὐτὸν ἀναμιμνησκόμενον*. Cobetus *Mnem.* 1859 p. 368 illud ipsum *θεῶ* reddidit Iuliano p. 300 B et aoristum imperativi *θέασαι* Eusebio *ἐν Ἑρμῇ Λογίῳ* p. 456. Ipse *Mnem.* 1888 p. 103 indicavi Plut. Moral. p. 77 C: *θεῶ φλεγόμενον καὶ ἀδημονοῦντα* et p. 462 D: *ὑπ' αὐγὰς θεῶ καὶ πολύ σοι βέλτιον φανεῖται*, item Apollodori Comici fragmentum apud Stobaeum Flor. XLVI. 15. Sunt quoque tria exempla apud Synesium, de Regno p. 14 B, Calv. Encom. p. 70 A et de Insomn. p. 140 B. Aut satis haec erunt aut nihil erit satis.

Ibid. p. 426 C: *τῆς κινήσεως ἣν οὐδ' εἴπομεν δι' ὅ τι ἔχει τοῦτο τοὔνομα*. Quem non offendit istud: *ne* diximus *quidem*? Platonis manus revocari potest collatis Phaedr. p. 253 C: *ἀρετὴ δὲ τίς τοῦ ἀγαθοῦ οὐ διείπομεν*, Politic. p. 275 A: *ὅντινα δὲ τρόπον οὐ διείπομεν*.

Ibid. p. 433 A: *ὥσπερ οἱ ἐν Αἰγίνῃ νύκτωρ περιιόντες ὀψὲ*

ὁδοῦ. Obscurus locus est, sicuti Stallbaumius quoque queritur, sed, quantum mihi comparuit, comparatio ducta est ab iis, qui nocturno tempore, nam nota res est, dum incerti per planitiem vagantur, nescio quomodo solent redire ad ipsum locum unde profecti sunt; Aeginae hic certe praepostera mentio: illud apparet Stallbaumium ad facetias non magis fuisse natum quam camelum ad saltandum. Mihi praeplacet: ἐν δίνῃ, nam δῖναι plerumque quidem sunt aquarum vortices et aeris turbines, nec tamen minus apud Platonem invenio Rep. X 620E: ἐπιϛροφὴν τῆς τοῦ ἀτράκτου δίνης, ut appareat vocabulum de omni circumactione usurpari posse. Ceterum ὀψὲ ὁδοῦ etiam Photius enotavit: olim non agnovi glossulae originem.

Ibid. p. 440E: ἀλλά μοι σκοπουμένῳ καὶ πράγματα ἔχοντι πολὺ μᾶλλον ἐκείνως φαίνεται ἔχειν. Abundat copula: dicitur πράγματα ἔχω σκοπούμενος et duobus participiis coniunctis πράγματα ἔχων σκοπούμενος· particula debetur librariis.

AD THEAETETUM.

Ibid. 145B: ὅρα μὴ παίζων ἔλεγεν. Contuli p. 146D: μή τι ἄλλο φράζεις et p. 163D: μὴ οὖν ἐγὼ ληρῶ et quaero an non insiticium sit illud ὅρα.

Ibid. 149B. Quod legitur: Diana ἄλοχος οὖσα τὴν λοχείαν εἴληχε, mihi quidem ridicule videtur dictum, etiamsi vulgatam scripturam tueatur Pollux III 55; componi hoc potest cum vocabulis quibus inepti homunciones inauditam significandi potestatem tribuerunt, qualia sunt ἰσχάς pro *ancora* et ἕκτωρ et ἄχρηϛον et ἀπολούμενος et alia, quae Cobetus collegit post Orationem Inauguralem p. 41. Aut fallor aut verum est ἄγονος, sicuti est apud Apollonium Rhodium α 684: κουρότεραι δ' ἄγονοι ϛυγερὸν ποτὶ γῆρας ἵκησθε. Consimilis corruptela est Schol. Odyss. λ 30: οἱ νεκροὶ ἄτοκοί εἰσι καὶ οὐ τίκτουσι· διὰ τοῦτο ἐτάξατο αὐτοῖς βοῦν μὴ γεννῶσαν, ubi itidem ἄγονοι praeferam.

Ibid. 149D obstetrices ἐὰν νέον ὂν δόξῃ ἀμβλίσκειν, ἀμβλίσκουσιν. Hic de corruptela omnes consentiunt et Schanzius lon-

gam attulit coniecturarum seriem quibus viri docti laboranti scripturae subvenire conati sunt: quod ipse protulit *ἐὰν νόμιμον δόξῃ*, ultro concesserim plerisque aliis suspicionibus longe praestare, nec tamen abiicio quod mihi ante multos annos in mentem venit. Videamus quid rei sit.

Nihil prodest quaerere quid puellae aliquando deliquerint ut culpam dissimularent, sed quid obstetrices fecerint *μάλα γενναῖαί τε καὶ βλοσυραί* ut opem ferrent civium uxoribus, quae utero laborarent. Haud facile credam Socratem de matre praedicare voluisse, eam unam fuisse ex iis quae, si quid extra legitimum matrimonium conceptum esset, impune et impie necarent. Sed utebantur *φαρμακίοις* et *ἐπῳδαῖς*· si nescio quibus artibus et suspicionibus scire sibi videbantur aut monstrum ali aut partum matri letalem fore aut foetum tabescere et miseram matrem frustra cruciari, commendabant et perpetrabant abortum. Experiamur possimusne leni mutatione efficere ut id quod locus requirit, e corruptis Codicum vestigiis emergat.

Pumilio dicitur qui est parva statura, capite praegrandi, cruribus brevibus. Hunc Graeci *νᾶνον* vocabant, unde natum Latinum vocabulum *nanus*, de quo vide Gellium disputantem in Noctibus Atticis XIX 13. Aristoteles vocabulum saepius usurpat et interpretatur. De Part. Anim. IV 10: *νανῶδές ἐστιν οὗ τὸ ἄνω μὲν μέγα, τὸ δὲ φέρον τὸ βάρος καὶ πεζεῦον μικρόν.* Hinc alibi dicit omnes infantes *νάνους* esse; *προϊοῦσι δὲ αὔξεται τὰ κάτωθεν.* Eadem significatione proverbium est apud Lucianum: *τοῦ Ῥοδίων κολοσσοῦ τὴν κεφαλὴν νανώδει σώματι ἐπιτίθεσθαι.* Nunc confer de Gener. Anim. II 8: *ἐκ τοῦ ἵππου καὶ τοῦ ὄνου γίνονται γίννοι, ὅταν νοσήσῃ τὸ κύημα ἐν τῇ ὑστέρᾳ· ἐστὶ δὲ ὁ γίννος ὥσπερ τὰ μετάχοιρα ἐν τοῖς χοίροις. Καὶ γὰρ ἐκεῖ τὸ πηρωθὲν ἐν τῇ ὑστέρᾳ καλεῖται μετάχοιρον. — Ὁμοίως δὲ γίνονται οἱ πυγμαῖοι· καὶ γὰρ οὗτοι πηροῦνται τὰ μέρη καὶ τὸ μέγεθος ἐν τῇ κυήσει καὶ εἰσὶν ὥσπερ μετάχοιροι καὶ γίννοι.* Quos hic *πυγμαίους* dicit, eos alibi *νάνους* vocat, Hist. Anim. VI 24: *οἱ δὲ καλούμενοι γίννοι γίγνονται ἐξ ἵππου, ὅταν νοσήσῃ ἐν τῇ κυήσει, ὥσπερ ἐν μὲν τοῖς ἀνθρώποις οἱ νᾶνοι, ἐν δὲ τοῖς χοίροις τὰ μετάχοιρα· καὶ ἴσχει δὲ ὥσπερ οἱ νᾶνοι, ὁ γίννος τὸ αἰδοῖον μέγα.* Libros de Historia Animalium excerpsit Aristophanes Byzantius, quem quum alii grammatici deinceps excerpserint, non miraberis vesti-

gia Aristotelis doctrinae superesse apud Photium v. *ἴννος* et *νᾶνος*. Itaque foetus in utero aegrotans, cuius caput et genitalia supra modum creverunt, reliquo corpusculo debili et infirmo, dicitur *νᾶνος* id est *monstrum*. Quod quum obstetrix ali credit, sive certa signa secuta, sive incertis suspicionibus et superstitionibus confisa, ut succurrat *τῇ μαλακιζομένῃ*, facit abortum. Admove nunc Platonis locum et fortasse mihi dabis verum esse: *καὶ νᾶνον ἂν δόξῃ ἀμβλίσκειν, ἀμβλίσκουσιν. Σεμναὶ οὖσαι αἱ μαῖαι* non necabant nisi quod non vitale foret.

Ibid. p. 155 B: *ὅταν φῶμεν ἐμὲ τηλικόνδ' ὄντα μήτε αὐξηθέντα μήτε τοὐναντίον παθόντα, ἐν ἐνιαυτῷ σοῦ τοῦ νέου νῦν μὲν μείζω εἶναι, ὕστερον δ' ἐλάττω.* Admonitus nemo credet sic scripsisse Platonem et primo obtutu unusquisque incidet in *ἐν ἑνὶ ἐνιαυτῷ*. Foret hoc sane tolerabilius quam vulgata lectio, sed nihil otiosi admittendum est in pressa et concinna Socratis disputatione. Prorsus nihil ad rem, utrum anno vertente Theaetetus Socratem statura superet an postea. Reseca corrupta verba et prorsus nihil requires: quidquid addideris, facile intelliges id male addi. Itaque non intercedo quominus id quod abundat et offendit in marginem relegetur, modo verba ita scribantur ut intelligi possit unde Platonis textus tam mire potuerit inquinari. Quid si ad id quod est *τοὐναντίον* adscriptum fuit olim: *ἐν ἐνίοις ἐναντίως*. Incertum hoc esse dices? Concedo et amplectar si quis probabiliorem rationem attulerit, sed ea est nostrorum Codicum conditio, ut saepius quam velles, incertis suspicionibus contentus esse debeas. Mihi certe non persuasit Schmidtius ad Theaetetum p. 454.

Ibid. 155 D: *μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος*. Malim adiectivum *φιλόσοφον* et hoc ipsum, *φιλόσοφον πάθος*, legitur Rep. II 376 B.

Ibid. 158 B: *ὅταν οἱ μὲν θεοὶ οἴωνται εἶναι, οἱ δὲ πτηνοί τε καὶ ὡς πετόμενοι διανοῶνται*. Miror, quod nondum correctum fuit *διαλέγωνται*, sicuti paulo post recte scribitur: *οὐδὲν κωλύει καὶ ἐν τῷ ὕπνῳ ἀλλήλοις διαλέγεσθαι*. De adverbiis *ὕπαρ* et *ὄναρ* omnia nota et vide quae protuli *Mnem.* 1888 p. 100.

Ibid. 160 D. Quoniam adiectiva superlativo gradu plerumque compendio quodam scribebantur, saepe factum est ut positivus perperam irrepserit, saepe etiam factum est contrarium. Novum hic habemus exemplum, ubi secundum sententiam Homeri, Heracliti et aliorum refertur omnia perpetuo moveri, *κατὰ δὲ Πρωταγόραν τὸν σοφώτατον πάντων χρημάτων ἄνθρωπον μέτρον εἶναι.* Nihil est quod nunc Protagoras sapientissimus dicitur, quasi vero hoc Socrates affirmare possit esse eum Homero sapientiorem. Rescribe *Πρωταγόραν τὸν σοφόν*, de cuius adiectivi usu infra quaedam adnotabo. Hoc quoque mihi intelligere videor, unde vitium ortum sit; nempe librarii dormitantes et aliud agentes crediderunt coniungendum esse *τὸν σοφώτατον πάντων.*

Ibid. 162 E. Intelligi non potest *ἄξιος οὐδενὸς μόνου ἂν εἴη*, vel quod Schanzius Scholiastam secutus edidit *οὐδ' ἑνὸς μόνου.* Quanta maxima cura potui, ostendi *Mnem.* 1901 p. 187 latere proverbium ex talorum usu repetitum, quo etiam scholion ducit: *ἐκ δὲ τῆς τῶν κυβευόντων συνηθείας ἔλαβε τὸ οὐδενὸς μόνου, ὅταν ἐκεῖ πέσῃ ἐν τῷ παίζειν ἓν τὸ ἐλάχιστον.* Hinc commendare ausim: *ἄξιος οὐδὲ Μάνου ἂν εἴη*, nam aliunde novimus nomen hoc esse *βόλου φαύλου.* Nuper novus locus sese mihi obtulit, ubi idem nomen verosimiliter latet. Epicharmi fragmentum est 139 Ahr., quod Stobaeus servavit Flor. LXIX 17:

τὸ δὲ γαμεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ τρὶς ἓξ ἢ τρεῖς μόνους
ἀπὸ τύχης βαλεῖν.

Scribit Ahrens vulgo *τρεῖς κύβους* legi, sed quum in duobus codicibus *τρεῖς κύβους μόνους* legatur, verosimiliter *κύβους* glossam esse iudicandam. Libenter concedo, scribatur modo: *τρεῖς Μάνους* vel, si hoc fortasse mavis, *Μάνας.*

Ibid. p. 166 E: *σοφώτερον μὲν οὖν τούτων οὐδὲν δεῖ ποιῆσαι.* Imo legendum est: *νοῆσαι.*

Ibid. p. 168 C: *ταῦτα τῷ ἑταίρῳ σου εἰς βοήθειαν προσήρκεσα μὲν σμικρὰ ἀπὸ σμικρῶν.* Sequuntur fere editores Corais coniecturam, nam *προσηρξάμην* in bonis libris legitur. Equidem incidi in *προσηρανισάμην.*

Ibid. 168 E: ἄμεινον ἐπακολουθήσεις λόγῳ διερευνωμένῳ. Praestat, opinor, λόγον et vide quid Cobetus de deponenti verbo διερευνᾶσθαι habeat *Mnem.* 1874 p. 274.

Ibid. 170 A: ἐν ϛρατείαις ἢ (ἐ)ν νόσοις ἢ ἐν θαλάττῃ χειμάζεσθαι. Supplevi praepositionem.

Ibid. 170 D: ἀεὶ σὲ κρίνομεν ἀληθῆ δοξάζειν ἢ μυρίοι ἑκάϛοτέ σοι μάχονται; Futura praeferam κρινοῦμεν et μαχοῦνται.

Ibid. 172 A: ὁμολογήσει ξύμβουλόν τε ξυμβούλου διαφέρειν καὶ πόλεως δόξαν ἑτέραν ἑτέρας πρὸς ἀλήθειαν. Rescribam: δόξαν (δόξης) ἑτέραν ἑτέρας, sic enim Plato loqui solet, veluti in Timaeo p. 30 B: οὐδὲν ἀνόητον τοῦ νοῦν ἔχοντος ὅλον ὅλου κάλλιον ἔσεσθαί ποτε ἔργον et in Apolog. 37 D: ἄλλην ἐξ ἄλλης πόλιν πόλεως ἀμειβομένῳ. Eurip. Hecub. 688:

Ἕτερα δ' ἀφ' ἑτέρων κακὰ κακῶν κυρεῖ.

Recte tamen Sophist. 223 D: τὸ δέ γ' ἐξ ἄλλης εἰς ἄλλην πόλιν διαλλαττόμενον, ut apud Euripidem Heracl. vs. 16:

ἄλλην ἀπ' ἄλλης ἐξορίζοντες πόλιν.

Ibid. 172 B: ὡδί πως τὴν σοφίαν ἄγουσι. Haec corrupta esse ne dubites. Heindorfius ἄγειν aestimandi vi positum censet, sicuti in formulis ἐντίμως ἄγειν τινά, θεὸν ἄγειν τινά, παρ' οὐδὲν ἄγειν. Improbat hanc rationem Stallbaumius et merito, sed quod ipse commendat, non magis probari debet. Ἄγειν φιλοσοφίαν ei est *regere et moderari philosophiam, quemadmodum dicitur* ἄγειν τὴν νῆα (sic), ἄγειν τὴν πόλιν. Schanzius praetulit: ὡδί πως τὴν σοφίαν λέγουσι, sed testes quos advocat ad eam scripturam stabiliendam, citati non respondent. Dicam quid mihi in mentem venerit. Quod verbi causa Antiphanes dixit: πρὸς ἀμυγδαλᾶς δὲ πῶς ἔχεις, facillimum intellectu est postquam Cobetus *Mnem.* 1855 p. 304 huius locutionis usum aperuit. Idem bis restituit apud Platonem in istis: πῶς ἔχεις πρὸς τὸ πίνειν et πῶς ἔχεις πρὸς τὸ ἰέναι ἄκλητος ἐπὶ δεῖπνον, quae leguntur in Symp. 176 B et 174 B. Accedat iam tertius Platonis locus: scribamus: ὧδε πρὸς τὴν σοφίαν ἔχουσι, h. e. *sic de*

philosophia sentiunt. Emendatio lenissima est et quod rescripsi loco apprime convenit, cf. 202 C et alibi.

Saepe mirari subit in excutiendis veterum commentariis quales lectores Plato olim apud Graeculos nactus sit. Adnotationes et explicationes non tantum saepe pueris balbutientibus scriptae esse videntur, sed frequenter etiam a pueris iisque *ὑπομώροις*. Veluti quod Plato dicit in causis agendis: *ἀνάγκην ἔχων ὁ ἀντίδικος ἐφέστηκε*, p. 172 E, hoc non admodum difficile videtur intellectu, quia *ὕδωρ ῥέον* oratorem *κατεπείγει*. Pollux tamen non assecutus est, cum scribit: *ἔνιοι δὲ οἴονται καὶ ἀνάγκην σκεῦος εἶναι δικαστικόν*. Erroris originem indicat id quod apud Hesychium et apud Photium in novo lexici fragmento legitur: *ἀνάγκη· ἡ δικαστικὴ κλεψύδρα.*

Duo vocabula excidisse videntur in hisce p. 173 D: *τί τῳ κακόν ἐστιν ἐκ προγόνων γεγονὸς ἢ πρὸς ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν μᾶλλον αὐτὸν λέληθεν ἢ οἱ τῆς θαλάττης λεγόμενοι χόες.* Ex quo Apollo edixerat: *οἶδα δ' ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης*, pervulgatus erat apud Graecos iocus, qui fere in proverbium abierat, quo siderum, fluctuum, arenae, similium numerum inire dicebantur, qui vanis rebus intenti erant, quas ceteri inveniri posse desperabant. Hinc apud Aristidem est eo loco quem Stallbaumius laudavit: *τὸ λέγειν τι περὶ τούτων καὶ ἐγχειρεῖν, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐξαριθμεῖσθαι βούλοιτο τοὺς χόας τῆς θαλάττης.* Ipse Plato in Euthydemo p. 294 B facit Socratem Dionysodorum rogantem num forte etiam sciat *τὰ τοιαῦτα, τοὺς ἀστέρας ὁπόσοι εἰσί, καὶ τὴν ἄμμον.* Interrogatus in convivio quot essent sidera, nam Graeci id iocorum genus multum amabant, quo quis erat dicacior, eo salsius putabatur respondisse. Respicit eundem morem philosophus nostro loco, sed insere *μᾶλλον αὐτὸν λέληθεν ἢ* (*π ό σ ο ι*) *οἱ τῆς θαλάττης λεγόμενοι χόες.* Illud *πόσοι* quidem nullo modo mihi videtur omitti posse. Alterum quod displicet est in verbis *πρὸς ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν·* aut fallor aut Graecorum auribus hoc absurdum debuit videri, nam sic dictum est quasi perparum differat utrum mulier an vir sis. At plurimum interest utrum piaculum a paterno an a materno genere quasi per manus esset traditum. Scilicet Stallbaumius fortasse non cogi-

tavit, certe omisit adnotare quod in tam diligenti et operosa interpretatione minime omissum oportuit, Periclem hic tangi, qui maternum genus ab Megacle ducebat qui Cylonis conspirationem represserat, quae causa fuit, cur Lacedaemonii sepultam illius piaculi memoriam suscitarent, quod vide apud Thucydidem I 127. Nullus dubito reponendum esse *πρὸς ἀνδρῶν ἢ* (*πρὸς*) *γυναικῶν*. Non multum dissimile est quod Stallbaumius omisit adnotare ad p. 175 A, ubi Agis Lacedaemoniorum rex cogitatur, qui vicesimus quintus ab Hercule erat: eo respicit illud: *ἐπὶ πέντε καὶ εἴκοσι καταλόγῳ προγόνων σεμνυνομένων καὶ ἀναφερόντων εἰς Ἡρακλέα.*

Ibid. 173 E: *ἡ δὲ διάνοια φέρεται κατὰ Πίνδαρον, τά τε γᾶς ὑπένερθε καὶ τὰ ἐπίπεδα γεωμετροῦσα.* Primum notabile est Cobetum *Mnem.* 1874 p. 274 ex Iamblicho pro *φέρεται* reposuisse *πέτεται*, quae lectio etiam in margine Bodleiani codicis adscripta est; deinde multo malim: *τά τε γᾶς ὑπένερθε ὡς τὰ ἐπίπεδα γεωμετροῦσα.*

Ibid. 175 C. Pergit Socrates quaerere quid futurum sit si quis quando cum germano philosopho de ipsa iustitiae natura disputare velit, relictis illis communibus disceptationibus, quibus forum strepit: *τί ἐγὼ σὲ ἀδικῶ ἢ σὺ ἐμέ.* Haud parum melius intelligo: *ἢ ἐγὼ σὲ ἀδικῶ ἢ σὺ ἐμέ*, ut in illo *ἤ μ' ἀνάειρ' ἢ ἐγὼ σέ.* Quod de hoc loco Madvigius habet *Advers.* I p. 100 mihi egregie displicuit.

Ibid. 176 C. Postquam Plato dixit maxime optandum esse ut, terrena omnium rerum colluvie relicta, quam primum evolemus ad coetum deorum immortalium, quo mala non adscendant et quidquid umquam concipiatur nefas, addit: *φυγὴ δ' ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν.* At non hoc dixit, sed: *φυγὴ δ'* (*ἥδε*) *ὁμοίωσις θεῷ.*

Ibid. 177 C: *ἐπὶ δὲ τὰ ἔμπροσθεν ἴωμεν.* Ex constanti more corrigam *ἐπανίωμεν* et continuo post ipse quoque Theodorus idem verbum usurpat. Itidem, p. 210 C, postrema Socratis verba fuerunt: *ἀπαντητέον μοι εἰς τὴν τοῦ βασιλέως στοάν*, et hoc qui-

dem recte, sed quod addit: ἔωθεν δὲ δεῦρο πάλιν ἀπαντῶμεν, prorsus requiro: ἐπανίωμεν, sicuti bene legitur Politic. 263 A: νῦν μὲν οὖν ἐπανίωμεν πάλιν et p. 297 E: εἰς τὰς εἰκόνας ἐπανίωμεν πάλιν et Parmen. 142 B: ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν πάλιν ἐξ ἀρχῆς ἐπανέλθωμεν. Cf. Rettigius ad Sympos. p. 309.

Ibid. 178 E: ἢ σὺ τὸ πιθανὸν βέλτιον ἂν προδοξάσαις ἢ τῶν ἰδιωτῶν ὁστισοῦν; Aut prorsus non assequor quid Socrates velit, aut inserenda negatio est: ἢ (οὐ) σύ.

Ibid. 181 B: οὐδὲν μὲν οὖν ἀνεκτὸν μὴ οὐ διασκέψασθαι τί λέγουσιν. Miror me non persuasisse Schanzio corrigendum esse οὐδέ.

Ibid. 181 C. Quaesiturus de natura motus Socrates interrogat Theodorum: ἆρα κινεῖσθαι καλεῖς ὅταν τε χώραν ἐκ χώρας μεταβάλλῃ ἢ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ στρέφηται. Affirmat Theodorus. Ταῦτα μὲν τοίνυν ἓν ἔστω εἶδος, Socrates inquit. Ex diligenti huius loci consideratione efficio lectorem aliquem qui meminisset quae Plato dicat in Parmenide p. 138 C, adiecisse illa: ἢ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ στρέφηται. Non mihi videntur haec nunc quidem recte addi posse cum continuo sequatur: ὅταν δὲ ᾖ μὲν ἐν τῷ αὐτῷ, γηράσκῃ δὲ ἢ μέλαν ἐκ λευκοῦ ἢ σκληρὸν ἐκ μαλακοῦ γίγνηται ἤ τινα ἄλλην ἀλλοίωσιν ἀλλοιῶται, ἆρ' οὐκ ἄξιον ἕτερον εἶδος φάναι κινήσεως; Quid enim? Nonne pugnant inter se verba quae delevi et haec: ἤ τιν' ἄλλην ἀλλοίωσιν ἀλλοιῶται, ita ut si illa tuearis, haec neutiquam stare possint? Mihi certe videtur.

Ibid. 182 A: ἴσως οὖν ἡ ποιότης ἅμα ἀλλόκοτόν τε φαίνεται ὄνομα: nulla posset oriri de his verbis dubitatio nisi in sexto Bekkeri lexico haec legerentur p. 378. 32: Πλάτων δὲ ἀλλοκοτώτατον καὶ ἀλλοκοτώτερον· itaque nostro loco fortasse usus est comparativo gradu. Idem legitur in Photii lexici fragmento nuper reperto.

Notanda est interpolatio p. 183 D. Ibi Theaetetus dicit se sperare fore ut Socrates dicere velit quae sunt reliqua in disputatione nondum absoluta. Cui Theodorus, Ἱππέας, inquit, εἰς

πεδίον προκαλεῖ· ἐρώτα οὖν καὶ ἀκούσει. Non est valde difficile hoc ad intelligendum et doctum scholion monstrare poterit, si quis forte minus assequatur. Sed vix credibile videtur ad verbum προκαλεῖ· ad hunc usque diem adhaerere explicationem: Σωκράτη εἰς λόγους προκαλούμενος. Si ipse Plato interpretandi causa aliquid addere voluisset, non tam inops verborum fuisset, ut προκαλεῖσθαι verbum negligenter bis poneret. Sed minime obscurum proverbium est: Maximus Planudes cuius Dialogus de Grammatica editus est a Bachmanno in altero Anecdotorum volumine, p. 98 dialogi initio et ipse idem proverbium usurpat, sed nihil addit ut explicet. Neque hercle opus est, nam ne sunt quidem proverbia quae unusquisque non statim intelligit. Veluti infra Plato p. 199 B proverbium usurpat: φάττα ἀντὶ περιστερᾶς neque interpretatur nec magis Aelianus interpretatus est Ep. Rust. 19. Plato Rep. I 341 C: ξυρεῖν ἐπιχειρεῖν λέοντα, docte Cobetus evicit non esse Platonis quod adscriptum est: καὶ συκοφαντεῖν Θρασύμαχον, cf. *Mnem.* 1874 p. 149. Itidem Phaedr. 257 D latet nos significatio proverbii γλυκὺς ἀγκών, nec tamen minus Heindorfius optime intellexit non Platonis manum referre additamentum, quo praeterea nihil explicetur: ὅτι ἀπὸ τοῦ μακροῦ ἀγκῶνος τοῦ κατὰ Νεῖλον ἐκλήθη, cf. Hartmannus *de Emblem.* p. 119 et Cohnius *de Schol. Plat.* p. 848. Pariter Sophist. 252 C: τὸ λεγόμενον οἴκοθεν τὸν πολέμιον ἔχοντες, inutiliter additur: καὶ ἐναντιωσόμενον. Contra Symp. 217 E: ἔτι δὲ τὸ τοῦ δηχθέντος ὑπὸ τοῦ ἔχεως πάθος κἀμὲ ἔχει, recte ipse Plato explicavit: φασὶ γάρ πού τινα τοῦτο παθόντα οὐκ ἐθέλειν λέγειν οἷον ἦν πλὴν τοῖς δεδηγμένοις, nam habeat speciem nec tamen revera proverbium est. Cf. Rettig. ad illum locum p. 339. Imprimis luculentum quod Gorgiae initio invenitur. Initium dicendi facit Callicles: Πολέμου καὶ μάχης φασὶ χρῆναι οὕτω μεταλαγχάνειν, cui Socrates: ἀλλ' ἦ τὸ λεγόμενον κατόπιν ἑορτῆς ἥκομεν; iam alii ante me dudum observarunt loci elegantiam pessumdari additis vocabulis καὶ ὑστεροῦμεν, quibus resectis non ferendum est quod Callicles respondet: καὶ μάλα γ' ἀστείας ἑορτῆς, sed delendum est ultimum vocabulum. Quod continuo additur, monstrabit in cultissimo scriptore istiusmodi explicationes non addi. Contendit Socrates non sua culpa factum esse quod sero veniat, Chaerephontem enim noluisse e foro abire. Cui ille:

οὐδὲν πρᾶγμα, ὦ Σώκρατες, ἐγὼ γὰρ ἰάσομαι. Hic certe librarii nihil adscripserunt, quamquam praeclara esset occasio ingenii ostentandi.

Ibid. 183 E: Μέλισσον μὲν καὶ τοὺς ἄλλους οἳ ἓν ἑστὸς λέγουσι τὸ πᾶν, αἰσχυνόμενος ἧττον αἰσχύνομαι ἢ ἕνα ὄντα Παρμενίδην. Interpolabo: (πάνυ) αἰσχυνόμενος.

Ibid. 185 C: ἃ νυνδὴ ἠρωτῶμεν. Contextus planissime docet opus esse singulari numero ἠρώτων, cf. 198 F.

Ibid. 185 E. Hic primum describam ea quae Hartmannus *de Emblem.* adnotavit ad p. 87: „Rogatus a Socrate Theodorus ecquem iam magnae spei adulescentem Athenis viderit, sic narrare incipit: καὶ μήν, ὦ Σώκρατες, ἐμοί τε εἰπεῖν καὶ σοὶ ἀκοῦσαι πάνυ ἄξιον, οἵῳ ὑμῖν τῶν πολιτῶν μειρακίῳ ἐντετύχηκα. καὶ εἰ μὲν ἦν καλός, ἐφοβούμην ἂν σφόδρα λέγειν, μή καί τῳ δόξω ἐν ἐπιθυμίᾳ αὐτοῦ εἶναι· νῦν δέ, καὶ μή μοι ἄχθου, προσέοικε σοὶ τήν τε σιμότητα καὶ τὸ ἔξω τῶν ὀμμάτων. Urbanene cum Socrate censeamus locutum amicum, quem magni fecerit ille, an scurriliter rusticeque? Si urbanus eius fuit sermo haec, ita ut nos citavimus, est locutus, neque praeterea addidit verbum. Si vero impudens fuit derisor, hisce, quae in codicibus leguntur, ludibrio habuit Socratem: νῦν δέ, καὶ μή μοι ἄχθου, οὐκ ἐστι καλός, προσέοικε δὲ σοὶ κτέ. Eiusmodi autem fuisset hominis ne lenire quidem impudentiam suam formula qualis est illa καὶ μή μοι ἄχθου". Haec si merito probaveris, non anceps haerebis de p. 185 E: καλὸς γὰρ εἶ, ὦ Θεαίτητε, καὶ οὐχ, ὡς ἔλεγε Θεόδωρος, αἰσχρός et ultimum vocabulum ex textu eliminabis. Praeterea subiungitur stupidum emblema, quod vix feras apud mediocrem scriptorem, nedum apud Platonem: ὁ γὰρ καλῶς λέγων καλός τε κἀγαθός. Senarius est potestque adeo e poeta desumtus videri, sed magis putem vocabula forte fortuna in versus speciem concucurrisse.

Ibid. p. 201 B. Sunt plane sine sensu quae Socrates de oratoribus interrogat: ἢ σὺ οἴει δεινούς τινας οὕτω διδασκάλους εἶναι, ὥστε οἷς μὴ παρεγένοντό τινες ἀποστερουμένοις χρήματα ἤ τι ἄλλο

βιαζομένοις, τούτους δύνασθαι πρὸς ὕδωρ σμικρὸν διδάξαι ἱκανῶς τῶν γενομένων τὴν ἀλήθειαν; Stallbaumius quum ipse quoque videret haec idoneo sensu destituta esse, e deterioribus quibusdam Codicibus assumsit *τούτοις* pro *τούτους*· est illa quidem lectio paulo tolerabilior, sed tamen nisi decies eodem recurreris, vix assequeris quid Plato sibi velit. Nempe, Stallbaumio iudice, *τούτοις* pertinet ad *τῶν γενομένων*, quodsi verum videbitur, ut animum oblectes, multo erit difficilius Graecum scriptorem uno tenore perlegere, quam hucusque putabamus. Sed scribe *εἰ* pro *οἷς*· tantula mutatio obscurum locum ita expediet, ut ne puer quidem haerere possit. Hoc praeterea lucrabimur, servari posse et debere *τούτους*, neque cogemur aliunde *τούτοις* reponere, quae librarii cuiusdam coniectura est.

(*Continuabuntur*).

TENTATUR VERG. ECL. 6. 21.

Chromis et Mnasyllos Silenum vino somnoque sepultum vinculis ex sertis factis vinxerunt, quo facto Aegle advenit

iamque videnti
sanguineis frontem moris et tempora pingit.

Servius *videnti* explicat 'vigilanti' neque aliter Donatus (ad Ter. Eun. vs. 73) locum intellexit. Cum tamen eius significationis desint exempla neque iocosum videatur, viro vigilanti ac vinculis constricto colores inducere, leporem vero in eo esse credam, ut Silenus expergefactus simul vinctum pictumque se sentiat, traditam lectionem corruptam puto neque scio an pro *videnti* scribendum sit: *rubenti,* sive deum vino iam rubere poeta voluit utpote „inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho" (vs. 15), sive os rubicundum Sileni proprium esse cogitavit, quoniam et aliorum deorum simulacra et rusticorum praecipue, ut videtur, minio illini solebant, de qua re cf. Plut. Quaest. Rom. 98, Plin. N. H. 33. 111 nec non Ecl. 10. 26 sq.:

Pan deus Arcadiae venit, quem vidimus ipsi
sanguineis ebuli bacis minioque rubentem.

P. H. D.

DE TITULO QUODAM ATTICO SEPULCRALI.

(C. I. A. II, 3961, KAIBEL 87, CONZE ATT. GRABRELIEFS 887).

SCRIPSIT

A. E. J. HOLWERDA.

Μνῆμα Μνησαγόρας καὶ Νικοχάρους τόδε κεῖται.
αὐτὼ δὲ οὐ (·) παραδεῖξαι ἀφείλετο δαίμονος αἶσα
πατρὶ φίλῳ καὶ μητρί (·) λιπόντε ἀμφοῖμ μέγα πένθος,
οὕνεκα ἀποφθιμένω βήτην δόμον Ἄϊδος εἴσω.

Superveni aliquando discipulis A. W. Byvanck, M. A. Evelein, N. J. Krom de epigrammate hoc (quod unus ex iis propter quaestionem quandam archaeologicam intelligere valde cupiebat) studiose disputantibus. Frustra quoque ipse id tentavi. Hoc unum tantum clare perspiciebamus a Köhlero quoque (in Corp. Ins.), Kaibelio, Conzio versus hos prorsus non esse intellectos.

De re iam desperabamus. Tandem tamen ex sermonibus nostris sponte quaedam interpretatio exsurgebat, cuius aut nemo nostrum, aut omnes simul auctores essemus. Haec qualis sit, iam paucis exponam.

Epigramma idcirco a viris illis doctis intellectum non videtur, quia in versu secundo voculam *οὐ* coniungerent cum sequentibus. Videtur contra in hoc versiculo post vocem *οὐ* subsistendum esse (colon ponendum) atque mente supplendum *κεῖσθον*. Nomina eorum qui in sepulcris conditi erant, saepissime *μνήμασι* sepulcris impositis insculpta erant; haud raro nomen aliquod sequebatur formula *ἐνθάδε κεῖται*. Quicumque stelam cui epigramma nostrum insculptum erat, ut hoc legeret, adibat, exspectabat se comperturum quisnam ibi iaceret (*ἐνθάδε ἔκειτο*). Frustra. Epigramma enim

duorum quidem defunctorum nomina prodit, horum tamen dicit tantum *μνῆμα τόδε κεῖται, αὐτὼ δὲ οὐ κεῖσθον*. *Παραδεῖξαι* est aliquid ita ostendere ut pro exemplo sit, ut decus eius appareat. Accipiendum hic est de prothesi, qua in lecto proponi (*προτίθεσθαι*) defunctorum corpora solebant haud sine quadam ostentatione, variis modis ornata. Nostris adhuc temporibus in usu est vox „paradebed". Antiquitus prothesis ad unumquodque funus solemnius pertinebat. Fuit igitur sepulcrum, cui stela nostra composita fuit, *κενοτάφιον*. Liberi hi duo ita perierant, ut eorum corpora praesto non essent (fac eos devoratos esse undis), quae solemniter proponerentur, efferrentur, sepelirentur: hoc quoque saeva sors parentibus ademerat. In sepulcro ipsi non iacebant.

In sequentibus illud *λιπόντε* hoc habet difficultatis, quod in antecedentibus desideramus verbum aliquod in duali, cuius subiecto (sive silentio suppresso, sive verbis expresso) hoc participium appositionis loco recte adaptari possit. Poteris id quodammodo coniungere cum illo *αὐτὼ δὲ οὐ* (*κεῖσθον*), ut verba *παραδεῖξαι ἀφ. δ. α. π. φ. κ. μητρί* tamquam in parenthesi posita sint. Cave tamen interpretatione ea accurate concinnare studeas, quae miser poeta concinne proponere minime valuit. Sane nullo modo concinnior evadit oratio si *αὐτὼ δὲ οὐ* a verbo *παραδεῖξαι* nulla interpunctione disiunxeris. Sic enim *αὐτώ* pro huius verbi obiecto (accusativo) habendum est, ut nominativus dualis cui *λιπόντε* adaptetur in toto epigrammate vel plane desit.

En habes nostram generatione, quam dicunt, spontanea natam interpretationem. Mihi quidem videtur esse satis probabilis, saltem digna quae cum viris doctis communicetur. Postmodo in notitiam mihi venit Leeuweni, collegae optimi, huius epigrammatis correctio, quam proposuit in hoc ipso diario anno 1894 p. 396. Criticus anonymus apud Hoffmann in libro ibi a Leeuweno citato epigramma sic explicat: „nur das Mal, das Bild der Mnes. und Nik. steht hier; die Kinder selbst vorzustellen hat der Wille des Daemon den Eltern genommen". Quae sententia Leeuweno prodire tantum videtur si legatur:

αὐτὼ δ' οὐ πάρα δεῖξαι· ἀφείλετο δαίμονος αἶσα.

Gaudeo quod vanLeeuwen quoque epigramma explicandum putat versiculo hoc interpunctione dividendo, quamquam omnibus per-

pensis interpunctionem nostram praefero et praecipue quidem quia ipsa illa anonymi interpretatio, propter quam vanLeeuwen coniecturam suam proposuit, per se vix admittenda videtur. Iam enim dubitari potest num unquam „mortui μνῆμα erigere" intelligi potuerit quasi dictum esset „erigere mortui effigiem". Sed lectores ipsi iudicent.

AD TIMOCREONTEM RHODIUM.

Quis non calumniatus est Themistoclem! Nemo malignius quam Timocreon Rhodius, qui lyrico scilicet carmine [1]) narravit Graeciae illum sospitatorem et sibi per fraudem detraxisse tria talenta et aliunde magnam vim pecuniae corrasisse. Cuius carminis hi sunt versus ultimi:

Ἰσθμοῖ δ' ἐπανδόκευε γελοίως
ψυχρὰ κρέα παρέχων·
οἳ δ' ἤσθιον κηὔχοντο μὴ ὥραν
Θεμιστοκλέους γενέσθαι.

Male partis igitur opibus adeo parce Isthmiis usus est Themistocles ut qui illuc convenerant homines optarent... quid? Grave aliquod dicterium contumeliaeque plenum expectamus profecto, in quo probra ista aptum habeant finem. Ergone satis vividum videtur id quod habet textus traditus: *„optarunt ut neglegeretur Themistocles"* sive: *„ut ratio eius non haberetur"*? Mihi misere languere videntur verba haec ultima; egregie displicerent, etiamsi nullam suspicionem moveret hiatus vel monosyllabicum -κλέους (-κλέος Ahrens). Quapropter videndum an legendum sit:

κηὔχοντο μ ὴ 'ς ὥ ρ α ς
Θ ε μ ι σ τ ο κ λ ῆ γενέσθαι.

Sic apud comicum (Lys. 1037) irati senes mulierculis imprecantur: „ἀλλὰ μὴ 'ς ὥρας ἵκοισθε!" sive τάχιστα καὶ κάκιστ' ἀπόλοισθε! Et „ὁ μὴ ὥρασι Δημόστρατος" apud eundem (Lys. 391) est ὁ μὴ εἰς τὰς ὥρας τὰς ἑτέρας βιωσόμενος ἀλλὰ τάχιστ' ἀπολούμενος.

v. L.

---

1) Apud Plut. vit. Themist. 21.

FORMA ANTIQUISSIMA HYMNI HOMERICI IN MERCURIUM

SECUNDUM C. ROBERTUM IN HERME BEROLINENSI XLI P. 389 SQQ.

NOTULIS ILLUSTRAVIT

H. VAN HERWERDEN.

Gratum me facturum suspicor philologis nostratibus, si eorum oculis subiecerim plene exscriptam, quam C. Robert l.l. indicavit primitivam huius lepidissimi hymni recensionem, qui qualis hodie a serioribus poetis pessime contaminatus legitur scatet contradictionibus et difficultatibus.

Invicta, ut mihi quidem videntur, argumenta, quibus vir ingeniosissimus thesin suam demonstravit, legantur apud ipsum.

Brevis mea adnotatio ad insigne hoc priscae impietatis documentum spectat praesertim locos nonnullos obscuros et controversos continetque correctiones quasdam etiam meas et coniecturas. De reliquis consulantur editiones.

Ἑρμῆν ὕμνει, Μοῦσα, Διὸς καὶ Μαιάδος υἱόν,
Κυλλήνης μεδέοντα καὶ Ἀρκαδίης πολυμήλου,
ἄγγελον ἀθανάτων ἐριούνιον, ὃν τέκε Μαῖα,
νύμφη ἐϋπλόκαμος, Διὸς ἐν φιλότητι μιγεῖσα,
αἰδοίη· μακάρων δὲ θεῶν ἠλεύαθ' ὅμιλον
ἄντρου ἔσω ναίουσα παλισκίου· ἔνθα Κρονίων
νύμφῃ ἐϋπλοκάμῳ μισγέσκετο νυκτὸς ἀμολγῷ,
ὄφρα κατὰ γλυκὺς ὕπνος ἔχοι λευκώλενον Ἥρην,
λήθων ἀθανάτους τε θεοὺς θνητούς τ' ἀνθρώπους.

10 ἀλλ' ὅτε δὴ μεγάλοιο Διὸς νόος ἐξετελεῖτο,
13 καὶ τότ' ἐγείνατο παῖδα πολύτροπον, αἱμυλόμητιν,
ληϊστῆρ', ἐλατῆρα βοῶν, ἡγήτορα Φωρῶν,
νυκτὸς ἐπωπητῆρα, πυληδόκον, ὃς τάχ' ἔμελλεν
16 ἀμφανέειν κλυτὰ ἔργα μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσιν·
20 ὃς καὶ ἐπειδὴ μητρὸς ἀπ' ἀθανάτων θόρε γυίων,
οὐκέτι δηρὸν ἔκειτο μένων ἱερῷ ἐνὶ λίκνῳ·
ἀλλ' ὅγ' ἀναΐξας ζήτει βοῦς Ἀπόλλωνος,
23 οὐδὸν ὑπερβαίνων ὑψηρεφέος ἄντροιο,
66 ὁρμαίνων δόλον αἰπὺν ἐνὶ Φρεσίν, οἷά τε Φῶτες
Φηληταὶ διέπουσι μελαίνης νυκτὸς ἐν ὥρῃ.
Ἠέλιος μὲν ἔδυνε κατὰ χθονὸς Ὠκεανόνδε
αὐτοῖσίν θ' ἵπποισι καὶ ἅρμασιν· αὐτὰρ ἄρ' Ἑρμῆς
70 Πιερίης ἀφίκανε θέων ὄρεα σκιόεντα,
ἔνθα θεῶν μακάρων βόες ἄμβροτοι αὖλιν ἔχεσκον,
βοσκόμεναι λειμῶνας ἀκηρασίους ἐρατεινούς.
τῶν τότε Μαιάδος υἱός, ἐΰσκοπος Ἀργειφόντης,
πεντήκοντ' ἀγέλης ἀπετάμνετο βοῦς ἐριμύκους.
75 πλανοδίας δ' ἤλαυνε διὰ ψαμαθώδεα χῶρον,
ἴχνι' ἀποστρέψας· δολίης δ' οὐ λήθετο τέχνης,
ἀντία ποιήσας ὁπλάς, τὰς πρόσθεν ὄπισθεν,
τὰς δ' ὄπιθεν πρόσθεν, κατὰ δ' ἔμπαλιν αὐτὸς ἔβαινεν.
σάνδαλα δ' αὐτίκ' ἔραψεν ἐπὶ ψαμάθοις ἁλίῃσιν,
80 [ἄφραστ' ἠδ' ἀνόητα διέπλεκε θαυματὰ ἔργα]
συμμίσγων μυρίκας καὶ μυρσινοειδέας ὄζους.
τῶν τότε συνδήσας νεοθηλέος ἄγκαλον ὕλης,
εὐλαβέως ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο σάνδαλα κοῦφα
αὐτοῖσιν πετάλοισι, τὰ κύδιμος Ἀργειφόντης
85 ἔσπασε Πιερίηθεν, ὁδοιπορίην ἀλεγύνων,
† οἷά τ' ἐπειγόμενος δολιχὴν ὁδὸν αὐτοτροπήσας.
τὸν δὲ γέρων ἐνόησε † δέμων ἀνθοῦσαν ἀλωὴν

Adnotatio. Post vs. 10 Robert omittit duos vss. (*τῇ δ' ἤδη δέκατος μεὶς οὐρανῷ ἐστήρικτο | ἔς τε φόως ἄγαγεν, ἀρίσημά τε ἔργα τέτυκτο*), alterum procul dubio recte, sed de priore dubitari posse videtur. — Vs. 13 *καὶ*] *δή*? — *αἱμυλόμητιν* dedi pro *αἱμυλομήτην*. — Vs. 70 vulgo *θεῶν*, quod labe affectum est propter *θεῶν* in vs. sequenti. Recepi *θέων* e cod. D. — Vs. 80 delevit Matthiae. — Vs. 86 insanabilis, nisi quod satis probabiliter *δολίην* pro *δολιχὴν* coniectum est. — Vs. 87 *δέμων* (v. l. *δόμων*) corruptum. Proposui olim *ἔπων* = *περιέπων*, coll. Hom. Z 321, sed fortasse ferri potest *νέμων*, quod sic usurpatur in consimili vs. 188, nisi

ἱέμενον πεδίονδε δι' Ὀγχηστὸν λεχεποίην.
τὸν πρότερος προσέφη Μαίης ἐρικυδέος υἱός·
„ὦ γέρον, ὅς τε φυτὰ σκάπτεις ἐπικαμπύλος ὤμους,
ἦ πολυοινήσεις, εὖτ' ἂν τάδε πάντα φέρῃσιν

* * * *

καί τε ἰδὼν μὴ ἰδὼν εἶναι καὶ κωφὸς ἀκούσας
καὶ σιγᾶν, ὅτε μή τι καταβλάπτῃ τὸ σὸν αὐτοῦ."
τόσσον φὰς συνέσευε βοῶν ἴφθιμα κάρηνα.
πολλὰ δ' ὄρη σκιόεντα καὶ αὐλῶνας κελαδεινοὺς
καὶ πεδί' ἀνθεμόεντα διήλασε κύδιμος Ἑρμῆς.
[ὀρφναίη δ' ἐπίκουρος ἐπαύετο, δαιμονίη νὺξ
ἡ πλείων, τάχα δ' ὄρθρος ἐγίγνετο δημιοεργός·]
ἣ δὲ νέον σκοπιὴν προσεβήσετο, δῖα Σελήνη,
Πάλλαντος θυγάτηρ, Μεγαμηδείοιο ἄνακτος·
τῆμος ἐπ' Ἀλφειὸν ποταμὸν Διὸς ἄλκιμος υἱὸς
Φοίβου Ἀπόλλωνος βοῦς ἤλασεν εὐρυμετώπους.
103 ἀκμῆτες δ' ἵκανον ἐς αὔλιον ὑψιμέλαθρον
104 καὶ ληνούς, προπάροιθεν ἀριπρεπέος λειμῶνος.
356 αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τὰς μὲν ἐν ἡσυχίῃ κατέερξεν
καὶ διαπυρπαλάμησεν ὁδοῦ τὸ μὲν ἔνθα, τὸ δ' ἔνθα,
139 σάνδαλα μὲν προέηκεν ἐς Ἀλφειὸν βαθυδίνην.
142 Κυλλήνης δ' ἂψ αὖτις ἀφίκετο δῖα κάρηνα
ὄρθριος, οὐδέ τις οἱ δολιχῆς ὁδοῦ ἀντεβόλησεν
144 οὔτε θεῶν μακάρων οὔτε θνητῶν ἀνθρώπων·
150 ἐσσυμένως δ' ἄρα λίκνον ἐπῴχετο κύδιμος Ἑρμῆς,
σπάργανον ἀμφ' ὤμοις εἰλυμένος, ἠΰτε τέκνον

forte ibi quoque ἕποντα corrigendum est. Pessime Gemoll de suo dedit καμὼν ἀνὰ γοῦνον ἀλωῆς, pro quo sententia saltem requirebat praesens κάμνων. — Vs. 91. Post h. vs. praeeunte Groddeckio lacunam cum aliis statuit Robert. — Vs. 99 sq. primus delevit Matthiae. — Vs. 97 dedi προσεβήσετο pro προσεβήσατο. — Vs. 356 sq. Ambigit Robert utrum hi vss. h. l. ponendi sint an potius 105 sq.: ἔνθ' ἐπεὶ οὖν βοτάνης ἐπεφόρβει βοῦς ἐριμύκους | καὶ τὰς μὲν συνέλασσεν ἐς αὔλιον ἀθρόας οὔσας (ἀρδευθείσας Stadtmüller). Cf. ληνούς vs. 104. Quod si praeferendum, vs. 103 pro ἀκμῆτες (ἀδμῆτες codd.) probabiliter Monro coniecit ἄκμηνοι. — Vs. 357 διαπυρπαλάμησεν. Eustath. p. 515, 30: πυρπαλαμᾶσθαι κακοτεχνεῖν καὶ οἷον διὰ πυρὸς ἰέναι τῇ κακοτεχνίᾳ. Cf. Suid. et Hes. — Vs. 142 ἂψ αὖθις pleonastice ut εὐθὺς παραχρῆμα, alia multa, nec igitur opus coniectura αὐτίκ' vel εὐθύς. — Vs. 143 δολιχῆς. Hic quidem non suaserim δολίης, quod epitheton magis quadrat in iter a Pieria ad Pylum. — Vs. 151 σπάργανον] σπάργανα δ', posito puncto aut semicolo post Ἑρμῆς? Cf. infra vs. 237.

152 νήπιον ἐν παλάμῃσι, παρ' ἰγνύσι † λαῖφος ἀθύρων
358 ἐν λίκνῳ κατέκειτο μελαίνῃ νυκτὶ ἐοικὼς
ἄντρῳ ἐν ἠερόεντι κατὰ ζόφον· οὐδέ κεν αὐτὸν
αἰετὸς ὀξὺ λάων ἐσκέψατο. πολλὰ δὲ χερσὶν
361a αὐγὰς ἀμόργαζε

* * * *

184 Ἠὼς δ' ἠριγένεια φόως θνητοῖσι φέρουσα
185 ὤρνυτ' ἀπ' Ὠκεανοῖο βαθυρρόου· αὐτὰρ Ἀπόλλων
Ὀγχηστόνδ' ἀφίκανε κιών, πολυήρατον ἄλσος
ἁγνὸν ἐρισφαράγου Γαιηόχου· ἔνθα γέροντα
† κνώδαλον εὗρε νέμοντα παρὲξ ὁδοῦ ἕρκος ἀλωῆς.
τὸν πρότερος προσέφη Λητοῦς ἐρικυδέος υἱός·
190 „ὦ γέρον, Ὀγχηστοῖο βατοδρόπε ποιήεντος,
βοῦς ἀπὸ Πιερίης διζήμενος ἐνθάδ' ἱκάνω,
πάσας θηλείας, πάσας κεράεσσιν ἑλικτάς,
193 ἐξ ἀγέλης· ὁ δὲ ταῦρος ἐβόσκετο μοῦνος ἀπ' ἄλλων,
197 ταὶ δ' ἔβαν ἠελίοιο νέον καταδυομένοιο
ἐκ μαλακοῦ λειμῶνος ἀπὸ γλυκεροῖο νομοῖο.
ταῦτά μοι εἰπέ, γεραιὲ παλαιγενές, εἴ που ὄπωπας
200 ἀνέρα ταῖσδ' ἐπὶ βουσὶ διαπρήσσοντα κέλευθον."
τὸν δ' ὁ γέρων μύθοισιν ἀμειβόμενος προσέειπεν·
„ὦ φίλος, ἀργαλέον μέν, ὅσ' ὀφθαλμοῖσιν ἴδοιο,
πάντα λέγειν· πολλοὶ γὰρ ὁδὸν πρήσσουσιν ὁδῖται,
τῶν οἳ μὲν κακὰ πολλὰ μεμαότες, οἳ δὲ μάλ' ἐσθλά,
205 φοιτῶσιν· χαλεπὸν δὲ δαήμεναί ἐστιν ἕκαστον.
αὐτὰρ ἐγὼ πρόπαν ἦμαρ ἐς ἠέλιον καταδύντα
ἔσκαπτον περὶ γοῦνον ἀλωῆς οἰνοπέδοιο·
παῖδα δ' ἔδοξα, φέριστε, σαφὲς δ' οὐκ οἶδα, νοῆσαι,
ὅς τις ὁ παῖς ἅμα βουσὶν ἐΰκραίρῃσιν ὀπήδει,

Adnotatio. Vs. 152. λαῖφος ἀθύρων corrupta; λαίφεσ' Ilgen, λαίφεα σύρων Gemoll. — Vs. 361*a*. Post hoc hemistichium lacunam statuit Robert. — Vs. 187 ἐρισφαράγου] Malim ἐρισμαράγου. Passim confunduntur σφαραγεῖν = σφριγᾶν et σμαραγεῖν, *strepere*. — Vs. 188 κνώδαλον] fort. καμπύλον. Cf. supra vs. 90 ἐπικαμπύλος ὤμους. — εὗρε νέμοντα. fort. εὗρεν ἕποντα. Cf. ad vs. 87. — ἕρκος ἀλωῆς = ἀλωὴν ἐεργμένην. Ut ex βατοδρόπε vs. 190 apparet, vs. 207 et vs. 90 σκάπτειν intellegendum de excidendis spinis aliisque herbis male luxuriantibus e florenti iam vinea (ἀνθοῦσαν ἀλωήν 87). — Vs. 193 num genuinus? Nihil certe ad rem. — Vs. 209 ὅστις ὁ παῖς] si verba sana, cum Ilgenio plene post ea interpungendum, sed vide ne poeta dederit ὃς πολλαῖς.

210 νήπιος· εἶχε δὲ ῥάβδον, ἐπιστροφάδην δ' ἐβάδιζεν,
ἐξοπίσω δ' ἀνέεργε, κάρη δ' ἔχον ἀντίον αὐτῷ."
Φῆ ῥ' ὁ γέρων· ὃ δὲ θᾶσσον ὁδὸν κίε, μῦθον ἀκούσας.
οἰωνὸν δ' ἐνόει τανυσίπτερον, αὐτίκα δ' ἔγνω
Φηλητὴν γεγαῶτα Διὸς παῖδα Κρονίωνος·
215 ἐσσυμένως δ' ἤιξεν ἄναξ Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων.
228 Κυλλήνης δ' ἀφίκανεν ὄρος καταειμένον ὕλῃ,
πέτρης ἐς κευθμῶνα βαθύσκιον, ἔνθα τε νύμφη
230 ἀμβροσίη ἐλόχευσε Διὸς παῖδα Κρονίωνος.
235 τὸν δ' ὡς οὖν ἐνόησε Διὸς καὶ Μαιάδος υἱός,
χωόμενον περὶ βουσὶν ἑκηβόλον Ἀπόλλωνα,
σπάργαν' ἔσω κατέδυνε θυήεντ', ἠΰτε πολλὴν
πρέμνων ἀνθρακιὴν οὔλη σποδὸς ἀμφικαλύπτει·
ὡς Ἑρμῆς Ἑκάεργον ἰδὼν ἐνέειλεν ἓ αὐτόν·
240 ἐν δ' ὀλίγῳ συνέελσε κάρη χεῖράς τε πόδας τε
† θῆρα νέον λοχάων, προκαλεύμενος ἡδύ·
242 ἐγρήσσων ἐτεόν γε

* * * *

252 ἔνθ' ἐπεὶ ἐξερέεινε μυχοὺς μεγάλοιο δόμοιο,
Λητοΐδης μύθοισι προσηύδα κύδιμον Ἑρμῆν·
„ὦ παῖ, ὃς ἐν λίκνῳ κατάκεισαι, μήνυέ μοι βοῦς
255 θᾶσσον· ἐπεὶ τάχα νῶϊ διοισόμεθ' οὐ κατὰ κόσμον.
ῥίψω γάρ σε λαβὼν ἐς Τάρταρον ἠερόεντα,
ἐς ζόφον αἰνόμορον καὶ ἀμήχανον· οὐδέ σε μήτηρ
ἐς φάος οὐδὲ πατὴρ ἀναλύσεται, ἀλλ' ὑπὸ γαίῃ
ἐρρήσεις, † ὀλίγοισιν ἐν ἀνδράσιν ἡγεμονεύων."
260 τὸν δ' Ἑρμῆς μύθοισιν ἀμείβετο κερδαλέοισιν·
„Λητοΐδη, τίνα τοῦτον ἀπηνέα μῦθον ἔειπας,
καὶ βοῦς ἀγραύλους διζήμενος ἐνθάδ' ἱκάνεις;
263ᵃsq.ᵇ οὐκ ἴδον, οὐ πυθόμην, οὐκ ἂν μήνυτρον ἀροίμην.

Adnotatio. Vs. 210 ἐπιστροφάδην] ἀποστροφάδην Halbertsma, fortasse recte. — Vs. 239. Recepi certam Ludwichii correctionem ἐνέειλεν pro ἀνέειλεν, nec in vs. antecedenti dubitavi cum Hermanno rescribere οὔλη pro ὕλη. Nihili est ὕλῃ, quod dedit Gemoll. — Vs. 241 misere depravatus. Ex sequenti hemistichio, quod omittit Robert, apparet Mercurium ibi dictum esse simulasse somnum. Lacunam indicavit Robert. — Vs. 252 μεγάλοιο δόμοιο. Sapit haec lectio diasceuastam, qui ex antro domum fecit. Fortasse vetus rhapsodus dedisse censendus est ἄντρου μεγάλοιο. — Vs. 259 corruptus. Ingeniose Matthiae ὀλόοισιν (epicum foret φθιμένοισιν) ἐν ἀνδράσιν ἠπεροπεύων. Vix possis δολίοισιν ἐν ἀνδράσιν ἡγεμονεύων, siquidem hoc minus grave supplicium foret furum principi.

οὔτε βοῶν ἐλατῆρι, κραταιῷ φωτί, ἔοικα,
οὔτ' ἐμὸν ἔργον τοῦτο· πάρος δέ μοι ἄλλα μέμηλεν.
ὕπνος ἐμοί γε μέμηλε καὶ ἡμετέρης γάλα μητρός,
σπάργανά τ' ἀμφ' ὤμοισιν ἔχειν καὶ θερμὰ λοετρά.
μή τις τοῦτο πύθοιτο, πόθεν τόδε νεῖκος ἐτύχθη·
καί κεν δὴ μέγα θαῦμα μετ' ἀθανάτοισι γένοιτο,
παῖδα νέον γεγαῶτα διὲκ προθύροιο περῆσαι
βουσὶν ἐπ' ἀγραύλοισιν· τὸ δ' ἀπρεπέως ἀγορεύεις.
χθὲς γενόμην· ἁπαλοὶ δὲ πόδες, τρηχεῖα δ' ὑπὸ χθών.
εἰ δ' ἐθέλεις, πατρὸς κεφαλήν, μέγαν ὅρκον, ὀμοῦμαι·
μὴ μὲν ἐγὼ μήτ' αὐτὸς ὑπίσχομαι αἴτιος εἶναι,
οὔτε τιν' ἄλλον ὄπωπα βοῶν κλοπὸν ὑμετεράων,
αἵ τινες αἱ βόες εἰσί, τὸ δὲ κλέος οἶον ἀκούω."
ὣς ἄρ' ἔφη, καὶ πυκνὸν ὑπὸ βλεφάρων ἀμαρύσσων
ὀφρῦς ῥιπτάζεσκεν, ὁρώμενος ἔνθα καὶ ἔνθα,
μάκρ' ἀποσυρίζων, ἅλιον τὸν μῦθον ἀκούων.
τὸν δ' ἁπαλὸν γελάσας προσέφη ἑκάεργος Ἀπόλλων·
„ὦ πέπον ἠπεροπευτά, δολοφραδές, ἦ σε μάλ' οἴω
πολλάκις ἀντιτοροῦντα δόμους εὖ ναιετάοντας
ἔννυχον οὐχ ἕνα μοῦνον ἐπ' οὔδεϊ φῶτα καθίσσειν
σκευάζοντα κατ' οἶκον ἄτερ ψόφου, οἷ' ἀγορεύεις.
πολλοὺς δ' ἀγραύλους ἀκαχήσεις μηλοβοτῆρας
οὔρεος ἐν βήσσῃς, ὁπότ' ἂν κρειῶν ἐρατίζων
ἀντῇς βουκολίοισι καὶ εἰροπόκοις ὀΐεσσιν.
ἀλλ' ἄγε, μὴ πύματόν τε καὶ ὕστατον ὕπνον ἰαύσῃς,
ἐκ λίκνου κατάβαινε, μελαίνης νυκτὸς ἑταῖρε.
τοῦτο γὰρ οὖν καὶ ἔπειτα μετ' ἀθανάτοις γέρας ἕξεις·
ἀρχὸς φηλητέων κεκλήσεαι ἤματα πάντα."
ὣς ἄρ' ἔφη, καὶ παῖδα λαβὼν φέρε Φοῖβος Ἀπόλλων.
σὺν δ' ἄρα φρασσάμενος τότε δὴ κρατὺς Ἀργειφόντης
οἰωνὸν προέηκεν, ἀειρόμενος μετὰ χερσίν,
τλήμονα γαστρὸς ἔριθον, ἀτάσθαλον ἀγγελιώτην.

Adnotatio. Vs. 276 οὔτε postulante grammatica de meo reposui pro soloeco μήτε, quod frustra defenditur. — Vs. 277*b* (cf. infra 310). Tantummodo quasi rumore se scire animal ita dictum extare ait Mercurius. Cf. Hom. B 486. — Vs. 280*b* corruptus. Pro ἀκούων coniecta sunt ἀνύσσων, ὑποσχών, ὑλακτῶν, quorum nihil probandum arbitror. Sanum videtur participium, sed suspicor ἅλιον φῇ μῦθον ἀκούων, „quasi vana verba audiens." — Vs. 284 καθίσσειν metri causa restitui pro καθίσειν. Variae lectiones sunt καθίσσαι, καθέσσαι, καθίσαι.

ἐσσυμένως δὲ μετ' αὐτὸν ἐπέπταρε· τοῖο δ' Ἀπόλλων
ἔκλυεν, ἐκ χειρῶν δὲ χαμαὶ βάλε κύδιμον Ἑρμῆν.
ἕζετο δὲ προπάροιθε, καὶ ἐσσυμένος περ ὁδοῖο,
Ἑρμῆν κερτομέων, καί μιν πρὸς μῦθον ἔειπεν·
„θάρσει, σπαργανιῶτα, Διὸς καὶ Μαιάδος υἱέ·
εὑρήσω καὶ ἔπειτα βοῶν ἴφθιμα κάρηνα
τούτοις οἰωνοῖσι· σὺ δ' αὖθ' ὁδὸν ἡγεμονεύσεις."
ὣς φάθ'· ὃ δ' αὖτ' ἀνόρουσε θοῶς, Κυλλήνιος Ἑρμῆς,
σπουδῇ ἰών· ἄμφω δὲ παρ' οὔατα χερσὶν ἐώθει
σπάργανον ἀμφ' ὤμοις ἐλελιγμένον, εἶπε δὲ μῦθον·
„πῇ με φέρεις, Ἑκάεργε, θεῶν ζαμενέστατε πάντων;
ἦ με βοῶν ἕνεχ' ὧδε χολούμενος ὀρσολοπεύεις;
ὢ πόποι, εἴθ' ἀπόλοιτο βοῶν γένος· οὐ γὰρ ἐγώ γε
ὑμετέρας ἔκλεψα βόας, οὐδ' ἄλλον ὄπωπα.
[αἵ τινές εἰσι βόες· τὸ δὲ δὴ κλέος οἶον ἀκούω.]
δὸς δὲ δίκην καὶ δέξο παρὰ Ζηνὶ Κρονίωνι."
[αὐτὰρ ἐπεὶ τὰ ἕκαστα διαρρήδην † ἐρέεινον
Ἑρμῆς τ' οἰοπόλος καὶ Λητοῦς ἀγλαὸς υἱός,
ἀμφὶς θυμὸν ἔχοντες, ὃ μὲν νημερτέα φωνὴν

* * * *

οὐκ ἀδίκως ἐπὶ βουσὶν ἐλάζυτο κύδιμον Ἑρμῆν,
αὐτὰρ ὃ τέχνῃσίν τε καὶ αἱμυλίοισι λόγοισιν
ἤθελεν ἐξαπατᾶν Κυλλήνιος Ἀργυρότοξον,
αὐτὰρ ἐπεὶ πολύμητις ἐὼν πολυμήχανον εὗρεν,
ἐσσυμένως δὴ ἔπειτα διὰ ψαμάθοιο βάδιζεν
πρόσθεν, ἀτὰρ κατόπισθε Διὸς καὶ Λητοῦς υἱός.]
αἶψα δ' ἵκοντο κάρηνα θυώδεος Οὐλύμποιο
ἐς πατέρα Κρονίωνα Διὸς περικαλλέα τέκνα·

Adnotatio. Vs. 297. Prius omen de more altero confirmat Mercurius, cuius impudentia non alii causae tribuenda quam ut ostendat quantopere *augurem* (cf. vs. 213). Apollinem contemnat. Hic vero festivissime respondet. Iniuria ridiculam scenam deleri iussit Matthiae. — Vs. 303. Verba τούτοις οἰωνοῖσι et εὑρήσω καὶ ἔπειτα sedem permutare iussit Ludwich, nescio an recte. — Vs. 305 σπουδῇ ἰών] σπουδάζων Ludwich, quod placet. — Vs. 311 repetitum ex 277 hic abesse malim. — Vs. 313 ἐρέεινον corruptum. Schneidewin proposuit ἐρίδαινον, quod male coit cum διαρρήδην. Conieci ἄρ' ἔειπον. — Post vs. 315 Robert statuit lacunam. Ceterum dubito num vss. 313—321, qui prolixi sunt et languidi, iam lecti fuerint in antiquissima hac recensione. Omissi saltem non desiderarentur. Nec caret suspicione, quod dii pedibus ire, non volare, ut apud Homerum, dicuntur ad Olympum, ut iam Gemoll observavit.

κεῖθι γὰρ ἀμφοτέροισι δίκης κατέκειτο τάλαντα.
[†εὐμυλίη δ' ἔχ' Ὄλυμπον ἀγάννιφον, ἀθάνατοι δὲ
ἄφθιτοι ἠγερέθοντο μετὰ χρυσόθρονον Ἠῶ.]
ἔστησαν δ' Ἑρμῆς τε καὶ ἀργυρότοξος Ἀπόλλων
πρόσθε Διὸς γούνων· ὁ δ' ἀνείρετο φαίδιμον υἱόν,
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, καί μιν πρὸς μῦθον ἔειπεν·
„Φοῖβε, πόθεν ταύτην μενοεικέα ληΐδ' ἐλαύνεις,
παῖδα νέον γεγαῶτα, φυὴν κήρυκος ἔχοντα;
σπουδαῖον τόδε χρῆμα θεῶν μέθ' ὁμήγυριν ἦλθεν."
τὸν δ' αὖτε προσέειπεν ἄναξ ἑκάεργος Ἀπόλλων·
„ὦ πάτερ, ἦ τάχα μῦθον ἀκούσεαι οὐκ ἀλαπαδνόν,
κερτομέων, ὡς οἶος ἐγὼ φιλολήιός εἰμι,
παῖδά τιν' εὗρον τόνδε διαπρύσιον κεραϊστὴν
Κυλλήνης ἐν ὄρεσσι, πολὺν διὰ χῶρον ἀνύσσας,
† κέρτομον, οἷον ἐγώ γε θεῶν οὐκ ἄλλον ὄπωπα
οὐδ' ἀνδρῶν, ὁπόσοι λῃσιμβροτοί εἰσ' ἐπὶ γαίῃ.
κλέψας δ' ἐκ λειμῶνος ἐμὰς βοῦς ᾤχετ' ἐλαύνων
ἑσπέριος παρὰ θῖνα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης,
εὐθὺ Πύλονδ' ἐλάων· τὰ δ' ἄρ' ἴχνια τοῖα πέλωρα,
οἷά τ' ἀγάσσασθαι, καὶ ἀγαυοῦ δαίμονος ἔργα·
τῇσιν μὲν γὰρ βουσὶν ἐς ἀσφοδελὸν λειμῶνα
ἀντία βήματ' ἔχουσα κόνις ἀνέφαινε μέλαινα·
αὐτὸς δ' οὗτος † ὅδ' ἐκτὸς ἀμήχανος οὔτ' ἄρα ποσσὶν
οὔτ' ἄρα χερσὶν ἔβαινε διὰ ψαμαθώδεα χῶρον,
ἀλλ' ἄλλην τινὰ μῆτιν ἔχων διέτριβε κέλευθα
τοῖα πέλωρ', ὡς εἴ τις ἀραιῇσι δρυσὶ βαίνοι.

Adnotatio. Vs. 325 *εὐμυλίη* depravatum. Quae coniecta sunt, *αἰμυλίη* (Heyne), *ἐμμελίη* et *εὐμελίη* (Hermann) prorsus inepta sunt, nec satisfaciunt *ἡσυχίη* vel *νηνεμίη* quaeve alia cum verbis *ἔχ' Ὄλυμπον* iungi possint Verum perinde est, nam utrumque versum insiticium arbitror propter verba *μετὰ* — Ἠῶ. Quippe omnia quae inde a vs. 184 facta narrantur, fiunt post *auroram*. Cf. vs. 371. — Vs. 332 obscurus et fortasse corruptus. Ut spurium delebat Hermann — Vs. 336 *παῖδά τιν'*] malim *παῖδα γάρ*. — Vs. 338 *κέρτομον* depravatum, *κέντρων'* probabiliter coniecit Stadtmüller. — Vs. 339 vulgo *λησίμβροτοι*, dedi *λῃσίμβροτοι*, *praedatores*, *λῃσταί*. Olim in *Quaestionibus epicis et elegiacis* p. 71 proposui *φυσιμβρότῳ*. — Vs. 344. Post *βουσὶν* forsitan recte Schneidewin statuit lacunam. Non enim habet dativus quibuscum coniungatur. — Vs. 346 *ὅδ' ἐκτὸς*] quondam coll. vs. 209 (450) conieci *ὀπηδός*, sed hodie praefero Rossbachii suspicionem *ὁ λεπτὸς*, coll. Od. ζ 284. Alii alia coniecerunt. — Vs. 348 *διέτριβε*] *διέπρησσε* Pierson, quod arridet. — Vs. 349 *ὡς εἰ* — *βαίνοι*. Verba obscura, nec video quid proficiamus Gemollii coniectura *ἀραιῇ σὺν δρυΐ*.

350 ὄφρα μὲν οὖν ἐδίωκε διὰ ψαμαθώδεα χῶρον,
ῥεῖα μάλ' ἴχνια πάντα διέπρεπεν ἐν κονίῃσιν·
αὐτὰρ ἐπεὶ ψαμάθοιο μέγαν στίβον ἐξεπέρησεν,
ἄφραστος γένετ' ὦκα βοῶν στίβος ἠδὲ καὶ αὐτοῦ
χῶρον ἀνὰ κρατερόν. τὸν δ' ἐφράσατο βροτὸς ἀνὴρ
355 ἐς Πύλον εὐθὺς ἐλῶντα βοῶν γένος εὐρυμετώπων·
362 αὐτὸς δ' αὐτίκα μῦθον ἀπηλεγέως ἀγόρευεν·
„οὐκ ἴδον, οὐ πυθόμην, οὐκ ἄλλου μῦθον ἄκουσα·
οὐδέ κε μηνύσαιμ', οὐδ' ἂν μήνυτρον ἀροίμην."
365 ἦ τοι ἄρ' ὣς εἰπὼν κατ' ἄρ' ἕζετο Φοῖβος Ἀπόλλων.
Ἑρμῆς δ' ἄλλον μῦθον ἐν ἀθανάτοισιν ἔειπεν,
δείξατο δ' ἐς Κρονίωνα, θεῶν σημάντορα πάντων·
„Ζεῦ πάτερ, ἦ τοι ἐγώ τοι ἀληθείην καταλέξω·
369 νημερτής τε γάρ εἰμι καὶ οὐκ οἶδα ψεύδεσθαι,
381 Ἠέλιον μάλα τ' αἰδέομαι καὶ δαίμονας ἄλλους
382 καὶ σὲ φιλῶ, καὶ τοῦτον ὀπίζομαι· οἶσθα καὶ αὐτός.
370 ἦλθεν ἐς ἡμετέρου διζήμενος εἰλίποδας βοῦς
σήμερον, ἠελίοιο νέον γ' ἐπιτελλομένοιο,
οὐδὲ θεῶν μακάρων ἄγε μάρτυρας οὐδὲ κατόπτας·
μηνύειν δ' ἐκέλευέ μ' ἀναγκαίης ὑπὸ πολλῆς·
πολλὰ δέ μ' ἠπείλησε βαλεῖν ἐς Τάρταρον εὐρύν,
375 οὕνεχ' ὃ μὲν τέρεν ἄνθος ἔχει φιλοκυδέος ἥβης,
αὐτὰρ ἐγὼ χθιζὸς γενόμην — τὰ δὲ οἶδε καὶ αὐτός —,
οὔ τι βοῶν ἐλατῆρι, κραταιῷ φωτί, ἐοικώς.
πείθεο — καὶ γὰρ ἐμεῖο πατὴρ φίλος εὔχεαι εἶναι —,
ὡς οὐκ οἴκαδ' ἔλασσα βόας — ὣς ὄλβιος εἴην —,
380 οὐδ' ὑπὲρ οὐδὸν ἔβην, τὸ δέ τ' ἀτρεκέως ἀγορεύω,
383 ὡς οὐκ αἴτιός εἰμι. μέγαν δ' ἐπιδώσομαι ὅρκον·
οὐ μὰ τάδ' ἀθανάτων εὐκόσμητα προθύραια.
385 καί που ἐγὼ τούτῳ τείσω ποτὲ νηλέα φωρήν,
καὶ κρατερῷ περ ἐόντι. σὺ δ' ὁπλοτέροισιν ἄρηγε."

Adnotatio. Vs. 352. στίβον] τρίβον Matthiae. Non haereo in eodem vocabulo in versibus duobus contiguis usurpato, sed in diverso post adeo breve intervallum sensu. — Vs. 364. Verba Apollini quidem supra (263) optime, sed hic Iovi vix intellegibilia. Fortasse vetus rhapsodus ad exemplum Homeri I 509, vs. 362 dedit ἀπηλεγέως ἀπέειπεν, *rem pertinaciter negavit*, et vss. 363 sq. reddendi sunt diasceuastae. — Vs. 365. Ne repetatur in eodem versu ἄρα, conici potest ἦ τοι ὅ γ' κτέ. — Vs. 381 sq. huc praeeunte Ludwichio transposui. — Vs. 373 ἐκέλευέ μ' dedi pro ἐκέλευεν. — Vs. 379 ὥς, *ita*, dedi pro ὡς. — Vs. 385 τείσω scripsi pro τίσω.

ὣς φάτ' ἐπιλλίζων Κυλλήνιος Ἀργειφόντης·
καὶ τὸ σπάργανον εἶχεν ἐπ' ὠλένῃ, οὐδ' ἀπέβαλλεν.
Ζεὺς δὲ μέγ' ἐξεγέλασσεν, ἰδὼν κακομηδέα παῖδα,
εὖ καὶ ἐπισταμένως ἀρνεύμενον ἀμφὶ βόεσσιν.
ἀμφοτέρους δ' ἐκέλευσεν ὁμόφρονα θυμὸν ἔχοντας
ζητεύειν, Ἑρμῆν δὲ διάκτορον ἡγεμονεύειν,
καὶ δεῖξαι τὸν χῶρον ἐπ' ἀβλαβίῃσι νόοιο,
ὅππῃ δ' αὖτ' ἀπέκρυψε βοῶν ἴφθιμα κάρηνα.
νεῦσεν δὲ Κρονίδης, ἐπεπείθετο δ' ἀγλαὸς Ἑρμῆς·
ῥηϊδίως γὰρ ἔπειθε Διὸς νόος αἰγιόχοιο.
τὼ δ' ἄμφω σπεύδοντε, Διὸς περικαλλέα τέκνα,
ἐς Πύλον ἠμαθόεντα ἐπ' Ἀλφειοῦ πόρον ἶξον,
ἀγροὺς δ' ἐξίκοντο καὶ αὔλιον ὑψιμέλαθρον,
ἧχ' ἄδην τὰ χρήματ' ἀτάλλετο νυκτὸς ἐν ὥρῃ.
ἔνθ' Ἑρμῆς μὲν ἔπειτα κιὼν ἐς λάϊνον ἄντρον,
ἐς φάος ἐξήλαυνε βοῶν ἴφθιμα κάρηνα.

* * * *

ὣς ἄρ' ἔφη, καὶ χερσὶ περίστρεφε καρτερὰ δεσμὰ
ἄγνων· ταὶ δ' ὑπὸ ποσσὶ κατὰ χθονὸς αἶψα φύοντο
αὐτόθεν ἐμβολάδην ἐστραμμέναι ἀλλήλῃσιν,
ῥεῖά τε καὶ πάσῃσιν ἐπ' ἀγραύλοισι βόεσσιν
Ἑρμεω βουλῇσι κλεψίφρονος· αὐτὰρ Ἀπόλλων
θαύμασεν ἀθρήσας. τότε δὴ κρατὺς Ἀργειφόντης
χῶρον ὑποβλήδην ἐσκέψατο, πύκν' ἀμαρύσσων.
καὶ τότε Λητοΐδης Ἑρμῆν πρὸς μῦθον ἔειπεν·
„δείδια, Μαιάδος υἱέ, διάκτορε, ποικιλόμητι,
μή μοι ἅμα κλέψῃς κίθαριν καὶ καμπύλα τόξα.
τιμὴν γὰρ πὰρ Ζηνὸς ἔχεις, ἐπαμοίβια ἔργα
θήσειν ἀνθρώποισι κατὰ χθόνα πουλυβότειραν.
ἀλλ' εἴ μοι τλαίης γε θεῶν μέγαν ὅρκον ὀμόσσαι,

Adnotatio. Vs. 396 ἔπειθε] fort. ἐ πεῖθε. An ἔπεισε, solet persuadere? — Vs. 409 ἔφη, sc. Apollo. — Vs. 410 ἄγνων Franke] ἄγνου. Mercurii praestigiis boves ab Apolline ligati ex locis ubi stant moveri nequeunt, radices agentibus pedum vinculis vimineis, et sic iterum Apollini eripiuntur. — Vs. 415 ὑποβλήδην] ὑποβλέβδην Passow, πύκν' Barnes] πῦρ. Cf. vs. 278. Demisso vultu, sed crebro nictans oculis, insontis simul et subdoli speciem refert, quod non latebat Apollinem, qui experientia doctus veretur, ne ipsa insignia sua tuta non sint ab huius praestigiatoris cupiditate. — Vs. 514 ποικιλόμητι dedi pro ποικιλομῆτα.

[ἢ κεφαλῇ νεύσας ἢ ἐπὶ Στυγὸς ὄμβριμον ὕδωρ,]

*　*　*　*

πάντ' ἂν ἐμῷ θυμῷ κεχαρισμένα καὶ φίλα ἔρδοις.
καὶ τότε Μαιάδος υἱὸς ὑποσχόμενος κατένευσεν,
μή ποτ' ἀποκλέψειν, ὅσ' Ἑκηβόλος ἐκτεάτισται,
μηδέ ποτ' ἐμπελάσειν πυκινῷ δόμῳ· αὐτὰρ Ἀπόλλων
Λητοΐδης κατένευσεν ἐπ' ἀρθμῷ καὶ φιλότητι,
μή τινα φίλτερον ἄλλον ἐν ἀθανάτοισιν ἔσεσθαι.

οὕτω Μαιάδος υἱὸν ἄναξ ἐφίλησεν Ἀπόλλων
παντοίῃ φιλότητι· χάριν δ' ἐπέθηκε Κρονίων.
πᾶσι δ' ὅ γε θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισιν ὁμιλεῖ.
παῦρα μὲν οὖν ὀνίνησι, τὸ δ' ἄκριτον ἠπεροπεύει
νύκτα δι' ὀρφναίην φῦλα θνητῶν ἀνθρώπων.

καὶ σὺ μὲν οὕτω χαῖρε, Διὸς καὶ Μαιάδος υἱέ·
αὐτὰρ ἐγὼ καὶ σεῖο καὶ ἄλλης μνήσομ' ἀοιδῆς.

Adnotatio. Vs. 519. Permira optio, nec ἐπί sic usurpatur. Nescio an recte spurium duxerit Matthiae. Sed contra excidisse videtur, ut idem monuit, iusiurandi argumentum, quod demum accipimus ex vs. 522 sq. — Vs. 523 πυκινῷ δόμῳ de ipsius Apollinis templo intellegendum, homines enim diripiendi potestatem fratri Phoebus permittit. Cf. 520. — Vs. 575. Non solum amicitiam iunxerunt, sed etiam gratiam suam ambobus donavit Iupiter. — Vs. 576 ὁμιλεῖ. Rectissime vulgo. Sententia adversatur quod ex LDP rescripsit Gemoll, ὁμίλει. — Vs. 577 τὸ ἄκριτον = ἄκριτα s. ἀκρίτως serioris est Graecitatis, quod militat pro opinione eorum, qui hanc clausulam prisco poetae abiudicarunt.

EPICHARMUS.

Epicharmi Γνωμῶν initium, quod nuper in papyro III[i] ante Christum saeculi repertum edidere Grenfell et Hunt — Hibeh Papyri I (1906) 1 —, vitium praebet leni remedio sanabile:

αἰτίαν γὰρ ἦχον ὡς ἄλλως μὲν εἴην δεξιός,
μακρολόγος δ' ο ὔ κ α δυναίμην ἐν βράχει γνώμας λέγειν.

Scribatur:

μακρολόγος δ έ, κ ο ὐ δυναίμην κτέ.

Intercidit littera I, quemadmodum tertio dein versu interiit C (τι pro τις), dein ΔЄΚΑ(Ι)ΟΤ in Δ(Є)ΟΤΚΑ est mutatum.

v. L.

DE COMMENTI DONATIANI COMPOSITIONE ET ORIGINE.

SCRIPSIT

H. T. KARSTEN.

(*Continuantur ex pag.* 44).

Ibid. 29. Ille ubi miser famelicus videt mi esse tantum honorem

(1) Hic ostendit, quae res coegerit ad discendum, (2) et simul vide secundum vulgi opinionem loqui parasitum: „miserum" et „famelicum", hominem honestis moribus praeditum.

Utrumque damnavit Sabb., merito. Adnotavit haec Editor partim ad exemplum Donati (3): Vide ut sententiose demonstret malos ex bonis contagione fieri, exemplis in pravum praevalentibus: „videt" mihi hoc prodesse et discere optat, quod negabat se posse. Schol. (5) Sabb. iniuria Donato subtraxit.

Ibid. 30 Ibi homo coepit me obscecrare

Don. (3) Mire addidit „homo" [1]. IP hoc opponit: (4) Aut additum supervacuo „homo" ut „donat habere viro decus et tutamen in armis" (Verg. V 262). Observatio et exemplum aeque insipida. S. c.

Ibid. 37 Sed Parmenonem ante ostium hic astare tristem video, rivalis servom; salva res est.

---

1) Attende frequentes huiusmodi brevissimas Aeli adnotationes, lectorum ingenio cogitare relinquentis cur hoc adnotet.

(1) Quia et „ante ostium" et „tristem video", „salva res est". Nec hoc valet ad laetitiam, quod Parmeno est, sed quod rivalis servus. Sic IP specioso acumine, nam una laetitiae causa Gnathoni, cum dicit „salva res est", haec est, quod tristem illum astare videt. S. c.

Ibid. 40 Plurima salute Parmenonem summum suum impertit Gnatho. Quid agitur? Pa. Statur.

(2) Haec tota locutio parasiticae elegantiae et simul ironiae plena est, nam et plurimam dicit ei salutem, quem ne exiguam quidem velit continere, <et> „summum" dicit eum, qui nec levis amicus sit sibi, et „Parmenonem Gnatho", non „te ego". Sic Don. IP Addidit flosculum: (3) Quam venuste, quod summum amicum non resalutet Parmeno! Idem Donati adnotatiunculae: (6) Facete „statur" — subiunxit: nam stat, cui ingredi non licet. In quo denuo erravit, etenim Parmeno ipse profiteri hic nequit, domum ingredi sibi non licere.

S. utrumque c.

Ibid. 43 (3) „Uro hominem" sibi hoc gestu et vultu parasitico dicit. — (4) et „uro" pro eo quod est dolere cogo, — (5) „Ut falsus animi est" similiter et Parmeno secum servili gestu. Sabb. monet (4) interpolatum esse inter scholia similia (3) et (5). Cf. similem scholiorum positionem 29 (4) (5), 30 (1).

Ibid. 46 Sex ego totos, Parmeno, hos te menses quietum reddam

(1) Quid est „totos"? an diebus et noctibus, utpote amatoris servum, ac per hoc sine ulla cessatione?

Comparandus est locus Ad. III 3. 43 „Aut non sex totis mensibus prius olfecissem, quam ille quicquam coeperet?" Ubi Donatus: (2) Hoc est integris, ut ne unum quidem diem minus a sex mensibus sciat, quid coepturus sit filius: nimis comica et moralis asseveratio.

Ecce Aeliana scholii conscribendi ratio, elegans et perspicua reique apposita. Pallescit iuxta eum magistri longe quaesita sapientia ad nostrum locum, quasi illud „totos" quicquam commune habeat cum Parmenonis servitio apud amatorem. S. c.

Ibid. 54 Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,
Ne tu istas faxo calcibus saepe insultabis frustra

(1) Nova locutio „c. ins. f." Sallustius „multos tamen ab

adulescentia bonos insultavit" [1]). Sic Don., IP hoc ampliavit in (3): Mira loquentia, in qua utraque ὑπερβολή expressissima est; nam neque „uno digitulo" minus aliquid dici potest neque „c. s. ins." aut amplius aut ingentius. S. c.

Ibid. 57 Mira vero militi quae placeant

Don. (2) „Mira" pro mirum, Verg. (I 669) „nota tibi", et est ironia, cett. IP (3) Potest tamen et pluraliter intellegi. Hoc quidem D. non negavit. S. c.

II 3. 1 (3) „Occidi" produc mediam syllabam huius verbi et contrarium significat. Adnotatio scholastica a Donato abiudicanda. Sabb. comparavit Probi appendicem IV p. 203. 33.

Ibid. 8 Hic vero est qui si occeperit

(1) Utrum senex an Chaerea? sed senex potius. (2) Senex. (3) Chaerea. Omnis dubitatio exclusa est, quin sit Chaerea. Sabb. Donato tamen dedit (1), vix recte; reliqua inclinatis litteris edidit.

Ibid. 10 Praeut huius rabies quae dabit

(4) Hic ex parte χαρακτηρισμός (vid. v. l.) quidam est personae Chaereae, quem moribus conicit servus ardentiorem amore fieri posse, simul coeperit [2]). Compendium liberrimum scholii amplissimi quod sequitur Donati: (5) Hic ostenditur iam pridem motus in res venerias Chaerea, e. q. s. Ut hoc recte proscripsit Sabb,, ita ei non assentior de (3) et dubito de (2).

Ibid. 11 Di deaeque omnes senium perdant

(2) Plus dixit „senium" quam „senem", nec mireris post „senium" „qui" additum, non „quod", ideo quia declinationem ad intellectum rettulit, ut alibi „in Eunuchum suam" (prol. 32). — (3) Et senex ad aetatem refertur, senium ad convi-

---

1) Hunc Sallusti locum Donatum iam cognovisse antequam ad Terentium manus adhiberet apparet ex eiusdem citatione apud Serv. ad Aen. IX 631, X 643, quod moneo propter ea quae Wessnerus suspicatur de Aspro Donati fonte etiam in citatis Sallustianis (Aem. Asper, ein Beitrag z. röm. litt. gesch. Halle 1905 p. 39 alibi).

2) Genus dicendi obscurum vagum, salebrosum, nusquam fere demonstravi, cum attento lectori in oculos saliat, veluti h. l. Quid sibi vult. „ex parte" et „quidam" et ablat. „moribus"? Et quam debile est „ardentiorem amore fieri posse" de adulescente in res venerias irruente.

tium; — sic Lucilius: „ast, ait, quid iam te, senium atque insulse sophista?" [1])

Exemplum Lucilii contra Sabb. vindicandum est Donato. Lineolis seiunxi quod Interpolatori tribuendum videtur, cuius generalis observatio nec vera est et pugnat aliquo modo cum Donati initio: „plus dixit" e. q. s.

Ibid. 13 (2) „Quidve es alacris?" — Aut velox aut — laetus es; nam „alacris" l littera pro d posita non tristis id est ἄδακρυς intelligitur. Lineolis indicavi additamentum Sabb. et Wessnero quoque damnatum. Ille merito praeterea notavit scholium (4): Alacritas est mutatio quaedam vultus gestientis in spem aliquam. Donatus definitiones dare non solet verborum quae non sunt in textu; accedit quod haec interpretatio satis recedit ab adiectivi interpretatione in (2).

Ibid. 14 (1) „Unde is?" modo *ad quid* venis *significat*. (2) Sed eo de loco ad locum veteres dicebant, quod subiectis mox probabitur. (4) „Quorsum eam" hinc, ut diximus (in (2)), manifestum est ire et adventum significare.

In (1) verba interpolata cum Wessnero inclinatis litteris exprimenda curavi, quippe falsa. Don. dedit „is" modo venis", cf. Ad. III 3. 7 (2) „Ire" pro venire, ut „nec vero Alcidem me sum laetatus euntem" (VI 392). Idem per ambages dicunt (2) et (4), quocirca particula adversativa *sed* nullam habet rationem; „subiecta" autem quae probationem exhibebunt, nihil sunt nisi iterata observatio in (4), in qua denuo habemus Editoris illud „ut diximus". (Cf. supra p. 15). S. c.

Ibid. 15 Ita prorsus sum oblitus mei

(3) „Prorsum" id est *recte vel* (Sabb. et Wessn. c.) omnino. — (4) Nam „prorsum" est porro versum, id est ante versum; — hinc et prosa oratio, quam non inflexit cantilena.

In (4) causativum *nam* non minus ineptum est quam modo adversativum *sed*; et quid significat „ante versum"? IP e memoria negligenter reddidit Don. ad Andr. III 2. 30: „prorsus" quasi porro versus, quod Graeci dicunt μακράν. Ad. I 1. 46: „rursum" et retro versum ut „prorsum" porro versum.

---

1) Locum Lucilii ingeniose sic correxit Marx p. 1117: „Es, ait quidam, senium atque, insulse, sophista".

De prosa Isidorus Orig. I 37. 1 „Prosa est producta oratio, a lege metri soluta. Prosum enim antiqui productum dicebant et rectum [1]), unde ait Varro apud Plautum prosis lectis significari rectis; unde etiam quae non est perflexa numero sed recta, prosa oratio dicitur, in rectum producenda" [2]). Sabb. (4) totum Interpolatori imputavit, ego quae lineolis saepsi.

Ibid. 16 Nunc, Parmeno, te ostenderis qui vir sies

(2) Non „qui sies" sed, quod est ἐμφατικώτερον, „qui vir sies".

(4) Et „vir" modo non ad sexum vel aetatem dicitur, sed ad laudem.

Sabbadinio hoc suspectum fuit, mihi etiam illud, nam „qui sies" et „qui vir sies" non emphasi differunt sed significatione, velut Andr. 586 „tandem cognosti qui siem" unice decet, contra Eun. 66 „sentiet qui vir siem". Insulsa adnotatio (4) in memoriam revocat, quae Donatus adnotavit ad Andr. II 5. 2 „ „vir" enim modo ad vituperationem cum ironia, modo ad laudem sumitur <sine> ironia", et Ad. IV 2. 25 „virum te iudico" inquit non „adulescentulum": hoc enim ad aetatem et probitatem non ad sexum refertur".

Ibid. 20 (2) „Hoc hercle factum est" inveni quod amem

Sic breviter Don. (cf. vs. 17). IP idem ampliavit: (3) Hoc quod dicebas, inquit, morae esse, iam factum est: amo. S. e.

Ibid. 21 Fac sis nunc promissa appareant. Sive [3]) adeo digna res est ubi tu nervos intendas tuos

Falsa lectio sive vexavit scholiastas, qui etiam sine causa disputarunt essentne verba Chaereae, quod luce clarius est, an Parmenonis.

(1) Si persona Parmenonis est, „sive" abundat. (2) Et pro expletiva coniunctione est modo (scil. „adeo"); in quibusdam omnino non legitur. (3) „Adeo" aut abundat aut nimis significat *vel satis* (W. curs.). (4) Si Chaerea dicit, hic ordo et sensus est: fac si vis nunc, si adeo digna res est, ubi tu nervos intendas tuos, ut promissa appareant, ut <sit> „sis" si vis <et> „ut" addatur <ad> id quod est „fac promissa ap-

---

1) Hinc interpolatio in (3).

2) Extrema repetuntur in Gloss. V 576. 62.

3) Codd. habent si. Dziatzko: „Est adeo". Fleck. Umpf. Fab. „Sic adeo".

pareant". (5) Utrum obscene hoc, ut servus, an μεταφορικῶς: ubi laborare ac periclitari debeas? (6) Sed melius legunt, qui hoc totum ad personam applicant Chaereae. (7) Et melius, quam qui Parmenonem hoc putant loqui „sive adeo digna res est".

Farrago genuinorum et spuriorum. Ad (2) (3) Sabb., Stud. It. III 341, comparavit I 2. 124 (1) „Adeo" pro nimis positum est. (2) Aut expletiva particula, — et Ad. I 1. 15 (4) „Is adeo" transitus ad argumentum subtilissimus. (5) „Adeo" aut abundat aut nimium significat ut in Eunucho (I 2. 124)... Haec scholiorum paria inter se pugnant; qui scripsit 124 (1) non scripsit (2) et qui scripsit 15 (4) non scripsit (5).

Igitur si 124 (1) et 15 (4) ad Donatum referimus, ut par est [1]), reliqua duo Interpolatoris sunt. Hinc sequitur nostro loco scholia (2) et (3) spuria esse; alterutrum sine dubio Editori debetur, credo (2), ut I 2. 124 (2) cui respondet; quod autem addit: „in quibusdam omnino non legitur", secundum virum peritissimum Sabb. p. 342: „In generale le lezione Terentiane di questi interpolatori risalgono a fonti impure". Eidem tribuendum est (5), ineptum et putidum, quod genus amat (Mnem. XXXII p. 229. 63, 231. 125, 234, 24), praeterea falso hunc versum Parmenoni dedit; denique (7) est supplementum prorsus inutile praecedentis (6) coll. (1).

Sic igitur Donato relinquuntur (1) (4) (6), quae inter se optime cohaerent, si sumimus in commento hoc ordine stetisse: (4) Si Chaerea dicit cett. (1) Si persona Pa. est cett. (6) Sed melius legunt, qui cett. Editor non disputavit (nisi oblique in (5)) de persona loquentis, sed tantum de particula „adeo" (2) vel (3), et de „nervos intendas" (5), quod scholium non ipsum credo posuisse inter (4) et (6) sed dormitantem Compilatorem, qui fortasse adscripsit etiam (7), et e margine, verborum ordinem secutus, male transposuit (1).

Sabb. me iudice perperam Donato dedit (5), subtraxit (4) et (6).

---

1) Donatus „adeo" pro abundanti vel expletiva particula habuisse non videtur, saltem iis locis Aeneidis, ubi adeo has partes agere videtur, a Servio, i. e. Donato, semper explicatur per multum, valde, ut ad Eun. per nimis. Serv. ad Aen. IV 96, VII 427, XI 436. Nostro loco quomodo particulam interpretetur docet in (4): „si adeo d. r. e., ubi t. n. intendas".

Ibid. 24 Si quae est habitior paulo

(1) Inde et habitudo dicitur, ut (II 2. 11) „quae habitudo est corporis"! (2) Nam „habilior" aptior intelligitur, ut „namque humeris de more habilem suspenderat arcum" Verg. (I 318). Ergo „habitior" legendum est.

Schol. (2) contra Sabb. Donato vindicandum est, qui cognovisse videtur lectionem „habilior", quam refutat. In commento scholia nimirum coniuncta fuerunt, eo fere modo, ut post (1) legeretur: „vera lectio, non habilior, nam habilior" cett. (cf. ad Andr. I 2. 34 (2)); verba casu interciderunt.

Ibid. 26 Itaque ergo amantur (scil. puellae iunceae)

(1) „Itaque", inquit, „nemo illas amat": εἰρωνεία. Sic acu rem tetigit Don. (= „de liefde die men hun toedraagt is in overeenstemming met hun schraalheid"; de formula „itaque ergo" vide Fabia ad h. l. et Weissenborn ad Liv. 1.25.2 „demnach also"). Contraria interpretatio legitur in (2) et (3). Incipio a (3): „Itaque" atque ita, ut sit: atque ita fit ut amentur non naturae merito sed industria. Interpretatio falsa quidem, nam in textu nihil legitur de natura et industria, sed perspicue enuntiata. Iam vero similis fere proponitur in (2), sed contorta oratione sic:

Vere amantur, ut eo magis haec amanda sit, quae naturae beneficio, non industria aut factis comptibus, pulchra est.

Huius scholii inventor etiam alibi plura intulit, quae non sint in textu, quamquam hic aperte hoc finxit ad exemplum (3); nemo autem dubitabit quin auctor ille sit IP, assiduus Donati aemulus. Num igitur ille praeter schol. (1) etiam (3) in commento offendit? Ita credo, et ea quidem ratione, ut Don. post (1) perrexerit: „Alii sic: (3) „Itaque" atque ita", cett. Tum IP suum (2) substituit pro (3), quod reduxit ex alio fonte Compilator, omissis v. „Alii sic", vel tale quid. Ergo Sabb. (2) recte, (3) perperam inclinatis litteris dedit.

Ibid. 28 Hanc tu mihi vel vi vel clam vel precario fac tradas

(1) Haec tria sunt quibus non rite res agitur. (2) Pretii mentio non est, vel quia virgo, non meretrix, vel quia nulla ephebo spes est fallendi senis. (3) Secundum ius locutus est, nam his tribus mala fide aliquid possidetur. (4) „Vi" quia virgo, „clam" quia custoditur, precario" quia pretium non habet Chaerea.

Sabb. Donato dedit (3) et (4), interpolatori (1) et (2). Assentior.

Ibid. 34 Cui magis bonae felicitates omnes adversae sient

(1) Felicitas adversa est, cum ex prosperitate quod laedat nascitur. (2) „Bonae" magnae. Nove autem dixit magnas felicitates sibi adversari, eo quod virginem tantae pulchritudinis ex oculis amiserit; nam vidisse eam felicitatis iudicat, sed amisisse adversae felicitatis. (3) Et quod addidit „bonae", vel magnae et nimiae intelliguntur vel ἐπίθετον proprium et perpetuum felicitatum est „bonae". — (4) *et magna ἔμφασις, quod felicitates pluraliter posuit* (W. c.). — ἐπίθετα autem tribus de causis nominibus adduntur: discretionis, proprietatis, ornatus. Discretionis ut „et Phrygiae molimnr montibus Idae", proprietatis, ut „terribili impexum saetae cum dentibus albis" (Aen. VII 667), ornatus, ut „alma Venus, coeli subter labentia signa" (Lucr. I 2).

Incipio a (3) et (4) quae, si excipimus emblema a Wessnero notatum, unum scholium constituunt Donato adsignandum cum propter iustissima exempla, tum propter aliquam congruentiam cum epithetorum divisione apud Servium ad Aen. I 178: „epitheta ... aut ad augmentum, aut ad diminutionum, aut ad discretionem poni solent"; nec non verissima sunt quae dicit de duplici significatione adiectivi bonus. Hinc sequitur schol. (2), ubi „bonae" = magnae sumuntur, quam decisionem D. omisit, alius esse auctoris, non illepidi quidem, ut est nonnumquam IP. Accedit autem hoc, quod concisa et elegans definitio „felicitatis adversae" in (1) Donato dignissima videtur, at cum hoc quoque non quadrat (2), ubi „adversae sient" ducitur a verbo adversari. Itaque concludo, Donatum dedisse (1) (3) et (4) sine emblemate [1]), Editorem inseruisse (2) et initium τοῦ (4), omisso (3), quod Compilator denuo in suum locum restituit, satis stupide ante interpolationem scholii quarti; sed talia ille non curabat.

Sabb. longe aliter (1) (3) et (4) inclinatis litteris expressit, nisi quod, praeter (2), etiam initium scholii quarti de emphasi Donato reliquit.

Ibid. 40 Illum liquet mihi deierare

---

1) Hoc quoque redolet IP, qui amat ἔμφασιν et ἐμφατικώτερον.

(1) „Liquet" liquidum est, constans et manifestum et certum. — (2) Et sic „liquit" pro liquidum est, ut „claudit" pro claudum est, ut apud Sallustium „nihil socordia claudebat" — et est „liquet" verbum iuris, quo utebantur iudices, cum amplius pronuntiabant, obscuritate commoti causae magis quam negotii simplicitate. (3) „Deierare" valde iurare, ut (Hec. IV 1. 14) „demiror" et „deamo te, Syre" (Heaut. IV 6. 21), — si de producta legeris, si correpta, deos iurare intelligitur.

Scholium Donati continuum de „liquet" deturpatum est emblemate a Wessnero quoque designato, quod non tamen Compilator per errorem alicunde huc intulit, sed consulto ipse Editor, iactans se plumis Aelio surreptis, qui Sallusti exemplum apte usurpavit ad I 2. 84, dum h. l. ineptum est, quis enim putabit „claudebat" hic pro „claudum erat" positum esse? Minus bene Wessnerus, Sabb. secutus, rem gessit in (3), ubi „Deierare" valde „iurare" cum exemplis iustissimis Hecyrae et Heautontimorumeni, quae Wessn. inclinatis litteris expressit, Aelio danda sunt, reliqua („si de p. l. cett.) Editori. De in compositis significare valde, tritum est Grammaticis et in commento (Eun. II 2. 49, ubi vide W., Ad. IV 6. 1) sed differentia dĕierare „si deos iurare intellegitur" Donato saltem non valuit, qui scripsit ad Hec. V 1. 5 (1) „dēierat" deos iurat.

Nec non ibidem Interpolator addidit: (3) si correpte deos iurat, si producte valde iurat, quod fortasse ipse primus proposuit, ut est audax differentiarum inventor. Alibi, quod sciam, haec differentia nusquam reperitur.

Ibid. 45 Continuo accurrit ad me ... incurvus, tremulus, labris demissis, gemens.

(1) Ut omnia ostendat in contrarium sibi versa, etiam cursum attribuit cani. (2) Labra sunt superiora, labia inferiora, — labeae asinorum proprie dicuntur —; „gemens" autem ob continuam tussim, sic Lucilius ... (3) „Incurvus" valde curvus, ut Vergilius „Turnus ut infractos" (12. 1), „infractos" enim valde fractos significat, nam in praepositio nunc auget nunc minuit dictionem [1]. (4) Et recte etiam deformitatem

1) Festus 114 Ingens dicitur augendi consuetudine, ut inclamare, invocare. Quia

describit senis, quod praeter aetatem post pulchram virginem foedior videbatur. (5) Et quam importune omnia: pro puella „senex" occurrit, pro virgine „incurvus tremulus", pro pulchra „labiis demissis gemens"; et cum amor sit in animo adulescentis, ipse iudicium loquitur, dum festinandum sit, remoratur. (6) „Labiis demissis" maiora labra, unde labeones; alii labia dicunt inferiora et labra superiora.

Sabb. praeter emblema in (2), a Wessnero quoque notatum, interpolatori tribuit etiam (1) (4) (5) (6). Et genuina esse (2) et (3) nemo affirmare dubitabit. Neque autem spuria esse censeo (1) et (4), quae nihil habent, quod Donato sit indignum.

Quod de labeis asinorum dicitur in (2) vix verum est; vide lexica et Gell. X 4.4. In (5) audimus IP stili Terentiani praeconem, qualem cognovimus supra ad I 2. 87 (5), 88 (4), gaudentem antithetis, e quibus postrema praesertim (amor in animo iudicium in ore, festinare remorari) hominis artificium denotant. In (6) IP doctrinam Verri Flacci [3]) praetulit „aliorum" differentiae, quam Don. rettulerat in (2).

Scholiorum ordo in commento idem manifesto fuit, qui nunc

---

enim gens populi est magnitudo, ingentem per compositionem dicimus, quod significat valde magnum. Cf. Serv. l.l. cit. in App. Wessn. Ad Eun V 8. 29 (1) repetitur regula a magistro post interpretationem Donati.

1) Sabb. p. 355 citavit Charis. I 108: Verrius autem Flaccus sic distinxit, modica esse labra, labia immodica et inde labiones dici. Cf. praeterea hi Grammaticorum loci, quos citavit Wessn. in App., Agroec. VII 116: Labrum superius dicitur, labium inferius. Serv. Ecl. II 34: Inanissimam quidam temptant facere discretionem, ut virorum labra, mulierum labia dicantur. Isidor. Orig. XI 50: Quod autem superius est labium dicimus, quod inferius, eo quod grossius sit, labrum. Alii virorum labra, mulierum labia dicunt. Gloss IV 532, V 629.

Schol. Bemb. ad h. l. sic: „Labellum pueri habent, ut Vergilius „calamo trivisse labellum"; labrum iuvenes „necdum illis labra admovi" (cf. Ecl. II 34 et III 47); labia mulieres sive senes. Sed quantum Donatus Commentator Vergilii refert, labeae dicuntur inferiores. Haec omnia falsa sunt et peioris magistri inventa; discrimen inter Ecl. II 34 et III 47 nullum est et utrobique sermo est de pastoribus eiusdem aetatis. Donatus ad Vergilum nihil docuit, quantum scimus, nisi quod Serv. habet ad E. II 47, sed ad Terentium hoc ipsum, quod hic adscribitur Commentatori Vergilii, hinc verisimile est scholiastam scripsisse „sed quantum Don. refert" et verba „Comm. Verg." glossam esse alicuius magistelli, nisi putare malis ipsum Scholiastam iam sic errasse. Quae Wessnerus, de Aem. Aspro p. 42 sq., ex hoc scholio deduci posse ratus est, iusto fundamento carere mihi videntur.

dempto emblemate: (1) (2) (3) (4). IP subiecit (5); quomodo autem (6), quod verisimiliter inseruerat in exordio secundi, ante alterum emblema „labeae asinorum" cett. omisso Don. initio, in finem totius sylloges devenerit, nescio.

Ibid. 52 Illa sese interea commodum huc adverterat

(1) „Commodum" tantum quod vel ipso eodemque tempore, — (2) „commodum" una vel ex hoc significat, ut si dicas: eodem tempore, quo haec agebantur, — (3) nam „interea" nunc coniunctio accipienda est, non ut alias, pro adverbio ponitur.

Interpolatoris commentum (2) partim falsum est partim transscriptum e Don. (1) dividitque continuum scholium, cuius argumentatio haec est: quia „commodum" est adverbium („ipso eodemque tempore"), „interea" debet esse coniunctio. Etenim interea numeratur inter coniunctiones causales (G. L. IV 389. 6) et inter adverbia (Prisc. III 43. 12). Ceterum Don. denuo ad Phorm. IV 3. 9 (2): „Commodum" tantum quod, Lucilius, cett.; ibique IP (1) „Comm." aestimatio est temporis. Sabb. perperam damnavit (1) et (3).

Ibid. 57 Parmeno, cum ex uno alteroque verbo Chaereae statim intellexerit quam puellam hic in platea viderit, praecidit longiorem eius narrationem dictione figurata, qua post perfectum funus homines dimittuntur:

Ilicet; desine; iam conclamatumst [1]). Ch. Alias res agis

(1) „Iam concl." transactum ac finitum, ut conclamata corpora nihil reliqui iam habent ad vitae officia. Sic Don. Sequitur de eadem re: (2) „concl." manifestum significat, quia dixerat (vs. 7) „o fortunatum senem, si et hic amare coeperit", tamquam dicat, iam occisum patrem tuum scimus iamque deflevimus. Haec primo aspectu nemo quis facile intellexerit, nempe explicatio huc redit: novi amores alterius filii Chaereae occident patrem, cuius funus Parmeno iam nunc, cum filius puellam primum viderit, quasi perfectum proponit. Haec enarratio longe repetita vix quadrat cum eo, quod Parmeno in seqq. illam patris occisionem ipse provocat et prae-

1) Serv. ad Aen. VI 216. 218, ubi hic locus citatur. Cf. alia v. interpretatio Don. ad Aen. II 233.

parat, neque autem cum vocis interpretatione manifestum, quae nil commune habet cum funere et obitu. Hoc igitur redolet nimiam sagacitatem Editoris, qui satagit novis et longe arcessitis. Hinc eidem fortasse, hac explicatione nondum contento, adsignanda est etiam (3): Aut „concl." satis deploratum satisque vociferatum est, ut in conclamatis funeribus nulla iam dilatio est doloris ac luctus, ut Lucanus ait „corpora nondum conclamata iacent". Haec et falsa sunt, nam satis, quod intruditur, corrumpit dictionem qua utitur Terentius, et pessime enuntiata, non enim funera conclamantur sed mortui ipsi.

Igitur Donateae interpretationi Editor duas apposuit a se inventas. S. utrumque c.

Ibid. 58 Nostin quae sit? Dic mihi, vidistin?

Pa. Vidi, novi; scio quo abducta sit.

Ch. Eho, Parmeno mi, nostin et scis ubi siet?

Pa. Huc deductast ad meretricem Thaidem: ei dono datast.

Ad 59 (1) Plus dixit quam interrogabatur, — credo taedio interrogantis; nam properat, ut dicturus est (vs. 72), ad deducendum eunuchum ad Thaidem cum ancilla ex Aethiopia.

Ad 61: Et hoc effundit semel acervatimque dicit velut odio interrogantis saepius et festinatione ad mandata Phaedriae peragenda.

Additamentum ad 59 (1) expressum est ab Interpolatore ad exemplum eiusdem enuntiati Donatiani ad 61.

S. perperam utrumque c.

Ibid. 64 (2) „Comparet" pro „emat" aut „comparandum putet". Vitiosum. S. c.

Ibid. 67 Homo quatietur certe cum dono foras

Don.: (1) Mire „cum dono" tamquam illi repulsae causa donum futurum sit. Subiunxit IP: (2) Tum deinde non „eicietur" sed „quatietur". Don. denuo: (3) Vide quam contumeliosius dictum sit „quatietur foras": vel verberibus impelletur foras, non expulsione et detrusione; — (4) Vel sic dixit „foras quatietur" ut desit „versum", ut sit: foras versum verberabitur [ut verberetur] [1]) et fugetur foras — nam et per-

1) Verba „ut verberetur" pro dittographia expuli.

vulgatae consuetudinis est dictum „feri canem foras", hoc est: feriendo canem foras eice. Haec nimirum unam Donati adnotationem efficiunt, inani interpolatione divisam.

Sabb. temere omnia a Donato abiudicavit praeter (1).

Ibid. 68 sq. Ch. Sed istam Thaidem non scivi nobis vicinam. Pa. Haud diust. Ch. Perii, numquamne etiam me illam vidisse! Ehodum, dic mihi: Estne ut fertur forma?

(1) Καλῶς: quomodo enim pro eunucho veniet (Chaerea), si novit aut notus est? Et si adulescens mulierem ne novit quidem, multo maxime ipsi nescitur: (2) *οἰκονομία* contra illud quod meretrix vicina est [1]). (4) Et nota apud Terentium vicinas poni saepius adulescentibus meretrices, ut haec prima sit amoris illecebra.

Sabb. damnavit (2) et (4), sed illud cum Donateo (1) coniunctum fuisse suspicor, et hoc nihil habet quod offendat.

Ad 69 Don.: (1) „numquamne" cett. artificiose inculcat poetae *τὸ πιθανόν*. Hoc non satisfecit Editori, qui subiunxit adnotationem sua verbositate compilatam e Don. 68 (1), quod supra scripsi, in 69 (2): Sed nimio lepore Terentiano [2]) iam illud (sc. *τὸ πιθανόν*) agitur, nam hic ostenditur verisimile esse pro eunucho creditum apud vicinam meretricem Chaeream, qui adeo ignotus sit mulieri, ut nec ipse eam noverit, quod erat facilius et promptius (vide vv. Don. „multo maxime"); et additur color, quod et illa non diu vicina est et quod adulescens in Piraeo primum commoratus est. Immo, hic color non additur, sed aliunde ab interpolatore fingitur. Ad 70 Don. (1) Hoc propter illud, quod supra (68 (1)) diximus. Sabb. igitur merito 69 (2) c., immerito 70 (1).

Ib. 72 Numquid me aliud?

Don. (1) Hoc dicere abeuntes solent. IP: (2) Et bene hic, quia festinat, (3) et simul, quia hinc nascitur dolus fallendae meretricis. Utrumque a Donato abiudicandum, illud quia non quadrat cum (1), hoc quia „hinc", i. e. ex hac formula, nihil eiusmodi nascitur. S. c.

---

1) In schol. quod sequitur (3) „Et est causa, an verisimile sit nescire potuisse vicinam" rhetori danda sunt. In Mnem. XXXIII p. 239 et hoc omisi et alia rhetorica interpolata in hac scaena: 16 (3), 17 (3), 18 (1), 19 (1), 91 (3) (5), 92.

2) De IP sermonis Terentiani laudatore vide supra ad 45 (5).

Ibid. 74 Cf. supra ad I 1. 112.

Ibid. 76 Videbit, colloquetur, aderit una in unis aedibus,
Cibum nonnumquam capiet cum ea, interdum propter
[dormiet.

(1) Amatorie nimis quinque lineas amoris exsecutus est, adeo diligenter, ut etiam ordinem custodiret. Falsum, nam omittuntur tertia tactus et quarta osculi (Don. ad IV 2. 12 [1]); putes pro „quinque" corrigendum esse „tres", tunc schol. verum est, verumtamen a Donato alienum, qui in (3) rem aliter expressit. Et vide mox ad 81 (1). (2) Mire amator non semel effudit hoc bonum, sed particulatim digessit, ut maior voluptas futura esse noscatur. Imitatio libera eorum, quae Don. de alia re ad vs. 79 (2) observasse videbimus, et cf. etiam ad 60 et 61. Haec igitur Sabb. iure proscripsit, iniuria vero (3), quod rectissimum est: istae enim sunt amoris lineae, etsi eas non omnes est persecutus. Vide quae adnotavi ad IV 2. 12 p. 14.

Ibid. 79 sqq. Capias tu illius vestem. . Pro illo te deducam... Te esse illum dicam... Tu illis fruare commodis, e. q. s.

Don.: (2) Non semel ostenditur quid futurum sit, quia particulatim potest etiam quod turpe est tamen inmitti ad persuasionem, semel ingestum respuitur. Observatio tam iusta quam eleganter exarata. Hanc autem IP sic illustravit: (3) Ergo non dixit „ibis pro eunucho", sed primo „cap. i. v."; tum deinde (vide supra 67 (2)) hoc ipsum non aspernante domino pergit servus ad cetera, quae audaciora sunt. S. c.

Ibid. 81 Ch. Audio... Intelligo. IP: „Audio" et „intelligo" vim modo non usitatam exprimunt, scilicet consentientis immodicum affectum. Don. 80 (2) simpliciter adnotavit: „Audio" hoc est admitto et consentio, ut in Phorm. (II 1. 6) „audio et et fateor", et contra (III 2. 1) „non audio". S. c.

Ibid. 82 (1) „Cibum una capias" bene servus interturbavit supra dictas amandi lineas et ordinem voluptatum, quippe qui amare non noverit. Hoc nimis ridiculum, servulos amare non nosse! At dedit hoc IP quasi supplementum scholii sui 76 (1), ut declararet cur tertia et quarta linea amoris abessent. S. c.

Ibid. 83 Illarum ... quisquam

---

1) „Prima visus, secunda alloqui, tertia tactus, quarta osculi, quinta coitus".

(1) Ideo „quisquam" quia quaequam dicere absurdum est. Sic IP, Don. cautius: (3) „quisquam" multis exemplis probatur etiam feminino genere veteres protulisse, *ita ut numeris et generibus haec pronomina infinita sint* (W. c.). Haec postrema alius magister subdidit ex Ad. IV 4. 26, ubi Don.: (2) Proprie enim veteres et quis et aliquis et quisquam non observabant quo genere aut quo numero declinarent. Cf. etiam IV 4. 11. S. c.

Ibid. 84 Praeterea forma et aetas ipsa est, facile ut pro eunucho probes.

(1) „Ipsa est" deest „in te". (2) Formam scilicet et aetatem: formam quia pulcher, aetatem quia ephebus. (3) „Probes" nunc fingas aut persuadeas, ut in consuetudine dicimus „homo sacrilegus pro innocente se probavit", — et Cicero(?) „hoc tu his probabis"; itaque deest „te", quod subaudiemus, ut sit: pro eunucho te probes. (4) „Probes" ut „migrantis cernas" (vide supra p. 13). (5) Aut „probes" persuadeas. (6) Et simul honeste non dixit, quod erat rectum, „ut eunuchum probes", sed „pro eunucho", ne esset contumeliosum in Chaeream.

Iusta interpretatio legitur in (3), cf. Fabia ad h. l., tametsi exemplum Ciceronis insiticium videtur, nusquam adhuc repertum et ab ipsa interpretatione alienum. Hoc igitur Donato adsigno. Altera interpretatio legitur in (2): „ut formam et aetatem probes", tertia in (6): „ut eunuchum probes". Utraque perversa est et redolet IP, illa propter additamentum per „quia" „quia", haec propter ineptam honestatis differentiam inter „eunuchum" et „pro eunucho". (1) et (5) adnotatiunculae marginales sunt aliorum magistrorum, tractae e Don. (3). (4) supra p. 13 Donato dedimus.

Itaque in commento erant (3) et (4). His Editor adiecit (2) et (6), quod adiunxit per *et simul*, a Compilatore disiecta, quia fortasse altera pars melius quadrare videbatur post quam ante (3). Idem addidit (1) et (5) alicubi reperta.

Sabb. praeter (1) et (2) omnia cursivis litteris expressit, cui non assentior, nec magis, in eo quod mox 88 (1) Donato eripuit, cf. III 1. 42.

Ibid. 89 Vide ne nimium calidum hoc sit modo

Don. (2) „calidum" periculosum. Cf. Fabia et schol. Bern:

improvidum, temerarium. IP: (3) sed melius „callidum" legitur. S. c.

Ibid. 90 At enim istaec in me cudetur faba

Don. plane et plene hoc proverbium sic explicuit: (1) Παροιμία, id est: in me hoc malum recidet, in me haec vindicabitur culpa, ut laborat solum, in quo cuditur, id est batuitur faba, cum siliquis exuitur tunsa fustibus, ut in areis more rusticorum fit.

Cum haec interpretatio dubitationi locum non relinquat, Interpolatori reddenda est mirabilis illa, quae sequitur: (2) Vel quod quidam male coctam fabam et quae non maduerit sed dura permanserit, supra caput coqui ⟨cudunt⟩ velut ipsi fabae irati, dum eius granum saxo comminuunt: tum universum malum et omnis dolor ad coquum pervenit. — Simile et alibi (Phorm. II 2. 4) a pulmento proverbium est „tute hoc intristi, tibi hoc est exedendum, accingere".

Postrema pars: „Simile et alibi" sqq. pertinet denuo ad scholium Don. (1); erravit Sabbadini cum haec quoque pro interpolatis haberet, nec minus Wessnerus, cum verba: „velut ... comminuunt" pro emblemate scriptura notaret, pertinent enim ad praecedentia.

Ibid. 91 Flagitium facimus. An id flagitium est

(1) „Flagitium" more militari dicitur res flagitatione, hoc est increpatione digna. (2) Nam flagitatio a strepitu dicitur, unde flamma et flagella et flagellare, id est personare, intelligimus dici: nam haec omnia sine sonitu crepituque non sunt. (3) „An id flagitium est" an liceat, an deceat, et prius quia licet. (4) Terentius laudat argumentum huius fabulae, in quo exemplum promitur, quod prosit parentibus, obsit meretribus; et simul deliberationibus tractans, ⟨an⟩ sit faciendum.

Mihi ut Sabbadinio suspecta est derivatio (2), quacum conferas Gloss. VI 466 „fraglantes" per r splendentes, ardentes, venit a fremitu ignis. Scholia (3) (4) (5) uti 92 et 96 (1) sunt e genere rhetorico quod non cadit in Donatum, de quo vide Mnem. XXXIII 126 sqq. 229 sqq. Non Editoris sed rhetoris alicuius haec esse opinor, illata alicunde e marginibus a Compilatore; apparent aliquando plura simul, sed plerumque ut rari nantes in gurgite vasto.

Ibid. 97 Verum ne post conferas culpam in me

Don. (3) Deest „vide". Contra eum IP (4) si „ne" prohibentis est, nihil deest, si percunctantis, item; sin „ne" *ne forte*, deest timeo. S. c. [1])

III 1. 6 Ut grata mihi sunt quae facio omnia

(1) Gratae nobis aut res aut personae sunt. Insipidum est quod additur: sed nunc res dicit.

Ibid. 11 (2) „Habes" intelligis, quod enim tenemus corpore, habemus quoque; item animo quod habemus, intelligimus.
(3) „Habes" pro intelligis; sic dicitur „accipe" et „da".
(4) „Habes" id est dicis, ut Sallustius „Tartessum, Hispaniae civitatem, quam nunc Tyrii mutato nomine Gaddirum habent."

(3) est Donati; hoc IP ampliavit claudicante comparatione in (2). Cum (4) compara Nonium 318. 11: *habere* dicere, ubi citatur hic locus Terentii (vid. W. in app.) aeque falso ac Sallustii exemplum. Habemus igitur praeter Don. et IP tertium magistrum cum exemplo scholastico.

Ibid. 13 Credere omnem exercitum consilia.... Tum sicubi eum satietas hominum aut negoti si quando odium ceperat

(1) „Consilia" αὔξησις. Editor addidit otiose: plus est „consilia" quam totus exercitus (cf. 12 (1)). (4) Reip. princeps duas res patitur: homines et negotia, personas et res. Hoc quoque idem philosophice exornavit: (5) Proprie et decenter „hominum satietas" „negoti odium"; non enim par erat reip. principem hominum odio laborare. De odio = taedio cf. Fabia ad h. l. et infra V 5. 3 (5).

Ibid. 18 „Regem elegantem narras" qui *eligere* sciat. Sic Don., cf. III 14. 18 „spectator elegans" est cunctantis et fastidiosi iudicii, ‹cui› non quid placet facile. IP satis absurde subiunxit: aut qui ipse sit eligendus.

Ibid. 22 Illi invidere misere, verum unus tamen impense

Don. longiorem adnotationem (3) sic finivit: ... et cum „misere" et „impense" idem significent (scil. hoc loco), mox tamen sine ullo auctu addidit „verum unus tamen impense". Nempe hoc vult Don., militem, nisi stupidus esset, in altera

---

1) Huc usque Sabbadini scholia edidit.

sententia adverbium maiore auctu, veluti „miserrime" v. t. q., usurpaturum fuisse. IP denuo: (4) Aut plus est „misere" quam „impense".

Ibid. 23. Elephantis quem Indicis praefecerat

Don.: (1) Et hoc stulte, cum hoc [1]) ad dignitatem sumit et sic pronuntiat, ut magna esse praefectura videatur haec ipsa.

IP addidit: (2) Et hoc a stolido milite sic profertur, tamquam magnum hominem velit esse, qui sibi inviderit.

Ibid. 40 Dolet dictum imprudenti adulescenti et libero

Scite Don.: (1) Deest „mihi" ut sit: dolet mihi, — (2) *et dictum participium est, id quod dixisti* (W. curs. Cf. ad prol. 6) — addidit enim parasitus, quo gravius sit dictum, commiserationem eius, in quem dictum est, utpote imprudentem adulescentem et liberum; scit enim homines stultos malos videri velle. IP hoc sic variavit et auxit: (5) Et sic laudat militem, ut iam miseratione dignus sit adulescens, <cum> tam festive <ille mordeat> [2]) ut iam misereri inimicorum vacet.

Ibid. 55 Denique par pro pari referto, quod eam mordeat

Don. (1) „Quod" par. IP rogat (2) An absolute „quod" quae res?

III 2. 3 Meum savium, quid agitur?

Don.: (2) Cum oscularetur dixit. (3) „Quid agitur" et hoc blandimenti genus post osculum. IP addidit: Sed duri et agrestis est. Cur, quaeso?

Ibid. 4 Ecquid nos amas de fidicina istac?

(2) Vide non „puellam" sed „fidicinam" quasi ab amatore dictam et eo amatore, qui quasi memor sit artis qua delectatur, et quia puella sit aemula meretricis, nam meretricum est fidicinam esse.

Acutius quam verius. Miles nequaquam adhuc amator est mancupii (vs. 274), quod misit Thaidi ut huius sibi amorem conciliaret, neque artis illius aemula exstitit in comoedia.

Ibid. 6 Gn. Eamus ergo ad cenam. Quid stas? Pa. Em alterum! Ex homine hunc natum dicas?

---

1) V. v. „cum hoc" eliminanda videntur, aut legendum „sumat" „pronuntiet".

2) Sententiam indicare conatus sum loci sic corrupti: „tam festive vi ut".

His verbis Parmeno cenae avidum Gnathonem indicat, qui modo locutus est, ut bene intellexit Don.: 7 (1) Recte reprehendit Parmeno duos, quorum munus alter exprobrarat, alter (Gnatho) cenam ita pro beneficio ostendit, tamquam ad eam currendum sit, *nam hoc significat „quid stas?", quasi dicat „quid restas?" quasi sit causa properandi* (W. inclinatis litteris; cur? nisi quod otiosa haec sint). Iam vero IP ex mera vaniloquentia sic dubitat: 6 (3) „Em alterum" si hic, quomodo <supra (vs. 4)>, reprehenditur miles, „alterum" dictum, si parasitus, „alterum" hominem. Vult enim Parmeno et parasito esse versutior, et debent esse, qui peioris condicionis sunt.

Postrema observatio per se non illepida; ut nos dicere solemus: qui non est fortior, sit callidior; sed ad rem praesentem parum refert.

Ibid. 10 Bene fecisti hodie itura . . .

(1) Quid bene fecit Parmeno? an quasi perturbata haec loquitur et iam de nihilo blandiens, utpote meretrix et faceta? — an quod laeserit convitio? Separavi coniecturas, quarum iam forma („an — an" non „utrum — an") duos auctores demonstrat. Illum Donatum esse nemo credere dubitabit. Hic ergo est Editor, qui quod convicium intellegat nescio. Dziatzko putat Thaidem his verbis ironice exprobare inimica verba Parmenonis multo ante dicta in I 2, iungens „bene fecisti hodie"? Ego ut Fabia „hodie" cum „itura" iungo, credoque meretricem Parmenonem ad se venientem blande alloqui his verbis, quae gratiam agentis sunt (Fabia ad vs. 186), cum meliora statim non inveniat, ut est perturbatus (sic recte Don.) quoniam Parmeno supervenit hoc ipso momento, quo ad militis Phaedriae rivalis cenam itura sit, quod ideo aperte profiteri non audet; hinc reticentia post „itura" . . .

Ibid. 12 sqq.

Thraso. Quid stamus?" Quor non imus hinc?
Pa. Quaeso hercle ut liceat, pace quod fiat tua,
Dare huic quae volumus, convenire et colloqui

Ad 12 Don.: (1) „Quid stamus" ad moram refertur (scil. quam facit Parm., quod aegre fert Thr.). (2) „Hinc" ubi servus rivalis est Parmeno. (Vide quae modo adnotabam). IP addidit: (3) His verbis miles insulsus dolere se indicat.

Ad sequentia IP 13 (3): Proprie, quia pax, datio, deditio, conventio, colloquium militiae verba sunt. Idem 14 (3): „Convenire et colloqui" sic pronuntiandum, ut quasi dicat: liceat per te, miles, quod etiam inter hostes et in bello licet.

Inspiravit eum Don. 13 (2): Et sic locutus est, quasi bellum omnibus his verbis indixerit. 14 (2): <„Conv. et coll."> ut in hostico solet. Sallustius: „quae pacta in conventione non praestitissent", et alibi: „cuius adversa voluntate colloquio militibus permisso" cett. De pronuntiatione autem Don. 14 (4): „Dare h. q. volumus". Haec singula cum invidia pronuntianda sunt. Id est: maligna tarditate singula a Parmenone in militem proferuntur. Tertius est, qui hoc perperam ita explicuit 14 (1): Et sic pronuntiandum, ut subaudiatur „vel", ut sit: vel dare vel convenire et colloqui.

Supersunt duo scholia: 13 (1) „Pace" aut gratia aut voluntate (cf. Don. ad Aen. 10. 31), [et deest „cum"] [1]). 13 (4) Et invidiose, quasi per eum nec accipere liceat dona Thaidem. Haec Donato relinquenda puto.

Igitur ad 13 Editor post belli mentionem in (2) intulit (3), ad 14 suum de pronuntiatione (3) ante Donateum de eadem re. Tertium de pronuntiatione Compilator aliunde allatum negligentius primo loco posuit.

Ibid. 17 sqq.

Pa. Procede tu huc: Ex Aethiopia est usque haec ...
Ubi tu es, Dore? accede huc.

17 (1) Bene „procede" dixit non „accede" aut „veni", ut appareat dignitas etiam in incessu. Ecce genuinum Interpolatoris inventum: ridicula est dignitas illa incessus in turpi nigraque puella, et inepta est antithesis „accede", cum hoc ipso verbo utatur poeta de dono pulchriore et digniore.

(2) Et callide ab inferiore incipit munere, hoc est a puella, ad Chaeream venturus, simul ut a vero mancipio incipiens ad falsum sine suspicione transiret. 18 (6) Et mire ab inferiore coepit, ut αὔξησιν doni faceret in Chaerea, et turpi praecedente lenocinium comparat secuturo pulchro.

Exordium simile, cetera diversa. In (6) αὔξησις fit, ut pul-

1) Addidit magister.

chrum donum magis placeat post turpe, in (2) hoc idem latet quidem in prima sententia, sed alia causa additur per *simul*, nempe ut verum munus obtegat sequens falsum. Hoc additamentum nimis speciosum prodit auctorem, quid enim suspicionem suscitare potuit nisi eunuchi iuventus et pulchritudo, at haec praemissa turpiore Aethiopissa magis enitent, ut est in utroque scholio, atque hae qualitates mox omnium admirationem nullius dubitationem provocant. Editor autem post suum scholium ad 17 etiam ad 18 Donateum satis diversum recipere potuit, nam alterum alterius nequaquam est repetitio [1]).

Ibid. 18 Thraso conspiciens turpem puellam exclamat: Hic sunt tres minae!

(4) Callide munus ad pretium revocavit, ut ad avaritiam converteret meretricem, ne officio donantis et gratia leniretur.

Huc usque Don., persequitur Editor: et ideo non dixit „tribus minis valet", sed „hic habe, Thais, tres minas", quasi iam vendenda sit.

Ibid. 22 Pa. Quid tu ais, Gnatho? Numquid habes quod contemnas?

(2) Plus est „contemnas" quam „vituperes". IP vel alius magister.

Ibid. 31 Parmeno erum suum meretrici sic commendat:

Ubi molestum non erit, ubi tu voles
Ubi tempus tibi erit, sat habet si tum recipitur

(3) Et mire occupat animum meretricis, cum illam huius impulsu inducit facere, quicquid dure fecit excludendo Phaedriam. Hic igitur, qui scit praecepta de beneficiis aestimandis, intellegit oratorie in utramque partem dicta omnia. Ad 32: His dictis et militem reppulit ab animo meretricis et commendavit adulescentem et perfecit, ne iniuria videatur, ut quae sponte susceperit Phaedriam.

Eiusdem sententiae interpretationes diversae unius auctoris vix esse possunt. Illam Donato dederim, quia in altera minus iustum est, Phaedriam iam susceptum esse.

(4) Utrum „tibi" molestum an aliis? sed aliis, quia illaturus est „ubi ‹tu voles, ubi› tempus tibi erit". Absurdum.

---

1) Excerptum alius magistri 18 (2) ex 18 (5) supra designavi p. 22.

(5) „ubi tu voles" non „amator" sed „tu". Puerile.

Ibid. 38 E flamma petere te cibum posse arbitror

(1) Unde sine damno aut malo nihil potest auferri; — (2) „e flamma" hic intellegitur non e foco, sed ex medio igne aut ex incendio. — Nam antiquum verbum est „cibum petere e flamma". (3) Mordicus utrumque. Simul et nescias quem plus vituperaverit, huiusne famem an illius immanitatem vel voraginem. (4) Et simul vide unde convitium redditum, unde congestum est, id est de egestate atque pauperie.

Marx ad Luc. 657 docet proverbium verisimiliter hoc fuisse „Petere aurum e flamma e coeno cibum mordicus", itaque suspicor exempto inani emblemate, Donatum uno tenore sic dedisse: „Unde ... auferri; nam ant. v. est „c. p. e flamma ‹vel caeno›", mordicus utrumque."

Cum (3) et (4) vix simul Donato adscribi possint, ei hoc potius quam illud imputaverim, quod Editor superiori scholio de proverbio adnexuit per *simul*, sic, puto, intelligens: e proverbio simul discimus perinde vituperari militem, quia flammae immanitatem habeat, ac parasitum propter cibi famem et voraginem [1]) insatiabilem.

Ibid. 42 (3) et (5) cf. supra p. 22.

Ibid. 46 (1) et (2) unum scholium Don. effecisse videntur.

Ibid. 48 Fac cures, si forte huc Chremes advenerit, ut ores...

Οἰκονομία ad litem futuram et exitum fabulae, et hoc non audit miles. Cur non audit? nimirum ne oeconomia perturbaretur. Itaque Interpolatoris est quod male sequitur: nam si audiret, nimis irasceretur.

III 3. 27 Rus eo

Pro potiore negotio „rus" posuit. Addidit, opinor, IP: et maior negatio est, quam si diceret „non venio huc". Eiusdem farinae est:

Ibid. 28 „Non possum, inquam" plus est quam „nolo".

III. 4. 4 sqq. Antipho quaerit Chaeream, qui mox adparet eunuchi veste indutus:

1) Tum igitur in (3) corrigendum: „huius famem vel voraginem an illius immanitatem."

Praeteriit tempus; quo in loco dictum est, parati nihil est.
Homo ipse nusquam ...
7 Quisnam hinc a Thaide exit? Is est an non est? Ipsus est.
Quid hoc hominis? Quid hic ornatus? Quid illud mali est?

(1) „Praeteriit tempus" quia „tempus constitutum est" (vs. 3). (2) „quo in loco" quia „locus constitutus est" (ibid.). Ad 5 „Homo ipse" quia „Chaeream ei rei praefecimus" (vs. 2). Ad 8 (3) „Quid h. h. est" quod a Thaide ephebus exit. (4) „Quid h. o." quod de eunuchi veste indutus est. Ad 9 „Quid i. m." quod timidus egreditur.

Haec omnia in usum tironum a magistris dictata per Compilatorem huc permanarunt [1]).

8 (1) Vide an longam narrationem possit audire, qui nondum amico narrante iam (cf. var. l.) pendeat. (2) Vide an potuerit meretricem ignotam hoc habitu atque ornatu fallere, qui ab Antiphone vix agnoscitur. Haec postrema observatio opportunissima est; illa non ad hunc versum pertinet, sed fortasse ad 4 „praeteriit tempus" cett.; quid autem sibi vult „iam pendeat" usurpatumne pro „festinatione trepidet"? Ceterum Antipho narrantem amicum placidissime audiet per totam scaenam sequentem, ut non assequar, quid haec observatio momenti aut utilitatis habeat.

III 5. 2 Iamne erumpere hoc mihi licet gaudium?

(1) „Erumpere" quasi activum verbum posuit pro neutrali, ut sit: licet mihi erumpere hoc gaudium? cum sit „erumpere" quasi *exire* et „mihi" pro *a me*. (2) Utrum „erumpere" pro *emittere* posuit, an „erumpere" pro *exclamare*, ut *rumpere vocem* dicitur qui exclamat? „Nam pro Iuppiter" dicturus est.

Haec comparanti quid adulterinum sit in promptu est. Auctor prioris putare videtur „erumpere" semper esse verbum neutrum, *exire*, et nescire usum activum apud Ciceronem, Caesarem, Livium, ubi vide Weissenborn ad 36. 7. 13. Donatus (1) novit hunc usum, sed dubitat de huius loci significatione, sitne fortasse = *rumpere*, ad exemplum *vocem rum-*

1) Cf. infra similia ad IV 4 54 (1) (3) (5).

pere [1]). Nonius legit „rumpere" idque vertit retentum proferre p. 382. 38.

IP Donati interpolationi suam denuo iuxta posuit et quidem praeposuit.

Ibid. 6 Qui me ... rogitando obtundat

(2) „Obtundat" odiose instat ac repetat. (3) Molestus et odiosus sit. Hoc alius magistri, illud Donati, cf. Ad I 2. 33: „Ne me obtundas" ne me saepe et moleste interpelles, nam obtundere est saepe aliquid odiose repetere.

Ibid. 7 Quid gestiam aut quid laetus sim

(2) Gestire est motu corporis monstrare quid sentias; hoc autem constat a pecudibus ad homines esse translatum. (3) Gestire est sensum corporis gestu indicare, quod magis animalium est mutorum. Vergilius „et studio in cassum videas gestire lavandi". Ad quem locum, Georg. I 387, Servius: „Gestire" laetitiam suam corporis habitu significare; nam ut homines verbis laetitiam suam exprimunt, ita aves corporis gesticulatione.

Cum oratio tum exemplum Verg. hoc Aelio adsignant, illud imitatori cuidam, aut excerptori.

Ibid. 9 Adibo atque ab eo gratiam hanc, quam video velle, inibo

(1) Sensus et ordo hic est: adibo atque ab eo gratiam hanc inibo, quam video hunc velle a se inire (iniri?). (2) Gratiam inire est dare beneficium ac per hoc mereri alicuius gratiam id est amicitiam. (3) Sed haec est elocutio „gratiam ab eo inibo" pro eius gratiam merebor; nam ab eo amat Terentius pro eius ponere, ut in Andria (I 1. 129) „primum ab eo animadvertenda iniuria est" pro „eius iniuria". (4) Inire autem gratiam est mereri gratiam. Plautus (Curc. III 35) „inibis a me solidam et grandem gratiam" [2]).

---

1) Vocem rumpere e Vergilio notissimum varie explicatur. Videtur significare perruptis obstaculis exitum dare voci, et comparandum cum usu transitivo in his locutionibus: Ovid. Met. V 257 „fontis...quem ungula rupit". Verg. G. I 446 densa inter nubila sese diversi rumpent radii. Aen. XI 548 tantus se nubibus imber ruperat. II 415 rupto ceu turbine venti. G. III 428 dum amnes rumpuntur fontibus. Cf. ῥηγνύναι φωνήν. Aliud est igitur silentia rumpere Aen. II 63, quod nonnumquam in comparationem vocatur.

2) Ad V 7. 16 (1) „Ineo gratiam" in gratiam eo, hoc est amicos comparo.

Ex eiusdem formulae definitionibus diversis (2) et (4) hoc Donato, illud eius aemulo adsignandum esse nemo facile negabit.

A schol. (3) autem differt Donati doctrina ad l.l. Andriae prolata: Bene „ea ab illo" dixit „iniuria": certissimam enim notavit personam, quae debeat pro iniuriis poenas solvere; quodsi dixisset „iniuria eius" amphiboliam fecisset, utrum: quam passus est ab alio, an: quam ipse aliis intulit.

Restant Donato (1) et (4). His Editor interposuit (2) et (3) coniuncta per sed, quia secundum (2) vulgaris structura est „mereri alicuius gratiam", sed h. l. dicatur mer. gr. ab aliquo. Particula „autem" in (4) hoc scholium in commento iunxerat cum (1).

Ibid. 12 O festus dies hominis! Salve, amice mi!

(2) Utrum qui causa est festi ac laeti diei an qui ipse tantus sit quantus est festus dies? (3) Pro „homo festi diei"; sic dicitur etiam „scelus hominis" (sic Wessn. pro „homo", qui tamen perperam haec verba inclin. litt. edidit). Ennius „o pietas animi!"

Donatus prudenter locutionem exemplis illustravit non hariolatione semasiologica, ut IP (2) [1]).

Ibid. 14 Ant. Narra istuc, quaeso, quid sit.
Ch. Immo hercle obsecro te ut audias

(1) Bonum compendium, ne multa diceret ad commendandam ut solet narrationem futuram. Hoc est: Chaerea auditorem repente rapit in medias res sine solita narrationis praeparatione. Sic Don. IP idem aliter: (2) Bene contulit verba, ut ex his appareat quid (Rabb. Wessn.: quam id) agere velit: ille dixit „quaeso" hic „obsecro". IP utrumque in editionem recepit.

Ibid. 15 (1) Don. quaestionem [2]) tractat „an verisimile sit Antiphoni notam esse Thaidem" et putat huius famam eum scire e Phaedria. Interpolator contra: (2) Verisimile est haec scire Antiphonem, qui adeo sit familiaris Chaereae. At vero Chaerea II 3. 68 sq. ipse fatetur suam Thaidis ignorantiam.

---

1) Bentleius reprehensa Donati interpretatione correxit: „O festus dies, o meus amicus, salve!"

2) Wessn. in Aem. Aspro p. 22 suspicatur Donatum huiusmodi quaestiones rettulisse e Probo.

Ib. 17 Quid eius tibi faciem praedicem aut laudem

Differentia Donati (1): Praedicamus ut sunt res, laudamus extollimus. Editoris (2): vel praedicamus voce, laudamus argumentis.

Ibid. 23 Ant. Quid id est? Ch. Tacitus citius audies

Don.: (1) Moraliter [1]; solemus corripere extra ordinem percontantes, (2) et bene celeritatem promisit, qua facile tenetur auditor.

Editor: (3) Et mire, tamquam sola interrogatio morae sit.

Ibid. 39 Luserat iam olim ille ludum

IP (1) Bene non „scelus" dixit. Don. 38 (2) Ut „hunc, oro, sine me furere ante furorem" (Aen. 12. 680); figura ἀρχαισμός.

Ibid. 40

Deum se in hominem convertisse atque in alienas tegulas
Venisse clanculum per impluvium fucum factum mulieri

(2) Hic apparet separatim Iovem, separatim auri fuisse picturam. (3) „In hominem" utrum quia Iuppiter humana forma aurum infundens pictus erat in tabula, non pro Iove aurum? an „in hominem" id est in hominis audaciam atque flagitia?

De lectione „in hominem" et „per impluvium" tum constabat, ut hodie constat, si Bembino aurem praebemus [2]; quae lectio quem scrupulum moverit audimus in scholiis, unde natum est alterum interpretamenti conamen ab ipso Aelio vel auctore eius factum „in hominis aud. a. fl."

Interpolator, ut saepe, ubi Don. dubitabat, fortiter quaestionem diremit in (2).

Ibid. 42 Qui templa caeli summa sonitu concutit

Don. (3) Parodia de Ennio. Ed. (3) Tragice, sed de industria, non errore.

Ibid. 47 Cape hoc flabellum, ventulum huic sic facito

Don. (1) Praeclare non sensum sed verba ipsa per μίμησιν induxit, per quam error puellaris exprimitur. Hinc orta

---

1) I. e. ἠθικῶς. Sic correxi pro „morantem" quod sententia refragatur.

2) Bentleius coniecit „in aurum" vel „in pretium", et „per pluviam"; hoc nuper probavit van Leeuwen Mnem. XXXIV p. 306, sed pro „in hominem" coniecit „in imbrem", quod iam Fabia suspicatus erat et recepit in Editionem a. 1895.

magistelli nota marginalis: (2) Demonstrativum et gestu explicandum.

IP Donati scholium sic variavit et auxit: (3) Quam particulatim, cum qua diligentia et δεικτικῶς iubet quasi [1]) novicio et imperito!

Ibid. 53 Ego limis specto sic per flabellum clanculum

(2) „Limis" si nominativus est singularis, transversus significat, si septimus pluralis, deest „oculis". (3) Nam „limis" est transversus, unde limen quoque dicitur, quod ingredientibus exeuntibusque transversum est; cum igitur dissimulant se homines videre quod vident et non recte facie sed transversa intuentur, limes dicuntur aspicere. (4) Cum limi dicantur obliqui generaliter, hoc tamen proprie de oculis dicitur.

Compara cum his Festum p. 116: limis obliquus, id est transversus, unde et limina. Isidor. Or. XV 14. 2 Transversa omnia antiqui lima dicebant, a quo et limina ostiorum ... et limites, cett. Gloss. VI 664 limis λόξος ... Strabo obliquis (vel obliquus) oculis. Eugraphius: Quidam intelligunt „limis" obliquis, quod limen, cum ambulamus, itineri nostro obliquum est; alii intelligunt „limis oculis", paululum tortis; alii „limis" coniunctis ad flabellum, ut Plautus dixit „Numquam cum ea limavi caput" id est coniunxi. Serv. ad Aen. XII 120 nam limum obliquum dicimus, unde et Terentius „limis oculis" dicit, id est obliquis.

Scholium (2), sine decisione in re tam ancipiti, Donato dederim, nec non (3) per „nam" priori recte iunctum. Tum (4) alius est, fortasse Editoris.

Ibid. 56 An ego occasionem mihi ostentam, tantam, tam optatam, tam insperatam amitterem?

IP (4) Vide quanta dixerit: non „voluptatem" (sic leg.) sed „occasionem", non „adversam" sed „ostentatam", non „hanc" sed „tantam", non „angustam" sed „brevem", non „appetitam" sed „exoptatam", non „repentinam" sed „insperatam"! Don. nil nisi hoc: (5) bene „insperatam": aliud enim sibi promiserat, ut supra diximus (vs. 36), non quod pictura occasioque persuasit.

---

1) Hac particula Interpolator in superioribus scholiis ut hic identidem usus est more Taciteo pro quippe, et ceteroquin delectatur hac vocula.

IV 1. 8 Invitat tristis; mansit (Chremes). Ibi illa cum illo sermonem ilico

(1) Adulescens scilicet; (2) „mansit" pro remoratus est, id est accubuit nec recessit. IP: (3) Si miles „mansit" passus est, si Chremes „mansit" immoratus est conviva nec enim statim discessisse accipiendus est. Haec inania verba sunt ei qui cenae condicionem sibi repraesentat.

Ibid. 10 sq. Heus, inquit, puer, Pamphilam arcesse, ut delectet his nos

(1) Quasi dicat „quod haec (Thais) non facit". — (2) Sed delectare fidicinae est, quia supra de illa dixerat (vs. 133) „et fidibus scire". — (3) Et bene „hic", quasi „<ubi> insuaviter nunc tractamur". Scholia (1) et (3) quamquam non magni momenti Donato relinquenda censeo, quem Editor perperam obloquitur in (2), etenim Pamphila non invocatur ut fidium cantu militem et parasitum delectet, verum ut miles eam pro amica foveat atque Thaidis invidiam excitet [1]).

Ibid. 13 Interea aurum sibi clam mulier demit

(1) Ne aurum pro virgine, quod retinebat, amitteret. Id est: Ne miles ornamenta Thaidis aurea pro pignore puellae a Thaide retentae de collo bracchiisque raperet. Sic recte Donatus. IP Opposuit insulse: (3) Vel ut esset ad fugam expeditior vel ad rixam.

IV 2. 3 Aliam rem ex alia cogitare et ea omnia in peiorem partem

Utrum subauditur „cogitare" an „ibant" „vergebant" aut quid tale. Dubitari non debuit quin supplendum sit „cogitare". Vix Donateum.

Ibid. 7 Ubi ad ipsum veni diverticulum

(1) „Diverticulum" est, ubi iter de via flectitur. Sic recte Donatus. Cf. Fabia ad h. l. et Wessn. in Appendice. IP alteram vocis significationem comparat, ab hac sententia alienam: (2) Et proprie, quia diverticula dicuntur in via domicilia,

---

1) Ad 10 scholium (3) Non „provoca" sed „arcesse", quia non est aptum militi, Donato relinquo; cf. III 1. 53. Contra 11 (4) Non „respondet", sed „exclamat" vix genuinum est.

ad quae de itinere divertendum sit. Rationem causativae „quia" non assequor. Etiam (3): plus est scientem restitisse quam praeteriisse nescientem, suspectum est.

Ibid. 9 Biduum hic manendum est soli sine illa?

(1) „Soli [sine illa]" scilicet sine illa. (2) Aut sine alio oblectamento. (3) Satis amanter. (4) Iam causa est, cur biduum gravetur loco tristi, cur solacium conquirendum. Sunt autem qui idem putent esse „soli" „sine illa", ut „sine illa" ἐξήγησις eius sit quod dixerat „soli". (3) et (4), quae forma se commendat, Aelio danda videntur, qui tamen cur non probaverit alteram interpretationem unice veram, non video, nec intellego, quomodo ipse „soli" explicuerit, nisi hoc lateat in (2), cuius tamen forma, ut primi, aliquem magistrum prodit.

Ibid. 14 Vide supra p. 18.

IV 3. 7 Absente nobis

Don. (1) aut subdistinguendum et subaudiendum „me", aut ἀρχαισμός est figura „absente nobis" pro „absentibus nobis". Pomponius in Ergastilo „praesente amicis" cett., Varro in Marcello „id praesente legatis" cett [1]). IP (2) „Absente nobis" cum dicit pro praepositione ponit absente, ut si diceret „coram amicis".

Praeteriit, spero, tempus cum de istiusmodi commentis conici poterat „perhaps the view of Donat himself" (Smith, Archaisms of Terence. Baltimore 1890 p. 14).

Ibid. 11 Eunuchum quem dedisti nobis quas turbas dedit!

(1) [Aut] σύλληψις, ut „urbem quam statuo vestra est" (Aen. I 573) — aut „quem" cum interrogatione pronuntiandum ut sit qualem — (2) [et] quidam volunt „quem" subdistinguere, quasi dicat „qualem", sed nesciunt hac figura multum veteres usos esse: „eunuchum" enim ad „dedisti" verbum rettulit nunc, ad „dedit" ergo propter aliud ἀξίωμα adsumendum extrinsecus „is eunuchus"; nam quotiens cett. (3) Et „quem" et „quas" sic accipe, quasi dixerit „qualem eunuchum" et „quales turbas".

---

1) Omnem eiusmodi doctrinam Wessnerus a Donato sumptam putat ex Probo et Aspro.

Notavi manifestam interpolationem inter plenissima scholia Donati (1) et (2). Editor ut eam adglutinaret, primo scholio praefixit alterum „Aut". Alius magister in (3) reddidit interpretationem, quam merito impugnaverat Donatus. Exemplum Vergilii etiam citatur ad Phorm. V 8. 53, ubi Wessnerus verba perperam sic interpunxit: „Urbem quam statuo? vestra est". Asyndeton cuius causa Don. hos versus attulit, non est inter „statuo" et „vestra est", sed inter hunc vs. 573 et praecedentem.

Ibid. 13 Ph. Temulenta es. Py. Utinam sic sient, qui mihi male volunt

Quid hoc maledictum significet docet simile in Plauti Asinaria 833, ubi Argyrippus, qui affectato risu vultus tristitiam dissimulare conatur, confidenter „Hem, aspecta, inquit, rideo", sed Demaenetus reponit: „Utinam male qui mihi volunt sic rideant", hoc est: utinam aeque minus rideant, quam tu. Itaque Pythias: Utinam aeque minus temulenti sint, q. m. m. v., atque ego sum. Optat igitur malevolis eandem ebrietatis, quasi felicitatis, absentiam, qua ipsa laborat. Et hoc perspexit Donati acumen adnotantis in (2): Bene non esse ebriam in maledictum versum, quasi vere temulentam esse felicitatis sit.

Fabia citavit quidem exemplum Plautinum, sed maledicti significationem vix cepit cum interpretationis instar citaret scholium pseudo-Donateum, ubi Interpolator hoc inepte temptavit: (3) An non negat ebriam <se esse>, sed non vino sed malo ebriam vult intelligi?

Ibid. 18 (1) „Bonus vir" εἰρωνικῶς. Sic pro more Don., nihil addens. Quod autem sequitur: „non enim iam eunuchus" tam spurium est, quam (3): bene „vir", quia hoc illum esse contendit. Pythias hic ne punctum quidem temporis cogitavit sitne Pamphilae violator „vir" an „eunuchus", loquitur ironice ut V 3. 9.

Ibid. 21 Vise amabo num sit

(1) „Domi" subaudiendum est. Adnotatio vera, sed vix necessaria post vs. 20. Nihilominus IP aliquid novi temptavit nimis absurdum: (2) Aut: num sit quod dicis.

Ibid. 24

At pol ego amatores audieram mulierum eos esse maximos,

Sed nihil potesse; verum miserae non in mentem venerat

Post interpretationem Donati IP: (6) An aliud non in mentem venerat, non scilicet facturum fuisse quod fecit? Coniectura falsa, cui praecedit alius magistri explicatio prorsus fatua: (5) „In m. n. venit" non quod audieram, sed quod hic fecit.

De scholiis (2) sqq. et (7) vide Mnem. XXXIII p. 256 sq. et supra p. 22. Ceterum Editor scholium suum (6) posuerat post (3) Donati; Compilator demum inseruit excerptum (4) et adnotatiunculam (5).

IV 4.2 Prodi, male conciliate!

Donatus in (3) declaravit quid sit „male conciliate". Tum IP addidit hanc doctrinam valde suspectam: (5) Omnis conventio uniuscuiusque (cf. var. l.) unicuique conciliatio nominatur [1]). Scholia (4): Ergo „m. c." magno empte significat, et (5) in fine: „Conciliatum" ergo magno emptum, ostendunt genus conclusiuncularum in codd. marginibus, debitum magistellis.

Ibid. 14. Ille erat honesta facie

(1) Τῷ ἰδιωτισμῷ „erat" quasi de mortuo. Hucusque Donatum agnosco, sed non intellego quae sequuntur: aut qui non est, scilicet Thaidi, quia fugit.

Ibid. 18 Tace, obsecro

(1) Apte dictum est „tace" femineo stomacho quasi impudenter assistenti formae improbae (sc. eunuchi) et argumenta inaniter pertinaciterque invocanti. (2) De consuetudine dictum est „tace" et bene additum „obsecro", ne „tace" ipsum videretur iniuria.

Utrum horum interpolatum? Credo (1) propter orationis tumorem in re simplici.

Ibid 20 Chaerea a Pythia invita laudatur tamquam

Adulescentulus
Quem tu videre vero velles, Phaedria.
Hic (Dorus) est vietus, vetus, veternosus senex

Lepor loci positus est in eo, quod nec Pythias nec Phaedria novit eum, qui laudatur, esse huius fratrem, nec non in eo quod

---

1) Eugraphius: „m. c." male empte, nam concilium nundinas dicimus.

Pythias laudare cogitur pseudeunuchum, quem exsecratur. Hinc Donatus:

(1) Commota adversus Phaedriam cogitur eum laudare, cui irata est, et ideo totum callide [1]).

Quod sequitur: (2) Facete, quasi hunc nec ipsi qui misit conspectum velit, Interpolatoris est, qui mire putat, Pythiam serio nolle, ut Chaerea Phaedriae in conspectum veniat, et leporem hunc esse, quod illa hoc dicat ei qui ipse misit pseudeunuchum.

Eidem aut alii magistro dandum est (3) An „velles" talem ‹qualem› loquor? Coniectura vix seria.

Aelius denuo praebuit: (4) [Et] breviter forma laudata est ‹huius?›, cum prolixius illius sit describenda deformitas: (5) vere pulcher est, cuius forma nec odium nec convitia commeruit. Lucilius: „At Hymnidis acri [2]) ex facie florem delegeris".

Tandem (6): Quare „tu"? An quia istae iam nolunt, iratae scilicet ob vitiatam virginem? An „tu" quasi „spectator formarum elegans" (vs. 566, ubi tamen Chaerea hoc praedicat de re), ut qui amator sis Thaidis? Utrumque ineptum, praesertim prima suspicio, ex qua „tu videre vero velles" tacitam antithesin hanc haberet: „at nos iratae nolumus", quae scilicet illum dudum viderunt!

Itaque Editor primum Donateis (1) et (4) interposuit (2) et (3), dein agmen clausit scholio postremo. Tum igitur Compilatoris opera nulla fuit propria.

Ibid. 21 Hic est vietus vetus veternosus senex

Hunc versum Donatus ordine sic tractavit, ut primum loqueretur de pronuntiatione (1), dein de synonymis „vietus", „vetus", „veternosus" et de voce „senex". His scholiis Editor interposuit emblemata duo in (3) et in (6), quae referre supersedeo, cum inclinatis litteris iam indicentur a Wessnero. His tamen non contentus addidit schol. (7): Utrum vere senex an quia ita videtur ob deformitatem, — quo in dubium vocat Don. (6): „senex" ex malo aegritudineque rugosus.

Ibid. 44 Heus, negato rursum

1) Idem observavit Dacier ad h. l. Vid. Fabia.

2) Sic corrupta verba post alios correxit Marx vs. 1115.

Verba ita interpretanda sunt ut Phaedria Dorum a latere iterum negare iubeat, quod iam semel negavit. Don. (1): „Rursum" non ad „negato" pertinet, sed ad interrogationem, ut sit: „rursus interrogo te". IP (2): „Rursum" retro[1]) id est <e> contrario ac per hoc: „contrarium superioribus dicito".

Uterque erravit, sed Editor graviorem verbis vim intulit.

Ibid. 53 sq. Tu pol, si sapis,
Quod scis nescis, neque de eunucho neque de vitio virginis

Habemus scholiorum triades: 53 (3) Non possumus nescire quod scimus; sed ita sane „concordia discors" (Hor. Luc.); Vergilius „sequiturque sequentem" (11. 695). 54 (3) In Heautontimorumeno „nescis quod scis, Dromo, si sapis" (vs. 748), et hoc est quod κακόζηλον dicitur. (4) Proverbiale est et multum apud διαλεκτικούς tractatum, ut „facio et non facio" et „amicus sum et non sum" et „audio et non audio" et cetera huiusmodi. Et praeterea: 54 (1) „de eunucho" quod fuerit[2]). (2) „de eunucho" quod Chaerea sit, non eunuchus. (5) „de vitio virginis" quod iam mulier facta est.

De his Wessn. in Appendice: „Cohaerent inter se scholia 1, 2 et 5; schol. 54 (3) fortasse olim coniunctum erat cum scholio 53 (3)". Hoc et ego sane credo, et ita quidem ut in commento Donati praecesserit 54 (3). Wessn. tacet de (4), quod sic accipio, eum hoc scholium non cum illis coniunctum fuisse opinari: at valde contiguum est ideoque tribuendum Donati aemulo, qui libenter sic generaliter doctrinam iactat, sed vagam et incertam, unde nihil frugi discimus. Altera scholiorum trias sic cohaeret, ut (2) et (5) profecta sint ab eodem magistello qui scripsit schol. III 4. 4—8 per „quia" et „quod", supra a me indicata; de (1) vide infra adnotationem.

IV 5. 5 Certe tu quidem pol multo hilarior

Don. (1) Et „certe" et „pol" haec (Pythias) dixit, ut appareret hanc vere loqui quae sobria est, illum vero ex vino falli.

---

1) Cf. Ad. I 1. 46 (3) „Rursum" est retro versum.

2) Hoc non intelligo. Supplendumne „Chaerea", an legendum „quis fuerit"? Utique repetitio est scholii 54 (2).

Hoc sic auxit Ed.: (2) Et honorifice atque ut sobria non dixit „temulentior" <aut> „lascivior" <sed „hilarior">. Ille non intellexit „hilariori" iam Chremeti opponi rigidum illum et morosum in III 3.

Ibid. 8 An abiit iam a milite? Ch. Iamdudum, aetatem

Don.: (1) Quia „iamdudum" infinitae morae est, addidit „aetatem", — ut ostenderet multum abiisse temporis, ut factum est. — (2) pro longinquo tempore, ut Lucilius „ut multos mensesque diesque, non tamen aetatem". Restitui nitorem unius scholii genuini sublato emblemate Editoris. Quod sequitur: (3) „Aetatem" diu longoque et prolixo tempore, ut est aetas, sitne hoc Editoris an alius magistri nescio, sed hoc verisimilius est. Additamentum autem huic scholio affixum a Wessnero iam damnatum est: „Nam sic dicimus de die et *dieculam*, aliquantulam moram". Oriundum hoc e Don. ad Andr. IV 2. 27, ubi haec tria leguntur: (2) „Dieculam" moram. (3) Et est ὑποκόρισμα „diecula", hoc est tempusculum et sumitur ab eo quod est *haec dies*. (4) „Diecula" mora et quasi dies parva. Horum medius est Donatus.

IV 6. 3 Usque adeo ego illius ferre possum ineptias et magnifica verba

(1) Non dixit „usque adeo illum possum amare", sed quam insuavis iam diu sit, ostendit dicendo „ferre possum". (2) [et] cito ostendit, quae sit amicitia militis: „ineptias" inquit „et magnifica verba".

Neutrum magni pretii, sed illud scribendi genus refert Interpolatoris („non" — „sed"), qui in eo quoque peccavit quod de *amando* milite Thais numquam cogitavit. In (2) „cito" = breviter.

Ibid. 4 Thais sic pergit:

Verba dum sint; verum enim si ad rem conferentur, vapulabit

(2) Si discesserit a verbis et rem experiri volet, vapulabit. (3) Et bona locutio, ut si dicas: verba ad rem contulit, hoc est: agere quod dicebat agressus est. Sensu synonyma, verbis diversa. Hoc Editorem adscripsisse puto.

Ibid. 13 Cave, ne priusquam hanc a me accipias, amittas

Don.: (1) Hoc in comoedia licet more vulgi dicere; ceterum

non potest amitti quod nondum acceptum est. Addidit alter: (2) An quia iamdudum sumptum est. Insulsa cavillatio ad id, quod Don. postremo dixit.

Ibid. 17 Militem secum ad te quantas copias adducere?

(1) Proprie dixit „copias", nam sic dicuntur legiones in unum collectae. Convenit tamen rudi et rustico adulescenti sex homines „copias" dicere: militem, parasitum, Syriscum, Simalionem, Sangam.

In altera parte audio equidem IP corrigentem Donatum („tamen") ratione parum probabili.

Ibid. 20 Ah, metuo qualem tu me esse hominem existimes

Don.: (2) Videtur ebrius factus hic Chremes (sc. qui in III 3 Thaidem spernebat) iam etiam displicere nolle mulieri. Nimis otiosum est quod Ed. addidit: Nam idcirco fatetur se timere malam de se opinionem Thaidis. Eiusdem est (3): „Metuo qualem" nove dixit pro „metuo ne ignores"; interpretatio prava. Fabia recte sic vertit; „Je me demande avec inquiétude".

Ibid. 21 Peregrinus est, minus potens quam tu, minus notus, minus amicorum hic habens

Ed. (2) Bene sic dixit, quia tardum fuit dicere „ille impotens, tu potens" etc.!

Ibid. 23 Sed tu quod cavere possis, stultum admittere est

Don.: (2) „Admittere" est fieri sinere. Ed. (3) et melius dixit quam „pati": hoc generale est [1]).

Ibid. 25. Tu abi atque obsera ostium intus, dum ego hinc transcurro ad forum

Don. (1) Pavidi consilium nihil aliud continet praeter claustra et fugam. Ed.: Nam sera est claustrum ianuae.

Omnia eiusdem notae et originis.

Ibid. 24 (1) „Malo ego nos prospicere" pro „cavere ne fiat", *id est prospicere et cavere:* ab eo quod praecedit id quod sequitur.

Wessnerus a Donato adiudicavit quae inclinatis litteris expressi. Ego puto etiam sequentem formulam Interpolatori reddendam esse, qui eam saepe adhibuit, ut docui Mnem.

---

1) Sequitur etiam adnotatio magistelli: „Nam nunc „admittere" pati fieri significat", quam Wessnerus iam obelo notavit.

XXXII p. 221 [1]), in hac comoedia etiam bis IV 7. 10 (4) et V 5. 3 (5).

Ibid. 31 Attolle pallium

Don. (3) Ex huius (leg. Et his?) verbis Chremetis animum demonstravit nimium liberaliter pavidi adulescentuli. IP (4) Vel quia simplex est vel quia ebrius trahit pallium Chremes. Immo rei gerendae imperitia neglexit adulescens facere quod unusquisque de plebe ante certamen facere solet [2]).

IV 7, 1 Hancine ego ut contumeliam tam insignem in me accipiam, Gnatho?

(3) „Contumeliam" proprie et ut miles. Sallustius „ne quam contumeliam remanere in exercitu victore . . . sinat" (Iug. 58.5). Sic Don., quod IP stulte aemulatus est in (5): Et „insignem" ut miles dixit, quia i n s i g n i a armorum sunt!

Ibid. 2 Mori me satius est

Don. (1) Ridicula praesumptio tamquam adversus meretricem <iurgia> numquam Thraso sumere ausurus esset nisi morte proposita; ergo velut mortis contemptu opus est ad tale proelium. Hoc mirum in modum IP sic variavit: (2) „mori me s. e.", tamquam aliter miles adversus mulierem audere non posset, vel quia nihil vel quia amator. Tertius aliquis denuo: (3) „m. m. s. e." quasi ille sibi dicat vel molestum esse certamen vel amicam non esse laedendam. Etiam mirabilius.

Ibid. 4 T h r. Male mulcabo ipsam. G n. Pulchre. T h r. In medium huc agmen cum vecti, Donax!

Don. (4) Ridicule satis armaturas leves non putat adversus Thaidem idoneas et ideo „agmen cum vecti" vult venire in

---

1) Adhibetur formula saepe de verbo d i c e r e. Andr. III 2. 22 (1) „Dicas" pro credas, non enim dicimus nisi quod credimus: ab eo q. s. i. q. pr. (2) Figura μετάλημψις a posterioribus ad priora. Idem alibi (immo Plautus) „audacter dicito", et alibi (Phorm. III 2. 8) „. . . . dices", id est credes, scies, senties. Ad. V 3. 37 (2) „Dicere" autem posuit pro intellegere et scire, ab eo q. s. i. q. p., ut (Phorm. l.l.) et (Ad. II 2. 43, ubi nihil adnotatur) „memorem me dices". Aliter ad Phorm. prol. 20 (2) „Certasset" ἀντὶ τοῦ „provocasset", ab eo q, p. i. q. s. Verg. (I 548) „Nec te certasse priorem paeniteat". Hic quoque formulam Editori reddendam esse, ostendit diversa vocis „certasset" interpretatio in scholio Don. (1). Illisne locis Donatum audimus? Non sane ad Andr. I 1. 22 (1), nec ad Eun. h. l. et mox IV 7. 10.

2) F a b i a: „Attolle pallium" C'est le geste de l'homme qui se dispose à agir.

medium. IP (5) An ideo „cum vecti", quia ad expugnationem venitur aedium?

Ibid. 6 Cedo alios: Ubi centurio est Sanga et manipulus furum?

(1) Non „reliquos" „sed „alios", quasi multi sint. Vix iustum, cum alii apud comicos saepe idem sit ac reliqui; vid. Fabia.

(3) Proprie „manipulus" milites centum Romani et Latini sub uno centurione, ex manipulo herbae, quem pro signo sequebantur. Merito igitur centurionem videns manipulum desideravit. — Hoc est cocum (sc. Sangam) videns convivas desideravit, qui apparuerant, quotiens cocus affuit, id est convivium instructum est; alii „manipulum furum" coci discipulos putant dici.

Indicavi additamentum Editoris, qui satis absurde putat Thrasonem arcessere convivas, qui nulli sunt. Interpretatio „aliorum", fures esse coci adiutores, unice vera est, quam Don. ipse fortasse rettulerat. Cf. Fabia, qui citat locum Pseudoli notissimum.

Ibid. 9 Qui abstergerem vulnera?

(4) Quorum vulnera? Utrum utriusque partis an, quod magis ridiculum est, suorum? Languidum.

Ibid. 10 Solus Sannio servat domi

Don. (3) pro remanet et observat, nam „servat domum" rectum erat, non „servat domi", si custodit intellegeretur. IP (4) Vel „servat" pro sedet et servat, ab eo quod sequitur id quod praecedit: nam non servat nisi qui prius in eodem loco sederit! Cf. p. 227 adn. De hoc usu verbi servare vide exempla Plautina apud Fabiam.

Ibid. 12 Ipse sibi cavit loco

Recte Fabia: Il a pourvu à sa propre sûreté par la place qu'il a prise. Hoc voluit Don., cum scriberet: (1) „loco" simpliciter, quia post principia (vs. 11). IP docte magis quam apposite: (3) An „loco" in loco, opportune, εὐκαίρως, ut „pecuniam in loco negligere" (Ad. II 2. 8)? Tertius in margine dederat: (3) An pro de loco?

Ibid. 13 Idem hoc iam Pyrrhus factitavit

(1) Irridet quidem poeta, verumtamen ostendit officium im-

peratoris hoc esse ne se in periculum proiciat. — Sic Sallustius (Hist. fr.) „et in proeliis actu promptus"; (2) et hoc totum non quasi in palliata, sed concessum poetis fuit. — Pyrrhus autem peritissimus strategematum fuit primusque, quemadmodum ea disciplina per calculos in tabula traderetur, ostendit.

Distinxi Editoris interpolationem. Exemplum Sallustii importunum est; „hoc totum" sqq. male reprehendit lepidum iocum.

Ibid. 15 Sane, quod tibi nunc vir videatur hic esse, nebulo magnus est: ne metuas

(1) Figurata locutio et praeterea ὑπερβάτῳ intermixta, nam hic ordo est: „sane hic nebulo ⟨est⟩: ne metuas.

(2) An hic ordo erit et sensus, ut sit dictum: ne metuas: sane quod tibi vir videtur esse hic, nebulo magnus est?

(3) Et recte, nam dum obit terretur adulescens et aetate militis [quod iam vir est] et magnitudine [quod magnus corpore], quae utraque in illo vana esse meretrix ut experta iam indicat. „Nebulo" autem vel inanis et vanus vel mollis, ut nebula est, dicitur.

(4) Et εἰρωνικῶς hoc dictum est: meretrix enim corripiens frustra metuentem Chremetem „sane" inquit „nimis consilium rectum est de occludendis aedibus" (vs. 14).

(5) Et deest „non est", ut sit: non est quod tibi nunc vir videatur esse hic: nebulo magnus est. Sic et alibi: si te in platea offendero posthac ⟨umquam⟩, quod dicas mihi „alium quaerebam, iter hac habui", peristi (vs. 1064), ut sit: non est quod dicas mihi.

In (3) Don. illustravit verborum sententiam, ubi notavi duo emblemata Editoris aliusve magistri. Reliqua scholia tractant verborum structuram, non tam raram, sed intricatam.

Etiam (4) Donato cedendum esse non negabitur, si modo hoc scholium non trahitur ad totam sententiam, sed ad „sane", ironice positum; hinc sequitur schol. (1) alius esse auctoris, qui, „sane" perperam affirmative iunxit cum „nebulo est", nec minus (2), quod tametsi correctionem proponit praecedentis scholii, tamen eandem exhibet iuncturam. Restat (5), quod Donati locutionis interpretationem continere censeo, erroneam quidem et in hoc exemplo et in eo quod citat ex fine fabulae,

sed ille tamen non neglexit coniunctivum „videatur" imprimis explicandum esse, quod non viderunt magistri (1) et (2).

Sic igitur Editor primum dedit suam opinionem (1), cui aliquis magister (in margine ipsius editionis?) appinxit (2), a Compilatore recte receptum post (1), deinde scholia Donati: (3) de sententia, (4) de sententia et structura, (5) de structura.

Ibid. 16 Fundam tibi nunc nimis vellem dari ut illos ... ex occulto caederes, facerent fugam

Don. (3) Mire parasitus, quia militem videt nolle vel non audere pugnare [1]), consilium formidulosum et aptum metuenti dedit, subtiliter tamen; nam funda pugnant, qui comminus non possunt et ex occulto, qui non audent palam. IP (4) Sed honesta causa: non „quia timentur" inquit, sed „ut fugiant", tamquam nisi hostes fugerint, non sit tutum accedere. Satis obscurum et praeter textum. Idem pergit (5): Non dixit hastam aut lanceam sed „fundam", qua nimirum longe iactatur, ut ex hoc intervallo pavorem ostenderet non audentis accedere. Partim otiosum, partim relatum ex (3).

Tertium denique addidit (6): Et mire „tibi", tamquam ipse parasitus nec hoc audeat.

Haec igitur subiunxit Editor scholiis longis et integerrimis Donati quae praecedunt (2) et (3).

Ibid. 17 Facerent fugam

(2) Deest rursus „ut" <ut sit, ut> facerent fugam. (3) Vel ἀσυνδέτως illatum. (4) Desiderat coniunctionem „enim", ut sit: f. enim fugam. (5) „Caederes" pro caedendo cogeres, <ut> f. fugam.

Verum continet (4); conveniunt partim (2) et (5), quarum hoc Interpolatori tribuerim, illud magistello; (3) excerptum est ex (4).

Ibid. 18 Sed eccam Thaidem ipsam

(1) „Eccam" et „ipsam" figura ἔμφασις, quasi eccam <causam> belli et „ipsam" contra quam pugnandum sit. Suspectum inde a „quasi".

---

1) Sic correxi vulg. lect. „vel non audet repugnare". Ceterum de scholio (2) vide infra in cap. de fontibus.

Ibid. 20 Di vostram fidem, quanti est sapere! Numquam accedo, quin abs te abeam doctior

(4) Mire egit personam admirantis per trinam apostropham: ad deos, „di v. f.!", ad se ipsum „q. e. s.", ad militem „n. a. q." cett.

Apostrophae nimis longe quaesitae: Eiusdem est (1): „Qui scis an quae iubeam sine vi faciat" et hoc mire: non „velim" sed „iubeam". Don. (2) „Iubeam" velim, ut „iubeo Chremetem" (Andr. III 3. 1). Igitur scholiis Donateis (2) (3) prae- et postposuit sua.

Ibid. 24 Thr. Rogitas. quae mihi ante oculos coram amatorem adduxisti tuum?

(2) Utrum significatur ineptum [1]) militis dictum ⟨an⟩ „ante oculos" minus est quam „coram"? (3) Potest „ante oculos" et longe intellegi: „coram" etiam proximitatem significat.

Donati quaestionem in (2) inscite („ante oculos" = longe) solvit Editor. Ceterum confer Don. Ad. II 4. 5 (2): „Coram in os laudare" coram ad ipsum pertinet qui laudat, et ad eos qui audiunt; „in os" ad ipsum qui laudatur. Ubi Editor denuo: (3) Nam coram laudat, qui non tacet apud alios et hoc agit non per epistulam, sed ipse praesens; „in os" qui apud ipsum loquitur quem collaudat.

Ibid. 33 Diminuam ego caput tuum hodie nisi abis

(1) Rusticius dixit „c. tuum d." quam si diceret „d. tibi c."

Commentum vix verum Interpolatoris; cuius similes vide explicationes III 2. 3 (3) et IV 6. 31 (4) Editores hodie ex Victoriano: Diminuam ego tibi caput.

Ibid. 35 Principio dico eam esse liberam ... civem Atticam ... meam sororem.

(5) Bonus ordo: libera, civis, nobilis. Suspectum; cf. infra V 4. 30 (2).

Ibid. 59 Hic furti se alligat

(2) Gnatho occasionem finiendi litigii iamdudum quaerit ob desiderium mensae et cibi (vs. 815) et ideo quasi de iure consilium suggerit, hunc reum furti esse posse, qui paratus sit alienam rem suam dicere et id in iure profiteri; — *hoc est*

1) Sic legendum videtur pro „inepti".

apud praetorem: (3) — ergo „furti se alligat" reum se efficit fraudis, nam μεταληματικῶς furtum pro omni dolo et fraude accipimus — *et iniuria.* — „Alligat" autem obstringit et inlaqueat et obnoxium facit [1]). — *Omne igitur quod fraude fit, furtum est.* — Sic Vergilius insidias: „furta paro belli" (XI 515), adulterium: „et dulcia furta" (G. IV 346), omne malum factum: „quae quis apud superos, furto laetatus inani, distulit" cett.

Ecce scholium unum et integrum Donati tribus emblematis purgatum. (5) „Furtum" duobus modis dicitur: uno, cum omne maleficium generaliter significatur, altero, cum res subrepta demonstratur; nunc ergo „furti" maleficii. Sic Editor, comprehendens quae D. fusius scripserat et addens vulgarem vocis significationem, quam referre Don. necesse non habuit.

Emblemata illa sunt magistellorum, qui ea in margine adnotaverant per „hoc est", „et", „igitur"; horum infra magna copia dabitur.

Ibid. 40 Thais militi respondere dedignatur his verbis:

Quaere qui respondeat

(2) Et contempsit interrogantem et indixit inimicitias, professione iracundiae cum dicit indignum militem. (4) Satis contumeliose: illud enim quaeritur, quod difficile reperitur; ergo: non modo indignus es, inquit, cui ego respondeam, sed vix invenies qui te dignum responso iudicet. Alterutrum a Donato abiudicandum est. Illud nimirum, propter orationem minus perspicuam et praesertim quia inimicitiae iamdudum indictae sunt et in apertum certamen eripuerunt.

Ibid. 41 Thr. Quid nunc agimus?

(1) Vide ut nunc evanuerit actio militis. Sequuntur haec: Primo dixit „omnia prius experiri quam armis sapientem decet" (vs. 19), post „idem hoc tu ais, Thais?" (vs. 40), postremo „quid nunc agimus?". Additamentum enuntiata continere videtur quae militis ignaviam indicare debeant, sed non cohaeret cum praecedenti parte scholii. Amat autem IP huiusmodi enumerationes. Eidem tribuo (5) „Quin redeamus": non „abeamus", inquit, sed „redeamus", ut irritos conatus verbo ostenderet.

Ibid. 42 Credin?

1) Non raro Donatus locutiones trifariam interpretatur.

Don. scite (1) Ex parte consentit, qui sic interrogat. IP (2) Credere dubitantis est, certum esse fidentis. Donatus nusquam allegat, quae ad rem non pertinent et minime otiosum istiusmodi veriverbium.

Ibid. 46 (2) „Frugi" utilis ac necessarius, a frugibus, quae quod his fruamur ita dictae sunt; — unde fructus et frumentum. — (3) Frui autem est vesci, a frumine, quae est summa pars gulae, cett. Emblema continuum scholium rupit.

V 1. 5 Eunuchus abiit: quam ob rem et quid factum est

(1) Quia nescit causam, non „fugit" dixit sed „abiit", nec „Chaerea", sed „eunuchus". Nimis otiosum, cum in ipso textu legatur nesciri causam, et de nominando Chaerea omnino hic sermo esse nondum potuit.

Ibid. 7 Quis fuit igitur? Py. Iste Chaerea

(1) Haec cunctatione pronuntianda sunt, quia aut invita indicat aut dubitat de nomine ignoti aut trepidat per timorem ut non videatur adfuisse vel scisse cum fieret, aut ⟨ostendat⟩, quam non libenter dicat eius nomen, cui irascitur. Sic Don. nimis fortasse prolixus. Sequitur: (2) Sed ego agnosco ancillarum consuetudinem, quod obliviosae sunt nominum [1]). Sic Editor.

Ibid. 8 Py. Iste ephebus frater Phaedriae

(1) Ephebi nomen ad aetatem rettulit, non ad facinus commissum. Obscura adnotatio declarare videtur quod Don. scripsit (2) Ephebus cito (= breviter) ostendit, cur ⟨sit⟩ iste eunuchus creditus (scil. quia etiam eunuchi virilem faciem non habent).

Ibid. 17 Quid illud hominis est?

(2) Per genetivum casum iniuriose dicitur, per nominativum honorifice. Videtur imitatio scholii Don. ad II 2. 6 (1). Vide supra p. 13.

V 2. 1 Apud Antiphonem uterque, pater et mater, ... domi erant

(3) Non uterque pater et utraque mater, sed uterque parens, quia mater et pater. Insipidum.

---

1) Sic legendum videtur. Codd. compendia habent dn. dño, unde Wessn. „dominarum", quod non intellego. De ego cf. Mnem. XXXII p. 223.

Ibid. 2 Quasi dedita opera domi erant, ut nullo modo
Intro ire possem, quin me viderent

(1) Non tam mirum, si domi erant, sed illud magis mirum, quod in ea domus parte, qua in aedes introeundum erat adulescentulo. (2) Superius causa continetur cur non mutaverit vestem, inferius autem cur huc redierit.

Quid est „superius" et „inferius" in (2)? Non intellego, nisi fortasse indicentur duo illa in scholio (1) „domi erant" et „in ea domus parte", sed utique adnotatio mirabilis est.

Ibid. 4 Notus mihi quidam obviam venit

Don. recte (2): Qui me possit agnoscere. IP stulte addidit: vel qui me noverit, id est amicus.

Ibid. 10 Quid mea autem? Quid faciet mihi?

(1) Colligit se rursus ad impudentiam Chaerea. Inanis imitatio est quod sequitur: (2) Et vide si non eadem est audacia in Chaerea quae in suscipiendo facinore fuit?

Ibid. 11 Th. Adeamus. — Bone vir Dore, salve

Lemma scholii (2) est „Adeamus", itaque hoc in Commento fuit ante (1) cuius lemma est „Bone vir Dore". Transpositio debetur errori Compilatoris.

Ibid. 14 Ch. Si aliam admisero umquam, occidito

(2) Et non „caedito" sed „occidito". Immo hoc ipsum intellegit Chaerea. Schol. (3) corruptissimum: Illa quasi cheree dixerat adhinc irrisor quasi fugitivus, — fortasse ita corrigendum: ‹Thais› illa quasi ‹ingenuo› Chaereae dixerat (scil. vs. 13): „Credin te impune habiturum?"; at hic irrisor ‹respondet› ut fugitivus.

Ibid. 25 Non te dignum, Chaerea, fecisti

IP (3) „Dignum" pro „digne", aut deest „facinus", ut sit, non te dignum facinus fecisti. Perperam. Cf. Phorm. 430 „tuis dignum factis feceris". Nihil deest.

Ibid 36 Quid, si hoc quispiam voluit deus?

Don. (1) Pleraque repentinis impulsionibus nata mirisque proventibus deo adscribi solent, ut Vergilius (Aen. II 632, III 715) et Sallustius (fr. Hist.). Ed. (2) Vult amorem intellegi deum [1]. Falsum; intellegitur aliquod numen, cf. Fabia.

1) Cf. Eiusdem schol. ad Andr. V 3. 25 Quia amor deus est Mnem. XXXII p. 225.

Ibid. 37 Th. Equidem pol in eam partem accipioque et volo. Ch. Immo ita, quaeso. Unum hoc scito cett.

Don. (1) Utrum meretricem (i. e. te) an deos quaeso? Utrumque enim accipi potest. Ed. (2) An „quaeso" unum hoc scito?

Recte Fabia: Thais a répondu trop froidement au gré de Chaerea: il insiste. Ergo: „te quaeso".

Ibid. 39 sq. Contumeliae non me fecisse causa, sed amoris.
Ph. Scio, et pol propterea magis nunc ignosco tibi

Ad 40 „Nunc ign. t." quod culpa non sit hominis sed amoris. Sic Ed. secundum schol. suum 36 (2).

Ibid. 41 Non adeo inhumano ingenio sum, Chaerea
Neque tam imperita, ut quid amor valeat nesciam

(1) „Non inhumano" quia homo, „non imperita" quia meretrix. (2) „Neque tam imperita", inquit, quasi dicat: neque tam pudica sum, ut quid amor valeat nesciam. Alterutrum interpolatum: illud, credo.

Ibid. 45 Py. Nihil tibi quicquam credo

Don. (3) „Nihil quicquam" παρέλκον [1]) quartum. Ed. (4) Aut „nihil" pro non.

Ibid. 61 Py. Parum perspexisse eius videre audaciam

Don. (1) Ironia est „parum". Additicium videtur (2): Et non „sensisse" sed „perspexisse" dixit, ut iam non sit experienda, quae sit perfecte cognita.

Ibid. 68 (2) Vide supra p. 19 sq.

Ibid. 69 (2) „Virgo vero" vero εἰρωνικῶς. (3) Nam ironia est, ut „egregiam vero laudem" (Verg. IV 93). Sumpsit hoc a Donato ad vs. 55. Miram interpolationem iam Wessnerus notavit in (4): Manifestum est cur meretrix docta capiendorum more iuvenum praeire velit Chaeream: ut in consequendo ipsa sit tardior; vult enim illi liberum sine arbitris cum puella esse colloquium et licitum amorem; — nisi forte putamus Terentium haec sine causa fecisse, qui sit artificiossimus poeta. — nam neque ipsa ingreditur cum Chaerea neque ingredi simul permit-

---

1) Sic Donatus centies. Cf. And. I 1. 28. 63, 2. 30. 34, 5. 56. Eun. IV 4. 63. V 2. 45, 8. 2. Ad III 2. 8, 3. 12. 28. IV 5. 12. V 5. 6. Hec. I 1. 10. 56, 2. 110. III 3. 40. V 1. 18. Pho. I 2. 38. 39. 40. 3. 20. II 2. 18.

tit Pythiam. Obstinate Editor obloquitur scholiis commenti aut fingit ratiunculas.

V. 3. 7 „Nam illi faveo virgini" quasi dicat: „illi faveo, non Chaereae, et simul causa est cur illum ulcisci cupiat, quia scilicet multum illi favet. Minime verum; in hac scaena Pythias non de Chaerea sed de Parmenone ulciscendo cogitat.

Ibid. 10 „Vide ut otiosus it" (Don. „sit"). (1) Invidet illi securitatem, quem sollicitum redditura est. Sequitur, quod otiosum videtur additamentum: Non enim erit ulla alia vindicta post praeter istam. Particula „enim" ratione caret.

Ibid. 11 „Spero me habere" (1) pro habiturum. (2) Aut „spero" pro credo more suo. „Aut" ratione caret, nam „spero" nihilominus posceret infinitivum futuri; refert autem Ed. Donatum ad I 2. 123 (1) Nove „spero" pro „credo" vel „confido".

V 4. 4. (3) „Difficillimum" quia „a meretrice avara". 5 (2) „Carissimum" quia „virginem quam amabat". Iam bis hoc additamentorum genus notavi III 4. 4 p. 214 et IV 4. 54 p. 224.

Ibid. 8 „Id vero est" (1) „Vero" nisi ornativum esset, nihil significaret. Aliter Don. V 2. 55 de huius particulae significationibus.

Ibid. 11 „Cum cognoverit" (2) Suaviter non „noverit" sed „cognoverit" dixit, quod est plene ac perspicue noverit. Vix genuinum; praecedit enim „noscere" vs. 10 eodem significatu.

Ibid. 12 (3) Nam nec omnia per „magis" adverbium profert nec omnia per comparativum gradum. Vide supra ad II 1. 21 p. 38.

Ibid. 17 Quo pacto ex iure hesterno panem atrum vorent'

(1) „Ex" pro cum positum est. (2) Aut deest „madidum" aut „maceratum" aut „emollitum"; nam apparet et sordidum esse, quia sit ater, et durum utique, qui ex iure hesterno sit comedendus. Cui contrarium Sallustius posuit (cf. var. l.) de deliciis militum loquens „panem in dies mercari" inquit.

(3) „Panem atrum hesterno ex iure", ut quidam volunt, ex antiquitate mucidum accipimus.

Interpretatio triplex. Deditne Don. (1) et nihil amplius, idque

per *aut* correxit Editor addito exemplo Sallustiano, an ipse Aelius est qui iunxit (2) cum (1)? Tertium utique a Donato abiudicandum videtur.

Ibid. 19 Miro artificio poetae et ab initio non placatur Pythias nec redit in gratiam Chaereae et insuper nunc a Parmenone irritatus magis, ut per eam Parmeno terreatur, per Parmenonem ingredi ad Thaidem cogatur senex, per senem nuptiae confirmentur. *Haec ergo artificibus et eruditis, cetera spectatoribus poeta exhibet.*

Postrema Wessnerus merito inclinatis litteris a Donati scholio de oeconomia fabulae separavit. Mirum in modum Editor, nam is est, opinor, quem audimus, a „spectatoribus" distinxit „eruditos" i. e. grammaticos et rhetores posterioris aevi, quas poetam iam ante oculos habuisse credit.

Ad hanc insolitam interpolationis speciem refero etiam in hac scaena: 43 „sed poeta hoc agit, personae nesciunt" et 45 (2) „choragi est administratio, ut opportune in proscaenium (scil. senex prodeat)." Eiusdemmodi scholia Donatus opportuna et elegantia exhibet mox ad V 5. 27, 7. 1 (3), 8. 4.

Ibid. 30 Virginem etiam ...
Scis eam hinc civem esse? et fratrem eius esse adprime nobilem

Don. (2) Haec ad terrorem gradatim aucta sunt. Supplevit Ed.: Nam primo „virginem", post „civem", ad ultimum „nobilis sororem". Cf. IV 7. 35 (5) supra p. 231?

Ibid. 33 Conligavit eum primum miseris modis

Don.: Mira tarditas ad torquendum Parmenonem. Sequitur: Simul enim relictus ad succurrendum locus. Addidit hoc Interpolator per prolepsin illius, quod Don. daturus erat ad vs. 35: (5) Bene „minatur", ut succurri possit ei, qui non<dum> [1]). sit passus. Ad nostrum autem versum adnotatio est inepta.

Ibid. 46 Dicam huic an non dicam? Dicam hercle

Don.: Non esset verisimile (scil. ut in re tam ancipiti) nisi dubitasset. Ed. addidit: Quod enim ad Chaeream pertinet, non quod ad ipsum pertinet, dubitat. Immo, dubitabat Parmeno propter suum praecipue periculum, ut docent quae se-

---

1) Sic correxi pro „non".

quuntur: „etsi mihi magnum malum scio paratum", et confer Don. 47 (1): haec causa dubitandi fuit, quod hinc Parmenonis, illinc adulescentis periculum cernitur.

V 5. 10 Quicquid huius factum est

Don. (1) Absolute, ut supra „et quicquid huius feci" (I 2. 122). IP (2) Aut deest „rei", ut sit: huius rei. Cf. supra V 2. 25 (3), 45 (5).

Ibid. 19 sq. Ego te, furcifer, si vivo ...! Sed cett.

Modo omnis saevitia comica aut in comminatione est aut in apparatu verborum. Obscurum et suspectum. Donatus 20 (1) Ἀποσιώπησις, quam necessario sequitur „Sed".

Ibid. 22

Pa. Is pro illo eunucho ad Thaidem hanc deductus est.
La. Pro eunuchon? Pa. Sic est. Hunc pro moecho postea
Comprendere intus et constrinxere.

(1) „Pro eunuchon?" Non interrogat sed exhorrescit. (2) Bene studuit Terentius „pro" bis numero dicere: et „pro eunucho" et „pro moecho"; „pro moecho" autem quasi excusans dixit, nam vere in virginem Atticam non pro moecho, sed moechus.

(3) Bene utrumque „pro", quia neque eunuchus est qui vitiavit virginem, neque moechus qui in domo meretricia.
(4) Et specta quam oratorie transsilierit mentionem vitiatae virginis: „pro moecho", inquit, ut culpam Chaereae sub meretricis accusatione celaret. (4) Bene τὸ „pro", quia neque eunuchus qui ephebus, neque adulter qui amator.

Ecce scholiastarum certamen de praepositione pro. Sanum et sobrium Donati iudicium agnosces in (1) et (4). Fortasse eidem tribui debet etiam (3), ut primum dicat utrumque „pro" recte usurpatum esse, ac dein laudet artem poetae in reticenda rei turpis mentione et Chaereae culpa. Duo reliqua (2) et (5) haud scio an coniungenda sint. Etenim in (2) adnuntiat scholiasta, — quem Editorem esse quis non statim suspicabitur? — se dicturum de „pro" bene adhibito „bis numero"; atqui hic agitur tantum de „pro moecho", et in (5) de utroque. Ergo conicio eum hoc ordine scripsisse: (2)[a] ... et „pro eunucho" et „pro moecho": (5) [bene τὸ „pro"] quia ... amator; (2)[b] „pro moecho" autem, cett. Itaque tollenda sunt ista

„bene τὸ pro", a Compilatore praeposita cum nescio quo casu hoc scholium separatim adderet. Hoc modo obtinuimus iuxta Donatea (3) + (4), scholium alterum (2) + (5) Interpolatoris acumine dignum.

Ibid. 28 Nisi, quia necessus fuit hoc facere, id gaudeo.

(1) „Necessus" nomen est. *Nam „necessus" et „necessis" et „necessitas" et „necessum" lectum est.* Merito Wessnerus haec non a Donato adscripta esse indicavit.

(2) „Id gaudeo" ut scilicet succurreretur Chaereae periclitanti.

Falsum; „id" indicat quod sequitur in vs. 29, cf. Fabia.

V 6. 20 Qui adulescentulum nobilitas flagitiis et eundem indicas

(2) Duas res significat simul: et cogis facere flagitia et facientem indicas. Otiosa imitatio scholii Don. 13 (1): Duo obicit: unum quod male consuluerit, alterum quod prodiderit male consulta sua.

Ibid. 21 Uterque in te exempla edent

Post Don. (2) de varia lectione „edet", Ed. addidit: et plus est „edet" quam „dabit". Vix verum.

Ibid. 23 Ego meo indicio miser quasi sorex hodie perii

(1) Proprium soricum est stridere clarius quam mures vel strepere magis cum obrodunt frivola; ad quam vocem multi se intendentes quamvis per tenebras noctis transfigunt eos. Plautus „confossiorem te faciam soricina venia" (Bacch.) — (2) Quia latere potuit nec occidi, si taceret. — (3) Nunc repetit proverbium in eos, qui ipsi se produnt. — Quia sorex non facile caperetur, nisi emitteret vocem noctu.

Editor Donati scholium continuum supplevit postremis verbis „Quia sorex" cett. Altera interpolatio (2) potius a Compilatore ex aliquo margine translata irrepsit.

V 7. 1 Quid inceptas (sic schol.), Thraso?

Ed. (5) „Incipere" magnorum facinorum est et audaciae.

Vera lectio est „coeptes", et Gnatho haec loquitur ad militem non audacem sed animi despondentem et hostibus se tradentem.

Ceterum differentia est Donati ad V 4. 45 (1) facimus me-

diocria, incipimus negotia (lege: negotiosa), et V 8.5 invenire sapientis est, incipere audacis, perficere constantis.

Ibid. 4 Utinam tibi commitigari videam sandalio caput

(2) Plus dixit „caput" quam aliam partem corporis verberari. (3) et mire: calciamento caput. Utrumque inficetum.

V 8.6 Scis Pamphilam meam

(1) Amatorie dixit „meam", — vel potius „sponsam meam" — id est quam amo. Manifestum emblema notavit Wessn.

Ibid. 9 Thais patri se commendavit in clientelam et fidem

(1) Hoc est, quod profuit Phaedriae. (2) „In clientelam" ut ametur, „in fidem" ut defendatur.

Formula „commendare se in cl. et fid. alic." significat, patronum eum capere (vid. vs. 886 et Fab. ad h. l.). Quod autem Thais hoc fecit, id non profuit Phaedriae, sed proderit in posterum. Alterum scholium vim formulae non vere expressit. Utrumque scholium suspectum est.

Ibid. 14 Numquid, Gnatho, tu dubitas quin ego nunc perpetuo perierim? Gn. Sine dubio, opinor

(1) „Sine dubio, opinor" quia non quis dicitur perpetuo periisse; quid enim opus hac exceptione est, quando nemo ita perit ut temporaliter pereat et postea fiat non perditus? Correxit parasitus stulti dictum militis, non illum „perpetuo" sed „sine dubio" periisse. (2) „Sine dubio, opinor": „te periisse"; pro certo confirmatur periisse miles, ut post tot munera ex desperato supplex, ex supplice patiens rivalis existat.

Scholiastae consentiunt „sine dubio" pertinere ad id quod miles dixit „perierim", non ad „opinor". Sic simpliciter Donatus nimirum in (2), dum Editor id speciosa et obscura („hac exceptione" = „perpetuo?) ratiocinatione corroboravit in (1). Donatum quidem non fugit „perpetuo" mire additum esse, sed hoc scite explicuit ad 13 (1) „Perpetuo" quia illud „periisse" supra temporale videbatur. — respiciens quod miles V 7. 5 in transitu exclamavit: „Perii".

Ibid. 15 sqq. Illumne qui mihi dedit consilium ut facerem an me qui id ausus sum, an fortunam collaudem, quae gubernatrix fuit, ... an mei patris festivitatem et facilitatem?

(1) Attribuuntur personis consilia, facta, casus, orationes,

ergo hic laudatur consilium Parmenonis, factum Chaereae, casus fortunae — *id est, eventus* (W. c.) — oratio senis. Ita Don., quod Ed. sic amplificavit: (2) Tria sunt in vita hominum: consilia, facta, successus. Consilium animi est, factum corporis, successus fortunae. Ecce philosophus! Eiusdem esse puto 18 (2): Et festivitas in dictis est, facilitas in animo et factis, quocum compara Don. ibidem (1) et (3).

Ibid. 20 Di vostram fidem, incredibilia Parmeno modo quae narravit!

Don. (1) Nimius affectus in utramque partem (scil. tristitia et gaudium nimium) defectus orationis amat. Cf. I 20 (2): Nam amat ἀποσιωπήσεις nimia indignatio, — ibique App. Wessn. Additamentum est: (2) Ergo ἔλλειψις est, deest enim „gaudia". Hoc profecto deesse Donatus non adnuerit.

Ibid. 23 Thr. Perii, quanto minus spei est, tanto magis amo

Don. (1) Hic vero est ardor insanissimus, ut Vergilius: „Formosum pastor Corydon ardebat Alexin, delicias domini, nec quod speraret habebat" (Ecl. II 1). Hoc graviter sic probavit Philosophus: (3) Et profecto sic est: sapientes spe maxime ad amorem coguntur, stulti forma tantum. Nihil ad rem.

Ibid. 27 Quodvis donum praemium a me optato: id optatum auferes

(1) „Donum praemium" est munus praemium. (2) Sed donum praemium dis datur, munus praemium hominibus; nam separatim donum deorum est, praemium virorum est fortium, munus hominum. (3) Et donum munusque tam ante factum quam post factum datur, praemium non nisi post factum. (4) Donum voluntarium est, praemium debetur. (5) Alii vero ἀσυνδέτως pronuntiant: primo „donum" et sic „praemium" quasi unam partem orationis. (6) „Donum" petito ut a largo homine, „praemium" ut pro claro facinore. (7) „Donum" optato, ob quod „praemium" accipias. (8) Totum militariter, nam et optio dicitur et optari a militibus, ut „vir fortis optet quod volet praemium."

Eugraphius: Novi te, si hoc effeceris, quod vis donum praemio donasse (?), hoc, inquam, a me poscito: id cum optaveris accipies. Atque ultra merita sunt dona, praemium vero

est, quod quasi ob meritum datur. Proprium enim verbum est ut: „Optet praemium vir fortis quod volet."

Dan. ad Aen. II 269: Quidam donum ex voluntate dicunt venire, munus ex officio; donaria vero loca in templis, in quibus dona ponuntur.

Isid. Orig. VI 19. 26 Dona divina propria dicuntur munera hominum. 27 Nam munera dicuntur obsequia, quae pauperes divitibus loco munerum solvunt. Itaque munus homini datur, donum Deo; unde etiam in templis donaria dicimus.

Gr. Lat. VII de diff. 524. 16: Munus quod amicus vel cliens vel libertus officii causa mittunt, vel munus gladiatorium; donum quod dis datur: inde ubi dona ponuntur donarium appellatur. Possunt et illa nihilo minus dona dici, quae donant pauperibus divites vel poténtes. Illud quoque donum putandum est, quod militibus donatur in castris, ut vallaris corona.

Denique Schol. Bern. ad Lucan. V p. 111, qui suis utitur exemplis permultis: Inter „donum" autem et „munus" hoc interest: donum deis damus, munus hominibus. Virgilius de hominibus (VII 291), de diis (IX 406), item de hominibus (XI 281) et Terentius (Eun. II 1. 8), de diis (VIII 608).

Secundum haec testimonia (quae debemus Wessnero in Appendice, ut tantum non omnia quae hucusque citavi et postea citabo, quod gratus refero,) conspirant Grammatici de dono deorum et de munere hominum, et Danielinum scholium cum (4) de dono ex voluntate, denique exemplum scholii (8) etiam exhibet Eugraphius.

De „praemio" loquuntur tantum Commentum et Eugraphius, qui varia excogitarunt: praemium est virorum fortium (2), pro claro facinore (6), post factum datur (3), ob meritum (Eugr.).

Alia est quaestio sitne „donum praemium" una notio (1) (2) an duo synonyma (5) (6), an „praemium" praedicative sit positum (Eugr. „donum praemio" et (7) quodammodo).

Ex his opinionibus unice iusta est quae invenitur in (5), ubi procul dubio Donatum audimus, qui cum aliorum nomine hoc referat, ipse perperam id, opinor, proposuit, quod legitur in (1), ubi hoc voluit, Terentium dixisse „donum" pro „munere", quia illud deorum sit, hoc hominum, quod tamen, quippe notissimum ut vidimus, reticuit. Interpolator eius mentem non

intellexit, cum in (2) per „Sed" impugnaret effatum Donati quod hoc ipsum continet quod dicturus est. Differentia (3) aut eiusdem est aut alius magistri, uti etiam (4). Schol. (6) cum (5) coniungendum videtur, cuius amplificationem quandam exhibet. Interpretatio (7) arbitraria est, et (8) denuo in memoriam revocat quae Interpolator supra de militaribus verbis protulit, praeterea, uti antea alicubi, hoc quoque loco partim concinit cum Eugraphio, et eodem fonte usus esse videtur.

Ecce quod censeo de difficili scholiorum sylloge, non tamen ita, ut mihi prorsus satisfaciam. Hoc constat Commentum praeter IP ab aliis esse interpolatum, qui scholia sua ((4) (7 (8)?) fortasse in margine Editoris adscripserant, unde totum composuit Compilator.

Ibid. 29 Postulo ut mihi tua domus te praesente absente pateat, invocato ut sit locus semper

Don. (1) „Invocato" non vocato, id est *αὐτομάτως*. — „in" etenim et auget et minuit dictionem [1]). — Ed. (2) Male intelligunt p r e c i b u s v o c a t o, cum sit *τῷ αὐτομάτῳ* id est etiam non invitato: quin ultro venire debeat in suam domum. Imitatio Donati libera et suspectae Latininitatis („quin ... debeat ... suam").

Ibid. 33 (3) Vide supra p. 13.

Ibid. 34 Si te in platea offendero hac post umquam, quod dicas mihi: „Alium quaerebam, iter hac habui", periisti

(2) Aut deest, non <est>" ut sit „non est quod dicas mihi, [id est nihil est]; aut „q. d. m." pro „ut dicas mihi", ut sit „quod" pro „ut". — aut „quod" pro „quid enim", <ut sit: quid enim> dicas mihi. — Certum est autem veteres sic locutos esse.

Sic Donatus minus recte ut vidimus supra p. 229 ad IV 7. 15. Ceterum seclusi emblema et praeterea interpolationem de significatione *τοῦ* „quid enim", quam Aelio imputare veritus sum.

Ibid. 35 Alium quaerebam

(1) Aut „alium" pro „quendam" posuit, ut sit: quendam quaerebam, id est aliquem; aut — „alium" hoc est: non quem putas, hoc est [alium] non Thaidem, — sed si „aliam" diceret

---

1) De hoc emblemate vide supra p 200 ad II 3. 45 (3).

neque commode neque εὐφώνως loqueretur, — praevalet enim masculinum genus.

Fabia paene odoratus videtur quid genuini esset in hoc scholio cum citaret tantum „Don.: Alium, non Thaidem". Et revera recidenda sunt omnia praeter haec: „Alium, h. e. non quem putas, h. e. Thaidem; praevalet enim m. genus". Reliqua Editor intulit, cuius vv. „neque commode neque εὐφώνως l." imprimis falsa sunt.

Ibid. 37 Prius audite paucis, quod cum dixero si placuerit, Facitote

(1) Mira insinuatione agit, qui non ut consentiant, sed ut audiant paucis, petit. (2) Bene „prius" quasi non obstet quominus faciant quod velint; tum deinde quod attentionem excitat addidit „paucis, deinde „si placuerit": facilius enim flectitur, cum quo non pugnamus ut consentiat. (3) „Prius audite" quod ‹dicit›, fiduciam ostentat persuasoriam rem dicturi.

Scholium (3) paucis complectitur quod explicite declaratum est in (1) et (2). Illud Editori, haec Donato adsigno, nisi quod hic non dedit „tum deinde" sed „tum", quoniam mox sequitur „deinde". Formula tum deinde grata fuit Interpolatori, ut supra vidimus.

Ibid. 40 Me huius quicquid facio id facere maxime causa mea

Verborum structura in medio est posita, nec Donatum fuisse credo, qui scripsit: (1) Deest „rei" aut „est", ut sit: „me huius quicquid est quod facio, id f. c. m.".

Ibid. 42 Militem ego rivalem recipiendum censeo

(4) Considera quo vultu hoc dicendum sit et intelleges et „militem" et „rivalem" et „recipiendum" et „ego" et „censeo" quanta significent; non enim dixit Thrasonem sed militem, quod ad stultitiam valet nomen; nec socium sed rivalem, quod ostendit, quando quidem rivalis in meretrice capiendus, hunc potius eligendum; nec non excludendum sed recipiendum dixit, ut et ostenderet adeo prodesse, ut etiam de industria retinendus sit; et non volo aut rego sed censeo, ut consiliarius non parasitus videatur loqui.

Nam quod „ego" addidit nunc, eo dicto usus est, quo uti solent qui plus in negotio vident, (ut in hoc ipso pronomine

consiliarii auctoritas inesse videatur [1]). Nam sic in Phormione iurisc. „ego quae in rem tuam sint ea velim facias" ... „ego sedulo hunc dixisse credo" ... „ego amplius deliberandum censeo" (II 4. 9, 13, 17).

Prior pars scholii valde suspecta est cum propter formam („non — sed" toties repetitum), tum quia insunt similia quaedam atque in Donati (1) et (3), etenim illic legitur: „nam quod „militem" et „rivalem" dixit, ad eam rem valet, ut magis admittendus sit quam excludendus", et in (3) vide virtutem poetae: „non dixit „peto" sed „censeo", tamquam illis iam consulat (comp. in (4) „consiliarius"), non pro milite agat"; denique quia fluctus fiunt in simpulo. Simplicissima sententia tot verba non requirit. Ab altera parte bonum exemplum in fine Donato dandum videtur. Hinc concludo commentum de virtute poetae, quae laudatur in (3), nihil habuisse praeter id quod illic legitur de verbo „censeo", et in (4) sub fin. de pronomine „ego". Post (3) igitur D. sic perrexit: Quod „ego" addidit nunc, cett. — Verba „ut in hoc ... videatur", quae Wessn. alia de causa uncinis inclusit, ab eodem Interpolatore inserta videntur, lectorem revocante ad id quod dixit „ut consiliarius".

Ibid. 49 Fatuus est, insulsus, tardus, stertit noctes et dies

(1) „Fatuus est" hoc est „opportunus". (2) „Insulsus" sine sale et sapientia — aut sine saltu ac facilitate. (3) „Tardus" in venerem scilicet. (4) „Stertit" plus dixit „stertit" quam „dormit". (5) „Noctesque (sic) et dies" plus significat, quam si <diceret> „diebus et noctibus". (6) „Fatuus inepta loquens. a fando Fatuus dicitur, inde Fauni Fatui et Nymphae Fatuae vocatae sunt. (7) „Fatuus est" verbis ac dictis, „insulsus" corde atque animo, „tardus" corpore ac membris, quamvis etiam intellectu tardos dicamus, qui stulti sunt.

(8) Sed melius est sic intelligi, ut ea vitia dicere videatur, quae inamabilem faciant etiam divitem largumque amatorem: nam aut verba commendant, ut „pendetque iterum narrantis ab ore" (Aen. IV 79) [hic fatuus est], aut sapientia gratum facit, ut „multa viri virtus animo" (ibid. 3) [et hic insulsus est]. (9) Sed mihi videtur fatuum dicere, qui tantum

1) De hac parenthesi vide Wessn. in App., et quae infra disputabo.

glorietur et blandiri amicae nesciat, insulsum qui non sit salax et cupidus coitus, tardum qui non facile explicet venerem, quae res meretricibus odiosissima est. (10) Sunt qui fatuum animo putent, insulsum dictis (cf. contrarium in (7)), sed male, nam Fatui di quoque sunt, qui et Fauni dicuntur (cf. (6)), et non stulti, sed multum fantes, id est loquentes. (11) Haec quae nunc addit non ex superioribus pendent; sed cum superiora (vs. 48) valeant plurimum, nam quia et dives et liberalis, potuit obesse rivalibus, haec omnia bona in milite corrumpuntur, quod „fatuus", quod „insulsus", quod cetera quae ipse persequitur. (12) Haec bene adduntur, quia <quod> dixit „et habet quod det et dat nemo largius" (vs. 48) ad eam rem valebat, ut amaretur miles a meretrice et praeponendus esset omnibus: sed ingrata sunt mulierculis maximeque lascivis haec omnia quae subiecit. (13) Hoc pro acervo vitiorum cum quadam vultus improbitate prolatum est, quo magis res in medio posita esse videatur.

In hac farragine quaedam excellunt, quae nemo peritus non mecum Donato statim tribuerit. Primum schol. (8), ubi hic versus iure iungitur cum sequenti: „neque istum metuas ne amet mulier" [2]), et lectissima exempla citantur. Reicit autem aliam interpretationem, eam nimirum, quae proxime praecedit (7) [3]), ubi „tardus" explicatur de „corpore et membris", quamquam ibi conceditur etiam usurpari de intellectu. Ergo Don. hanc praeferendam esse dicit: „Sed melius est" cett. Haec correctio pertinet igitur tantummodo ad interpretationem v. „tardus". Editor in (9) pro more impugnat quod ille commendavit: „Sed mihi videtur", cett., agitque non tantum de v. „tardus", sed etiam de ceteris. Produnt hominem spurcitia et ineptiae (quomodo enim miles „non salax et cupidus coitus" dici poterit?), quibus delectatur [4]).

Secundo loco Donato adsignandum est sanissimum schol. (11)

---

1) Vs. 48: Principio et habet quod det et dat nemo largius.

2) Hinc Dziatzko, melius quam Fabia, post „dies" duo puncta posuit.

3) Cf. supra p. 31. Hic quoque Don. in (7) aliorum opinionem prius affirmanter refert, sed dein in dubium vocat ipse (8).

4) Vide in hoc genere quae citavi Mnem. XXXII p. 229 I l. 63, p. 231 I l. 125, p. 234 II l. 24, alia.

de totius loci significatione et cohaerentia cum superioribus. Atque iterum sequitur Editoris retractatio potius quam refutatio in (12) ubi incipit ab iisdem fere verbis „Haec bene adduntur" (Don.: „Haec quae nunc addit"), sed dein aliter explicat „superiora" h. e. vs. 48, quem asserit, idque perperam, cum versus ille non commodum quod meretrici sed quod Phaedriae e Thrasonis opulentia exspectandum sit demonstret verbisque postremis („mul. max. lascivis") denuo innuat putidam adiectivorum interpretationem antea (9) prolatam.

Tandem etiam (13) de vultu, ut tantum non omnia huius generis, genuinis adnumerandum est. Sed unum etiam ex his scholiis in Commento adfuisse debuit, nempe (7), ubi Donatus aliorum (Probi, Aspri?) interpretationem rettulit, ut partim refutaret. Etiam alibi hoc fecit, ut nempe aliquam interpretationem proponeret tamquam suam, dum in sequenti redarguens indicaret alienam esse [1]).

Restant scholia (1)—(6) et (10). Ex his ineptum est (1), cuius auctor „fatuus" comparasse videtur cum eo quod est „opportunus" in vs. 47. Dein (3) haustum est a magistello ex Interpolatoris scholio (9). Tum (4) et (5) propter „plus quam" huic ipsi tribuo, quem saepe hanc formulam adhibentem audivimus. Wessn. ad (5) citavit Serv. Aen. I 47 [2]). De eo quod est noctes et dies = sine intermissione, vide supra ad II 2. 46.

In (2) prior pars Donato, posterior („aut sine s. a. f.") Interpolatore digna est.

Denique (6) et (10) exhibent vulgare etymon Fatuorum et Faunorum a fando [3]); puriorem autem memoriam servavit (6),

---

1) Cf. Supra ad I 2. 5 p. 31.

2) „Tot annos" licenter in istis locutionibus et accusativo et ablativo utimur: dicimus enim et „tota nocte legi" et „totam noctem legi"; honestior tamen elocutio est per accusativum. (Dan.): Sane „tot annos" continuationem significat tot annis autem intervallum.

3) Veterum testimonia de Faunis et Fatuis a fando haec sunt:

Varro L.L. VII 36 Hos (Faunos) versibus, quos vocant Saturnios, in silvestribus locis traditum est solitos fari, quo fando Faunos dictos. Idem VII 55 Hinc (ab eodem verbo fari) alia ... in quo et Fatuus et Fatuae.

Serv. Aen. VII 47 Dicti autem sunt Faunus et Fauna a vaticinando, id est a fando, unde et fatuos dicimus inconsiderate loquentes. Praecedit autem hoc: Fatuclus; huius uxor est Fatua; idem Faunus et eadem Fauna. At ibid. 81 Faunus ἀπὸ

nempe Varronis, qui nihil tradidit de fandi genere eorum aut stulto aut loquaci, sed cogitavit tantum de fando fato vel futuro (cf. L. L. VI 52).

Cum autem initium huius scholii non minus iustum sit („Fatuus inepta loquens"), hoc totum ad Donatum refero. Auctor autem scholii (10) primum eos adoritur, qui dissentiant ab eo, quod doctum est in (7) „fatuum esse verbis ac dictis, insulsum corde atque animo", deinde etymon refert scholii (6), sed cum additamento recentiore. Utrumque, et crisis et additamentum istiusmodi, cadit in Editorem.

In Commento igitur fuerunt (2a) (6) (7) (8) (11) (13), iusto ordine, nempe ita ut post verborum singulorum interpretationem (2a)—(8), tractaret versum integrum (11) et de vultu, id est de pronuntiatione (13). Haec Editor etiam ordine interpolavit: (4) et (5) ante (6), (9) et (10) post (8), (12) post (11). Compilator inseruit tantum notas marginales (1) (2b) (3) ex ordine verborum in textu [1]).

Ibid. 53 Mirum ni illoc homine quoquo pacto opus est

(1) Facete dixit adulescens rei parcus et qui putat amorem sine damno esse oportere quique fefellerit meretricem, non solum eiciendum non esse militem, sed etiam quovis modo sustinendum ac perferendum. — (2) Obtinuit parasitus iam quod negabatur: primo deliberatum, ut „quid agimus?" (vs. 51),

---

τῆς φωνῆς dictus quod voce non signis ostendit futura. Dan. VIII 314 Faunus Pici filius dicitur, qui a fando, quod futura praediceret, Faunus appellatus est ... Hos Faunos etiam Fatuos dicunt, quod per stuporem divina pronuntient.

Ad Ge. I 10 Faunus, qui dictus est a fando. Quidam F. putant dictos ab eo quod frugibus faveant. Cf. R. Agahd, Ant. rer. div. p. 193 adn.

Isid. Orig. X 103 Fatuus ideo existimatur dictus, quia neque quod fatur ipse, neque quod alii dicunt intelligit. Fatuos originem ducere quidam putant a miratoribus Fatuae, Fauni uxoris fatidicae, eosque primum Fatuos appellatos, quod praeter modum obstupefacti sunt vaticiniis illius usque ad amentiam.

1) Rabbow in libello de Don. comm. in Ter. p. 312 et haec scholia attulit et ea quae modo persecutus sum ad vs. 42, ut luculenter appareret „Scholia Donatea ex duobus (excerptorum) commentariis concinnata esse" (p. 311). Cum autem ille e nuda scholiorum, litterarum forma distinctorum, citatione, sine ulla argumentatione, duplicem illum commentarium iam emergere et ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehendi posse censuerit, nihil est quod redarguere possim eumque tacitus transeo. Est quidem, ut ille ait, commentum „monstrum biforme", sed ea ratione ut ab altera parte sinceram Donati, ab altera miram Editoris figuram ostendat.

post concessum, ut „mirum nisi h. q. p. o. est". — (3) Hic, inquit, eiusmodi est, ut etiam cum mala condicione paciscendum sit.

Schol. (2) respicit Gnathonis verba vs. 57 „Prius audite paucis; quod cum dixero, si placuerit, facitote", nec Donato indignum videretur si Phaedria revera aut deliberationem aut concessionem recusasset, quod secus est, nam nihil dixit praeter 73 sq. „Hem recipiendum?" Si (2) pro interpolatione eliminatur, redundat unum continuum scholion Donati (1) + (3) bonum et integrum.

Ibid. 55 Recipiatis: satis diu hoc iam saxum vorso

Sic Gnatho lepide. Pro „vorso" commentum „volvo".

(2) Proverbium in eos qui inextricabili labore afflicti sunt, — (3) Et bene „saxum" de stulto milite, et ‹se?› ipsum Sisyphum fecit. — (4) velut Sisyphus apud inferos.

Tolle interpolationem et denuo resurgit unum schol. integerrimum.

Ibid. 58 Ubi vis, accede

(3) Et „ubi" nisi quando intellexeris, vitium est. Adnotatio scholastica supervacanea. Simile adnotatum est III 1. 16 (2) „Ubi" pro quando et in his et supra (vs. 15), sed merito, quia ambigi potest". Alibi iam notavi repetitionem: „Ubi et locum et tempus significat", III 1. 50 (1) et 5. 52.

Ibid. 60 Et conlaudavi secundum facta et virtutes tuas

(1) Et hoc *ἀμφίβολον* (cf. ad 59), nam virtutes *εἰρωνικῶς* pro vitiis ponuntur, ut *„nescis qui vir siet"* (Ad. IV 7. 5) *et* (W. c.) „ornatus esses ex tuis virtutibus" (Ad. II 1. 22). (2) Proprie militibus adscribuntur „facta". (3) Amarior est ironia in vitiosos homines quam veritas.

De postremi sinceritate valde dubito, sapit philosophum trita profitentem; praecedens (2) confidenter scholiis militaribus adnumero, quae intulit Editor.

Ibid. 62 Ite hac

(2) Quo vocat parasitus? Ad meretricem an ad cenam militis, ut promisit „Hunc comedendum et deridendum censeo" (vs. 57 qui tamen aliter audit). (3) Comessatum ad militem vel Thaidem.

Illud spurium, hoc germanum. Donatum dubitasse in re satis certa ostendit scholium (4).

AD PHOTII LEXICON.

SCRIPSIT

J. VAN LEEUWEN J.F.

Der Anfang des Lexikons des Photios, herausgegeben von R. Reitzenstein. Teubner, Leipzig und Berlin 1907.

Grato animo nuper accepimus philologi novam partem Photii lexici ab Reitzensteinio ita ut a viro eruditissimo harumque rerum peritissimo expectari poterat, id est optime editam. Multa fragmenta poetarum comicorum, non pauca tragicorum, nonnulla aliorum poetarum et scriptorum pedestrium hinc primum innotuerunt; quorum alia, ut fit, minoris sunt pretii, alia maioris. Brevi autem annotatione et Prolegomenis uberrimis adiectis editor operam dedit ut suo pretio statim singula possent aestimari a legentibus. Cui etiam propter id quod *non* fecit agendae sunt grates; nam noluit suae ipsius famae potissimum consulens huic thesauro per longum temporis spatium incubare, sed in communem usum omnium hominum, quibus litterae Graecae cordi sunt, quam primum eum proposuit, *τῶν φίλων πάντα κοινὰ* non dicenda tantum ratus sed et facienda. Complures emendationes statim post librum evulgatum attulit Wilamowitzius [1]), proximis diebus alia correxit Leo [2]), nec dubium quin alia in integrum restituturi sint alii. Equidem quae deprehendi neque multa sunt neque magni momenti, fortasse

1) Sitzungsberichte der kön. preuss. Akad. d. W, 10 Jan. 1907.

2) Hermes, Febr. 1907.

tamen haud indigna quae hic proponantur — grati certe animi testimonium.

Scripto quae mandaveram postquam cum Nabero, amico venerabili, communicavi, hic insigni et vere sua comitate fruenda mihi permisit quae olim, cum in Photii lexico edendo totus erat, ad sextum Bekkeri lexicon, cui novum fragmentum simillimum est, annotavit. Cui pro tanto beneficio libentissime et ex animi sententia ago gratias.

Multis autem glossis locos poetarum scriptorumve pedestrium, unde desumtae sunt, adscripsit Naber, alios addere poteram equidem; sed haec nunc in scriniis servo, quoniam Reitzenstein consulto in hac προεκδόσει nihil eiusmodi commemoravit. Qui etiam multa, quae in fragmentis iam antehac cognitis a criticis sunt emendata, quascunque ob causas sciens omisit.

6, 1. — Vocem ἄβιος *Antiphon* fertur ita adhibuisse ut „intensiva" esset vis syllabae ἀ-, quemadmodum adiectivum Homericum ἄξυλον erant qui πολύξυλον interpretarentur. Eadem leguntur apud Harpocrationem, et apud Hesychium haec extant: ἄβιος· πλούσιος, ὡς Ἀντιφῶν ἐν Ἀληθείᾳ.

Hic haereo, quoniam credibile non videtur Antiphontem voce tam insolita et a dictione Attica longe remota esse usum. Quod autem confertur adiectivum *epicum* ἄξυλος, non sinit vulgatissimo adhibito remedio substitui εὔβιος vel ἔμβιος (quod alibi apud Harpocrationem ex Antiphonte περὶ Ἀληθείας ά affertur). Itaque non possum non suspicari nomen proprium vitio laborare vetusto, non enim Ἀντιφ(ῶντα) ἐν Ἀληθείᾳ fuisse eum qui Homerico nomini ἀβίῳ miram illam tribueret potestatem, sed Ἀντίμ(αχον) ἐν ᾱ τῆς Θηβαΐδος. E quo libro et βασιλεύτωρ et Τύδης et Κύνθος apud grammaticos allata reperiuntur. *Homericam* autem vocem quod modo dicebam τὸ ἄβιον, non est periculum ne refellar; nam probe novimus quantopere versus illi

Μυσῶν τ' ἀγχιμάχων καὶ ἀγαυῶν Ἱππημολγῶν
γλακτοφάγων Ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων (N 5 sq.)

olim torserint interpretes; ubi erant qui ante ἀνθρώπων tertium τε insererent, pro nomine proprio habentes vocem Ἀγαυῶν, voces autem ἱππημολγῶν et ἀβίων pro adiectivis. Quam interpretandi

rationem improbabat Aristarchus: olim Antimachum Colophonium eam probasse suspicor.

9, 9. — ἀγαθοῦ δαίμονος. οὕτω καλεῖται παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ μετὰ τὴν ἄρσιν τῶν τραπεζῶν π ρ ο σ φ ε ρ ό μ ε ν ο ν ποτήριον. Legendum π ε ρ ι φ ε ρ ό μ ε ν ο ν (Naber).

10, 21 sqq. — Sub lemmate ἀγγαροι qui afferuntur Menandri versus novi, horum unus:

ἀγγαροφόρει καὶ ταῦθ' ἃ νῦν ποιεῖς ποίει

utilis est ad commendandam lectionem traditam Ar. Eq. 213, quem in annotatione laudavit Reitzenstein:

φαυλότατον ἔργον· ταῦθ' ἅπερ ποιεῖς ποίει.

Fuere qui pro ταῦτα ibi ponerent ταὐτά, et favet quodammodo illi opinioni pronomen ἅπερ, quoniam aut ταῦτα ἃ dici solet aut τὰ αὐτὰ ἅπερ, qua de re docte — ut assolet — disputavit Naber Mnemos. 1903 pag. 120 sq., allatis Demosthenis locis ubi ab loquendi hoc more discessum est in textu tradito. Quamquam cunctos illos mutandos esse nondum mihi est persuasum; sic Demosth. 24 § 57, ut hoc utar, verba „οὐχὶ τ α ῦ τ α τὰ πράγματα ἅπερ ἦν ἐπὶ τῶν τριάκοντα μὴ γενέσθαι" non satis intellegam si τ α ὐ τ ὰ scribatur, nam *ista*, non *eadem* ibi requiritur. Ad Menandrum autem ut revertamur, aptissimum in eius verbis est ταῦτα, tolerabile vix foret τὰ αὐτά. Nam versus ἓν διὰ δυοῖν efficit huiuscemodi: διακόνει καὶ τὸν βίον τουτονὶ ζῶν διατέλει.

Eiusdem comici verba illic e Thaide fabula laudata [1]):

ἡδέως ἂν μοι δοκῶ
ὅμως πεπονθὼς ταῦτα νῦν ταύτην ἔχειν

novum praebent exemplum traiecti adverbii ὅμως, ut in Aristophanis versu: ἀλλ' ὅμως Λακωνικὸν πνέων ᾤχετο Lys. 276, ubi conferantur velim quae adnotavi. Cuiusmodi locis id quod καίπερ valet ὅμως.

---

1) Egregia enim Wilamowitzii emendatio est ἐν Θαΐδι ὁ ἀκρατής pro ἔνθα ἰδίᾳ ἀκρατής.

14, 7. — ἄγειν .... καὶ ἀντὶ τοῦ πίνειν, ὅπερ καὶ ἐπάγειν ἔλεγον Ἀττικοί.

Haec si recte sunt tradita, — nam apud Hesychium et apud Eustathium 1399, 60 ὑπάγειν editur et utriusvis usus desidero exempla, — ita intellegendum est ἐπάγειν ut in Aristophaneo illo: „καὶ ἔπειτ' ἐπάγει παπαπαππάξ", *incitandi* igitur, *iterandi*, *motum accelerandi* sensu illo, qui etiam aliunde bene cognitus est, adhibitum idque fere valens quod χανδόν, ἀμυστὶ ἕλκειν ἤτοι σπᾶν τὸν οἶνον τῶν ποτηρίων θᾶττον περιφερομένων.

15, 14 = Anecd. Bekk. 336, 19. — ἀγενὲς καὶ στενὸν φθέγμα. ἐπὶ τῶν ἀφώνων καὶ μικρὰν καὶ ἀηδῆ φωνὴν ἐχόντων. Legendum esse ἀγεννὲς docet contextus. *Illiberalis* dicitur vox surda et parum modulata.

16, 17 sq. = Anecd. Bekk. 328, 15 sq. — S. v. ἀγῆλαι post alia multa haec leguntur: φεύγειν μὲν οὖν χρὴ τὸ τῶν γλωττῶν, εἰ δέ γέ σοι εἴη ἀρχαία φωνὴ καὶ σπουδὴ σεμνότητος λόγων, χρήσαιο <ἂν> τῷ τοιούτῳ χαρακτῆρι τῶν ὀνομάτων, φησὶν ὁ Φρύνιχος.

Emendatius iam sic scripta extant quae in lexico Segueriano tradita erant: εἰδέναι δὲ εἴη, non satis recte a Ruhnkenio (ad Tim. s. v. ἄγαλμα) sic mutata: εἰδέναι δὲ εἰ ἡ ἀρχαία φωνή. Sed nonne praeterea sic corrigenda sunt haec: εἰ δέ γέ σοι εἴη ἀρχαίας φωνῆς σπουδὴ καὶ σεμνότητος λόγων?

17, 16 = Bekk. Anecd. 328, 5. — ἁγιστεύειν· ἁγιάζειν. καὶ ἁγιασθέντων· ἀφιερωθέντων. Probabili emendatione, quae fugisset me nisi indicasset Naber, olim haec sic correxit Mehler (Mnemos. 1855 p. 44): ἁγίζειν· ἁγιστεύειν. καὶ ἁγισθέντων· ἀφιερωθέντων. Nempe in unum confluxisse videntur quae de verbo Platonico ἁγιστεύειν sive *sacra ferre* (Leg. 759 *d*, Ruhnk. ad Tim. p. 11) et quae de Aristophanis verbo ἁγίζειν sive *consecrare* (Plut. 681) annotarunt grammatici.

26, 9 = Anecd. Bekk. 331, 33 = Harpocr. — ἰδίους δὲ αὐτούς φασιν εἶναι Ἀπόλλωνος.

Quod annotare operae pretium in hac novi operis προεκδόσει

non habuit Reitzenstein, — nam fugere eum non potuit, — dei nomen in Lexico Segueriano est Ἡλίου, aperto vitio, nam agitur περὶ τῶν ἀγυιῶν et verum praebet Harpocration. Quod vitium correxit olim Cobet Var. Lect.[2] praef. p. XVI, simul indicato eodem errore Anecd. Bekk. 344, 10 commisso: ἀδιούνιος — immo ἀριούνιος![1]) — ταῦρος· ὁ ἥλιος ὑπὸ τῶν Κρητῶν οὕτως λέγεται, ubi item id, quod coniectura olim assecutus est Ruhnkenius, iam praebet Photii lexicon: ὁ Ἀπόλλων. Tertium eiusdem generis sphalma ibidem correxit Cobet: Anecd. Bekk. 443, 31 τρεῖς δὲ θεοὺς ὤμνυον, Δία, Δήμητρα[ν] καὶ Ἥλιον, l. Ἀπόλλωνα.

33, 22 = Anecd. Bekk. 342, 8. — Ἀδράστεια Nemesis nomen a nonnullis repetebatur ἀπὸ Ἀδράστου τοῦ παλαιοῦ. Legatur τοῦ Ταλαοῦ cum Dobraeo (Naber).

35, 4 = Anecd. Bekk. 346, 1. — Ἀδώνιος Φερεκράτης εἶπεν ἀντὶ τοῦ Ἀδώνιδος. λέγει δὲ καὶ τὴν αἰτιατικὴν τὸν Ἀδώνιον. Corrupta haec esse, utpote sibi pugnantia, legenda autem Ἄδωνος et Ἄδωνα, docuit Cobet Var. Lect. p. 182 coll. Hesych.: Ἄδωνα· τὸν Ἄδωνιν. Cui praeiverat Meineke Fr. Com. II 694 Ἄδωνα coniciendo, genitivum tamen non tangens. Fidem autem his criticis neque Kockium habuisse (ad Cratini fr. 376) neque — nisi eum fugerit correctio — Reitzensteinium, magnopere miror.

Ultima huius glossae verba: ἀλλὰ καὶ Ἀριστοφάνης καὶ ἕτεροι. λέγουσι δὲ καὶ Ἄδωνιν αὐτὸν πολλάκις deleta particula δέ sic in unum iungenda esse suspicor: ἀλλὰ καὶ Ἀριστοφάνης καὶ ἕτεροι λέγουσι καὶ Ἄδωνιν αὐτὸν πολλάκις. Delendum igitur esse Aristophanis fragmentum 737: Ἀδώνιον, perinde atque sequens fragmentum: ἀ[ε]ῖταν· τὸν ἑταῖρον, Ἀριστοφάνης δὲ τὸν ἐρώμενον (Anecd. Bekk. 348, 2), in quo nunc apud Photium pro *Aristophanis* nomine legitur *Aristarchus*, pag. 37, 7. Aristophanem autem *grammaticum* utique esse intellegendum olim docuit Naber[2]),

1) Nam ἀριούνιος quin altera sit epitheti epici ἐριούνιος forma nullus dubito. Mehler Mnemos. 1855 p. 49 tentabat Ἀδώνιος.

2) Naber Phot. p. 138: „noli intelligere Aristophanem poetam sed grammaticum." Item nunc Reitzenstein: „Ar. fr. 738 ist zu streichen".

et sincerum videri hoc nomen optimo iure observavit vWilamowitz. Ceterum dubito an sic olim scriptum fuerit: *αἶταν· τὸν ἑταῖρον Ἀριστοφάνης, Ἀρίσταρχος δὲ τὸν ἐρώμενον*. Nam fieri vix potuit quin *duo* hic sibi opponerentur nomina propria.

37, 1 = Bekk. Anecd. 347, 9. — Fragmentum comicum et antehac cognitum (incert. 37), quod *Cratini* esse docuit nunc Photius, sic olim explevit Naber (Mnemos. 1880 p. 433):

γλῶττάν τέ σοι δίδωσιν
<θησαυρὸν> ἐν δήμῳ φορεῖν καλῶν λόγων ἀείνων,
ᾗ πάντα κινήσεις [1]) *λέγων.*

Qui sive verum vidit, sive aliud latet, — nam dubito, — mentione certe digna coniectura.

Periclem spectari putat Reitzenstein (Proleg. p. XVIII): equidem ad Pytinen fabulam hos versus libenter rettulerim, ad ipsum igitur Cratinum haec dici suspicatus collato Pytinae noto fragmento (186):

ἄναξ Ἄπολλον, τῶν ἐπῶν τῶν ῥευμάτων!
καναχοῦσι πηγαί, δωδεκάκρουνον τὸ στόμα,
Ἰλισὸς ἐν τῇ φάρυγι κτἑ.

Sed concedo rem incertam esse et illud „*ἐν δήμῳ*" magis fortasse favere opinioni Reitzensteinii.

39, 1 = Anecd. Bekk. 349, 8. — Nicocharis fragmentum (16): *εἰ πεύσομαι τὸν ἀηδόνειον ὕπνον τῆς νυκτὸς ἀποδαρθόντα* (-*θέντα* ms.), *σαυτὸν αἰτιῶ* sic supplebat Naber (Phot. p. 158 et Mnemos. 1880 p. 41):

εἰ πεύσομαι
τὸν ἀηδόνιον <μόνον> ὕπνον ἀποδαρθόντα σε,
αὐτὸς σεαυτὸν (vel *σὺ σαυτὸν*) *αἰτιῶ,*

nunc vWilamowitz sic:

εἰ πεύσομαί <σε κἂν> τὸν ἀηδόνιον ὕπνον
τῆς νυκτὸς ἀποδαρθόντα, σαυτὸν αἰτιῶ.

Supplementum utrumvis probabile videtur, sed *κύνειος* et *ἵππειος* et *βόειος* cum sint proba adiectiva, et omnino in adiectivis, quae ab *animantium* nominibus ducta sunt, plane regnet suffixum

---

1) Sic traditum, idque servat Reitzenstein coll. Ar. Eq 214; *νικήσεις* Meineke Naber Kock, ut *πάντα κρατήσεις* in noto oraculo.

-ειος, cur ἀηδόνιος scribendum sit potius apud comicum (tragicorum enim alia est ratio) quam — quod traditum — ἀηδόνειος, me latet: ὕπνον ἀηδόνειον ita dictum arbitror ut θάνατον κύνειον et similia. Itaque sic scripserim potissimum:

εἰ πεύσομαι τὸν ἀηδόνειον <μόνον> ὕπνον
τῆς νυκτὸς ἀποδαρθόντα, σαυτὸν αἰτιῶ.

Cum Meinekio Naberoque expectabam αὐτός ante σαυτόν, quod tamen sine nimia violentia non videtur posse inseri.

42, 9 = Bekk. Anecd. 352, 23. — Ἀθήναζε. Πλάτων Παρμενίδῃ (126*a*).

Post Πλάτων quod in lexico Segueriano sequitur absurdum additamentum ἐν Ὀδυσσείᾳ, et delendum esse patet, et olim qui perspexit Mehler (Mnemos. 1855 p. 146), acute coniecit ex alia glossa: „ἄθυρμα· Κρατῖνος ἐν Ὀδυσσεῦσιν" huc aberrasse.

43, 13 = Bekk. Anecd. 352, 20. — ἀθυμία. Ἡρόδοτος ἐν τῷ ά αὐτοῦ λόγῳ (37) τὴν ἀτυχίαν λέγει.

Corrigendum ἀψυχίαν (Naber). — En novum certissimumque exemplum litterarum Τ et Ψ permutatarum. Quae si cui dubia videri posset emendatio, confirmari posset collata glossa proxima: ἀθυμεῖν· ἐπὶ τοῦ τῇ ψυχῇ καταπεπτωκέναι.

44, 4 = Bekk. Anecd. 360, 10. — αἰαί. ἀκόντιον Ἀθήνησι καὶ τὸ (τοῦ Bekker) Αἰακοῦ τέμενος.

Primus huic loco lucem attulit Cobet Var. Lect. p. 87, sic corrigens: Αἰακεῖον· τὸ Ἀθήνησι τοῦ Αἰακοῦ τέμενος. Secutus est Mehler, qui *duas* glossas Αἰαία νῆσος et Αἰακεῖον confluxisse coniecit Mnemos. 1855 p. 32. Nunc probabiliter statuit Reitzenstein *tres* hasce glossas permixtas esse: 1) αἰαί, 2) αἰγανέα· ἀκόντιον (nonne αἰγανέαι· ἀκόντια?), et tertiam, quae apud Hesychium his verbis legitur concepta: Αἰακεῖον· οὗ φασὶν Αἰακὸν οἰκῆσαι.

44, 15 = Bekk. Anecd. 353, 26. — αἰγιάζειν· ἀντὶ τοῦ περιάγων λαλεῖν.

Qui verum περὶ αἰγῶν primus restituit non Bekker est, sed Bast in Commentatione Palaeographica p. 884 (Naber).

45, 8 = Bekk. Anecd. 361, 28. — *αἰγύπτης· συβώτης, νομεύς*. Conferri Hesychium iubet Reitzenstein, ubi quae extant: *αἰγύπτης· σίντης, ἀσκαλαβώτης* vel: *ὁ καλοβότης* nihilo facilius intelleguntur. Sed veritatis omnes numeros habet quod ibi proposuit M. Schmidt: *αἰσυήτης*, qui sequentia in unum *βότης* contraxit, sive recte, sive aliud illic latet. Apud Photium *αἰσυήτης· συβώτης, νομεύς* quin sit scribendum non est dubium (CTH — ΓΤΠ).

47, 21 = Bekk. Anecd. 363, 10. — *ἀΐδρυτα· τὰ κακά, τὰ κατάρατα.*

Conferri iubet Reitzenstein Etym. M. 42, 10: *ἀΐδρυτον κακὸν τὸ κατάρατον*, sed tacet de Hesychio, qui haec praebet: *ἀΐδρυτον κακόν· Κρατῖνος Σεριφίοις* (fr. 209)· *οἰκοῦσιν φεύγοντες, ἀΐδρυτον κακὸν ἄλλοις.*

47, 23. — *Ἄϊδος κυνέη. ἀθάνατόν τι νέφος κτέ.* Quoniam mox sequitur altera eiusdem glossae explicatio, simillimis verbis expressa, cuius initium est: *οἷον νεφέλη ἀφανής*, etiam in priore simile quid requiri patet; itaque conieci *ἀόρατον* aut *ἄφαντον*, sed vero etiam similius esse *ἀθέατον* observat Naber, cui libenter concedo. Hoc igitur restituatur.

50, 15. *αἰκάλλειν .... οὕτως Πλάτων.* Quoniam apud Suidam affertur *Aristophanis* versus Thesm. 869, hic quoque illius poetae nomen scribendum fuisse est quod suspiceris.

52, 22. — *αἰονᾶν. καταντλεῖν. καὶ τὸ κατέχειν ἢ λούειν.* „Wohl *κκταχέειν* oder ..." Reitzenstein. Poterat confidentius loqui, nam *καταχεῖν* (sic scribendum) quin verum sit minime dubium. Indicat Naber similem errorem Anecd. Bekk. 20, 23 commissum, ubi *ἀρυταίνῃ* balneatores uti dicuntur *πρὸς τὸ παρέχειν*, immo *παραχεῖν*. Et in Euripidis fragmento apud Photium s. v. *λίθων χοαί* allato:

λευκοὺς λίθους ἔχοντες αὐχοῦσιν μέγα

legendum esse *χέοντες* docuit idem Mnemos. 1873 p. 344.

54, 27 = Bekk. Anecd. 358, 7. — *Praebendi* sensu et *αἴρειν*

dictum esse grammaticus docet, καὶ μετὰ τῆς προθέσεως Φερεκράτης Πετάλῃ· πρόσχαιρε κτέ.

Leg. μετὰ τῆς <πρὸς> προθέσεως (Naber).

55, 26 = Bekk. Anecd. 363, 5. — Glossa αἴσχιον· ἀντὶ τοῦ αἰσχρόν. Θουκυδίδης, non Thuc. II 40 § 1 respici, quod suspicatur Reitzenstein, sed VIII 27 § 3, annotat Naber. Cui haud dubitanter adstipulor.

56, 2 = Bekk. Anecd. 359, 10. — ἡμεῖς δὲ. περὶ ἀμφοτέρων ἐροῦμεν<, ὅτι> τὸ αἰσθάνεσθαι . . . οἱ παλαιοὶ ἐπὶ . . . ἔταξαν . . . καὶ ἐπὶ . . . (Naber).

56, 8 = Bekk. Anecd. 359, 4 = Suid. — αἰσχυνόμενος περιπλέκει τὴν συμφοράν. ἐν συνουσίᾳ <χρῶ>.

Sic Reitzenstein. Post αἰσχυνόμενος Dobree Adv. p. 619 supplebat δέ, trimetrum igitur efficiens.

56, 20. — αἰώρα. Add. schol. Soph. O. R. 1264 (Naber).

57, 3 = Anecd. Bekk. 359, 24 = Suid. = Hesych. — αἰρόπινον. σκοτεινόν. καὶ κόσκινον ἐν ᾧ πυροὶ σήθονται ὑπὲρ τοῦ τὰς αἴρας διελθεῖν.

Quae glossa pertinet ad versum Aristophanis e Polluce X 114 cognitum (fr. 480):

ὥσπερ [κόσκινον] αἰρόπινον τέτρηται.

Sed cribro paleae ceteraeque sordes quoniam retinentur, non transmittuntur, aut ante διελθεῖν inserenda est negatio μή, aut — et hoc demum adhibito remedio apte decurret enuntiatum —: ὑπὲρ τοῦ τὰς αἴρας ἐξελεῖν. Iamque optime concinit Phrynichus (Anecd. Bekk. 22, 13), qui αἰρόπινον dicit esse „τὸ κόσκινον τὸ τὰς αἴρας ὅπερ ἐστὶ ῥύπος τῶν πυρῶν καθαῖρον.

Quid autem σκοτεινόν illud sibi vult? Id demum *obscurum*! Leguntur prorsus eadem verba in sexto lexico Segueriano, apud Suidam, apud Hesychium. Ergone patienter ferenda? Immo prisci vitii nimis stolide repetiti admodum luculentum hic tenemus exemplum. Nam CKOTЄINON illud nihil esse nisi KOCICINON male lectum, delenda igitur esse σκοτεινὸν καὶ

utpote male sanum dittographema, nemo admonitus negabit, opinor, licet in alia omnia abierint interpretes Hesychii.

Sed actum ne agam vereor, nam ante annos quadraginta Naber in Photii sui Prolegomenis p. 93 haec observavit: „in Bekk. Anecd. p. 359, 24 male σκοτεινόν pro κόσκινον est scriptum."

61, 11 = Bekk. Anecd. 365, 8 = Suid. — ἀκμαῖος· νεανίσκος σφριγῶν.

Leg. νεανικός, σφριγῶν (Cobet Var. Lect. p. 260).

61, 26 = Anecd. Bekk. 345, 23 = Suid. — ἀκόλαστον καὶ ὑβριστὸν πρᾶγμα ἡ ἄνθρωπος. λέγοι δ' ἄν τις καὶ ὑβριστικόν.

Haec quomodo sint intellegenda, docet altera glossa, quae eiusdem est argumenti, sed multo uberior, pag. 62, 8 sqq. = Bekk. Anecd. 368, 12; in qua et afferuntur versus Platonis comici (fr. 98, Cobet Plat. p. 131), unde ductum est illud ἀκόλαστον καὶ ὑβριστὸν πρᾶγμα·

γυνὴ γάρ, ἢν μὲν αὐτὴν
ἀεὶ κολάζῃς, ἐστὶ πάντων κτημάτων κράτιστον,
ἐὰν δ' ἀνῇς, ὑβριστόν <ἐστι> χρῆμα καὶ ἀκόλαστον.

Phrynicho igitur debetur brevior illa observatio, qua docet de muliere proterva eleganter dici posse: „ἀκόλαστον καὶ ὑβριστὸν πρᾶγμα (immo χρῆμα) ἐστιν ἡ ἄνθρωπος". Fortasse inutilis haec mea observatio; sed quoniam aliquantisper illud ἡ ἄνθρωπος addubitavi (tentabam ἡ ἀνετός), dein a Nabero ex errore sum revocatus, non reticendam putavi.

62, 2 = Anecd. Bekk. 367, 21. — ἀκόλαστον σῶμα Sophocles dixisse fertur; fortasse recte, sed speciem habet Cobeti coniectura ἀκόλαστον στόμα Nov. Lect. p. 428.

Ibidem Cobet strenue commendavit sequentis vocabuli correctionem a Dobraeo propositam: ἀκολαστάσματα, pro qua voce ἀκόλαστ' ἄσματα legitur in Aristophanis codicibus (Lys. 398) et ἀκολαστάματα in lexico Segueriano, ἀκολαστήματα autem nunc praebet Photius, idque olim poposcerat Bentley. Verum -ήματα ducit Reitzenstein; vereor ut iure, non enim sic nasci potuit ludicrum illud vitium in textu Aristophaneo.

62, 7 = Anecd. Bekk. 367, 25. — ἀκολαστοτέραν Νικόλαος. Scribendum esse Νικόμαχος coniecit Dindorf Fleck. Annal. 10 p. 108 (Naber).

64, 4. — De longa Photii sive Phrynichi annotatione, in qua verba *ὀργᾶν gestire et ὀργάζειν mollire* absurde permiscentur, non disputabo, ne acta agam; copiose enim Cobet Mnemos. 1860 p. 35 sqq. utrumque verbum illustravit et librariorum interpretumque castigavit errores. Quibus etiam *Didymum* olim fuisse implicatum docet huius ad Demosthenem commentum his annis repertum. Ad Ar. Av. 462 et 839 pauca — pro illius editionis consilio — de utroque verbo observavi equidem.

65, 3 = Anecd. Bekk. 373, 14. — ἀκουσέτην Σοφοκλῆς. Scribi ἀκούσεσθε iubet Reitzenstein. Dobraeum ἀκουσείειν coniecisse annotat Naber.

66, 2 = Bekk. Anecd. 373, 13. — ἀκουσία. τὸ πρᾶγμα. Σοφοκλῆς. Haec ut possint intellegi, supplendum est: τὸ <ἀκούσιον> πρᾶγμα. Ellendt in lexico Sophocleo proponebat τὸ <ἆκον>.

67, 1 = Anecd. Bekk. 369, 22. — ἀκρατὴς γάμων. Sic mulier libidinosa dicitur verecunde vocari posse, apud Phrynichum autem Anecd. Bekk. 28, 24 lemma est ἀκρατὴς γάμος. Et id quidem aperte vitiosum, quoniam necessarius est genitivus; sed singularis potius requiritur quam pluralis. Scribatur igitur γάμου. E γάμ͂ utrumque vitium — γάμ͂ et γάμ̊ — fluxit.

68, 13 = Anecd. Bekk. 372, 1 = Suid. — ἀκρόνυξ· οἷον ἀρχὴ νυκτός. Σοφοκλῆς.
Adscribit Reitzenstein „Ai. 285", ubi cum legatur „ἄκρας νυκτός", patet eum lemma sic corrigendum ducere: ἄκρα νύξ. Quin igitur sic edidit? Nam verum quin indicaverit non est dubium.

68, 27 = Anecd. Bekk. 373, 15. — ἀκροφύσιον κτέ.
Adde p. 415, 29, ubi plura (Naber).

69, 19 = Anecd. Bekk. 365, 18. — *ἀκύμονα· ἀτάραχον, ἀσάλευτον.*

Conferri Suidam et Hesychium iubet Reitzenstein; adde Phrynichum Anecd. Bekk. 6, 1 (Naber).

69, 26 = Anecd. Bekk. 374, 5. — *ἅλα. θάλασσαν. ἢ τὰς τῶν ὀνύχων ὀξύτητας.*

Poetica vox est *ἅλς*, itaque non solum *θάλασσαν* illud, sed etiam alterum quod subiungitur interpretamentum mirificum, ad poeticum aliquem locum spectare certum est. Incredibilia autem — nam *salem* etiam *unguium segmina* dicta esse non est quod cuivis facile credas — incredibilia igitur cum proferuntur ab interpretibus, de carminibus epicis statim cogitamus. Quae igitur Homeri verba hoc deliramentum in lucem vocare potuerunt? Aut egregie fallor aut fuit Odysseae versus innocentissimus sanisque hominibus intellectu facillimus (ρ 455):

οὐ σύ γ' ἂν ἐξ οἴκου σῷ ἐπιστάτῃ οὐδ' ἅλα δοίης.

Ubi *οὐδάλα* una voce lectum Callistratus — Callistratus inquam, Aristarchi sodalis et Aristophanis ut ille discipulus — interpretabatur *sordes*. Neque melior hac explicatione neque deterior fuit eius qui *ἅλα unguium ramenta* intellexit, et cognato ingenio deberi videtur quod apud Hesychium s. v. *οὐδ' ἅλα* legitur: „*Αἰγύπτιοι δέ, τῶν ἄρτων τὰ φλογίσματα*". Ubi in voce *Αἰγύπτιοι* interpretis alicuius nomen (*Ἀπίων*?) latere suspicor. Eorundem hominum fuit *κάρα* comminisci vocabulum Homericum *pediculum* significans et *στήτην feminam* et *ἅλα* vocem tam inepte interpretari.

At *ἅλα*, non *οὐδάλα* apud Photium affertur? Nempe *οὐδ' ἅλα* perperam in codicibus tribuitur Callistrato, unde natum esse „pessimum Zonarae in lexico errorem, *ἅλα* sensu *κοπρίων* proferentis" pridem docuit Buttmann [1]).

70, 5. — In Anecd. Bekk. 374, 7 loco parallelo pro *λίθινος ἢ ψήφινος μυροθήκη* legendum esse *φήγινος* annotat Naber.

1) Cf., quem indicat mihi Naber, R. Schmidt de Callistrato post Nauckii Aristoph. Byz. p. 321, 38.

75, 1 = Anecd. Bekk. 383, 11. — ἀλίνουσι· λεπτύνουσι. Σοφοκλῆς.

„Nonne λειαίνουσι?" annotat Naber, qui acu rem tetigisse videtur (ΛΙΑΙΝΟΥCΙ — ΑΛΙΝΟΥCΙ).

75, 2. — ἀλίπαστα κτέ.

Confert Reitzenstein locum parallelum Anecd. Bekk. 383, 12 et Eust. 1827, 60. Addere poterat Anecd. Bekk. 26, 21 et Aelium Dionysium apud Eust. 1278, 54.

76, 22 = Bekk. Anecd. 376, 28. — ἀλκμαίων· ἰσχυρῶν, ἀνδρείων, γενναίων.

„Lies ἀλκαίων" annotat Reitzenstein, fortasse verum restituens, sed aut non minus bene aut etiam melius placet ἀκμαίων, quod proponit Naber.

77, 14 = Bekk. Anecd. 377, 30. — Fabulam quae est de diebus ἀλκυονίσιν enarrasse dicitur Ἀγήσανδρος ἐν τοῖς περὶ ὑπομνημάτων.

„Lies Ἡγήσανδρος" annotat Reitzenstein neque oblocuturus est quisquam. Sed quam mirum titulum habuit eius liber! In lexico Segueriano ἐν τοῖς περὶ ὑπομνήματι est editum, quae verba sic corrigebat Mehler: ἐν τοῖς περὶ <ἀγαλμάτων καὶ ἀνδριάντων> ὑπομνήμασι (Naber).

78, 18 = Anecd. Bekk. 378, 13 = Suid. — ἀλλήλων· ἀντὶ τοῦ ἑαυτῶν. οὕτως Εὐριπίδης (fr. 1124 = 1107 Dind.) κτέ.

Spectari Eur. Suppl. 676 annotat Naber. Ex Euripidis igitur fragmentis sive genuinis sive dubiis hic locus eximendus.

78, 21 = Anecd. Bekk. 378, 31. — ἀλλόκοτον κτέ.

Confert Naber schol. Plat. Rep. 487*d*.

79, 8 = Anecd. Bekk. 379, 9 = Suid. — ἄλλος ἄλλον· ἀντὶ τοῦ ἀλλήλους.

Anecd. Bekk. 81, 8 integriora haec sic legi: ἄλλος ἄλλον παρεκάλει· ἀντὶ τοῦ ἀλλήλους. Ἀραρὼς Ἀδώνιδι, annotat Naber.

79, 9 = Anecd. Bekk. 379, 11. — ἄλλος· ἀντὶ τοῦ ἕτερος κτέ. Etiam Anecd. Bekk. 82, 1 haec legi idem observat, praeterea Photium s. v. ἕτερος conferens.

81, 18 = Anecd. Bekk. 381, 22 = Suid. — ἀλοστατεῖ· στρατεύεται.
Sana haec nemini videntur; ἀλλοστατεῖ Dindorf, cui dubitanter adstipulatur Reitzenstein. Equidem suspicor στρατεύεται noto errore ex στραγγεύεται esse natum, itaque magnopere mihi placet Toupii coniectura: μελλοστρατεῖ· στραγγεύεται.

83, 2. — ἄλυς. ἡ ἄλη καὶ ὁ ῥιπ<τ>ασμός.

84, 1 = Anecd. Bekk. 386, 18 = Hesych. — ἀλφινία· ἡ λευκή.
Leg. λεύκη (Naber).

85, 3 = Anecd. Bekk. 381, 11 = Suid. = Eust. 1968, 40. — ἀλωπόχρους· ὁ πολιός.
Corrigendum esse ἀλφιτόχρους (ΦΙΤ—ωΠ), spectari enim Aristophanis vocem (fr. 533): ἀλφιτόχρωτος κεφαλῆς, quae supra 84, 9 est allata, docuit Cobet Mnemos. 1856 p. 190 et 1861 p. 69.

85, 7 = Suid. = Anecd. Bekk. 218, 29. — ἀλώπηξ δωροδοκεῖται· ἐπὶ τῶν ῥᾳδίως δώροις ἁλισκομένων. Κρατῖνος Νόμοις (fr. 128)·

ὑμῶν εἷς μὲν ἕκαστος ἀλώπηξ δωροδοκεῖται.

Bis scribendum esse δωροδοκείτω censet Naber Mnemos. 1880 p. 23 sq., ante ῥᾳδίως autem inserendum esse μή, quod exstat apud Suidam; non enim facile decipi vulpeculas. Kock δωροδοκεῖ τι tentat. Et activum quidem requiri certum est.

Equidem poetae verba sic potius intellegam, ut tam callidi quam vulpes dicantur magistratus Athenienses ad dona captanda, dubito autem an versus exitus scribendus sit δωροδοκῆσαι, = ἀλώπεκές ἐστε πρὸς τὸ δωροδοκῆσαι. Sed eiusmodi quid si voluit comicus, nihil huc facit οὔτε τὸ ῥᾳδίως οὔτε τὸ μὴ ῥᾳδίως ἁλίσκεσθαι, sed errasse dicendus erit interpres. Itaque ἐπέχω.

90, 26. — *ἀμέλει κτέ.*
Eadem legi Bekk. Anecd. 214, 22 annotat Naber.

91, 7 = Anecd. Bekk. 387, 18 = Suid. — *ἀμήρυτον· πολύ, ἐκτεταμένον, ἀτέλεστον, τουτέστι διηνεκῶς ἐπιμένον, ἀπέραντον.* Ex Apoll. Rhod. II 221 desumta haec glossa videtur.
Naber confert Anecd. Bekk. 20, 30, ubi locutio *ἀμήρυτοι λόγοι* pluribus illustratur.

94, 3. — *ἀμνίον* et alia significare posse dicitur et *τὸ πεπληρωμένον ἀγγεῖον θαλάσσης.*
Spectant haec Homeri versum γ 444: *Περσεὺς δ' ἀμνίον εἶχε.* Integrum autem si est *θαλάσσης*, fuere qui pelvem aqua marina repletam Perseum tenuisse perhiberent. Quod cum parum sit credibile, compendio autem *θαλ*ª scripta sit vox in altero codice et saepius in vicinia (95, 26 et 99, 9), aliud latere suspicatur Naber, *γάλακτος* proponens dubitanter. Equidem malim *θαλλῶν*, collato versu Aristophaneo (Pac. 948):
τὸ κανοῦν πάρεστ' ὀλὰς ἔχον καὶ στέμμα καὶ μάχαιραν.

95, 18. — *ἄμπρον· ᾧ ἐχρῶντο ἀντὶ τοῦ ῥυμοῦ σχοινίῳ μέσον τεταμένῳ τῶν ἑλκόντων ζυγῶν.*
Leg. *ζευγῶν* (Naber). Id quod extat Eust. 623, 38, quem laudat Reitzenstein.

97, 14 = Hesych. — *ἀμυσχῆναι· καθᾶραι, ἁγνίσαι.*
Leg. *ἀμυσχ<ρ>ῆναι* (Naber) collata glossa vicina *ἀμυσχρόν· καθαρόν, ἁγνόν, ἀλλόχροον* (vel *ὁλόχροον*).

98, 22 = Anecd. Bekk. 388, 20. — *ἀμφήριστον· ἄνισον, ἀμφίβολον.*
Verum esse *ἴσον*, quod praebet Suidas, observavit vDam (Naber).

99, 22 = Anecd. Bekk. 388, 29 = Suid. — *ἀμφίδεα· ψέλλια. ἢ κόσμος περιτραχήλιος.*
Edidit Reitzenstein *ἀμφίδεα<ι>* vel potius *ἀμφιδέα<ι>*, ratus igitur spectari *ἀμφιδέας* illas, quarum mentio fit Herodot.

II 69 et Aristoph. fr. 320[11]. Speciem habet correctio, fallacem tamen. Nam separatim ἀμφιδέαι apud Suidam commemorantur, recte autem illic dicuntur περισκελίδες τινές εἶναι, item apud Harpocrationem, neque abludit Hesychius ψέλλια· κρίκους· δακτυλίους interpretatus. Sunt igitur ἀμφιδέαι *crurum* ornamenta, non *colli*, qui vero κόσμος περιτραχήλιος vocatur, is proprio nomine ἀμφιδέραια dictus fuit, id quod olim pro Lexici Segueriani lectione corrupta ἀμφιδέρρεα (item 202, 26) restituit vDam. Quae coniectura si cui minus certa videatur, confirmari possit collata alia Photii glossa: περιδέραια· περιτραχήλια κόσμια (Aristoph. fr. 320[5]).

100, 17. Affertur novum Eubuli ἐν Πεντάθλῳ fragmentum:

νόθος, ἀμφίδουλος, οὐδαμόθεν οὐδεὶς κύων.

„Malo κλύων" annotat Naber. Παρατραγῳδοῦντος igitur verba esse suspicatus.

104, 8 = Anecd. Bekk. 389, 18 = Suid. — ἀμφὶ τὸ λυκόφως· περὶ τὴν αὐγήν.

Intercidisse lemma: ἀμφιλύκη annotat Naber. Res manifesta videtur coll. schol. H 433: ἀμφιλύκη νύξ· τὸ καλούμενον λυκόφως, τὸ πρὸς ὄρθρον.

104, 11 = Anecd. Bekk. 389, 20. — ἀμφιφορεῖα· ἀγγεῖα.

Annotat Reitzenstein: ἀμφιφορῆα· ἀγγεῖον Suid.; ubi quae adduntur, testantur sinceram eam esse lectionem.

105, 22 = Anecd. Bekk. 389, 28. — ἀμωσγέπως. ὁπωσδήποτε, ἔν γέ τινι, καθ' ὀντιναοῦν τρόπον. Pro ἔν corrigere ἑνί cuiusvis est et apud Suidam recte sic editur.

111, 9. — ἀναθορεῖ. ἀνατρέχει. Scribatur ἀναθορεῖ<ν>· ἀνατρέχει<ν>.

111, 26 = Anecd. Bekk. 390, 20. — ἀναίδην. ἀπηρυθριασμένως, ἀθρόως, σφοδρῶς. Apud Suidam est: ἀναίδην. ἀθρόως, σφοδρῶς, ἀπηρυθριασμένως. Qui verborum ordo mutatus originem glossae manifeste vitiosae, vel sic non obscuram, clarius etiam ostendit.

Nam legendum esse ἀνέδην nemo non videt [1]), id quod adverbiis ἀθρόως et σφοδρῶς non male redditur; succrevit autem tertium ἀπηρυθριασμένως postquam littera ε in αι corrupta impudentiae aliquid glossae intulit.

113, 14. — ἀνακαλπάζει. τινὲς μὲν ὡς οὐ δόκιμον ἐφυλάξαντο τὴν φωνήν, Αἰσχύλος δὲ ἐχρήσατο Μυσοῖς ὡς δόκιμον. λέγει γάρ·

εἶδον καλπάζοντας ἐν αἰχμαῖς·

ὁμοίως Σοφοκλῆς, Ἀριστοφάνης καὶ Πλάτων καὶ ἕτεροι.

Egregie hac glossa confirmatur Hermanni emendatio Ar. Thesm. 1174, ubi unicus codex Ravennas habet:

πρῶτον μὲν οὖν διελθε καὶ ἀνακόλπασον,

ἀνακόλπισον scripsit Bisetus, Hermannus verum restituit: ἀνακάλπασον sive *salta*. Hunc igitur versum spectasse videtur qui Aristophanis in Photii glossa fecit mentionem.

114, 15 = Anecd. 391, 9 = Suid. = Hesych. — ἀνακωχεύειν· τὸ ἐν πελάγει χειμῶνος ὄντος στήσαντας τὰ ὀθόνια σαλεύειν.

Pro στήσαντας in (Photio et) in Lexico Segueriano scribendum esse (quod habent Suid. et Hesych.) στείλαντας, in transitu observavit Cobet Nov. Lect. p. 170.

120, 7 = Hesych. — ἀναρίθμιον. ἐχθρόν. Scribendum esse ἀνάρθμιον olim monuit Salmasius.

123, 16. — ἀνατεθυμένος. ἀναπεπεισμένος. οἱ δὲ ἀνακεκαυμένος.
124, 5. — ἀνατεθυμιαμένος. ἀναπεπεισμένος.
Hesych. — ἀνατεθυμιασμένος. ἀνακεκαυμένος.

Tribus his locis, qui unius instar sunt, scribatur ἀνατεθυμμένος, a verbo ἀνατύφω. Participium grammatici recte interpretati sunt *permotum* sive *incensum*, quapropter Kusteri ad Hesychium coniectura ἀναπεπρησμένος pro ἀναπεπεισμένος doctior videtur quam utilior.

127, 21 = Anecd. Bekk. 394, 31. — ὁ ἐκ χαλκοῦ καὶ ξύλ[ιν]ου καὶ χρυσ[ι]οῦ καὶ τῆς ἄλλης ὕλης (Naber).

1) „Pueri hoc sciunt" Cobet Nov. Lect. p. 170, hoc loco indicato.

128, 21 = Anecd. Bekk. 395, 17 = Suid. — *ἀνέγρετον*. ἀνυπόστροφον. Immo *ἀνήγρετον*! Id quod *retrahi nequit* sive οὐ πάλιν ἀγρετόν ἐστιν, ut cum poeta loquamur, recte dicitur ἀνυπόστροφον, quoniam οὐχ ὑποστρέφεται. Similem compositionem ex. c. habet ἀνήροτος.

Conferre iuvat errorem, quo in textu Homerico verba ἀγρέσθαι et ἐγρέσθαι sive *colligi* et *expergisci* inter se permutata sunt H 434 et Ω 789:

ἀμφὶ πυρὴν πάλιν *ἔγρετο* λαὸς Ἀχαιῶν.
ἀμφὶ πυρὴν κλυτοῦ Ἕκτορος *ἔγρετο* λαός.

Ubi *ἤγρετο* certatim restituerunt critici, in his Cobet, sed primus ni fallor Duentzer. Non *pernoctarant* copiae apud bustum sed prima luce illuc *convenerunt*. Et alibi apud Homerum variant ἄγερθεν et ἔγερθεν (Ψ 287), ἀγειρομένων et ἐγειρομένων (υ 103), ἐγρόμεναι et ἀγρόμεναι (υ 123). Quod autem notatu dignum videtur, apparet in lemmatis minime rara esse eiusmodi vitia quibus mutetur ordo alphabeticus.

130, 5 = Anecd. Bekk. 396, 25 = Suid. — *ἀνείληπτός* ἐστι τὸ Ἑλληνικόν, οὐχὶ ἀνάλειπτος.

„Lies ἀνήλειπτος" Reitzenstein annotavit. Potius scripserim: „legendum esse *ἀνήλιπτος* observavit Cobet (Nov. Lect. p. 170)."

130, 7 = Anecd. Bekk. 395, 29 = Suid. = Hesych. — *ἀνείλλεσθαι*· συστρέφεσθαι καὶ ἀλλήλους τοῖς δόρασι τύπτειν.

„Lies *ἀνείλλεσθαι*" Reitzenstein, et ita scribi voluit fortasse grammaticus, sequitur autem nova glossa: *ἀνείλλεται*· ἀνειλεῖται e Timaei lexico Platonico (Plat. Conv. 206 *d*) ducta; sed vera verbi forma est *ἀνίλλεσθαι*. Nam *reduplicatione* stirpis ϝ(ε)λ, ex Homerico ϝέλλειν ϝαλῆναι bene notae, nata est prima syllaba verbi ϝι-ϝλ-jεσθαι, *aoristo* vero proprius est ει sonus, e. g. in participio περιειλάμενος Ar. Ran. 1066; ea enim intercedit ratio, ut hoc utar, quae est inter γίγνεσθαι et epicum γεινάμενος. Conferantur velim quae ad Nub. 761 annotavi. *Passivi* aoristo εἰληθῆναι ex Ionicis scriptoribus bene noto etiam Thucydidem usum esse VII 81 § 4 (ἀνειληθέντες ἔς τι χωρίον) annotat Naber.

131, 19. — ἀνελεύθερον σῶμα affertur ex Pherecrate. Nonne στόμα? (Naber). Cf. supra pag. 259 ad 62, 2.

132, 7. — ἀνελπίστως· τὸ ἀπροσδοκήτως ἐν τῷ περὶ στεφάνου Δημοσθένης (?).

Confert Reitzenstein Anecd. Bekk. p. 397, 18; etiam p. 80, 16 eadem leguntur (Naber).

133, 10. — ἀνεπίκλητος καὶ ἀνεπικλήτως φασὶ καὶ ἀνεπικλητότερον.

Multo uberior est haec glossa in Anecd. Bekk. 400, 23—29. Errori autem deberi videtur ἀνεπικλήτως Thuc. I 92, ubi ἀνεπιλήπτως reponi iusserunt Ulrich et Cobet Nov. Lect. p. 527 coll. Xen. Anab. VII 6 § 57.

135, 18 = Anecd. Bekk. 399, 17 = Suid. = Hesych. — ἀνεχρήσαντο· διέφθειραν. οὕτως Θουκυδίδης (?).

Sic Reitzenstein. Thucydidis qui spectatur locum esse I 126 § 11, ubi nunc ἀπεχρήσαντο aut διεχρήσαντο legitur, annotat Naber.

141, 19. — E Phrynichi *Comissatoribus* novum affertur fragmentum: ἡμῖν δ' ἀνίει δεῦρο σὺ τἀγαθὰ τοῖς τήνδ' ἔχουσιν τὴν πόλιν ἵλεως (post τἀγάθ' collocandum esse ἵλεως, deleto fortasse σύ, observavit vWilamowitz).

Quod fragmentum licet minime sit spernendum, non tamen tanti est pretii quanti putat Reitzenstein, qui in Prolegomenis haec de eo scripsit p. xxi: „Es ist wichtig, dass der Gramma-„tiker dabei bezeugt, dass die Eingangsworte dem üblichen „Gebet an die Verstorbenen entsprechen; Aischylos Choëph. „141 (147) gibt die Bestätigung in der pathetischen Umschrei-„bung ἡμῖν δὲ πομπὸς ἴσθι τῶν ἐσθλῶν ἄνω."

Quae vera sunt sane, sed non nova; nam *Aristophanes* idem testatur (fr. 488[14]):

αἰτούμεθ' αὐτοὺς δεῦρ' ἀνεῖναι τἀγαθά.

Nec non concepta illa precum funebrium verba spectat Dionysus in Ranis, cum Aeschylum sic alloquitur (vs. 1462):

μὴ δῆτα σύ γ', ἀλλ' ἐνθένδ' ἀνίει τἀγαθά.

Ex Aeschylo autem et alter conferri potest locus (Pers. 220):

αἰτοῦ τάδε
σὸν πόσιν Δαρεῖον, ...
ἐσθλά σοι πέμπειν τέκνῳ τε γῆς ἔνερθεν εἰς φάος.

Praeterea versus ex Euripidis Alcestide huc facit 1004:

χαῖρ' ὦ πότνια, εὖ δὲ δοίης.

Nempe utpote δαίμονες πλουτοδόται qui dicuntur apud Hesiodum (Oper. 122—126) sic invocantur manes. Conferatur etiam Ceres ἀνησιδώρα apud Photium s. v. vel prisci hymni apud Pausaniam X 12 § 5 versus:

Γᾶ καρποὺς ἀνίει, διὸ κλῄζετε ματέρα Γαῖαν.

143, 8. — Sub voce ἀνοίσω e Philonidis *Cothurnis* novum hoc affertur fragmentum:

περὶ δ' ὧν σὺ λέγεις, λόγος ἐστὶν ἐμοὶ πρὸς Ἀθηναίους κατὰ χειρός,
ὃν ἐγὼ λογιοῦμ' ἐξ ἀτελείας, τῷ δήμῳ δ' οὐδὲν ἀνοίσω.

Gratis igitur bonum consilium daturum se civibus promittit hic homo, quisquis est, si satis bene eius verba intellego. Quod autem editor (Proleg. p. XIX) dubitare se scribit, an κατὰ χειρός in κατὰ χεῖρας sit mutandum, non miror, est enim perquam insolita haec locutio; non tamen dubitasset, ut arbitror, si recordatus esset versus in Pherecratis quodam fragmento obvii (fr. 146[3]):

κατὰ χειρὸς ἦν τὰ πράγματ' ἐνθυμουμένῳ.

His igitur locis κατὰ χειρὸς εἶναι sive *praesto esse* dicuntur quae una voce πρόχειρα vocantur.

Mitto nunc alterum eumque minime dubium aut insolitum vocis κατὰ χειρός usum, quo aquam convivis praebitam ad manus lavandas sive homericum χέρνιβα significat (Ar. Vesp. 1216 etc., Cobet Nov. Lect. p. 4). Unum Teleclidis eiusmodi dictum huc facit (fr. 1[2]):

εἰρήνη μὲν πρῶτον ἁπάντων ἦν ὥσπερ ὕδωρ κατὰ χειρός,

i. e: *pax, ut hanc omnium primam commemorem* (*utpote bonorum maximum*), *praesto tunc* (*aureo saeculo*) *erat semper, veluti aqua ad lavandum.* Quae verba s. v. κατὰ χειρός attulit Photius nec male sic est interpretatus: „τὸ ῥᾷστον πάντων καὶ εὐχερέστατον κατὰ χειρὸς ὕδωρ καλοῦσιν."

Praeterea confero cognatum illud ἀπὸ χειρός (Vesp. 656) de

eo dictum qui nullis abacis aut pugillaribus adhibitis solis digitis suis utatur ad computandum, quippe in re simplici atque aperta.

147, 28. — Sub lemmate ἀντιδικοῦμεν Lysiae ex oratione deperdita afferuntur quaedam verba, dein: <καὶ> τί, ὠγαθέ, ἀντιδικοῦμεν <πρὸς> ἀλλήλους ἔτι;

Sic Reitzenstein, sed ἀλλήλοις esse scribendum, non πρός supplendum, observat vWilamowitz. *Senarium* autem haec efficere annotaverat Naber. Itaque non solum καὶ, quod supplevit Reitzenstein, sed etiam comici alicuius et fabulae interciderunt nomina.

149, 19 = Anecd. Bekk. 411, 20. — ἀντία· χαλεπή, προσάντης.

In altero novi fragmenti codice est ἀντλία, item in Lexico Segueriano. Scribendum igitur est ἀνταία, quod restituit Naber coll. Hesychio. Glossa est tragica.

153, 13 = Anecd. Bekk. 413, 29. — ἄοινος· ἐπὶ τῶν μὴ γεγυμνασμένων οἴνῳ καὶ ἐπὶ τῶν μὴ ἐχόντων.

Collatis (quos et Reitzenstein laudat) Suida ἐπὶ τῶν μὴ γευομένων οἴνου et Anecd. Bekk. 9, 27: ἐπὶ τῶν τελέως μὴ γευομένων οἴνου patet etiam apud Photium rescribendum esse: ἐπὶ τῶν μὴ γεγευμένων οἴνου (Naber).

153, 26 = Anecd. Bekk. 414, 8 = Suid. — ἀπάγειν, ἐφηγεῖσθαι, γράφεσθαι, δικάζεσθαι. τούτων ἕκαστον ἐπὶ τῶν ἑτέρους κατηγορούντων λέγεται, ἀλλ' ἐὰν μὲν πρὸς διαιτητὴν ἢ διαδικασία γένηται, καλεῖ<ται> δικάζεσθαι.

Paulo plures quam putabat Reitzenstein excidere litterae, nam legendum est <δια>δικάζεσθαι (Naber).

155, 14 = Anecd. Bekk. 414, 29 = Suid. — ἀπάλλεις· ἀποπέμπεις.

„ἀπαλλάττεις Phavorinus richtig" annotat Reitzenstein. Nonne *Cobet* sequendus est potius, qui ἀπιάλλεις correxit (Nov. Lect. p. 170)?

AD ARISTOPH. PACIS 73 SCHOLION.

Pacis fabulae exordium recordamur omnes. Duo ministri ante ostium versantur, quorum alter voraci cuidam monstro pabulum parat, alter statim paratas affert offas. Intus nimirum ingentem scarabaeum alit dominus; qui miro furore correptus et id unum agens ut caelum adeat, alicunde

εἰσήγαγ' Αἰτναῖον μέγιστον κάνθαρον.

„*Secum in domum adduxit ingentem quendam Aetnaeum* ...” haec qui audivit, proximum vocabulum expectat *equum*; nam clara illo tempore erant iumenta Aetnaea, quae in laetis campis Siciliae alebantur et nuper cum ipsa Sicilia melius innotuerant Atheniensibus.

Itaque cum servus vocabulum „*κάνθ* ...” proloqui incipit, nemo est inter auditores, quin „*κανθήλιον*” id fore putet. At *Aetnaeus* hic non *ca* ... *ballus* evadit sed *ca* ... *ntharus*. Hunc concreditum sibi habent ministri, Pegaso hoc novus Bellerophon mox per aërem vehetur ad sedes deorum.

Intellectu haec sunt facilia, sunt lepida, sunt vere Aristophanea.

Nimis facilia visa sunt viro alicui vesane docto. Sonum vocis *τοῦ χαλκεντέρου ἐκείνου* percipere mihi videor; sed quisquis fuit, comici verba obruit farragine doctrinae male digestae. Demonstratum ivit nimirum, „maximos in Aetna monte gigni scarabaeos, testibus Epicharmo Aeschylo Sophocle Platone comico”.

Haec vero quaenam sunt insomnia? Sumamus testibus ... non poetis quibusdam, sed viris qui rerum naturalium periti sunt vel olim fuerunt, teste Aristotele igitur vel Linnaeo vel Evertsio nostrate, praegrandes aliquos scarabaeos vixisse in iugis Aetnaeis, — sumamus Athenienses Siciliam visentes artis entomologicae fuisse curiosos: meliusne sic intellegetur iocus comici? Faciliusne vehetur rusticus Atticus bestiola, cuius corpus tres quatuorve transversos digitos sit longum, quam melolontha vulgari lucanove cervo?

Nae nugari videmur dum ita de comici verbis disputamus. Extra poetarum autem locos, qui in scholio afferuntur, ingentium illorum scarabaeorum vestigium est nullum.

Illos igitur locos consideremus.

Codicis V [1]) scholion, quod ad vocem *Αἰτναῖον* pertinet, haec habet:

ὑπερμεγέθη. μέγιστον γὰρ ὄρος ἡ Αἴτνη. ἢ ὅτι διάΦοροι κάνθαροι ἐκεῖ εὑρίσκονται.

ἄλλως. μεγάλοι λέγονται εἶναι κατὰ τὴν Αἴτνην κάνθαροι. μαρτυροῦσι [2]) *δὲ οἱ ἐπιχώριοι. Ἐπίχαρμος ἐν Ἡρακλεῖ τῷ ἐπὶ τὸν ζωστῆρα·*

πυγμαρί῀νι λοχαγὸς ἐκ τῶν κανθάρων
τῶν μειζόνων, οὓς Φασὶ τὴν Αἴτνην ἔχειν.

τρόπον δέ τινα καὶ Αἰσχύλος ἐπιχώριος· λέγει [3]) *δὲ ἐν ΣισύΦῳ πετροκυλιστῇ·*

Αἰτναῖός ἐστι κάνθαρος βίᾳ πονῶν [4]).

ΣοΦοκλῆς Δαιδάλῳ·

ἀλλ' οὐδὲ μὲν ἂν κάνθαρος τῶν Αἰτναίων πάντων.

λέγει δὲ πάντα εἰκάζων εἰς μέγαν. Πλάτων ἐν Ἑορταῖς·

ὡς μέγα μέντοι πάνυ [5]) *τὴν Αἴτνην ὄρος εἶναί Φχσι, τεκμαίρου·*
ἔνθα [6]) *τρέΦεσθαι τὰς κανθαρίδχς τῶν ἀνθρώπων λόγος ἐστὶν*
οὐδὲν ἐλάττους.

ἢ ἀντὶ τοῦ μέγαν ὡς τὴν Αἴτνην. ἢ ὅτι οἱ Αἰτναῖοι ἵπποι διαβόητοι καὶ τὸν δρόμον ἀξιόλογοι, καὶ τὰ ζεύγη ἐπαίνετα [7])*· <ὡς> καὶ Πίνδαρός Φησι·*

ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀγλαοκάρπου Σικελίας ὄχημα.

Varia igitur in scholio allata sunt testimonia, omissum id quod prae ceteris ad rem facit: Soph. Oed. C. 312, ubi *Aetnaeo iumento* Antigone vehi dicitur. Quem versum dudum laudarunt interpretes recentiores. Inepta autem explicatio: „*Aetnaeum* id quod *magnum* significare, magnum enim esse Aetnam montem"

---

1) Ravennatis scholion haec sola habet in ultima paginae 94ʳ ora attrita: „*Αἰτναῖοι κάνθαροι· <ἐπειδή τινες> μεγάλοι λέγονται εἶναι κατὰ τὴν Αἴτνην κάνθαροι. μαρτυροῦσι δὲ οἱ ἐπιχώριοι*" — omissis testimoniis poetarum, omissa etiam simplici et vera loci explicatione, quam iam laudavimus. Quam fallax autem foret haec mentio *τῶν ἐπιχωρίων*, nisi collato scholio codicis V posset ostendi quid sibi vellent verba e contextu rudi manu evulsa: de Siculis nimirum *poetis* quibusdam fieri sermonem.

2) *μαρ̃* codex.

3) *λέγεται* codex.

4) *πόνων* codex.

5) Sic Meineke, *πάλαι* codex.

6) Sic Cobet; codex habet *ὅθ̃* (*ὅθεν*).

7) Sic scripsi pro *ἐπαίνετοι*.

indigna est cui immoremur; quae fortasse fluxit e Platonis verbis in vicinia excriptis. Epicharmi vero versus fortasse sic sunt scribendi:

πυγμάριcν εἶ[1]) *λοχαγὸς ἐκ*[2]) *τῶν κανθάρων*
τῶν μειζόνων, οὓς Φασὶ τὴν Αἴτνην ἔχειν,

sed quoniam ignoratur contextus, certi quid ut statui possit vereor. Id tamen manifestum, non de *praegrandibus scarabaeis* locutum esse Epicharmum, sed de *hominibus pusillis*; non tantos dici scarabaeos ut homines ferre possint, sed nanos tantillos ut scarabaeis vehi. Gruum cum Pygmaeis recordamur bella, et contulit Crusius fabulam, quae est de Herculis cum Pygmaeis pugna apud Philostratum Imag. II 22 (ubi scarabaeorum tamen non fit mentio).

Aeschyli versus haud obscurus: in dramate satyrico Sisyphus lapidem volvens iocose assimulabatur ateucho similive scarabaeo stercoris globum praegrandem obnixis cruribus dorsoque intento promoventi. In alio Aeschyli fragmento *ingenti* cuidam *muri* similis dicebatur Sisyphus; non tamen effecerunt inde interpretes immanes aliquos mures in Sicilia vixisse.

Sophoclis verba obscura. Id tamen docere videntur loci allati, *certam* aliquam scarabaeorum speciem ateucho sacro moribus similem — non tamen corporis ingentis — *Aetnaeam* quamcunque ob causam dictam esse Athenis, et festivior etiam fit iocus Aristophaneus, si non solum *Aetnaeos caballos* sed et *Aetnaeos cantharos* revera norant Athenienses.

Plato denique comicus aut Epicharmeam illam — ut arbitror — aut similem aliquam fabulam iocose respexit. Nam revera „hominibus haud minores" scarabaeos Aetnam olim genuisse ... id ne Didymi quidem aut qui magis etiam abstrusae eruditionis appetentes essent in animum sibi induxerunt. Id credere est eiusdem atque ferri vim ingentem a mure uno devoratam esse vel puerum a noctua abreptum. v. L.

1) Dindorf ᴗ *πυγμαρίων*, Crusius *ὁ πυγμαρίων*.
2) Pro *ἐκ* an *εἷς* scribendum sit dubito.

Sumptibus E. J. BRILL prodierunt:

M. T. Cicero, Commentarii rerum suarum sive de vita sua; accesserunt Annales Ciceroniani in quibus ad suum quaeque annum referuntur quae in his commentariis memorantur; utrumque librum scripsit W. H. D. Suringar. 1854. 2 part. 1 vol. 8°. . . . . . . *f* 8.50.

C. G. Cobet, Variae lectiones, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. Editio secunda auctior. 1873. 8°. - 7.—.

—— Miscellanea Critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos praesertim Homerum et Demosthenem. 1876. - 7.—.

—— Collectanea critica, quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos. 1877. 8°. . . . . - 7.—.

—— Hyperidis Orationes duae 'Ο ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΛΟΓΟΣ et 'ΥΠΕΡ ΕΥΞΕΝΙΠΠΟΥ. Editio altera auctior et emendatior. 8°. 1877. - 1.50.

—— Observationes criticae et palaeographicae ad Dionysii Halicarnassensis antiquitates Romanas. 1877. 8°. . . . . - 3.50.

—— De Philostrati libello ΠΕΡΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ. 1859. 8°. . - 1.25.

—— Cornelii Nepotis vitae excellentium imperatorum. In usum scholarum. Editio tertia, quam curavit H. W. van der Mey. 1893. 8°. - 0.60.

—— Xenophontis Expeditio Cyri. In usum scholarum. Editio sexta, quam curavit S. J. Warren. 1898. 8°.. . . . . - 1.20.

—— Xenophontis Historia Graeca. In usum scholarum. Editio quarta, quam curavit L. Punt. 1896. 8°, ... - 1.20.

J. J. Cornelissen, Oratio inauguralis. 1879. 8°. . . . . . - 0.45.

—— Coniectanea Latina. 8°. . . . . - 0.60.

—— Cornelii Taciti de vita et moribus Iulii Agricolae. 1881. 8°. - 0.75.

—— Opus idem. In usum scholarum. 1881. kl. 8°. . . . . - 0.30.

—— Minucii Felicis Octavius. 1882. kl. 8°. . . . . . . - 0.90.

J. J. Hartman, De Ovidio Poeta commentatio 1905. 8°. . - 1.75.

—— Analecta Tacitea. 1905. 8°. . . . . - 4.20.

H. van Herwerden, Lectiones Rheno-Traiectinae . . . . . - 1.50.

Lysiae Orationes. In usum studiosae iuventutis textum constituit C. G. Cobet. Editio quarta, quam novis curis recensuit J. J. Hartman. (Editio maior prolegomenis, fragmentis, indice nominum aucta). 1905. 8°.. . . . . - 2.40.

—— Editio minor. . . . . - 1.20.

E. Mehler, Luciani dialogi quatuor (Timon, Philopseudes, Verae historiae, Gallus). In usum scholarum . . . . - 1.90.

Mnemosyne. — Bibliotheca philologica Batava. Edid. C. G. Cobet, T. J. Halbertsma, H. G. Hamaker, E. J. Kiehl, etc. 1852—62. 11 vol. et Appendix ad vol. 2—7. 8°. (*f* 56.50) . . . . - 30.—.

—— Nova series. Scripserunt C. G. Cobet, C. M. Francken, H. van Herwerden, S. A. Naber, W. G. Pluygers, J. J. Cornelissen, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton, alii; Vol. I—XIV colleg. C. G. Cobet, H. W. van der Mey, Vol. XV—XXXV colleg. S. A. Naber, J. van Leeuwen J. f., I. M. J. Valeton. 1873—1907. 8°. pro vol. - 5.25.

Ex officina typographica et bibliopolio quae antehac E J. Brillii fuerunt.

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ,
M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN TRICESIMUM QUINTUM. PARS III.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1907.

INDEX

Bibliotheca Philologica Batava quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

indigna est cui immoremur; quae fortasse fluxit e Platonis verbis in vicinià excriptis. Epicharmi vero versus fortasse sic sunt scribendi:

πυγμάρισν εἶ[1]) *λοχαγὸς ἐκ*[2]) *τῶν κανθάρων*
τῶν μειζόνων, οὓς Φασὶ τὴν Αἴτνην ἔχειν,

sed quoniam ignoratur contextus, certi quid ut statui possit vereor. Id tamen manifestum, non de *praegrandibus scarabaeis* locutum esse Epicharmum, sed de *hominibus pusillis*; non tantos dici scarabaeos ut homines ferre possint, sed nanos tantillos ut scarabaeis vehi. Gruum cum Pygmaeis recordamur bella, et contulit Crusius fabulam, quae est de Herculis cum Pygmaeis pugna apud Philostratum Imag. II 22 (ubi scarabaeorum tamen non fit mentio).

Aeschyli versus haud obscurus: in dramate satyrico Sisyphus lapidem volvens iocose assimulabatur ateucho similive scarabaeo stercoris globum praegrandem obnixis cruribus dorsoque intento promoventi. In alio Aeschyli fragmento *ingenti* cuidam *muri* similis dicebatur Sisyphus; non tamen effecerunt inde interpretes immanes aliquos mures in Sicilia vixisse.

Sophoclis verba obscura. Id tamen docere videntur loci allati, *certam* aliquam scarabaeorum speciem ateucho sacro moribus similem — non tamen corporis ingentis — *Aetnaeam* quamcunque ob causam dictam esse Athenis, et festivior etiam fit iocus Aristophaneus, si non solum *Aetnaeos caballos* sed et *Aetnaeos cantharos* revera norant Athenienses.

Plato denique comicus aut Epicharmeam illam — ut arbitror — aut similem aliquam fabulam iocose respexit. Nam revera „hominibus haud minores" scarabaeos Aetnam olim genuisse ... id ne Didymi quidem aut qui magis etiam abstrusae eruditionis appetentes essent in animum sibi induxerunt. Id credere est eiusdem atque ferri vim ingentem a mure uno devoratam esse vel puerum a noctua abreptum. v. L.

1) Dindorf ◡ *πυγμαρίων*, Crusius *ὁ πυγμαρίων*.
2) Pro *ἐκ* an *εἷς* scribendum sit dubito.

DE COMMENTI DONATIANI COMPOSITIONE ET ORIGINE.

SCRIPSIT

H. T. KARSTEN.

(*Continuantur ex pag.* 249).

Scholia varii generis ab Editore praesertim in Phormionis commentum illata.

Prol. 20 Benedictis si certasset audisset bene

Don. (1) Bene „certasset", quia supra (vs. 16) dixit „in medio omnibus palmam esse positam", — quasi dicat: quicquid in certamen venerit, in eo vincendos aemulos esse. (2) „Certastasset" ἀντὶ τοῦ „provocasset": ab eo quod praecedit id quod sequitur. Vergilius „nec te certasse priorem poeniteat" (I 548) [1]).

Nequaquam verum est „certasset" h. l. significare „provocasset", neque haec sententia fuit Donati, ut ostendit scholium (1). Eadem repugnantia est in scholiis ad locum Vergilii, ubi post Servium, qui igitur repraesentat interpretationem Donati, Daniel. sic pergit: Sane certasse quidam provocasse accipiunt, ut Terentius „beneficiis si certasset audisset bene". Et hinc fortasse Ed. suum sumpsit, addens caram sibi formulam, de qua vide supra p. 227 ad Eun. IV 6. 24. Nec non eidem tribuendum videtur additamentum in (1) „quasi dicat" cett., nam nihil tale dicitur aut innuitur in textu aut in verbis Donati.

Ibid. 23 De illo iam finem faciam dicundi mihi,
Peccandi cum ipse de se finem non facit

(1) Maledicendi an peccandi? (2) Prius ego, inquit, finem

1) Prorsus idem legitur in Schol. Bemb. Herm. II 377.

faciam quam ipse de se. (3) Et prius ego dicendi faciam quam ille peccandi finem.

Futtilis rogatio in (1) Donato danda non videtur. Wessner correxit: an ⟨vere⟩ peccandi. Interpretatio in (2) falsa est cum „de se" non pertineat ad „finem facit", sed ad „ipse" = ex sua ipsius voluntate (Sloman: „he on his side"). Denique (3) quasi supplementum est praecedentis, quocum fortasse iunctum fuit, ut utrumque Editori dandum sit. Donati schol. 22 (1): „Et „mihi" et „de se" proprie positum est; et praeterea ἀμφιβολία", ostendit eum sensisse „de se" ambiguum esse. Sloman, qui in ed. Oxford. 1899 multa acute observavit, h. l. habet: „*De se* is inserted to answer to *de illo* emphasising the unprovoked character of the attack. The sense here given to *de* is unusual."

Ibid. 26 (1) Φόρμιον tegiculum dicunt Graeci, a quo insternitur pavimentum, unde Φορμίων correpta prima syllaba apud Apollodorum est, non ergo a formula, ut quidam putant et inde parasitus, vilissimae condicionis homo, nomen accepit.

(2) Si a formula esset nomen comoediae, produceremus primam syllabam, si a phormione, corripere debemus.

Cf. I 2. 72 (2) „Phormio" non a formula sed a phormione dictus sparteo, quem nos eronem dicimus trivialiter et pro consuetudine.

Praeterea Praef. I 1: „Quamobrem nulla dubitatio est hanc solam esse, cui nomen poeta mutaverit, et errare eos, qui in hac Phormionem parasitum putant a formula litis, quam intenderit, nominatum, cum Graeca lingua fiscus sparteus et stramen nauticum sic dicatur: a cuius rei vel capacitate vel vilitate etiam ab Apollodoro parasitus Phormionis nomine nuncupatur.

Cum Praefationes hodie plerisque v. d. a Donato compositae esse videantur (Leo Mus. Rhen. XXXVIII p. 326. Sabbadini Stud. Ital. II 13. Wessn. in app. ad h. l., al.), consequens est ut, quicquid in scholiis a praefationis testimonio abhorret, a genuino Commento secernatur; primum 26 (2), etenim Donatus derivationem a formula reiecit, quia phormio Graecae sit originis, at huius scholii auctor, quia quantitas non convenit cum voce latina.

Sed etiam 26 (1) et 72 (2) Donato dari nequeunt. Illud, quia

et definitio Graeci vocabuli et explicatio cur parasitus sic appellatus fuerit, nimis differunt a praefatione; hoc eadem de causa, nempe ero e significationibus Donati, quae iustae sunt, alteram tantummodo refert, dum altera omittitur. Denique latinitas utriusque deterior est quam Donati esse solet et ambo repetunt id, quod D. in praefatione dixit „errare eos qui ... Ph. parasitum putant a formula litis", ubi scite addidit „litis", quod illic desideratur, non sane brevitatis studio, saltem in 72 (2) tautologiam habemus „trivialiter" „ex consuetudine." Wessnero quoque forma in 26 (1) non placuit, ubi lineolis distinxit emblema — „unde ... putant" — et sic quidem ut verba „non ergo a formula, ut quidam putant" cursiva scriptura a praecedentibus denuo secreverit.

Quid multa? Donatus Phormionis vocabulum plane illustravit in praefatione; hinc alius magister concinnavit 26 (1), quod unum continuum est, alius I 2. 72 (2), nam haec inter se discrepant. Tum medium scholium 26 (1) tertius aliquis excerpsit in 26 (2). Postea autem scholiasta Bembinius (Herm. II 378) hoc conscribillavit: „Formon dicatur grece saccum sparteum (cf. praef. Don.); ab hoc parasito nomen est vel capacitate (ibid.), unde Formio corr. pr. syll. ap. Apoll. est, non ergo a formula, ut quidam putant, ergo inde par. vil. cond. homo (cf. 26 (1)); si enim a formula esset nom. com., protraeremus primam syll., si a formione, corr. debemus (cf. 26 (2))," cett.

Editori potissimum addixerim schol. 26 (1) [1]).

1) Wessnerus in appendice mecum consentit in eo, quod 26 (2) fluxisse putat ex 26 (1) et quod praefationis verba Donato adsignat. De ceteris magnopere dissentit. Non proficiscitur a praefatione sed a scholio 26 (1), cuius initium et finem, exemptis pro emblemate verbis „unde ... putant" adscribit ei „qui Apollodori comoediam cum Terentiana contulit", quem Asprum fuisse suspicatur; dein Donatum esse putat, qui cum huic scholio „originationem Latinam aliunde sibi cognitam" intulerit („unde ... putant"), tum praefationis verba scripserit, denique etiam I 2. 72 (2), „cum praefatione et cum Schol. 26 (1) artissime coniunctum". De Aemilio Aspro Donati in Graecis auctore, ut de re incerta, nihil nunc disputo; res digna est, quae accurate aliquando inquiratur; sed verba praefationis, multo pleniora et accuratiora (a formula litis, quam intenderit ... fiscus sparteus et stramen nauticum ... vel capacitate vel vilitate), concinnata esse e scholiis 26 (1) et 72 (2) et inter se et ab illo diversis ac praeterea horum omnium auctorem esse unum Donatum, non credo. Multo verior et simplicior haec est ratio, ut Donatus in praefatione (auctore Aspro, si videbitur,) totam rem luculenter exposuerit et supervacaneum

I 1. 6 Nam erilem filium eius duxisse audio uxorem: ei, credo, munus hoc corraditur

(2) „Ei" uxori scilicet. (5) Et „ei" an uxori an absolute, ut sit „ei rei"?

Schol. (5) inepta dubitatio est Editoris, cf. vs. 15 „omne hoc mater auferet".

Ibid. 8 „Ut semper aliquid addant" mire non „dent" sed „addant" et non „aliquando" sed „semper".

Ibid. 9 Quod ille unciatim vix de demenso suo, suum defraudans genium, compersit miser

Don. (7) Servi quaternos modios frumenti in mense accipiebant et id „dimensum" dicebatur. Editor: (8) Et utrum a mense an a metiendo incertum est. Immo peritioribus hoc minime incertum fuit, nec Eugraphio, qui sic: De cibario, hoc est, quod sibi sit demensum, a metiendo. Gloss. II 41 ἀπομέτρημα. Ibid. IV 50 a me[n]tiendo dictum; ubi cod. Cassinensis addit: vel ab eo quod in mense uno acceperit. Nonius 524. 5 Demensum in Phormione quasi deminutum posuit (seq. loc. Phorm.), cui interpretationi subest iusta derivatio. Schlee p. 128. 2 de eo quod sibi demendo minuerat parce vivendo.

Sed praecedunt haec scholia:

(5) Potuit et unciatim et cito conflari peculium, ut multa pauxillatim sed cito fiunt maxima, merito ergo additum est „vix". (6) Sed quid si et „unciatim" et „vix" et tamen de lucro? „de dimenso suo" inquit. Quid si ex abundanti? „suum defrudans genium"; deinde non „adquisivit" sed „comparsit" et ad postremum „miser", ut iniquitas consuetudinis comploratione finiretur.

Scholium (6), quod prima lectione facile suspicionem moverit, si bene consideras, Donati ingenio et stilo non indignum est et coniunctum fuit cum quinto.

In schol. (4), Wessnerus merito inclinatis litteris expressit exemplum Ciceronis in fine; additamentum est Editoris non raro exhibentis exempla de suo, vulgo non idonea [1]).

---

ratus sit ad proximas scaenas eadem repetere, quod tamen fecerunt interpolatores, nihil novi addentes nisi de quantitatis differentia vocis Graecae et Latinae. Sed haec ratio perspici non potuit antequam de interpolationum natura et frequentia satis constaret.

1) Scholium (4) doctum longumque sic se habet: „Unciatim" cum pecunia expensa

Denique eidem adsignandum est (1) „Quod ille" docte ad singularem numerum transit a plurali. Lege versus praecendentes et videbis quam perverse expressum sit id, quod Don. simpliciter sic indicavit: (2) Redit ad Getam.

Itaque Ed. scholia addidit ab initio et in fine, atque exemplo auxit (4). In scholiis additiciis copula *et*, quam Wessn. cursivam ponere solet, Editoris est, quoties, ut hoc loco, Donateis illa subiunguntur.

Ibid. 11 Davus sic pergit:

Id illa universum abripiet, haud existimans quanto labore partum. Porro autem Geta ferietur alio munere, ubi era pepererit.

(2) „Universum" contra illud quod „unciatim" dixerat. Sic Don., quem Ed. supplevit: (3) Magna virtus paene in singulis syllabis [1]: contra illud quod ait „ille" „illa" rettulit, contra „unciatim vix" et „de dimenso suo" „universum" (cf. Don.), contra ⟨id⟩ quod ait „munus corraditur" „arripiet" [2], contra „suum defraudans genium" et „comparsit miser" „haud existimans quanto labore partum". Haec partim falsa partim futtilia sunt.

Idem Donateo (5) „existimans" pro „aestimans", Sallustius „si, Quirites, parum existimaretis", praeposuit (4) „existimans" vel intelligens vel recogitans ac reputans. Cf. Schlee p. 128: Non recogitans, cum quanto labore acquisitum sit, quod ipsa libidinose expendet. De schol. similibus ad v. „ferietur" vide supra p. 20.

I 2. 3 (1) „Lectum est" absolute, nam non dicit quid, *utrum debitum an argentum*. Wessn. additamentum iam obelo notavit.

Ibid. 4 Amo te et non neglexisse habeo gratiam

(1) Amat quod reddiderit pecuniam, agit gratias quod

---

ferretur more veterum, non ut nunc adnumeraretur, assis libra erat eiusque partes unciae; rursum unciae unius duodecima pars libella dicebatur. Merito ergo non per singulos sestertios neque per singulos denarios neque per singulos asses, sed id quod ὑπερβολικῶς minimum fuit, per singulas uncias „unciatim" dixit. *Et Cicero „ecquis Volcacio, si sua sponte venisset unam libellam dedisset?* (W. c.)

1) De hoc encomio vide supra p. 50 ad Eun. II 3. 69 (2).

2) In citandis versibus orthographiam commenti sequi soleo, nisi nimis falsa sit.

diligenter. (2) Et quare? utrum quia condictum non fefellerit an quia lectum attulerit et numero congruenti? (3) Et recte dixit, nam redhibitio debiti hoc agit, ut etiam agamus gratiam.

(4) Hoc pro gratiarum actione ponitur, — et ostenditur vere necessariam fuisse pecuniam. — (5) In Andria (I 1. 15) „et id gratum fuisse adversum te habeo gratiam".

In his genuina videntur tantummodo (4) et (5), quae unam effecerunt adnotationem, dempto emblemate, nam nihil istiusmodi ostenditur. Don. in (4) hoc tantum voluit, totum versum nihil continere nisi gratiarum actionem, neque ideo quaerendum est quae sit vis singulorum verborum, de quo agunt speciose et inaniter schol. (1) (2) (3). Haec omnia suspecta habeo. Schol. (1) responsio potest esse scholii (2), sed (3) alius est auctoris, qui quid velit per „hoc agit" vix assequor.

Ibid. 7 Sed quid tu es tristis? Ge. Egone? nescis quo in metu quanto in periculo simus?

(4) „Nescis" cett. et pronuntiantis et interrogantis potest esse. (5) Duae perturbationum bigae sunt: a malo una, ex cupitis altera, ergo a mali bigis praesentis temporis periculum esse dicimus et futuri metum [1]). (6) Pronuntiative magis quam percontative efferendum est. Sic enim solemus de magnis rebus dicere. (7) Vix alterum sustineri potest eorum, quae nunc utraque posuit et „metum" et „periculum".

Scholia (4) et (6) similia sunt praeter additamentum in (6): sic enim sqq., quod prodere videtur sapientiam Interpolatoris hoc loco incongruam.

De reliquis conferenda sunt: Andr. V 434 (3) „ita animus commotus est metu spe gaudio" Duo carnifices futurarum rerum: spes et metus, dolor enim et gaudium praesentium rerum intelleguntur, Verg. (VI 733). Sic Donatus. Porro Eugraphius ad h. l.: Omne malum duo habet tempora praeteritum et futurum. Praeteritum vero simul iungitur et praesenti. Ita in praesenti vel praeterito malum, in futuro metus est; magnus igitur confessus dolor est, cum dixit „Nescis" cett.

---

1) Hartman p. 118: „Sumptae hae bigae e Platonis Phaedro". Quod autem addit: „Philosophica ergo, quae in scholiis leguntur omnia sunt eiusdem generis et tantum non omnia ex eodem fonte hausta", hoc non assentior.

Ex Andriae scholio apparet bigam „ex cupitis" esse **gaudium** et spem, quae Don. ad hunc versum nominare supersedit. Schol. (7) excogitavit Editor, ne Donatum solum philosophari pateretur in (5). Genuinis igitur sua subiunxit (6) et (7).

Ibid. 10 Cuius tu fidem in pecunia perspexeris

(5) Non „inspexeris" sed „perspexeris" quod plus est dixit. Quasi illud h. l. ferendum fuerat.

Ibid. 12 Hanc operam tibi dico

(3) Plus est „dico" quam „do": dicatur perpetuo, datur ad tempus.

Situe hoc Donati dubito propter scholium Dan. ad Aen. I 73: Alii „dicabo" dabo accipiunt. Terentius: „iam hanc operam tibi dico", id est do.

Ibid. 13 Senis nostri, Dave, fratrem maiorem Chremem nostin? Da. Quidni?

(2) Mirum compendium narrationis quasi per interrogationem fecit, ne ex alto repeteret. Sic Vergilius „fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures" e. q. s. (II 81), et „nostin hanc, quam amat frater?" in Eunucho (III 5. 15). Editor hoc ampullis ita exornavit: (1) Dicendo „senis" ostendit [1]) et adulescentem se dominum habere, dicendo „nostri" ostendit esse et alienum, dicendo „fratrem" non unum esse monstravit, dicendo „maiorem" etiam minoris facit indicium (NB minor ille est Demipho, qui in fabula identidem comparet!). Sic argumenti partem maximam nondum narrans in ipsa interrogatione transegit (cf. Don.). Haec autem omnia propter populum [2]) sic aguntur; ideo ille „quidni?" dicit, ne sit opus pluribus verbis. Ecce quae secundum Interpolatorem insint in eo quod Donatus appellavit „mirum compendium"!

Ibid. 19 Et supererat (3) Plus est superesse quem esse. Ed., ut 57 (2) Plus est „vis boni" quam bonum.

Ibid. 20 Desinas: sic est ingenium (Demiphonis)

Don. (1) Bona praeparatio qua et dives et avarus describitur Demipho, ut indotatas nuptias filii ferre non possit. Ed. (2)

---

1) „Dicendo" et „ostendit" in Ed. scholiis saepe redeunt.

2) Cf. supra p. 237 ad Eun. V 4. 19 in fine, ubi distinguuntur spectatores et eruditi.

Recte: non enim fortuna, inquit, avarus est sed natura. Lepidum illud „inquit", quasi Geta sic philosophetur! Tertius commentator addidit (3) „Ingenium" omnium an domini? Sed domini magis.

Ibid. 24 Memini relinqui me (a senibus) deo irato meo

Don. (1) Sic Vergilius „nec di texere Cupencum Aenea veniente sui" (XII 538). Hoc Asper, sed mihi videtur ad hoc addidisse „meo", ne esset ἀμφίβολον, cui diceret „irato deo". Naevius in Stalagmo „† nisa deo meo propitio meus homo est". (2) „Deo" domino dicit, an vere „deo"? (3) Et bene „meo" ne esset ἀμφίβολον.

Iuxta Donateum (1) audimus alium magistrum vel Editorem in (2), et excerptum Donati in (3).

Donati est denuo schol. (4) [Et] sic dixit „memini relinqui", ut in Andria „memini videre" (II 5. 18) et „memini me fieri pavum" Ennius. Idem exemplum Don. rettulit ad Andr. l.l., et ad Ad. I 2. 26 alia de causa: (2) „Fieret" producta prima syllaba, Ennius „m. m. f. p." [1]).

Contra Asprum, qui „meo" merum possessivum pronomen esse existimabat ut in exemplo Vergiliano, Donatus profert exemplum Naevii, ubi „meo" fere sit „mihi" et κατὰ σύνεσιν etiam pendeat a „propitio", ut apud Terentium ab „irato". Manifestum est, exemplum Naevianum ab ipso Donato, non ab Aspro, ad hunc locum allatum esse [2]). Similis interpretatio legitur in scholio Dan. ad Aen. II 396 „Haud numine nostro"

---

1) Donatum semet ipsum saepius repetivisse ad singulas fabulas iam supra ostendi, cum de repetitionibus agerem. Regulam, quam Wessnerus posuit et ad hos locos applicuit (Aem. Asp. p. 36): „Auszugehen ist von dem Grundsatz, dass, wo dieselbe Erklärung zweimal vorliegt, gleichviel ob die Form der Scholien wörtlich übereinstimmt oder nicht, diese Erklärung aus dem zweimal exzerpierten Donatkommentar stammt", post ea quae in praefatione disquisitionis exposui refellere supersedeo.

Idem loquitur de „commentatore Ego", cui tantum non omnia scholia per *ego, mihi videtur* sim. tribuenda sint (ibid. p. 37, 38 adn.), sed hoc loco est ipse Donatus, ut ad Andr. III 2. 1 (4), Eun. IV 4 22 (2), 7. 16 (2); alibi autem Interpolator, velut ad Andr. II 4. 7 (5). Eun. V 1. 7 (2), 8. 49 (9) „sed mihi videtur". Cf. Mnem. XXXIII p. 223.

2) Aliter Wessn. in App. ad h. l.: „Fieri autem potuit, ut Donatus in Aspri commento Naevianum exemplum inveniret et suum in usum converteret". Verum ipsa ratio et expressa Donati verba „Hoc Asper, sed mihi videtur" vetare videntur quominus sic putemus.

non nobis utili. Contra ad XII 538 scholium Danielis comparat nostrum Terentii locum et Aen. IV 610 „Nec di morientis Elissae", addens: Singuli enim deos proprios habemus genios.

Ibid. 26 Seni fidelis dum sum scapulas perdidi

(3) Plus est „perdidi" quam si diceret „dolui". Scholium nimis futtile.

Ibid. 38 (2) „Exadversum ei loco" legitur et „illico", et annotatur „ex abundanti additum, ut apud veteres multa sunt".

Si hoc Donati est, ut fere suspicor, rettulit h. l. scholium praecessoris, e. g. Aspri.

Ibid. 54 (6) Duo ingentia et „virgo" et „pulcra".

Emphaticum epitheton ingentia, et duplex copula prodit auctorem.

Ibid. 57 Ut, ni vis boni in ipsa inesset forma (virginis), haec formam exstinguerent

(2) Plus est „vis boni" quam „bonum". Scholium ostendit auctorem vim sententiae non cepisse. Don. (3) Fornum veteres ignem et calorem quendam quasi fervorem dixerunt, et ideo fornaces, forcipes, formam et formosos, ex quibus amoris ignis exsolvitur, cett. [1]). Sequitur conclusio Editoris, quae non pertinet ad textum, sed ad ea quae dixit Donatus: (4) Ergo et Vergilius sic ait „at mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas" (Ecl. III 66).

Ibid. 65 Bonam bonis prognatam

(1) „Bonam" non vilem, quia boni non viles. *Unde superlativus gradus optimates facit, quia bonus melior optimus dicitur.* W. merito cursive.

Ibid. 71 Ille indotatam virginem atque ignobilem daret illi?

Don. (1) Bono affectu „daret illi?" filius enim familias non tam ducit uxorem quam a patre accipit, quippe cum patri committatur puella potius in huiusmodi condicionibus quam marito. (4) Mire „daret", ut ostenderet nihil esse potestatis in filio. Excerptum ex (1).

Ibid. 73 Est parasitus quidam Phormio,
Homo confidens: qui illum di omnes perduint!

---

1) Adiectivum formus i. e. calidus notum e Varrone apud Non. 531. 24. Cf. Fest. 83 et 84, al. in app. Wessn.

Da. Quid is fecit? Ge. Hoc consilium quod dicam dedit

(3) „Qui illum": „qui" utinam est, ut Lucilius in secundo: „Qui te, Nomentane, malum" etc. *Pergit autem per „hoc consilium quod dicam dedit".* (4) „Qui" aut expletivum est aut pronomen, quo incipiens Phormionem describere cohorruit consideratione eius et in hanc vocem quasi confusus erupit; hoc autem certum genus est παρενθέσεως.

Post rectam Donati interpretationem affirmanter propositam in (3), sequitur dubitatio Editoris, qui exhibet alias non illepide inventas et expressas; amat ille „expletivas" particulas, ut ad Eun. I 2. 124 (2), II 3. 21 (2). Sed quid sibi volunt verba a Wessnero inclinatis litteris expressa? Aut fallor aut in margine scripta erant a magistro quodam ad ea quae Editor scripserat de „qui" pronomine; nempe recte magister intellexit, si „qui" pronomen sit, coniungi posse pro subiecto cum verbis „hoc ... dedit", hinc adscripsit: „pergit autem, (cum non amplius cohorreret) per h. c. q. d. d." — Compilator haec iniusto loco inseruit. Etiam supra exempla habuimus huiusmodi notarum marginalium in Editione interpolata, qua Compilator utebatur.

Ibid. 84 Iocularem audaciam!

Don. (2) Εἰρωνεία κατ' ἀντίφρασιν, hoc est minime iocularem. Ed. (3) An quae ex ludo et ioco in periculum veniat?

Haec non multum differunt, si Donati periphrasin sic intelligimus: audaciam seriam, periculosam. Et hoc significat exclamatio, ut monstrant proxima Davi verba: „O Geta, quid te futurum est!" Sloman minus recte: „What amusing impudence!"

Ibid. 92 Ceterum posthac si quicquam, nil precor

Don. (1) Facile impretrat, qui non omnia extorquet. — *Ergo ars precatoria est mitigare praesentia, futura permittere.* — (3) „Si quicquam" ut solet, eleganter per ἔλλειψιν. — (4) et simul non si tantundem peccaverit, sed si vel minimum, — tale est illud „si sensero hodie quicquam in his te nuptiis fallaciae conari", et „si quicquam invenies me mentitum, occidito" (Andr. 196. 863). (5) „Nihil" pro non. — *Sed plena negatio est „nihil".*

Additamenta per *ergo* in (1) et *sed* in (5) iam notavit Wessn.

Ego addo emblema per *et simul* in (4), quod si eliminatur, emergit unum scholium continuum (3) + (4).

I 3. 8. Ant. At non cotidiana cura haec angeret animum. Ph. Audio (2) „Audio" per *εἰρωνείαν* dicitur modo a contemnente dictum Antiphonis. (3) Omnia deridet Phaedria cupiens fructum amoris vel periculis adipisci, est ergo „audio" *εἰρωνεία* pro „non audio", hoc est: nihil dicis.

Utrum genuinum? In praegressis Antipho perhibuit, malle se non potitum esse amica quam angi conscientia facinoris in patrem. Phaedria respondens „Audio" monstrat se nihili facere illam perhibitionem. Eatenus igitur scholiastae concinunt, sed quod in (3) additur de Phaedria mire cogitatum et expressum est: minime „omnia deridet", et de „periculis" quaestio non est, sed de conscientiae angore; denique quisquis etiam tali cynismo non laborat, tamen dictum Antiphonis non magni faciet.

Ibid. 12 Nam tua quidem hercle certo vita haec expetenda optandaque est

Donatus quid sit vita h. l. sic declarat: (3) „vita" autem et mores significat, et animum, et alimentum, et spatium vivendi, et fortunam accidentem viventibus ut modo. Ed. hoc praemisit: (2) „vita" dixit, ut ostenderet, etiamsi non felicitas sed vita dicatur, optandam esse. Mirum, poetam vel Phaedriam de tali re ostendenda cogitasse. In (3) Don. per „autem" hoc scholium iunxerat cum (1).

I 4. 9. De scholio (6) ab Editore interpolato in postremo capite agam.

Ibid. 15 Sed ubi Antiphonem reperiam? Aut qua quaerere insistam via?

(1) „Sed" pro ergo, ut sit: ergo ubi A. reperiam? (2) An hic pro fine superioris sententiae est, ut Sallustius, „sed Metellus in ulteriorem provinciam" (fragm.). (3) „Reperiam" si alicubi cesset, „aut qua q. i. v." si alicubi ambules. — Omnis enim, qui quaeritur, aut cessat aut ambulat.

De „sed" haec insuper habemus: Andr. prol. 11 „Sed tamen" discretio est a superioribus. II 1. 10 (2) „Sed Pamphilum video" (ut h. l.) „sed" inceptivum est, ut Sallustius (citatur idem ex.).

III 1. 4 Semper „sed" contrariae sententiae significatio est. Phorm I 2. 7 (2) „Sed qui tu es tristis?" (ut h. l.) „sed" particula transitum significat ad mentionem alterius rei. Idque repetivit Editor ad I 4. 37 (1) „Sed quis hic est senex ..?" „Sed", ut diximus [1]), transitum significat ad alteram rem ab ea quae agebatur.

Igitur utrumque scholium a Donato alienum. „Sed" pro ergo in (1) per se falsum est, et (2) pugnat cum Don. ad Andr. II 1. 10, unde tamen Editor exemplum mutuatus est. Commentum vacabat de „sed", et ad hunc versum nihil habebat praeter initium scholii (3), cuius postrema pars „omnis enim" cett. tam falsa est quam insipida.

Aliqua difficultas manet in particula „an", quae (2) iungit cum (1). Num igitur Editor non Donati sed alius magistri scholio (1) suum (2) adfixit, an utrumque ab eo profectum est? Illud vix credibile, nam eum semper adhuc ad genuina commenti scholia se applicasse vidimus, itaque potius (1) et (2) ad eundem redeunt.

Ibid. 17 Ibi plurimum est

(5) Scilicet propter amorem uxoris suae. Ineptum, etenim affirmatur hoc non de sene, sed de adulescente.

Ibid. 24. Nulla est mihi vita expetenda (sine Phanio)

(1) „Nulla pro non. (2) An nullius condicionis, quasi dicat: ne deorum vita quidem mihi dulcis est sine te? (3) Scilicet nulla vita sit expetenda sine Phanio.

Hic Donatus est qui dedit (1) et (2) ut unam sententiam interrogativam [2]). Illud (3) magistello cuidam tribuendam. „Nullus pro non" frequens est in his scholiis de quo vide Wessn. in app. ad Hec. I 2. 4.

Ibid. 30 Hoc nihil est Phaedria: ilicet

Don. recte (2) „Hoc" relativum (= hoc, quod dicis). Idemne perrexit an Editor potius in (3): An „hoc" cum contemptu pro „hic Antipho nihil est". Sic Cicero in Verrinis „etsi hoc nescio quid nugatorem sciebam" (IV 33, ubi hodie leg. „nugatorium") pro „hunc".

De (4) „semper „ilicet" finem rei significat", iam dixi ad

1) De formula *ut diximus* infra agam.

2) Cf. infra II 1, 57 (1) initio.

Eun. I 1. 9 (3), ubi eadem interpolatio legitur. Donatus aliter de hac formula in (5).

Ibid. 33 Sat est

(3) Non dixit „bene est" sed „sat est". Sane; „bene est" non conveniret; cf. quae praecedunt „Satine sic est" et „propemodum".

Ibid. 34 Verbum verbo par pari ut respondeas

(3) Duo dixit: non tantum „verbum verbo" sed „par pari". Eiusdem trutinae est ac praecedens et quod sequitur ad vs. 391 Egomet me novi et peccatum meum,

ubi (3): Duo dixit, et hominem pavidum et peccatum grave.

II 1. 4 Demipho indignabundus primum in filium, deinde in Getam, quos nondum conspexit, sic exclamat: Hanc tandem uxorem duxit Antipho iniussu meo? ... O facinus audax, o Geta monitor. Ge. (a latere) Vix tandem (scil. in me irrumpit).

(1) „Vix tandem" convenit hoc dictum ei, qui iam pridem se male audire putat, et ideo sero videtur ad hunc senex pervenisse, cum ille metuens se primum ad accusationem crederet.

(2) An „vix tandem" ad hoc pertinet, quia ille „monitor" dixit: Quasi dicat: vix tandem factum est, ut me senex laudare(!) coepisset, quia „monitor" quamvis in contrarium dixerit, tamen nomen est laudis. (3) „Vix tandem" εἰρωνεία, quasi „paene me oblitus est". (4) An quia tarde ad servum pervenit senex, quem ille ob conscientiam a se coepturum esse credebat?

Interpretatio in (1) iusta est Donati. Cf. Dziatzko et Sloman ad h. l. Eadem breviter redit in (4), nec non cum ea conspirat explicatio ironiae in (3). Contra ea (2) denuo egregium exemplum exhibet speciosi acuminis philosophi nostri, quod per „an" opposuit Donato (1), qui idem dedit, opinor, (3) nam amat D. figuram εἰρωνείας [1]), idque primum posuit in commento ante (1), unde casu quodam reccidit in locum posteriorem. Iam vero (4) alius est magistri qui suis verbis iustam interpretationem sua vice opposuit Editori (2), fortasse in margine illius editionis.

Ibid. 20 Horum nihil quicquam accidet animo novum

1) Cf. infra 57 (3).

(5) Tale est illud sapientis Aeneae „non ulla laborum, o virgo, nova mi facies inopinave surgit (VI 103). Sic Don., quod Ed. ineptis exemplis, a Wessnero cursive editis, supplevit his: *Et „Arma parate animis et spe praesumite bellum"*, *et „Hunc ego si potui tantum sperare dolorem"* idem (XI 18, IV 419).

Ibid. 21 Geta repetit quae senex dicebat in vs. 16:

Quicquid praeter spem eveniet omne id deputabo esse in lucro

(1) Totidem verbis usus est quot senex, ad irrisionem eius; sic et in Adelphis „inspicere tamquam in speculum in patinas, Demea, iubeo" (III 3. 61 et 74). (2) Hoc idem senex fieri oportere dixit (vs. 16), quod hic fecit, ergo sapienter Geta.

Don. (1) magister aliquis, vix enim Editor, excerpsit in (2).

Ibid. 30 „Gestio" plus est quam „volo". Sane! Eugr. „Gestio" autem cupio aut desidero, cett.

Ibid. 50 Ubi tute verbum non respondeas

(2) Non dixit „parum dicas", sed „verbum ⟨n. r.⟩". Ed.

Ibid. 57 O bone custos, salve! Columen vero familiae

(1) „Columen" culmen, an „columen" columna, unde columellae apud veteres dicti servi maiores domus? Lucilius ... Tubero ... Horatius ... Ennius ... (2) Sustentatio vel decus, unde columnae dictae. (3) Et moralis in αὐξήσει εἰρωνεία.

Hic quoque (2) alius est magistri nota marginalis, et (3) denuo Donati. Cf. supra II 1. 4 (3). Schol. (1) propter veterum locos Wessnerus ex Aspro derivandum esse censet [1]).

Ibid. 62 Servum hominem causam orare leges non sinunt

(2) Venuste hominem. Sallustius in Iugurtha (12. 5) „... in tugurio mulieris ancillae". — (3) Mire extenuavit condicionem suam dicendo (cf. supra ad I 2. 13 (1)) non „me" sed „servum", et addendo „hominem" moraliter locutus est; sic Vergilius

---

1) Aem. Asp. p. 84 sq. Non nego hoc verisimile esse, sed inde non sequitur Donatum veteres poetas non ipsum revolvisse neque hoc mihi persuasit ratiocinatio W. p. 35 infra: „Bei einem Erklärer des Vergil und Terenz (h. e. Asper) wird man es nur natürlich finden, dass er gerade mit Ennius sich näher beschäftigt hat. Zwar Donat ist ja auch Vergil- und Terenzerklärer in einer Person, aber ihm zuzutrauen dass er selbst den alten Dichter aufgeschlagen, verbietet die Tatsache, dass er in seinen Artes zwar öfter Enniusstellen anbringt, aber ohne den Dichter zu nennen, und dass ein Teil dieser Zitate sich auch in verwandten grammatischen Werken findet. Ohne Zweifel (!) hat Donat seine Enniusbruchstücke durch andere Grammatiker erhalten, es waren Schulbeispiele".

(X 720) „... Graius homo". — (4) „Orare" proprie; sic Vergilius „orabunt causas melius" (VI 849).

Indicavi interpolationem: „me" omnino non usurpari potuit hoc loco et exemplum Vergilii minus efficax est quam Sallustii in (1); „dicendo" et „non-sed" produnt stilum Editoris.

II 2. 8 Quid vis nisi ut maneat Phanium atque ex crimine hoc Antiphonem eripiam et in me omnem iram derivem senis

(2) Tria promittit in quibus omnis Antiphonis causa est constituta. (4) Considera trium rerum quas promittit gradus per auxesim esse servatos.

Illud Editori hoc Donato dederim.

Ibid. 10 (1) O vir fortis atque amicus

(1) Ordine laudavit, plus est enim amicus quam vir fortis. Vix genuinum.

Ibid. 18 In illis opera luditur

(5) „Luditur" exercetur. (6) An „illuditur" hoc est frustratur? Hoc Ed. addidit, ut forma indicat. In (1) autem supplendum censeo „frustra" post exercetur. Formula frequens est in Plauto et Terentio, qui eadem significatione etiam dicunt „operam perdere". Cf. Lorentz ad Pseud. 357, Brix ad Capt. 344.

Ibid. 27 Ille ringitur tu rideas

Don. (4) Varie, nam pronuntiativo coniunctivum miscuit. Addidit Editor: non dixit enim „ringitur".

Ibid. 29 Ubi tu dubites quid sumas potissimum

(2) Non „potius" sed „potissimum" dixit, ut in re omni aliis alia potiora monstraret. Plautus „standum est in lecto, si quid de summa petas" (Men. I 1. 27). Philosophatur et exemplum asserit ineptum.

Pervenimus ad eam Phormionis scaenam (II 3), cuius scholia, post primos versus, dupliciter sunt tradita, in altera serie A a vs. 3 ad finem, in altera B a vs. 5 ad finem. Has autem Sabbadini, Rabbow, Wessner repraesentare putabant duorum Excerptorum illorum commenti specimina, quae ad ceteras fabulas huiusque scaenas primas a Compilatore essent confusa, sed ad hanc scaenam ab eodem altera post alteram transcripta.

II 3. 3 Adeste quaeso

(2) Proprie: adesse enim causae proprie dicuntur patroni et amici. A (6) Proprie advocatis dixit.

Secundum me habemus Donatum in (2), magistri cuiusdam excerptum in A (6); secundum Sabb. Rabb. Wessn. illic scholia utriusque excerptoris in primis vss. etiam confusa, hic alterius excerptum.

Ibid. 5 Pro deum immortalium! Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?

B (2) Magno ingenio Terentius impudentiam calumniatoris expressit, nam et prior incipit et prior accusat. — (3) Et quia non potest dicere „expellit Ph. Demipho?" „negat cognatam?" dicit.

Indicavi Interpolatoris additamentum ineptissimum: etiamsi Phormio illud dicere potuerat (non potuit autem ante minationem Demiphonis vs. 77), tamen non dixisset, quia cognationis negatio hoc loco unice commemoranda erat. In (1) autem agnosco scholium integrum Donati, in quo nihil desideretur, non alterius hominis excerptum.

A vacat ad hunc versum et ad 6, 7, 9, 10, quorum scholia supersunt tantum in B, et quidem plenissima denuo satisque longa.

Ibid. 8 Demipho ad advocatos: Ipsum esse opinor de quo agebam. Sequimini!

„A „Sequimini" dixit, quia properantius et concitatiore gradu pergit iratus.

Sic vere Donatus, nam senem indignantem et iratum (vs. 1 sqq.) vix passibus aequare possunt amici. Pugnat cum his schol. B: Apparet Demiphonem ut patrem familiae perturbari non mediocriter, quippe qui et advocatos conquisiverit adversus hominem sine advocatis agentem et progredi non audeat, nisi illi sequantur. Immo Demipho nec nunc neque in reliqua scaena perturbatus est aut ideo advocatos conquisivit, nec metu eos incitat ut sequantur, sed omnia festinabunda agit indignatione.

Habemus igitur in A scholium breve sed plenum ipsius commenti, in B contrariam Editoris interpretationem satis longam.

Ibid. 10 Ignoratur parens, negligitur ipsa

B (2) „Ignoratur" non agnoscitur, — (3) *„Ignoratur" quod fingitur, — hoc enim significat modo.* (4) *Et* „parens" pater,

nam ut variaret parentem dixit, quem supra (vs. 7) dixerat patrem. (5) Patrem ergo dixit puellae a Demiphone ignorari.

Quam vehementer hic interpolatus sit B (A deest) ostendunt cursiva Wessneri, qui quattuor tantummodo verba intacta reliquit. Merito, sed accedat oportet etiam (5), otiosa conclusiuncula magistelli per *ergo*, quem saepius iam offendimus. Scholia (3) et (4) olent sapientiam Editoris, nisi quod verba: *hoc enim 'sign. modo*, a Wessnero recte a praegressis separata, magistello reddenda sunt.

Itaque serie B, praeter longam et integram adnotationem Donati (1), quam omisi, exhibet operam et Editoris et magistellorum duorum vel unius.

Ibid. 11 Vide avaritia quid facit!

A Haec conversus ad circulum et coronam circumstantium conqueritur et dicit: nulla enim re magis populus concitatur, quam si quis egenum contemnat; inde et Sallustius „bonis invident et malos extollunt, atque sed". etc.

B (2) Proprie: „vide" stomachantibus convenit, qui indignatione coguntur quasi cum aliquo colloqui; sic ipse in Adelphis: „illud sis vide: exemplum disciplinae!" Sunt qui putent illum alicui de corona circumstantium dicere moraliter „vide".

Ex contrariis interpretationibus τοῦ „vide" sana est B (2) et apto exemplo illustrata, et reicienda est A cum inepto exemplo, quippe quod nequaquam ostendat, populum concitari si egenus contemnitur; totus enim Sallustii locus sic se habet: „Nam semper in civitate, quibus opes nullae sunt b. i. m. e., vetera odere nova exoptant, odio suarum rerum mutari omnia student, turba atque seditionibus sine cura aluntur, quoniam egestas facile habetur sine damno.

Hanc autem Interpolatoris [1]) interpretationem minus probabilem ex A aliquis magister rettulit post finem scholii Don. in B (2): „Sunt qui putent" cett.

Itaque in A Editor exstat, in B (2) (nec non in B (1)) Donatus cum additamento magistri petito ab Editore.

Ibid. 12 Si erum insimulabis avaritiae male audies

1) Stilus interpolatoris cognoscitur tautologiis „circulum et coronam", „conqueritur et dicit".

A (1) „Insimulare" est crimen ingerere; sic Cicero „nihil eorum quae Galli insimulabant, negavit" (Cat. III 12). B (1) Insimulatio est et falsi et veri criminis incusatio; sic Cicero (l.l.).

Illud genuinum est, hoc Editoris, qui amat verba, praesertim substantiva, derivata ab eo quod in textu est, in censum vocare. Igitur in A commentum, in B Editorem habemus cum exemplo commenti.

Ibid. 13 O audaciam, etiam me ultro accusatum advenit!

A: Exclamatio est; et ostendit, quid absente patre defenderit filius. B: Hic iam ostenditur persuasum Demiphoni esse vim adhibitam filio suo uxorem ducere, uno cum hunc audacem appellat, altero quod dicit „etiam", quae coniunctio ad Antiphonem convertitur, et sic „accusatum".

Altera pars scholii A „et ostendit" cett. pertinere videtur ad vss. sequentes et est e genere rhetorico quod a Donato abiudicavi in Mnem. XXXIII 229 sqq. cuiusque exempla in Phormione dedi p. 244 sqq. Schol. B. pessime exaratum Donato dari non potest, nam et exclamatio „o audaciam" perperam trahitur ad accusationem Antiphonis, et ea quae sunt: „ducere" pro „ut duceret" [1]), „uno" „altero", „coniunctio convertitur ad A." ab illius latinitate nimis abhorrent. Igitur Donatus de exclamatione perspicua tacuit. A rhetorem habet, B Interpolatorem.

Ibid. 14 Phorm.. Nam iam adulescenti nihil est quod succenseam si illum minus norat

A (2) Vide ut veteratorie ostendat contradixisse adulescentem.

B (1) Hic subtiliter ac latenter [2]) purgatur a Phormione apud patrem Antipho: cum dicit „iam non est quod succenseam iuveni" ostendit adhuc succensuisse et inimico fuisse animo, cumque addit „si illum minus norat", ostendit contradixisse sibi et restitisse in iudicio. (2) Et sic dicit, quasi adulescens non agnoscens puellam veniam meruerit, pater negata cognata ferri non possit.

Delenda sunt quae de his disputavi, cum mihi de loci lectione

1) Quod olim correxi Mnem. XXXII 249, sed praestat ab Interpolatorum latinitate manus abstinere.

2) Similiter Don. usurpavit „latenter" II 1. 13 (2), Ad. V 8. 6.

nondum constaret ante editionem Wessn., in Mnem. XXXII p. 250. Schol. B(1) rectissime se habet, dummodo „ostendit" utrobique intelligimus „patri persuadet", nam revera Antipho nec succensuit nec contradixit Phormioni, sed cum eo vinci se passus est (vs. 135 „vincimur"). Tum igitur A(2) breve excerptum est ex Donati B(1); huic autem genuino Ed. affixit suum (2), ubi verborum intentio alia esse dicitur quam quae Donato visa erat merito.

Ibid. 15 Quippe natu grandior

B(4) ⟨„Grandior"⟩ hic comparativus non est, sed habet significationem a positivo minus; Vergilius „iam senior sed cruda deo viridisque senectus" (VI 304). (6) Et „grandior" non „grandis", quasi dicat: grandior fuit, quam ut illum adulescens nosse posset. (7) Proprie g r a n d i s ad speciem refertur aetatis, ut grandis puer, grandis virgo et grandis senex dicitur.

Interpretatio in (6) prorsus est inutilis et lectorem nihil docet certi: nempe „grandior" causam indicat cur senex iam ruri semper degeret nec nosceretur ab Antiphone. Donato concedendum est (4), quocum compara ad Hec. prol. II 3 (2): „Adulescentior" haec comparatio minus a positivo sonat et vim diminutivam exprimit, ut „iam senior", cett. Cum (7) compara Ad. IV 5. 39 (1): „Grandem" ad aetatem veteres rettulerunt, non ad corpus, et in parte aetatis dicitur „grandis", non in tota vita, nisi additur „natu", ut „grandis natu parens adductus ad supplicium" (Cic. Verr. I 76). Et grandis infans et grandis puer et grandis ephebus et grandis virgo recte dicitur. In his postrema: Et grandis infans sqq. Wessnero additicia videntur, possunt tamen ferri pro exemplis illius quod dixit „in parte aetatis" dici. Videtur ad hunc locum Adelphorum Interpolator finxisse schol. (7); si cui tamen Donatus semet ipse repetivisse videatur, id non vehementer impugnem. A deest.

Ibid. 16 Pauper, cui in opere vita erat, ruri fere se continebat

A(1) „Vita" pro victu posuit. (2) Et „opera" hic septimus casus est.

B(2) „Opera" [1]) septimus casus est et „vita" nominativus.

---

1) Lemma A exhibet „opere", B „opera". Quod in A(2) legitur „opera", ostendit hoc excerptum esse ex B(2). Contra B(3) respicit lemma A „opere".

Ex his illud excerptum est, hoc fortasse plenum Donati.

B (3) „In opere vita erat" [1]) id est: qui opere faciendo quaerebat cibum. (4) Et bene addidit „fere": non enim semper, sed plerumque. (5) Expresse ostendit miseriam eius, qui in urbe natus interdixerat sibi accessus eius ob pudorem inopiae; — nam hoc significat „continebat", unde c o n t e n t i dicuntur in malis durantes. — hoc autem apud veteres faciebant nobiles, cum ad paupertatem redacti erant.

Schol. (5) unum Donati et continuum interpolatum esse sententia causali per *nam*, iam notavit Wessnerus; explicat Editor pro more vocem deductam a verbo quod legitur in textu (cf. supra sub 12) Scholia (3) et (4) non est quod Donato denegemus. Sed quid dicendum de A (1) et A (3) quod sic audit: Continere ⟨se⟩ dicitur, qui contra voluntatem se retinet?

Neutrum Donato concesserim: A (1) sensu non discrepat a B (3), quod illi dedimus; A (3) vix verum est, si componimus „intra silvas sese continere" (Caes.) et similia, nec quadrat cum Don. B. (4) „interdixerat sibi accessus".

Si haec igitur vere disputata sunt, series A nihil Donati continet, sed duo magistrorum compendia atque verbi interpretationem. B praeter schol. (1) satis inane Editoris („hic ostenditur quam pauper fuerit") [2]) exhibet scholia genuina (2) (3) (4) et (5) cum interpolatione Editoris.

Ibid. 18 Saepe interea mihi senex narrabat

A Habet miseriam otiosa (i. e. tranquilla) narratio. B (2) Miserabiliter et invidiose positum „senex" et maiore fide, quia „narrabat" dixit non „querebatur".

Brevem Donati adnotationem in A dilatatam audimus ab Editore in B (2), nam „senex" h. l. sine emphasi dicitur et „querebatur" ferri non poterat.

Ibid. 19 B (1) „Hunc se neglegere" ἀμφιβολία, sed quae sensu dissolvitur. Repetitio magistri vel Ed. est in 7 B (1) „„Patrem se scire" ambiguitas quae tamen discernitur sensu".

---

1) In codd. lemma est per errorem „Ruri fere", unde Wessn. supplevit: „qui <ruri> o. f. q. c."; minus recte.

2) E u g r a p h i u s B (1) (3) et A (1) quasi coniunxit: Expressit paupertatem, cui victus quotidianus opera quaerebatur.

Ibid. 20 Quem ego viderim in vita optimum

A Modo „in vita" in moribus. B (2) In actu ac moribus. (3) Et „in vita" hoc est: cum viveret et quoad vixit.

Nulla harum interpretatio placet. Sloman recte „in my life", ut iam Bentleius: *unquam, in vita mea.* A Donato dederim, qui cum dicit „modo" (= hoc loco) respicere videtur aliam significationem quam „vitae" exhibuit ad I 3. 12 (3); vide supra. Mira forma scholii (3) Editorem redolet.

Ibid. 21. Sequuntur scholia omnium fere difficillima. Geta laudes, quas Phormio in senem illum contulit, sic respuit:

Videas te atque illum, ut narras. Ph. I in malam crucem

De obscura illa formula in A nihil legitur nisi hoc de pronuntiatione: Melius hoc clare dictum a servo accipimus, ut defendisse dominum videretur. Contra permulta in altera serie: B (1) Deest „vidisti". (2) Scit enim illum vera non dicere. (3) „In malam c." adverbialiter ut „huc viciniae" (Andr. I 1. 43). (4) Hoc est: parem tete illi existimo atque illum tibi. (5) An potius: servus sciens hanc personam fingi vel certe etiam mortui vis⟨um⟩ hominis induci, male precatur parasito, ut etiam ipse sic aut nusquam sit ut fictus, aut pereat ut mortuus? (6) An sic accipiendum est, ut servus summissa voce hoc per iocum dixerit: tantum tu in vita te videas optimum, quantum fuit ille quem narras? (7) An sic intellegendum, ut servus hoc dicat: si optimum est victum opera quaerere et in alieno agro esse, videas te atque illum vidisti (cf. (1)), quemadmodum narras, vivere, et alluserit ad illud quod ait „quem ego viderim in vita optimum"?

Adde Eugraphium: Servus narrat pro domino sese agere: cognosce te atque illum cum quo loqueris (legitne: cui narras?). Bentleius locum corruptum esse credens: „Donatus, inquit, ut solet implicatus falsae lectioni, quo se vertat nescit: quattuor diversas interpretationes adfert, omnes exsibilandas. Nec recentiores se expediunt. Palmerius emendationem tentat, sed infeliciter: „Videas ted, illum ut narras"". Bentl. ipse corrigit: „Vidisti nullum, ut narras"; coniectura non multo felicior. Rhunkenius: „Locus foedissime corruptus; vide coniecturas apud Bentleium". Dziatzko omittit „ut", unde restat „Videas te, atque illum narras", scil. „optimum esse", ut Geta serio

loquatur optetque hoc: Tu, Phormio, talem, tam bonum, te videas, qualem illum esse narras. Sloman: „Compare yourself and him according to your account", i. e. „what a contrast between such an excellent man as you describe and a rascal like yourself." The meaning must be uncomplimentary to account for Phormio's rejoinder (i. e. seni illi ficticio). Some explain thus, „do you see to your stories about yourself and him, it is nothing to us", or, „see what liess you are telling about yourself and him."

Ubi etiam hodie sic titubatur, quid mirum si nihil ibi bonae frugis praebuerunt interpretes veteres. Ex horum temptamentis in (5) facile agnoscimus miram philosophi nostri inventionem, qui de spectro cogitat. Auctor scholii (6) verba magis sobrie explicuit, nempe Getam cum hoc eloquio non, ut in reliquo sermone, stare a parte Demiphonis, sed clam, submissa voce, Phormionem compellare, et ironice optare: „tantum tu" cett.; at vero quid haec ipsa verba „tantum tu" seq. proprie significent non aperte declarat; videtur locum intelligere ut Dziatzko, sed ironice. Omnium minime displicet, quod legitur in (7), cuius scholii significatio saltem aperta est nec absurda; scilicet arripit Geta Phormionis verba ultima: „At quem virum! quem ego viderim in vita optimum! et odiose ei eandem vitam in alieno agro aerumnosam imprecatur, quam ille senis optimi fuisse narravit. Tum ergo elocutio iusto brevior sic est explenda: „Videas te ita viventem atque illum vidisti, ut (falso scil.) narras." De ita omisso ante „atque" vid. Dziatzko ad h. v.

Hoc igitur Donatum invenisse puto, e cuius scholio magister (1) excerpsit: deest „vidisti"; alius (2) verba „ut narras" sic interpretatus est „scit enim illum non vera dicere". Tertius denique suo marte interpretationem infeliciter temptavit in (4). Tum in (5) Editorem audiri supra vidimus.

Sed quid censendum est de auctore schol. (6)? Possis putare hoc alterum temptamen esse Editoris, minus ineptum quam praecedens (5); at hoc nec per se verisimile est — nam procul dubio huic homini prius illud multo magis placebat eiusque ingenio conveniebat, — et est cur hoc in commento iam adfuisse credam, nempe propter scholium unicum A, huius enim scholii forma et argumentum ea sunt, ut Donato reddendum

videatur, qui verbis „melius hoc clare dictum" cett., optime refellit illud, quod in (6) est de „summissa voce". Itaque novum hic exemplum invenimus eius rei, quam antea [1]) observavimus, Donatum citare interpretationem antiquiorem, non addentem ut vulgo „sunt qui intelligant", vel tale quid, ac dein hanc refutare (in A (1)) suamque novam subiungere (7).

Si haec vere disputata sunt, Editor in commento invenit quinque scholia hoc ordine disposita: B (6), A, B (7) de loci enarratione, et B (3) de nota formula; praeterea in margine, opinor, legebatur B (4). Haec ita ordinavit, ut praeponeret brevissimum (4), tum insereret suum (5) et assumeret (6), A, (7) (3). Compilator ex margine ab initio posuit (1) (2) adiunxitque (3) e fine translatum. Tandem is, qui confecit seriem A, unum modo scholium excerpsit de pronuntiatione [2]), etenim in A locus difficilis prorsus omittitur.

Ibid. ad vv. 22 et 23 in B quattuor scholia leguntur genuina; in A unum tantum ad vs. 23: „Ob hanc" id est pro filia ipsius, — idque suspectum propter formam (p r o f.).

Ibid. ad vs. 24 in B tria scholia Donati plena et integra; in A haec duo: (1) A s p e r n a r i est averti non solum corpore, sed etiam animo. (2) A s p e r n a r i est recusare aut fere non agnoscere; est autem dictum ab „a" et „sperno".

Alterutrum a Donato abiudicandum; credo hoc, ubi verbi significatio minus recte efficitur ex iis quae Phormio dixit vs. 5 sq., cum reapse sit longe vehementior, ut est in Gloss. „despicere, contemnere, detestari". De (1) confer Livianum: „postquam aspernabantur flagitium aures" (VIII 8. 3) et Plautinum illud in Capt. III 3. 2 „a me segregant spernuntque se".

Ibid. 25. In B duo Donati. In A: (1) „Pergin" ἀπόστροφος per παρένθεσιν. (2) „Male loqui" pro maledicere. (3) „Impurissime" improbissime. (2) excerptum ex B (2): „male loqui" pro male dicere, et quaerit Probus, quis ante Terentium dixerit. Schol. (3) Donato concedi potest, sed dubito de (1) propter id

1) Supra p. 31 ad Eun. I 2. 4 (3).

2) Unde utriusque ordinis A et B origo repetenda sit, postea inquiram, et iam vide quae dicuntur ad vs. 28 et 30.

quod additur „per παρένθεσιν", cum secundum Artem Don. IV 372. 10 hic nudus sit apostrophus non parenthesis, de qua vide ibid. 262. 32. Cf. praeterea seq. schol. 26 (2).

Ibid. 26. In B tria Donati. In A unum ab Editore interpolatum: „Ain tandem carcer". Non carcereum sed carcerem asperius appellavit; sic Lucilius „carcer vix carcere dignus". *et „vix" pro „non"*. Cf. supra p. 17 ad Eun. III 2. 19 (1).

Ibid. 27 Bonorum extortor legum contortor

A: Fingit illi crimina de causa et de negotio. B: Ingeniose de ipso negotio sunt inventa convicia.

Hoc recte se habet, non enim nisi convicia sunt. In A observatio rhetorica impropria est de meris conviciis.

Ibid. 28 Demipho postquam fictum Phormionis cum Geta litigium aliquamdiu auscultavit, hunc iam clara voce compellat: „Geta". Phormio eundem submissa voce monet ut ero aurem praebeat: „Responde"! Tum Geta, qui erum nondum conspexisse se simulat, respiciens: „Quis homo est?" inquit.

A „Quis h. h. est?" Mire servus finxit se non vidisse senem, ut ea quae dixerit in Phormionem sincere dixisse credatur.

B (1) „Responde" Timuit poeta, ne huiusmodi vociferatio Getae quasi veram discordiam apud populum fingeret, et ideo fecit eum a Phormione admoneri. (2) „Quis h. h. est?" Ita mera dissimulatione additum „homo", ut videatur nihil de praesentia domini cogitasse.

A et B (1) Donati sunt, in cuius commento praecedebat B (1), ubi „vociferatio" intelligitur Getae convicia in Phormionem vs. 27: Bonorum extortor, legum contortor! In B (2) Editor corrigere sibi videtur id quod Don. de iisdem verbis apertissime dixit in A, sed partim idem repetit, partim fallitur in eo quod inepte dicit „nihil de praesentia d. cogitasse" pro praesentiam non sensisse, vel tale quid.

B (3), de alia re, genuinum est.

Quid haec scholia nos docent? Centies iam offendimus Editorem Donateis suas correctiones, plus minusve tamen ex illis compilatas, continuo subscribentem, nullo intercedente alio scholio. Itaque ille commentum integrum hic habuit, in quo scholia legerentur hoc ordine: B (1), A, B (3), tum suo loco correctionem B (2) inseruit post A. Itaque diversae series

A et B exstiterunt demum ex Editione Interpolatoris, non ex ipso iam Donati commento. Haec autem editio, ut identidem observavimus, magistellorum quoque additamenta tenebat in marginibus vel etiam in textu.

Hinc factum est, ut et horum hominum et Interpolatoris opera nullo discrimine in utroque ordine deprehendatur iuxta scholia germana. Confirmatam videbit hanc regulam quisquis scholia iam tractata et etiam tractanda ad eam exegerit.

Ibid. 30 Getam suam senis defensionem iactantem hic interpellat his:

Ohe [iam] desine!

A: Imponit silentium Getae, quasi validiora dicturus sit, et sic et supra „tace" dixit senex (vs. 28). B: Hac voce ostendit plus iusto pro se locutum videri Getam, nam „ohe" interiectio est satietatem usque ad fastidium designans. Horatius (S. II 5. 96) „donec „ohe!" iam ad caelum manibus sublatis dixerit, urge".

Ecce ratio superiori prorsus contraria, cum nunc A exhibeat Editoris scholium aemulum Donatei in B, cuius attende elegantiam in definitione et exemplo. Quo iure autem in A „validiora" dicatur, non assequor; exspectas „magis vana"; at confer scholium 33 (1) „Ais" dicimus de his qui vana loquuntur, dicere autem de his, qui validiora, — unde Ed. vocem fortasse sumpsit.

Ad hunc usque versum series B scholiorum numero et longitudine multo locupletior fuit, sed inde a vs. 31 altera A utroque nomine superat.

De scholiis A ad vs. 31—35, ubi B deest, nihil adnotandum est praeter emblema magistri aut Editoris in 32 (2) „Mihi ut respondeas" bene „mihi" utpote patri adulescentis. — vel domino Getae, vel etiam seni. — Reliqua in his scholiis genuina sunt.

Ibid. 35 Proinde expiscare quasi non noris

A Expiscari est diligentissime quaerere, ubinam pisces lateant. — Ergo tractum verbum a piscatoribus. B „Proinde" similitudinis adverbium modo est, non coniunctio ut „proinde tona eloquio, solitum tibi" (Aen. XI 383).

Praeter additamentum otiosum per *ergo*, utrumque redit ad

Donatum, qui prius locutus est de „proinde", dein de sequenti verbo „expiscare".

Appositum est repetere h. l. argumentum, quo usus sum olim contra eos qui duobus excerptoribus hos ordines A et B deberi putarent. Scripsi nempe in Mnem. XXXII p. 213 praeter alia hoc quoque: „Excerptores illi nimirum scholia in suam quisque editionem transferebant in utilitatem lectorum, unde consentaneum erat, utrumque excerpsisse in genere optima et utilissima ac non raro eadem. Sed res aliter se habet. Uterque sedulo vitavit ea quae alteri placuerant, nam ordines numquam fere eadem exhibent [1]). Diceres eos operam praestitisse ex compecto, nisi haec coniectura nimis esset inepta". Sic ad hunc locum e duabus Donati notationibus utilibus alter alteram excerpsisset, neglecta altera. Idem valet de scholiis Donati in A et B ad 14 A (1) iuxta B, 24 et 25 et 28 item, 43, 46, 49, 73.

Si igitur verum est, in quo demonstrando haec tota disputatio versatur, utramque seriem inquinatam esse iisdem interpolationibus Editoris et insuper additamentis magistellorum a Compilatore translatis iisque similibus, quae in reliquarum quoque fabularum scholiis deprehendimus, et si praeterea altera series alterius rationem semper habuit, sequitur seriem A et B post commentum a Compilatore confectum demum exstitisse et quidem alteram post alteram. Qua ratione hoc fieri potuerit postea adumbrabo.

Ad vs. 36—41 deest B; quae in A leguntur brevia sunt sed sincera praeter vs. 38.

Ibid. 38 De. Dic nomen. Ph. Nomen? Maxime. De. Quid nunc taces?

(2) Hic ergo deest „nescio" vel „necessarium est". (3) „Quid n. t." Urget senex, quia intellegit eum nomen nescire.

Manifestum additamentum est conclusio ex (3) per *ergo* in (2), nec unum, sed duo opinor, nam alter mag. addidit ineptum illud „vel necess. est".

---

1) Concinunt tantum in quattuor levissimis rebus: 16 Opera septimus casus est; 20 in moribus; 25 male loqui pro maledicere; 26 Lucilius: carcer vix carcere dignus.

Ibid. 43 et 46 Utraque series exhibet ad hos locos schol. genuina, nihil amplius.

Ibid. 49 De. Ita ut dicis. Ergo tum cum advenissem (sc. in iudicium)

Lepida Demiphonis verba „Ita ut dicis" spectant tantum ea quae Phormio dixit vs. 46: „primus esses memoriter progeniem vostram usque ab avo atque atavo proferens", non ad id quod ille dixerat vs. 46 „si talentum rem reliquisset decem", quo perperam tracta sunt ab Editore in A (1): Ita sum, inquit, ut dicis avarus et superbus. Schol. A (2) (3) et B de schemate Donati sunt.

Ibid. 51—59 Sex scholia breviora Donati in A. Deest B, qui contra ad 61 Donati schol. exhibet longius.

Ibid. 62 A (1) (2) brevia Donati. B tritum illud magistelli: „id" pro ob id [1]).

Ibid. 64, 65, 66 A quattuor brevia Donati. B rhetorica ad 64 et 66 [2]).

Ibid. 67 Ph. Itane tandem quaeso, virginem cum duxeris, mercedem dare lex iubet ei atque amittere?

A Bene „amittere", quia finis cupiditatis a m i s s i o est. Et per se et hoc loco satis absurdum; significat enim r e p u d i a r e.

Ibid. 68 A (1) Longum et integrum Donati. (2) Rhetoricum [3]). Vides igitur utramque seriem etiam rhetoricas interpolationes tenere. B deest.

Ibid. 70 et 72 A duo brevia Donati.

Ibid. 73 Sine modo

A (1) Haec minantis sunt verba. (2) Bene imitatus est modum comminantis. IP hoc illi pro augmento addidisse videtur.

B duo brevia genuina.

Ibid. 75 A rhetoricum spurium. B duo genuina. 76 et 78 A scholiuncula incerta.

Ibid. 79 Dem. ... cum uxore hac ipsum prohibebo domo ...
Ph. Tu te idem melius feceris

1) Cf. Mnem. XXXII p. 303 adn.
2) Cf. Mnem. XXXIII p. 246.
3) Hoc inserendum in Mnem. XXXIII p. 246 post 66.

A: „Tu te i. m. f.". Locus est hic ut se ostendat Phormio de compacto egisse cum Antiphone. B: Quidam sic intellegunt „tu te id. m. f.", ut senex potius exeat quam eiciat filium; artificiose autem loquitur Phormio, ut adimat suspicionem seni consensionis et convenientiae inter parasitum et filium. Sententia verborum „Tu te idem melius feceris" aperta est et a Slomano sic reddita: „it would be better to do the same with yourself" i. e. „to leave the house yourself". Et sic etiam Dziatzko. Illi „quidam" igitur recte intellexerunt nec cogitari potest, quomodo scholiasta, qui vix alius esse potest quam ipse Donatus, pervenerit ad alteram interpretationum, nisi sumimus eum legisse „Tute idem m. f." idque sic explicasse: Fac idem quod dixisti (i. e. prohibe filium cum uxore domo), nihil melius facere poteris. Tunc lemma Donati fuit Tute, non Tu te, et simul declaratur cur insolenter lemma repetatur, nempe quod dicit sic intelligunt id spectat alteram lectionem, quae subicitur, tu te, haec igitur lectio obiectum est verbi intellegunt, non sequens sententia „ut senex" cett. Sic Donati explicatio non quidem defendi, sed tamen excusari quodammodo poterit.

Schol. A, quod contrarium docet atque Donatus, nempe Phormionem non celare sed ostendere consensionem cum Antiphone, utique Editori adsignandum est. Wessnerus cum Teubero temere correxit „⟨non⟩ de compacto e. c. A."; tum autem scholium conspiraret cum Donati interpretatione et pertineret ad parallelorum speciem Interpolatoris, ubi eadem aliis verbis repetit.

Reliqua scholia brevissima, ad vs. 81, 82, 86, 88, 90, 92, 93, omnia leguntur in A, nisi quod ad vs. 93 B notat ἔλλειψιν. Haec omnia genuina sunt praeter 86: „Quae tuam senectutem oblectet" non te sed tuam senectutem. Huius auctorem iam novimus, redit ad Andr. V 3. 15 (3) Non „me" sed „meam senectutem", quod plus est et miserabilius, dicit.

Antequam ex hac scholiorum recensione ad Phormionem II 3 concludam de duorum ordinum A et B natura atque origine, prius interpolationes exsequar, quae in rarescentibus scholiis inveniuntur ad eiusdem fabulae scaenas II 4—V 9.

II 4 In hac scaena praeter vere Donatea leguntur novem scholia rhetorica de quibus vide Mnem. XXXIII p. 246 sq. [1]).

Haec non derivanda sunt ab editione Interpolatoris sed a Compilatore aliunde illata.

III 1. 13 (2) „Confutavit verbis", convicit, ut si diceret „refutavit". (2) Sed refutatio in personam.

Editor Donatum falsa differentia corrigit. Cicero refutare et confutare cum obiecto personali et reali iunxit promiscue; comicis in usu fuit confutare. „Refutat" in Pacuvio suspectum erat Ribbeckio p. 83.

Ibid. 14 (2) Ordine: primo dominum, post Phormionem, ultimum se posuit (cf. vs. 11, 12, 14). Scholium nimis pusillum.

III 2. 17 Neque Antipho alia cum occupatus esset sollicitudine
Tum hoc esset [2]) mi obiectum malum!

(1) Hoc dolet Phaedria, quod in eadem re laboraverit Antipho, id est in amore, quodque amare contigerit. (2) „Alia" minore aliqua sollicitudine quam haec est quam nunc gerit. (3) An „alia" praeter hanc quam de me gerit. (4) Ordo et sensus hic est: neque tum esset mihi hoc obiectum malum, cum Antipho alia sollicitudine esset occupatus, levi quapiam, non hac de nuptiis, quae est gravissima.

Verborum sententia ambigua est. „Neque" iungi potest cum „alia", cum „occupatus esset", cum altera sententia „tum" sqq.

Schol. (1) iungit „neque alia" = eadem et verba sic intelligere videtur: dolere Phaedriam quod, dum ipse adhuc laboret in amore, Antipho iam laboraverit, i. e. non amplius laboret, quippe cui amatam possidere contigerit. Interpretatio obscure enuntiata et amico indigna, quippe qui doleret amici prosperitatem in amore.

---

1) Numeravi ibi scholia satis multa rhetorica non Donatea cum in hac tum in praecedenti parte commenti ad Phormionem. In scholiis ad II 3—V notavi haec: II 3. 1, B 15 (5), B 20 (1), B 64, B 66 (1). II 4. 1 (2), 11, 12 (1), (2), 13 (2), 15 (1) (2), 16, 18, 19. III 2. 1 (1), 11 (1) IV 1. 1. VI 6, 7, 24 postr. V 9. 1. 25, 27 (longiss.), 28 (1) (2), 29 (2) in f. 45. Praeter haec et ea quae supra deinceps tractabuntur omnia scholia Donato esse danda videntur; pleraque brevissima sunt.

2) Sic perperam lemma et scholiasta in (4) pro esse.

Schol. (4) Iungit „Neque tum" sqq. et locum sic enarrat: Dolet Phaedria hoc malum sibi non tum obiectum esse, cum Antipho alia, hoc est leviore, sollicitudine occuparetur quam in qua nunc versatur. Sic igitur „esset" = esse et „alia" dictum pro leviore. Excerptum huius scholii legitur in (2): „alia" minore aliqua, cett.

Denique schol. brevissimum (3) locum sic explicare videtur: Dolet Phaedria hoc malum sibi tum obiectum esse, cum Antipho non alia etiam praeter hanc quam de Phaedria gerat sollicitudine esset occupatus. Hoc sane nimis absurdum.

Non tantum veteres interpretes de loci sententia laborarunt, sed recentiores etiam valde dissentiunt. Bentleius interpunxit post „Neque" et sensum sic libere reddidit: „Indignatur Phaedria ... se tum in sollicitudine esse, cum Antipho beatissimus sit" [1]). Wagnerus pro „Neque" correxit „Atque", eumque secutus est Dziatzko, cui tamen vel sic loci forma non satisfacit. Sloman vertit: „And to think of my being confronted with this trouble just when Antipho had been engrossed with a similar („neque alia") anxiety", idemque refert hanc versionem viri doct. S. C. Jebb: „And to think that this blow should not have befallen me when. A had same love trouble on hand too".

De tam variis interpretationibus paene dixerim cum Livio: „Haec utcumque animadversa aut existimata erunt, haud in magno equidem ponam discrimine". Proximae vero videntur enarrationes in scholio (4) et Bentlei ac Slomanni, sed harum quoque nulla non habet, quod displiceat, vel propter sententiam vel propter loci structuram minus probabilem.

---

1) Nota Bentlei digna est quae describatur: „Donatus sic explicat. *Alia, levi quapiam, non hac de nuptiis, quae est gravissima* (cf. schol. (4)); hoc voluit: Dolere Phaedriam, adeo occupatam esse alia cura Antiphonem, ut de suo hoc negotio, nec spatium ei cogitandi nec voluntas sit. Atque haec interpretatio fere hodie obtinet; nisi quod Guyetus, cui illa non satisfacit, antiquum suum obtinens, tres hos versus ut insiticios damnat. Omnino aliud est, quod voluit Poeta. Indignatur Phaedria, vel ex aemulatione et invidia inter pares et cognatos, vel quod in miseria socii se invicem magis curant et adiuvant, se tum in sollicitudine esse, cum Antipho beatissimus sit. Hoc idem sensit supra I 3. 11 Antiphonem *amore abundare*, nimia felicitatis copia gravari: et nunc id ipsum hic sensisse, quae sequuntur, ostendunt. *O fortunissime Antipho!*

Iam vero, ut ad scholia redeam, Donato cum Bentleio tribuerim (4) huiusque excerptum (2) magistro nescio cui; tum (1) re et forma satis debile Editori; denique (3) alii magistro supplenti collegae notationem (2). Itaque in commento legebatur tantummodo schol. (4), huic Ed. praescripsit (1), denique Compilator vel ex Editoris vel ex alius editionis margine inseruit (2) (3).

Ibid. 40 Ant. Iam ea (dies praestituta olim cum Phaedria) praeteriit? Dor. Non, verum haec ei antecessit

(2) Urbane leno „haec antecessit", ut alii putant meretrix vendita, ut alii dies lenoni quam constitutum fuit. — (3) An aperte leno perfidus mentitur, unde sequitur „non pudet vanitatis"? (4) Ergo plus est „antecessit" quam praeteriit. — (5) „Non pud. vanit." apparet supra lenonem de perfidia anticipati temporis esse confessum.

Dorias leno diem praestituerat ad quam Phaedria pecuniam, ille puellam daret (vs. 38), sed interveniente milite eam nihilominus vendiderat.

Urbanitas, hoc est lepor (cf. V 8. 95 (1)), scholii (2) in eo est posita quod leno non negat quidem diem Phaedriae nondum praeteriisse, sed versute et vafre ait alteram ei antecessisse. Sed quid est haec? Respondet scholiasta: „ut alii putant meretrix vendita (i. e. ipsa venditio meretricis), ut alii dies lenoni, quam constitutum fuit".

Postrema sententia laborat corruptela. Wessn. correxit: „d. l. ⟨in⟩ quam constitutum fuit", quod minus intelligo. Scholiasta nimirum significat aut ipsum diem quo veniit, aut diem, quam cum novo emptore constituerat tradendae mulieris [1]). Itaque verba sic fere corrigenda videntur; „dies qua (vel in quam) lenoni constitutum fuit (scil. tradere puellam)".

Sequitur falsa coniectura in (3), nam leno non mentitur, verum urbane vana et perfida locutione usus est. Itaque (3) Editori reddendum est, nec non inepta conclusio per caram ei

1) Sloman „haec, sc. the day on which the other purchaser appeared", quae versio hanc quaestionem non dirimit. E versu 45: „Cras mane argentum mihi miles dare se dixit" apparet, alteram scholiastae significationem iustiorem esse, ut declaratur in (5).

formulam *plus est* in (4), quod cum (3) coniunctum fuit. Restant schol. (2), ubi „haec" non meretricem, sed diem indicare merito decernitur, et (5), quae iuxta fuere in commento quibusque Ed. suam coniecturam et conclusionem interposuit, quia haec ad priorem Donati notationem pertinebant.

IV 3. 6 Compluria

(1) Secundum regulam locutus est, nam hoc complure et haec compluria. (2) Sic veteres, quod nostri dempta syllaba complura dicunt; sic et Cato Originum V „fana in eo loco compluria" et Cicero in Protagora „confirmandi genera compluria". — Credo quia veteres hoc plure non hoc plus dicebant.

Formae plure et complure, quantum cognovi, alibi nusquam commemorantur, et denuo impudenter fictae sunt ab IP., atque is est, qui Donati scholio (2) suffixit suum „Credo" [1]). Alius magister ex Don. (2) cum additamento Editoris concinnavit schol. (1).

Ibid. 30 Haec hinc facessat

(1) Pro „hinc se faciat" id est abeat, ut „huc se faciat" huc accedat significat. (2) „Facessat" pro cedat, alias faciat. *Ergo duas res significat hoc unum verbum* (Wessn. c.). (3) An hinc „facessat" proverbialiter quasi hinc faciat? Plautus „argentum hinc facite" (fragm. susp. XII G.). (4) „Huc te fac" dicitur pro „huc accede".

E scholio genuino (1) duo magistri confecerunt potius quam excerpserunt scholia (2) et (4), atque ad (2) mag. A, opinor, est qui adnexuit cursiva Wessneri „Ergo" cett. Haec igitur e marginibus inseruit Compilator. Editor Donateo suam, ut solet, coniecturam inanem subiunxit per *an*, addens exemplum Plautinum, ut ait, sed fortasse subditicium, hoc est ab ipso impudenter fictum.

De facere et facere se pro facessere vide Friedlaenderum ad cenam Trimalchionis c. 62 „coepit ad stelas

1) Wessnerus de Aem. Aspro p. 38 adn. verba „credo ... dicebant" attribuit illi, quem appellat „commentatorem Ego" („Egokommentator"), sed scholia per *ego* non unius sunt auctoris. Cf. supra p. 281. Idem schol. (1) minus iuste nominat „ein trivialer Auszug des Originals ohne Zitate".

facere" p. 154 et p. 288, ubi citat Apul. Met. V 2 „paulo fidentior intra limen sese facit". Tertull. de pall. 3 „ad illum ex Libya Hammon facit".

Ibid. 63. Sexcentas proinde potius mihi iam scribito

(1) Perspicere hinc licet consuetudinem utriusque sermonis, nam Apollodorus μυρίας dixit pro multis. — (2) Et ut apud Graecos μύρια ita apud nos „sexcenta" dicere pro multis usitatum est. — Cicero „sexcenta possum decreta proferre" (Verr. I 125).

Initium et finem unum Donati scholium efficiunt, cui Compilator e quodam margine infersit initium scholii (2), excerptum a magistro ex (1). Ceterum Donati scholium imitatus est Eugraphius: „Postremum autem sexcentas pro quamvis multas, ut Cicero: possum s. d. p.".

Ibid. 76 Id sumam

(1) Non „fructum", sed „argentum". Hoc vel caecus viderit.

IV 4. 27 Interdixit hariolus

(2) „Hariolus" est qui divina mente vaticinatur. dictus hariolus quasi fariolus a fari. — scilicet H pro F, ut et F pro H in multis locutionibus mutabantur. (3) An ab halando? nam halitu solebant excludere veluti mortalem animam, ut divinam reciperent. Unde et voces eiusmodi dabant, † quae est ex hoc qui hunc sonum exhalandi praestant.

Donatus in (2) derivationem notissimam exhibet, quae invenitur etiam apud Gramm. latinos (VII 11. 10 etc.) et in Glossariis. Postrema verba „scilicet" cett. ei tamen imputanda non sunt; Donatus in tali re ipsa mutationis exempla addere non omittit, ac praeterea particula *scilicet* additamenti suspicionem facit. In (3) autem Editor denuo coniecturam profert, cuius utrum insaniam an audaciam magis mirer nescio. Suppeditavit ei hoc inventum harioli definitio talis: „Incantatores sive divini, qui concepto ante aram spiritu futura praedicunt". Vel: „Insani, qui spiritu nescio quo inflati vaticinantes circa aras et templa discurrunt atque bacchantur". Gloss. VI p. 512.

Corruptela in fine ita fortasse corrigi potest: „quae exeunt ex (his vel) iis, qui", illius enim verba non nimis eleganter restituenda sunt.

IV 5. 1 Quietus esto

„Quietus" id est securus: ab eo quod praecedit id quod sequitur. Cf. supra ad Eun. IV 6. 24.

V 2. 3 Ita fugias, ne praeter casam, ut aiunt

Don. (1) Ita fugito, ne praetermittas casam tuam, quae sit tibi tutissimum receptaculum. Huic simplicissimae proverbii enarrationi Interpolator duas supposuit ineptas has: (2) Aut ita fugias, ne praetereas casam tuam, ubi custodiri magis et prehendi fur et mulcari verberibus potest. (3) Aut verbum erat ipsius custodis furem exagitantis et interea prohibentis, ne ante casam transeat, ne in praetereundo etiam inde aliquid rapiat.

Eugraphius non minus mirabile: „Fugias non ante casam, sed in casam; enim stultum est, cum auxilium habere possis, ante illam fugere, non in illam; utique enim auxilium tuae domus debes petere, non alienum". Cum his compara Pompeium (G. L. V 311): Nescio qui puta fur rapuit nescio quid et fugit ante domum eius cui rapuerat, tu dicis illud quod legimus in Terentio „ita f. n. p. c.".

Georges (Otto A. f. L. L. V 9) cum Donato „Fliehe so, dass du nicht an der bergenden Hütte vorbei rennst, d. i. dass du nicht vor Eifer zu entkommen dem eigentlichen Zielpunkt(?) deiner Flucht verfehlst". Sloman: „In running away, don't pass the house (i. e. your master's)", vel „don't pass your shanty". Dziatzko vix recte: „Wer einer Gefahr durch Flucht sich zu entziehen sucht, soll zusehen, dass er nicht dabei seine Behausung den etwaigen Verfolgern überlasse. Das Sprichwort ist vielleicht einem verbreiteten Kinderspiele entlehnt". Hanc interpretationem probavit Otto, quod miror, cum scite citet Graecum proverbium: οἴκοι γενοίμην· ἐπὶ τῶν ἐκφυγεῖν τὰ δεινὰ εὐχομένων; ceterum non a puerili ludo sed e re militari (casa i. e. castra) desumptum esse putat. Idem tamen merito probat Donati interpretationem ad vs. 1: „Queritur de se senex, quod dum avari infamiam fugit, stulti reprehensionem incidisset".

Nimirum proverbium eos carpit, qui, dum Scyllam vitare contendunt festinatione et mentis anxietate ac stupore abrepti in Charybdim incurrunt.

V 8.28 Sed transi sodes ad forum atque illud mihi
Argentum rursum iube rescribi, Phormio.
Ph. Quod ego rescripsi porro illis quibus debui?

(1) „Rescribi" reddi, scilicet per mensae scripturam. (2) Quoniam adnumerationem pecuniae antecedit scriptura, rescribere dicebant pro remuneratione, et sic infert „quod ego rescripsi porro illis quibus debui". Haec est ergo figura, in qua secunda de primis significatum sumunt. (3) „Rescribi" per scripturam, id est de mensae scriptura dari; unde hodie additur chirographis „domo ex arca sine mensae scriptura".

30 (1) „Quod ego r. i." per scripturam reddidi. (2) Illis dedi, ut apud Vergilium „deditur hic subito Troiana per agmina rumor" (VII 144).

Illustrantur haec scholia his veterum locis [1]: Ad. II 4. 13 (1) „Ego ad forum ibo" tum enim in foro et de mensae scriptura (cf. supra (3)) magis quam ex arca domoque vel cista pecunia numerabatur". Schol. Ter. ed. Schlee p. 139, 14 ad h. l.: „reddi per scripturam" Ps. Acron ad Hor. Serm. II 3. 74: „rescribere est enim debitum solvere, hoc est scriptum debiti liberare. Terentius „... iube rescribi" hoc est reddi per scripturam". Serv. ad Aen. VII 422 „rescribi" vero reddi: Horatius (l.l.).

Hi loci non multum lucis ad scholiorum nostrorum auctores cognoscendos afferunt. De his autem sic iudicandum esse censeo.

Schol. (2) concinnum prorsus satis facit ad verbi quod est „rescribi" iustam plenamque intelligentiam. Hoc igitur Donato debemus, qui idem, ut puto, praemisit ex (1): „rescribi" reddi — nihil amplius. Praeterea etiam pro additamento habendum est, quod legitur in fine schol. (1) „Haec est ergo figura" cett. Don. figuras separatim refert et vocabulo Graeco vel saltem certiore formula, quam haec est, quae redolet Editoris formulam saepe usurpatam „ab eo quod praecedit, id quod sequitur".
Schol. (3) Editori tribuo, qui res sumpsit e Don. ad Adelph. l.l. sed suis verbis eas vestivit. Schol. 30 (1), uti additamentum 29 (1) „scilicet p. m. scr.", continent vulgarem verbi definitionem, ut ostendunt loci supra citati, quam in marginibus exhibue-

---

1) Hos locos gratus debeo Wessneri industriae in Appendice componendo adhibitae.

runt magistri. Denique 30 (2) vel Interpolatori nimis ineptum est, nisi fortasse scripserit sic: „Rescripsi illis" „d e d i d i, ut apud Verg." cett., ubi pro „diditur" legit „deditur", unde putavit „rescripsi illis" simul significare: inter eos distribui.

In commento igitur hoc erat: „Rescribi" reddi; quoniam adnumerationem ... quibus debui?" Editor tum supplevit: „Haec est ergo ... sumunt", adiunxitque (3). Tandem Compilator ex margine inseruit „scilicet p. m. s. scr." in (1). Ad vs. 30 Donatus vacabat.

Ibid. 50 C h r. Nullus sum ... Sepultus sum

„Sepultus sum" *αὔξησις*. Sic Don. Addidit Ed.: nam plus est quam nullus sum.

Ibid. 60 (2) Proprie militibus adscribuntur „facta". Schol. suspectum.

Ibid. 95 Nisi sequitur, pugnos in ventrem ingere

(1) Urbane „in ventrem" quasi parasito. (2) An „ventrem" totum parasitum dicit, ut Lucilius in secundo „vivite lurcones, comedones, vivite ventres?" (3) An simpliciter, quia qui restitit nec sequitur collo trahentem obtorto, repandum se facit et ventrem proicit, cum in ventrem feritur, currit et sequitur?

Particula „An" ab initio schol. (2) procul dubio a dormitante Compilatore (vel librario?) inserta est ad exemplum sequentis (3). Etenim (2) non opponitur praecedenti scholio, sed explicat cur v e n t e r „urbane" i. e. lepide, cf. supra p. 304 ad III 2. 40, usurpatus esse dicatur. In (3) deprehendimus Editorem, qui mentis acie, qua non caret, abutitur, ut saepe, in argutas enarrationes nimis longe arcessitas.

V 9. 59 Tu tuum nomen dic quid sit. P h. Phormio

(1) Bene dixit „tu": interim pronomine utitur, quod non habet nomen. (2) An potentiorum blandimentum circa inferiores fuit hoc, ut nomina eorum quaererent et cum audissent, ipsis nominibus eos compellarent statim? (cf. vs. 61). Tale est in Ad. „qui vocare? — ⟨Geta⟩ — Geta, hominem maximi preti" etc.

In (2) lector admirabitur nimirum Editoris acumen et eruditionem, non male nunc sed commodissime adhibita, sed desinet mirari, si legerit ipsius Donati adnotationem ad Adelphorum l.l.,

quae sic se habet: „O, qui vocare?" Post „o" nomine vocaturus non habuit quid diceret et ideo subiecit „qui vocare?" Sic Vergilius: „O — quam te memorem, virgo? Moris est autem inferiores proprio nomine vocare, si blandiri velis; sed hic nominis oblitus, dum dubitat et inquirit, inhaesit pronomini". (Cf. Don. in (1)).

De eadem re Wessn. in App. citavit Dan. ad Aen. I 38, ubi haec leguntur: „Nec posse Italia Teucrorum avertere regem" et mire Aeneam noluit nominare. Honorantur enim minores a maioribus si suo nomine fuerint nominati, ut „Aeole, namque tibi". Contra contumelia est si maiores a minoribus suo nomine nominantur, ut „Iunonis gravis ira", et „pacem te poscimus omnes, Turne".

Meminimus Wessnerum (praef. p. XLVI) Sabbadinii et Rabbovii vestigiis insistentem coniecisse, scholiorum ordines A et B repraesentare exemplaria, quae excerptor unus et alter e commento Donati servato auctoris nomine confecissent ac „plus minusve transformata in Terentianorum codicum margines" transtulissent; Compilator autem hos ordines ad Phorm. II 3 alterum post alterum dedisset, sed dein ad Phorm. II 4 usque ad finem fabulae neglecto altero alterum tantummodo (A vel B) rettulisset. Quid de hac coniectura censendum sit supra satis disputavi. Nunc id tantum moneo, cum in ordinum scholiis A et B, tum in reliquis ad Pho. II 4 sqq. prorsus similem eiusdem Interpolatoris operam nobis identidem deprehensam esse, quam antea sescenties offendimus in scholiis ad reliquas fabulas et initium Phormionis, unde sequitur illos ordines et rarescentia scholia in reliquam Phormionem ad exemplaria vel exemplar commenti revocanda esse, quod ab illo, quem Editorem appellavi, interpolationibus iam magnopere auctum esset. Quid autem censeam de ordinum illorum rarescentiumque scholiorum auctore et origine in sequenti capite sub finem declarabo.

Conspectus interpolationum Editoris ad Eunuchum et Phormionem praeter II 3.

Ut Editoris opera varia et multiplex rite cognoscatur, interpolationum, quae supra tractatae sunt, genera et species multifaria sub his titulis disposui 1).

I Imitationes rerum et verborum Donati

Eun. I 1. 1
2. 4[2]
22[1]
70[2]
98[1] (ut diximus)
II 3. 20[3]
28[1]
59[1]
76[1.2]
III 2. 17[2]
V 2. 10[2]
69[3]
6. 20[2]
Phorm. prol. 26[1]
I 1. 12[4]

II Scholia Donatianis iuxta posita vel opposita sine particulis

Eun. I 2. 18[3]
28[2]
59[4]?
83[2] 2)
87[5]
88[4]
93 2)
110[3]
II 2. 5[7] 2)
29[1.2]
54[3]
57[3]
II 3. 10[4]
26[2]
28[2]
II 3. 82[2]?
97[4]
III 1. 11[2]
2. 6[2]
31[3]
5. 2[1]
9[2.3]
14
42[3]
IV 4. 18[1]
20[2]
44[2]
6. 3[1]
4[3]
7. 2[2]
IV 7. 15[1]
16[5]
40[2]
41[1]
V 1. 7[2] (sed ego)
8[1]
5. 22[2.5]
8. 14[1]
29[2]
37[3]
Phorm. I 1. 11[4]
2. 7[6.7]
13[1]
20[2]

---

1) Aliorum commentariorum (ad Vergilium, Horatium, Lucanum, Iuvenalem cett.) rationibus quod interpolationes attinet cum Donati commento comparandis nondum vacavi. De Servianis autem commentariis ad Vergilii carmina lectu dignissima sunt, quae hac in re Georgius Thilo exposuit in praefatione vol. I p. v sqq.

2) Donati fere compendia.

Phorm. I 2. 73[4]
3. 8[3]
12[2]
II 1. 4[2]
2. 8[2]
III 1. 13[2]
III 2. 17[1]
IV 3. 6[2] (credo)
V 8. 29[3]

III Scholia Donatianis subiuncta per particulas

1. Per *an, an aliter, an potius, an quia, vide an,* sim.

Eun. prol. 24[3]
I 2. 43[3]
120[2]
III 1. 55[2]
2. 10[1]
4. 8[2]
IV 3. 13[3]
24[6]
IV 6. 13[2]
7. 12[2]
V 2. 37[2]
Phorm. I 1. 6[5]
2. 24[2]
84[3]
4. 15[2]
I 4. 24[1, 2]
II 1. 4[2]
III 2. 40[3]
IV 3. 30[3]
4. 27[3]
V 8. 95[3]
9. 59[2]

2. Per *nam, enim, non enim*

Eun. prol. 17
I 2. 9[2]
II 1. 14[3]
21[3]
2. 40[6]
II 3. 91[2]
III 2. 48
IV 3. 18[1]
6. 20[2]
25[1]
V 3. 10[1]
4. 12[3]
30[2]
46
8. 29[2]
Phorm. V 8. 50

3. Per *aut, aut — aut*

Eun. prol. 73
I 2. 83[5]
120[2]
124[2]
II 2. 30[4]
3. 21[3]
II 3. 53[3]
III 1. 18[6]
22[4]
IV 1. 21[2]
V 2. 54[4]
3. 11[2]
V 4. 17[2]
5. 10[2]
8. 34[2]
35[1]
Phorm. I 2. 73[4]
V 2. 3[2, 3]

4. Per *vel*

Eun. II. 1. 18[4]
2. 6[3]
III 5. 17[2]
IV 1. 13[3]
6. 31[4]
IV 7. 10[4]
V 2. 4[2]

5. Per *sed*

Eun. I 2. 88[7]
II 1. 5[3]
3. 14[2]
69[2]
II 3. 89[3] (sed melius)
III 1. 6[1]
2. 3[3]
IV 6. 17[1] (tamen)
IV 7. 16[4]
V 1. 7[2] (s. ego)
8. 26[2]
8. 35[1]

Eun. V 8. 49[9] (s. mihi videtur)	V 8. 49[10] (sunt qui s. male)	Phorm. I 2. 92[5]

6. Per *Simul, et simul, et bene, mire, vide,* sim.

Eun. I 2. 91[2] (et melius)	II 3. 45[5] (et quam opportune)	IV 7. 20[4]
103[2]	III 2. 38[4]	V 2. 20
109[3]	5. 23[3]	3. 7
II 1. 62[3]	IV 5. 5[2] (et honorifice)	4. 33
2. 29[2]	6. 23[3] (et melius)	5. 22[2. 5]
3. 72[3]	7. 16[6]	8. 42[4] (considera)
84[6]		Phorm. I 1. 19[1] (docte)

IV Scholia ab Editore ultro prolata

Harum species distinxi has:

1. Quae nullum habent indicium externum

Eun. I 2. 88[8]	III 2. 24[3]	V 2. 41[1]
II 2. 37[1]	IV 1. 8[3]	3. 7
46[1]	4. 2[5]	6. 23[3]
3. 34[2]	20[6]	8. 40[1]
81	53[4]	Phorm. pr. 23[2. 3]
82[1]	7. 9[4]	II 3. 5 B[3]
III 2. 4[2]	V 2. 1[3]	III 1. 14[2]
12[3]	25[3]	V 8. 30[2]
17[1]	36[2]	

Quae exhibent particulas vel formulas

2. *Non — sed*

Eun. I 2. 71[1]	III 2. 18[4]	V 8. 42[4]
74[5]	31[5]	Phorm. I 1. 8[1]
87[2]	42[5]	2. 10[5]
99[4]	5. 56[4]	4. 30[4]
II 1. 9[2]	IV 7. 20[1]	39[3]
11[2]	41[5]	II 1. 50[2]
3. 16[4]	V 1. 5[1]	2. 27[4]
79[2]	2. 14[2]	29[2]

3. *Utrum — an*

Eun. prol. 94	III 2. 31^{4}	Phorm. I 1. 9^{8}
II 2. 28^{1}	IV 4. 21^{7}	2. 3^{1}
3. 8^{1}	7. 9^{4}	18^{6}
21^{5}	V 2. 38	

4. *Rettulit ad — ad, quia,* sim.

Eun. I 1. 9^{2}	II 3. 11^{3}	Phorm. I 1. 11^{3}
II 2. 5^{3}	V 1. 8^{1}	Eun. II 3. 45^{5}
11^{2}	2. 41^{1}	(*pro* ter)
12^{1}	4. 4^{5}	

5. *Plus est*

Eun. III 1. 13^{1}	V 7. 4^{2}	I 2. 57^{2}
22^{4}	8. 49$^{4.5}$	II 1. 30
3. 27	Phorm. I 2. 12^{3}?	2. 10^{1}
28	19^{3}	V 8. 50
V 6. 21^{2}	26^{3}	

6. *Ergo* [1])

Eun. II 3. 79^{2}	V 8. 20^{2}	I 2. 92^{1}
V 4. 19	Phorm. I 2. 57^{4}	V 8. 29^{2}

7. *Differentiae verborum praecipuae*

Eun. II 3. 14^{3}	IV 7. 24^{3}	V 7. 1^{5}
III 5. 17^{2}	42^{2}	Phorm. prol. 34^{2}
IV 2. 14	V 4. 11^{2}	III 1. 13^{2}

8. *Definitiones verborum*

Eun. I 1. 10^{3}	II 3. 64^{2}	Phorm. prol. 23^{1}
II 2. 9^{2}	III 5. 53^{4}	I 1. 9^{3}
26^{2}	IV 3. 7^{2}	11^{4}
28^{3}	4. 2^{5}	3. 12^{2}
3. 13^{4}	7. 17^{5}	4. 15^{1}
45^{2}	39^{5}	30^{4}
52^{2}	46^{2}	
57$^{2.3}$	V 8. 27$^{2.3}$	

1) Reliqua additamenta levioris momenti per *ergo* cum Editoris tum aliorum magistrorum posthac indicabuntur.

9. *Scholia philosopha quaedam*

Eun. I 2.113[3]	III 1.13[5]	V 8.15[2]
II 2.12[4]	2.6[2]	23[2]
		60[3]

10. *Laudatur impense virtus poetae*

Eun. I 2.87[5]	II 3.45[5]	Phorm. I 1.11[5]
88[4]	V 2.69[4]	

11. *Exempla perperam adhibita*

Eun. IV 3.3 Lucil. } p. 17	Phorm. I 1.9[4] Cic.
cf. Andr. I 2.12 } p. 17	4.15[2] Sall.
II 3.57[3] Lucan.	II 1.20[5] Verg.
84[3] Cic. l. ign.	62[3] „
IV 7.13[1] Sall.	II 2.29[2] Plaut.
	V 8.30[1] Verg.

V Interpolationes quae continua Donati scholia dividunt

Has supra lineolis — — distinxi: inseruntur autem per particulas formulasque varias:
et, nam, sed, aut, vel, et bene, nove, ostendit, intelligitur, alia.

Eun. I 1.20[1.2]	II 3.15[4]	IV 4.21[3.6]
28[1.2]	34[4]	5.8[1]
2.5[3]	40[2]	7.13[1]
22[2]	45[2]	V 1.69[2]
50[1]	52[2]	2.69[5]
115[6]	67[4]	8.6[1]
120[7]	90[2]	53[2]
II 1.3[3]	III 2.38[1]	55[3]
9[2]	IV 1.10[2]	Phorm. I 2.3[4]
11[2]	3.6	92[4]
3.11[3]	11[1]	II 1.62[3]
13[2]		

Conspectus interpolationum ad Phormionem II 3.

Ut appareat Editoris operam in ambobus scholiorum ordinibus A et B eandem esse atque in reliquo commento, interpolationum genera hic quoque, quoad praesto sunt, disponam; nunc

autem una opera addam magistrorum excerpta vel additamenta, quae e reliqua Phormione et ex Eunucho postea recensebuntur.

II Ad hoc genus pertinet in A: 11, 26, 30 (haec iuxta verum Donatum in B), 49^{1} (iuxta D. in A$^{2.3}$), 73^{2} (iuxta Don. in A^{1}), 79 (contra Don. B). In B: 8 (iuxta Don. in A), 14^{2} (contra Don. in B^{1}), 15^{6} (iuxta Don. in B$^{4.5}$), 20^{2} (idem A), 21^{5} (contra Don. in B$^{6.7}$), 28^{2} (iuxta Don. in A).

III et IV In A 18^{2} (exempl. inept.), 24^{1} (defin. verbi), 67 (item), 86 (*non — sed*). In B: 5^{3} (*et quia*), 10$^{3.4}$ (*nam*) 12^{1} (defin. v.), 13, 16^{1} (item), 18^{2} (*non — sed*).

V In A 32^{2} (*vel, vel*). In B 16^{5} (*nam*).

Magistris tribui; in A: 3^{6}, 13 (rhet.), 14^{2} (exc. ex B^{1} Don.), 16$^{1.2.3}$, 23. 25^{2} (exc. ex B^{2} Don.), 27 (rhet.), 35 (*ergo*) 38^{2} (*ergo deest*). In B: 10^{3} (W. c.), 11^{2} (*sunt qui putant*), 15^{3} (rhet.), 18^{2}, 21$^{1.2.4}$, 62.

De editoris opera ad Phormionem II 3 sqq.

Cum igitur ordines A et B, quod ad Editoris et magistellorum operam attinet, nihil differant a reliquo commento et ab hoc eatenus tantum discrepent, quod ambo quidem sat multa, singulatim vero solito pauciora scholia exhibent, cum denique ita inter se consociati sint, ut vicissim scholia possideant, quae alterum identidem ordinem respiciant (A iuxta aut contra B et vice versa), necessario sequitur *A et B nihil esse nisi Excerpta ex commento ab Editore iam retractato et quibusdam magistrorum additamentis iam munito.* Itaque coniectura *Wessneri* c. s. sic convertenda est, ut hi ordines non ex commento Donati genuino a duobus excerptoribus confecti esse dicantur, nec nobis elementa repraesentent, unde commentum quod nos habemus, post variam deinceps interpolatorum operam, tandem exstiterit, sed contra, ut ex commento interpolato, quale superest ad initium Phormionis aliasque fabulas quattuor, haec excerpta originem duxerint: haec igitur illi commento non priora sed posteriora sunt.

Iam vero si quaeritur, quis ordinum confector fuerit et cur sic laboraverit, ita conicio:

Interpolator primarius manibus tenuit et retractavit commentum primum ipsius Donati, quod iam tum aliquibus magistrorum notationibus erat ornatum [1]). Ex hac retractatione ortum est commentum secundum ab interpolatore separatim editum sub medium fere saeculum quintum [2]). Aliquanto post, cum genuini commenti memoria iam prorsus interiisset, exstitit Compilator qui confecit commentum tertium nobis servatum. Ille putabat quidem se tractare ipsius Donati commentum, sed revera iterum edidit commentum secundum, auctum sat multis notationibus, quae partim in margine ipsius commenti partim in editionum fabularum marginibus paulatim ab variis ludi magistris, grammaticam et initia rhetorices docentibus confectae erant; ipse autem, praeter harum notularum dispositionem in contextu commenti secundi, vix quicquam praestitit de suo, quantum adhuc video, nisi quod scholiorum ordinem et copulationem aliquoties mutasse existimandus est.

Cum autem hoc officium per quattuor fabulas et dimidium fere sedulo peregisset, nescimus qua festinandi causa coactus [3]) laborandi rationem inde a Phormionis actu II scaena III subito mutavit, reddiditque non totum amplius commentum II, sed excerptum (A) atque hoc facere perrexit per sequentes scaenas ad exitum fabulae, dum modo largius (velut IV 3, V 8. 9) modo parcius (velut III^3, IV 1 et 2, V 3, 4, 7) exemplum suum excerpebat; hoc officio peracto cum nova laborandi facultas vel otium exstitisset, ea quae omiserat suppeditare incohavit [4]), sed ultra unam scaenam II 3 nescimus quo casu telum pertexere non potuit.

---

1) Cf. supra p. 10, alibi.

2) Sic tempus indicavi medium fere inter Donatum, qui teste discipulo Hieronymo insignis fuit a. 353, et medium saeculum sextum, ante quod commentum, quo nos utimur, natum est (Wessn. in praef. p. XLV). Saeculo quinto ineunte studia Terentiana nondum consopita fuisse docet Rufini commentarium in metra Terentiana (G. L. VI 565).

3) Non operis taedio languescere incepit, opinor, is qui portum in conspectu iam habebat, sed aliis officiis vel morbo aliove casu graviore implicatus susceptum opus in brevius contrahere debuit. Dein, cum excerpsisset totum commentum, ad explendum rediit quamdiu officia illa vel casus ille adhuc permitteret.

4) Hinc factum est, ut ordines A et B nusquam fere similia exhibeant, sed alter alterum expleat, quod usu venire non potuit, si duo excerptores uterque suo nomine commentum retractassent.

Compilatorem autem, officio defungi festinantem, in excerpendis scholiis ad II 4 sqq. non adhibuisse notulas marginales in editionibus Terentianis, quas supra commemoravi, sed tantummodo commentum secundum mediocriter adnotatiunculis munitum, hinc verisimile est, quod in scholiis illis, quae CXC sunt numero, vix septem istiusmodi notulas invenire potui. Sed ab altera parte scholia rhetorica post-Donatea exhibentur viginti, unde concludo ludimagistrum illum, qui Phormionem valde multis huiusmodi scholiunculis tironum in usum ornavit, id fecisse in marginibus commenti secundi.

Scholia variorum.

Cum in initio huius disquisitionis scholia suspecta dividerem, praeter Imitationes et Excerpta et Interpolationes quartum genus seposui, quod ita describebam pag. 8:

A superiore illo genere interpolationum secernendum est aliud, ubi iuxta breves Donatianas verborum, rarius rerum explicationes, leguntur eorundem verborum. vel rerum interpretationes magistrorum, qui cum illo et inter se varie certant.

Tametsi in his insunt quae etiam Editori debeantur, tamen hoc genus seiunctim tractavi, quia scholiorum forma et indoles proprium ostendunt colorem: versantur fere omnia in verborum definitione atque brevia sunt et eiusmodi, ut de auctore certo iudicari saepe nequeat.

In Eunucho.

Prol. 4 Tum si quis est, qui dictum in se inclementius
Existimavit esse, sic existimet,
Responsum non dictum esse, quia laesit prior

(2) Superius „dictum" (vs. 4) participium ⟨est⟩, inferius nomen, a quo etiam dicaces dicuntur, qui malignis iocosis salibus maledicunt. (3) Figura πλοκή, nam „dictum" bis numero positum supra nomen significat, infra participium, ut in Heautontimorumeno „in quem quidvis harum rerum convenit, quae sunt dicta in stultum" (VI. 3).

Ibid. 27 Si id est peccatum, peccatum imprudentia est

(2) Primo negat peccatum, dehinc concedit et purgat. (4) Πλοκή, nam superius „peccatum" nomen est, sequens participium. (5) Et primo negat peccatum, deinde si peccatum est, purgat id ipsum veniali qualitate ab imprudentiae partibus.

Ibid. 41 Nullum est iam dictum quod non dictum sit prius

Σχῆμα λόγου· πλοκή, nam „dictum", bis positum ut superius „peccatum" (vs. 27), diversa significat.

In vs. 6 „dictum" et in vs. 27 „peccatum" utroque loco participia sunt. Figura πλοκή cadit tantum in „dictum" bis diverse positum vs. 41, ut recte observavit Donatus, cuius verba „ut superius „peccatum" " non pertinent ad sequens „diversa significat", sed ad praecedens „bis positum". Habemus igitur tres eius imitationes: 6 (2) et (3) et 27 (4), e quibus postremae duae debentur fortasse uni imitatori satis imperito, qui exemplum addidit ex Heautontimorumeno prorsus ineptum. Schol. 6 (2) auctorem sui Editorem prodit additamento etymologico, qualia ei in deliciis esse saepe vidimus, idemque contra (3), non prius sed posterius „dictum" nomen esse scripsit.

Scholia ad vs. 27 (2) et (5) rhetorica sunt de quaestione quae in his versibus lateat, quam uberrime tractavit Eugraphius ad vs. 19. Eiusmodi scholia rhetorica a Donato abiudicanda esse demonstravi in Mnem. XXXIII p. 125 sqq. et p. 229 sqq. — Alterum autem (2) alterius (5) excerptum est. Ex his igitur scholiis Donato relinquitur tantum id quod legitur ad vs. 41. Sabb. mecum proscripsit 6 (2) et (3) et 27 (2), non 27 (4) et (5).

I 2. 24 Si falsum aut vanum aut fictum est continuo palam est

(1) „Falsum" est quo tegitur id quod factum est, „vanum" est quod fieri non potest, „fictum" quod factum non est et fieri potuit.

Sic scite Donatus. Dein sequuntur haec:

(2) Vel „falsum" est fictum mendacium simile veritati, „vanum" nec possibile nec verisimile, „fictum" totum sine vero sed verisimile. (3) „Falsum" loqui mendacis est, „fictum" callidi, „vanum" stulti. (4) „Falsum" loqui culpae est, „fic-

tum" versutiae [1]), „vanum" vecordiae. (5) „Falsis" decipimur, „fictis" delectamur, „vana" contemnimus.

Facio cum Sabbadinio, qui haec omnia interpolatoribus dedit: „un esempio di quattro variazione" (Stud. It. III p. 341). Dicere vix opus est me schol. (2) per *vel* Editori adsignare; reliqua tres magistri luserunt. Cf. Gloss. p. 449 „fictum ad poetas pertinet, ubi quae facta non sunt facta dicuntur, ergo fictum dicitur quod tantum verisimile est", quocum convenit Isidor. diff. 221.

Ibid. 16 Imprudens harum rerum ignarusque omnium

(3) Prudentia naturalis est, gnaritas extrinsecus venit.

(4) „Imprudens" per se „ignarus" per alios. (5) Hoc est: qui nec suspicatus sit neque ex aliquo audierit.

Manifesti sunt tres auctores: Donatus, cui (5), Editor, cui (3), magister aliquis, cui (4) tribuo. Sabb. proscripsit (4), non (3).

Ibid. 67 Praeterea ut suis restituam ac reddam. Sola sum habeo hic neminem

(1) Restituimur his, quibus nos volumus, reddimur his, qui nos volunt. — (2) Ergo restituimur volentes, reddimur volentibus. — Sed in hac utrumque est. (3) „Sola" ad familiarium refertur absentiam, „habeo hic neminem" ad alienorum amicitiam: potest enim sola esse, habere tamen aliquam foris. (4) Et „habeo hic neminem" plus sonat quam „neminem hic habeo". (5) Et „sola sum" ab his quos natura conciliat per se, „habeo hic neminem" eorum qui voluntate iunguntur.

Scholia (1) + (2) unum continuum Donati efficiunt, si demitur emblema magistri A, quem novimus, per *ergo*. Etiam schol. (3) optimae notae est et genuinum, cui Editor de more affixit suum (5), ubi cum voce „natura" confer id, quod modo scribebat ad vs. 56 „naturalis" et I 2. 4 (2) „natura magni caloris", de quo scholio vide supra p. 30.

Schol. (4) alicuius magistri esse puto a Compilatore interpositum. Sabb. etiam damnavit (4) et (5), nec non (2), cuius tamen postrema verba Donato danda esse censui.

---

1) Elegans correctio Bentlei pro libr. lect. „virtutis".

Ibid. 68 Sola sum; habeo hic neminem neque amicum neque cognatum

Don. (1) Bene hoc apud amatorem (*Thais colloquitur cum Phaedria*), nam aliud est amator, aliud amicus: amator, qui ad tempus, amicus qui perpetuo amat [1]. Addidit Ed. satis stulte: (2) An quia in patris potestate est Phaedria? S. c.

Hoc igitur referre debui sub certis Editoris interpolationibus.

II 1. 25 Haec superat ipsam Thaidem

Don. (4) Hoc sic accipias, non tamquam vituperari Thaidem, sed ὑπερβολικῶς: ideo addidit „ipsum", quasi quae nimiae pulchritudinis est. Alius mag. (an Ed.?): (5) Et bene „ipsam", propter quam datur. De schol. (2) vide supra p. 42. S. c.

II 3. 27 Corpus solidum et suci plenum

(2) „Corpus solidum" quia iunceum non est. (3) „Suci plenum" quia nemo deduxit cibum; nam sucus est humor in corpore, quo abundant bene valentes: „et sucus pecori et lac subducitur agnis" (Verg. E. III). (4) Sucus est proprie quasi sugus, quem sibi ex alimentis membra sugunt, ut se repleant. (5) „Corpus solidum" plenum et forte, id est non flaccidum. (6) „Suci plenum" sucus est interior pinguedo membrorum.

Scholia (2) (3) (4) sincera sunt et respiciunt id quod praecedit vs. 24 sq. „Si quae est habitior paulo, pugilem esse aiunt, deducunt cibum: tametsi bona est natura, reddunt curatura iunceam". In commento Donati iuncta fuerunt (3) et (4). His denuo Editor apposuit sua commenta (5) et (6).

Sabb. perperam notavit (4), recte (5) et (6).

IV 3. 1 Ubi ego illum scelerosum misera atque impium inveniam?

(3) Scelerosus est multorum ⟨scelerum [2]⟩, scelestus vel unius. (4) Scelerosus proprie auctor est sceleris, sce-

---

1) Cf. Don. ad Andr. I 1. 49 „Amator fingi potest, amans vere amat" et denuo ibid. IV 3. 3 (1) Amicus animi est, amator corporis", e. q. s.

2) Sic supplendum.

leratus in quo scelus sit constitutum aut commissum. (5) Scelerosus accusatio personae. (6) „Scelerosum" in Thaidem, „impium" in virginem,

Schol. (3) Donato non indignum est. Sequuntur varietates magistrorum, e quibus (4) Editori dederim, cuius vide miram latinitatem. Schol. (6) falsam differentiam exhibet.

IV 7.43 Bene putas

(3) Hoc est recte putas, sapis vel intelligis. Vergilius: „multa putans sortemque animo miseratur iniquam" (VI 332). (4) Vel conicis. (5) Vel „putas" disputas. (6) Vel „putas" cogitas.

Similiter post Don. (3) plures magistri sua protulerunt.

In Phormione.

Prol. 34 Bonitasque nostra adiutans atque aequanimitas

(1) „Bonitas" in omnibus generaliter rebus, „aequanimitas" in spectando. Sic sana ratione Donatus. Sequuntur haec: (2) An „bonitas" in spectandis his quae bona sunt(!), „aequanimitas" in ignoscendis vitiis atque delictis? (3) An ταυτολογία est. (4) An „bonitas" circa omnes, „aequanimitas" circa Terentium?

In (2) deprehendimus male sanum acumen et verbositatem Editoris, iuxta quem denuo duo magistri prodeunt.

I 1.1 Amicus summus meus et popularis Geta

(6) „Amicus" a voluntate „popularis" a fortuna. (7) „Popularis" eiusdem condicionis gregisque. Sallustius „popularis sceleris sui" (Cat. 22. 1). Sic Donatus, a cuius sana simplicitate vide denuo quantopere distent magistrorum conamina quae sequuntur: (8) Et „popularis" populo amatus est. (9) „Popularis" civis est. (10) „Popularis" humilis est. (11) „Popularis" vilis ⟨e?⟩ populoque factus ut si quis dicat sordidum popularemque civem. Ex his dubitari nequit quin Editori adsignandum sit id quod doctrinam qualemcumque profitetur, nempe (11). Schol. (9) repetitum est ex Ad. II 1. 1 (1): nunc autem „populares" cives dicit.

Ex reliquis scholiis Donato danda sunt longiores (1) et (2)

et (12). Schol. (3) est rhetoricum e schola; (4) „Et vide servum ostendi Davum et non ostendi cuius sit servus", — nec minus (5) „ „Amicus summus meus" causa, cur in scaenam procedat Davus", futtilia sunt.

Itaque Editor in commento iuvenit (1) (2) (6) (7) (12) ac fortasse in commenti margine (4) et (5), nisi illud ipse invenerit. His opposuit suum (11) iusto loco ante (12). Compilator ex Editoris margine inseruit (3) (8) (9) (10).

I 2. 69 Non si redisset ei pater veniam daret?

(2) „Si" pro „postquam", ut „si nona diem mortalibus alma" (Aen. V 64). (3) „Si" cum redisset.

Magister (3) iuxta Donatum. Similiter interpolatori danda sunt, quae leguntur ad Hec. IV 1. 55 (2) „nisi forte (scil. „si") cum vel quod significat", et quae deinde sequuntur cursiva Wessneri, nec non sequentia usque ad „interrogative pronuntiare".

II 2. 10 Vereor ne istaec fortitudo in nervum erumpat

(5) Ex consuetudine Romana dixit, quia saepe in nervum coniciebantur ex aliquo maleficio in carcerem missi. (6) An numquid proverbium ex sagittariis natum est, quod immoderatae plerumque vires adducendo arcu non telum incitent, sed nervum sibi aliquem laedant? (8) Ergo fortitudine nimia saepe vinci, saepe decipi contingit.

Veram et Donatianam proverbii enarrationem praebet schol. (5), quod pro loci interpretamento etiam citavit Dziatzko. Sloman, vertit: „should end by landing you in the stocks" citavitque vs. 696: „Nostra causa scilicet in nervam potius ibit?" [1]), secutus nimirum Rhunkenium, qui adnotavit: „h. e. ne propter istam fortitudinem in vincula coniciaris. Infra IV 4. 15 (= vs. 696)". Editoris acumini, nunc non prorsus inepto sed tamen inutili, debentur (6) et (7) per *an*. Denique aliquis magister addidit conclusionem (8) petitam ex (6) et (7).

---

1) Scholium ad illum locum (IV 3. 15), quod sic se habet: „In nervum potius ibit" decipiet, a proverbio tracto a sagittariis, cum vis conatusque tendentis arcum non in volatum teli, sed in ruptionem nervi expetit", etiam ab Editore profectum esse sequitur.

E scholiis praecedentibus etiam Editori reddendum est (1): „O vir fortis atque amicus" ordine laudavit: plus est enim „amicus" quam „vir fortis".

II 3. 3 Quin tu hoc age

(4) Annuit, ut taceat. Sic Donatus; magister in margine: (5) [Et] significat silentium, — quod Compilator adiunxit per *et*. Reliqua huius scaenae scholia iam supra exsecutus sum. Ad scaenas II 4 sqq. in commento nihil est quod ad hoc genus referendum sit.

Ex hoc igitur genere Editoris scholiorum conspectui supra posito p. 311 sqq. etiam addenda sunt haec: Definitiones verborum Donateis oppositorum: Eun. prol. 6[2], I 2. 56[3], II 3. 27[5,6], IV 13. 1[4]. Phorm. I 1. 1[11].

Differentia iuxta Don. I 2. 67[5].

Inventa propria particulis adnexa: *an* Eun. I 2. 68[2]. Phorm. prol. 24[2], II 2. 10[6,7], *vel* Eun. I 2. 24[2], *plus est* Phorm. II 2. 10[1].

(*Continuabuntur*).

AD ARISTOPH. RAN. 186.

Ad Charonis verba

τίς εἰς τὸ Λήθης πεδίον ἢ εἰς ὄνου πόκας

in editione recentissima, quam curavit I. G. Tucker, annotatum lego: „*Ὄκνου πλοκαί* (Bergk) is no improvement". — Quam lectionem Conzio tribui equidem in editione mea et in textum recepi, — rectene an perperam non iam quaero: id perspicere nunc mihi videor, neque a *Bergkio* neque a *Conzio* esse excogitatam, sed ab *Aristarcho* olim propositam, nam verba e priscis ad nostram fabulam commentariis excerpta, quae apud Photium Suidamque leguntur, sic esse explenda:

ὄνου πόκαι. ἐπὶ τῶν ἀνηνύτων καὶ τῶν μὴ ὄντων λέγεται ἡ παροιμία ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν κτέ. Ἀρίσταρχος δὲ ⟨Ὄκνου πλοκάς,⟩ διὰ τὸ Κρατῖνον ὑποθέσθαι ἐν Ἅιδου τινὰ σχοινίον πλέκοντα, ὄνον δὲ τὸ πλεκόμενον ἀπεσθίοντα, οἷον ἀποκείροντα.

Vulgatae lectioni opponitur *alia*, quae ab Aristarcho (si sanum hoc nomen) fuerit commendata. v. L.

AD PROCOPIUM.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

(*Continuantur ex Vol. XXXIV pag.* 58.)

Procopii Caesariensis opera omnia. recognovit IACOBUS HAURY. MCMVI. Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri.

In Praefatione Historiae arcanae quae dicitur (Ἀνέκδοτα inscribitur) Procopius ait se, quo tempore bella Iustiniani tempore gesta describeret, permulta metu huius Imperatoris eiusque coniugis compulsum, invitum reticuisse, iam vero illis defunctis permulta aperturum *τὰ μήτε πιστὰ μήτε εἰκότα φανησόμενα τοῖς ὄπισθεν γενησομένοις, δεδοικότα μὴ καὶ μυθολογίας ἀποίσεται δόξαν κἀν τοῖς τραγῳδοδιδασκάλοις τετάξεται,* confidentem nihilominus testibus non cariturum esse opus suum, *οἱ γὰρ νῦν ἄνθρωποι,* inquit, *δαημονέστατοι μάρτυρες τῶν πράξεων ὄντες ἀξιόχρεῳ παραπομπὸν ἐς τὸν ἔπειτα χρόνον τῆς ὑπὲρ αὐτῶν πίστεως ἔσονται.* Primum quidem se metu cohibitum ne evulgata ab ipso immania principum facinora sceleraque posteris nocerent — *τῶν γὰρ κρατούντων ἀεὶ τοῖς πλείστοις εὔπορος ὑπ' ἀμαθίας ἡ ἐς τῶν προγεγενημένων τὰ κακὰ μίμησις, καὶ πρὸς τὰ ἡμαρτημένα τοῖς παλαιοτέροις ῥᾷόν τε καὶ ἀπονώτερον ἐς ἀεὶ τρέπονται* — mox erexisse persuasionem, contra tale inceptum multum profuturum esse posteris, quippe ita constiturum tyrannis, non inulta fore scelesta ipsorum facinora, itaque *ὀκνηρότερον παρανομήσειν.*

Quod tamen veritus erat, accidit. Ex posteris enim multi, quamvis nescio an immerito, *omnem* ei fidem denegarunt, nec

saue sine causa. Tanta enim vehementia accusatoris (sive calumniatoris) partes suscepit, ut Iustiniani et Theodorae vitam moresque depingens, monstra, qualia in rerum natura vix existunt, non homines (*ἀνθρωποδαίμονας* ipse identidem appellat) describere videatur, itaque dubitari non possit, quin ira et studio abreptus res multum exaggeraverit. De Theodora v. c. unum suffecerit exemplum, quod adscribam ex cap. IX § 16: *ἥσσων γάρ τις οὕτως ἡδονῆς ἁπάσης οὐδαμῇ (?) γέγονεν, ἐπεὶ καὶ ἐς ξυναγώγιμον δεῖπνον πολλάκις ἐλθοῦσα ξὺν νεανίαις δέκα ἢ τούτων πλείοσιν, ἰσχύι τε σώματος ἀκμάζουσι λίαν καὶ τὸ λαγνεύειν πεποιημένοις ἔργον, ξυνεκοιτάζετο μὲν τοῖς συνδείπνοις ἅπασι τὴν νύκτα ὅλην, ἐπειδὰν δὲ πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο πάντες ἀπείποιεν, ἥδε παρὰ τοὺς ἐκείνων οἰκέτας ἰοῦσα τριάκοντα ὄντας, ἂν οὕτω τύχοι, ξυνεδυάζετο μὲν αὐτῶν ἑκάστῳ, κόρον δὲ οὐδ' ὣς ταύτης δὴ τῆς μισητίας ἐλάμβανεν.* Quot verba, tot exaggerationes! quae quaeso natura muliebris talia *semel*, nedum *identidem*, sustinuisset? Puellula comparata cum ista famosa qualis a Iuvenali describitur meretrix Messalina!

Quamvis igitur valde aucta sint et exaggerata [1]) non solum in Imperatores, sed etiam in Antoninam et Belisarium aliosque, saepe in Bellorum historia a Procopio laudatos, crimina, quominus tamen omnia impudenter ficta esse credamus, duo praesertim prohibent, cum tempus quo *Historia arcana* scripta est (c. 550 p. C.) aetati Iustinianeae proximum, viventibus regni eius aequalibus atque consciis, tum quod egregie cum principum improbitate concinit misera Imperii illis temporibus conditio. Quare necessario huius operis *aliqua* habenda est historicis ratio, cum praesertim alia multa contineat scitu dignissima.

Hanc autem Procopianorum scriptorum partem nuperrime Iacobus Haury post duo volumina *Bella* continentia, de quibus antehac rettulimus, eximia sagacitate, diligentia, fide, ex codicibus aut primum aut denuo excussis, edidit perpolitam pro-

---

1) Nihil in hoc genere iocularius iis quae leguntur XVIII § 4: *θᾶσσον γὰρ ἄν τις, οἶμαι, τὴν πᾶσιν ψάμμον ἐξαριθμήσειεν ἢ ὅσους ὁ βασιλεὺς οὗτος ἀνῄρηκε. τὴν δὲ χώραν ἐπὶ πλεῖστον διαριθμούμενος, ἥνπερ ἔρημον τῶν ἐνοικούντων ξυμπέπτωκεν εἶναι, μυριάδας μυριάδων μυρίας φημὶ ἀπολωλέναι.* Scire pervelim quot homines salvi evascrint!

priis alienisque coniecturis ita, ut quadrent in scriptorum Byzantinorum principem verba Aristophanis de Pluto:

ἐξωμμάτωται καὶ λελάμπρυνται κόρας.

Difficillimum sane opus, propter scriptoris stilum et dictionem Thucydidis, Herodoti, aliorum multorum veterum scriptorum exemplis compositam, sed superpositam fundo Byzantino limoso atque turbido.

In textu tamen tam curiose restituto nonnullos etiamnunc offendere hic illic librariorum errores, non est quod miremur. Quare et ipse nunc scribam nonnulla de emendandis aut tentandis vitiis in hac operis Procopiani parte sive nondum animadversis sive minus recte emendatis a viris doctis. Est vero etiam ubi librorum lectio iniuria sollicitata mihi esse videtur.

Primum consideremus quae cap. I, 38 de Antonina Belisarii uxore narrantur, ira excandescente quod amator suus Theodosius conscientia et timore motus in monasterium confugisset, τότε δὴ κατ' ἄκρας (Antonina) ἐμάνη καὶ τὴν ἐσθῆτα ξὺν τῇ διαίτῃ ἐς τρόπον μεταβαλοῦσα τὸν πένθιμον περιῄει συχνὰ κατὰ τὴν οἰκίαν κωκύουσα, ὀλολυγῇ τε κεχρημένη ὠλοφύρετο οὐκ ἀπολελειμμένου τἀνδρός, ὁποῖον αὐτῇ ἀγαθὸν ὤλωλει, ὡς πιστόν, ὡς εὔχαριν, ὡς εὐνοικόν, ὡς δραστήριον, τελευτῶσα δὲ τὸν ἄνδρα ἐς ταύτας δὴ ἐπαγαγομένη τὰς ὀλοφύρσεις ἐκάθισεν.

Verba leviter corrupta οὐκ ἀπολελειμμένου τἀνδρός nihil aliud me iudice significare possunt quam παρόντος τἀνδρός *praesente Belisario*. Antonina, quae erat mulieris stupri convictae a marito impudentia, *coram ipso* de moecho suo amisso queritur idque tam flebiliter, ut ipse Belisarius ἐρωτόληπτος et cera mollior tandem et ipse coeperit eiulare: ἔκλαε γοῦν ὁ ταλαίπωρος τὸν ποθεινὸν ἀνακαλῶν Θεοδόσιον. Admirabilis hercle scena! Iam vero cum ἀπολείπεσθαί τινος noto usu significet *se separare ab aliquo*, probabiliter Reiske coniecit ἀπολελειμμένη, ut dicta sit mulier non in aliud conclave se contulisse, sed coram marito dolori suo indulsisse. Contra minus lenis Hauryana coniectura ἀπολομένου apto sensu caret, quoniam manifesto ad eundem Belisarium referenda sunt τἀνδρός et τὸν ἄνδρα, nec prius Theodosium spectare potest. Reiskii emendationem receptam oportuit.

Non magis mihi persuasit editor cap. II § 6 expungens voculam ὡς in verbis ὀξυθυμωθεὶς ὑπερφυῶς ὡς, quia fieri potest ut Procopius Thucydidis, Demosthenis, Platonis aliorum imitator, h. l. Platonis exemplo ita scripserit.

III § 15 καὶ Καλλίγονος μὲν ἦδ' ἐνταῦθα εὑροῦσα τῇδε (Antoninae) παρέδωκε. Intellegitur quidem ἥδε significare Theodoram, sed nihil est in praecedentibus, quod legitimum h. l. reddat pronominis usum pro nomine aliave Imperatricis significatione, qualis aetate Iustiniani sollemnis fuit δέσποινα, ut discimus ex cap. 30 § 26. Quare lubenter suppleverim ἡ δ⟨έσποινα⟩. Quot autem lacunis (brevibus praesertim) scateat opus Procopii vel obiter inspecta haec editio ostendit.

Cap. III § 27. ὕστερον δὲ ὁ προφήτης αὐτῷ (Photio) Ζαχαρίας ἐπιστὰς ὄναρ ὅρκοις, φασίν, ἐκέλευσε φεύγειν, συλλήψεσθαι οἱ ἐν τῷ ἔργῳ τῷδε ὁμολογήσας. Vix recte loco suo legi videtur ὅρκοις, quippe quod multo aptius iungatur cum ὁμολογήσας quam cum ἐκέλευσε. Quare vide an transponendum sit post ἔργῳ τῷδε.

Cap. IV § 5. Notabilis locutio Byzantina μεστὴ (pro ὀργῆς μεστὴ) ἐγεγόνει. Simili ellipsi usurpatur verbum μεστοῦσθαι cap. XIII § 3. Melius quam ego Haury in Byzantinorum operibus versatissimus dicere poterit utrum aliis locis occurrat locutio minus accurata, quamvis intelligibilis, πότερον ἡμέρα ἢ νύκτωρ εἴη pro ἡμέρας aut μεθ' ἡμέραν, ut solent veteres dicere, quae legitur mox § 9. Etenim aut ἡμέρας expectatur aut νύξ pro νύκτωρ.

Cap. IV § 30, ubi de Belisario scribitur καὶ χειρὶ μὲν ἑκατέρᾳ περιλαβὼν αὐτῆς (Theodorae) ἄμφω τὰς κνήμας, τὴν δὲ γλῶσσαν ἀεὶ τῶν ταρσῶν (= τῶν ποδῶν) τῆς γυναικὸς μεταβιβάζων, τοῦ μὲν βίου καὶ τῆς σωτηρίας αἰτίαν ἐκάλει κτέ., eundem interrogatum velim utrum sermonis Byzantini legibus sic exprimi potuerit sententia: hominem alternatim lingua sua tetigisse pedes Imperatricis, an potius ante τῶν ταρσῶν verba ἐκ θατέρου ἐς θάτερον (= τὸν ἕτερον, ut solet Procopius), periisse censenda sint. De hoc abiecto *adorandi* genere in aula Iustiniani legantur quae scribit Procopius cap. 30 § 23: βασιλίδα

μέντοι (ante Iustiniani tempora) *προσκυνεῖν οὐδαμῇ εἴθιστο, παρὰ δὲ Ἰουστινιανὸν τε καὶ Θεοδώραν τὰς εἰσόδους ποιούμενοι οἵ τε ἄλλοι ἅπαντες καὶ ὅσοι τὸ πατρικίων ἀξίωμα εἶχον ἔπιπτον μὲν εἰς τὸ ἔδαφος εὐθὺς ἐπὶ στόμα, χειρῶν δὲ καὶ ποδῶν ἐς ἄγαν σφίσι τετανυσμένων τῷ χείλει ποδὸς ἑκατέρου ἀψάμενοι ἐξανίσταντο!*

Cap. IV § 34. *ἔφασκόν τε ὡς τῶν δημοσίων χρημάτων Γελίμερός τε καὶ Οὐιττίγιδος τὸ πλεῖστον ἀποκρυψάμενος λάθρα ἔτυχε, μοῖραν δὲ αὐτῶν βραχεῖαν — βασιλεῖ ἔδωκε.*

Qui in *ἔτυχε* recte haesit Reiske minus feliciter coniecisse videtur *ἔσχε*. Sub ЄΤΥΧЄ, si quid video, latet ЄΤΥΧЄΧ̃, i. e. *ἔτυχ' ἔχων.*

Cap. V § 14. *τήν τε γὰρ βασιλίδα ταύτῃ* (Antoninae) *ἐπιστεῖλαι τὸν αὐτοῦ φόνον οὐκ ἀπὸ τοῦ εὐκότος ἄν τις ὑπώπτευσε, καὶ τὸν Ἀντωνίνης σταθμωμένῳ τρόπον ἅπαντά τε Βελισάριον ἐνδιδόναι τῇ γυναικὶ ἐπισταμένῳ* (Ioanni) *ἐγίνετο μέγα καὶ τὸν ἐσήει.* Pro ultimis verbis alii alia coniecerunt collecta et aucta ab editore. Equidem suspicor *καὐτὸν ἔσωζε*, *eumque sospitabat* (metus). Quippe, ut est in § 13, *οὐδαμῇ ξυμμῖξαι Βελισαρίῳ ἐτόλμησε.*

Cap. V § 26. Obiter corrige *γυναικοκρατίαν* pro *-κράτειαν.*

Cap. VII § 22. *τὰ μὲν οὖν τῶν Βενέτων ἐφέρετο τῇδε. τῶν δὲ ἀντιστασιωτῶν οἱ μὲν ἐς τὴν ἐκείνων ἀπέκλινον μοῖραν* (factionem) *ἐπιθυμίᾳ τοῦ ξυναμαρτάνειν τε καὶ μὴ δοῦναι τὴν δίκην, οἱ δὲ φυγῇ ἐχόμενοι ἐς ἑτέρας ἐλάνθανον χώρας.*

Ita de suo correxit editor verba codicum *τοῦ ξυναμαρτάνοντος δήμου* non inepte quidem, sed ex mea quidem sententia minus evidenter quam Kraš. *τοῦ ξυναμαρτάνοντες δὴ μή.* Vix autem deinde sanum videtur *ἐχόμενοι*, quia *φυγῇ ἔχεσθαι*, quod recte diceretur de damnatis, non simpliciter dici potuit pro *φεύγειν*. Notissima autem verborum periphrasis est *χρῆσθαι* cum substantivis, itaque nescio an corrigendum sit: *οἱ δὲ φυγῇ χρώμενοι — ἐλάνθανον κτέ.*

Cap. VII § 33. *καὶ πολλοὶ μὲν δανεισταὶ τὰ γραμματεῖα — ἀπέδοντο.* Frustra olim conieci *ἀπέδοσαν, reddiderunt.* Compluria enim postea repperi apud Byzantinos exempla verbi medii eodem sensu adhibiti. Vide *Lexicon* meum *Graecum suppletorium* s. v.

Cap. VIII § 24. Rectissime editor addita negatione edidit *γράφω μέντοι ὧν μοι ἐφικέσθαι* ⟨*οὐ*⟩ *δυνατὸν* (paullo fortasse lenius poterat ⟨*ἀ*⟩*δύνατον*) *γέγονεν,* collata § 27 *πῶς ἄν τις τῶν Ἰουστινιανοῦ τρόπων ἐφικέσθαι τῷ λόγῳ δυνατὸς εἴη,* ubi tanquam in conclusione malim: *πῶς ἂν* ⟨*οὖν*⟩ *κτέ.*

Cap. X § 18. *ὁ μὲν γὰρ τοὺς Βενέτους οἷα ἐξαμαρτάνοντας κολάζειν ἠξίου.*

Ante *οἷα* excidisse *μυρία* aut aliquid simile suspicatur Haury. Num forte fuit ⟨*παντ*⟩*οῖα*?

Cap. XII § 24. *λέγουσι δὲ καὶ μοναχόν τινα — πρὸς τῶν αὐτῷ ξυνοικούντων ἀναπεισθέντα σταλῆναι μὲν ἐς Βυζάντιον τοῖς ἄγχιστα σφίσιν ἐνῳκισμένοις ἐπαμυνοῦντα.*

Qui proxime aliquibus habitant, iis non *inhabitant,* sed *accolunt* (*παροικοῦσι*), itaque requiro *τοῖς ἄγχιστα σφίσιν ᾠκισμένοις.* Praepositio adhaesisse videtur ex cauda pronominis.

Cap. XIII § 32. *ἐγρηγορέναι τε γὰρ διηνεκὲς καὶ ταλαιπορεῖν καὶ πονεῖσθαι οὐκ ἄλλου του ἕνεκα ἔργον πεποίηται* (Iustinianus) *ἢ ὥστε κομπωδεστέρας ἀεὶ καθ' ἑκάστην* (sc. *ἡμέραν*; quod Procopius in hac formula omittere solet) *τοῖς ὑπηκόοις ἐπιτεχνᾶσθαι τὰς συμφοράς.*

Non erant sane hae calamitates aut Iuliano aut ipsis *gloriosae* (*κομπώδεις*), sed *graves ac laboriosae* (*κοπώδεις*), quare una exempta litera *κοπωδεστέρας* rescribere non dubito. Rectissime contra prius vocabulum legitur infra cap. 24 § 3 de *honorariis* militum ante aetatem Iustinianeam: *γεγηρακόσι μέντοι καὶ μέλλουσι τῆς στρατείας ἀφίεσθαι πολλῷ ἔτι κομπωδεστέρα ἡ σύνταξις.*

Cap. XIV § 8. *οὐδὲ φωνὴν ἀφεῖναί τινα ὁτῳοῦν τῶν ἐνταῦθα ξυνειλεγμένων* (senatorum) *τὸ παράπαν ἐξῆν, ἀλλ' ὅ τε βασιλεὺς*

καὶ ἡ σύνοικος ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον διαλαγχάνειν μὲν ἀλλήλοιν τῶν διαφερομένων ἐσκήπτοντο, ἐνίκα δὲ τὰ ἐν σφίσιν αὐτοῖς ὑπὲρ τούτων ξυγκείμενα, de quali amborum simulatione saepius Procopius queritur.

Locum corruptum non persanat Reiskii coniectura inserentis ὑπέρ ante τῶν διαφερομένων, nusquam saltem διαλαγχάνειν *disceptandi* sensu vidi usurpatum. Vide an scribendum sit διαλαμβάνειν (*considerare*) μὲν ⟨ἐν⟩ ἀλλήλοιν ⟨ἀμφὶ vel περὶ⟩ τῶν διαφερομένων κτέ.

Cap. XIV § 22. κλέπτων γὰρ ἀεὶ ἐφ' ἑκάτερα τῶν ἐπ' αὐτῷ προστεθαρρηκότων ὀλιγωρεῖν τε καὶ ἀπ' ἐπαντίας ἰέναι οὐδαμῇ αἰσχύνην ὑπώπτευεν εἶναι. Requiro προτεθαρρηκότων. Utrumque compositum abest a lexicis.

Cap. XV § 21. ἐγκλήματά τε ἠκούετο πλῆθος καὶ καταλύσεως πέρι τῶν κατηκόων [ληΐζεσθαι del. Alemannus] δικαστήριον ἦν. Probe intellegens sensu cassa esse verba καταλύσεως τῶν κατηκόων sagacissimus editor, solito minus felix fuit pro κατηκόων satis violenter in textu de suo reponens καθεστώτων. Non enim agi h. l. de *subversione rei publicae*, sed de *direptione subditorum* (itaque de iudiciis de *repetundis*), satis iam declarat glossema ληΐζεσθαι, unde luculenter apparet Procopio reddendum esse: καταληΐσεως πέρι τῶν κατηκόων, de quo scelere passim sermo fit in Anecdotis. Ne de composito, quo lexica carent, dubites, suffecerit laudare ipsum Procopium cap. 21 § 21 μισθοφόρος ἐξουσία — καταληϊζομένη τοὺς ὑπηκόους. Aetate autem Byzantina utrumque vocabulum idem fere sonebat.

Cap. XVII § 16. ἐτύγχανε δὲ (Theodora) ὑπό του κυήσασα τῶν ἐραστῶν. Fieri potest ut recte habeat ὑπό, quamvis expectes potius ἀπό, ut veteres dicere solent κυεῖν ἔκ τινος. Nihil affirmo. — Ibidem § 30 melius editor sibi constitisset, si ut alibi recte facere solet e libris scripsisset ἄπο (pro ἀπὸ) τοῦ ἀνθρωπείου τρόπου. — § 27 haud dubie vera est Reiskii correctio μὴ καλὸς κἀγαθός (pro ἢ ἀγαθός) τις ὁ τὸ ἀξίωμα μετιὼν εἴη. Tam haec quam aliae quaedam summi critici emendationes in notis commemoratae dignae fuerant quae in novo textu lege-

rentur. — § 33 ἔγημέ τε κωκύων καὶ οἰμώζων ὅσον τὴν Χρυσομαλλοῦς παῖδα. Voculam ὅσον expungi iubet Haury, sed quis quaeso adscriberet? Procul dubio aliquid ante eam periit, quale est μέγιστον aut ἀμήχανον, quae proposita sunt, aut ἄφατον, quod mihi venit in mentem, itaque lacunae signum erat ponendum. — Optime me refellit § 44 olim proponentem χεῖρας τὰς δεξιὰς ⟨ἀπ⟩έτεμε, ut vetus scriptor dedisset. Similiter verbum simplex posteriores, ut Plutarchus, Lucianus, alii adhibent pro ἐκτέμνειν, *castrare*.

Cap. XVIII § 28. ἦν μὲν γὰρ καὶ Χοσρόης αὐτός τε πονηρὸς τὸ ἦθος καί, ὥς μοι ἐν λόγοις εἴρηται τοῖς καθήκουσι, τὰς μὲν αἰτίας αὐτῷ τοῦ πόλεμου ὅδε (Iustinianus) παρείχετο πάσας.

Requirit, si quid video, sententia, ut post ἦθος deleatur copula et pro μὲν corrigatur μέντοι = δέ. *Erat quidem Chosroes et ipse improbus, sed belli causas omnes ei praebebat Iustinianus.* Eodem sensu pro μέν scribi possit ⟨γε⟩ μήν.

Cap. XIX § 5 sq. Anastasius Imperator χρυσοῦ τοὺς θησαυροὺς ἅπαντας κατακόρως ἐμπλησάμενος τὸν βίον ξυνεμετρήσατο. οὕσπερ ἅπαντας Ἰουστινιανὸς ὡς τάχιστα διεσπάσατο κτέ.

Vix dubito quin Procopius scripserit διεσπα⟨θή⟩σατο, *dilapidavit*. De verbo medio satisfaciet *Lexicon* meum *Graecum suppletorium* s. v. Cf. Plut. Cic. 27 al. Formis autem mediis pro activis progrediente tempore Graecos magis magisque abusos esse constat.

Cap. XIX § 13. τοὺς δὲ βαρβάρους ἅπαντας οὐδένα ἀνιεὶς καιρὸν χρήμασιν ἐδωρεῖτο μεγάλοις. Malim ἀφιείς. Cf. Demosth. I § 8, Isocr. IV § 16 etc. Saepe utrumque verbum confundunt librarii. Non magis Latine dixeris: nulla *remissa* opportunitate pro *dimissa* s. *neglecta*.

Cap. XXI § 9. πανταχόθι μέντοι τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ὁ Ἰουστινιανὸς ἐποίει τάδε. τοὺς πονηροτάτους τῶν ἀνθρώπων ἀπολεξάμενος διεφθάρθαι ἀπεδίδοτο τὰς ἀρχὰς σφίσι χρήματων μεγάλων.

Ante διεφθάρθαι aliquid excidisse videbatur Reiskio. Multum dubito, coniciens veram lectionem esse διέφθειρε καί, quae

non est gravis mutatio, qua sententia apte restituitur. — Fieri potest ut § 11 non sit necessaria correctio τοὺς κατηκόους πάντα ⟨κάκ'⟩ ἐργάζεσθαι, quamvis hoc expectemus.

Cap. XXII § 31. ταῦτά τοι οὐδέ τις τῶν αὐτοῦ ξυγγενῶν ἢ ἄλλως γνωρίμων ἐλπίδα τινά ποτε ἀσφαλῆ ἐπ' αὐτῷ (Iustiniano) ἔσχεν (εἶχεν?), ἀλλὰ μ ε τ α ν α σ τ ά σ ε ι ς αὐτῷ ἐς ἀεὶ τῆς ἐς τὰ ἐπιτηδεύματα ἐγίνοντο γ ν ώ μ η ς.

Μεταναστάσεις sunt *migrationes*, quae sunt *populorum*, μ ε τ α-σ τ ά σ ε ι ς *mutationes*, quae sunt *sententiae*, itaque huius loci.

Cap. XXIII § 11. κατὰ τῆς κ ε ι μ έ ν η ς ἑκάστῳ φορᾶς. Fort. ⟨ἐγ⟩κειμένης, ut § 3 et § 19 et § 22 scribitur.

Cap. XXIV § 6. τάς τε ξυντάξεις ἐ λ α τ τ ό ν ω ς ἢ κατὰ τὴν προσήκουσαν κομίζεσθαι τάξιν. Nonne requiritur ἐ λ ά τ τ ο ν α ς?

Cap. XXV § 3. ἐν μὲν οὖν τῷ Ἑλλησπόντῳ τελωνεῖον μὲν ἐ ν δ η μ ο σ ί ῳ ὡς ἥκιστα ἦν, κτέ.

Miram locutionem τελωνεῖον ἐν δ η μ ο σ ί ῳ pro δ η μ ό σ ι ο ν, quod legitur § 5, vix satis tuentur verba cap. XXVI § 33 καὶ ἀπ' (ὑπ'?) αὐτοῦ ἔν τε τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι καὶ οὐχ ἥκιστα ἐν Ἀθήναις οὔτε τις ἐ ν δ η μ ο σ ί ῳ (*in publico*) οἰκοδομία ⟨ἀνενεώθη⟩ κτέ., sed alii fortasse loci, quos ignoro.

Cap. XXV § 33. ἀλλὰ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι πασῶν πόλεων τά τε πολιτικὰ καὶ θ ε ω ρ η τ ι κ ὰ ξύμπαντα χρήματα ἐς τὸ δημόσιον ἐπὶ τῷ προσχήματι τούτῳ μετήνεγκεν (Iustinianus).

Risum Graece scientibus movent χρήματα θ ε ω ρ η τ ι κ ά, *contemplativa*, pro eo quod est θ ε ω ρ ι κ ά, *pecuniae spectaculis destinatae*, quae passim commemorantur. In Thesauro Graeco saltem nullus reperitur locus, unde appareat Byzantinos illud pro hoc usurpasse.

Cap. XXVII § 24. ἔφασκε γὰρ (Iustinianus) οὐχ οἷός τε εἶναι ψῆφον τὴν οἰκείαν αὐτὸς ἀνάδικον δ ι ε ι ρ γ ά σ θ α ι.

Imo vero δ ι ε ρ γ ά σ⟨α σ⟩θ α ι.

Cap. XXVIII § 4. *ἐπὶ δὲ Ἰουστινιανοῦ βασιλεύοντος ὁ Πρίσκος διερευνησάμενος πόλεως τῆς εἰρημένης τὰς οἰκίας πάσας, εἴ τινας εὗρέ τε πλούτῳ ἀκμάζοντας καὶ πρὸς ζημίαν χρημάτων μεγάλων διαρκῶς ἔχοντας, τούτων κτέ.*

Transponendum: *εὗρε πλούτῳ τε κτέ.*

Cap. XXX § 24. *πρᾶγμα πώποτ' οὐ γεγονὸς ἐκ τοῦ παντὸς χρόνου.*

Insolenter sic optimi libri pro *οὐ πώποτε*, quod exhibet cod. chartaceus Vaticanus 16, de quo vid. Proleg. p. XVI sq., ex coniectura, ut videtur, nec fortasse necessaria. Cf. Ar. Vesp. 1188 *ἐγὼ δὲ τεθεώρηκα πώποτ' οὐδαμοῖ.*

(*Continuabuntur*).

AD SCHOL. ARIST. RAN. 501.

Quaeritur in scholiis, quis cur ab Aristophane dicatur *ὁ ἐκ Μελίτης μαστιγίας*. Alii grammatici *Herculem* intellegebant, hunc enim in vico urbano Melite parvis mysteriis olim esse initiatum, et belli initio peste saeviente illic ei dedicatam esse imaginem. Alii *Calliam* significari perhibebant; quibus qui in scholiis adstipulatur post alia haec addit verba ultima:

„*πῶς δὲ καὶ παλαιότερον εἶναι Ἀριστοφά τὸ ἄγαλμα ἀκμάζοντος τοῦ λοιμοῦ ἱδρύθη; σχεδὸν γὰρ μειρακίσκος ἤδη ὢν ἥπτετο τῶν ἀγώνων.*"

Dedi verba aperte corrupta, quae praebet codex V, neglectis ceteris codicibus et editionibus. Intellegi autem ut haec possint, sic videntur corrigenda:

πῶς δὲ καὶ παλαιότερον εἶπεν Ἀριστοφάνης ἄγαλμα, ⟨ὃ⟩ ἀκμάζοντος τοῦ λοιμοῦ ἱδρύθη; σχεδὸν γὰρ μειρακίσκος ἤδη ὢν ἥπτετο ⟨τότε⟩ τῶν ἀγώνων. Id est: *Cur autem poeta antiquiorem illam imaginem, quae anno* ± 429, *tum cum ipse admodum erat iuvenis, est dedicata, in Ranis commemoraverit anno* 405?

V. L.

Ο ΑΙΤΝΑΙΟΣ ΜΕΓΙΣΤΟΣ ΚΑΝΘΑΡΟΣ.

SCRIPSIT

J. VÜRTHEIM.

Ex iis quae Leeuwenius in hoc diario disputavit de scarabaeo Aetnaeo optime ipse effecit: „certam aliquam scarabaeorum speciem *Aetnaeam* quamcumque ob causam dictam esse Athenis". Roganti vero: „quid scarabaeo cum Aetna? qua imagine, qua narratione inter nautas puta vulgata moti sunt tot poetae ut ridentes — vel irridentes — loquerentur de magno ateucho siculo?", v. cl. respondet: „non liquet".

Causam autem iocandi exstitisse, causam, dico, qualis Atheniensium nullum fugere posset, quis negabit? Non inepti sed insani hominis fuisset loqui atque risum audientium excitare velle de scarabaeo aetnaeo, si inter montem et animalculum ratio intercederet ... nulla. Proferre igitur mihi liceat, quo modo iam diu aenigma solvere conatus sim. Quam brevissime rem conficiam. Statuo *τὸν κάνθαρον* spectare non ad *montem* Aetnam sed ad *urbem* Aetnam montis in radicibus positam. Condita haec urbs erat a Chalcidensibus et Naxiis, unde veri fit simile coloniam insigni quodam *τῆς μητροπόλεως* memoriam vivam servasse. Rogatur igitur, quisnam fuerit deus, cui tam Chalcis quam Naxus omnesque Chalcidicae urbes essent addictae, cuius numinis sacris atque symbolis gloriarentur. Nimirum erat Dionysus vel deus libycus Ammon; horum enim deorum capita perquam similia — alterum taurina fert cornua alterum arietina — hedera coronata urbium nummos ornabant. Exemplo sint nummi Aphytis Ammonis gerentes caput (Head H. N. p. 186), nummi

Naxi insulae, quibus vel Sileni vel Dionysi caput est incusum (ibid. p. 416) et ..... nummi Aetnaei, qui caput proferunt barbatum Sileni. At praeterea in nummis Aphytaeis et Naxiis aspicis Dionysi attributum peculiare, nempe *κάνθαρον*, non bestiolam sed poculum. Ubi hoc in tetradrachmis Aetnaeis? Abestne *ὁ κάνθαρος*? Respondebo more servi Euripidei: „abest et non abest"! Nam vides abesse poculum, sed adest *ὁ κάνθαρος*: scarabaeus. Quis talia lusit? Nescimus, sed cum, ut in *omnibus* Mediterraneis regionibus, in *Sicilia* quoque inveniretur *ὁ κάραβος*, intellegimus materiem ludendi — vel si mavis copiam et occasionem insignis mutandi — in promptu fuisse. Nam *poculum* optime convenit *Dionyso* et *cantharus* (*scarabaeus*) non male Dionysi *παρέδρῳ Ammoni aegyptio*. Et revera, nummi Catanaei (i. e. Aetnaei) aenei Romanorum sub imperio cusi Sileni quoque caput cum *Ammonis* illo immutarunt.

Ludicrum attributum ab Hierone fortasse inventum Athenienses fugere non potuit; subridiculus videbatur tyrannus, *qui foetido ateucho ad nummos novi imperii sui ornandos uti statuerat.*

Irridebatur igitur leniter ab Aeschylo a comicis acerbe novus ille homo, qui doctrinam, artes, cultum Ionicorum appetens in uno nummo quid non expresserat; nam praeter Silenum cum scarabaeo ibi inveniebatur Iuppiter pelle tectus leonina, fulmen alatum, aquila, pinus. „Ohe iam satis, o barbare!" clamabant Attici, „quod vero ad scarabaeum tuum attinet, non sic abibis!"

Eratne igitur animalculum illud Aetnaeum — nunc volo vivum ateuchum, quem montis sub radicibus captabant pueri — solito maius? Minime! At quae tandem fuit causa, cur maior haberetur *ὁ Αἰτναῖος κάνθαρος*? Quia fama crescunt omnia, vel minima. Non enim poterat, quin mira bestiola permagna fieret, simulac laudem eius canere inceperunt homines Aristophanei.

DE ENNII FRAGMENTIS.

SCRIPSIT

J. W. BIERMA.

Enni Poesis Reliquiae. Iteratis curis recensuit IOHANNES VAHLEN. Lipsiae, G. Teubner 1903.

Editio altera fragmentorum Ennianorum, quam curavit I. Vahlen, poeta hoc et vetustissimo et venustissimo prorsus digna. Si qua in ea etiamnunc desideres, quod humani ingenii opus ita absolutum est, ut nihil in eo argui possit? De iis autem quae in hoc libro non ita mihi placebant, cum iam alio loco scripsi [1]), tum hic quae in disponendis fragmentis minus recte mihi fecisse editor videtur, tractaturus sum, nonnulla critica et exegetica deinde adiecturus.

In fragmento 157 [2])

Et qui sextus erat Romae regnare quadratae

omnino securus esse editor videtur, qui fragmentum quod ad sextum regem pertineret, in tertio libro collocaverit. At traditae sunt in ms. Festi litterae *et quis est erat R.* Hinc Salmasius elicuit *et qui se sperat,* alii alia. Mihi paulisper arrisit *et qui desierat,* sed res nimis incerta; longe vero incertior locus fragmenti eius, cui coniectura sensus sit restituendus.

1) Museum XII, 6.

2) Sequor numeros ed. alt. Vahleni.

Vs. 164 sq.

Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti
Moenia concubia vigilesque repente cruentant.

Hos versus a Macrobio e septimo allatos, quarto libro Vahlen attribuit ideo, quod in materia, quam liber VII contineat, nullus locus inveniatur, ubi expugnatio arcis alicuius a Gallis narrari potuerit [1]). Hanc sententiam, quam in priore iam probavit, in altera retinuit editione Vahlen, interim vehementissime complures impugnaverunt: L. Müller, Mommsen, Ribbeck. Quorum sententias paucis refutare conatur pag. CLXXI ed. suae. Quae non ita prospere res ei successit. Nam etiamsi ei concesseris, Mommsenus quae affert — nam Ribbeckium, qui opinionem Vahleni ad numerum Macrobianum accommodare studuit [2]), sinam — pertinere ad historiam, quam in octavo Ennius tractaverit [3]), Mülleri sententiam, qui ad ignotam rem versus referre vult, parum habere quod arrideat [4]), tamen semper ea restant quae in his versibus aperte cum scriptorum memoria de Gallorum oppugnatione Romae anni 390 pugnent.

Quaecunque enim discrepantia est apud varios scriptores, qui hanc rem tradunt, Livium, Diodorum, Plutarchum, omnes in hoc uno congruunt, Gallos a rupe Tarpeia deiectos esse, priusquam Romanorum quemquam trucidaverint [5]). Praeterea in re tam illustri haec brevitas narrandi, quae in versibus laudatis pellucere videtur, quod miremur habet.

Itaque si numerus, quem libri Macrobii tradunt, corruptus

---

1) Praef. pag. CLXXI Nam ut poeta, quod plerique statuunt, in eo libro praeter Punicum bellum etiam Gallicos tumultus, de quibus Polybius tradit lib. II 23 sqq., tetigerit, tamen quam in illo bello Galli obtinuerint arcem ego nullam invenio.

2) ib. ... a mea disputatione profectus sibi persuasit iis non tumultum Gallicum a. 364 a. u. c. sed eius tumultus recordationem referri, quam Gallica bella Punicum primum excipientia ... facile suscitare potuerint.

3) ib. ... in his obsidionibus, quas si Ennius memoravit, in octavo potius annali memorasse quam in septimo videatur.

4) ib. Denique Muellerus nihil dicit nisi Enniana sumpta esse ex incognito aliquo embolio rerum Gallicarum, quas primum bellum Punicum insequentes Ennius in septimo exhibuisset.

4) Conf. Diod. Sic. XIV, 116, 6; Plut. v. Camilli XXVII; Liv. V, 47, 4—6.

5) Cito Plutarchum qui l.l. diserte dicit: *ὥστε τοὺς πρώτους ἀψαμένους τῶν ἄκρων καὶ διασκευασαμένους ὅσον οὐκ ἤδη τοῦ προτειχίσματος ἅπτεσθαι καὶ τοῖς φύλαξιν ἐπιχειρεῖν κοιμωμένοις.*

sit, certo non mutandus est eo numero, qui Vahleno verus visus est.

Videamus tamen num necesse sit eum falsum esse. Fortasse ne ad defensionem quidem L. Mülleri, ceteroquin rectam, nos de bellis Gallicis tam multa ignorare, ut casu ex Annalibus Ennianis nobis res tradi possit, scriptoris illis bellis fere aequalis, quam posteriores omiserint, recurrendum est. Livius namque lib. XXI (cap. 48) haec scribit: *Insequenti nocte caedes in castris Romanis, tumultu tamen quam re maior, ab auxiliaribus Gallis facta est. Ad duo milia peditum et ducenti equites, vigilibus ad portas trucidatis, ad Hannibalem transfugiunt.* Haec verba cum Ennianis bene conveniunt: media nox, vigiles trucidati, arx quoque; quis enim dubitat, quin porta munita ita dici possit.

At bellum Hannibalicum Ennium ab octavo libro demum, nondum in septimo eo progressum, tractavisse, Vahlen statuit. Et quidem haud levibus nisus argumentis. Duo enim fragmenta ex octavo laudantur:

279 *Certare abnueo: metuo legionibus labem*
292 *Nunc hostes vino domiti somnoque sepulti*
Consiluere

quae certissime ad bellum Punicum secundum pertinent. Versus 286 sqq. [1]) porro reddunt veri simillimum, etiam exordium eius belli in hoc libro positum fuisse. Itaque ex duobus alterum eligendum: aut Macrobii numerum esse corruptum aut rem, quae versibus Ennianis continetur, in memoria rerum Romanarum, quae nobis tradita sit, non esse servatam. Equidem hic discernere noluerim.

Vs. 28 *Cum saevo obsidio magnus Titanus premebat.*

Hunc versum, a Nonio servatum, ideo ad Euhemerum referri non posse, quod parum sit veri simile, Nonium Euhemerum Enni novisse, Vahlen recte exposuit. Ideo ad cosmogoniam a qua primus Annalium liber incipit versum rettulit [2]).

---

1) *Pellitur e medio sapientia, vi geritur res,*
Spernitur orator bonus, horridus miles amatur sqq.

2) Conf. Lact. Div. inst. I 14 *Deinde Titan, postquam rescivit Saturno filios procreatos atque educatos esse clam se, seducit secum filios suos qui Titani vocantur, fratremque suum Saturnum atque Opem comprehendit eosque muro circumegit et custodiam his apposuit.*

Quid autem si Titanus is dicitur, qui saepissime eo nomine nuncupatur apud Ovidium, Vergilium, alios poetas, sol scilicet, qui gravissime media aestate homines obsidere solet? De sede igitur fragmenti dubium adhuc restat.

Atque omnino in hac editione Vahlen hanc rationem tenuit, si paullulum modo veri similitudinis esset, fragmentum aliquod huic vel illi loco attribuendum esse, ut id facere maluerit quam sua de eo suspicione adnotata fragmentum inter incerta ponere. Conf. e. g. vs. 264, 310, 311.

Mihi vero in tali editione praecipue utile videtur acurate certa atque incerta secernere, quod etiam F. Marxio in editione Luciliana placuisse video [1]).

Vs. 67

Postquam consis . . . se fluvius, qui est omnibus princeps.

Hunc versum Fronto servavit. In cuius codice Vahlen testatur has dispici litteras: POSTQUAM CONSIS|IIIISEILUUIU. QU. OMNIB|.RINCEPS. Posteriorem versus partem attulit etiam Cicero Or. 48, 161, ut tantum ea, quae pronomen *qui* antecedunt, dubia esse possint. Becker olim *consistit* coniecit, ut pronomen *se* expungendum esset. Quod tamen unde in textum venerit, non ita facile explicatur. Quare profectus illinc, quod in Plauti codice Ambrosiano ante litteram O saepius Q pro C exhibetur (e. g. Pseud. 822), in suspicionem veni, syllabam *con* nihil esse nisi *quam* iterum scriptum; itaque legendum esse

Postquam sistit se fluvius qui est omnibus princeps

Sistere nonnumquam idem fere significat quod *sustinere, motum alicuius rei inhibere,* apud eos praesertim scriptores, qui antiqui usus in scribendo aliqua vestigia retinent; e. g. Tac. Hist. II, 23 *legionem Bedriaci . . . sistit*; Verg. Aen. IV, 489 *sistere aquam fluviis*; Ov. Met. XIV, 803 *pace tamen sisti bellum.*

---

1) Praef. p. VI. Imprimis cavendum esse duxi, ne certo libro talia (i. e. incertae sedis fragmenta) tribuantur, quo perfacile deducere solet editores fragmentorum nova docendi cupiditas.

Vs. 77—92

Certantes magna cum cura tum cupientes
Regni dant operam simul auspicio augurioque
in monte
Remus auspicio se devovet atque secundam
Solus avem servat. at Romulus pulcher in alto
Quaerit Aventino, servat genus altivolantum.
Certabant urbem Romam Remoramne vocarent.
Omnibus cura viris, uter esset induperator.
Exspectant, veluti consul cum mittere signum
Volt, omnes avidi spectant ad carceris oras,
Quam mox emittat pictis e faucibus currus,
Sic expectabat populus atque ore timebat
Rebus, utri magni victoria sit data regni.
Interea sol albus recessit in infera noctis.
Exin candida se radiis dedit icta foras lux
Et simul ex alto longe pulcherrima praepes
Laeva volavit avis. Simul aureus exoritur sol.

Magna multis viris doctis difficultas inesse visa est in versu 89; eum enim sic modo posse explicari, si accipiamus, duos fratres partem noctis cum toto die insequentique nocte augurio continuasse; poetam vero illud voluisse credi nequire. Merula, cuius opinionem Vahlen amplexus est, *solem album lunam* esse interpretatus est. Rectius me iudice fecit Müller, quod speciosum inventum, nullo exemplo confirmatum, reiecit. Ita enim dici poterat tunc modo, si sol suapte natura longe alium colorem haberet. Ea enim ratio est dictionum, quales sunt „atrum aurum, album aurum", quae alioquin omni et lepore et sensu cassa forent. Quem autem colorem Ennius solis lumini tribuerit, satis apparet ex vs. 557:

Interea fugit albus iubar Hyperionis cursum.

Aliam viam Bergk est ingressus, versum molestum post vs. 78 transponens. Sed ea medela aliud vulnus infligitur. Quorsum enim, vs. 89 transposito, illud *exin* in versu 90 referatur?

Tota autem difficultas huius versus est in tempore verbi; si esset *recesserat* pro *recessit,* nemo in versu quicquam culparet. Porro, si graeca lingua aoristus scriptus esset ἀπεχώρησε, quivis omnia recte procedere consentiret. Potestne vero etiam la-

tine perfectum tali modo usurpari? Immo adsolet, in clausulis quae incipiunt ab *postquam*, *ubi* aliis. Plane eodem modo hic *recessit*, ipsius aoristi forma, aoristi significatione positum esse credo. Conf. Aen. XI vs. 1—4 cum ib. vs. 182—185.

Itaque poeta noster tempora intercidit eodem fere modo quo fit in initio sacrae scripturae.

Haec de contextu, nunc pauca de unius versus verbis. Haereo in versu 90; quid sibi velit *lux radiis icta* nescio. Lux enim radios mittere solet, ipsa radiis non icitur. Vahlen explicatione omni supersedit, vix tamen, si quid video, quod tam facilis sit. Neque melius placet, quod dedit Wakefield *acta foras lux*. Satis mire dicatur lux radiis rotarum in curru solari foras agi, neque si iungatur *candida radiis*, quicquam melius evadit. Sic enim illud *acta*, non addito quo aut unde agatur, languidum, supervacaneum additamentum est.

Locum quadamtenus similem Ovidi ascribam, unde id saltem elucere potest, quae imago poetae animo proposita fuerit. De sole autem haec (Met. II 122 sqq.):

Tum pater ora sui sacro medicamine nati
Contigit et rapidae fecit patientia flammae
Imposuitque comae radios.

Ut Ovidius caput Phaethontis, sic solis lucem Ennius radiorum corona cinctam finxit. Itaque hanc lectionem propono

Exin candida se radiis dedit APTA *foras lux.*

Conf. Ann. 339 *Nox ... stellis ardentibus apta*, ib. 341 *vinclis venatica ... apta.*

Vs. 99

Nec pol homo quisquam faciet impune animatus
Hoc nisi tu: nam mi calido das sanguine poenas.

Primo aspectu haec Romuli verba satis mira videntur. An dicit eum, quem alloquitur, si calido sanguine poenas dederit, quidpiam impune ferre? Itaque fere omnes critici haec spuria habuerunt, etiam Vahlen in priore editione. Nunc vero viam invenisse sibi videtur, qua codicum lectionem tueatur. Vocem *impune* enim cum *animatus* coniungit et haec fere idem valere vult quod *licentia praeditus* vel, ut graece vertam, ἀκολάστως ἔχων. Ut opinionem suam tueatur aliquos locos ex Cicerone

affert [1]). Eos tamen diversos esse, si paullum attenderis, facile apparet, nam in iis sunt *impunitas* et *impunita, impune* vero non inest. Neque vero, etiamsi similes essent, quod de Cicerone probarent, id etiam probarent de Ennio. Nam lingua suos habet progressus et si vocabulum significationem quodam modo inflexam ostendit temporibus Ciceronis, inde non sequitur ut eodem modo Ennii iam temporibus ea inflexa fuerit.

Tum ratio grammatica obstare videtur, quo minus *impune* cum *animatus* coniungamus. Nam nunquam *impunis* adiectivi loco ponitur; vocabulis vero, quale est *animatus*, adverbium ita adiungi solet, ut adiectivum quoque eius adverbii cum substantivo, a quo forma desinens in *-atus* derivatur, coniungi possit, velut *probe animatus*: *probus animus*, *sancte moratus: sanctus mos.*

Porro nimis obscure dictum fortasse fuerit, si sententiam: „*nemo superbia inductus faciet hoc*" occultaveris hisce verbis: „*nemo faciet impune animatus hoc*".

Versus igitur corrupti videntur, sed quas adhibuerunt medelas, eae mihi non sunt probatae.

Merula in posteriore versu *nisi* cum *neque* commutavit. En, videmur ex angustiis evasisse: sensus liquidus, mutatio non nimis magna. Itaque adstipulati sunt ei L. Müller et Valmaggi. Molestusne igitur sum, si in una re haereo? Tam accurate enim, tam absolute irati, nisi fallor, non loquuntur; non sic solent: *neque quisquam faciet neque tu,* sed *neque quisquam faciet* satis iis est, cetera agendo absolventibus. Forsitan Reichardt idem senserit, nam improbata Merulae coniectura dedit: *Hoc fastu nam mi* sqq. Sic vero *animatus* molestias praebet. Sive enim explicaveris *hoc fastu animatus* valere idem quod *tam fastidioso animo praeditus*, sive *animatus* hanc vim habere dixeris, ut sit *suam animam servans*, difficultas aeque gravis est. Neque in Merulae neque in Reichardtii emendatione vitii origo perspicua fit, quod cum in omnibus coniecturis flagitari nequit, tum magna commendatio est.

---

1) Brut. XCI, 316 *Is dedit operam ... ut nimis redundantes nos et superfluentes iuvenili quadam dicendi impunitate et licentia reprimeret.* Pro Milone XXXI, 84 *quem si vicisset, habiturus esset impunitatem et licentiam sempiternam.* Pro Scauro VIII, 15 *dominus est ipse voluntatis suae, in quo est impunita mentiendi licentia.*

In priore versu nullum corruptionis vestigium, emendatio igitur in posteriore quaerenda.

Vocabulum *nisi* autem apud priscos scriptores saepius ita adhibetur, ut non condicionem prioris enuntiati adiungat, sed id modo artius definiat. Sic apud Terentium post *nescio*.

Andr. 663 sq. *Nescio*

Nisi mí deos fuisse iratos, qui auscultaverim.

quo modo intellegendum sit, ostendit glossema *satis scio*.

Phorm. 952 sq. *Nescio*;

Nisi mé dixisse nemini certo scio.

ib. 474 sq.

Num qúid patri subolet? † *Nil etiam.* † *Ecquid spei porrost?* † *Nescio.* † *Ah.*

† *Nisi Phǽdria haud cessavit pro te eniti.*

Similiter in Sticho Plauti vs. 266 sqq.

Demíror quid illaec me ad se arcessi iusserit,
Quae númquam iussit me ad se arcessi ante hunc diem,
Postquám vir abiit eius. miror quid siet:
Nisi út periclum fiat, visam quid velit.

Postremo loco *nisi* fere idem valet quod *certe*, sicut editor Francogallicus (Benoist) interpretatur „toutefois".

Similem vim nostro loco Enniano in voce *nisi* inesse suspicor: *nemo impune idem faciet, certe tu sanguine tuo poenas lues.* Cum significatio inusitatior vocis *nisi* efficeret, ut locus non intelligeretur, facilius ideo depravari potuit. Restat tantum, ut *nam* corrigamus in *iam*, littera V vocis TV bis scripta fuit causa cur pro TVIAM legeretur TVNAM.

Totus locus sic explicandus videtur:

Nemo superbia adductus (*animatus*) *hoc impune faciet: certe tu nunc iam tuo sanguine poenas dabis.*

Una res quae huic emendationi resistere videtur non tacenda est. In scholiis, Danielis quae feruntur, ad Vergilium scriptis, haec sunt servata: NAM *mi calido das sanguine poenas.* Sed coniectura, quae inde proficiscitur, ut locus corruptus maiusculis litteris fuerit scriptus, id est ut vitium iam antiquo tempore ortum sit, hac quidem re non multo improbabilior fit.

Vs. 117

Quirine pater veneror Horamque Quirini

In hoc fragmento Ennii in nomine Hora *o* producitur, in Ovidiano [1]) versu corripitur. Fieri non potest, ut vocis bisyllabae prior pars quae accentu praedita sit, e longa in brevem sit versa. Ut discrepantia quae in hac voce apud duos poetas est, explicetur, conici potest hoc tantum, syllabam *Hor* ancipitem fuisse. Sed quia et Ovidium hoc loco secutum esse Ennium apparet, et nomen deae Horae Ovidii temporibus exolevisse verisimile est, quo facilius etiam in ipso tempore prioris syllabae Ennio Ovidius accesserit, has ob causas magis propensus sum, ut in versu truncato vitium esse suspicer quam utrumque poetam hoc vocabulum diverse tractavisse. Eadem fuit sententia L. Muelleri, qui coniecturam Columnae, in initio *teque* addentis, amplexus versum hunc in modum supplevit

Teque, Quirine pater, veneror bene Horamque Quirini.

Sed illud *bene* otiosum additamentum est. Suspicatus igitur, sicut Ovidius dicit Horam deorum in numerum esse relatam, Ennium dixisse, homines Horam coepisse venerari, olim hoc scriptum fuisse crediderim

vener' oramque Quirini

ut syllaba *or* bis ab aliquo librario scripta fuerit. Accepta coniectura Columnae hanc igitur versus formam proposuerim

⟨Teque⟩, Quirine pater, venerantur Horamque Quirini.

Vs. 202 sq.

Quo vobis mentes, rectae quae stare solebant
Antehac, dementes sese flexere viai.

Sic omnes recentiores editores Vahlen, Müller, Valmaggi, recepta Lambini coniectura. Concedendum est, mutationem esse levissimam, formam archaicam facile corrumpi potuisse; itaque vix quisquam praeter Bährensium de coniectura Lambini dubitavit. Sed accurata explicatione loci emendati supersederunt, nisi

---

1) Ov. Met. XIV 849 sqq.

hunc manibus notis Romanae conditor urbis
excipit et priscum pariter cum corpore nomen
mutat Horamque vocat quae nunc dea iuncta Quirino est.

quod Müller adverbium *quo* cum genitivo *viai* coniungendum esse docuit, Vahlen comparavit versus Homericos (Ω 201 sq.):

ὤ μοι, πῇ δή τοι Φρένες οἴχοντ', ᾗς τὸ πάρος περ
κλεί' ἐπ' ἀνθρώπους ξείνους ἠδ' οἷσι ϝανάσσεις;

Qui tamen versus Lambini coniecturae parum favent. Qua enim parte claudicet clare atque aperte docent. Nam apud Homerum Hecuba ad maritum ait: „*quo tua mens aberravit*"; in via vero qui est, is non aberravit. Nam ex rationibus Latinae linguae aliud est: *quo terrarum* sive *quo locorum*, aliud *quo viai*. Itaque illud *sese flexere via*, id est *ex via* retinendum. Idem sensisse Bährensium docet coniectura eius *via de*. Sed in ea gravem offensionem habet praepositio *de* posita post substantivum, quae pronominibus relativis exceptis post vocabula quibus apponitur collocari non solet. Gravior autem fit sententia, forma concinnior, si voci *antehac* in initio, in versus fine antithesis opponitur. In fine versus porro facile nonnullae litterae interire poterant. Proposuerim igitur:

Antehac, dementes sese flexere via ⟨nunc⟩.

Metrice vs. 207 similiter clauditur:

Orator sine pace redit regique refert rem.

Cf. 256, 276.

Vs. 239 sqq.

Cui res audacter magnas parvasque iocumque
Eloqueretur et cuncta malaque et bona dictu
Evomeret si qui vellet tutoque locaret,
Quocum multa volup [gaudia] clamque palamque,
Ingenium cui nulla malum sententia suadet
Ut faceret facinus, levis, haud malus, doctus, fidelis,
Suavis homo, facundus, suo contentus, beatus,
Scitus, secunda loquens in tempore, commodus, verbum
Paucum, multa tenens, antiqua sepulta vetustas
Quae facit; et mores veteresque novosque tenentem,
Multorum veterum leges divumque hominumque,
Prudentem, qui dicta loqui tacereve posset,
Hunc inter pugnas Servilius sic compellat.

Totus locus, nobis a Gellio servatus (Noct. Att. XII, 4), quo· homo modestioris condicionis, quem Servilius Geminus sua

amicitia dignatus est, describitur et quasi norma talis amicitiae proponitur, praeter quinque versus in initio positos quos nullam difficultatem praebentes omisi, multa habet, quae viris doctis iam diu molestias paraverunt. Apparet vs. 239—242 id persequi, quo modo Servilius suo amico utatur, insequentes agere de natura atque indole amici ipsius. In illa parte priore aliquid miri habet *iocumque* (vs. 239), metrum corruptum est in vs. 240 et item in vs. 242. Verba enim *cui res magnas parvasque eloqueretur* volunt fere idem quod *cui omnia concredere posset*, a quo contextu *iocumque* aliquantum abhorret. Itaque fortasse ne versus 239 quidem omnino sanus.

Cogitavi de

Eloqueretur cuncta et ⟨*cui*⟩

ut *cuncta iocorum* quasi novum membrum sententiae adderetur atque ita *iocum* non amplius arte cum verbis *magnas parvasque res* cohaereret. Quamquam origo vitii fuisse potest in voce *cuncta* versui suprascripta, metrum fere idem est in vs. 334, facile concesserim, coniecturam maxime dubiam esse.

Versus, qui sequuntur, alii aliter interpretati sunt, in alia editione virgulae aliter positae. Equidem Vahleno libenter adstipulor, nisi quod in 247 sq. paullum ab eo dissentio. Eos impugnans, qui studentes efficere, ut posteriores versus cum prioribus congruerent, *quae* in vs. 248 in *quem* mutari iusserunt, haec dicit: „*Quae facit* pro veris habeo et sic interpretor: *multa quae vetustas facit antiqua et sepulta.*" Sed rationi magis convenire videtur, ut poeta dixerit Servilii amicum multas antiquorum temporum res tenuisse, quae hominum memoria iam excidissent et quasi sepultae essent. Quapropter legendum arbitror:

multa tenens antiqua, sepulta vetustas
Quae facit.

Lubrica atque incerta sunt, quae hinc sequuntur; unum tamen constat: aliquid turbatum esse; sic accusativus nominativum excipere non potest. Vahlen emendationem desperat, multi medelam tentaverunt, alii aliam. Unum corrigendi tentamentum supra iam memoravi.

Mihi asyndeton perpetuum voce *et* in vs. 248 turbari videtur, itaque suspicatus sum, in ea latere syllabam *it* verbi *facit*

iterum scriptam; restituendam esse formam archaicam *em* vel *im*, nam utraque memoratur, et in vs. 251 *hunc* mutandum esse in *nunc*

em mores veteresque novosque tenentem sqq.
Nunc inter pugnas Servilius sic compellat.

Vs. 260

Sulphureas posuit spiramina Naris ad undas.

Alii aliter viri docti hunc versum interpretati sunt. L. Müller quid velit non explicat, sed adnotat: „haec quo spectent parum constat"; simul addit, Bergkio videri haec pertinere ad ea, quae affert Serv. in Aen. VII 563: prope Ampsancti fontem victimas non immolari sed odore perire ad aquam applicatas. Vahlen tantum dicit, Bergkii interpretationem qui, ratus, Priscianum ad flumen hunc locum referentem erravisse, voluerit *spiramina naris*, i. e. *spiritus*, sibi improbari. Similiter locum explicavit Hug, qui coll. Val. Max. (VII, 8, 8) *spiramina ponere* idem esse dixit quod *animam exspirare*. Ei Valmaggi adstipulatur.

Sed in Ennio interpretando Valerius Maximus auctor parum idoneus, quo melior mea sententia reperiri potest. Hi sunt versus Vergilii (Aen. VII 568 sqq.)

Hic specus horrendum et saevi spiracula Ditis
monstrantur ruptoque ingens Acheronte vorago
pestiferas aperit fauces

in quibus *spiracula Ditis* fauces, ostium inferorum esse satis dilucide apparet. Hinc etiam locus Ennianus suam lucem accipit; Naris ad undas inferorum spiramina, fauces quibus nebulae sulphureae exspirarent, deus posuisse dicitur: quam ob rem etiam illae undae sulphureae sunt.

Vs. 282

Iamque fere pulvis ad caelum vasta videtur.

In Praefatione editionis suae Vahlen cum cura inquisivit [1]) quae cuiusque scriptoris in citandis Ennii fragmentis ratio esset. Nihil profecto sanius et quod putes in emendando plus profu-

1) Quantopere id necesse esset, iam monuit L. Müller in editione sua (Adv. Enn. Cap. I).

turum. De Nonio autem sic in fine pag. LXXXIX „Et hi quidem versus omnes ab uno Nonio citantur, qui plerumque (praeter 63, 8) integros versus affert, nonnunquam sententias plenius etiam quam opus erat perscribens" sqq. Efficiundumne igitur hinc, cum Nonius scribit p. 217, 11 „pulvis generis masculini ut saepe; feminini Ennius lib. VIII annalium „iamque fere pulvis ad caelum vasta videtur"" Vahlenum putare hanc sententiam in se teretem atque rotundam esse? Vix credibile. Bergk certe non credidit, nam *vegetur* pro *videtur* proposuit.

Ego vero in adverbio *fere* haereo. Nam mihi videtur alienum esse ab arte atque ratione scribendi poetarum latinorum, qui imaginem adhibentes, non ipsi eam corrigere imaginem solent. Itaque „vox it ad coelum, clamor tollitur ad astra, arbores sunt aetheriae". An hic pulvis *fere* fertur ad coelum?

Itaque utrimque profectus, quod sententia non sit absoluta, quod particula *fere* abundet, in suspicionem perveni *iam* in initio versus traditum non Ennii sed librarii esse, syllabam IVM bis exarantis et in litteris *que fere* latere *quae ferri* vocabula, ut versus sit

Quae ferri pulvis ad caelum vasta videtur.

Vix dicere opus erit *videtur* idem valere quod *conspicitur,* non quod δοκεῖ.

Quam saepe mutentur litterae *e* et *i* in Nonii libris, nuper exposuit Fr. Marx in editione quam adornavit Lucilii Prol. pag. CXIV.

Vs. 401 sqq.

Undique conveniunt velut inter tela tribuno:
Configunt parmam, tinnit hastilibus umbo,
Aerato sonitu galeae, sed nec pote quisquam
Undique nitendo corpus discerpere ferro.

Vahlen post vocem *quisquam* versum excidisse suspicatur; Müller quem Valmaggi secutum est post *galeae* interpungit, ut nominativus hic sit pluralis et subaudiendum verbum *tinniunt.* Sed licet numeri pluralis apud poetas Romanos usus non idem fuerit, qui in nostra lingua est, tamen non omnia illi sibi concessa duxerunt. Velut credere nolim, ubi de uno milite agatur, *enses* pro *ense loricas* pro *lorica* potuisse dici, neque vero

galeas pro *galea.* Ad tutandam Mülleri interpretationem nihil utique valet Vergilii locus, quem Valmaggi attulit [1]), ubi plurium militum plures galeae memorantur [2]). Itaque verba tradita mihi integra non videntur. Rursus a tenore contextuque huius loci nihil abesse videtur, ut quem excidisse versum Vahlen suspicatus est, in eo quid fuerit, ne coniciendo quidem assequi possim. Tribus commatis brevissimis depingi videtur, quis sit effectus telorum: 1 configunt parmam, 2 tinnit hastilibus umbo, 3 aerato sonitu galeae. Ultima verba ut intelligi possint, bis addenda videtur littera *s*: *aeratos sonitus galeae* sive *aeratus s. g.* et mente supplendum verbum *est.* Ennium enim adhuc casu nominativo *aeratos* scripsisse, paene certum est. Quod si vitium posterioribus temporibus ortum, necesse erat *aeratu* corrigeretur in *aerato.*

Aeratus sonitus similiter dictum est atque *ferreus imber* in vs. 284.

Vs. 419

Matronae moeros complent spectare faventes.

In strue scholiorum ad Vergilium Servii quae feruntur bis hic versus citatur — in cod. Lemovicensi ad Georg. I, 18, in Vaticano ad IV, 230 propter singularem vim verbi *favendi* quod hic idem fere valere atque *velle* contendunt. Sed fides eius quod dicunt, non augetur, quod apud Vergilium (Georg. I, 11)

Pan, ovium custos, tua si tibi Maenala curae,
Adsis, o Tegeaee, favens

verbum *favere* idem significare scholiastae Lemovicensi videtur. Qua in re quam insigniter erret, demonstrari non est opus. Inde in dubitationem venire possumus, num veteres lexicorum scriptores, quorum ex libris scholiastae hauserunt, eodem pacto erraverint in loco Enniano, cum praesertim huic loco optime conveniat vis *studendi*, quae ut alibi ita Liv. I 25, 9 est [3]).

---

1) Aen. IX 666 sq. *Sternitur omne solum telis, tum scuta cavaeque*
dant sonitum flictu galeae, pugna aspera surgit.

2) Alia est ratio locorum qualis est Ov. Met. XV, 806: *Et Diomedeos Aeneas fugerat enses,* ubi enses Diomedei exempli gratia memorantur et significantur enses et Diomedis et sociorum eius.

3) *Tum clamore qualis esse ex insperato faventium solet, Romani adiuvant militem suum; et ille defungi proelio festinat.*

Similiter potest in hoc, de quo agimus versu, e contextu avulso, verbum *spectare* pependisse ab alio vocabulo, quod in versu insequenti fuerit.

Sed haec quaestio etiam altrorsum spectat. In litteris Hypsipyles ad Iasonem (Ov. Her. VI 95 sqq.)[1]

Hanc potes amplecti thalamoque relictus in uno
Impavidus somno nocte silente frui?
Scilicet ut tauros, ita te iuga ferre coegit
Quaque feros anguis, te quoque mulcet ope.
Adde, quod adscribi factis procerumque tuisque
Se facit et titulo coniugis uxor obest.

Facit est lectio codicis Etonensis, Parisinus praebet *favet*, quod Merkel in sua editione praetulerat. *Favet* autem quomodo abierit in *facit* multo facilius potest intellegi quam quomodo *facit* in *favet*, verique est simile lectionem codicis Etonensis alicui correctori deberi.

Ex duobus igitur eligendum: aut grammaticos in Ennio errasse et male interpretando confinxisse verbum *favere* nonnumquam idem quod *velle* valere, tum casu vel ab aliquo grammatico docto verbum *favendi* loco Ovidiano obtrusum esse, aut Ennium re vera verbum *favendi* infinitivo adiunctum adhibuisse significatione *studendi*, *cupiendi* et Ovidium eiusdem significationis exemplum nobis servasse.

Nam rationes linguae non obstare videntur, quin vis huius verbi abierit in *studendi*, et melius grammaticorum error ita explicatur, ut in conquirendis exemplis traditae alicuius significationis socordia aut nimio studio deliquerint, quam ut aliquot exemplis in perversam sententiam detortis notionem, quae omnino non erat, verbo tribuerint.

Electio omnino tuta non erit, nisi quid novi inveniatur.

Vs. 490

Capitibus nutantis pinos rectosque cupressos

„Quidquid temptatum est, nihil veri similius quam hunc hexametrum esse a quattuor brevibus incipientem et *nutantis* (non *nutantibus*) verum", sic de hoc versu Vahlen. Sed super-

1) Cito versus, ut sunt editi ab Ehwaldio.

sedit vel unicum exemplum versus hexametri a quattuor brevibus incipientis sive e Graecis sive e Latinis litteris indicare.

In compositis autem, quae Ennius usurpavit, etiam sunt quorum pars posterior participium est, velut *altitonans*, *altivolans*, *velivolans*. Compositum ita formatum *capitinutans* olim primum versus vocabulum fuisse suspicor, et Ennium more Homerico, sicut perpetuus Homeri imitator est, vocis longioris a tribus brevibus syllabis incipientis primam produxisse; errorem autem ortum esse ex litteris *ibus* suprascriptis in hunc modum *capit*[ibus]*inutantis*. Ita etiam origo duarum lectionum, quae in libris sunt, explicatur, scilicet *capitibus nutantis* et *capitibus nutantibus*.

AD ARISTOPHANIS RAN. 1196.

In textu fabularum Aristophanearum, ut alibi, erroris causam interdum fuisse signum ϛ, quo et *ὡς* et *καί* potuit indicari, minime est mirum, et luculentum exemplum huiuscemodi vitiorum praebet Lysistratae versus 1148, ubi Laco admirationem puellae venustae apertius quam honestius significans

ὁ πρωκτὸς ἄφατος ϛ' καλός

ait, sive *ineffabilis et pulcer est* — si credimus unico testi codici Ravennati. Non credidit Bentley, sed restituit id quod dederat poeta:

ἄφατον ὡς καλός,

mirum quam pulcer.

Inspiciamus nunc Ranarum locum, ubi Aeschylus Euripidem irridet, qui Oedipum *felicem* aliquando fuisse perhibuerit:

πῶς γάρ; ὅτε δὴ πρῶτον μὲν αὐτὸν γενόμενον
χειμῶνος ὄντος ἐξέθεσαν ἐν ὀστράκῳ,
ἵνα μὴ ἐκτραφεὶς γένοιτο τοῦ πατρὸς φονεύς·
εἶθ' ὡς Πόλυβον ἤρρησεν οἰδῶν τὼ πόδε·
ἔπειτα γραῦν ἔγημεν, αὐτὸς ὢν νέος,
καὶ πρός γε τούτοις τὴν ἑαυτοῦ μητέρα·
εἶτ' ἐξετύφλωσεν αὐτόν. εὐδαίμων ἄρ' ἦν!

„Ille homo, qui infans per frigus hiemale est expositus, dein

anum eamque suam ipsius matrem uxorem duxit, dein oculos sibi effodit ipse, felix erat scilicet!" — Subiungit Dionysus secum sive ad spectatores verba faciens:

εἰ καὶ ἐστρατήγησέν γε μετ' Ἐρασινίδου!

Nam personarum vices sic esse distinguendas, testatur particula γε, qua post verbum ἐστρατήγησεν utitur Dionysus; est enim respondentis et assentientis. In codicibus Dionysus loquendi initium facit a verbis εὐδαίμων ἄρ' ἦν. Correxit Blaydes.

Recte igitur iam divisa sunt verba, sed apte nondum decurrunt. Nam fieri non potest ut fingat Dionysus — quod ineptientis foret! — cum Erasinide ad Arginusas adversus Peloponnesios classe certasse Oedipum Lai filium, sed de re quae fieri nullo modo potuit fit sermo; aut igitur requiritur particula ἄν ad indicandum „modum irrealem" qui dici solet, aut alio vitio verba laborant. Quapropter in fabulae editione tentavi olim hunc versum, sed infeliciter tentavi, et suo iure id quod conieceram improbavit Alphonsus Willems collega Bruxellensis in recensione benevolentissima. Addebat autem: „je vois bien qu'il s'agit des fameuses règles ressassées partout sur l'emploi de la particule ἄν. Mais ces règles n'ont rien d'absolu" cet. — Est tamen certum apertumque discrimen inter: „εὐδαίμων ἦν" *beatus fuit*, quod nostro loco irridentis est, et „εὐδαίμων ἂν ἦν" sive: *beatus fuisset sed non fuit*, neque negat id ultimus Ranarum editor Tucker, sic explicans traditam lectionem: „(if he was εὐδαίμων in that case) then he was εὐδαίμων (also) if he was one of the colleagues of Erasinides. There is no equivalence here of ἦν with ἦν ἄν". — Quae capiat qui possit, sed vereor ut ipse Oedipus eiusmodi aenigmatis solvendis fuerit par. Itaque versus aut emendandus est aut cruce notandus. Equidem nunc suspicor εἰ καὶ particulas ex ὡς εἰ esse natas, poetam enim dedisse:

ὡς εἰ ἐστρατήγησέν γε μετ' Ἐρασινίδου!

„*Ita sane beatus fuit ut si Erasinidi a collegis fuisset!*" — Apta sic fit comparatio inter Oedipi prisci herois sortem et recens illud fatum praetorum iniquissimo iudicio damnatorum.

v. L.

Ex officina typographica et bibliopolio quae antehac E. J. Brillii fuerunt.

Title Page

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA.

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN,
J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ,
M. C. VALETON, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.

VOLUMEN TRICESIMUM QUINTUM. PARS IV.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1907.

INDEX.

annum eamque suam ipsius matrem uxorem duxit, dein oculos sibi effodit ipse, felix erat scilicet!" — Subiungit Dionysus secum sive ad spectatores verba faciens:

εἰ καὶ ἐστρατήγησέν γε μετ' Ἐρασινίδου!

Nam personarum vices sic esse distinguendas, testatur particula *γε*, qua post verbum *ἐστρατήγησεν* utitur Dionysus; est enim respondentis et assentientis. In codicibus Dionysus loquendi initium facit a verbis *εὐδαίμων ἄρ' ἦν*. Correxit Blaydes.

Recte igitur iam divisa sunt verba, sed apte nondum decurrunt. Nam fieri non potest ut fingat Dionysus — quod ineptientis foret! — cum Erasinide ad Arginusas adversus Peloponnesios classe certasse Oedipum Lai filium, sed de re quae fieri nullo modo potuit fit sermo; aut igitur requiritur particula *ἄν* ad indicandum „modum irrealem" qui dici solet, aut alio vitio verba laborant. Quapropter in fabulae editione tentavi olim hunc versum, sed infeliciter tentavi, et suo iure id quod conieceram improbavit Alphonsus Willems collega Bruxellensis in recensione benevolentissima. Addebat autem: „je vois bien qu'il s'agit des fameuses règles ressassées partout sur l'emploi de la particule *ἄν*. Mais ces règles n'ont rien d'absolu" cet. — Est tamen certum apertumque discrimen inter: „*εὐδαίμων ἦν*" *beatus fuit*, quod nostro loco irridentis est, et „*εὐδαίμων ἄν ἦν*" sive: *beatus fuisset sed non fuit*, neque negat id ultimus Ranarum editor Tucker, sic explicans traditam lectionem: „(if he was *εὐδαίμων* in that case) then he was *εὐδαίμων* (also) if he was one of the colleagues of Erasinides. There is no equivalence here of *ἦν* with *ἦν ἄν*". — Quae capiat qui possit, sed vereor ut ipse Oedipus eiusmodi aenigmatis solvendis fuerit par. Itaque versus aut emendandus est aut cruce notandus. Equidem nunc suspicor *εἰ καὶ* particulas ex *ὡς εἰ* esse natas, poetam enim dedisse:

ὡς εἰ ἐστρατήγησέν γε μετ' Ἐρασινίδου!

„*Ita sane beatus fuit ut si Erasinidi a collegis fuisset!*" — Apta sic fit comparatio inter Oedipi prisci herois sortem et recens illud fatum praetorum iniquissimo iudicio damnatorum.

v. L.

DE PIRITHOO FABULA EURIPIDEA

SCRIPSIT

K. KUIPER.

I.

In Photiani Lexici fragmento, quod ex codice Berolinensi (cod. Berol. Graec. oct. 22) initio huius anni edidit R. Reitzenstein, p. 91. 18 haec glossa legitur: Ἀμήτορος· Εὐριπίδης· „Ἄφιδνε Γαίας υἱὲ τῆς ἀμήτορος", οἷον τῆς αὐτόχθονος, interpretatio profecto non accurate servata, nam non Tellurem *αὐτόχθονα* dixerat grammaticus cui hanc adnotationem debet Photius, sed Aphidnum, et haec ipsa ei causa fuit ut adiectivum haud ignotum *ἀμήτωρ* interpretatione instrueret; corrigi itaque fortasse licet *„ἀντὶ τοῦ αὐτόχθονος"* „vel *οἷον αὐτόχθονε*". Sed hoc leve est. Nam quidquid scripsit Photii librarius, nobis gratum fecit, quoniam fragmento nos ditavit Euripideo.

Itane? Euripideo? Non ita censet Wilamowitzius, qui in Academia Regia Berolinensi cum fragmenta a Reitzensteinio edita multis et sagacissimis observationibus illustraret (Sitzungsberichte der K. Preuss. Akademie der Wissenschaften 1907 I) haec scripsit de glossa, quam supra rettuli:

Leider fehlt der Name des Dramas; aber wir übersehen den Nachlass dieses Dichters hinreichend, um die Frage aufwerfen zu dürfen, wo konnte der Eponymos der alten Burg Person sein, von dem wir hier die Genealogie erst erfahren: ein Urriese ist er wie Titakos, der nicht weit von ihm zu Hause ist. Nur in der Geschichte vom Raub Helenas und dem Zuge der

Dioskuren gegen Aphidna kommt er vor, Plutarch. Thes. 31. 33. Ihm übergibt Theseus die Helena, als er mit Peirithoos in den Hades zieht. Wie Kritias dies Drama angelegt hat, ist schwer vorstellbar, obwohl wir mancherlei wissen. Ein Teil spielte im Hades: ein Stück von dem Gespräche des Herakles mit Aiakos, dem *ianitor Orci* (wozu ihn eben Kritias degradirt hat) ist ja erhalten, und da Herakles erst ankommt, musste er die Frevler selbst dort noch antreffen und erlösen. Aber ein Teil spielte auch auf Erden, denn die Anapaeste des Chores, die ein Totenopfer begleiten, daneben aber den Äther anrufen, können nicht unten gesprochen sein. Damit ist für Aphidnos Platz geschafft, mochte nun die Anordnung der Teile sein, wie sie wollte. Ob es auch zwei Chöre gab, fragt man vergebens. Dass Aristophanes in den Fröschen von dieser Erfindung stark beeinflusst ist, sieht man wohl; aber auch das entscheidet nicht. Interessant ist die Erfindung von Platons Onkel in hohem Grade, obwohl die iambische Partie ziemlich flau stilisiert ist; uneuripideïsch ist alles.

Ecce integra viri clarissimi verba, quae nolebam excerpendo decurtare, quoniam vix brevius luculentiusve exponi posse videbatur, quid de Pirithoi fabulae argumento ac ratione, incertis si abstineas hariolationibus, constitui liceat. Verum non de argumento sed de auctore Pirithoi agere mihi in animo est. In quo designando minime dubitavit Wilamowitz, bis terve Critian nomine vocans et tandem, tamquam si dubitantes adhuc etiam atque etiam ex errore revocare vellet, ita extremum effatus: „Ab Euripide haec omnia aliena".

Vix mirum, si quis opinionem, quam olim multis argumentis defendit, et iam per plus triginta annos plerisque probavit, non haesitanter, nec titubanter proferat! Ex eo enim anno — fuit annus 1875 — quo in *Analectis Euripideis* data opera Wilamowitzius demonstratum iit Pirithoum Critiae non Euripidi deberi, pauci fuerunt, qui obloquerentur eius disputationi, praesertim autem viri docti qui de philosophia Euripidea scripserunt communi fere consensu eius sententiam amplexi sunt.

Equidem, cum primum Analecta, quae nemo in studiis Euripideis versatus impune neglexit, legere et relegere coepi, in eo capite quo agitur de fabularum catalogis, de fabulis spuriis,

de Pirithoi tandem argumento, sagacitatem auctoris, constantiam, sollertiam non potui quin mirarer, et — ut fit — tum fere maxime admirabar, cum persuaderi mihi non sinebam. Crescebant tempore dubia mea et cum anno 1888 — volumine spissiore fortasse quam utile fuit, et, quod gravius erat, patria mea lingua conscripto — disserebam de Euripidis philosophia ac theologia, refellere Wilamowitzii placita de Pirithoi auctore conatus sum. Frustra; etenim ea quae tunc de Euripide scripsi (id quod non miror equidem) prorsus latuerunt eos qui Belgici sermonis periti non erant; quis autem hodie in Germania Galliave linguam callet nostram! Sed hucusque perstiterunt dubia. Lectis igitur iis quae nunc de Pirithoo scripsit Wilamowitzius, relectoque Analectorum libro altero, iterum quaestionem, quae ad iudicium de Euripidis philosophumenis constituendum haud minimi est adiumenti, tractandam mihi sumsi.

In referendis iis quae ad rem facere mihi videntur de Critia tacebo, quippe cuius labor dramaticus excepto Sisyphi fragmento ita perierit ut de eo iudicium certum facere nequeamus, ipsam autem disputationem non ita instituam ut argumenta Wilamowitzii singula deinceps oppugnanda proponam. Taedium affert non tantum lectoribus sed scriptori quoque eiusmodi certandi ratio, et nunc quidem eo minus placet, cum dicendum sit contra sententiam viri, cuius ingenium in paucis diligam colamque. Nec vero necesse erit continuo monere lectorem, hoc contendere Wilamowitzium et illud perhibere eum, quoniam summi viri Analecta in omnium sunt manibus. Porro si saepe nunc breviter iteravero quae ante multos annos dixi, id mihi ignoscant lectores; moneo id tantummodo, ne aliena pro meis venditare videar. Saepiuscule mihi contigit ut in meo libro eadem fere de Euripidis philosophia constituerem, quae postea ab aliis, Leontem dico Parmentier, Paulum Decharme Emiliumque Nestle, dicta sunt.

II.

Primo loco quaerendum est, num constitui possit quonam fundamento nitatur opinio eorum qui inter antiquos Euripideam esse fabulam Pirithoum negaverint et quinam ita censuerint;

nam parum lucis afferunt quaestioni qui dicunt, „Alexandrina aetate" de hac fabula dubitatum esse. Id enim ipsum ambigitur.

Cum omnino fortuna parum secunda fuit iis sive Didymi sive aliorum grammaticorum libris qui continebant Vitas poetarum tragicorum, tum praesertim in Vita Euripidis adversa admodum sors fuit. Conturbata, corrupta, in farraginem congesta, antiqua recentibus commixta hic praebent codices; in ea autem conditione versantur haec omnia ut frustra disquirere coneris, contractane sint, quae breviora sunt, ex longioribus, an producta prolixa quadam loquacitate longiora illa ex brevioribus; ita si quid forte ex Didymi commentariis provenisse constat, non tamen poteris diiudicare utrum adiecerit quid de se narratio amplior, an omiserit quid antiquum Didymeum, immo Aristophaneum Dicaearcheumve vitae enarratio succinctior. Attamen non prorsus incerti sumus in comparandis eis quae in „Vita Minore" (Schwartz Scholl. in Eur. I. p. 3. 14—4. 12 atque in „Vita Maiore" (ibid. p. 1. 1—3. 14) de fabularum numero fatisque adnotata videmus. Nam universe brevior haec Vita magis abstinet a nugis et ineptiis et accuratior videtur tam iudiciis quam dicendi ratione. Ita, fateor, haud aegre abesse video in hac Vita p. 4. 2 post verba „*ἤρξατο δὲ διδάσκειν κατὰ τὴν πα̅ ὀλυμπιάδα ἐπὶ ἄρχοντος Καλλίου*" ea quae addit Vita Maior „*πρῶτον δὲ ἐδίδαξε τὰς Πελιάδας, ὅτε καὶ τρίτος ἐγένετο*"; non quod de Peliadum didascaliis videam causam dubitandi, sed forma additamenti habet profecto quod suspicionem moveat: „*ὅτε καὶ τρίτος ἐγένετο*". Credamusne ita scribere potuisse antiquum Didascaliarum auctorem tamquamsi nesciisset non gloriam esse sed cladi proximum *τρίτον γενέσθαι* in certamine scenico? Qua propter haud nullius mihi videtur momenti quod ipsa ea verba quae de primo Euripidis certamine agant non in omnibus Vitae Maioris codicibus leguntur, sed inveniuntur tantum in *Vaticano* V. *Ambrosiano* Q. et in codice *Parisino Bibliothecae S. Genovevae* (G.), abesse autem a codice *Urbinate* U. *Hauniensi* H. *Vindobonensi* W.

Prorsus eadem ratio est in eo loco quo agitur de fabularum numero. Vita enim minor habet: *τὰ πάντα δὲ ἦν αὐτοῦ δράματα ϙβ′, σῴζεται δὲ αὐτοῦ δράματα ξζ′ καὶ γ′ πρὸς τούτοις τὰ ἀντιλεγόμενα, σατυρικὰ δὲ η′, ἀντιλέγεται δὲ καὶ τούτων τὸ α′* (quibuscum convenit Thomas Magister, et Suidas — hic saltem

quod ad rem attinet, nam verbis titubat; de qua re cf. Wilam. Anal. p. 145 — nec non Varro apud Gellium XVII. 4. 3).

Contra uberius hic quoque Vita Maior:

τὰ πάντα δ' ἦν αὐτοῦ δράματα ϙβ', σώζεται δὲ οη'· τούτων νοθεύεται τρία, Τέννης Ῥαδάμανθυς Πειρίθους.

En, iterum in Urbinate desunt quaedam: verba nempe *σώζεται — Πειρίθους*, Hauniensis autem et Vindobonensis nomina *Τέννης — Πειρίθους* omittunt.

Itaque, sicuti in ceteris quoque quae a Vaticano discrepans omittit Urbinas, aequius est non temerariae cuiusdam incuriae sed cautionis indicia constitui, ita in ipsa quaestione de qua agimus putandum est non convenire inter se Vitarum auctores; saltem multum abest ut dicamus ex eis Vitis apparere *Grammaticos Alexandrinos* (sive didascaliis edoctos, sive proprio acumine) Pirithoum Euripidi abiudicasse.

Sed conspirat cum Vitae Maioris auctore Athenaeus libro XI 494 ambigi dicens utrum Euripides fuerit an Critias qui scripsit Pirithoum! — Primum dubito num conspirare iure dicas cum Athenaeo grammaticum qui indicet Pirithoum *νοθεύεσθαι*. Nam *ἀντιλεγόμενον δρᾶμα* secundum Athenaeum fuit, i. e. de cuius auctore (num Euripides Critiasne esset) dubitaretur et *ἀντιλεγόμενα* quoque tria novit scriptor Vitae *minoris*. Sed nihilne prorsus interest inter opus *ἀντιλεγόμενον* et suppositicium, *νοθευόμενον*? Ceterum nonne Critiae nomen prorsus deest in Vitis?

Ipsi Athenaeo quantum auctoritatis in quaestione literaria diiudicanda tribuamus, vix quisquam rogat. Hoc unum rogandum est cuinam auctori debeat quod narrat. In hac parte libri prorsus certum id non est. Ut plurima in Catalogo poculorum ita hoc Pirithoï fragmentum, quod verbis „*ὁ τὸν Πειρίθοον γράψας εἴτε Κριτίας ἐστὶν ὁ τύραννος ἢ Εὐριπίδης*" ornatum est, deberi Pamphilo dicitur. Ecce verba: *πλημοχόη· σκεῦος κεραμεοῦν βεμβικῶδες ἑδραῖον ἡσυχῆ, ὃ κοτυλίσκον ἔνιοι προσαγορεύουσιν, ὥς φησι Πάμφιλος. χρῶνται δὲ αὐτῷ ἐν Ἐλευσῖνι τῇ τελευταίᾳ τῶν μυστηρίων ἡμέρᾳ, ἣν καὶ ἀπ' αὐτοῦ προσαγορεύουσι πλημοχόας· ἐν ᾗ δύο πλημοχόας πληρώσαντες τὴν μὲν πρὸς ἀνατολάς, τὴν δὲ πρὸς δύσιν ἀνατρέπουσιν ἐπιλέγοντες ῥῆσιν μυστικήν. μνημονεύει δὲ αὐτῶν*

καὶ ὁ τὸν Πειρίθουν γράψας εἴτε Κριτίας ἐστὶν ὁ τύραννος ἢ Εὐριπίδης, λέγων οὕτως·

ἵνα πλημοχόας τάσδ' εἰς χθόνιον
χάσμ' εὐφήμως προχέωμεν.

Haec omnia usque ad extremos versus anapaesticos integra ab Athenaeo ex Pamphili lexico desumpta esse si demonstraveris certe testimonium de dubia authentia Pirithoi fabulae ad antiquiorem Grammaticum, atque eum Alexandrinum, graviorem itaque in rebus criticis multo quam Athenaeum promoveris. Sed poteruntne talia certis argumentis aut probari aut negari? Mihi quidem propter illud καὶ ante verba ὁ τῶν Π. γράψας aeque probabile videtur ipsum Athenaeum non e Pamphilo sed ex alio fonte ultima addidisse, cum praesertim neque Hesychius (i. v. Πλημοχόας), cuius adnotationem excerptis Diogenianeis quae ex Pamphilo fluxerunt deberi constat, neque Pollux X 74, aut Eustathius ad Il. Ε 598. 18, hanc Pamphili interpretationem referentes, versus ex Pirithoo addant. Quapropter vix quidquam nos docebit pro certo Athenaeus quam hoc, ipsius aetate fuisse homines qui dubitarent Critiaene tribuenda esset Pirithous fabula an Euripidi. Cuiusmodi dubia Athenaeum, ut doctrinam affectaret criticam, haud ignotum est libenter protulisse, quamquam in ceteris non fuit κριτικώτατος. Ita testimoniis Lysiacis in catalogo hetaerarum usus, quae neglegere eum non sinit eruditio, frequenter addit εἰ γνήσιος ὁ λόγος (p. 586E et p. 592E ex oratione in Laïdem neglegenter bis idem referens fragmentum, p. 592C ex oratione in Philonidem) et illud quidem fortasse summo iure facit, tamen mire afficimur si videmus Athenaeum eodem folio quo emisit illud εἴ γε γνήσιος ὁ λόγος historiunculas proferre de Sophocle amorem in meretriculam Theoridem per cantici versum „Φίλη γὰρ ἡ Θεωρίς" significante. Qui eatenus comicorum lusu sibi imponi ac iocos pro serio venditari sibi sinit, illene dignus est cuius verba pro gravissimi testis declaratione accipiamus?

Nihil itaque ego ex Athenaei testimonio efficio quam hoc: saeculo IV° fuisse qui dubitarent, utrum Pirithoum Euripides an Critias scripsisset.

III.

„Est hoc aliquid" ita nonnulli, „sed aliud accedit; titulorum enim numerus omnium earum fabularum, quas nos hodie certis testimoniis ducti Euripidi adscribere possumus, si abicias Tennem Rhadamanthyn Pirithoum, eodem redit quo Vitae Maioris illud LXVII. Septuaginta tragoediarum tituli referuntur, tres suspectae sunt; itaque si ceteras 67 genuinas esse constat, iam luce clarius est Alexandrinos non alias ac Tennem Rhadamanthyn Pirithoum pro spuriis habuisse."

Simplicissima ratione ita res conficeretur, si tam certa fabularum esset genuinarum computatio. Marmor enim illud Albanum in cuius fragmento tabula fabularum servata est ex parte, in se vix habet propriam auctoritatem; si autem ei lapidi, ut in incerta re, aliquantulum auctoritatis tribuere velimus, idem sibi iure suo arrogabit lapis Piraïcus (de quo cf. Wilam. p. 138). Summa semper est auctoritas didascaliarum; cui proxime accedit fides scholiastarum Euripideorum, Sophocleorum, Aeschyleorum, Aristophaneorum, quatenus illi Alexandrinorum grammaticorum auctoritatem secuti esse putandi sunt. In universum autem hoc sumere licet: fabulam, quae in scholiis ad tragicos comicumve memoretur, in tabulas Alexandrinorum pro genuina receptam fuisse. Acta agam si de singulis hic testimonia veterum perscribam. Ad quaestionem dirimendam quae nos nunc detinet sufficit notare, LIX tragoedias Euripideas esse, quas Alexandrinis grammaticis sine controversia cognitas et pro genuinis receptas fuisse constituendum sit, si scholiastarum didascaliarumve testimonii rationem habeamus.

Ecce tituli: 1 Alcestis. 2 Andromache. 3 Alcmaeon ὁ διὰ Ψωφῖδος. 4 Aeolus. 5 Alexander. 6 Andromeda. 7 Antiope. 8 Archelaus. 9 Alcmaeon ὁ διὰ Κορίνθου. 10 Aegeus. 11 Alcmena. 12 Antigone. 13 Auge. 14 Bacchae. 15 Bellerophontes. 16 Dictys. 17 Hecuba. 18 Helena. 19 Erechtheus. 20 Heraclidae. 21 Hercules. 22 Electra. 23 Thyestes. 24 Theseus. 25 Hippolytus Coronifer. 26 Supplices. 27 Iphigenia Taurica. 28 Iphigenia Aulidensis. 29 Io. 30 Hippolytus Velatus. 31 Ino. 32 Ixio. 33 Cressae. 34 Cresphontes. 35 Cretes. 36 Medea. 37 Licymnius. 38 Meleager. 39 Melanippe Sapiens. 40 Orestes.

41 Oeneus. 42 Oenomaus. 43 Oedipus. 44 Peliades. 45 Peleus. 46 Palamedes. 47 Polyidus. 48 Protesilaus. 49 Rhesus. 50 Stheneboea. 51 Troades. 52 Telephus. 53 Hypsipyle. 54 Phoenissae. 55 Philoctetes. 56 Phoenix. 57 Phaethon. 58 Phrixus. 59 Chrysippus.

Proxime hisce accedunt ex recentioribus tantum quam quae scholiastae tragicorum Aristophanisque praebent testimoniis nobis cognitae:

60 *Alope*, cuius nomen adest in marmore Albano. Laudat ex ea fabula fragmentum primus Ammonius quod debet Tryphoni, quapropter iure statuas receptam eam fuisse Alexandrinis.

61 *Plisthenes*. Titulus extat in lapide Piraico, — Albanum marmor fractum desinere in priore columna in litteris Ep (Epeo), in altera desiisse lapicidam in nomine Orestes notum est —; ceterum Eustathius ad Od. 1761. 69 *ἐπὶ δὲ πᾶσι λέγει ὁ αὐτὸς γραμματικός* (Aristophanes Byzantius) *καὶ μόμφον παρ' Εὐριπίδῃ τὴν μέμψιν λεχθῆναι*. Ex Atticista p. 107. 19 (*μόμφον τὴν μέμψιν Εὐριπίδης Πλεισθένει*) iure effecit Nauckius Aristophanem grammaticum hanc fabulam memoravisse.

62 *Melanippe vincta*. In lapidibus nullum subsidium; propter marmoris Piraïci enim conditionem numquam contra fabulae genuitatem argumentum peti potet ex eo quod ibi desit nomen, marmor autem Albanum cognomines fabulas numquam plus quam semel habet. Sed vix dubitare possis, quin sufficiat testimonium Athenaei. Qui cum XII. 523 scribit *ὡς ὁ μὲν Τίμαιός φησι καὶ Εὐριπίδης ἐν Δεσμώτιδι ἢ Μελανίππῃ* (neglegenter sane, si quidem haec non librarii culpa est) docet ni fallor Timaeum hanc fabulam duplici titulo memorasse.

63 *Epeus*. Quamquam huius fabulae nusquam nisi in Marmoribus Albano Piraicoque fit mentio, tamen reici ex catalogo vix poterit. Nam nisi inter *σῳζομένας* fuisset recepta non esset in eiusmodi catalogo. Spuriam autem si eam fortasse fuisse contendas, haec suspicio erit quae neque oppugnari possit neque probari.

64 *Temenidae*. Hunc titulum inter priores LVIIII non enumeravi, quamquam ex scholiis ad Ran. 1338 constat cognitam eam fuisse Apollonio Aristarcheo, quoniam dubitaverunt multi, Temenidas, Temenumve an utriusque nominis fabulam scripsis-

set Euripides. Sed de Temenidis constat ex Dioscoridae carmine in Anth. Pal. 11. 195. Quid de Temeno?

65 *Temenus*. Stobaeum iuxta Temenidas saepe Temenum referre, id quidem solum rem non conficeret, sed testimonium non multo minus firmum quam in ceteris fabulis habemus ex scholiis in Hippocratem (locus extat apud Nauckium in fr. Eur. 751) ex quo apparet Bacchio Herophileo Temenum pro fabula Euripidea cognitum fuisse.

66 *Scyriae* (s. Scyrii). Fabulae nomen adest in lapide Piraïco. Sed proprius accedere ad tabulas Alexandrinorum non sinit inopia fragmentorum. Nec tamen est cur dubitemus. Sextus enim Empiricus ex fabula manifeste Euripidea fragmentum laudat (182) quod ad aliam fabulam vix potest pertinere, et Ovidius Statiusque fabulae materiem sumserunt tractandam talem ut satis certum videatur in corpore tragoediarum Alexandrino Scyrias affuisse.

67 *Danaë*. Haec quoque fabula, licet ante Senecam apud auctores neque fragmenta, neque titulus occurrat, neutiquam Euripidi poterit abiudicari. Mitto quod argumentum Danaes enarrat Hyginus, sed quis credat decantatum illud ὦ χρυσέ, δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς (lapsu memoriae a Seneca ad Bellerophontem relatum) tam constanter tamquam Euripideum ex Danae laudari potuisse, si dubium de eius fabulae origine fuisset? Adest autem nomen in marmore Albano Piraïcoque, et in Aristophanis Thesmophoriazusis vs. 414 (εἶτα διὰ τοῦτον ταῖς γυναικωνίτισι / σφραγῖδας ἐπιβάλλουσιν ἤδη καὶ μοχλούς) Danaën Euripideam spectari, quamvis tacente scholiasta, Hartungio concedendum esse puto.

En habes catalogum LXVII fabularum. Nempe earundem quas cogitavit auctor Vitae Maioris? Quis dicat; quandoquidem restant tituli non trium tragoediarum sed sex: Cadmus, Lamia, Scylla, Tennes, Rhadamanthys, Pirithous. Ex quibus si eligere debeas, quam (misso quidem illo testimonio Vitae Maioris) minus quam ceteras ad νοθευομένας relegari oportere videatur, certe erit Pirithous. Si enim eandem quam in praecedentibus normam adhibeamus, primum notandum est in lapide Piraïco manifeste titulum Pirithoum adfuisse (id quod concedit Wila-

mowitzius, ipse ex litteris ΠΙ post Πηλεὺς nomen Πειρίθους supplens), deinde, quoniam scholiastarum ac glossographorum adnotationes in tragicos, praesertim si vocabulorum tangunt interpretationes, Alexandrinorum testimoniis niti nobis visae sunt, aequam rationem cum iis, quae propter testimonia scholiastarum in catalogum fabularum a nobis receptae sunt, iure sibi poscit Pirithous, cuius fr. 593 in schol. ad Or. 982 ex parte affertur. Postulat itaque ratio, quatenus externis tantum testimoniis utimur, ut Pirithoum catalogo addamus et erit:

68 *Pirithous.*

Rhadamanthys autem, deficiente in litera P tam lapide Albano quam Piraïco, habet modo quibus se tueatur Strabonem et scholiastam ad Orestem. Quoniam autem haec auctoritas non minor est, quam ceterarum, addendus est

69 *Rhadamanthys.*

Quid autem de Cadmo? Tacent lapides. Quod autem Albanum marmor attinet (cuius prior columna desinit ut dixi ex fractura in *Epeo,* altera columna a capite integra incipit in *Cretensibus*) ex eo quod in altera serie adsunt Cretenses, Cressae, Cresphontes, Cyclops, — itaque excepta Cadmo omnes quae a littera K incipiunt — efficere voluit Wilamowitzius Cadmi nomen non fuisse in eo lapide, vix enim verisimile ei videtur lapicidam illud nomen unum a ceteris per K incipientibus divulsisse atque in priore columna posuisse. Equidem nimis incertum dixerim divinari quid lapicida aut fecerit aut vitaverit. Malim Welckero adstipulari qui cautius (Gr. Trag. II 810) „Auf dem Albanischen Steine fehlt die Stelle worin Kadmos zu suchen wäre". Itaque, num fuerit in marmore Albano prorsus ignoramus. — Sed fragmentum affertur „ex Cadmo Euripidis". — Non nisi a Probo, versus autem corrupti non modo sed suspecti nonnullis. — Mitto versus ipsos de Caelo Chaoque absconditam sapientiam praedicantes, quamquam abiudicare Euripidi eos quia obscuriores sint vix critices prudentis mihi videtur. Verum si Probus eos versus ex Euripidis Cadmo provenisse perhibet, fuerunt saeculo primo qui Euripidem Cadmum scripsisse putarent. Extitisse autem fabulam Cadmum cognitamque eam fuisse Augusti aetate lectoribus Romanis, id testantur notissimi versus Horatii A. P. 185 (*ne pueros coram populo Medea trucidet, aut*

humana palam coquat exta nefarius Atreus, aut in avem Procne vertatur, Cadmus in anguem) quibus versibus significari Baccharum exitum fuerunt quidem qui crederent sed iamdiu refutati sunt. Itaque Cadmus fuit fabula eaque notissima, quae tamen num iam Alexandrinorum aetate Euripidi sit adscripta nescimus. Etiamsi autem constaret fraudi deberi versus quos referat Probus, causam non viderem ut cum Wilamowitzio censeremus Cadmum numquam extitisse sed ementitam esse fabulam. Ceterum res incerta, et omnino concedo versus alios illos parum τραγικῶς dictos videri quos ex Cadmo sumtos esse ab Hermogene suspicantur viri docti (fr. inc. 930 οἴμοι, δράκων μου γίγνεται τὸ ἥμισυ· τέκνον περιπλάκηθι τῷ λοιπῷ πατρί). Manet itaque ambiguum utrum Cadmum in catalogum numero LXX assumere praestet an referre ad ἀντιλεγόμενα.

70 *Cadmus?*

Restant *Lamia* et *Scylla.*

Lamiam deesse in Marmore Albano notandum est nec tamen illud sufficiet ad damnandum. Etenim Alcumenam quoque omittit lapis Albanus quam habet lapis Piraïcus (nec quisquam eam suspicatur Euripidi abiudicandam). Sed Varro (teste Lactantio Inst. I 6. 8) Libycae Sibyllae meminisse Euripidem *in Lamiae prologo* docet, quibuscum convenit schol. Plat. p. 963 b „δευτέρα Λίβυσσα ἧς μνήμην ἐποιήσατο Εὐριπίδης ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Λαμίας". — „Prologum nescio cuius fabulae recitasse, non fabulae nomen dedisse traditur" monet Wilamowitz. Equidem dixerim verbis „Lamiae prologum" tunc demum ab interprete Graeco Latinove „prologum quem dixit Lamia" significari, si sermo sit aut de fabula omnibus nota (veluti quis Πολυδώρου πρόλογον indicans non vereatur ne non statim lectores intellegant de Hecubae initio cogitari) aut de fabula cui persona quae praefatur nomen dedit (veluti Ἀνδρομάχης πρόλογος). Lamiae igitur prologus nil nisi prologum quem Lamia habet in cognomine dramate mihi significare posse videtur. Ut Cadmum ita addo catalogo

71 *Lamia?*

Ultima est *Scylla.* Quoniam vero post Aristotelis cap. XV Artis Poeticae nusquam eius fabulae nomen recurrit, licet suspicari eam fabulam Alexandrinis temporibus iam interiisse.

Sed de *Tenne* quid dicam? Misellam tragoediam quae uno tantum loco nomine memoratur sed eo tantum consilio ut condemnetur simul! Scilicet nusquam sermo de Tenne nisi in „Vita Maiore" ubi *νοθεύεται*.

Fabularum hanc seriem eo solum consilio composui, ut ostenderem in Catalogo — quatenus nostris subsidiis constitui potest — non satis firmum esse fundamentum ad quaestiones de authentia dirimendas. Cum enim in omnibus titulis aequam adhibeo genuitatis normam superat meus catalogus una fabula, excepta etiam Tenne, numerum *τῶν ἑβδομήκοντα*. Sed fac Probum errasse aut Varronis quoque verba aliter quam volui interpretanda esse. Abiecta tunc altera utra LXX restabunt; sed in eis septuaginta fabulis nonnullae multo magis quam Pirithous laborant inopia testimoniorum quibus ingenuam originem probent.

IV.

Si itaque constat Athenaeum Vitaeque Maioris auctorem dubitasse de Pirithoo, in exemplari autem selectarum quarundam tragoediarum Euripidis quod haud procul Athenis saeculo post Chr. primo adservabatur eam fabulam infuisse, pro Euripidea Pirithoum acceptam fuisse grammatico cui debetur scholion ad *Or.* 982, item — quod gravius est — glossographo qui de voce *ῥύμβος* ea disseruit quae in brevius contracta servantur in schol. ad Apoll. Rhod. IV 143, denique a Plutarcho Pirithoum Euripidis iudicari opus — mittam enim testimonia Hesychii Clementis Eustathii — quid est quod nos prohibeat inter Euripidis opera genuina illius quoque fabulae fragmenta recipere?

„Aliena sunt ab Euripide" ita fere respondent et Wilamowitzius et alii „tam dictio numerique, quam sententiae horum fragmentorum". — Haud leve neque spernendum hoc mihi iudicium videtur. Est enim quaedam in nostra quoque doctrina *αἴσθησις*, quae aliam quidem viam ingressa quam dialectica illa ars quae per argumenta disputando pergit, vix tamen minus certa ac probata dici potest. Equidem profecto siquis Bredius Micheliusve tabulam Rembrandtii nomine — ut quidem videbatur — insignitam, pictorum principi deberi praefracte negaverit, mirabor fortasse, fortasse dolebo, sed tacebo, et

perito iudici credam — etiamsi nihil addiderit sententiae suae nisi illud „non possum dicere, quare". Nonne idem in arte philologica valet? Si quis vir doctus, in poetis tragicis versatissimus, litterarum, artis rhythmicae peritissimus, poetae cuidam Graeco opus quoddam sive deneget sive tribuat, ratio mihi habenda videtur eius iudicii, etiamsi alia argumenta, praeter ea quae ex „intimo illo sensu" petuntur, desint. Quid mirum quod haud leviter animo commoveor, cum virum tantae auctoritatis, quantae merito inter nos est Wilamowitzius, annis triginta postquam primum Pirithoum delendam censuit, gravius etiam condemnantem audio: „Uneuripideïsch ist alles"!

Sed licet in pictarum tabularum genuitate diiudicanda, qua par est modestia, proprio iudicio prorsus abstineam et principum sententias tacitus sequar — si quidem consentiunt principes! — cum poetas Graecos res spectat, praecipue cum agitur de Euripide, etiam postquam Wilamowitzius pro sententia Pirithoum abici iussit, prorsus diffidere proprio iudicio non possum. Nam si ingenue profitear quid de Pirithoi fragmentis mihi videatur, vix potero brevius sententiam pronuntiare meam quam ita: „Euripideïsch ist alles". Numeri, versuum formae, dictionis ratio, sententiae prolatae, denique omnia cum Euripide convenire mihi videntur. Quamquam igitur compertum habeo dialectica ratione probari non posse, operis poëtici quis fuerit pater — numeros enim et dictiones quae euripideae mihi videntur, fortasse communes ei cum ceteris fuerunt — opinionem meam lectoribus commendare conabor; utinam et Wilamowitzio ipsi persuadeam!

Ut numeros Euripideos esse demonstrem non adhibebo ληκύθια Aeschylea, licet plures ex fragmentis nostris versus caesura utantur eadem. Nam si revera ληκυθίοις suis eam carpere voluit Aeschylus, labore haud gravissimo eum confundere propriis armis potuerat Euripides. Caesura penthemimeri aeque saepe utuntur tragici omnes (et merito itaque Leeuwenius monuit ad Ran. 1203 non numeros Euripideos sed dictionem μικροπρεπῆ carpi ab Aeschylo). Sed quandoquidem constat poetas omnes qui multa et continuo scribant, in eiusdem generis versibus ad certas quasdam normas saepe inscios recurrere, idque eo magis quo simpliciora ac vulgatiora iis sint enuntianda, redire apud

singulos videbis — vel audies potius, nam haec quidem segnius oculos irritant quam aures — versuum frusta, certa quadam familiaritate inter se similia, quae sonorum si non verborum similitudine originem prodant. Ut liberos amicorum agnoscere solemus nunc ex lineamentis quibusdam faciei, nunc vocis quadam inclinatione, manuumve gestu, incessu quoque et risu, ita versum poetae dilectissimi notissimique etiamsi inter aliorum versus intermixtus iaceat facile agnoscas. Exemplo probabo, quid velim.

Fr. 591 ita Hercules Aeacum adloquitur

ἐμοὶ πατρὶς μὲν Ἄργος, ὄνομα δ' Ἡρακλῆς,
θεῶν δὲ πάντων πατρὸς ἐξέφυν Διός·
ἐμῇ γὰρ ἦλθε μητρὶ κεδνὸν εἰς λέχος
Ζεύς, ὡς λέλεκται τῆς ἀληθείας ὕπο.
ἥκω δὲ δεῦρο πρὸς βίαν Εὐρυσθέως.

Color Euripideus quem in hisce versibus agnosco debetur dictioni praesertim, de qua statim dicam. Sed qui fit, ut *audire* Euripidem praecipue nunc mihi videar? Num propter exitum versus extremi, qui in mentem revocat *Herc.* 830 *ἐπεὶ δὲ μόχθους διεπέρασ' Εὐρυσθέως.* — *Herc.* 936 *πάτερ, τί θύω, πρὶν κτανεῖν Εὐρυσθέα.* — *Herc.* 939 *ὅταν δ' ἐνέγκω δεῦρο κρᾶτ' Εὐρυσθέως.* — *Herc.* 982 *εἷς μὲν νεοσσὸς ὅδε θανὼν Εὐρυσθέως.* — *Heraclid.* 845 *λαβὼν δὲ χερσὶν ἡνίας Εὐρυσθέως.* — *Heraclid.* 850 *δίας Ἀθηνᾶς, ἅρμ' ἰδὼν Εὐρυσθέως.* — *Heraclid.* 859 *αἱρεῖ δ' ὁ κλεινὸς Ἰόλεως Εὐρυσθέως* (cf. quoque Heraclid. 58. 68. 156)? Vix puto hoc sufficere, praesertim in nomine proprio. Ni fallor secundus fragmenti versus est qui indicat *τίνος ἐστὶ πατρὸς τὸ παιδίον.*

θεῶν δὲ πάντων. . . . .

Talia cum audis, nonne sonum versus Euripidei deprehendere tibi videris? Sat scio ea, qua hic, sede versus ceteros quoque tragicos saepe *πάντα, πάντι, πάντας, πάντων,* collocasse; memini Sophoclea illa *καὶ ταῦτα πάντα* (Ai. 182), *νοσεῖτε πάντες* (O. R. 60), *καλῶς ἅπαντα* (*ibid.* 985), *ὠθεῖν ἅπαντας* (*ibid.* 1382), *ἐπεὶ δὲ παντός* (O. C. 1604), *τὰ δ' ἄλλα πάντα* (El. 657), *τιμᾶν ἅπαντες* (ibid. 983), quibus conferri possunt haec Euripidea ad numeros nostri fragmenti propius plerumque accedentia Med. 13 *αὐτή τε πάντα,* 16 *νῦν δ' ἐχθρὰ πάντα,* 794 *δόμον δὲ πάντα,* Herc. 491 *τύχην δὲ πάντα,* Heraclid. 841 *μόλις δὲ πάντα,* Or.

679 θηρῶν ὃ πάντες, 1391 παίδων ἅπαντας. Talia parum aut nihil probant. Cuivis quoque versus in memoriam recurrit a verbis μάλιστα πάντων, vel κάλλιστα πάντων incipiens, ut in Sophoclis Electra 586 αἴχιστα πάντων, 665 μάλιστα πάντων, 763 μέγιστα πάντων, in Euripidis Medea 395 μάλιστα πάντων. Et ne ii quidem versus movent me, quales sunt Hipp. 1333 ὥστ' ἄνδρα πάντων, Troad. 1273 καὶ τέρμα πάντων, Hec. 562 ἔλεξε πάντων, fr. 430 ἔρωτα πάντων (cf. Soph. O. R. 1465 ψαύοιμι πάντων. Philoct. 85 κέκλησο πάντων). Sed peculiare quoddam Euripideum si inesse dico versui nostro cogito de sono versuum quales sunt: Med. 409 κακῶν δὲ πάντων, Andr. 1116 εἷς ἦν ἁπάντων, Hec. 351 Φρυγῶν ἁπάντων, Herc. 543 ὅπλοις ἁπάντων. Io. 55 ταμίαν τε πάντων, ibid. 863 καὶ τῶνδε πάντων, fr. 269. 2 καὶ τῶν ἁπάντων (cf. Soph. Ai. 992 ὦ τῶν ἁπάντων, et versum simillimum Euripideis in *Trach.* 275 ὁ τῶν ἁπάντων Ζεὺς πατὴρ Ὀλύμπιος), fr. 544 ἄλλως δὲ πάντων.

Et haec quidem omnia ipso adiectivo conveniunt πάντων, praemissa haud raro voce δὲ sive τε. Nec tamen minus huc pertinent quae sonorum tantummodo similitudine congruunt veluti Or. 1163 ἐγὼ δὲ πάντως (cf. Hipp. 1062 οὐ δῆτα πάντως). Hel. 1240 τίς δ' ἔστ' ἀπόντων (Andr. 632 πορθεῖς ἀπόντων), Hipp. 1329 οὐδεὶς ἀπαντᾷ (Bacch. 632 ἵππων τ' ἀπαντῶν).

Similia observare possis in primo pede. Versus initium nostro ipsis vocabulis simile unum tantum in mentem venit Med. 752 θεούς τε πάντας, sed saepe sonus redit, ut Or. 1586 θεοὺς ἀπαιτῶ (crebro ἀπαιτῶ hac sede posuit poeta ut v. c. Hel. 276 χάριν τ' ἀπαιτῶ) — item fr. 359 θετῶν δὲ παίδων (cf. Hipp. 1455 τοιῶνδε παίδων).

Sed nolo in hac re pergere, et consulto non huc adduxi versus Euripideos haud raros qui a θεοῦ διδόντος, θεοῦ θέλοντος, a genetivo θεῶν incipiunt sive exeunt in Διός. Exponere modo volebam uno exemplo quid velim cum contendam numeros Euripideos audiri posse in fragmentis Pirithoi. Vix sufficiant talia ut incertum fragmentum certo cuidam poetae tribuas; si vindicanda sunt poetae fragmenta quae traditione ei tribuuntur sed addubitantur a quibusdam, haud prorsus haec mea ratio contemnenda videtur.

Nec tamen haec referrem nisi accederet in ceteris quoque

dictorum quaedam similitudo, certis versuum locis recurrens. Primum quaedam eiusmodi parallela indicabo, de dictione propria posthac pauca additurus.

Cum fragmento 596

οὐκ οὖν τὸ μὴ ζῆν κρεῖσσόν ἐστ' ἢ ζῆν κακῶς;

formam compono versus ex Troad. 632

τοῦ ζῆν δὲ λυπρῶς κρεῖσσόν ἐστι κατθανεῖν,

et propter aliam versus partem Hec. 378

ἢ ζῶν· τὸ γὰρ ζῆν μὴ καλῶς μέγας πόνος.

Alia ratione similis Iph. A. 1252

θανεῖν· κακῶς ζῆν κρεῖσσον ἢ θανεῖν καλῶς.

In fragmento 597, de quo plura posthac sunt dicenda, occurrunt *ἄνω τε καὶ κάτω*, verba omnibus scriptoribus usitata sed praesertim ab Euripide haud raro usurpata, hic in fine versus posita ut Iph. T. 282 *διετίναξ' ἄνω κάτω*, Bacch. 753 *πάντ' ἄνω τε καὶ κάτω*. Sequenti versu *ῥήτωρ σπαράσσων* (recte enim ita correxisse Valckenarius videtur) revocat Bacch. 1127 eadem sede positum *ἀπεσπάραξεν* et 1220 *διασπάρακτον*.

In fragmento 598 *ὁ πρῶτος εἰπὼν* (nisi hoc cum Wilamowitzio delendum censeamus) conferendum est cum Heraclid. vs. 889 *ὃ πρῶτον εἶπας*, et verba *οὐκ ἀγυμνάστῳ φρενί* cum fragm. 344 *οὐκ ἀγύμναστος φρένας*. Tandem nolo negligere quod verbum *καινίζειν*, quod altero versu huius fragmenti occurrit „*τόνδ' ἐκαίνιζεν λόγον*", eandem trimetri sedem occupat in Troadibus 889 *εὐχὰς ὡς ἐκαίνισας θεῶν*.

Sed iam de ipsa dictione, i. e. de verbis quae usurpata sunt, de ratione dicendi, de sermone videndum est, idque breviter ne taedium moveam lectori antequam ad summam rei perveniam, quae sententias in Pirithoo prolatas spectat. Rem ita tractabo ut a iambicis fragmentis profectus extremo loco de anapaesticis dicam.

Quod ad fr. 591 attinet primum notatu dignum est, quam arcte versus quibus Hercules coram Aeaco genus indicat suum cum ceteris eiusmodi enuntiatis Euripideis conveniant:

ἐμοὶ πατρὶς μὲν Ἄργος, ὄνομα δ' Ἡρακλῆς,
θεῶν δὲ πάντων πατρὸς ἐξέφυν Διός.

Mitto fabulas antiquiores, sed afferam eas quae eadem fere aetate

natae sunt qua Pirithous, quam fabulam ad recentiores pertinere probabile est. Ita Hel. 16

ἡμῖν δὲ γῆ μὲν πατρὶς οὐκ ἀνώνυμος
Σπάρτη· πατὴρ δὲ Τυνδάρεως,

propter ea autem quae in Pirithoo sequuntur

ἐμῷ γὰρ ἦλθε μητρὶ κεδνὸν εἰς λέχος
Ζεύς, ὡς λέλεκται τῆς ἀληθείας ὕπο,

conferenda quoque sunt quae addit Helena

ἔστιν δὲ δὴ
λόγος τις ὡς Ζεὺς μητέρ' ἔπτατ' εἰς ἐμήν,

nec minus apte eiusdem fabulae Helenae vs. 87 seq. huc afferas

ὄνομα μὲν ἡμῖν Τευκρός, ὁ δὲ φύσας πατὴρ
Τελάμων, Σαλαμὶς δὲ πατρὶς ἡ θρέψασά με.

In Bacchis 464 est Λυδία δέ μοι πατρίς, in Ione 260

Κρέουσα μέν μοι τοὔνομ'· ἐκ δ' Ἐρεχθέως
πέφυκα· πατρὶς γῆ δ' Ἀθηναίων πόλις,

et in Iph. T. 3 τοῦ δ' ἔφυν ἐγώ.

Haec omnia, quantum potest Euripideis similia, magis etiam colorem assumunt Euripideum, cum prorsus εὐριπιδίζων pergit Hercules „ἥκω δὲ δεῦρο etc." Iam agnosco — sic fere exclames — „οἶδα, τίς εἶ καὶ πόθεν". Quis enim originem Euripideam celare studens unquam coepit a verbo ἥκω? — Ut ex sexcentis exemplis pauca afferam notabo Or. 1323. Andr. 309. 1111. 1126. 1232. Heracl. 389. Or. 82. 893. Io. 5. Bacch. 661. 664. 666.

In ceteris fragmentis iambicis non habeo quae propter dictionem notanda sint. Anapaestica autem sermone, uti par est, multo elatiore utuntur, quo fit ut facilius in eis ἅπαξ εἰρημένα deprehendas. In transitu cum versu χάσμ' εὐφήμως προχέωμεν fr. 592 confero fr. 912 δέξαι πλήρη προχυθεῖσαν. Sed detinet nos praesertim fr. 593. Prima verba σὲ τὸν αὐτοφυῆ (propter sonitum ac numeros conferenda cum Hipp. 1283 σὲ τὸν εὐπατρίδαν) adiectivum exhibent hac quidem notione apud scenicos incognitum, non item apud theologos, quandoquidem et αὐτοφυᾶ et ἀκάμαντα poeta Orphicus τὸν χρόνον dixit hymno 12. 9 — quod undenam sumserit frustra quaeras. Nec tamen ipsum adiectivum inauditum aut novicium. Deus qui δεῖται οὐδενὸς haud absone significatur adiectivo quo Io poeta fr. 1 αὐτοφυεῖς καρποὺς dixit qui nullius adiuti arte crescunt; praesertim Euripidem

illud epitheton elegisse mirum non est: in deliciis enim ei non tantum cum ceteris poetis adiectiva erant qualia sunt *αὐθαίρετος αὐθέντης αὐτοκρατής αὐτουργός* similia, sed quaesitiora quoque formavit ut Rhes. 228 casam quae radices terrae infixas habet, *αὐτόρριζον* dixerat, et *αὐτόμορφον* in Andromeda (fr. 125) id quod arte confectum non est, multo autem exquisitius Helena (Hel. 356) manus propriae letale telum sibi adigentis impetum *αὐτοσίδαρον ἅμιλλαν*. Quapropter nihil habet *αὐτοφυής* quod ab Euripidis dictione abhorrere videatur.

Vs. 2 *τὸν ἐν αἰθερίῳ ῥύμβῳ πάντων φύσιν ἐμπλέξαντα.* — *ῥύμβος* (quod tamquam Euripideum *ἅπαξ εἰρημένον* glossographi explicant — vide praesertim Eustath. ad Dionys. 1134) fere proprio suo colore a poeta indutus esse videtur cum *αἰθέριον* eum dixit, nam ullone adiectivo magis abusus est noster? — Verbum *ἐμπλέξασθαι* autem aliis quoque versibus Euripideis poterimus illustrare (veluti Or. 1265. Iph. A. 936) sed nunc quidem alio non aptius est exemplum quam Or. 1421 *κἀδόκει τοῖς μὲν οὐ τοῖς δ' ἐς ἀρκυστάταν μηχανὰν ἐμπλέκειν παῖδα τὰν Τυνδαρίδαν ὁ μητροφόντας δράκων.*

Sequitur de quibus dicendum, *ὀρφναία νὺξ αἰολόχρως*. Adiectivum — si tollis Suppl. 994 ubi cum Hermanno pro *ὀρφναίας* restituendum est *ὄρφνας* — semel tantum de nocte, quantum memini, dixit Euripides, Or. 1225 *ὦ δῶμα ναίων νυκτὸς ὀρφναίας πάτερ.* Sed magis quam hoc adiectivo homerico delectatus est substantivo *ὄρφνη* (vide v. c. Rhes. 42, 697. 774. Heraclid. 857. Herc. 46. Iph. T. 151); nec latuit, opinor, hic eius amor Aristophanem, cum in Ranis *ὑπὲρ Εὐριπίδην εὐριπιδίζων* cantico lusit „*ὦ νυκτὸς κελαινοφαὴς ὄρφνα.*"

Sed in nostro fragmento non tantum *ὀρφναία* nox audit sed *αἰολόχρως* quoque, adiectivo ornata quo caelum stellatum et *παννυχίου σελάνας* splendor egregie illustratur. Quisquis secum reputat quantus tenuerit Euripidem amor studiumque rerum caelestium, facile intelleget, grato eum animo id ex Sophoclis cantico Trachiniarum splendidissimo (*ὃν αἰόλα νὺξ ἐναριζομένα* etc. vs. 92) recepisse. Sed in hoc quoque constitit sibi quod ornatiore forma adiectivum iteravit. Solet enim augere eiusmodi adiectiva compositis in *-χοως* desinentibus. Ita Orcum *μελάγχρωτα* dixit (Hec. 1100) et Erinyes in Oreste (321) *μελάγχρω-*

τας, ita ad Ledam accedens Iuppiter depingitur χιονόχρως κύκνου πτεροῖς (Hel. 216), et in Andromache (879) etiam Orestes in Phthiam adveniens ἀλλόχρως a ministris Andromachae dicitur.

ἄκριτος ἄστρων ὄχλος vix habet quod nos detineat; nam licet rariore significatione adiectivum adhiberi hoc loco non negaverim, vix puto fore ut quis alienam ab Euripide hanc dictionem iudicet qua homericum ἀκριτόφυλλον explicari quodammodo dicas. Neque magis offendit ὄχλος de stellarum choro. Etiamsi quis monuerit alias fere de hominum multitudine substantivum adhiberi, non deerit huic fragmento auctoritas Euripidea: in Iphig. Aul. 191 habemus ἵππων ὄχλον, quin immo in Danaës fragmento (332) φιλημάτων ὄχλον.

Accedimus ad versum qui praecipue suspicionem movit Wilamowitzii: ἐνδελεχῶς ἀμφιχορεύει. — ἐνδελεχῶς viro summo ad ea ἅπαξ εἰρημένα pertinere videtur „quae ab Euripidis usu, quin a vetere Atthide abhorrent". Contra dicere hisce non facile est, quoniam per se quidem Euripidem novasse nonnulla vel rarius aut numquam dicta adhibuisse, et glossographi docent et ipse Wilamowitzius minime negat. Nihil ergo agam si ex aliis Euripidis fabulis rariora verba afferam; Choerili autem fragmento (Simpl. ad Ar. Phys. 8. 276) πέτρην κοιλαίνει ῥανὶς ὕδατος ἐνδελεχείῃ auctoritatem abstulit ipse Wilamowitz, haud certum esse monens fueritne Samius poeta quem hic refert Simplicius. Verum inesse revera in hoc adiectivo ἐνδελεχής putandum est aliquid quod ab antiquiore sermone sive Attico, sive Ionico abhorreat? Quoniam frequens adiectivum est apud Platonem (cf. praesertim Tim. 43 C et 58 C) nimiaene audaciae est si coniciamus in eis quae ex Heracliti sapientia refert Plutarchus (Cons. c. 10) καὶ ὁ τῆς γενέσεως ποταμὸς οὕτως ἐνδελεχῶς ῥέων οὔποτε στήσεται ipsius Heracliti servata esse verba?

Ceterum quoniam non rogatur Pirithousne falsarii alicuius fuerit opus sed ambigitur tantum inter Critiam qui anno 403 obiit et Euripidem qui biennio ante mortuus est, parum refert, num ante Pirithoum adverbium ἐνδελεχῶς Atticis cognitum fuerit necne; qui Critiae innovationem eiusmodi condonabit, is Euripidi denegare licentiam eandem vix poterit. Euripidi autem cetera huius enuntiati verba mirum quantum conveniunt. Congruunt imagines. Est enim lyricae artis inopia quaedam,

qua adigitur Euripides, ut in describendo caelo stellato, quod tanta colit reverentia, etiam atque etiam ad easdem recurrat imagines. Cursus semper sunt et choreae siderum, quae si non curru vehuntur, saltant: τέθριππα sunt ἅρματα Ἡλίου (Hel. 341), ἵππους ἐλαύνει Sol (Io 1145), alati eius tam equi (El. 464) quam currus (Or. 100); Luna bigis invehitur (Io 1164), item Nox μακρὸν ἵππευμα διώκει (fr. 114); Aurora μονόπωλος est (Or. 1000), sed maritum eius ἀστέρων τέθριππος χρύσεος ὄχος in caelum tollit (Troad. 856). — Contra βαδίζουσι Sol atque Luna Phoen. 542, Sirius ᾁσσει Iph. A. 7, δραμοῦσαι Peleiades sunt Or. 1000. Tum Solis equos alatos El. 464 comitantur ἄστρων αἰθέριοι χόροι, et tandem in Ione 1077 vivide poeta depingit caelum, una cum mortalibus Iacchi festa nocturna celebrans „ὅτε καὶ Διὸς ἀστερωπὸς ἀνεχόρευσεν αἰθήρ, χορεύει δὲ Σελάνα".

De fragmenti 594 dictione vix agerè possum nisi simul sententiam meteorologiamque si qua est Euripidis attingens; itaque de adiectivo ἀκάμας, de eo quod est ἀέναον ῥεῦμα, de voce ὠκύπλανος non agam. Nunc sufficiat monere verba ὠκυπλάνοις πτερύγων ῥιπαῖς sumta esse simul ex Aeschylo ac Pindaro, quos saepius sectatus est Euripides. Coniunxit enim Aeschyleum (Prom. 126) ἐλαφραῖς πτερύγων ῥιπαῖς et Pindaricum (Pyth. 4. 346) ὠκυπόρους κυμάτων ῥιπαῖς. ὠκύπλανος autem (ex analogia Aeschyleorum τηλέπλανος πολύπλανος formatum) haud ineptum est de sideribus etiamsi de *planetis* dictum non sit.

Non alienum est simul monere de adiectivo πλήρης (594[2] ῥεύματι πλήρης) quod cum dativo, ut hic, contra vulgatum usum coniunctum habemus in Bacch. 18, sicut verbum in Herc. 372.

Extremus huius fragmenti versus τὸν Ἀτλάντειον τηροῦσι πόλον (qui numeris sonoque fr. 839. 11 εἰς οὐράνιον πάλιν ἦλθε πόλον in memoriam revocat) conferendus est cum Ion. 1154 ubi describitur ἄρκτος στρέφουσα οὐραῖα χρυσήρη πόλῳ.

V.

Praemunienda erat via ne de indole ac sententia fabulae Pirithoi disputantes inania moliri videremur, cum Euripidi vindicaremus qualia ne dictionis quidem forma atque externa fragmentorum

species ei adscribi sinerent. Sed venio nunc ad id quod mihi caput rei est; iam quaeram num in fragmentis quae ex Pirithoo restant iudicia, opinionesve proferantur Euripideis contrariae.

Coniunctim spectanda sunt fr. 597 et fr. 598. Priore fragmento poeta inter se opponit legis atque morum vim in republica: firmius esse fundamentum in civium animis quam in legibus; has enim temere ab oratoribus qui civium partibus praesint in perniciem civitatis converti. Animi autem mentisque praestantiam alterum laudat fragmentum, certissimum *ἐν τῷ φρονεῖν* subsidium esse praedicans, quapropter recte illum hominem fecisse qui mutato vetere proverbio sortem adiuvare prudentes docuerit:

fr. 597 *τρόπος δὲ χρηστὸς ἀσφαλέστερος νόμου·*
τὸν μὲν γὰρ οὐδεὶς ἂν διαστρέψαι ποτὲ
λόγος δύναιτο, τὸν δ' ἄνω τε καὶ κάτω
ῥήτωρ σπαράσσων πολλάκις λυμαίνεται.

fr. 598 *ὁ πρῶτος εἰπὼν οὐκ ἀγυμνάστῳ φρενὶ*
ἔρριψεν ὅστις τόνδ' ἐκαίνισεν λόγον,
ὡς τοῖσιν εὖ φρονοῦσι συμμαχεῖ τύχη.

Dixerit fortasse quispiam sententias hisce duobus fragmentis prolatas vix tam insignem, tam peculiarem sapientiam continere ut ex iis certum quendam poetam agnoscas; talia dici potuisse a quovis poeta scenico. Potuisse non negabo. Sed suum habet quisque disputandi dicendique genus. Quod in hisce mihi plane Euripideum videtur, alienissimum ab Euripide cum Wilamowitzio hodie iudicant plerique. Quapropter audienda sunt quae in Analectis de hac ipsa re scripsit vir summus, quae hodie quoque persuadere multis pergunt Euripidem non ita censuisse de hominum indole ut in fragmento 597. 598 iudicatur.

Censuit itaque ac censet opinor Wilamowitz „secundum Euripidem certam ingenii et morum indolem hominibus innatam esse quae nulla unquam re deleri posset, sequi homines eam fatali necessitate, ut vel cum recte honesteque facere vellent, cum recte et honeste sentirent, inviti peccare cogerentur. Plane contrariam igitur Euripidi placuisse sententiam Socraticae, quae ex recte praveve intellectis recte praveve facta deduceret" (Anal. p. 165).

Opiniones, iudicia moralia, placita de deorum vita atque ingenio quatenus suas quatenus alienas poeta scenicus proferat in

heroum colloquiis canticisque chori ut molestum est diiudicare in fabulis superstitibus ita difficillimum in nudis fragmentis. Hoc tamen constat inter lectores fabularum Euripidearum, delectatum esse poetam controversiis moralibus, et praesertim de ea quaestione quae tunc maxime tenebat omnium animos, num virtus doceri posset, fortunave an virtus plus homini utilitatis afferret, genusne an vitae usus magis valeret, saepe in diversa disputantes eum fecisse heroes suos, ita tamen ut Hecubarum, Theseorum, Orestarum iudiciis collatis, non plane desperes effici posse quid penitus de hisce poeta ipse censuerit.

Mirum est — sed notum omnibus — quod poetae nostro praesertim mulieres aptae visae sunt ad eiusmodi cogitationes proferendas. Nulla magis quam Hecuba. Quam acerbe illa, malorum experientia edocta, monet se idcirco tantum a Iove esse servatam ut post tot casus crudeliora etiam fata obiret, quam obdurata mente respuit iustitiam divinam humanamque! Tamen pro rei necessitate Legis opem invocat (Hec. 798)

ἡμεῖς μὲν οὖν δοῦλοί τε κἀσθενεῖς ἴσως,
ἀλλ' οἱ θεοὶ σθένουσι χὠ κείνων κρατῶν
νόμος· νόμῳ γὰρ τοὺς θεοὺς ἡγούμεθα
καὶ ζῶμεν ἄδικα καὶ δίκαι' ὡρισμένοι.

Non certae cuiusdam civitatis leges, quae ab hominibus constitutae ab hominibus facili modo antiquentur, nunc cogitat Hecuba, sed *τὸ νόμιμον*, plane ut Aethra in *Suppl.* vs. 313

τὸ γὰρ ξυνέχον ἀνθρώπων πόλεις
τοῦτ' ἔσθ' ὅταν τις τοὺς νόμους σῴζῃ καλῶς,

cui tamen Theseus (vs. 339), quamvis legum strenuus defensor, ita respondet ut moneat Aethram, in suis moribus suoque animo firmius etiam quam in legibus subsidium situm esse supplicibus. Verba Thesei apponam quoniam valent ad illustrandum fr. 597 Pirithoi:

ὁρῶ δὲ κἀγὼ ταῦθ' ἅπερ με νουθετεῖς,
ὡς τοῖς ἐμοῖσιν οὐχὶ πρόσφορον τροποῖς
φεύγειν τὰ δεινά· πολλὰ γὰρ δράσας καλὰ
ἔθος τόδ' εἰς Ἕλληνας ἐξεδειξάμην,
ἀεὶ κολαστὴς τῶν κακῶν καθεστάναι.

Non is fingitur a poeta Thesei animus, ut spernat rex leges; immo multus Athenarum *συνοικιστὴς* ille est in tyrannide car-

penda, quippe quae pareat non legibus scriptis sed unius viri libidini, qui solus regnet τὸν νόμον κεκτημένος αὐτὸς παρ' αὑτῷ. Verum non eo quod placuit populo, vel eo quod scripta est lex sive Theseo sive eius poetae sancta videtur. Eatenus lex valeat oportet, quatenus cum eo quod in hominum animis vivit νομίμῳ convenit.

Quid illud est νόμιμον? Insitum nobis, innatumve? Ex natura ipsa an ex educatione procreatum? Nolo hoc statim quaerere. Primum monere lectores velim, vix quidquam Euripidem vidisse in mente humana gravius excelsiusve quam illud. Est enim is sensus iusti probique (ἱερὸν τῆς Δίκης id vocat Theonoe in Hel. 1003) qui in calamitatibus desperare vetet nos, ut est in Bellerophonte (fr. 292)

νόσοι δὲ θνητῶν αἳ μέν εἰσ' αὐθαίρετοι
αἳ δ' ἐκ θεῶν πάρεισιν, ἀλλὰ τῷ νόμῳ
ἰώμεθ' αὐτάς,

quin fundamentum illa vis iusti praebet quo nitatur qui deos esse credat. Quam sint proclivi homines Euripidei ad fidem deorum proiciendam simulac iusta iniustis vinci eis videantur, id exemplis demonstrare otiosum. Consentiet lector quivis cum Athenagora (Leg. pro Christ. c. 25 p. 144. 22 Geffk.) τὸ παρ' ἐλπίδα καὶ δίκην εὖ πράττειν ἢ κακῶς ἐν ἀφασίᾳ τὸν Εὐριπίδην — immo homines ab Euripide in scenam arcessitos — ἐποίησεν, τίνος ἡ τοιαύτη τῶν περιγείων διοίκησις ἐν ᾗ εἴποι τις ἄν·

πῶς οὖν τάδ' εἰσορῶντες ἢ θεῶν γένος
εἶναι λέγωμεν, ἢ νόμοισι χρώμεθα;

Nec tamen perstant in dubitatione illa quae de dis desperat. Omnia ruere, simulac absit τὸ νόμιμον, simulac τὸ ἄσεπτον ἔχει δύναμιν (Iph. A. 1089 sqq.) ac tyrannus libidini indulgeat

νόμον παρέμενος ἀνομίᾳ χάριν διδούς

ipsa vita edocti plerumque agnoscunt.

Cogitat itaque Euripides Legem duplicem. Est νόμος ἄγραπτος qui viget valetque in mente hominis — sive mavis eum dicere Δίκην (Heracl. 104) sive Ὁσίαν, quandoquidem deus ipse in nobis est vel divini numinis in animo nostro imago quaedam et umbra,

ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ἐστιν ἐν ἑκάστῳ θεός (fr. 1018) —

illa itaque lex, quae ab ἀγνωμοσύνης arrogantia mortalem deterret et dissuadet ne spernat

ὅτι ποτ' ἄρα τὸ δαιμόνιον
τό τ' ἐν χρόνῳ μακρῷ
νόμιμον ἀεὶ φύσει τε πεφυκός (Bacch. 826).

Sed iuxta illam Legem sunt leges quae conscribuntur, quae nec *φύσει πεφυκότες* sunt, nec immutabiles, quandoquidem secundum normam Legis illius supremae, „*ἐκ τῶν δικαίων*", corriguntur (fr. 212), contra pessumdantur corrumpuntur simulac aures popelli permulcent oratores, *δημηγόρων ἀχάριστον σπέρμα*, qui *τοὺς φίλους βλάπτοντες οὐ φροντίζουσι*, dummodo *τοῖς πολλοῖς πρὸς χάριν λέγειν* possint (Hec. 256).

Quantum a gliscente ochlocratia ipse poeta tam legibus civium quam moribus timuerit, singulae tragoediarum paginae clamant. Paucissima tantum exempla adducam — nam res ipsa in aperto est — quae propius quam cetera ad fragmenti 597 sententiam accedunt. Cogito de Oreste (907)

ὅταν γὰρ ἡδὺς τοῖς λόγοις φρονῶν κακῶς
πείθει τὸ πλῆθος, τῇ πόλει κακὸν μέγα,

apti quoque testes adsunt in Supplicibus tam Theseus, de pauperibus questus (vs. 243) qui omnia mala struunt in divites

γλώσσαις πονηρῶν προστατῶν φηλούμενοι

quam Thebanorum legatus ille monarchiam extollens urbis suae (vs. 413)

οὐδ' ἔστιν αὐτὴν ὅστις ἐκχαυνῶν λόγοις
πρὸς κέρδος ἴδιον ἄλλοτ' ἄλλοσε στρέφει.

Oratores publicos et populi contiones haec spectant. Sed tenendum est, poetam quo nemo magis rhetorices potestatem propria sua arte exercuerit, et novisse et timuisse eam vim quam in singulos homines ars dicendi exerceat:

οὐκ ἔστι Πειθοῦς ἱερὸν ἄλλο πλὴν λόγος,
καὶ βωμὸς αὐτῆς ἔστ' ἐν ἀνθρώπου φύσει (fr. 170).

Cum tantum itaque suadela possit, praestare videtur homini naturae atque indoli, quam orationi, factis quam verbis, animo civis quam legi cui pareat confidere. Vide quam plane congruens cum fragmento 597 sapientia fr. 206 (ex Antiope) proferatur:

ὦ παῖ, γένοιντ' ἂν εὖ λελεγμένοι λόγοι
ψευδεῖς, ἐπῶν δὲ κάλλεσιν νικῷεν ἂν
τἀληθές· ἀλλ' οὐ τοῦτο τἀκριβέστατον

ἀλλ' ἡ Φύσις καὶ τοὐρθόν· ὃς δ' εὐγλωσσίᾳ
νικᾷ, σοφὸς μέν, ἀλλ' ἐγὼ τὰ πράγματα
κρείσσω νομίζω τῶν λόγων ἀεί ποτε.

In hac sententia de humani animi indole magis firma magisque fide digna quam sive leges sunt sive orationes, fere sibi constat poeta. Sed gravius multo erat de ipsa natura humana iudicium ferre quod stare posset. Quid enim hominis ille est τρόπος, vel Φύσις? Innatane? Et si innata, num eiusmodi eius est indoles ut semper per nobilis generis seriem ex parente nobilior emendatiorque tradatur filiis? An qualem accepimus eam a patre talisne permanet? Educatione informari potest? Ex honesto malus, ex improbo honestus nascitur unquam? — Talia ab Euripidis aequalibus singulari cura et arte disputari solebant. Non mirum itaque si poeta scenicus controversiam in scholis sophistarum decantatam, nec unquam in Socraticis colloquiis neglectam, coram populo in theatro, diverso iudicio, in diversa disputantibus heroibus et heroinis, tractavit. Si poetam quod in hac re parum sibi constare videatur accusas, respondebit opinor: οὐκ ἐμὸς ὁ μῦθος, nam controversiam ipsam depingere mavult quam quid verum sit decernere. Sed tamen hic quoque non prorsus latet, quonam declinet ipsius Euripidis opinio.

Raro „innatam" illam de qua dixit Wilamowitzius „ingenii indolem" quae mutari non possit, professus esse videtur.

Nempe non multum valebit ad intimas Euripidis opiniones pernoscendas, siquis afferat illud ex Dictye fr. 333 — ubi „vetus proverbium" quoddam laudatur:

Φεῦ Φεῦ, παλαιὸς αἶνος ὡς καλῶς ἔχει·
οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός,

tvix chorum edere poetae sententias docebis cum audies in Hec. 379 ita choreutas Polyxenen laudantes

δεινὸς χαρακτὴρ κἀπίσημος ἐν βροτοῖς
ἐσθλῶν γενέσθαι,

mirum enim esset si non ita iudicarent heroes ipsi nobili genere prognati. Paratos invenias illos homines ad iterandam semper illam ex Alcmeone opinionem (fr. 75)

ὡς ἀληθὲς ἦν ἄρα·
ἐσθλῶν ἀπ' ἀνδρῶν ἐσθλὰ γίγνεται τέκνα,
κακῶν δ' ὅμοια τῇ Φύσει τῇ τοῦ πατρός.

Sed sunt tamen quae nobiles quoque ipsos hic illic incertos reddant et dubios. Iam lucescit suspicio quaedam, iam non desunt qui „referre negent quali sit quisque parente natus"! Ecce Orestes cum, in Electra, mores Auturgi honestissimos cum genere hominis modestissimo immo humili comparat (vs. 367)

οὐκ ἔστ' ἀκριβὲς οὐδὲν εἰς εὐανδρίαν·
ἔχουσι γὰρ ταραγμὸν αἱ φύσεις βροτῶν.

Cogitationibus eiusmodi parum se aptum sentit Orestes; vix ingressam disquisitionem dimittit:

κράτιστον εἰκῇ ταῦτ' ἐᾶν ἀφειμένα,

sed si adesse potuisset disputantibus in Euripidis Alexandro (fr. 52—55) vidisset, nonnullis quidem placere generis nobilitatem, secundum alios autem veram atque unicam nobilitatem et ingenuitatem ipsam constare solis probis animi moribus, quin

multos saepe viros nullis maioribus ortos

et vixisse probos et laudibus digna perpetrasse. Diserte de hac laude Dictys fr. 336:

εἰς δ' εὐγένειαν ὀλίγ' ἔχω φράσαι καλά·
ὁ μὲν γὰρ ἐσθλὸς εὐγενὴς ἔμοιγ' ἀνήρ,
ὁ δ' οὐ δίκαιος, κἂν ἀμείνονος πατρὸς
Ζηνὸς πεφύκῃ, δυσγενὴς εἶναι δοκεῖ.

Ultra progredi nonnumquam homines Euripideos, ut etiam servos servorumque filios virtute antecellere moneant, satis notum est.

Verumenimvero poterit aliquis contendere, iis quae adduxi parum debilitari eorum opinionem qui credant secundum Euripidem indolem homini insitam nec mutari nec corrigi, et hic quidem haud obscure opinionem suam significasse poetam fr. 810

μέγιστον ἦν ἄρ' ἡ φύσις· τὸ γὰρ κακὸν
οὐδεὶς τρέφων εὖ χρηστὸν ἂν θείη ποτέ.

Sane hoc concedo: his versibus sive ipse Euripides, sive nescio quis ex heroibus diserte monuit, esse malum quod adeo ab omni parte pessimum sit, non ut ulla arte possit emendari. Ceterum hoc quoque Euripidi visum esse nemo negabit: esse porro quandam cuique propriam animi indolem quae vix unquam prorsus abolescat. Sed utile est de hac natura animi Hecubam audire philosophantem (Hec. 596)

οὐκ οὖν δεινόν, εἰ γῆ μὲν κακὴ

τυχοῦσα καιροῦ θεόθεν εὖ στάχυν φέρει,
χρηστὴ δ' ἁμαρτοῦσ' ὧν χρεὼν αὐτὴν τυχεῖν
κακὸν δίδωσι καρπόν, ἄνθρωπος δ' ἀεὶ
ὁ μὲν πονηρὸς οὐδὲν ἄλλο πλὴν κακός,
ὁ δ' ἐσθλὸς ἐσθλός, οὐδὲ συμφορᾶς ὕπο
φύσιν διέφθειρ' ἀλλὰ χρηστός ἐστ' ἀεί;
ἆρ' οἱ τεκόντες διαφέρουσιν, ἢ τροφαί;

Subobscure de re obscura philosophata Hecuba hoc fere indicat: Improbi hominis mores vix corrigi, sed vere nobiles ne calamitatibus quidem frangi. Praesertim autem attendamus ad id quod illa in extremis addit: „Quid dicam? Interesse quonam genere quis sit natus, an quanam educatione usus sit?" — Si autem regina omnium superbissima et alta nobilitate elatissima haec confitetur:

ἔχει γε μέντοι καὶ τὸ θρεφθῆναι καλῶς
δίδαξιν ἐσθλοῦ

quid poetam ipsum iudicasse censeas?

Non inmutabilis, opinor, ei homini indoles videtur, sed eiusmodi quae corrigatur educatione (Iph. A. 563), corrumpatur luxuria (fr. 187). Virtus doceri potest. Palam hoc profitetur Adrastus in Supplicibus (912)

τὸ γὰρ τραφῆναι μὴ κακῶς αἰδῶ φέρει,
αἰσχύνεται δὲ τἀγάθ' ἀσκήσας ἀνὴρ
κακὸς κεκλῆσθαι πᾶς τις. ἡ δ' εὐανδρία
διδακτόν, εἴπερ καὶ βρέφος διδάσκεται
λέγειν ἀκούειν θ' ὧν μάθησιν οὐκ ἔχει·
ἃ δ' ἂν μάθῃ παῖς, ταῦτα σῴζεσθαι θέλει
πρὸς γῆρας· οὕτω παῖδας εὖ παιδεύσετε.

Vix potest magis σωκρατικῶς de virtute disseri. Nec mireris igitur eundem poetam qui haec scripserit εὐβουλίαν laudasse et robori, fortunae, divitiis praeposuisse. Ex mente poetae sui professus est Amphion (fr. 199)

εἰ γὰρ εὖ φρονεῖν ἔχω
κρεῖσσον τόδ' ἐστὶ καρτεροῦ βραχίονος.

Nam compertum habebat Euripides τῷ πονοῦντι καὶ θεὸν συλλαμβάνειν (fr. 432 cl. fr. 461), γνώμην τ' ἀρίστην μάντιν εἶναι τήν τ' εὐβουλίαν (Hel. 757) et haec exercitatione, usu, tempore acquiri (ὁ γὰρ χρόνος δίδαγμα ποικιλώτατον fr. 291). Idcirco οὐκ

ἀγύμναστος φρένας (quem experientia docuerat τὸ φρονεῖν) is ei videbatur qui mutato vetere proverbio primus docuit τοῖς εὖ φρονοῦσι τὴν τύχην συλλαμβάνειν.

Theologiam Euripideam brevi exponere molestum est; luculenter autem et diserte de eius cosmologia et meteorologia disserere etiam difficilius. Habet enim hoc Euripides, quod multis recentioribus poetis, praesertim eruditione quadam praeditis, nostra quoque aetate proprium est: doctus erat; quidquid sui temporis philosophi scripserant sedulo lectitarat, sed ita lectitarat ut plerumque solent poetae. Empedoclea Aristagorea Heraclitea delibaverat; quae seu verborum gravitate seu imaginum venustate placuerant, receperat animo, nec tamen physiologorum sententiae penitus in mente eius inhaerebant. Idem ille, qui hominum animos perscrutari nunquam desiit — nec desperavit fore ut cogitando notio de summo numine altior certiorque quam Protagorea acquireretur — physicorum astronomicorumque doctrinis non nisi leviter imbutus, doctis quidem verbis de iis rebus disserit sed sententias minime claras proponit. Itaque quotiens quaerimus Euripidis de divina sapientia clementia iustitia placita, haud prorsus inanis erit labor quaerendi; sed in rerum natura explicanda si ipse poeta non ultra incertas opiniones processit, quid nos nisi incerta de eo proferemus?

Sed quid de universa Euripidis cosmologia censendum mihi videatur exponere non huius est loci. Nunc meum est, quantum possum, argumentis demonstrare, ea quae fragmentis 593 et 594 proferuntur non abhorrere a ceteris Euripidis placitis. In qua re hoc primum cavendum videtur ne quidquam tribuamus Euripidi quod non poetae sed eius interpreti debeatur. Scribit enim Clemens (Strom. V p. 717 cf. Euseb. P. E. XIII. 681) ἐν δὲ τῷ Πειρίθῳ δράματι ὁ αὐτὸς καὶ τάδε τραγῳδεῖ·

σὲ τὸν αὐτοφυᾶ, τὸν ἐν αἰθερίῳ
ῥύμβῳ πάντων φύσιν ἐμπλέξανθ',
ὃν πέρι μὲν φῶς, πέρι δ' ὀρφναία
νὺξ αἰολόχρως, ἄκριτός τ' ἄστρων
ὄχλος ἐνδελεχῶς ἀμφιχορεύει·

ἐνταῦθα γὰρ τὸν μὲν αὐτοφυῆ τὸν δημιουργὸν νοῦν εἴρηκεν, τὰ δὲ ἑξῆς ἐπὶ τοῦ κόσμου τάσσεται, ἐν ᾧ καὶ αἱ (ita rectius Euseb.)

ἐναντιότητες φωτὸς καὶ σκότους. Versus Euripidei sunt, interpretatio autem Eusebiana. Eusebius enim cum a multis auctoribus acceptum haberet Euripidem Ἀναξαγόρου τρόφιμον esse (quod non nisi ex parte quadam et aliquatenus ita fuisse hodie novimus) hic quoque τὸν Ἀναξαγόρου νοῦν agnovit. Quem tamen non Euripidis verbis sed suis ab eo indicatum esse vel eo arguitur quod illum Euripidis Deum τὸν δημιουργὸν νοῦν vocat. Nam Aristagoram Νοῦν suum numquam δημιουργὸν dixisse certum est, nomen illud de mundi opifice ante Platonis Timaeum non usitatum est, sed dilectissimum Neoplatonicis. Etenim hoc Wilamowitzio ex animo assentior: „Euripides nec δημιουργὸν novit nec νοῦν". — Aether est quem adoratur, Aethera colit vel potius summam Naturae vim, quidquid oritur continentem amplexu suo, quam quandoquidem divina absconditaque in certa quadam regione collocare eum cogit ipsa mentis humanae debilitas, in Aethere habitantem fecit. Est enim ubi ipsum Aethera deum salutent homines Euripidei (fr. 941)

ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα
καὶ γῆν πέριξ ἔχοντ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις;
τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν·

sed quis fuerit cui hanc sententiam sane neque peculiarem neque accuratissime expressam poeta enuntiandam dederit ignoramus. Ad Hecubam hic quoque philosophantem, et hic quoque dubitanter diversa proferentem, malim recurrere. Audite Hecubae preces (*Troad.* 884)

ὦ γῆς ὄχημα κἀπὶ γῆς ἔχων ἕδραν,
ὅστις ποτ' εἶ συ δυστόπαστος εἰδέναι,
Ζεύς, εἴτ' ἀνάγκη φύσεως εἴτε νοῦς βροτῶν,
προσηυξάμην σε· πάντα γὰρ δι' ἀψόφου
βαίνων κελεύθου κατὰ δίκην τὰ θνήτ' ἄγεις.

Ita mulier vere Euripidea φυσιολογικῶς admodum incipit; dicas Melanippen. Et dum physica tractat docte confundit Pythagorea Heraclitea Anaxagorea, nec tamen ea philosophemata satisfaciunt ei. Licet unum teneat semper quod et in hisce versibus et in nostro fragmento semper redit, Aethera amplexu sustinere naturam rerum, non in eiusmodi doctrina quiescit, quae ἀνάγκην tantum agnoscat: Deum postulat animus Hecubae, non Αἰθέρα πάντων γενετῆρα sed Δία Αἰθέρι ναίοντα. Caelum enim non deus sed οἴκησις

Διὸς est Euripidi (Io. 871. Melan. fr. 487), et quamquam quotiescunque naturam rerum aeterna vita florentem tractat, mythologiae imaginibus usus Aethera patrem fingit, qui ex Terra, altera dea sed Aethere patre inferiore, omnia progignat (Chrys. fr. 839. fr. inc. 898), verus Deus et summus is ei est qui mente praeditus in aethere regnat. Itaque cum procul dubio in nonnullis merito Euripides Anaxagoreus dicatur, in hac re a praeceptore declinat. Ita ut Diogenes Apolloniates Νοῦν inhaerentem et aetheri et hominibus accipiebat. Heraclitea hic Anaxagoreis admiscentur. Id fortasse innuit Hecuba cum deum νοῦν βροτῶν dicit. Sane deum praeditum esse λόγου vi eadem qua homines cogitent vivantque, putabat ille qui pronuntiavit fr. 1018

ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ἐστιν ἐν ἑκάστῳ θεός,

(quod ex ipsius poetae mente optime interpretatur Cicero Tusc. I 26. 25: si deus aut anima est aut ignis, idem est animus hominis etc.); hoc est quod disertius significat Theonoe, mulier rei divinae peritissima in Hel. vs. 1014 — versibus iniuria hodie damnatis —

ὁ νοῦς
τῶν κατθανόντων ζῇ μὲν οὔ, γνώμην δ' ἔχει
ἀθάνατον, εἰς ἀθάνατον αἰθέρ' ἐμπεσών.

Sed de via aberrare videor et totam Euripideam theologiam exponere velle. Non inconsulto aberravi. Scilicet prius nostrum fragmentum in quo poeta Anaxagoreum δῖνον non praedicat quidem sed nomine tenus secundum morem suum (cf. Cadm. fr. 448? Alc. vs. 245. Or. 982) imitatur, dum simul Heracliteum quid inmiscet cum deum ex se ipso prognatum nuncupat, physicam fere unice tangit, terminis autem, ut conveniebat choro seu mystico, seu ἐναγίσματα ferenti, utitur fere mysticis; πυθαγορίζει chorus ille vel si mavis ὀρφίζει et est, quod verbo iam monui supra, memorabilis quaedam congruentia nostrorum fragmentorum cum hymno Orphico 12. 9 ubi Hercules ille Orphicorum ita salutatur:

αὐτοφυής, ἀκάμας, γαίης βλάστημα φέριστον
πρωτογόνοις στράψας βολίσιν, μεγαλώνυμε δαῖμον,
ὃς περὶ κρατὶ φορεῖς ἠῶ καὶ νύκτα μέλαιναν.

Quorsum tendat haec satis memorabilis convenientia vix obscurum. Pythagorea (et Pherecydea) utriusque, tam Orphici illius

quisquis fuit, quam Euripidis in rebus caelestibus scientia est ita ut ipse sermo. Sed hic quoque ab Euripide, poeta non physico sed morali, ad propriam de mente divina opinionem placita illa de rebus caelestibus informata esse iam alterum nostrum fragmentum indicabit:

ἀκάμας τε πέριξ χρόνος ἀενάῳ
ῥεύματι πλήρης φοιτᾷ τίκτων
αὐτὸς ἑαυτόν.

Ecce quam multo magis hic *πυθαγορίζει* quam Bellerophontes cum fr. 303 *Χρόνον* dixerat *οὐδενὸς ἐκφύντα*. Nam hic non solum congruit cum Orphicorum placitis quorum memoriam servat hymn. 12. 3

ὃς δαπανᾷς μὲν ἅπαντα καὶ αὔξεις ἔμπαλιν αὐτός,

sed propius ipse ad horum omnium fontes Pythagoreos accedit. Nempe Pythagorei (teste Plutarcho in Plac. I. 21) *τὸν Χρόνον τὴν σφαῖραν τοῦ περιέχοντος εἶναι* censuerant. Placet hoc nostro quia *χρόνος* est *ἐν ᾧ τὰ πάντα γίγνεται*. Sed non ideo tantum. Nam non accurate nec *φυσιολογικῇ τινι ἀκριβείᾳ* inter se distinxisse tanquam diversa Caeli elementa *τὸν Δία τὸν αἰθέριον* a Chrono illo putandus est. Modo ita dicit de Chrono ut vix quidquam nisi temporis cursum cogitare videatur, ut Bell. fr. 304

ποῦ τὸ σαφὲς θνατοῖσι βροτοῖς;
θοαῖσι μὲν ναυσὶ πόρον πνοαὶ κατὰ βένθος ἅλιον
ἰθύνουσι, τύχας δὲ θνητῶν
τὸ μὲν μέγ' εἰς οὐδὲν ὁ μέγας χρόνος
μεθίστησι, τὸ δὲ μεῖον αὔξων,

a quibus non multo distat fragmentum quod Oedipodi tribuitur,

ὁρῶ γὰρ χρόνῳ Δίκην πάντ' ἄγουσαν ἐς φῶς βροτοῖς,

non multum quidem sed aliquid tamen, nam Dice Chroni filia est (Antiop. fr. 222)

τήν τοι Δίκην λέγουσι παῖδ' εἶναι Χρόνου,

ὀξυδερκὴς ut ipse *ὁ παλαιὸς* Pater omnium, de quo Melanippe (Dind. fr. Eur. 510. Nauck. Adesp. 510)

οὐκ ἔστι πράσσοντάς τι μοχθηρὸν λαθεῖν,
ὀξὺ βλέπει γὰρ ὁ Χρόνος ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ.

Haec omnia si quis contendat a vulgata sapientia non multum discrepare, nec quidquam de temporis vi enuntiari hisce versibus quod non unusquisque poeta scenicus potuerit dicere, equi-

dem non refragabor. Sed non isdem verbis alius haec dixisset. Dicen qui Chroni (παλαιοῦ πατρὸς) filiam dicit quam simul saepe Iove dixerat natam, ille Chrono nomine ipsum Patrem ornat Aetherium. Hoc autem idem φυσιολογικῶς significatur nostris fragmentis, cum philosophorum terminis delectatus Euripides summum aeternumque deum in aetheria στροφάλιγγι naturam rerum tenentem, ipsum autem ab immortali Temporis sphaera circumdatum depingit.

Et valet hoc omnino de omnibus versibus quibus Aetherium suum Deum Euripides invocat; incerta sunt, et dubia, ultra enim non profecit. Olympiis dis parum fidens meliorem atque altiorem imaginem dei mente concipere quidem conabatur. Sed vix contigit poetae, ut unquam aut auditoribus aut sibi certam informaret doctrinam de summo numine; id fecit ut nunc αἰθέρα nunc τὸ θεῖον, modo Δία deum salutaret. Eam igitur notionem dei quae inest in Pirithoi fragmentis dubiam et incertam, in ceteris Euripidis fabulis non frustra quaerimus.

AD PLUTARCHUM.

(Quomodo adulator e. q. s. c. 4).

„Est quaedam adulatio multo callidior quam qua vulgus scurrarum utitur, ideoque etiam multo magis anxie vitanda: αὕτη γὰρ ἀναπίμπλησι καὶ τὴν ἀληθινὴν φιλίαν ἀπιστίας συνεμπίπτουσαν αὐτῇ πολλάκις." Immo vero: συνεκπίπτουσαν. Qui semel se deceptum vidit suspiciosus fieri potest ita ut cum adulatore etiam verum amicum *eiiciat* foras. Cf. quod mox sequitur: ὀφείλομεν εὖ μάλα φοβεῖσθαι μή πως ἢ τῷ κακῷ τὸ χρήσιμον συνεκβάλωμεν et τῶν ἀγρίων σπερμάτων ὅσα καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος παραπλήσιον ἔχοντα τῷ πυρῷ συμμέμικται ... συνεκπίπτει διὰ τῶν ἀραιῶν (πόρων).

J. J. H.

OBSERVATIUNCULAE DE IURE ROMANO.

SCRIPSIT

J. C. NABER S. A. FIL.

(*Continuantur ex Vol. XXXIV pag.* 375).

XCVII.

DE PIGNORE LEGITIMO.

Scribit Gaius [1]): olim, si in rem agendum esset, qui vindicaret [2]), ita dicere solitum: *hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio κτέ.*, deinde *adversarium eadem similiter dice(re)*. Quid si id recusaret? Aliunde [3]) apparet, praetorem interrogasse adversarium, *an contra vindic(ar)et*, eoque negante vel tacente [4]), *tunc ei qui vindica(sse)t eam rem addi(xisse)*. Ergo non defendit lege, qui non dicit *meum esse aio*, quocirca debet re carere [5]), quemadmodum in personalibus actionibus, si quis dare se oportere neque ait neque negat, manus

1) IV § 16.

2) Eum, qui prior vindicet, esse docet Roth, *Ztschr. der Sav.-St.* III (1882) p. 131, 136, non actorem, sed eum *unde pet(a)tur* (Cic. pro Mur. 12 § 26), propterea (p. 139), quod *rem tene(at)* (Gai. II § 24). Praecaverat Lotmar, *zur* legis actio sacramento (1876) p. 21/2.

3) Gai. II 24

4) Quodlibet silentium sufficere potuisse negat Wlassak, *Ztschr. der Sav.-St.* XXV (1904) p. 118. Ergo exigit ipse solemne silentium („*ein formalisirtes Stillschweigen*"), neque id absurdum esse concedere paratus est (ibid. not. 3). Alioquin dicturum se significat (ibid. p. 172 not. 3), ante legem Aebutiam silentii rationem habitam esse nullam. Sequitur hunc Rabel, *Ztschr.* cit. XXVII p 313 lin. 10.

5) Eodem modo Gai locum (II § 24) interpretatur Karlowa, *Beiträge* (1865) p. 54.

iniectionem parit adversario, si quidem sic supplendum est [1]) apud Valerium Probum [2]): *quando neque ais neque negas (ob eam rem ego tibi sestertium X milium pro iudicato manum inicio).* In personalibus enim hoc plus est, quod respondere quis debet; ergo, quum ducitur, contumaciae fert poenam, qui neque ait, neque negat. Quod circa actionem in rem [3]) verum esse negat Demelius [4]) et iure negat. Atqui Lotmar infitiatur [5]), ubi in rem agatur, adversario, contra ut vindicet, necesse esse: sufficere enim, quod neget rem actoris esse; nec movetur [6]) auctoritate Gai [7]), vel ideo, quod non statim ad veram litem transferri oporteat, quidquid obtineat in imaginaria [8]), vel ideo, quod ne praecipiatur quidem addici ab eo, qui rem actoris esse tantummodo negaverit. Etenim auctore Gaio addici ab eo, qui aut neget contra se vindicare aut taceat; verum enimvero eum, qui rem actoris esse neget, neutrum facere [9]). Quodsi praeterea uterque vindicet, mirum esse, cur una fiat sacramento provocatio [10]): *„quando tu iniuria vindicavisti"*, quum sit praesertim sacramento provocatio legis actionis per sacramentum veluti caput atque fundamentum [11]); proinde quia constet vindicavisse actorem, consequens esse adversarium contra non vindicavisse, neque sententiae suae obstare verba solemnia provocationis *„quando vindicavisti"*, quandoquidem iis nihil significetur nisi hoc: quando festucam imposuisti [12]). Directo

1) Re supplet, quod nos verbis, Karlowa, *Civilprozess z. Zeit der Legisaktionen* (1872) p. 112/3. Scepticum hic agit Wlassak, *Ztschr. der Sav.-St.* XXV (1904) p. 151 [2].

2) 4 § 2.

3) Noxales actiones in hac iuris parte similes magis videntur in rem actionibus (l. 33 D. 9. 4), quam sunt, quia debet, qui servum non defendit, mancipio eum dare. Qua de re dictum est cap. LXXXVI.

4) *Die* confessio (1880) p. 79/80.

5) *Zur* legis actio sacramento (1876); *kritische Studien* (1878). Cf. Keller, *Civilprozess* (1883) not. 204 (p. 64/5).

6) *Krit. Stud.* p. 60

7) II § 24.

8) *Zur* legis actio p. 44.

9) *Zur* legis actio p. 38/9.

10) *Krit. Studien* p. 93/4.

11) *Zur* legis actio p. 43: *„denn das* sacramentum *bildet Schwerpunkt und Schlagwort* (krit. Stud. p. 93: *den Kern*) *unserer* legis actio, *das Ding, wodurch sie unterschieden wird"*. Ibid. p. 44: *„alles Vorausgehende kann man Vorspiel nennen"*.

12) *Krit. Studien* p. 94. Cf. *Zur* legis actio p. 30 (et tota § 8).

denique et sine ambagibus probari posse contra non vindicavisse solemnibus verbis „*ex iure Quiritium*" adversarium, propterea quod eum post vindicationem actor sic interroget: *postulo anne dicas qua ex causa vindicaveris* [1]). Respondeo, ad primum: litem imaginariam ad exemplum verae litis esse compositam [2]), proinde ex imaginaria recte coniecturam capi de vera lite; ad alterum: non multum referre, taceat quis, an *ad interrogatum* non respondeat vel *obscure* respondeat [3]); ad tertium: quod una fiat sacramento provocatio ex mutua vindicatione, posse explicari, modo quis sumat aliquanto post legis actionem ipsam compositam adhaesisse ei sacramento provocationem [4]), in qua verborum principalium ratio habita religiose non sit; ad quartum: supervacaneam quidem esse postulationem *anne dicas qua ex causa vindicaveris*, si prius dixerit reus *ex iure Quiritium meum esse aio*, sed perinde supervacaneam adversarii responsionem *ius feci sicut vindictam imposui*, sive quis sequatur opinionem Aloysii Brinz [5]), adversarium iis significare, non iniuria se vindicavisse, quod quid attinet dicere, quum nondum sit iniuria obiecta; sive cui placeat opinio ipsius Philippi Lotmar [6]), *iterum* [7]) his verbis significare adversarium, contendere se quam cedere malle [8]). Ergo, quia utroque modo interrogatio *postulo anne dicas* vana est, cui scilicet semper respondebitur lusorie, ideo, quo

---

1) *Zur* legis actio p. 143.

2) Hoc ne Lotmar quidem negare audet (*zur* legis actio p. 31 ima).

3) Cf. l. 11 § 5, § 7 D. 11. 1.

4) Sumere hoc videtur ipse Lotmar, *zur* legis actio, p. 31: „(*die Zwölftafeln*) *setzten den Betrag des* sacramentum *fest*, ... *und da* ... *nicht berichtet ist, dass sie auch die* sacramenti actio *eingeführt haben, so kann man das* ... argumentum e silentio *anwendend sagen, dass sie für die bereits in Uebung befindliche* actio *jene Bestimmung gegeben haben*". Etsi non satis exprimit, utrum Decemviros introduxisse an taxavisse sacramentum putet. — Docet alibi (*zur* legis actio p. 120), ipsa verba *secundum suam causam* initio a legis actione fuisse aliena.

5) *Festgabe für von Spengel* (1877) p. 107/8.

6) *Zur* legis actio p. 141.

7) *Zur* legis actio p. 44: „(*dass*) *der Beklagte nicht dem Kläger weichen will, hat er* ... *jedenfalls* ... *dadurch* (*gezeigt*), *dass er der Gewalt mit Gewalt entgegengetreten ist*".

8) „*der Beklagte* ... *erklärt nur:* ... *ich habe Recht gethan*". Ergo docet ipse Lotmar responsione adversarii ad actoris postulationem nihil quidquam profici („(*er*) *thut ihm keinen Schritt entgegen*").

argumento Philippus [1]) usus est: non intellegi, quidni actor statim provocet sacramento, eo argumento contra Philippum pari ratione uti licebit [2]). Nec mutat, quo pugnat argumento Roth [3]), interrogationem *postulo anne dicas* ideo inventam esse, ut posset ad eam aptari provocatio *quando tu iniuria vindicavisti*, non enim aptatur provocatio ad responsionem adversarii *ius feci sicut vindictam imposui*, sed ad ipsam eius vindicationem. Apparet autem, ex formulae parte aut supervacanea aut non intellecta [4]), nihil posse de reliquis eius partibus iudicari. Ceterum iam vidit et statim observavit Brinz [5]), non ideo praecipue Philippum Lotmar contrariam vindicationem adversario remittere, quod provocatio simplex sit, quodve postulatione *anne dicas* demonstrari videatur, nondum intendisse adversarium *ex iure Quiritium* rem suam esse, sed quod ipsam rem concoquere nequeat. Scilicet absurdum [6]) putat Lotmar, debere possessorem aut rem suam esse intendere aut re carere, fieri autem non posse quin id semper Romani absurdum esse intellexerint. Cui respondebo: nunquam id Romanos intellecturos fuisse, nisi, quum aliquamdiu in ea re errassent, ipsis rerum documentis, quam id non expediret, experti essent. Ergo perstabimus in opinione communi: quum adversarius contra non vindicet, actori rem addici solitam nullo discrimine, utrum hereditas an corporalis res in vindicationem venisset. Plane post hereditatem addictam superest singularum rerum ex causa hereditaria vindicatio. Ergo non recte docet Ubbelohde [7]), adversus

---

1) *Krit. Stud.* p, 82.

2) Fatetur ipse Lotmar (*krit. Stud.* p. 83) neutram sententiam altera esse probabiliorem.

3) *Ztschr. der Sav.-St.* III (1882) p. 125: „*die Frage* postulo anne dicas *war ... notwendig um eine Grundlage*" (elegantius Lotmar, *zur* legis actio p. 143: „*das Stichwort*") „*für die Wette zu gewinnen*". Invenit sententiam apud Philippum Lotmar, *zur* legis actio p. 68.

4) Si non est supervanea, quod fieri posse negat Roth, l.l. p. 124 („*diese Worte haben*) *doch offenbar einen wesentlichen Bestandteil der Formel gebildet*"), erit non intellecta.

5) *Festschrift für von Spengel* p. 123.

6) *Zur* legis actio p. 12: „*wider alle zu erwartende Ordnung*"; *Krit. Studien* p. 118: „*eine unerklärliche Thatsache*", ibid., „*eine Ungereimtheit*", p. 66: „*ein Wunder*".

7) *Serie der Bücher* 43 *und* 44, III p. 4 (= V p. 644).

eum, qui dominum se dicat, non heredem, denegandam fuisse in hereditatem legis actionem [1]), postquam etiam minus recte docuerat Leist [2]), adversus eum, qui heredem se neget, legis actionem de hereditate deficere. Quod ideo absurdum est, quia nulla fuisset causa, quidni similiter adversus eum, qui dominum se negaret, legis actio de proprietate deficeret [3]), proinde adversus eum, qui èt heredem se negaret èt dominum, omnis. Debet autem adversarius *eadem* dicere, quum proprietas ab eo hereditasve vindicetur, non, quum ab eo vindicetur usufructus vel servitus. Nam vindicanti usumfructum vel servitutem non potest opponere nisi negationem [4]), quia hic non quaeritur utrius sit usufructus vel servitus, sed, sit necne sit. Ergo, si fuit illis temporibus actio confessoria, non modo paribus verbis, sed ne potuit quidem omnino ordinata esse per contrariam vindicationem, contrariam vindicationem si intelligimus adfirmationis depulsionem per adfirmationem. Ne adsertor quidem *eadem* dicere potest, contra tamen vindicat adsertor, quia adfirmationem per adfirmationem repellit. Videtur enim [5]) sic intendere: (*hunc ego hominem liberum esse aio*). Haud magis quam confessoria, negativa, tum si qua fuit, per contrariam vindicationem ordinata esse potuit, quia ius meum neganti debeo quidem opponere adfirmationem, sed erit ea negationis, non adfirmationis, per adfirmationem depulsio. Est igitur contrariae vindicationi locus, quum actor id vindicet, quod maneat, etsi eius non sit, id est proprietatem vel hereditatem, fitque contraria vindicatio iisdem verbis, nisi contra vindicet adsertor. Quo putat Lotmar rationem turbari [6]); cur enim ceteris imponi iterationis necessitatem, si adsertori remittatur? Non animadvertit, adsertori nihil esse remissum, sed sermonem eius ad controversiae genus

---

1) „*so verweigerte der Magistrat seine Mitwirkung zur* legis actio in hereditatem".

2) *Serie der Bücher* 37 *und* 38, I p. 240 (§ 53) ia. p. 238/9 (§ 52). Cf. Stintzing, *Beiträge* (1901) p. 70/1.

3) Hoc quam per se sit absurdum, docet adversus Fridolinum Eisele Lotmar, *krit. Studien* p. 165 sqq.

4) Opponendam fuisse censent Keller (*Civilprozess* (1883) p. 74) et Karlowa (*Civilprozess* (1872) p. 91) ipsam negativam actionem.

5) Ottoni Karlowa, *Civilprozess* (1872) p. 90.

6) *Zur* legis actio p. 70. Confessoriae et negativae actionis rationem habendam non putavit (p. 3/4).

cui intervenit accommodatum esse. Similiter turbari censet [1]) rationem, quum totum petatur et pars defendatur, neque enim, quum actor dixerit *hunc ego hominem meum esse aio*, eadem dicere, qui respondeat *hunc ego hominem (pro parte dimidia) meum esse aio*. Quae cavillatio est; praetor enim, quum actor totum vindicaverit, interrogato adversario [2]), *an contra vindicet*, quum is responderit partem dimidiam paratum se vindicare, partem dimidiam actori addicet, quo facto semis dumtaxat in vindicatione remanebit. Quid, si quis ideo recuset sacramentum, quod usufructuarius ipse sit vel quod pignus teneat [3]) lege captum vel moribus, veluti *(aeris) militaris* [4])? Debetne praetor vindicanti adiudicare? Ita videtur sane Ottoni Karlowa [5]) et integra esse adversario confessoria. Verum pigneratori hoc modo consultum non erit. Num igitur sacramentum denegandum? Vix id credibile est, quia qui usumfructum iure quaesivit vel qui pignus legitimum tenet, is ipso iure tutus est, nec indiget auxilio honorario. Suspicor, ubi dominus rem fructuariam vel pignori captam vindicaret, praetorem addixisse salva ususfructus vel pignoris causa atque sic [6]) domino necessitatem impositam ad actionem negatoriam de usufructu vel ad actionem personalem de pignore liberando [7]) descendendi. Similiter nulla denegatio requiritur [8]), ubi quis qua de re semel actum sit, ea de re iterum agere velit, nam, quia *ipso iure*

---

1) Ibid.

2) Negat quidem Lotmar (*zur* legis actio p. 44), interrogationi in vera lite locum esse.

3) De pignore quaestionem tollit Herzen, *Orig. de l'hypoth.* (1899) p. 47/8, quum scribat (post Henricum Dernburg, *Pfandr.* I (1860) p. 48) pignoris capione dominium quaeri.

4) Editur apud Gaium (IV § 27) *rei militaris.* Cf. Cato ap. Gell. VI (VII) 10 § 2.

5) *Civilprozess* (1872) p. 91 not. 1 (p. 92).

6) Alio modo putat Huschke, *die* multa (1874) p. 428[102], domino necessitatem impositam ad negativam confugiendi, quod intentio scilicet adversarii petitioni contraria non sit („*wegen der Incongruenz beider Behauptungen*"), quasi non ob id ipsum addicenda res sit actori. Eadem videtur esse sententia Ernesti Eck, *doppelseit. Klagen* (1870) p. 21, de servitutibus; de servitutibus enim domino ipso iure („*von vornherein*") impositam esse docet necessitatem, ut agat negativa. Sed excipit (p. 23) usumfructum.

7) Sive, quod nullo iure pignus captum esset (Karlowa, *Civilprozess* (1872) p. 207 (§ 23); cf. l. 11 § 2 D. 13. 7), sive, quod pecunia soluta esset (Gai. IV § 32).

8) Requiri putat Karlowa, op. cit. p. 347.

secunda actio non tenet (Gai. IV § 108), ideo sacramentum eius iniustum pronuntiabitur [1]), nec interest, sitne in rem actio an in personam [2]). Idem in eo statuo, qui in causa non excepta agere velit alieno nomine, quia *nemo alieno nomine* cum effectu *lege agere potest* [3]). Erit igitur èt in huius persona denegatio supervacanea èt in peregrini, ex quibus causis peregrino actio non competit; quamquam in utroque requirit eam Karlowa [4]), quem non latuit adversus plus petentem esse supervacaneam [5]).

XCVIII.

QUOMODO SATISDATIO EVITETUR.

Satisdatio, quae exigitur a defensore absentis, non semper evitari potest; posse videtur, quum ab interrogatione res exoritur, veluti si hereditario nomine aliquis convenitur, qui non sit heres, propositum tamen habeat heredem defendendi. Is enim interrogatus an sit heres, callide heredem se respondebit, nam sic eludet satisdationis necessitatem. Idem erit, si quis in iure responderit occidisse se vel vulnerasse, homicidam scilicet vel vulneris auctorem defensurus. Quo casu actor rem in iudicium deducit, *quia adversus defensorem ... (e)git* [6]), modo sit defensor, qui *spontanea ... voluntate* alienam actionem *susc(ipiat)* [7]), quamobrem postea cum ipso reo actor agendo repelletur rei iudicatae vel in iudicium deductae exceptione [8]). Itaque, ne capiatur

---

1) Cf. Karlowa, op. cit. p. 80 not. 1.

2) Interesse putat Lenel, *Urspr. und Wirk. der Exceptionen* (1876) p. 41.

3) Ulp. l. 123 pr. D. 50. 17 (cf. tamen Gai. IV § 82 ia. 29).

4) Op. cit. p. 345. Scilicet non scribit praetorem in tali re denegavisse actionem sed agi passum non esse. Et putat (p. 343) multum interesse.

5) Op. cit. p. 346: „*der Kläger* (*war*) *den Gefahren der* pluspetitio *ausgesetzt*". Cf. ibid. p. 343 sq. (ad Cic. de Orat. I 36 § 167).

6) L. 11 § 7 D. 44. 2.

7) c. 2 C. 2. 3. Ergo, si coactus fecerit, *frustra* lis contestata erit (l. 57 § 1 D. 12. 6; l. 36 D. 10. 2; c. 2 C. 4. 39), nisi cognitorio nomine ex edicto conventus sit, quod edictum superest l. 8 § 3 D. 3. 3 (Lenel, § 27).

8) *Taciti pacti* exceptionem (c. 2 C. 2. 3) substituisse videtur Tribonianus. Quae suspicio confirmatur ideo, quia c. 2 C. 2. 3 non potuit explicare Gaudemet, *Etude*

inopem debitorem pro locuplete nactus, ad officium praetoris pertinet, si talis defensor solvendo non sit, ut actori subveniat, dum adversus exceptionem replicationem accommodet, aut, si ipso iure consumpta sit actio, *rescisso superiore iudicio in eum qui revera* vel *heres (es)t* vel occidit vel vulneravit, actionem reddat [1]). Orietur autem hoc ipsum vitium, si quis, ut praediximus, defensorem putaverit, qui *spontanea* dumtaxat *voluntate* alienam actionem suscipiat; sin quis praeterea exigat, ut defensorem se professus sit, non erit actori dissimulatio captiosa sed lucrosa potius propter adiectionem rei. Quod secutus videtur Paulus [2]), itaque non rei iudicatae vel in iudicium deductae sed *in factum* ad exemplum doli mali *exceptione* [3]) actorem submovet, qui, postquam intercessor *praestit(er)it*, de eadem re principalem reum conveniat. Et haec quidem ab eius latere quocum agatur. Sed licet actoris quoque procuratori aliquando evitare satisdationis onus. Nam si id, quod per in rem actionem petetur, praedium est, quia praedia etiam a non possidente mancipio dari possunt [4]), qua re dominus prohibeatur, id ipsum, quod petiturus est, fiduciae causa ad procuratorem transferre, is ne caveat ratam rem dominum habiturum dominus ipse factus, non perspicio. Neque enim obstabit litigiosi exceptio, si ante mancipatum sit quam iudicium acciperetur [5]); neque obstabit ea pars edicti, qua cavetur, ne qua alienatio iudicii mutandi causa fiat, ex qua alioquin non actio tantum, sed exceptio quoque descendit [6]), sed ideo non obstabit, quia res fraude caruit. Habeo testem Ulpianum, l. 4 § 3 D. 4. 7: *si quis ... ob valetudinem aut aetatem ... litem in alium transtulerit, in ea causa*

---

sur le transport de dettes (1898) p. 145/6, secundum veteris iuris praecepta (ibid. p. 143/4) ex diverso potuit Blume, *Novation* (1895) p. 53-56, quem ratiocinari dicit Gaudemet (p. 138) „*comme si la const.* 2 cit. *datait du règne de Justinien*".

1) L. 18 D. 11. 1 (Iuliani).

2) L. 20 pr. D. 11. 1 (Ribbentrop *Correal-Oblig.* p. 244 not. 5: p. 246/7), cuius quidem partem huc pertinentem (*nisi quasi defensor* rell.) Triboniano restituit Pernice, Lab. II 1 (1895) p. 248 not. 6 (p. 249). — Ad verba *quia ille negotiorum gestorum vel mandati actione recepturus est quod praestitit* cf. l. 3 pr. (i. f.) D. 47. 6 (Paling. Ulp. 1071).

3) Cf. l. 14 § 13 D. 4. 2; quo revertemur cap. CXXI.

4) Ea de re egimus cap. IV.

5) L 1 § 1 D. 44. 6. Cf. fragm. de iure fisci § 8.

6) L. 12 (cf. l. 11) D. 4. 7.

non est ut hoc edicto teneatur, cum in hoc edicto doli mali fiat mentio. Ceterum[1]) *erit interdictum et per procuratores litigare, dominio*[2]) *in eos* [plerumque] ex iusta (l. *fiduciae*) *causa translato*[3]). Sed, quamvis res fraude careat, tamen in captionem incidet adversarius, quia nihil prohibet priorem dominum, quominus iterum de proprietate experiatur; nam èt habet in rem actionem[4]), nec repellit eum exceptio rei iudicatae vel in iudicium deductae ex persona successoris. Est autem causa κακονομίας, quod Romani remittunt quidem procuratori satisdationem ratam rem haberi, quum certum est, rem in iudicium deduci; sed non exigunt generaliter a quocumque, de quo incertum est, utrum rem in iudicium deducat; qualis est vetus dominus, nisi in praesentia sit successor[5]), novus autem dominus omnimodo[6]). Ex diverso non video, quamobrem de rato cavere debeat colonus, qui propterea, quod *lolium aut avenam in segetem* suam *inieceris,* adversus te in factum actione de suo damno agit, itaque libenter Ulpiano[7]) abiudicarem haec: *et si colonus eam exercuit*[8]), *cavere eum debere amplius non agi, scilicet ne dominus amplius inquietet.* Sed, unde digressi sumus, eo ut redeamus, — quantulum est, quod peccaverunt Romani circa de rato cautionem, si quis contulerit, quid in hoc ipso satisdationum genere peccaverint novi legum latores, dum confundunt iura cognitorum *(Anwälte)* et procuratorum *(Bevollmächtigte)*, quos iubent idem esse[9]), non perspecto, quantum intersit inter

---

1) Pro *alioquin*, ut saepius. Cf. Noodt, Observ. II 14.

2) *Litis* dominium intelligit Faber (in Rationalibus), itaque cancellat *plerumque*, quum scilicet fieri non possit, quin litis dominus procurator existat. *Litis* dominium intelligit quoque Bethmann-Hollweg, *Versuche* (1827) p. 156/7; salvum nihilominus hic cupit *plerumque*, quod sic interpretatur: non sine iusta causa solere constitui procuratores in eosque litis dominium transferri. Reponit quidem pro *dominio*: *iudicio.*

3) De *fiducia* cogitaverat Bethmann-Hollweg (l. l.), sed ideo omisit, quia vix est, ut *plerumque* cum procuratore fiducia intercesserit. Nonne igitur *plerumque* significari potest *interdum*? Videtur quidem *plerumque* insititium esse, mens autem Ulpiani haec: efficiet dominii translatio in procuratorem, ne possit per procuratorem litigari, nisi iurisdictio temperabitur.

4) Cf. superius caput LXII.

5) L. 62 D. 42. 1.

6) L 9 § 2 D. 44. 2.

7) L. 27 § 14 D. 9. 2.

8) Quodsi cum genuino Ulpiano res est, reponendum censeo: *exercebit.*

9) Novum errorem in veterem historiam invexit Wlassak, *z. Gesch. der Cognitur* (1893) p 22: „*Cognitoren, Procuratoren und ander(e) Anwälte*".

eum qui alieno nomine litem gerit, quod est hodie [1]) cognitoris munus, et qui alienam litem gerendam mandare potest, quod conservatum oportuit [2]) procuratori tutori curatori. Atque sic nascitur ingens vitium: ut ne oblata quidem de rato cautione alienam actionem procurator [3]) exequi possit iuxta pristinum Gallorum adagium *„nul ne plaide par procureur* [4])", non id volente legislatore sed tamen efficiente [5]). Pari quidem socordia effectum est, ut ne oblata quidem iudicatum solvi satisdatione absentis defensor admittatur [6]), quamquam negari non potest — etsi negabat Bethmann-Hollweg [7]) — *publice utile e(sse) absentes a quibuscumque defendi* [8]), modo id fiat sine cuiusquam iniuria quae non potest esse ulla, ubi iudicatum solvi satisdabitur.

---

1) Postquam displicuit cognitori solvi posse. Cf. Eisele, *Cognitur und Procuratur* (1881) § 21. 2 (Adducit l. 13 pr. D. 2. 14; l. 73 D. 3. 3; l. 86 D. 46. 3; Vat. fr. 335).

2) Ex quo coepit cognitorum natio omnium litium gestionem sibi adrogare quasi privilegium quoddam.

3) Nam tutor vel curator constitutus idem facere non prohibeberis. Cf. Endemann, *Civilprozessrecht* (1868) § 91; (*deutsche*) *Civilprozessordn.* (1879) § 50; Garsonnet, *Traité de la procéd.* I (1882) § 119*ter* (p. 485: *„la maxime „nul n'agit par procureur" ... est étrangère au mandat légal"*). Quae quam vetus sit exceptio, docebit Laurière apud: Loysel, *Institutes coutum*, no. 374 (i. f.).

4) His verbis olim significabatur (cf. Loysel, *Institutes coutumières* (éd. 1846) no. 374), cognitoris nullam esse dationem, quem Iustinianus *litis procurator*(*em*) appellat (l. 86 D. 46. 3) hodierni autem Galli *„avoué"*. Hodie adagium eo pertinere creditur, ne procurator alienam actionem *suo nomine* exsequatur (Garsonnet, *Traité de procéd.* I (1882) § 119 (p. 478: *„on plaide par procureur quand on se fait représenter par un mandataire qui agit en son nom propre"*), quod ne fieri quidem potest, quia qui alienam actionem *suo nomine* exsequitur, non est procurator sed falsus creditor. Quocirca eo deflectunt sententiam, quasi dictum sit: in *omnibus* litis instrumentis domini nomen exprimendum esse; negant praeterea procuratori rite denuntiari, proinde domino denuntiandum esse, quotienscumque lege denuntiari quid oporteat (Glasson, *La réforme de la procéd. civ.* (1886) p. 34/5.

5) (*deutsche*) *Civilprozessordn.* (1879) § 74. 1. Scriptum oportebat: *die Parteien* (*oder ihre Stellvertreter*), deinde omissum: *als Bevollmächtigten*. Ceterum, nisi esset mandatum domini apud acta ostendendum (§ 76), adhuc posset procurator intervenire iubendo cognitorem domini nomine abuti, quasi is sibi mandasset (Pothier, *Traité du mandat* no. 126. 3 vv.: *„il donnera pouvoir ... d'occuper pour moi"*. io. no. 127).

6) Endemann, *Civilprozessrecht* (1868) § 90 I. Cf. Groenew. de Leg. abrog. ad § 5 Inst. IV 11.

7) *Versuche* (1827) p. 242***: *„da nach unserm Verfahren zum Nachteil des abwesenden Beklagten nichts verfügt wird"*. Quod verum non est.

8) L. 33 § 2 D. 3. 3.

PLATONICA.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

(*Continuantur ex pag.* 126).

Reipublicae II 359 E. *καθήμενον οὖν* (Gygen) *μετὰ τῶν ἄλλων* (*ποιμένων*) *τυχεῖν τὴν σφενδόνην τοῦ δακτυλίου περιαγαγόντα πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ εἴσω τῆς χειρός, τούτου δὲ γενομένου ἀφανῆ αὐτὸν γενέσθαι τοῖς παρακαθημένοις, καὶ διαλέγεσθαι ὡς περὶ οἰχομένου. καὶ τὸν θαυμάζειν καὶ πάλιν ἐπιψηλαφῶντα τὸν δακτύλιον στρέψαι ἔξω τὴν σφενδόνην καὶ στρέψαντα φανερὸν γίγνεσθαι. καὶ τοῦτο ἐννοήσαντα ἀποπειρᾶσθαι τοῦ δακτυλίου εἰ ταύτην ἔχει τὴν δύναμιν, καὶ αὐτῷ οὕτω συμβαίνειν, στρέφοντι μὲν εἴσω τὴν σφενδόνην ἀδήλῳ γίγνεσθαι, ἔξω δὲ δήλῳ.*

Malim equidem *κἀεὶ αὐτῷ οὕτω συμβαίνειν.*

III 389 D. *ἂν ἄρ' ἄλλον τινὰ λαμβάνῃ ψευδόμενον ἐν τῇ πόλει*

τῶν οἳ δημιουργοὶ ἔασι
μάντιν ἢ ἰητῆρα κακῶν ἢ τέκτονα δούρων

κολάσει ὡς ἐπιτήδευμα εἰσάγοντα πόλεως ὥσπερ νεὼς ἀνατρεπτικόν τε καὶ ὀλέθριον. Alter versus Homericus non ab ipso Platone, sed a magistellis adiectus est, ut apparet e verbis *ἰητῆρα κακῶν,* quae opposita fronte pugnant cum iis quae ipse philosophus paullo ante (389 B) medicis concessit, scribens: *ἀλλὰ μὴν καὶ ἀλήθειάν γε περὶ πολλοῦ ποιητέον. εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄρτι, καὶ τῷ ὄντι θεοῖσι μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ χρήσιμον ὡς ἐν φαρμάκου εἴδει, δῆλον ὅτι τό γε τοιοῦτον ἰατροῖς δοτέον, ἰδιώταις δὲ οὐχ ἁπτέον.*

III 404 A. κομψοτέρας δή τινος, ἦν δ' ἐγώ, ἀσκήσεως δεῖ τοῖς πολεμικοῖς ἀθληταῖς, οὕς γε ὥσπερ κύνας ἀγρύπνους τε ἀνάγκη εἶναι καὶ ὅτι μάλιστα ὀξὺ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν καὶ πολλὰς μεταβολὰς ἐν ταῖς στρατείαις μεταβάλλοντας ὑδάτων τε καὶ τῶν ἄλλων σίτων καὶ εἱλήσεων καὶ χειμώνων μὴ ἀκροσφαλεῖς εἶναι πρὸς ὑγίειαν. Vix huius loci esse videtur notus usus vocabuli ἄλλος, quo *praeterea* significat. Quare si nihil excidit (τῶν ἄλλων ⟨ποτῶν καὶ⟩ σίτων κτέ.?), virgula saltem distinguatur post τῶν ἄλλων, ut verba sequentia horum sint epexegema, quae tamen ratio parum mihi satisfacit.

III 416 A. δεινότατον γάρ που πάντων καὶ αἴσχιστον ποιμέσι τοιούτους γε καὶ οὕτω τρέφειν κύνας ἐπικούρους ποιμνίων, ὥστε ὑπ' ἀκολασίας ἢ λιμοῦ ἤ τινος ἄλλου κακοῦ ἔθους αὐτοὺς τοὺς κύνας ἐπιχειρῆσαι τοῖς προβάτοις [κακουργεῖν]. Ultimam vocem insiticiam esse liquet ex dativo τοῖς προβάτοις, nec iam Madvigium fefellit. Mire autem λιμός vocatur *mala consuetudo*, quemadmodum Plato non nisi iocabundus scribere potuit, serio enim scribens dedisset λαιμαργίας. Quia autem nullus hic iocus expectatur, suspicione non carere videtur vox ἔθους.

IV 421 B. Ut recte procedat oratio, requiro: νευρορράφοι γὰρ φαῦλοι γενόμενοι καὶ διαφθαρέντες καὶ προσποιησάμενοι εἶναι μὴ ὄντες πόλει οὐδὲν δεινόν, φύλακες δέ, ⟨φύλακες⟩ νόμων τε καὶ πόλεως μὴ ὄντες ἀλλὰ δοκοῦντες, ὁρᾷς δὴ ὅτι πᾶσαν ἄρδην πόλιν ἀπολλύασιν. Nisi enim φύλακες repetitur, absurde de sutoribus dicta sunt, quae ad milites pertinent.

IV 434 D. οὐκ ἄλλῃ ἔμοιγε δοκεῖ, ἦ δ' ὅς, ἔχειν ἢ ταύτῃ. Μηδέν, ἦν δ' ἐγώ, πω πάνυ παγίως αὐτὸ λέγωμεν.
Propter sequens pronomen correxerim: Μηδέ — πω.

IV 460 C. διὰ τὸ πεινῆν καὶ διὰ τὸ ῥιγοῦν.
Requiritur Infinitivi forma Attica ῥιγῶν.

IV 463 B. τί δ' οὗτοι (i. e. οἱ ἄρχοντές φασιν εἶναι) τὸν δῆμον; Μισθοδότας τε καὶ τροφέας.
Οἱ δ' ἐν ταῖς ἄλλαις (πόλεσιν) τοὺς δήμους;

Δούλους, ἔφη.

Vix Platonis videtur languidum additamentum τοὺς δήμους. Putida mutati numeri diligentia prodit grammaticum.

V 469 D. Forma poetica ἀποπτΑμένου mutanda in Atticam ἀποπτΟμένου.

VI 497 C. Οὐκ ἔγνως, ἔφη· οὐ γὰρ τοῦτο ἔμελλον (ἐρεῖν sc.), ἀλλ' εἰ αὐτὴ ἣν ἡμεῖς διεληλύθαμεν οἰκίζοντες τὴν πόλιν ἢ ἄλλη.
Τὰ μὲν ἄλλα, ἦν δ' ἐγώ, αὕτη· κτέ.

Si recte Burnes priore loco lectionem cod. D αὐτή praetulit scripturae αὕτη codicum AM, etiam posteriore ita scribere debuerat. Utra vero lectio sit potior, nemo facile dixerit.

VII 533 E locus insanabilis, cui neque ultimus editor Burnet neque alius quisquam potuit mederi.

VII 552 D. βαλαντιατόμοι AF, βαλαντιοτόμοι M, βαλλαντιοτόμοι A²D. Unice vera videtur forma ultima, nihili vero βαλλαντιατόμοι, ut de suo edidit Burnet.

VII 559 D. ὅταν νέος, τεθραμμένος, ὡς νυνδὴ ἐλέγομεν, ἀπαιδεύτως τε καὶ φειδωλῶς, γεύσηται κηφήνων μέλιτος, καὶ συγγένηται αἴθωσι θηρσὶ καὶ δεινοῖς, παντοδαπὰς ἡδονὰς καὶ ποικίλας καὶ παντοίας ἐχούσας δυναμένας σκευάζειν, ἐνταῦθά που οἴου εἶναι ἀρχὴν αὐτῷ μεταβολῆς ... ὀλιγαρχικῆς τῆς ἐν ἑαυτῷ εἰς δημοκρατικήν.

Rectissime lacunae signa posuit Burnet. Vix autem aliud quid excidit quam ἕξεως similisve notionis substantivum.

X 619 B. καὶ δὴ οὖν τότε ὁ ἐκεῖθεν ἄγγελος ἤγγελλε τὸν μὲν προφήτην οὕτως εἰπεῖν, καὶ τελευταίῳ ἐπιόντι κτέ.

Contra usum Platonis et Atticorum οὕτως h. l. pertinet ad sequentia, quo sensu plerumque ὧδε et rarius οὑτωσὶ Attice usurpantur. Ambigo utrum sic corrigam an οὕτως tribuam interpolatori.

Timaeus 17 B. οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη δίκαιον, χθὲς ὑπὸ σοῦ ξενισθέν-

τας οἷς ἦν πρέπον ξενίοις, μὴ οὐ προθύμως σὲ τοὺς λοιποὺς ἡμῶν ἀνταφεστιᾶν.

Perperam Burnet hanc absurdam codd. FPr lectionem praetulit scripturae librorum AV ἀντεφεστιᾶν. Quamquam ne haec quidem sincera videtur, sed expectatur ἀνθεστιᾶν, quod verbum legitur Plut. Anton. 32 et [Luc.] Amor. 9.

29 B. Requiro ὧδε οὖν περί τε ⟨τῆς⟩ εἰκόνος καὶ περὶ τοῦ παραδείγματος αὐτῆς διοριστέον.

31 B. ἀλλ' εἷς ὅδε μονογενὴς οὐρανὸς γεγονὼς ἔστιν καὶ ἔτ' ἔσται. Sic AF, ἔστι τε καὶ ἔτ' ἔσται A²PVPr et Stobaeus. Suspectam habeo voculam ἔτ', quae facillime dittographia nasci potuit. An ἔστι(ν) τε καὶ ἔσται?

37 D. φύσις αἰώνιος — αἰώνιον εἰκόνα. 38 B τῆς διαιωνίας(?) φύσεως.

Res notatu digna videtur, primum Platonem in Timaeo ex αἰών formasse αἰώνιος, *aeternus*, pro eo quod alibi semper cum reliquis Atticis usurpat ἀΐδιος, cuius locum novum vocabulum apud seriores plerumque occupavit. Valde vero mihi suspectum est διαιωνίας (AFPr Philop. Stob.), pro quo PV et alio loco Stobaeus rectius, ni fallor, exhibent αἰωνίας, quod restituit etiam in A man. 2, punctis notatis litteris ΔΙ, quae quin dittographia ex ΑΙ nata sint vix dubito.

38 DE. τὰ δ' ἄλλα οἷ δὴ καὶ δι' ἃς αἰτίας ἱδρύσατο, εἴ τις ἐπεξίοι πάσας, ὁ λόγος πάρεργος ὢν πλέον ἔργον ὧν ἕνεκα λέγεται παράσχοι.

Facilius intellegitur: πλέον ἔργον ⟨ἢ vel τῶν⟩ ὧν ἕνεκα λέγεται, sed fortasse ferri potest vulgata.

43 A. Dii, μιμούμενοι τὸν σφέτερον δημιουργόν, fabricantes homines quattuor elementa συνεκόλλων, οὐ τοῖς ἀλύτοις οἷς αὐτοὶ συνείχοντο δεσμοῖς, ἀλλὰ διὰ σμικρότητα ἀοράτοις πυκνοῖς γόμφοις συντήκοντες. Quia *colliquefaciendi* notio parum convenire videtur *clavorum* naturae, mireris Platonem non potius scripsisse συμπηγνύντες, *compingentes*.

46 E. τὰ μὲν οὖν τῶν ὀμμάτων συμμεταίτια πρὸς τὸ σχεῖν τὴν δύναμιν ἣν νῦν εἴληχεν εἰρήσθω. Vix credibile Platonem hoc vocabulum nusquam alibi lectum adhibuisse pro συναίτια, ut recte eodem sensu scripsit sub litt. C et infra 76 D, aut μεταίτια, quod idem significat. Nullus enim scriptor Graecus, bona saltem aetate, praepositiones σύν et μετά pleonastice copulavit. Nihil enim opus affirmare συμ-μετέχειν, συμ-μεταλαμβανεῖν aliaque multa esse dissimillima. Aut igitur fallor, aut vulgata nata est ex variis lectionibus συναίτια et μεταίτια.

57 E. τὰ μὲν οὖν ἤδη περὶ αὐτῶν εἴρηται, πρὸς δ' ἐκείνοις ἔτι τάδε, ἐν μὲν ὁμαλότητι μηδέποτε ἐθέλειν κίνησιν εἶναι.

Manifesto hiat oratio. Quippe post aut ante τάδε ex antecedentibus nihil mente suppleri potest praeter εἴρηται, quamvis sententia suppleri iubeat λεκτέα (-ον), aut aliud quid simile. Cf. v. c. 65 B καὶ τὰ μὲν δὴ κοινὰ ... σχεδὸν εἴρηται· τὰ δ' ... πειρατέον εἰπεῖν.

Possis etiam tentare ἔτ' ἰστέα τάδε, sed quid philosopho dare placuerit sciri nequit, quare editori sufficiat notare lacunam.

65 C extr. τὰς φλέβας, οἷόνπερ δοκίμια τῆς γλώττης τεταμένας ἐπὶ τὴν καρδίαν.

Pessime Burnet ex V Stob. Gal. arripuit seram formam δοκίμια pro Attica δοκιμεῖα, quam iam Bekker recepit ex cod. A.

70 C extr. οἷον σπόγγου. Hic ut plerumque alibi forma Hellenistica substituta est a scribis pro Attica σφόγγου.

74 C. ὅθεν συντονωτέραν μὲν καὶ γλισχροτέραν σαρκῶν, μαλακωτέραν δὲ ὀστῶν ὑγροτέραν τε ἐκτήσατο δύναμιν νεῦρα· οἷς συμπεριλαβὼν ὁ θεὸς ὀστᾶ καὶ μυελὸν δήσας πρὸς ἄλληλα [νεύροις], μετὰ ταῦτα σαρξὶν πάντα αὐτὰ κατεσκίασεν ἄνωθεν.

Quid quaeso evidentius quam ipsam loci compositionem arguere, insiticium esse νεύροις? Rectissime autem spreta est ab editoribus cod. F lectio κατεσκέπασεν, interpretamentum verbi genuini κατεσκίασεν, saepius hoc sensu occurrentis.

76 B extr. εἱλλόμενον Burnet recepit e cod. V, quod in A

rectius, ni fallor, habet spiritum lenem, qui Attice succedere solet in prisci digammatis locum. Apud Atticos libri variare solent in vocali et diphthongo. Perperam Cobet cum aliis probabat *ἴλλειν*, nam diphthongum tuentur formae dialecticae, Ionicum *εἰλεῖν*, Aeolicum *(ϝ)έλλειν*, Doricum *ϝηλῆν*, nec minus cognatum *ἑλίττειν* (*εἰλίττειν*), de cuius spiritu cf. lexicon meum suppletorium s. v.

84 D. *ὅταν μὲν γὰρ ὁ τῶν πνευμάτων τῷ σώματι ταμίας πλεύμων μὴ καθαρὰς παρέχῃ τὰς εἰσόδους Φραχθείς, ἔνθα μὲν οὐκ ἰόν, ἔνθα δὲ πλεῖον* (l. *πλέον* cum FY) *ἢ τὸ προσῆκον πνεῦμα εἰσιόν, τὰ μὲν οὐ τυγχάνοντα ἀναψυχῆς σήπει κτέ.*

Quia homo omni spiritu privatus tam cito moritur, ut nulla sit putredini locus, mireris Platonem non potius scripsisse: *ἔνθα μὲν οὐχ ἱ⟨καν⟩όν, ἔνθα δὲ πλέον ἢ τὸ προσῆκον πνεῦμα.* Attamen pro vulgata faciunt verba sequentia *οὐ τυγχάνοντα ἀναψυχῆς*, non magis addita simili ratione, eandemque confirmat vix levior Platonis in ipsis sequentibus error, ubi nimio pulmonum labori tribuere videtur flatus in corpore, qui debentur stomacho intestinisque mala alimentorum digestione perturbatis. Ceterum voculam *ἰόν*, pro qua saltem *εἰσιόν* (ut mox legitur) expectatur, abesse malim.

89 C. *οὗ βίον οὐκ ἂν ποτέ τις εἰς τὸ πέραν ἔτι βιῴη.* Vertatur pessima forma in *βιοίη*.

CRITIAS 111 A. *κατὰ τί* (Attica) *λείψανον τῆς τότε γῆς ὀρθῶς ἂν λέγοιτο; πᾶσα ἀπὸ τῆς ἄλλης ἠπείρου μακρὰ προτείνουσα εἰς τὸ πέλαγος οἷον ἄκρα κεῖται· τὸ δὴ τῆς θαλάττης ἀγγεῖον περὶ αὐτὴν τυγχάνει πᾶν ἀγχιβαθὲς ὄν.*

Offendit duarum ultimarum periodorum asyndesia, quare malim: *κεῖται, τό ⟨τε⟩ δὴ κτέ.*

116 D. *πάντα δ' ἔξωθεν περιήλειψαν τὸν νεὼν ἀργύρῳ, πλὴν τῶν ἀκρωτηρίων, τὰ δὲ ἀκρωτήρια χρυσῷ· τὰ δ' ἐντός, τὴν μὲν ὀροφὴν ἐλεφαντίνην ⟨ἦν⟩ ἰδεῖν πᾶσαν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ ὀρειχαλκῷ πεποικιλμένην, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ... ὀρειχαλκῷ περιέλαβον.*

Quin inserta a me vocula necessaria haplographia perierit, temporis punctum non dubito.

120 D. *ταύτην δὴ τοσαύτην καὶ τοιαύτην δύναμιν ἐν ἐκείνοις τότε οὖσαν τοῖς τόποις ὁ θεὸς ἐπὶ τούσδε αὖ τοὺς τόπους ἐκόμισεν ἔκ τινὸς τοιᾶσδε, ὡς λόγος, προφάσεως.*

Quoniam prima verba sic cohaerent: *ταύτην δὴ τὴν δύναμιν τότε οὖσαν τοσαύτην καὶ τοιαύτην ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις*, non magis mutato ordine omitti potuisse videtur articulus, itaque corrigendum: *ταύτην δὴ* ⟨*τὴν*⟩ *τοσαύτην καὶ τοιαύτην δύναμιν κτἑ.*

120 E. Per multas aetates Atlantici legibus divinis parentes pie vivebant, *τὰ γὰρ φρονήματα ἀληθινὰ ... ἐκέκτηντο ..., διὸ πλὴν ἀρετῆς πάντα ὑπερορῶντες μικρὰ ἡγοῦντο τὰ παρόντα καὶ ῥᾳδίως ἔφερον οἷον ἄχθος τὸν τοῦ χρυσοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων κτημάτων ὄγκον*, postea vero *ἐπεὶ ἡ τοῦ θεοῦ μοῖρα ἐξίτηλος ἐγίγνετο ἐν αὐτοῖς ... τὰ παρόντα φέρειν ἀδυνατοῦντες ἠσχημόνουν.*

Aut prorsus otiosa est comparatio *οἷον ἄχθος*, aut philosophus dedisse putandus est *οἷον* ⟨*κοῦφον*⟩ *ἄχθος* aut simile quid.

In ipsis sequentibus: *καὶ τῷ δυναμένῳ μὲν ὁρᾶν αἰσχροὶ κατεφαίνοντο, τὰ κάλλιστα ἀπὸ τῶν τιμιωτάτων ἀπολλύντες κτἑ.* nescio an genuina sit lectio *τὰ κάλλιστά πως τῶν τιμιωτάτων ἀπολλύντες.*

(*Continuabuntur*).

AD HORATII EP. I, 16, 51.

Ut doceat servum suum et omnino vulgus hominum non virtutis amore sed metu poenae probos et insontes esse, hac poeta utitur comparatione:

Cautus enim metuit foveam lupus accipiterque
Suspectos laqueos et opertum miluus hamum.

Ain vero? „Metuit *suspectos* laqueos": quis unquam sic est locutus? Tandem aliquando turpis haec macula deleatur et legatur *suspensos*, quod elegantissimum est. Quis enim non sentit lepidissime „*suspensos* laqueos" et „*opertum* hamum" inter se iungi?

J. J. H.

DE COMMENTI DONATIANI COMPOSITIONE ET ORIGINE.

SCRIPSIT

H. T. KARSTEN.

(*Continuantur ex pag.* 324).

Postremo loco dicendum est de scholiorum genere, quod Wessnerus „parva additamenta” vocavit, quae per totum commentum scriptura inclinata notavit numero CLXX (vide supra p. 2 sq.), his autem multo plura accedunt, quae mox persequar. Produnt haec falsam originem non externis indiciis, sed eo quod falsa aut inania tironibusque vix digna scholiuncula continent, vel etiam superioribus scholiis tautologice subiunguntur. Sunt semper brevissima et certis fere particulis (*ergo, nam, et* etc.), adnexa, ac peculiare genus est eorum quae aliquid deesse observent, quod, nisi ubi perperam contenditur, vel caecus ipse viderit. Compilator est, qui haec scholiuncula e variarum editionum marginibus in contextum transtulit eorumque auctores fuerunt magistri minoris notae, in quibus ille, quem A littera saepius insignivi, suum locum obtinet. Sunt etiam quae Editori adsignanda videantur, sunt de quibus dubites sintne fortasse ipsius Donati, quod interrogandi signo indicabo [1]).

Haec omnia quam brevissime referam secundum particulas, quibus Donateis coniuncta sunt, diutius moraturus in iis scho-

1) Litterae „W. c.” additamenta indicabunt iam a Wessnero notata.

liis, quae formulam *ut diximus* exhibent, de qua varie disputarunt Leo in Mus. Rhen. 1883 XXXVIII p. 330, Sabbadini in Stud. Ital. III 1894 p. 344, Smutny in diss. phil. Vindob. 1898 VI p. 116. Non omnem autem additamentorum copiam me exhausisse vix est quod moneam.

Magistrorum additamenta.

In Eunucho *Ergo, igitur.*

I 1. 27 (2) E. „prudens" per se „sciens" per alios. (mag. A). 28 (4) E. „vivus" non mortuus „videns" non dormiens. (id.). 2. 88 (5) E. vigilanter ancillam „quaesivi", hunc „repperi" (id.). 89 (1) ... E. a tempore inducitur exprobatio. (rhet.).

II 2. 10 (2) E. haec interrogatio increpantis est nec desiderat responsionem. (W. c. quippe in medio Donato). 3. 10 (1) E. „praeut" proprie. (mag. A). 15 (2) E. „oblitus mei" insanus. (Editoris conclusio falsa). 19 (4) E. et „omne" et „omnem" legitur. (Ed. Exstiteritne revera haec varia lectio, valde incertum est [1]), conclusit hoc e Donati scholio (3)). 32 (3) „Mecum" e. pro „apud me" vel „mihi". (mag. A). 52 (3) Quid est e. „rogo numquid velit?" hoc est: dico quod abeuntes solent.

III 1. 34 (2) ... a parte e. sui meretrices scorta dicuntur. (mag. A). 2. 1 (2) E. „visa sum" sensi. (Parum recte). 3. 30 (1) ... e. adverbialiter dixit. 5. 19 (1) Erit e. ordo et sensus qui supra. (W. c.). 60 (2) „Frugi" est e., in quo est aliquid quo fruamur, id est utamur.

IV 1. 14 (2) Erit igitur subaudiendum hic „unde" et „quod", ut sit: unde scio quod ubi primum poterit (mag. A, cf. verba praecedentia Donati). 4. 2 (4) E. „male conciliate" magno empte. (idem; cf. Don. in (2)). ibid. (5) conciliatum ergo magno emptum. (W c.). 6. 8 (3) E. in hac utrumque est: et reddi et restitui (mag. A, cf. (2)). 12 Multum ergo hic dixit: et habituiri gratiam et restituiri tamen. (mag. A, W. c.). 7. 43 (2) E. variavit: non enim intulit „volunt ultro". id. cf. (1).

V 4. 19 Haec e. artificibus et eruditis, cetera spectatoribus

---

1) Sabbadini III p. 342: In generale le lezioni terenziane di questi interpolatori risalgano a fonti impure.

poeta exhibet. (W. c.). 40 (3) E. ad universos utrumque refertur, et „dico" et „edico". (id. cf. (2)). 8. 5 (4) E. abundat „me" (id. cf. (4)). 36 (5) E. subaudimus vel „ingenium" vel „animum" vel „morem" vel „institutum".

Nam, enim.

Prol. 27 (1) non enim stultitia. 40 (1) Omne e., quod in orationem venit, vel persona vel factum est. (rhet.).

I 1. 31 (1) N. aliter non intelligitur. (Immo, optime intelligitur). 2. 57 (2) N. „sensit" et „tecum quoque" hoc significat. (W. c., mag. A).

II 1. 4 (2) N. ideo a praecedenti etiam quaestus dicuntur. Ed.? Respicit exemplum Heaut., quod a Donato citatum est in (1)). 8 (2) N. hoc significat „istum" (W. c. Mag. A). 2. 40 (6) N. stat, cui ingredi non licet. 3. 37 Est e. „quidni", aut „quid nisi" aut „cur non". (W. c., in medio scholio Don.).

III 1. 16 (3) N. pus est omnis humor corpori onerosus. (W. c.). 17 (2) N. non vocabat. 22 (2) N. unus ex multis dicitur. 26 Sufficeret e. „pulchre", quod est „sapienter". (Ed.?). 30 N. tangere cum multa tum etiam hoc significat. (W. c.). 2. 7 (1) N. hoc significat „quid stas", quasi dicat „quid restas?" quasi sit causa properandi. (W. c.).

IV 1. 8 (2) ⟨N. id⟩ mansit significat. (W. c.). 4. 38 Eunucho e. dixit Phaedria (W. c.) 5. 6 (3) N. sic alibi ait „ubi friget, huc evasit". (W. c.). 8 (3) N. sic dicimus de die et dieculam, aliquantulam moram. (W. c.). 6. 23 (3) N. nunc „admittere" pati fieri significat. (W. c.). 25 (1) N. sera est claustrum ianuae. 7. 19 (4) Hoc est e. magis ridiculum.

V 2. 69 (3) N. ironia est, ut „egregiam vero laudem" (Aen. IV 93). (cf. (2) et Don. ad 55). 4. 12 (3) N. nec omnia profert nec omnia per comparativum gradum. 30 (2) N. primo „virginem" posuit, post „civem", ad ultimum „nobilis sororem". (Ed.?). 5. 1 (2) Imparatis e. mentibus mala maiora sunt. (Ed.). 28 (1) N. „necessus" et „necessis" et „necessitas" et „necessum" lectum est. (W. c.). 8. 24 (1) N. et „obsecro" et Gnatho" id significat et „in te spes est". (W. c.). 29 (1) „In" etenim et auget et minuit dictionem. (cf. II 3. 45 (3)).

Particulae diversae.

Prol. 9 (3) Unde fabulae Phasma nomen est. (W. c.).

I 2. 5 (1) Et avara. (W. c.). 15 (3) Hoc est [1]) animus meus (A?). 35 (1) Et „qui scis? Modo e Davo audivi". (W. c.). 43 (4) Et multa. (W. c.). 50 (3) Id est: illud desinite et hoc attendite. 74 (2) Id est persensit dolorem. 87 (3) Vel multo post.

II 1. 13 (2) Hoc est ad urbem agent. 14 (2) Etiam coactus. 2. 19 (1) Id est obsequi venio. (W. c.). 26 (2) Sic et macellum a mactandis pecoribus dictum. (W. c.). 47 Quod est laboris, — quod est exitii. (?). 3. 15 (4) Id est ante versum. 21 (3) Vel satis. (W. c.). 27 (1) Neque fucatus. (W. c.). 34 (4) Et magna ἔμφασις, quod „felicitates" pluraliter posuit (W. c. Fortasse Edit.). 48 Et nihil tam moraliter. (W. c). 55 Sed ad hoc quaerere, ut quod scit confirmet. (W. c.). 63 (1) Id est, Phaedria rivalis. 80 (1) Id est libenter. 83 (3) Ita ut numeris et generibus haec pronomina infinita sint. (W. c. cf. App.).

III 1. 3 (2) Id est productionis locus est. (W. c.). 6 (1) Sed nunc res dicit. 32 (2) Quia et ⟨memoria⟩ intelligentia est. (Ed. ?). 38 (1) Quae ad rem agant (W. c.). 40 (2) Et dictum participium est, id est quod dixisti (W. c.). 2. 16 (1) Id est Chaeream. 3. 13 Hoc est quam amoenum, quam maritimum. 5. 15 (1) Hoc est visus oris et corporis. 36 (2) Contra parsimoniam autem, contra dignitatem, contra pudicitiam (W. c.). 41. (2) Hoc est insidias et fraudem.

IV 4. 48 (1) Et est deploratio ab eis sic dicta. 7. 39 (2) Hoc est apud praetorem.

V 1. 16 (2) Et est proverbium „ovem lupo commisisti". 7 (1) Id est: fatigatus, lassus et languidus sum, dum fugio. (vix genuinum). 2. 60 (2) Ut Lucilius „vicimus, o socii, et magnam pugnavimus pugnam". (Ed. ? W. c.). 3. 11 (3) Id est ut volo. (?). 5. 5 (2) Hoc est obsequi. 8 (3) Nunc adverbium est producta E littera. (W. c.). 6. 19 Unde d i l a t i o est dicta diei prolatio (Ed. W. c.) 8. 6 (2) Vel potius „sponsam meam" (Ed. W. c.). 28 Quod „fanda nefanda", „iusta iniusta", „digna

---

1) Hoc est, id est, sim. et multa etiam huiusmodi scholia per *nam enim* ad magistrum A auctorem referenda videntur. Cf. Mnem. XXXII p. 287 sqq.

indigna", „velit nolit" (Ed.? W. c.) 60 (1) „Nescis qui vir siet", et (ex. falsum, W. c.).

In Phormione.

Cum in Phormionis commento additamenta, ut consentaneum est, vix inveniantur post II 3 ideoque pauciora sint numero, ea simul omnia comprehendam sine particularum distinctione.

Prol. 28 Non ergo nunc primum actum dicit, sed summas partes. (W. c.). 32 (2) Ergo proprie. (W. c.). 33 (2) Ideo „virtus" est.

I 1. 6 (6) Et „corrasi omnia" (ex. fals. W. c.). 2. 6 (1) Hoc enim significat „quid reddit". (W. c.) 12 (1) Quia igitur obloquendo impediverat narraturum „ergo" dixit. (mag. A, cf. praec. Don. W. c.). 31 (2) Nam ideo „puellulam" dicit. (W. c.). 36 (2) Hinc et philosophorum sectae. (W. c.) 55 (1) Adest enim id quod iuvat. (?). 56 (1) „Passus" temere dispersus. (W. c.). 57 (4) Ergo et Vergilius sic ait: at mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas. (Ex. ineptum Ed.). 59 (3) Ergo indifferenter. (mag. A). 65 (1) Unde superlativus gradus optimates facit, quia bonus, melior, optimus dicitur. (W. c.). 70 (1) Insinuandum igitur fuit: hoc enim erit omne periculum fabulae (mag. A. cf. (2). W. c.). 80 (3) Nam post enumerationem veteres haec dicebant. (Ed. in med. Don. W. c.). 83 (3) Sic enim veteres „quod faustum felixque sit" dicebant aliquid aggressuri (Ed. cf. praec. Don.). 92 (1) Ergo ars precatoria est mitigare praesentia, futura permittere. (W. c. Ed.?). 3. 10 (3) Id est: eo quod desideras, abundas. (Cf. praec. Don. (2). Ed.?). 20 (3) Ergo „ipsi nos", inquit, „nostra contemnimus". (A. W. c.). 36 (2) Nam „vi coactum esse" idem significat quod „invitum". W. c.). 47 (2) Et hoc factum est propter iambica. (W. c.).

II 1. 1 (1) Ergo controversia. (W. c.). 21 (2) Ergo sapienter Geta. (W. c.). 65 (2) Hoc est: non dicitur „maxime cognata" et „minime cognata". (W. c). 2. 10 (8) Ergo fortitudine nimia saepe vinci, saepe decipi contingit. (cf. supra p. 323?). 3 (De huius scaenae scholiis supra egimus p. 288 sqq.).

IV 3. 30 (2) Ergo duas res significat hoc unum verbum. (A. W. c.). 54 Idem enim volet „utrum" quod „an". (A, cf. praec. Don.).

V 8. 82 (2) Ergo quasi totum in lacrimas converti et ex toto stillare corpore. (A, cf. praec. Don.).

Praeter haec etiam magistris reddenda sunt scholia non omnia quidem, sed pleraque et brevissima, per *deest*, *deest — ut sit*, *subauditur* sim., *scilicet*, *et est ordo* sim., aliaque hoc genus, quorum numeros tantum rettulisse satis sit.

Deest. In Eunucho prol. 12^{1}, I 2. 91^{4}. II 1. 3^{1} (Sc. c.), 3. 26^{6} (S. c.), 32^{1} [1]), 84^{1}, 86^{3}, 97^{3}. III 1. 40^{1}, 2. 24 *d. enim*, 25^{2}, 3. 17 *nam d.* 29^{2}, 5, 62^{2} (W. c. partim). IV 1. 12 (*d. accersis et*), 3. 9, 4. 50, 7. 17^{2} [2]), 26^{3}. V 1. 11, 20^{2}, 2. 5, 6^{3}, 45^{5}, 4. 28^{2}, 5. 3^{3}, 8. $6^{4.5}$, 51^{2}. In Phormione prol. 24^{1}, I 2. 14^{2}, 19^{2}, 84^{4}, 3. 13^{5}, 4. 19^{3}, 31^{3}, 43. II 1. 26^{2}. IV 3. 13 (d. enim).

Subauditur, sim. In Eunucho: Prol. 38^{3} (S. c.). I 2. 10^{2}, 111^{1} [3]). II 3. 44^{2}, 95^{2}. IV 1. 12^{4}, 14^{2}. V 4. 35^{3}, 47^{3}, 6. 18^{1}, 8. 33^{2}, 36^{5} (*ergo subaudimus* cett. In Phormione: I 2. 61^{4}, 4. 36^{1}. II 2. $2^{1.2}$. IV 3. 61^{1}. V 9. 60^{2}.

Scilicet. In Eunucho I 2. 40^{1}?, 116. II 2. 15?, 32, 3. 68^{3} (*vicina sc.*, sequitur schol. rhet.), 81 (S. c. Schol. Ed. iuxta 80^{2}?). III 1. 62^{2}, 5. 58. IV 2. 9^{1}, 3. 14^{2}, 24^{6}, 4. 14^{1} (schol. suspectum inde a v. *quasi*). V 2. 4^{1}, 5. 28^{2} (falsum). In Phormione: prol. 29 (W. c.). I 6^{2}, 3. 6^{2}?, 4. 17, 32. II 2. 8^{5}, 20^{1}. IV 4. 27^{2} (*sc. H pro F* sq.), 5. 5^{1}. V 4. 6^{1}, 8. 49.

Est ordo sim. In Eunucho: II 3. 10^{2} (S. c.). III 1. 16^{3}. IV 1. 1^{3}, 3. 14^{3}, 7. 35^{5}. V 4. 15 [4]). In Phormione: I 2. 75^{4} (*et est o.*), 3. 10^{5}, 4. 31^{3}. V 3. 32.

Alia insuper scholia breviora varii generis et formae magistellis adsignanda sunt, quae nunc indicare non attinet, sed praestabo, quod antea promisi (p. 15 adn.) et locos componam, ubi legitur formula

---

1) „Deest „ob" aut „propter", ut sit ob id aut propter id". De talibus schol cf. Mnem XXXII p. 303 adn.

2) Ibid. 15^{4} „Deest non, ut sit" e. q. s. Donati sunt.

3) Sabbadini perperam notavit 111^{2}.

4) Haec igitur interpolatio in Eunucho satis rara est.

Ut diximus, notavimus, adnotavimus, interpretati sumus [1]).

Quinque loci, qui huc pertinent, iam a me tractati sunt: Andr. I 1. 100 (2) p. 11, ibid. II 6. 26 (5) p. 14 sq. Eun. I 1. 112 p. 12, ibid. I 2. 98 (1) p. 37 sq. et II 3. 14 (4) p. 195 His omnibus vidimus Editorem fuisse qui, cum aliquam Donati notationem repeteret, hanc formulam adderet, fingens, se ipsum esse qui haec antea contendisset.

Accedunt haec scholia:

Andria IV 3. 1 sqq. Mysis sic lamentatur:

Nihilne esse proprium cuiquam, di vostram fidem!
Summum bonum esse erae putavi hunc Pamphilum,
Amicum amatorem virum, in quovis loco
Paratum. Verum ex eo nunc misera quem capit
Laborem! Facile hic plus mali est, quam illic boni

Ad vs. 5 haec scholia leguntur:

(1) „Facile" adverbium confirmantis est, id est liquido et manifesto. (2) Veteres „facile" dicebant pro certo, ut Cicero „illius vicinitatis facile primus" (Rosc. Am. 15). (3) „Dolorem" [2]) distinxit Probus et post intulit separatim quod sequitur. (4) „Facile h. pl. m. e." in dolore et metu scilicet amittendi, „quam i. b." in voluptate retinendi. (5) „Quam illic boni" in bono summo (cf. vs. 2); dicit enim ex bonis, quae bona existimamus, plus nos mali cupere, cum aut amissuros nos credimus aut amittimus, quam boni, cum habemus. (6) „Plus mali" in dolore et metu, *ut diximus* (schol. (4)). (7) „Quam illic boni" id est in amico, amatore et viro (cf. vs. 3).

Quaeritur quid sit „hic" et „illic". Utriusque significationem concisa brevitate optime distinxit Don. in (4), cuius sententia verbose repetitur in (5), nimirum ab Editore, qui de suo tamen prave praemisit verba „in summo bono" interposuitque „quae bona existimamus", his enim additamentis obscuratur definitio quae sequitur. In (6) ex Donateo (4) repetuntur verba „in dolore et metu", igitur *ut diximus* denuo non est Donati sed Editoris, qui tamen hoc dedit ante (5); sic enim, Donatum secutus, prius explicuit verba „facile hic plus mali", dein „quam illic

1) De formula *ut diximus* in Servii comm. ad Verg. vide Thilo in praef. p. XIV.
2) Var. lect. pro „laborem".

boni" atque longiorem sententiam „dicit enim ex bonis" cett., ad utrumque rettulit. Schol. (7) aliam alius magistri enarrationem continet.

Scholia (1) (2) unum continuum Donati efficiunt si demitur interpolatio Editoris „id est liquido et manifesto" hunc in modum: „„Facile"" adverbium confirmantis est; veteres dicebant pro certo cett. Etiam (3) genuinum esse, res ipsa loquitur.

Videmus igitur haec Andriae scholia eadem ratione comparata esse, quam in permultis ad Eunuchum deprehendimus. Editor invenit in commento (1)—(4), his inseruit emblema per *id est* et subiunxit (6) et (5). Compilator transposuit (6) et addidit e margine quodam (7).

Ibid. V 2. 14 Nescio quis senex modo venit, ellum! confidens catus

(1) Bene „nescio quis": etenim si notus esset, videretur gratificari, — id est gratiosus esse testis et minus verus. — (2) „Ellum" veteres quod nos illum dicimus vel ellum vel ollum dicebant. Quamvis „ellum" quidem „ecce illum" velint intelligi, tamquam pro ipso domum Glycerii ostendat Davus dicens „ellum". (3) Quasi „en illum", est enim, ut alii ⟨volunt W.⟩, pronomen, ut alii adverbium demonstrantis, nam pronomen huiusmodi veteres sic proferebant: ille, ollus, ellus. (4) Sed, *ut diximus*, adverbium compositum ex pronomine videri potest, ut sit en vel ecce illum. (5) „Confidens" confidentem hic pro constanti, non mala significatione posuit. (6) „Catus" callidus, doctus. (7) ⟨Catus⟩ ardens παρὰ τοῦ κάειν, unde Cato dictus: ingeniorum etenim igneus vigor est.

Cum his componenda sunt:

Andr. III 3. 48 „Eccum" quasi ecce eum veteres dixerunt, ⟨ut⟩ eccillum, quod apertius significat ecce illum et obscurius ellum.

Ad. II 3. 7 (4) „Ellum" ecce illum — (5) vel pronomen est vel adverbium demonstrantis — ⟨alii W.⟩ „ellum" interrogative legunt, ut sit: „ellum dicis? te expectat domi"; ut sit „ellum" pronomen, id est illum; nam et illum et ellum et ollum veteres dixerunt.

Tractatur duplex quaestio. Sitne ellum simplex an compositum, sitne pronomen an adverbium?

Secundum Donatum in Arte gramm. est pronomen casibus deficiens [1]). Praeterea autem distinguebat ellum vetustum = ollum illum (qua de re in Gr. Lat. nihil traditur) et ellum = ecce (vel en) illum. Nostro autem loco ipse ellum interpretari videtur archaice = illum, et refert interpretationem „quorundam" (Probi, Aspri?) qui ecce illum intelligunt „tamquam pro ipso (Critone) domum Glycerii ostendet" ubi Crito moratur. Et haec quidem interpretatio unice iusta est (cf. Spengel ad h. l. et Ad. 260. 389). Post haec autem verba Donatus in (3), — si paulisper omittimus vv. „quasi en illum", — bene sic pergit: „est enim, ut alii volunt pronomen, ut alii adverbium demonstrantis"; hanc differentiam in hoc scholio silentio premi non oportebat [2]), atque ea hoc ipso loco apposite commemorabatur, quia in praecedentibus utraque ratio adhibita erat: ellum = illum = pronomen, et ellum = in domo illa = adverbium demonstrantis. Quae tamen sequuntur „nam pronomen ... ellus", repetita ex scholii (2) initio, insiticia sunt. Verba, quae modo omittebam, „quasi en illum" ferri possunt, si iunguntur cum praegressis: ... „ostendat Davus dicens „ellum", qnasi en illum, quo nunc utitur Donatus quasi synonymo τοῦ ecce illum paulo ante adhibiti.

Denique in (4) Editor differentiam a Donato relatam proprio Marte dirimit monens mira latinitate esse „adverbium compositum ex pronomine", additque *ut diximus*, quia utitur eis quae in commenti scholiis (2) (3) invenerat.

E reliquis scholiis primum genuinum est praeter emblema

1) G. L. IV 380. 30: „Sunt pronomina quae non per omnes casus declinantur, ut eccum eccam, ellum ellam, cuius cuia cuium", cett. Cf. Pomp. V 210. 31.

2) Quaestio trita in scholis, cf. Prisc. II 593. 25: „Quaeritur eccum eccam, ellum ellam, eccos eccas, mecum tecum secum, nobiscum vobiscum pronomina sint composita an adverbia? Ad quod dicendum quod adverbia personas simul et numeros et casus in eodem habere non possunt ... sunt igitur sine dubio pronomina". Ibid. 596. 8 „Componuntur etiam cum adverbiis pronomina: eccum ... ellum ... quid est enim eccum nisi ecce eum?"

Attende Editorem in (3) insolite loqui, non de „pronominibus compositis", sed de „adverbio composito" et quidem „ex" pronomine.

„id est" cett. a Wessnero iam eliminata, nec non (5) et (7), quocum confer Serv. ad Aen. I 423: „Alii „ardentes" ingeniosi accipiunt; nam per contrarium segnem, id est sine igni, ingenio carentem dicimus, unde et a Graeco venit catus, id est ingeniosus, ἀπὸ τοῦ καίεσθαι". Attamen extrema asseveratio: „ingeniorum etenim igneus vigor est", reddendum est philosopho nostro, nam e Servii loco, qui sequitur Donati comm. Vergilianum, apparet hunc non cogitasse de dogmate Stoico. Denique schol. (6) iuxta (7) Donato concedi non potest.

Ergo invenit Editor in commento primo (1)[a], (2), (3)[a], (5), (7)[a]; ipse inseruit (1)[b], (3)[b], (7)[b] et Compilator e margine (6).

Ibid. V 6. 5 sq. Glycerium suos parentes repperit ... Pater amicus summus nobis

Don. ad 5 (1) Haec ita narrantur Davo, ut eadem opera etiam Charinus audiat. Ed. hoc repetivit ad 6 (1) Haec omnia, *ut diximus*, propter Charinum dicuntur, ut audiat.

Simillimum exemplum repetitionis per *ut diximus* intra unius scholii spatium supra attendimus ad Eun. II 3. 14 (2) et (4).

Adelphoe II 3. 5 sq. Itaque unam hanc rem me habere praeter alios praecipuam arbitror, fratrem homini nemini esse primarum artium magis principem

(1) Nove dixit „unam rem" „fratrem". (2) Sed ego puto „fratrem non subdistinguendum sed legendum contexte usque ad „principem"; nam si distinxeris „fratrem", bis erit „arbitror" subaudiendum, et supra et infra; quodsi „fratrem" inferioribus iunxeris et cum admiratione pronuntiabitur et subaudietur „quam mihi". Hanc sane locutionem scire debemus propter personam (scil. loquentis Ctesiphonis) elaboratam: nam et nimium gaudet et rusticus adulescens est, qui conatur laudare Aeschinum tibubans ac paene balbutiens. (3) „Hominem neminem" nove auribus nostris, sed veterum consuetudine locutus est, nam cum neminem ⟨ne⟩ hominem significet, quid opus fuit dicere „hominem neminem"? (4) Sed, *ut diximus*, figura est ἀρχαϊσμός.

Ut in superiore loco Editor hic quoque in (4) per *sed ut diximus* statim repetit initium praecedentis (3).

Scholia (1) et (2) idcirco rettuli, quia in huius quoque fabulae commento exemplum praebent rationis, quam semel iterumque a

Donato adhibitam vidimus in scholiis Eunuchi, ut nempe prius ponat alius opinionem tamquam certam, sed deinde hanc refutet, suamque novam proferat. Itaque in (1) affirmanter scribit „Nove dixit" cett., sed revera illius sententiam refert, qui interpunxit post „fratrem" [1]), quam deinde redarguit in (2) et recte quidem, nam alter errabat, ipse verum vidit. Ad amussim hoc exemplum convenit cum eo, quod descripsi antea p. 30 sq., ubi ad Eun. I 2. 5 prius legitur tale scholium: (2) „Plus satis" „nove" cett., et dein sequitur refutatio (4) „Hoc quidam putant, at mihi videtur" cett.

Id quod est „hoc quidam putant", nunc omittitur, neque addi prorsus necesse est, propter vv. „Sed ego puto"; fieri tamen potuit ut Editor in huiusmodi locis Donati notationem: „Sic quidam", vel tale quid, neglexerit, rem ita proponens quasi Don. dederit (1), ipse autem (2). Idem fortasse usu venit ad Eun. V 8. 49 (7) et (8), de quibus vide supra.

Wessnerus immerito priorem partem scholii secundi: „Sed ego puto . . . subaudietur quam mihi" inclinatis litteris expressit. In Commento primo (1) + (2) unam continuam adnotationem effecerunt ex omni parte integram. Dubitari tantum potest de altera parte scholii (3): „nam cum neminem" cett., quam Ed. fortasse addidit simul cum (4).

Ibid. III 2. 26 sqq. Canth. Quid festinas, mi Geta? Animam recipe. Ge. Prorsus . . . Sostr. Quid istuc „prorsus" ergo est? Ge. Periimus. Actum est. Sostr. Eloquere, obsecro, quid sit. Ge. Iam . . . Sostr. Quid „iam", Geta? Ge. Aeschinus . . . Sostr. Quid is ergo? Ge. Alienus est ab nostra familia

Don. ad 26: (1) Apta κόμματα fesso et anhelanti ob perturbationem et contentum cursum. (2) „Animam recipe" quod in lectione gestu ostendi minime potuit, id ex verbis Sostratae ostenditur in Geta; nam ideo dicitur „animam recipe", quod ille prae anhelitu crebriora verba continuare non possit.

Ad 27 „Actum est" sqq. (2) Iam hic plus gestu quam dictu agitur, quia, *ut supra diximus*, et lassus est qui nuntiat et integratur dolor nuntii, cum apud illam loquitur, ad quam

1) Si Probus dictinctionum auctor est, ut Wessnerus contendit in libro „de Aemilio Aspro", hic locus addendus est iis, quos citavit p. 21 sq.

maxime calamitas pertinet: quo dolore vox plerumque subtrahitur atque singultit. (3) Et simul dat iam signum perditarum rerum.

En habes locum, ubi Donatus ipse hac formula utitur, sed ita ut ex supra dictis tantum pauca repetat et novam argumentum satis grave nunc addat.

Schol. (3) post superiora quam maxime languet.

Hecyra prol. I 7. Ut posset iterum vendere

(2) Hoc, *ut diximus*, ad laudem fabulae refertur, postquam tantum fiduciae poetae dedit.

Verba Editoris qui respicit quod Donatus dixit ad vs. 6. Iam Wessnerus haec notavit.

Ibid. I 2. 22 Sed quid hoc negoti?

(2) Bene addidit „negoti", ut augeret invidiam facti, nam potuit dicere „quid hoc est?" Sed, *ut diximus*, ad invidiam et magnitudinem rei „negoti" dixit.

Ed. in eodem scholio Donatum repetit, ut supra Ad. II 3. 5 (4). Haec quoque inde a „Sed" notavit Wessnerus.

Ibid. II 1. 45 Ubi duxere impulsu vostro, vostro impulsu easdem exigunt

(2) Videtur, *ut supra diximus*, haec tota scaena ad hoc interposita, ut fabulae nomen hinc intellegeremus inventum.

Hic versus nihil pertinet ad nomen Hecyra. Ed. inepte applicat et simul exaggerat quae Donatus ad vs. 4: „Uno animo omnes socrus oderunt nurus", hunc in modum scripsit: (1) Nescias, an ex sententia hac vel adeo ex hac scaena nomen fabulae sit inventum.

Ibid. III 1. 17 Atque impeditum in ea (re) expedivi animum meum

(2) Curae, *ut diximus*, aut ligant aut solvunt, ut Vergilius „quae mihi reddat eum vel eo me solvat amantem" (IV 479); amoris enim curae vincula dicuntur.

Respicitur scholium ad vs. 8 „At sic citius qui te expedias his aerumnis reperias", ubi legitur in (3): Bene „expedias aerumnis", aut enim solvunt nos curae abeuntes aut impediunt et ligant advenientes, ut „solvite corde metum Teucri, secludite curas". (Verg. I 562).

Vides Donatum ad vs. 8 apto, Editorem ad vs. 17 inepto

exemplo usum esse, in quo curae omnino non nominantur, idcirco addidit adseverationem per *enim*.

Ibid. IV 4. 12 Turbent porro quam velint

Don. (1) „Quam velint" in quantum velint. Ed. (2) ⟨Aut⟩ eam quam velint mulierem. Sed melius est quod *supra* (in (1)) *diximus*. Pravam coniecturam profert simul et repudiat.

Ibid. V 2. 26 Et te simul suspicione exsolves

(1) Hoc est quod supra (vs. 13) dixit crimen. Nos quoque suspicionem *interpretati sumus*. Postrema inde a *Nos* iam eliminavit Wessnerus.

Cf. ad Donatus vs. 13 „Nam si compererit crimini tua se uxor credidisse, missam iram faciat", (2) Crimen nunc pro falsa suspicione posuit, Vergilius (sequuntur duo exx.).

Phormio I 4. 37 Sed quis hic est senex

(1) Sed, *ut diximus*, transitum significat ad alteram rem ab ea quae agebatur.

Repetivit Ed. ex I 2. 7 (2) „Sed" particula transitum significat ad mentionem alterius rei. Cf. supra p. 284 ad I 4. 15.

Ergo unicum Donati exemplum Ad. III 2. 27 (2) Editorem ad abusum huius formulae perduxit, eo scilicet consilio ut totius commenti se auctorem praedicaret.

Ipsorum scholiorum inquisitione ad finem perducta lubet in censum vocare ea commenti scholia, ubi fontes indicantur nominatim vel per formulas *quidam, alii, sunt qui*, sim. Ex hac autem recensione non multum lucis effulgebit ad difficillimum de commenti fontibus quaestionem illustrandam. Intellegetur tantummodo Donatum non pauca subsidia, sed multorum commentatorum, grammaticorum, scholiastarum quoque, ni fallor, testimonia adhibuisse, nec non Editorem et magistros saepius ad auctores quosdam provocasse; praeterea Donatum ex more temporum [1]) iuxta aliorum opiniones non raro suam posuisse sine decisione; porro quosnam fontes praecipue magni fecerit, Pro-

---

1) Cf. Locus Hieronymi quem infra citabo in adnotatione, ibique quae verba leguntur ab initio et fine.

bum et Asprum praesertim, hosque viros explanationes tradidisse modo Donateis anteferendas, modo vero postponendas. Donatus ad Phormionem explanandam peculiari fonte usus esse videbitur.

Scholia, in quibus fontes indicantur.

Nominatim citantur in commento uti fontes hi auctores:

Nigidius ter: Phorm. I 4. 4, 13. II 1. 3.

Varro quater: Ad. IV 2. 37, 44. V 8. 15, 29. Praeterea exempla citantur tria: ex Ant. r. h. Eun. II 2. 25, ex logist. ibid. IV 3. 7 et Phorm. I 1. 15.

Probus novies: Andr. IV 3. 5. V 3. 4. Eun. I 1. 1. Ad. III 2. 25. Hec. prol. I 2. Phorm. I 1. 15, 3. 3. II 3 B 25. V 9. 16.

Asper ter: Ad. III 2. 25 (contra Probum). IV 2. 20. Phorm. I 2. 24.

De Nigidio statim quaestio suboritur, cur antiquissimus auctor citetur tantum ad Phormionem, nusquam ad reliquas fabulas. Hoc autem discrimen eo maius est quod triplex Nigidii mentio usu venit in prima commenti parte, quae integra servata est. Quodsi altera pars scholiorum [1]), quam a Compilatore omissam esse vidimus, exstaret, valde probabile est in ea quoque eius mentionem semel iterumque iniectam fuisse. Idem valet de Probo, qui in huius commenti reliquiis toties fere nominatur, quoties ad ceteras fabulas omnes. Quod hinc iam conicimus, exstitisse peculiare commentum in Phormionem, quo usus sit Donatus, id revera contigit. Scilicet Charisius in capite de adverbio ex ἀφορμαῖς Iulii Romani sex Phormionis locos (nihil ex aliis fabulis) asseruit, ad quos Romanus sententias ipsaque verba Arruntii Celsi rettulit de adverbiis ibi a Terentio usurpatis, usus eadem par-

1) Integra pars commenti, ad vs. 1—347, scholia habet 960. Idem versuum numerus 347 ab initio Andriae et Eunuchi habet scholia 825 et 733; tota Andria (vs. 981) scholia fere 1990, Eunuchus (vs. 1094) fere 2100. Hinc facile computatur, si Donatum Phormionis commentum eadem cura qua initium et qua Andriam et Eunuchum ad finem perduxisse sumimus, in hac fabula 1055 versuum scholiorum numerum fuisse fere 2500. Supersunt autem 1430; itaque perierunt circiter 1160.

ticula qua etiam Acronis commentarios ad Eun. et Ad. designare solet: *ubi* i. e. ad quem locum. Iulius Romanus hoc Celsi commentum ad Phormionem adhibuit tantum de adverbiorum usu, non in reliquis capitibus de coniunctione, praepositione, interiectione, quod cuius rei causa fecerit nos latet [1]). Ex hoc igitur commento cum Nigidii tum frequentiorem Probi mentionem derivandam esse dixerim. Wessnerus id egit ut citata Graeca et Latina e „veterum" scriptis, non ex his ipsis sed ex Aspri commentariis ad Ter., Vergilium, Sallustium, quos W. quodammodo restituere conatus est, a Donato translata esse demonstret. Negat etiam eum Menandri exempla ipsum inspexisse, — quod mirabitur qui meminerit Ausonium tunc temporis praecepisse Nepoti suo: „Conditor Iliados et amabilis orsa Menandri evolvenda tibi". — contenditque non tantum Enniana, Luciliana aliaque vetustiora, sed vel pleraque Terentiana, Vergiliana, Sallustiana, cett. ex Aspri commentariis a Donato esse translata. Hac autem in re duo tenenda sunt. Primum hoc. Institutionem scholasticam huiusmodi citationum, quae ad rem grammaticam vulgo pertinebant, quasi thesaurum fuisse, ut etiam hodie ostendunt libri Gramm. Lat., qui thesauri implebantur ex doctiorum commentariis, sed his ipsis etiam opes suas suppeditabant. Vigebant ea studia iam inde ab Aelio Stilone, Vergiliique tempore vel paulo post iam fuisse cognovimus qui locos eius parallelos cum Homero, mox cum Ennio, Lucretio, aliis eruerent. Etiam Aristarchum latinum sic laborasse

---

1) Wessnerus p. 15 sqq. vehementer dubitat num Arruntius Celsus Phormionis commentarium dederit, quo etiam si exstiterit Donatum tamen usum esse negat. Mihi neutrum persuasit. Sane sex illis locis, quos citavit I. R., Donatus aut nihil habet (IV 4. 6) aut aliud, attamen nusquam contrarium, atque ex illis tres pertinent ad eam fabulae partem, cuius commentum est mutilum. Formulae Romani „ubi Celsus", „nunc adverbium est", „quidam sic legunt" designant commentatorem (cf. Acronis l.l. e Iulio R. apud Wessn. p. 16 sq), nisi alius libri titulus addatur ut „ubi Fl Caper de latinitate" (Char. p. 194. 31, 207 31) Wessneri conclusio (p 16): „Das Ergebnis ist also negativ, ein Kommentar des Arruntius Celsus als Quelle für Donat ist nicht nachweisbar und somit wohl auch nicht anzunehmen", parum prudenter concepta videtur. Quid enim in huiusmodi quaestionibus, quae argumentorum inopia numquam ad liquidum perduci possint, dici potest „nachweisbar"? Ipsa eius disquisitio doctissima de Aspri aetate et scriptis et quid inde in Donatum permanaverit, ultra probabile non procedit aut procedere potest, nec tamen idcirco concludam: „somit wohl auch nicht anzunehmen".

vidimus ex schol. Phorm. I 1. 15. Unde Donatus igitur hausit? e scholarum traditione, ex alius commento, ex utroque? Secundo loco grammaticorum ut historicorum ratio ea erat, ut locupletem aliquem auctorem fideliter sequi non dedignarentur pudorive haberent: Probus nimirum Stilonem et Varronem, Asper Probum, Asprum Donatus; unde tamen non sequitur eum Menandrum, Plautum, Terentium non ipsum saepius comparasse nihilque novi ipsum inde rettulisse. Igitur tota haec quaestio de fontibus lubrica est et incerta, ideoque ego in scholiis, quae sequuntur, non indicavi quae Donatus ex Aspro aliove hauserit, sed quae fortasse inde haurire potuerit.

Andria.

Prol. 17 Faciuntne intellegendo ut nihil intellegant?

(1) „Ne" quidam corripiunt et cum interrogatione pronuntiant, quidam producunt, quorum alii „ne" pro nonne accipiunt, id est non, alii „ne" pro valde, ut „ne ego homo sum infelix" (Ad. IV 2. 1) et Cicero „ne illi vehementer errant".
(2) Et hoc melius, nam statim infert „quorum aemulari exoptat neclegentiam, potius quam istorum obscuram diligentiam" (vs. 20 sq.).

Alterum scholium Editori tribuo propter ineptam, quae redditur, rationem. De formula *hoc melius* vide supra.

Donatus sine decisione — non enim tironibus sed aetate provectioribus et ludorum magistris commentum destinavit [1]) — doctorum sententias profert tres: nĕ interrogativum, nē = non, nē = valde, et postremam illustrat exemplo trito in scholis e Ciceronis oratione Cat. II 6, quod redit ad Adelphos l.l. et apud Charisium, Diomedem, Dositheum (W. in app.), ubi additur alterum ex or. pro Rosc. Am. 50 „Ne tu, Eruci, accusator esses ridiculus". Fuit in his doctoribus procul dubio Probus-Asper [2]), cui tamen non adsignanda videtur interpretatio tertia

---

1) Hocine etiam Wessnerus voluit, cum in libro de Aem. Aspro p. 18 scriberet: für die Zwecke des Unterrichts?

2) Sic fontem Donati nomino, quem Wessnerus l.l. p. 23 hunc in modum descripsit: „So gewinnen wir die Reihe Probus — Asper — Donatus, d.h. Donat benutzt Asper, Asper wiederum Probus, somit Donat den Probus durch Aspers

propter scholium, quod mox referam ad II 1. 24. Praeter hunc duos etiam auctores Donatus designavit, sive hi commentatores fuerunt, sive interpretes Terentii, quorum doctrina e schola in publicum exierit.

Ibid. 25 Ut pernoscatis ecquid spei sit reliquum

(2) „Reliquum" sunt qui „reliquorum" accipiunt, ut sit sensus: de hac fabula sumite speciem, ut sciatis an ceterae vobis spectandae sint; nam postmodum dicit in alio prologo „alias cognostis eius, quaeso hanc cognoscite (Hec. prol. I 8). (3) „Reliquum" quasi diceret „postremum", est ergo quasi adverbium, id est τὸ λοιπόν. (4) „Reliquum" sive hoc reliquum dicit sive „reliquum" pro reliquorum, geminata u scribitur.

Denuo Don. in (2) refert duas sententias, quorum ipse primam nimirum amplectitur, nam de se ipse non dixit *sunt qui*. Si autem hac formula indicavit Prob. Aspr., hi errarunt. Schol. (3) pugnans cum (2) Editori dandum est. In (4) D. refutare videtur eos, qui scribebant reliqum, qua de re vide librum meum de Pronuntiatione litter. Latin. p. 150 sq., ubi ci-

Vermittelung." Ceterum quid scriptum Probus reliquerit non nisi vaga supersunt indicia. Asper vixisse videtur ante Iulium Romanum, cuius aetas refertur vulgo ad tertium saeculum. Iam si ille Probi scripta usurpare potuit, quidni etiam Donatus medio saeculo quarto? Perierantne interea, an Aelius Donatus, nobilissimus grammaticus, non is erat, qui ipsas artis suae fontes adiret e rivulisque doctrinam haurire mallet? Ipsos autem hos rivulos iam tirones tum adiisse auctor est Hieronymus adv. Rufin. I 16, cuius verba digna sunt quae integra describantur: „Num diversae „interpretationis et contrariorum inter se sensuum tenebitur reus, qui in uno opere, „quod edisserit, expositiones posuerit plurimorum? Puto quod puer legeris Aspri in „Vergilium et Sallustium Commentarios, Vulcatii (saec. 3°) in orationes Ciceronis, „Victorini in dialogos eius, et in Terentii comoedias praeceptoris mei Donati, aeque „in Vergilium, et aliorum in alios Plautum videlicet, Lucretium, Flaccum, Persium „atque Lucanum. Argue interpretes eorum, quare non unam explanationem secuti „sint et in eadem re quid vel sibi vel aliis videatur enumerent".

Notabile est Hieronymum commentarios in Plautum ceterosque sine auctoris nomine commemorasse. Fuerunt nempe qui propter testimonium anecdoti Parisini de notis a Valerio Probo Vergilio, Horatio, Lucretio appositis, eum et hos et Plautum, Persium atque Lucanum edidisse crederent (cf. Schanz H. L. R. II 2 p. 339). Prudentius de Probi opera disseruit Wessnerus p. 19 sq. non nimis discedens a Suetonii testimonio (Reiff. p. 118): „multaque exemplaria contracta emendare ac distinguere et adnotare curavit ... nimis pauca et exigua de quibusdam minutis quaestiunculis edidit: reliquit autem non mediocrem silvam observationum sermonis antiqui".

tatur Velius Longus, G. L. VII 59: Auribus quidem sufficiebat ut equus (exemplum tritum in hac quaestione) per unum u scriberetur, ratio tamen duo exigit, e. q. s., ibidemque Terentius Scaurus, G. L. VII 12.

Utor hac opportunitate ut corrigam omissionem commissam in capite de scholiis repetitis. Legimus nempe scholium Donati I 2. 2 (4): Davus ut recte scribatur, Davos scribendum est, quia nulla littera vocalis geminata unam syllabam facit; sed quia ambiguitas vitanda est, nominativi singularis et accusativi pluralis, necessario pro hac regula digamma utimur et scribimus DaFus serFus corFus.

Prorsus idem legitur III 4. 1 (1) nisi quod quartum exemplum additur Fulgus in hac quaestione frequens, cf. Char. I 75. 4. Scholium non a Donato repetitum esse, docet id quod sequitur (2) de scaenae oeconomia, quae scholia Don. ab initio scaenarum praeponere solet. Ceterum differentia, quae tangitur, inter nomin. sing. et accus. plur. alibi commemoratum non legi; de eo quod est uo pro uu et de littera digamma, vide quae scripsi in libro meo p. 71, ubi de hac re agmen ducit Quintilianus I 7. 20: „Nostri praeceptores servum cervumque u et o litteris scripserunt, quia subiecta sibi vocalis in unum sonum coalescere et confundi nequiret (= Don.: quia nulla littera vocalis cett.). Nunc u geminae scribuntur ea ratione quam reddidi. Nec inutiliter Claudius aeolicam illam (Ⅎ digamma inversum) ad hoc usus litteram adiecerat.." Ipse Donatus in A. Gr. IV 368. 18: „Huic (litterae u) digammon adscribi solet, cum sibi ipsa praeponitur, ut servus, vulgus."

I 1. 17 Nam istaec commemoratio quasi exprobratiost immemoris beneficii

(2) Cito ostendit se in memoria habere. (3) Sunt qui ad beneficium referant immemor, ut „memorem Iunonis ad iram" (Aen. I 4) — quod est, hoc immemor est beneficium, cuius nemo meminerit.

Don. in (2) immemor recte ad personam rettulit. Altera interpretatio in (3) si Aspri est, qui etiam commentator Vergilii exstitit, docte erravit. Verba „quod est" seqq. a magistro sunt addita, quam Wessn. immerito correxit scribens „quod ⟨si⟩ est".

Ibid. 58 Dic sodes

(1) „Dic" imperativum est, ideo temperavit iniuriam blandimento „sodes"; est autem si audes, ut „scilicet" scias ⟨licet⟩, nam delirat qui σῶος ζῇς interpretatur „sodes".

Si Graeca in commento ad Asprum revocanda sunt, non immerito in hoc etymo delirasse dicitur.

I 4. 1 Audivi, Archylis, iam dudum: Lesbiam adduci iubes

(3) Utrum „audivi iamdudum" an „iamdudum iubes" incerta distinctio est. (4) Et sunt qui „iamdudum" quam primum intellegunt, ut „iamdudum sumite poenas" (Aen. II 103)[1].

Schol. (4) vix alium quam Asprum Vergilii interpretem designare potest, tum ille distinxit ante „iamdudum", Probum secutus, unde, si Wessnerum audimus (p. 21 sq.), distinctiones redundant.

Ibid. 7 Sed quid nam Pamphilum exanimatum video? Vereor quid siet

(2) „Quid" ob quid, propter quid sit exanimatus. — (3) Aut aliter „quid sit" id est quid sit negotii. — (4) Sed quidam putant „quid" pro quare, ut „quid veniant" (Aen. I 518). (5) Aut deest „propter", ut sit ⟨propter⟩ quid.

Deme ineptam interpolationem Editoris, qui agi putat de altero „quid" (3) et additamentum (5), quod in Editoris margine scripserat magister referens Don. schol. (2), quodque Compilator in contextum recepit. Schol. (4) denuo ad Asprum referri potest.

I 5. 65 Verbum unum cave de nuptiis

(3) Adnotant quidam „cave" hic corripiendum esse.

Cum nimirum etiam Don. sic putaverit, hoc magistri scholium esse suspicor.

Ibid. 28 (3) „Plerique omnes faciunt" ἀρχαϊσμὸς est, — nam errat qui plerique παρέλκον intellegit (*sic Don. in* (1)), aut qui subdistinguit „plerique" et sic infert „omnes"; hoc enim pro una parte orationis dixerunt veteres eodem modo, quo Graeci „πάμπολλα" et Latini „plus satis". — Naevius in bello Punico „plerique omnes subiguntur sub unum iudicium".

---

1) Servius e Don. comm. Verg. ad h. l. „Iamdudum" modo quam primum.

Iam Wessnerus vidit initium et finem unum Donati scholium referre, cui inserta est observatio magistri; hic autem per *errat, qui* reprehendit Donatum in (1) aliumque qui distinxit *plerique omnes*; qua de re cf. Serv. ad Aen. I 181.

II 1. 24 Ne iste haud mecum sentit.

(6) „Ne" valde aut, ut quidam volunt, o quam, Lucilius in decimo „Ne, Marce, bovem descripsi magnifice", inquit.

Wessnerus p. 33 sq. Luciliana ex Aspri commentariis derivata esse censet [1]).

II 3. 6 Quidvis patiar

(6) Sunt qui „quidvis" pro quicquid evenerit intellegant, quia dixerat „adeo me ignavum putas?" (I 5. 42), alii pronuntiant, ut sit sensus: „quid me vis facere an hoc, ut (ll. an ut hoc, *corr.*) patiar mihi uxorem dari?".

Denuo Don. nihil decernit, sed quid sibi videatur, ut assolet, primum posuit. Alterius opinionis auctores erraruut.

Ibid. 21 Nam quod tu speres „propulsabo facile uxorem his moribus, dabit nemo"

(1) Sunt qui „speres" pro timeas habeant. Perperam illi, unde etiam Eugraphius: i. e. times, *ἀκυρολογία*.

Ibid. 22 Inveniat inopem potius quam te corrumpi sinat

(3) Sunt qui *κατὰ ἀνθυποφορὰν* dici putant „inveniet inopem, potius quam te corrumpi sinat".

Don. ipse in (1) *ὑποφορὰ εὔστοχος*. Figurae vix differunt; usurpantur de eo qui obiectionem adversarii iam ipse praeripit et sic praecidit. (Voss. rhet. Gr. p. 24, 369. Lat. 377). Schol. (3) Aspro concedi potest.

II 4. 7 (5) Ego puto „commutare verba" esse pro bonis dictis mala ingerere, hoc est iracundia in maledicta compelli.

Hoc scholium, quod obloquitur Donato in (4), iampridem Editori reddendum esse docui (Mnem. XXXII p. 223).

---

1) Utitur W. praesertim hoc loco ut illud probet de omnibus citationibus Lucilianis; et sane huius scholii exemplum invenit D. apud quendam, dicamus Asprum, sed cum W. ita pergit: „Was hier in einem Falle direkt bezeugt ist, dürfen wir wohl unbedenklich auch für anderen Fälle annehmen," mihi offam logicam proponit, quam vel centeno gutture vorare nequeam.

II 5. 18 Virginem forma bona memini videre

(3) „Videre" pro vidisse: Ennius „memini me fieri pavum", alii (4) sic „memini videre" ut novi probare „forma bona" distinguunt.

Scholium vitio laborat. Wessn. verba „(4) Sic memini — probare" notavit ut insiticia, iungens: „alii forma bona distinguunt", sic tamen locus non sanatur, nam oritur comparatio absurda inter significationem τοῦ „memini videre" et interpunctionem post „bona forma", sed alterum cum altero nihil commune habet. Potius igitur locus post „pavum" ita legendus est: „Alii sic: „memini videre" ut novi probare," quae est inepta observatio Editoris, qui perfecta cum significatione praesentis memini, novi iuncta cum infinitivis praesentibus inter se componebat. Ergo Don. primum dedit: „Videre pro vidisse . . . pavum"; tum huic scholio novum adiecit, opinor, huiusmodi: „⟨Quidam [1])⟩ „forma bona" distinguunt". Quinam sic minus recte distinxerint, nescimus.

Ibid. 19 Si se illam in somnis quam illum amplecti maluit

(1) „In somnis" per noctem, ut Vergilius „libra die somnique pares" (Ge. I 208) et Plautus „miris modis ⟨di⟩ ludos faciunt „hominibus mirisque exemplis omnia in somnis danunt" (Merc. et Rud.). (2) ⟨„Amplecti"⟩ quod vulgo dicitur cum illa manere, cum illa dormire. Alii „insomnis" vigilans, sed melius per noctem.

Non Don. sed Editor est, qui post (1) subiunxit (2), et ita ut primum Donati scholio opponeret illud, quod est: „Alii . . . per noctem", dein praecedentia de verbo amplecti, quae Compilator inversa edidit. Wessn. initium scholii (2) inclinitis litteris reddidit usque ad „dormire", pro interpolatione in continuo scholio Donati, cui etiam tribuit finem (2)[i] „alii . . . noctem", sed hoc ei imputari non potest, ut ineptam constructionem „insomnis maluit" mentione dignam crediderit, et significationem per noctem non unice rectam, sed „melius" tantum esse putarit. Ipsum autem Editorem hanc interpretationem excogitasse suspicor.

---

1) Quidam etiam supplevit Wessn. III 2. 30 (2).

III 1. 18 Num immemores discipuli

(3) „Discipuli" Mysis, Lesbia et Pamphilus: omnes, per quos agitur fallacia; bene ergo discipulos imperitos ostendit et magistrum Davum, quia supra dixit „tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum" (I 2. 21). — Alii hic Pamphilum significari putant discipulum, quia Davus magister ⟨nam⟩ nomen est ad aliquid discipulus, ut magister. (4) Et nunc „discipuli" genitivus singularis est casus; alii nominativum pluralem putant, ut „discipulos" dixerit omnes, per quos agitur fallacia, secundum illud „tum si quis" etc. (vide supra (3)).

In (3) inde ab „Alii hic Pamphilum" audimus denuo Editorem; atque ipse est qui hoc invenit [1]). Quod autem legitur in (4) nimis ineptum est magistri alicuius commentum, qui legisse videtur „Num immemor es discipuli?" quod quantum a sententia abhorreat, nemo non sentit; dein idem repetivit Don. (3).

III 2. 1 Adhuc, Archylis, ... signa ad salutem omnia huic esse video

Don. eleganter (2): Sic veteres scribebant „adhuc", quando incerti futurarum rerum ex praesentibus firmum intimabant, quod est genus cautissimae promissionis et certae.

Idem hanc aliorum interpretationem commemorat: (4) sunt qui „adhuc Archylis", correptionem esse nimium sollicitae nutricis putent, quod ego (Don.) non probo.

Hi igitur speciose sic explebant: „Adhuc, Archylis, lamentaris" vel tale quid. Hanc enarrationem editores, quotquot vidi, ne mentione quidem dignam existimarunt; nec immerito. Fuitne distinctio Probi Aspri?

Ibid. 30 Prorsus a me opinionem hanc tuam esse ego remotam volo

(2) ⟨Quidam „prorsus⟩ pro vere positum putant, ego pro eo quod est omni; sunt qui coniunctionem velint esse. „Ego", i. e. Donatus, recte putabat. In duobus aliarum sententiarum auctoribus Asprum esse credideris.

IV 3. 5 (3) „Dolorem" distinxit Probus et post intulit separatim quod sequitur.

---

1) Cf. eundem in I 1. 10 (4): Aut ideo „mihi" additum, quia libertus ad aliquid dicitur. Vide de hac formula Prisc. I 60. II 218.

IV 4. 15 Male dicis. Unde est? dic clare.

Locus intellectu difficilior, quocirca Bentleius pro „maledicis" dedit: „Quin dicis unde est clare". Donatus „Maledicis" Mysidi dabat, quae sic tacite comminaretur Davo. Hodie recte sic interpretantur, ut Davus, postquam in praegressis submissa voce Mysidem reprehendit, iam clara voce dicat: „Male (i. e. non plane) dicis. Unde est? dic clara". Quorundam interpretationem Don. rettulit in (4): Quidam putant esse unam personam, Davi scilicet, dictum superius Mysidis (vs. 13), non satis manifestum Chremi, in maledicti similitudinem derivantis. Hi igitur recte omnia Davo dabant, sed perperam „maledictum" intelligebant. Sicine Asper? Iusta interpretatio veteribus non comparuit.

IV 5. 13 „Numquam huc tetulissem pedem" Vergilius „mene efferre pedem" cett., et „ferte simul faunique pedem" cett. (Aen. II 657. Geo. I 11), sed critici adnotant altius esse charactere comico „tetulissem pedem".

Criticos W e s s n. probabiliter Probum Asprum intellegit (p. 32).

V 3. 4 Ain tandem

(1) Quaerit Probus „ain" quae pars orationis sit et an una sit. Est autem „ain" quasi a i s n e. W e s s n. p. 19 sq. huc contulit Suetonii verba (R. p. 118) „nimis pauca et exigua de quibusdam minutis quaestiunculis edidit".

V. 4. 25 C r. Nomen tam cito tibi ... P a. Hem, perii. C r. Verum hercle opinor fuisse Phaniam

Editores signum interrogationis ponunt post „tibi". Sed cur Crito hoc roget non equidem perspicio: nihil est quod miretur, Chremetem iam nunc nomen quaerere. Ego sententiam explico per aposiopesin, supplens cogitatione „dicere nequeo"; nempe seni, ut fit, hoc ipso temporis momento nomen excidit memoria, unde Pamphilus anxius „Hem! perii" inquit, sed statim resurgit ei memoria adhuc leviter dubitanti: „Verum hercle opinor fuisse Phaniam".

(3) „Hem" sunt qui putent Simonem dicere irascentem filio Critonem submonenti. Ergo hi sic distinguebant: C r i t o Hem! P a. Perii. Sicine Probus Asper? B e n t l e i u s hoc probans transposuit „P a. Phania. C r. Hem, perii" eiecto „tibi". Sed nemo eum sequitur.

Itaque repperimus

Probum bis IV 3. 5 (*distinxit*), V 3. 4 (*quaerit*). Locos, ubi Probus-Asper indicati esse possunt: Prol. 17, 25?*[1]) I 1. 17*. 58 (*delirat*)*, 4. 1, ibid. 7. II 1. 24. II 3. 6?*, 22. II 2. 1?*, 30*. IV 4. 15*, 5, 13. V 4. 25?*

Editor semet ipse indicasse videtur per *alios* II 5. 19, III 1. 18.

In I 1. 28 *errat, qui*: Donatus est, refutatus a magistro.

Plures fontes designantur Prol. 17, III 2. 30; ex his duo vel unus magistri fuerunt, perinde atque *quidam, sunt qui* in I 5. 65, II 3. 21, 5. 18.

Eunuchus.

I 1. 1 Non eam ne nunc quidem

(7) „Non eam" Probus distinguit, iungunt (Asper?) qui secundum Menandri exemplum legunt. Vide Wessn. p. 21 sqq.

I 2. 5 Iam calesces plus satis

(4) Hoc quidam putant, at mihi videtur, cett. Cf. supra locos, ubi vidimus Donatum esse, qui refutat interpretem anteriorem, fortasse Probum Asprum; tum hi denuo errarunt.

Ibid. 6 „Quis hic legitur" non imperite intellegunt, meretricem etiam hoc simulare, cett.

Probat Donatus opinionem ante prolatam, fortasse a Probo Aspro.

Ibid. 10 (3) „Missa istaec face" alia dissimulatio et durior post admonitiones: (4) sed bene intellegit, qui hoc a meretrice ridente molliter et osculum porrigente dici accipit.

Unum continuum Donati, probantis lectorem vel interpretem, qui verba sic accepit. Scripsi cum cod. T „admonitiones" plurali numero, cum intelligantur, quae Thais dixit vs. 7 „Quid stabas? Cur non intro ibas?" et vs. 8 „Quid taces?"

I 2. 87 (4) Eunuchos a Persis institutos putant ex captivis; a Babylonibus enim Hellanicus auctor exstat id habuisse.

Hellanici mentionem per Asprum vel Probum ad Varronem redire dixeris.

---

1) Signum interrogationis designat auctoritatem Probi Aspri valde dubiam esse; asteriscus autem, fontes errasse.

II 2. 1 Homo homini quid praestat? Stulto intellegens quid interest?

(5) Alii distinguunt: „quid praestat stulto intellegens", alii „stulto intellegens quid interest?" quia sic veteres loquebantur (scil. interest cum nominativo et dativo). Posterior eaque iusta distinctio redit fortasse ad Probum. Donatus, ut solet, probabat priorem divisionem, hinc ad vs. 2 „Quid interest?" adnotavit: Hoc admirantis ⟨est⟩ et ideo sic pronuntiandum.

II 2. 25 (2) „Cuppedinarii omnes" Varro humanarum rerum „Numerius, Equitius, Cuppes, inquit, et Manius Macellus singulari latrocinio multa loca habuerunt infesta" e. q. s. (fragm. l. IX).

II 3. 21 (6) Sed melius legunt, qui hoc totum ad personam applicant Chaereae. Si hoc quoque ad Probum Asprum revocandum est, egerunt etiam de personarum divisione. Ceterum de his scholiis vide supra in capite de interpolationibus Eunuchi.

III 2. 5 Thr. O Thais mea ... ecquid nos amas de fidicina [istac?
Th. Plurimum merito tuo

Donatus uno tenore haec adnotavit:

(1) Facete meretrix amorem suum non ad avaritiam rettulit, sed ad officium, et cum „de fidicina", inquit, te amem (corr. amo?) tum praecipue „merito tuo". (2) Alii sic respondere intellegunt, ut ipsa de fidicina gratias agat: nam cum ille dixerit „ecquid nos amas?" illa respondit „plurimum", quod autem „de fidicina" dixit ille, haec subiecit „merito tuo", id est quoniam mereris dando eam. (3) Sed melius est, ut praeter munus dixerit meritum; quamquam multi meritum munus intellegunt ipsum, ut est „quique sui memores aliquos fecere merendo" (Aen. VI 664), id est gratos sibi reddidere munerando.

„Alii", „multi", in his procul dubio Asper fuit, cui altera opinio reddenda erit nec non quae legitur in (3) posteriore cum exemplo Vergiliano. Ego cum Fabia Donati interpretationem praefero. Eugraphius: Astuta meretrix, ne muneris gratia diceret se amare militem, respondit: „amo te, sed merito tuo". Ille astutiam in eo positam censuit, opinor, quod dissimulat avaritiam.

IV 2. 9 Soli sine illa

(4) Sunt autem qui idem putent esse „soli" „sine illa", ut

„sine illa" ἐξήγησις eius sit quod dixerat „soli". Et quidem recte ii, Probus Asper, ni fallor, sic putabant.

IV 3. 11 De his scholiis vide supra. Ii autem, qui in (2) „quem subdistinguere" dicuntur „ut sit qualem", si fuerunt Probus Asper, errarunt.

IV 4. 22 In his scholiis de colore mustellino redit ea Donati ratio, quam ante semel iterumque deprehendimus, ut sine ulla admonitione praemittat rei enarrationem (in (1)), quae ipsius esse videtur, sed quae dein refutatur, dum supponit suam opinionem (in (2)). Primum scholium cum exemplis Menandri et Aristophanis secundum Wessner. p. 29 ad Probum Asprum revocandum esse censeo. In altero nomen interpretis, cui Donatus aurem praebere mavult, corrupte traditum esse dolemus, ut quis fuerit nemodum perspexerit: „At ego †edesionum sequor, qui recte intellexit Terentium" cett. Cum hoc interprete Donatus Terentium liberat a culpa et errore, quem auctor prioris scholii ei imputaverat,

Ibid. 41 Vae mihi! Etiam non credes indignis nos esse irrisas modis?

(2) Quidam hoc totum „vae mihi" usque ad „irrisas modis" a Pythia dici existimant. Adnotatio magistri, nam Donatus quoque, ut docet schol. (1), haec omnia Pythiae dabat. Auctor scholii (2) aliam igitur personarum divisionem in editione sua invenit, unde haec notatio orta est.

Ibid. 43 Mirum ni tu credas quod iste dicat

(2) Clare dicit; quidam pressius putant. Recte Don. hoc clara voce dictum esse ait, uti mox ad vs. 49 „Hoc rursus clare". Errarunt (Asper?), qui presse dictum existimabant. Confer etiam IV 4. 15 (4): Hoc pressius dixit.

IV 7. 6 Ubi centurio est Sanga et manipulus furum? Sa. Eccum adest.

(3) Proprie „manipulus" milites centum Romani et Latini sub uno centurione, ex manipulo herbae, quem pro signo sequebantur; merito igitur centurionem videns manipulum desideravit. — hoc est cocum videns convivas desideravit, qui apparuerant, quotiens cocus affuit, id est convivium instructum est. Alii „manipulum furum" coci discipulos putant dici.

A Donati adnotatione separavi ineptissimum Editoris interpre-

tamentum. Donatum cum „aliis" illis etiam intellexisse coci discipulos demonstrat eius scholium (4): „Eccum adest" pro se ac pro discipulis Sanga.

Ibid. 16 Quid videtur? Fundam tibi nunc nimis vellem dari, ut tu procul hinc ex occulto caederes. Facerent fugam.

(2) Dubitant a quo dictum sit „quid videtur?". Ego sane hoc militem puto dicere" cett. Donatus abunde docet, quod nemo hodie dubitat, militem sic dicere.

In scholio (3) Donatus recte verba „Fundam tibi" e. q. s. Gnathoni dedit. Aliam divisionem commemorat in (7) „Sunt autem qui putant haec a Thaide ad Chremetem dici" cett., sed hoc merito refellit [1]).

Discrimen late patens in personarum distributione atque ampla Donati disputatio de hac re suspicionem movent auctores alterius opinionis fuisse testes satis locupletes, Probum Asprum nimirum; tum vero illi erraront.

Ibid. 25 Quid cum illo agas?

Recte Donatus hoc sic explicat in (1), ut Thais militem indignum aestimet quocum agat cuique se purget; at tum sequuntur corrupta verba huiusmodi: „nam erant qui dicent, si vellem militi se conciliari". Wessn. sic correxit: „nam erant qui dicerent, si vellet militi reconciliari". Quid hoc in re praesenti sibi velit, non intelligo. Suspicor Donatum scripsisse: „nam errant [2]), qui dicunt, velle eam militi se conciliari". Tum igitur D. eos refutat, qui putarent, Thaidem his verbis secum reputare, quomodo cum milite se conciliaret. Quorum autem interpretum hic error fuerit, quis dicet?

V 4. 17 Ex iure hesterno panem atrum vorent

(3) „Panem atrum hesterno ex iure", ut quidam volunt, ex antiquitate mucidum accipimus. Scholium magistri, qui „quosdam" sequitur, ut antea docui.

V 8. 27 Quodvis donum praemium a me optato

(5) Alii vero ἀσυνδέτως pronuntiant: primo „donum" et sic „praemium" quasi unam partem orationis.

Recte „alii" illi (Probus Asper?); Donatus perperam aliter in (1). De his quoque antea egimus.

1) De reliquis scholiis vide caput de interpolationibus.

2) Cf. Ad. I 2. 36 (1): „Errant qui putant".

Ibid. 49 Fatuus est, insulsus, tardus

(8) Sed melius est sic intellegi, ut cett. (9) Sed mihi videtur fatuum dicere, cett. Supra vidimus, scholio (8) Donatum refutare criticorum (Prob. Asp.?) opinionem prolatam in (7), Editorem rursus Donatum impugnare in (9).

Repperimus

Probum I 1. 1 (*distinguit*). Varronem II 2. 25.

Locos, ubi Probus Asper designati esse possunt: I 2. 5* et 6 et 87 (*Hellanicus*). II 2. 1, 3. 21. III 2. 5*. IV 2. 9, 3. 11*, 4. 22 (*edesionum?*). 43?*, 7. 16*. V 8. 27. 49.

Editor Donatum indicavit (*alii*) IV 7. 6.

Magistri citant *quosdam* IV 4. 41. V 4. 17.

Iuxta Prob. Aspr. alii fontes indicantur II 3. 21. III 2. 5.

Incerti loci I 2. 10. IV 7. 25.

Adelphi.

I 1. 1 Storax, non rediit hac nocte a cena Aeschinus

(4) Hoc alii interrogative, alii pronuntiative proferunt, sed magis pronuntiative dicendum.

Verisimile est Probum Asprum etiam hac de re sententiam tulisse. Pronuntiativa ratio unice vera est.

I 2. 7 Modo quid designavit

(1) Designare est rem novam facere [1]) in utramque partem, et bonam et malam; nam et designatores dicti, qui ludis funebribus praesunt, credo ob eam causam, quod ipsis ludis multa fiant nova et spectanda, simul etiam ut turbae retineantur, quae fiunt aut in spectaculis aut in litibus.
(2) Puto ego designationem contractionem aut conductionem populi in unum intelligi — hoc enim contingit ei, qui aliquo flagitio populi in se oculos et ora convertit et spectaculo est vulgo —, quod designatores ludis funebribus multitudinem retinent. (3) Apud veteres hoc verbum duas res significabat: etenim prave et recte facta designata dicebantur.

---

1) Terentii verba vernaculo sermone sic reddi possunt: „Wat voor nieuw stukje heeft hij nu weder vertoond".

In (1) Donatus significationes diversas verbi et substantivi etymo quodam conciliare conatus est. Quantopere in definiendis et scribendis his vocibus laborarint antiqui nec non hodie etiam laboretur, docent loci a Wessnero citati in Appendice et interpretes ad Horatii Ep. I 5. 16, 7. 6 [1]). In (2) autem Editor per *puto ego* arroganter adiunxit alius substantivi inde derivati significationem prorsus inauditam ab ipsoque nimirum inventam, ut alia istiusmodi supra a me prolata, dum in fine more sibi solito quaedam e Donati scholio repetivit.

Ibid. 36 Ego illi maximam partem feram

(1) Errant qui „illi" putant esse pronomen, cum sit adverbium loci ut „illi mea tristia facta degeneremque Neoptolemum narrare memento" (Aen. II 548). „Illi" ergo: ibi, ubi ille peccat; quare quidam etiam li syllabam discretionis causa, ut locum significet, corripiunt.

Fieri potest ut Don. hoc loco Probi Aspri sententiam tueatur contra eos qui pronomen esse crederent. Redit simile scholium cum exemplo Verg. Hec. I 2. 19 (3). Pho. I 2. 41 (2). Servius ad Aen. l.l. tacet.

II 3. 6 Itaque unam rem me habere praeter alios praecipuam arbitror, fratrem homini nemini esse primarum artium magis principem

(1) Nove dixit „unam rem" „fratrem". (2) Sed ego puto „fratrem" non subdistinguendum sed legendum contexte usque ad „principem". Nam si distinxeris „fratrem", bis erit „arbitror" subaudiendum, et supra et infra. Quodsi „fratrem" superioribus iunxeris, et cum admiratione pronuntiabitur et subaudietur „quam mihi". Hanc sane locutionem scire debemus propter personam elaboratam, nam et nimium gaudet et rusticus adulescens est, qui conatur laudare Aeschinum titubans ac paene balbutiens.

---

1) Exempli gratia cito: Eugraphium ad h.l: „Dissignare proprie dicitur aliquid signatum legibus rumpere" e. q. s. Nonius: „Cum nota atque ignominia aliquid facere" citans h. l. Terenti. Pseudo-Acron ad Hor. Ep. 1. 7. 6: Dissignatores dicuntur, qui ad locum (lucum?) Libitinae funebria praestanda conducuntur, ut defuncti cum honore efferantur. Aliter: dissignatores funerum mancipes et ordinatores; nam dissignare est ordinare, unde et qui locos in theatris spectatoribus distribuebant, dissignatores dicebantur. Praeterea est dissignare confundere, ut et iste alibi: „Quid non ebrietas dissignat? Ep. 1. 5. 16, ubi id. Schol. „dissignat aperit". Denique Gloss. i. v. VI 1. 330. 355.

Denuo in (1) aliorum opinio praemittitur, quam Don. corrigit in (2); fortasse tamen post (1), quod scholium in commento cohaerebat cum (2), intercidit „Ita quidam"; confer IV 7. 34 (2): „hoc a quibusdam dicitur, sed ego puto". Wessn. minus recte cursivis litteris expressit (2) ab initio usque ad „quam mihi". Donatus uno tenore exhibuit (1) + (2) usque ad „Nam si distinxeris". Quae enim ab his inde verbis leguntur, omnia inania sunt: „arbitror" bis subaudiendum esse, post „magis principem" intelligendum esse „quam mihi", quod vel tiro viderit; ac praesertim quae sequuntur de hac locutione, i. e. de eo quod „hanc rem" describitur per plenam sententiam versus sequentis; haec neque „elaborata" sunt consulto, nec verum est Ctesiphonem propter nimium gaudium et rusticitatem titubantem et balbutientem ita locutum esse [1]). Igitur inde ab „Nam si" Editor verba facit.

Opinio prolata in (1) vix Probo Aspro imputari poterit.

II 4. 23 Ita quaeso. Quando bene successit, hilare hunc sumamus diem

(1) Volunt quidam et hunc versum Syri personae adiungendum, sed Ctesiphonis ea verba esse subditis planum est, cum dicit (IV 1. 5) „nam hunc diem misere nimis cupio, ut coepi perpetuum in laetitia degere".

Recte Donatus, errarunt „quidam" illi, Probus an Asper? Cf. seq. scholium.

III 2. 25 Probus personae assignat hoc Sostratae, Asper non vult ad omnia servum respondere, sed nutricem putat hoc loqui.

In re dubia Donatus locupletes auctores nominat litem non dirimens.

IV 1. 14 Quae (opera) non data est non potest fieri

(2) Hic de factis quaestio est, in qua quidam disputant quaedam tunc possibilia intelligi, cum facta sint; cum autem non fiant, non modo non fieri, sed ne possibilia quidem esse dicenda: qui locus περὶ δυνατῶν dicitur.

Haecine e quaestiunculis illis Probi ab Aspro relata?

---

1) Bentleius exprobrans „tenebras et turbas" quas Donatus, quem alias cum laude nominare solet, hic citaverit, non ipsum, sed interpolatorem accusat: „Cave tamen cum Donato credas data opera sic locutum Terentium, ut rusticum adolescentem induceret „„titubantem et pene balbutientem.""

Ib. 16 (1) Hoc utriusque personae convenit, sed melius a Syro et facetius dicitur. (2) [Et] quidam totum personae Ctesiphonis assignant ab usque interdius".

Cum Donato (1) nunc faciunt interpretes; erraruut igitur „quidam" sive Probus sive Asper fuit, qui in hac fabula de personarum divisione saepius egisse videntur.

IV 2. 37 „Sacellum" ut Varro ait, sacra cella est.

Ibid. 44 Priusquam ad portam venias, apud ipsum lacum

(2) Credibiliter addidit „lacum", nam Varro docet (r. r. I 13. 3) semper lacum portis additum scilicet ob usum iumentorum exeuntium et introeuntium, et praeterea, ut adversum hostilem ignem portis de proximo subveniretur.

Hocine Don. ex ipso Varrone, an, ut W. putat, per Asprum?

IV 4. 10 „Non malim quidem" alii volunt Micionem dicere „malim quidem", alii Demeam.

Dubitatio non inepta. Certaruntne denuo Probus et Asper?

Ibid. 34 Tu inter eas restim ductitans saltabis

(1) Lusus est natus ab eo fune, quo introductus equus durius in Troiam est, cum conexis manibus fune chorum ducunt saltantes. (2) Hoc a quibusdam dicitur, at ego puto manu consertas puerorum choras puellarumque cantantes restem ducere existimari et id maxime convenire ad exagitandam importunitatem senis veluti pueros imitantis.

Schol. (1) referre potest testimonium Varronis per Asprum. Don. in (2) ideo discedit ad illa derivatione quia non hominum equum ligneum trahentium, sed puerorum et puellarum lusus in hac comparatione requiri videatur.

Quae autem sequuntur in (2) „simul etiam quia" Editori relinquenda esse censeo.

V 3. 19 Facete! Nunc demum istaec oratio nata est

Alii totum iungunt, alii separant „facete".

V 7. 6 (2) Hymenaeum quidam Liberi ac Veneris filium dicunt esse, qui primus certas nuptias instituerit; alii virum fortem Atticum dicunt fuisse, qui raptas praedonibus virgines oppressis latronibus intactas patriae restituerit, alii quod hymen dicatur membrana quaedam, qua est munita virginitas...

Hae alineque fabulae de Hymenaeo leguntur etiam apud Serv. ad Aen. I 651, Dan. IV 99 et 127, et ad Ecl. VIII 30.

Schol. Dan. ad IV 127 auctorem citant Cornelium Balbum, minorem, ut videtur, Caesaris aequalem. Libenter credimus pleraque huiusmodi ad Varronem revocanda esse, qui saltem in Menippeis (Riese p. 104) hoc numen commemoravit [1]). Donatus autem talia vix habuit e commentario quodam, sed aliunde.

V 8. 15 Anno demum quinto et sexagesimo

(3) Haec aetas est, ut Varro ait, etiam comicorum senum.

Ibid. 29 (3) „Verbum" dixit veram sententiam, nam **verba** a **veritate** dicta esse testis est Varro.

Repperimus

Probum contra Asprum III 2. 25 (*assignat personae*). Varronem IV 2. 37. 44. V 8. 15. 29; et fortasse IV 7. 34. V 7. 6.

Locos, ubi Probus Asper indicati esse possunt I 1. 1, 2. 36. II 4. 23?* IV 1. 14 16*, 4. 10 (Prob.), 7. 9 (Prob. contra Aspr. ?). Alii fontes I 1. 1, V 3. 19.

Hecyra.

Prol. I. 1. 2 Calamitas *παρὰ τὴν καλάμην* dicitur, clades quia clam datur, ut aliud sit grandinis culmum frangentis, aliud furti aut doli mali; sic Probus.

I 1. 1 (5) Quidam non „paucas" sed paucis legunt; sic enim Apollodorus „*ὀλίγαις ἐραστής* cett.

Secundum Wessn. p. 25 exempla Graeca redeunt ad Probum Asprum.

I 2. 78 „Hoc ego proferre incommodum" e. q. s.

(1) Verba Pamphili sunt, non ut quidam putant ad personam Parmenonis referentes. Error inde ortus, quod Parmeno citat, quae olim dicta sunt a Pamphilo.

II 1. 37 Satis scio, peccando detrimenti nil fieri potest

(3) Quidam hanc putant ironiam, quasi dicat, certus sum, quod ex nullo peccato tuo damnum possimus pati; sed male.

Fortasse Prob. Asp. locum subobscurum per ironiam expli-

---

1) Cf. Smutny Dissert. Phil. Vindob. VI 1898 p. 121 sq. de etymis Varronis in commento, quae per commentatorem (ipse cogitat de Helenio Acrone) ad Donatum pervenisse credit.

carunt ut est etiam apud Eugraphium. Don. hoc damnat aliamque enarrationem dederat in (2).

III 4. 26 (3) Imperite Terentium de Myconio crispum dixisse aiunt, cum Apollodorus calvum dixerit, quod proprium Myconiis est, ut Lucilius ... Sed ego Terentium puto scientem facetius Myconium crispum dixisse.

Probabiliter Donatus contra Asprum, cf. W. p. 29.

Ibid. 33 Quod potero faciam, tamen ut pietatem colam

Donatus merito sic distinxit, subiungens (7): Sunt tamen qui manente eadem sententia totum hoc iungunt „q. p. faciam tamen ut p. c." hoc est, cett. Ipse fortasse Probi distinctionem secutus est.

IV 1. 21 Ph. Ego etiam illorum esse hanc culpam, credidi, quae te est penes. My. Misera sum. Th. Utinam sciam ita esse istuc

(1) „Utinam sciam ita esse istuc" te miseram esse. Sic alibi (Heaut. I 2 18) „Miserum? quem minus credere est?" [et erit sensus: utinam vere sis misera.] — (2) Hoc quidam sic accipiunt, quasi Phidippus dicat: penes te culpa est, quam illorum esse credebam, et utinam, quod credo penes te esse culpam, ita esse certo sciam. — (3) Quia dixit se miseram et miseros non nisi innocentes dicimus, ille hoc respondet: utinam in hoc negotio miseram te non scelestam reperiam! Sic Sallustius „atque ea cogentes, non coactos, scelestos magis quam miseros obstringi" (Hist. fr.), et ideo sequitur „sed nunc mihi in mentem" [1]).

Controversia versatur in significatione pronominis „istuc", respiciatne praecedens „misera sum" an „quae (culpa) te est penes". Secundum Donatum Phidippus uxori respondet: „Utinam sciam te esse miseram, h. e. innocentem", secundum „quosdam": „Utinam sciam penes te esse culpam". Don. interpretationem suam explanavit scholiis (1), ubi tamen otiosa verba uncinis inclusa pro emblemate removenda sunt, et (3) ubi miser idem est quod innocens. Primum citat exemplum Terentianum, in quo miser eadem ratione adhibetur, dein Sallustianum mise-

1) Verba sequentia: „argumentum ex antecedentibus dictis et factis" rhetori debentur, qui identidem in Hecyrae commento apparet.

ros esse innocentes, tandem citat ea quae statim sequuntur „sed nunc mihi in mentem venit de hac re quod locuta es olim", nempe uxorem negasse pati se posse ut filia sua maneret cum novo marito, qui meretricem amaret (vs. 22—24); haec igitur in mentem revocans Phidippus dubitat an non potius culpanda quam miseranda sit uxor. Donati interpretationem veram esse, haec sententia adversativa demonstrat: Utinam te innocentem esse crederem, sed prohibent quae memini te dicere. Accedunt alia argumenta, quae facile inveniet quisquis verborum contextum inde a vs. 20 attente legerit.

His autem scholiis interposita est altera interpretatio (2) vere inepta. Quomodo enim Phidippus, postquam asseveravit, culpam, quam illorum (filiae et generi) esse crediderat, penes uxorem esse („quae te est penes"), optare potest „utinam sciam penes te esse"? Scholiasta hoc sensit, ideoque verba senis corrupit scribens: „credo penes te esse culpam", cum tamen senex affirmanter dixerit „te est penes". Haec me adducunt ut credam Editorem hoc scholium non tantum inseruisse, sed ipsum invenisse, idque „quibusdam" imputasse, quo antiquior videretur auctoritas.

Wessn. sensit scholiorum ordinem claudicare, sed cum (3) maximam partem eliminaret, veram rerum condicionem non perspexit [1]).

IV 2.14 Non facies, neque sinam ut qui nobis, mater, maledictum velit, mea pertinacia esse dicat factum, haud tua modestia

(2) Primo „non facias", deinde, si facere perseveraveris, „non sinam". — (3) Et „non facies" non est interdicentis, sed quasi dicat: non te scio facturam rem tam pravam. — Sunt autem qui „neque sinam" iungant inferioribus, sunt qui totum contexte legant „non facies" usque „modestia".

Lineolis secrevi Editoris interpolationem, etenim Don. in (2) iam satis ostendit „facies" esse futuri temporis, nec stare pro imperativo. Sic (2) + (3)[b] unum efficiunt scholium. „Sunt qui" certum auctorum indicium non exhibet.

---

1) Prorsus a vero aberrat Pauli Thomae interpretatio ad h. l., qui schol. (2) et (3) quasi unum continuum citavit eorumque diversitatem non animadvertisse videtur.

IV 4. 89 Nam ipsa narravit mihi

(1) Utrum fingit haec dixisse filiam sibi an vere κατὰ τὸ σιωπώμενον factum est? (2) Ego neutrum puto et sic intelligo, quod de uxore sua dicat „ipsa narravit mihi" secundum illud, quod supra dixit (IV 1. 21—24) „sed nunc mihi in mentem venit" cett.

Controversia a Probo Aspro fortasse iam mota.

Repperimus

Probum I 1. 2.

Locos ubi Probus Asper indicati esse possunt I 1. 1, 2. 78?, II 1. 37. III 4. 26. 33. IV 2. 14?, 4. 89.

Editor suam opinionem profert sub vocabulo „quidam" IV 1. 21.

Plures fontes indicantur IV 2. 14.

Phormio.

I 1. 15 [1]) Ubi initiabunt

(3) Legitur apud Varronem (Catus de lib. educ.) „initiari pueros Eduliae et Poticae et Cubae, dis edendi et potandi et cubandi", cett. ... hoc annotavit Probus, sed Terentius Apollodorum sequitur, apud quem legitur, cett.

Verisimillimum est Donatum h. l. referre quae legerat in commentario Aspri, cum de Probo tum de Apollodoro. Vide Wessn. p. 22.

I 2. 24 Memini relinqui me deo irato meo

(1) Sic Vergilius „nec di texere Cupencum Aenea veniente sui (Aen. XII 539). Hoc Asper, sed mihi videtur, cett.

De hoc scholio vide supra in capite de scholiis Phormionis.

I 3. 3 „Incogitans" temerarius. Probus „nomen incogitans" inquit, „in usu est, at non eodem modo cogitans".

Haec denuo ex Aspri commento.

Ibid. 8 (1) Amatorie loquitur Antipho. Errant qui putant eum paenitere sui desiderii ... sed hoc dicit.

---

1) Locum qui praecedit in prologo 26 (1) „non ergo a formula, ut quidam putant", supra tractavi.

Explicatio et refutatio iusta. Respicitne Probum Asprum?

Ibid. 17 Sine mala fama palam

(3) Multi superioribus iungunt palam.

I 4. 4 (2) Nigidius „celari" quaerit utrum plenum sit an pressum. Locos Nigidianos cum Wessn. ad Aspri commentum rettulerim.

Ibid. 13 Protinus in pede. (3) „Protinam" fuit, et sic Nigidius legit.

Ibid. 9 Loquarne? Incendam; taceam? instigem; purgem me? laterem lavem

(5) Duo sunt quae fieri in placando solent: aut loqui aut tacere; sed quid sibi vult „purgem me?", cum idem sit „loquarne?" An quia potest purgatio et per defensorem aut patronum induci? (6) Hoc quidam putant, sed melius est haec et perturbatae et servilis imperitaeque personae verba sine arte esse si vim significationis habet.

In (6) denuo audimus Editorem, qui quaestionem logicam et grammaticam, positam a Donato in (5), simili solvit argumentatione, qua usus est supra ad Ad. II 3. 6 (2), petita ex loquentis rusticitate aut servili imperitia. „Quidam" igitur = Donatus, ut supra, Eun. IV 7. 6, „alii".

Postrema verba Wessn. e coniecturis Stephani et Schoellii sic edidit: „nec sui vim significatus habere".

II 1. 3 Non pudere. Hic Nigidius annotavit neminem videri pudere ante delictum.

Ibid. 65 Verum si cognata est maxime, non fuit necesse habere

(2) ⟨Τῷ⟩ ἰδιωτισμῷ addidit „maxime", nam sive cognata est sive non est, non recipit τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, — hoc est non dicitur „maxime cognata" et „minime cognata", — sed aut est aut non est. Alii sic ordinant: non fuit necesse maxime habere, alii: sed id quod lex iubet maxime dotem daretis.

Editores hodie cum Donato interpungunt post „maxime". „Alii" — „alii" plures fontes demonstrant.

II 3. 11 B (2) Vide supra „Sunt qui putent" Asprum indicare possunt.

Ibid. 25 B (2) „Male loqui" ... quaerit Probus quis ante Terentium dixerit.

Ibid. 79 Tu te idem melius feceris. Vide supra.

III 2. 40 Non, verum haec antecessit.

Vide supra. Denuo Don. sine decisione diversas opiniones („alii" — „alii putant") rettulit.

V 9. 16 Mi homo di melius duint

Quaerit Probus, an matrona tam familiariter recte dicat alieno, sed frustra: nam feminarum oratio, etsi non blanditur, blanda est. Eleganter Don. refutat Probum, quod cur ab Aspro sumpsisse perhibeatur (W. p. 23), causam non video, etiamsi hanc Probi quaestionem apud illum forte invenit.

Repperimus

Nigidium I 4. 4 et 15, II 1. 3. Probum I 1. 15 (*annotavit*), 3. 3 (*inquit*). II 3. 25 (*quaerit*). V 9. 16 (*quaerit*). Asprum I 2. 24.

Probus Asper indicati sunt fortasse I 3. 8, II 3. 11 B, 79 B. Editor exhibet „quidam" i. e. Donatus I 4. 9. Plures fontes I 3. 17, 4. 65. III 2. 40.

AD PLUTARCHI DE TRANQ. AN. C. I.

„Haec, mi Pacci, lubenter ad te mitto quia *τὸ τοῦ τραγικοῦ Μέροπος οὐ πέπονθας οὐδ' ὡς ἐκεῖνον „εὐδαιμονίζων ὄχλος ἐξέπληξέ σε.""* Hactenus omnia optime procedunt: Paccium propter potentes amicos et egregiam facundiam vulgus felicem praedicat neque tamen ea res eum *ἐξέπληξε* i. e. mentem eius perturbavit. Sed adduntur haec: *τῶν φυσικῶν παθῶν*, quae nunquam sic sententiae annectentur quin absurdi aliquid nascatur. Tum sic P. pergit: *ἀλλὰ πολλάκις ἀκηκοὼς μνημονεύεις ὡς οὔτε ποδάγρας ἀπαλλάττει πατρίκιος* (X. *κάλτιος*, ecquid *πατρίκιος κάλτιος*? sed cf. c. 10) *οὔτε δακτύλιος πολυτελὴς παρωνυχίας οὔτε διάδημα κεφαλαλγίας*. Iam elucet unde absurda ista orta sint: adscripsit aliquis ad genitivos *ποδάγρας*, *παρωνυχίας*, *κεφαλαλγίας* et sic documentum dedit se universam loci sententiam bene intelligere: *ὁ τοῦ σώματος κόσμος οὐκ ἀπαλλάττει τῶν φυσικῶν παθῶν*. Cf. quae continuo opponuntur: *πόθεν γε δὴ πρὸς ἀλυπίαν ψυχῆς ... ὄφελος ἢ δόξης ἢ δυνάμεως*; Sed misere locum corrupit qui annotationem in textum recepit. J. J. H.

ADDITAMENTA

AD

COBETI OPERUM CONSPECTUM.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

(*Cf. Mnemos.* 1906 *p.* 430 *sqq.*)

Admonitus praesertim ab amicissimis viris, clarissimo Hartmanno et doctissimo Scatone de Vries, uti et ab consultissimo viro A. van Wessem *Tilano*, primum enumerabo quae superiore anno me fugerunt:

Protrepticus ad Studia Humanitatis quo lectiones de litteris Graecis et de Antiquitatibus Romanis a. 1854—5 habendas die 19 m. Sept. auspicatus est C. G. C.

In Memoriam Iani G. Hulleman allocutio ad commilitones quam d. 4 m. Iunii 1862 habuit C. G. C.

Quum Bakius de cathedra decederet d. 25 m. Maii 1857, quibus verbis eum allocutus est C. G. C.

Advies van den heer C. G. C. over het verslag der commissie wegens het door hem ingediende voorstel (nempe de profectibus eorum qui Academicas lectiones obire cupiunt publica auctoritate explorandis).

(Cf. *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Academie van Wetenschappen* 1855 p. 134—152. Vid. *Vier Tijdgenooten* p. 342).

Twee brieven aan Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink, Sept. 1845 en Juli 1847.

(Zie *Briefwisseling Bakhuizen van den Brink*, Haarlem, 1906, p. 189 et 250).

In Memoriam optimi viri Charles Graux. De locis nonnullis apud Herodotum corruptis et interpolatis.

(Cf. *Mélanges Graux* 1882).

Pleraque omnia quae Mnem. l.l. p. 443 doctissimo viro v. d. Mey tribui, ea reddenda erunt Scatoni de Vries.

His adnectam, ne quid desit, omnes autographas Cobeti schedas, quas habet Bibliotheca Publica Leidensis. Initium faciam ab collationibus et adnotationibus ex Variis Codicibus excerptis. Sunt Codices quos consuluit:

1. Achillis Tatii codex Marcianus 409. 20 pag. 8°.
2. Aeschinis cod. Paris. Coislin. 249 (olim 221). Supersunt integrae collationis frustula, 23 pag. 8°.
3. Aeschinem (Scholiorum in) cod. Vatic. 64. 6 pag. 8°.
4. Aeschyli codex Medic. XXXII. 9. 44 fol. 8°.
5. Alexandri de figuris cod. Vatic. 1405. 1 p. 8°.
6. Apollonium Rhodium (Scholiorum in) cod. Marcianus 480. 2 pag. 8°.
7. Arati c. schol. cod. Marc. 476. 21 pag. 8°.
8. Aristophanis c. schol. codd. Marc. 474 et 475. 354 pag. 8°.
9. Aristophanis cod. Ravennas (Pax-Equites). 8 pag. 8°.
10. Aristotelis Praedicam., Periherm., Analyt. c. Schol. et Vita Aristotelis cod. Ambros. E 93. 4 pagg. 4°.
11. Athenaei cod. Marcianus.
    - *a.* Athen. p. 174—1566. Varietas lect. 130 pag. 8° et 4°.
    - *b.* Athen. p. 188—620, 722—882. Var. lect. 201 pag. 8° et 4°.
    - *c.* Summaria. 224 pag. 4°.
    - *d.* Additamenta et adnotationes recentiores. 69 pag. 8° et 4°.

e. Adiacet primum exemplar epistulae a Cobeto ad Gaisfordium datae de consilio editionis novae Athenaei ad codicem Marcianum parandae, 19 pag. 8°.
12. Callimachi cod. Marcianus 480.
13. Charitonis cod. Laurentianus. 51 pag. 8°.
14. Ciceronis Orator. et Bruti de Claris Oratt. excerpta ex Collationibus Lagomarsinianis. 6 pag. 8°.
15. Cleomedis εἰσαγωγῆς ἁρμονικῆς fragmenti codex Vaticanus 221. 1 pag. 8°.
16. Cornuti cod. Marcianus IX 6. 36 pag. 8°.
17. Demosthenis cod. Parisinus Σ. 153 pag. 8° et 4°.
18. Demosthenis et Zosimi vitae Demosth. codd. Vaticani Urb. 68 et 113, Vatic. 1407. 20 pag. 8°.
19. Dionis Chrysostomi cod. Marciani 421, 422: 22 pag. 8°.
20. „ „ cod. Vaticanus 99. 4 pag. 8°.
21. Dionis Epistularum cod. Neapolitanus 218. III A. 15. 1 pag. 8°.
22. Diogenis Laertii codd. 393, 394. 79 pag. 8°.
23. „ „ cod. Vatic. Reg. 103. 7 pag. 8°.
24. „ „ cod. Vatic. 140, 1302, Urb. 108, 109. 4 pag. 8°.
25. „ „ cod. Neapolitanus. 1 pag. 8°.
26. Dosiadae arae c. schol. cod. Neap. 218. III A. 15. 3 pag. 8°.
27. Euripidis Alcest. vs. 1—776 cod. Vat. 909. 4 pag. f°.
28. Gregorae (Nicephori) cod. Ottobonianus 909. 4 pag. f°.
29. Herodiani fragm. cod. Palatinus 243. 1 pag. 8°.
30. Hesychii cod. Palatinus. 37 pag. 8°.
31. Iamblichi de Vit. Pythag. cod. Neapol. III B. 20. 4 pag. 8°.
32. Ioannis Damasceni cod. Laurent. VIII. 22. 7 pag. 8°.
33. Isocratis Vitae cod. Laurent. LIX. 37. 3 pag. 8°.
34. Iuliani Orat. III, VIII et Edicti ab Hertleinio p. 600—602 editi cod. Marcianus 366. 12 pag. 8° et 4°.
35. Nicandri Theriac. c. schol. codd. Marcian. 477 et 480. 9 pag. 4°.
36. Oppiani cod. Marc. 479. 3 pag. 4°.
37. Palaephati codd. Marc. 513 et 615. 33 pag. 8° et f°.
38. Philostrati codd. Marc. 309; XI. 29; XI. 15; XI. 18; 391; 392. 11 pag. 4°.

39. Planudae collectionis cod. Vatic. 64. 24 pag. 8^0.
40. „ „ cod. Neap. 165. II F. 9. 21 pag. 8^0 et 4^0.
41. Platonis cod. Parisinus A. 113 pag. 8^0.
42. Simplicii in Aristotelis de Caelo ll. IV cod. Parisin. 1910 cum Var. lectionis codicis Parisini Supplem. 16. 135 pag. 8^0 et 4^0.
43. Simplicii in Epicteti Enchirid. cod. Neap. 1 pag. 8^0.
44. Sophoclis cod. Laurent. XXXII. 9. 73 pag. 4^0.
45. Theocriti cod. Neapol. 4 pag. 8^0.
46. Theophrasti charact. c. XVI—XXX cod. Palat. 43 pag. 4^0.
47. Xenophontis Convivii cod. Marcian. 513. 1 pag. 8^0.
48. Zosimi Ascalon. Vitae Demosth. codd. Vatic. 1407, Urb. 68, Urb. 113. 20 pag. 8^0.
49. Fragmenti incerti de editionibus sacrae scripturae cod. Vaticanus 12. 2 pag. 8^0.
50. Formulae iurisiurandi Iustiniano et Theodorae praestandi in ineundo munere cod. Laurent. LV. 4. 1 pag. f^0.
51. Codices Itali varii:
    Palatinus 277. 1 pag. 8^0.
    66. 2 pag. 8^0.
    Laurentianus LV. 6, LVIII. 4, LV. 14 } 2 pag. 8^0.
    Marcianus XI. 22, V. 15 } 1 pag. 8^0.
    Neapolitani aliquot. 12 pag. 8^0.
    Ambrosiani permulti. 38 pag. 8^0 et 4^0.
52. Codices Leidenses varii. 75 pag. 4^0.

---

53. His accedit in Trippiano spissus fasciculus quo continentur collationes Simplicii librorum de Coelo et quorundam aliorum.

Sequuntur collationes ab Ioanne Rutgersio in usum Cobeti factae:

1. Iamblichi Mathem. III—IV cod. Laurent. LXXXVI. 3. 37 pag. 8^0 et 4^0.

2. Iamblichi Protreptici cod. Laurent. coll. in margine edit. Kiesslingianae, Lips. 1813.

Sequuntur adnotationes variae, quarum magna pars in usum lectionum Academicarum. Sunt tres fasciculi et pertinent ad:

1. Aeschinem.
2. Aristophanem (Scholia in).
3. Dionem Chrysostomum.
4. Dinarchum.
5. Diodorum Siculum.
6. Dionysium Halicarn.
7. Euripidem.
8. Galenum.
9. Gellium.
10. Herodotum.
11. Hesychium.
12. Hippocratem.
13. Homerum.
14. Isaeum.
15. Iulianum.
16. Libanium.
17. Lysiam.
18. Moschionis fragmenta.
19. Platonem.
20. Plutarchi Vitas.
21. Stobaeum.
22. Themistium.
23. Thucydidem.

Sequuntur Adversaria et Collectanea mixta.

1. Prosopographia Xenophontea manu ipsius auctoris. 1 fasc. f°.
2. Antiquitates Romanae. V de Sacerdotibus. In usum lection. Acad. 1 vol. 4°.
3. Athenaei Editio Dindorfiana (Lips. 1827), insertis chartis in quibus Cobetus multa adnotavit in usum novae quam moliebatur editionis. 12 tom. in 4° mai.
4. Diogenis Laertii editio Huebnero-Hermanniana (Lips. 1828—1831), insertis chartis in quibus permulta addidit et correxit Cobetus. Inservierunt typothetae in usum editionis Didotianae.
5. Historia Comicorum Graecorum usque ad Eupolidis aetatem, a Cobeto descripta ex Meinekii libro, cum aliquot notis et additamentis. 51 pag. f°.
6. Foedera Cretensia. Collectanea de duabus Inscriptionibus Cretensibus a Cobeto repertis. 20 folia. f° et 4°.
7. Accedit fasciculus in 4°, in quo:
   a. Palaeographica I—II.
   b. Metrica.
   c. Historica et Geographica in usum lectionum Academ.

d. De Historia politica et hist. litterarum Graecorum et Romanorum.

e. Valckenaeriana I—IV. Descripta ex Schedis Valckenaerianis, nunc in Bibl. Univ. Lugd. Bat. asservatis.

f. Varia in usum Prosopographiae Xenophonteae.

8. Forte fortuna ab interitu servatae fuerunt schedulae quae sequuntur:

1. Gratiarum actio Curatoribus et Rectori Gymnasii Hagani, habita kal. Mart. 1830. Sunt strophae alcaicae 7. Ceterum non sunt versiculi ab ipso Cobeto compositi, sed fuit olim mos in nostris Gymnasiis, qui mos ferme ad nostra tempora perduravit, ut, quo die praemia discipulis publice distribuerentur, adulescentuli „pro splendido munere", uti aiebant, gratias agerent versiculis, quos praeceptor dederat ediscendos.

2. Thema scholare de mensium et dierum nominibus apud Athenienses. Dat. 17 Nov. 1830.

Sequuntur Scriptores Graeci, quorum in marginibus Cobetus notulas appinxit:

1. Erotici scriptores ex rec. G. A. Hirschig. Paris. 1856.
2. Tragicorum Graecorum fragmenta, rec. A. Nauck. Lips. 1856.
3. A. Nauck. De tragicorum graecorum fragmentis observationes criticae. Berol. 1855.
4. Oratores Attici ex rec. I. Bekker. Berol. 1823.
5. Porson's works. Vol. I—VI. 1790—1822.
6. Aelianus. Ed. R. Hercher. Paris. 1858.
7. Aeschinis Socratici dialogi tres. Rec. P. Horreus. Leovard. 1718.
8. Aeschinis Orationes cur. F. Franke. Lips. 1851.
9. Aeschinis in Ctesiphontem Oratio. Rec. A. Weidner. Lips. 1872.
10. Aeschyli et Sophoclis tragoediae. Par. 1842.
11. Antiphon, Andocides et Lysias ex rec. Bekkeri. Oxonii 1822.
12. Apollonii Rhodii Argonautica ex rec. Brunckii. Lips. 1810—1813.
13. Appiani Alexandrini Historiae Romanae. Ed. J. Schweighäuser Lips. 1785.
14. Aristaeneti Epistolae. Ed. Boissonade. Lutet. 1822.
15. Aristophanis Comoediae. Paris. 1838.

16. Arriani de Expeditione Alexandri. Ed. Ellendt. 1832.
17. Babrii Fabulae. Rec. Boissonade. Paris 1844.
18. Callimachi hymni et epigrammata. Ed. Meineke 1861.
19. Chariton. Ed. d'Orville. Amst. 1750.
20. Dionis Chrysostomi opera. Rec. Emperius 1844.
21. „ „ orationes. Rec. Reiske 1784.
22. „ „ „ Rec. Dindorf 1857.
23. Clementis Alexandrini opera. Rec. Klotz 1831—1832.
24. Demosthenes. Ex rec. Bekkeri Oxon. 1823.
25. „ „ „ Dindorfii Lips. 1855.
26. Cassii Dionis Rerum Rom. libri. Rec. Bekker. 1849.
27. Diodorus Siculus. Rec. Dindorf. Paris 1842—44.
28. Dionysii Halicarn. opera, cum adn. Stephani et alior. Lips. 1774—1777.
29. Dionysii Halicarn. Antiquitates Romanae. Rec. Ad. Kiessling. Lips. 1860—70.
30. Eunapius. Rec. Boissonade. Amst. 1822.
31. Euripidis Tragoediae. Rec. Kirchhoff. Berol. 1855.
32. Galeni Adhortatio ad Artes. Ed. Willet. Leid. 1812.
33. Harpocration. Lugd. Bat. 1683.
34. Hesychii Lexicon. Ed. Alberti. Lugd. Bat. 1744—46.
35. Eustathii Comm. ad Iliadem. Lips. 1827.
36. „ „ „ Odysseam. Lips. 1825—28.
37. Homeri Odyssea. Ed. Dindorf. Oxon. 1855.
38. Hymni Homerici. Rec. Baumeister. Lips. 1858.
39. Iamblichus de Vita Pythag. Ed. Kuster. Amst. 1767.
40. Flavius Iosephus. Ed. Bekker. Lips. 1855—56.
41. Isaeus, Dinarchus, Lycurgus, Aeschines et Demades. Rec. I. Bekker. Oxon. 1822.
42. Isocrates. Recogn. Benseler. Lips. 1851.
43. Isocrates. Ex rec. Bekkeri. 1822.
44. Libanius. Ed. Reiske, Altenb. 1791—97.
45. Lucianus. Rec. Dindorf. Paris. 1840.
46. Isaei orationes. Ed. Scheibe. Lips. 1860.
47. Pausanias. Ed. Dindorf. Par. 1845.
48. Platonis opera omnia. Ed. Stallbaum. Lips. 1850.
49. „ „ „ „ „ Gothae 1833—42.
50. Platonis Dialogi Selecti. Ed. Stallbaum. Gothae 1828—30.

51. Platonis Gorgias. Ed. Hirschig. Trai. 1873.
52. Plutarchi scripta moralia. Paris. 1841.
53. „ fragmenta et spuria. Ed. Dübner. Par. 1853.
54. „ Vitae parallelae. Rec. Sintenis. 1839—46.
55. Polybii Excerpta Vaticana. Rec. Geel. Lugd. 1829.
56. Porphyrius de Abstinentia. Ed. Reiske. Trai. 1767.
57. Stobaei Florilegium. Ed. Gaisford. Lips. 1823—24.
58. Strabonis Geographica. Berol. 1844—52.
59. Suidae Lexicon. Recogn. Bekker. Berol. 1854.
60. Themistii Orationes. Em. Dindorf. Lips. 1832.
61. Theocritus, Bion et Moschus. Ed. Schäfer. Lips. 1827.
62. „ „ „ „ Ed. Meineke. Berol. 1856.
63. Thucydides. Recogn. G. Böhme. Lips. 1852.
64. „ Ed. II. Ed. Göller. Lips. 1836.
65. Theophrastus. Ed. Dübner. Paris. 1840.
66. Xenophon. Paris. 1860.
67. Xenophontis Scripta minora. Rec. Dindorf. 1850.
68. „ „ „ „ „ 1855.
69. Xenophontis Hellenica. Basil. 1545.
70. Corpus scriptorum Eroticorum Graecorum. Ed. Passow. Vol. 1. Lips. 1824.
71. Stobaei Florilegium. Rec. Meineke Vol. III, 1856.
72. Philostrati Opera. Ed. Kayser. Lips. 1871. Vol. II.
73. Erotici scriptores. Recogn. Hercher. Lips. 1859. Vol. II.
74. Aeschylus. Ex rec. Dindorfii. Oxon. 1851. Vol. III.
75. Lysiae orationes. Ed. Scheibe. Lips. 1852.
76. Iamblichus de Vita Pythagorica. Rec. Kiessling. Lips. 1815 pars I.
77. Harpocration. Ex rec. Dindorfii. Oxon. 1853. Tom. I.
78. Imm. Bekkeri Anecdota Graeca. Berol. 1814. Vol. I.
79. Epitome rerum a Iuda Maccabaeo gestarum. (Nec locus neque annus adscriptus est).

Sequuntur epistulae Cobeti autographae quotquot reperiri potuerunt praeter epistulas ad Geelium datas quas Fruinius cum H. W. van der Mey edidit:

1. Ad Bakium. Epist. XXIX. An. 1840—1859.
2. Ad R. C. Bakhuizen van den Brink. Unum Ex. pr. frgm.

3. Ad S. Karsten. Epist. VIII. An. 1840—1855 cum uno Ex. pr. fragm.
4. Ad N. J. B. Kappeyne van de Coppello Epist. II.
5. Ad C. L. Kayser. Una.
6. Ad . . Rotte.(?) Unum Ex. pr. fragmt.

Supersunt praeterea pauculae quaedam epistulae ad Cobetum datae itemque in Trippiano epistolae octo, quas Cobetus, quo tempore in Gallia et in Italia peregrinabatur, ad Dentexium dedit, qui tunc acta curabat Instituti Regii Nederlandici.

Illud quoque, quod lectores fortasse haud illubenter cognoscent. Vetus mihi necessitudo est cum Iohanne Dyserinckio, olim Harlemi dilecto discipulo et nunc fideli amico, qui, quamdiu per aetatem licuit, inter Teleobaptistas apud Roterodamenses verbum divinum interpretatus est et nunc vegeta senectute laudabiliter utitur ad nostram rem litterariam promovendam, nam huic mandes si quid maxime reconditum recte investigatum velis: ἐκφέρει δέ νιν κυνὸς Λακαίνης ὥς τις εὔρινος βάσις. Huic igitur debeo epistulam ab Cobeto scriptam intra annos 1845 et 1847 ad amicum suum Henricum Didericum Blaauw, qui tunc temporis apud Gapinganos in Zelandia verbi divini minister erat. Hic Blaauwius postquam Leidam vocatus est ut fidelium gregem pasceret, flore aetatis obiit, sed filia ab amico meo rogata mihi veniam dedit describendi epistulam ab Cobeto plane Cobetice compositam: audi modo:

Amice!

Er is nooit een grieksch verbum geweest, dat *blinken, schitteren, glinsteren* of iets dergelijks beteekende, uitgaande op -ινεύω, -νεύω of -εύω: zelfs niet op -ύω. Men zeide λάμπω en bij de oude dichters πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην, en φέγγω, τὸ φέγγος en ςίλβω en αὐγή met verba op -άζω en ἀνταυγεῖν en μαρμαίρω en φλέγομαι, bijv.:

χρυσῷ τοι, Φαέθων, τὸ πολύλλιςον φλέγεται κράς,

maar andere verba zijn er niet, in geen tijdperk der Grieksche taal. Er is nog een oud adiectivum αἰγλήεις, ἀπ' αἰγλήεντος 'Ολύμπου en αἴγλη, bijv.: λαμπρὴ περιδέδρομεν αἴγλη. Al wat beteekent *glans, gloed* en *blinken*, enz. komt van deze woorden af, maar -εύω is in deze serie van woorden geheel ongehoord.

In ἡ σφραγίς μου τῆς ἀποστολῆς [1]) en dgl. zou ik niet zeggen dat de genitivus pronominis van het eerste subst. afhangt en dat de tweede genitivus is epexegetisch. Nog veel minder dat μου behoort bij ἀποστολῆς, hetwelk grammaticaal ongerijmd is; maar die woorden ἡ σφραγὶς τῆς ἀποστολῆς vormen te zamen éene gedachte, even zoo goed als wanneer voor τῆς ἀποστολῆς stond een adiectivum, bijv.: ἡ ἀποστολικὴ σφραγίς. In het oudere Grieksch gebruikt men een possessivum in plaats van μου, σου enz. en zegt bijv.: ὁ ἐμὸς τοῦ θανάτου φόβος, τὸν ἐμὸν ὠδίνων πόνον, mijn doodsangst, mijne barensweeën (woorden van Iocaste in de Phoenissae). In slecht Grieksch zou men zeggen: ὁ φόβος μου τοῦ θανάτου, ὁ πόνος μου τῶν ὠδίνων, waar kan μου nu anders staan dan daar? en hoe die woorden moeten opgevat worden, is zonneklaar. Als iemand zeide dat μου van het eerste subst. afhangt en τοῦ θανάτου als het ware epexegetisch er bij komt, zult gij er wel niets van willen gelooven. Men zegt: ὁ θεὸς τοὺς ἀνθρώπους φιλεῖ, en dus: ἡ τοῦ θεοῦ φιλία τῶν ἀνθρώπων is letterlijk hetzelfde met de woorden: ἡ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπία. Sed quid plura? Tu videris. Ik ben altijd huiverig op het gebied van het N. T., waarop ik mij niet te huis gevoel en daarom zal ik u eens vertellen, hoe een onoverkomelijk bezwaar bij Thucydides I 61 is [2]) weggenomen. Er staat ἀφικόμενοι εἰς Βέροιαν κἀκεῖθεν ἐ π ι σ τ ρ έ ψ α ν τ ε ς καὶ πειράσαντες τοῦ χωρίου καὶ οὐχ ἑλόντες. De geleerden weten geen raad met ἐπιστρέψαντες en geen wonder, want er moet staan: ἐπὶ Στρέψαν. De stad Strepsa was ongelukkig aan de afschrijvers geheel onbekend en de arme stad is in een onzinnig participium herschapen.

Vale

a

t. t.

v. h. Cobet.

Dingsdag.

Haec igitur habui quae adderem iis quae superiore anno collegi: nunc tamen, uti spero, res cum pulvisculo exhausta est.

---

1) Apparet Blaauwium interrogavisse amicum de Pauli loco in 1 Corinth IX 2.

2) Nempe a Pluygersio, uti novimus.

Bibliotheca Philologica Batava quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

Ex officina typographica et bibliopolio quae antehac E. J. Brillii fuerunt.

Widener Library
3 2044 098 628 860